

E D Í C I A
PRAMENE K TRADIČNEJ DUCHOVNEJ KULTÚRE SLOVENSKA

PRAMENE

2

Milan Leščák

k obyčajovej
tradícii
a sviatkovaniu
na Slovensku
na konci
20. storočia

Práca vznikla v rámci grantového projektu VEGA

„Diferenciačné procesy lokálnych spoločenstiev na Slovensku po roku 1989“.
1/0079/03

Ukončené v rámci grantu

V-445-06-00 „Zmeny sociálnej komunikácie v súčasnosti. Etnologické aspekty“.

PRAMENE K TRADIČNEJ DUCHOVNEJ KULTÚRE SLOVENSKA
VII. zväzok

.....

PRAMENE K OBYČAJOVEJ TRADÍCI
A SVIATKOVANIU NA SLOVENSKU
NA KONCI 20. STOROČIA
(2)

M i l a n   L e š č á k

B r a t i s l a v a   2 0 0 6

© Prof. PhDr. Milan Leščák, CSc.

© Prebudená pieseň - združenie

Vydavateľská spolupráca:

Filozofická fakulta UK Bratislava, Katedra etnológie a kultúrnej antropológie

Posúdili:

Prof. PhDr. Viera Feglová, CSc., Daniel Luther, CSc.

Realizácia prieskumu:

Prof. PhDr. Milan Leščák, CSc., Vladimír Kysel', Jana Pečimonová

Spolupráca na spracovaní dotazníkovej akcie:

Petra Klobušická

Redaktor:

Vladimír Kysel'

Jazyková úprava a korektúry:

PhDr. Zora Vanovičová

Obálka:

Návrh akad. mal. Marta Balážiková, PrePress O+M O. Balážik

Fotografia na obálke:

Svadobný pár z Dolného Ohaja.

Foto: Vladimír Kysel'

Technická redakcia, PrePress:

Prebudená pieseň - združenie

Tlač:

KASICO a.s., Tlačiareň cenín, Bratislava

ISBN 80-88926-32-7

Vydané s finančným príspevkom:

Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

Nadácie Matice slovenskej

Centra excelentnosti pri Ústave etnológie SAV

Slovenského centra pre tradičnú kultúru

OBSAH

Úvodom	6
K súčasnému stavu obyčajovej tradície a sviatkovania (2. časť)	
- výskum 1998-1999	7
K metodike výskumu	8
Svadba	12
Pohreb	20
Premeny socialistických sviatkov	24
Citovaná a použitá literatúra	29
Nemecké resumé	34
Svadba	35
Pohreb	166

INHALT

Enleitung	6
Zur gegenwärtigen Situation des Brauchtums und Feste-Feierns (2. Teil)	
- Forschung 1998-1999	7
Zur Methodologie der Forschung	8
Die Hochzeit	12
Das Begräbnis	20
Die Veränderungen der sozialistischen Feier	24
Zitierte und verwendete Literatur	29
Resümee in deutscher Sprache	34
Die Hochzeit	34
Das Begräbnis	166

Milan Leščák

ÚVODOM

Druhý zväzok publikácie „Pramene k obyčajovej tradícii a sviatkovaniu na Slovensku na konci 20. storočia“ (2) je venovaný rodinnej obyčajovej tradícii, konkrétne svadbe a pohrebu. Uplatnil som tu aj odlišnú metodiku výskumu, ktorá spočívala v požiadavke opísať konkrétnu svadbu alebo pohreb v období výskumu, teda svadbu a pohreb uskutočňované v roku 1998. K tomu nám slúžili dodatky k dotazníku, ktorý bol spolu s ostatnými potrebnými údajmi publikovaný v prvom diely tejto publikácie. Siahli sme k prirodzeným pozorovacím schopnostiam našich spolupracovníkov, aby sme mali zároveň doklad o tom, ako vnímajú súčasný priebeh konkrétnych svadieb a pohrebov. Do stručne sformulovaných inštrukcií v dodatkoch A a B som vsunul oporné body obradov, ako inšpiráciu pre pripravované opisy. Chybou niektorých odpovedí bola snaha o zovšeobecnenie skúsenosti z viacerých svadieb, čo narušilo konzekventnosť jednotlivých opisov. Aj tak sa cieľ výskumu podarilo naplniť.

Škoda, že viacerí spolupracovníci na výzvu k vyplneniu dodatkov A a B neodpovedali. Pravdepodobne im z hľadiska celej akcie neprípisovali prvoradý význam. Dodatky aj napriek tomu priniesli vhodný materiál na porovnanie svadby a pohrebu z prelomu 19. a 20. storočia a z rokov 1939 a 1942.

Bolo by veľmi užitočné uskutočniť takúto synchronnú sondu v priebehu najbližších tridsiatich až päťdesiatich rokov. To by bol cenný príspevok k premenám obyčajovej tradície na Slovensku z diachrónneho pohľadu takmer dvoch storočí. Upozorňujem, že prvý zväzok obsahuje zoznam skúmaných obcí, zoznam informátorov, mapy a register. Pripojené štúdie a komentáre sa viažu na materiály uverejnené v jednotlivých zväzkoch. Výnimku tvorí iba príspevok v druhom zväzku, kde tretia časť, uvedená pod názvom „K premenám socialistických sviatkov“ má skôr charakter úvahy o všeobecnejšie formulovanom probléme zmien socialistických sviatkov. Na záver upozorňujem čitateľov, aby predovšetkým venovali pozornosť zhromaždeným a utriedeným materiálom. Sú pre štúdium danej problematiky rozhodujúce. Aj pri tejto príležitosti ďakujem mojim spolupracovníkom za ochotu a výsledky ich práce.

Milan Leščák

K SÚČASNÉMU STAVU OBYČAJOVEJ TRADÍCIE A SVIATKOVANIA (2. časť)

- výskum 1998 - 99

Tento materiál, úvahy a komentáre nadväzujú na prvý zväzok publikácie „Pramene k obyčajovej tradícii a sviatkovaniu na Slovensku na konci 20. storočia“. Mali by priblížiť dnešné, súčasné podoby obyčajových tradícií a sviatkovania (svadby a pohreby), tak ako ich zaznamenali naši spolupracovníci v rokoch 1998-1999. Hoci po výskumoch (vyplnení dotazníkov) uplynulo osem rokov a mnohé sa za ten čas mohlo zmeniť, dávame odborníkovi aj záujemcom o obradovú kultúru a sviatkovanie určitú sondu pomerne statický pohľad na skúmanie situácie z konca minulého storočia, pričom na základe predchádzajúcich sond dostaneme presnejší a plastickejší obraz o vývine skúmaných javov zhruba od polovice 19. storočia. O tomto zámere sme písali najmä v prvom zväzku edície „Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska“, ktorej VIII. zväzok čitateľom predkladáme (Leščák M. - Feglová, V. (Ed.): 1985). Naše komentáre a poznámky či predbežné závery sú mienené ako pomôcka k rozmyšľaniu nad mnohými súvislosťami, ktoré nám navodzuje vybraný materiál. Azda prispeje k podrobnejšiemu a komplexnejšiemu štúdiu tejto oblasti slovenskej duchovnej kultúry a spôsobu života, a to aj s ohľadom na našu nedávnú rozporuplnú minulosť. Okrem prítomných prameňov upozorňujeme na celý rad výskumov, diplomových prác, doktorských dizertačných prác a špeciálnych štúdií a článkov, ktoré riešia alebo prispievajú k riešeniu čiastkových otázok nastolených v zhromaždených materiáloch alebo odborných komentároch a úvahách. Na početných príkladoch chceme ukázať variabilnosť vývinu obyčajovej tradície na Slovensku v druhej polovici 20. storočia, a zároveň upozorniť na zmenu štruktúry a významu jednotlivých rodinných obyčajov, najmä svadby a pohrebu. Upozorňujeme tiež na použité metódy terénneho výskumu, ktoré nadväzujú na metodiku dotazníkových akcií z roku 1939 a 1942. Na porovnanie a hlbšie pochopenie vzájomných vzťahov je vhodné oboznámiť sa s prvými dvoma zväzkami edície „Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska“, najmä so zväzkom „Slovenské svadby“ (Leščák, M. (Ed.): 1986). Sprievodné komentáre a články bez poznania samotného materiálu zostávajú bez argumentačnej hodnoty. Je dobré, že v roku 2001 vyšla publikácia S. Dúžeka a B. Garaja o ľudových tancoch a hudbe na konci 20. storočia, ktorú výrazne dopĺňa náš pohľad na toto obdobie (Dúžek, S., Garaj B.: 2001).

Keď sme s poslucháčmi Katedry etnológie a kultúrnej antropológie Filozofickej fakulty UK overovali nosnosť otázok o súčasnom stave rodinnej obyčajovej tradície, zistili sme, že v odpovediach spolupracovníkov výskumu chýba snaha o presnejšie a otvorenejšie charakteristiky zmien, ktoré boli motivované zložitým vývinom vzťahu obyčajov k cirkevným obradom. V niektorých prácach sme sa o tom zmienili, nebol to problém, ktorý by stál v centre záujmu etnológie v období sedemdesiatych a osemdesiatych rokov. Svedectvom sú tajné krsty, návštevy svätých omši mimo vlastného bydliska, pohrebné obrady. Po novembri 1989 nastala opačná reakcia. Prudko stúpila návšteva kostolov, do popredia sa takmer všade výrazne dostali cirkevné obrady, Zbory pre občianske záležitosti (ZPOZ),

ktoré čiastočne prenikli do vedomia obyvateľov najmä v mestskom prostredí, stratili svoje dominantné postavenie. To ovplyvnilo aj početnosť cirkevných krstov, svadieb a pohrebov. Ako vidieť z nášho výskumu, nastal výrazný príklon k hodnotám cirkevných obradov.

Výskumy ukázali, že najmä krst vo vidieckom prostredí neprekonal výraznú zmenu. Akoby doba cieľavedomej ateizácie nebola zohrala významnejšiu úlohu. Cirkvi majú na tento zložitý proces iný pohľad, čo naznačuje aj skutočnosť, že niektorým záujemcom o cirkevný obrad boli ich služby odmietnuté, alebo im boli pripomenuté ich nepresvedčivé postoje k cirkvám v minulosti.

Na prelome 20. a 21. storočia sa situácia začala stabilizovať. Záujem o cirkevné obrady sa začal dostávať do otvoreného demonštrovania príklonu k cirkvi a cirkevnému životu, a teda aj k cirkevným tradíciám. Je na teológii, sociológii či religionistike, aby objektívnejšie posúdili príčiny a dôsledky ateizácie v uplynulých desaťročiach. Postavenie cirkví a náboženstva v súčasnosti nadobudlo novú podobu, ktorá často nesúvisí s komunistickou ideológiou a je výsledkom vlastných vnútorných pohybov a zmien, čo je potrebné tiež vziať do úvahy.

Narastanie počtu cirkevných škôl a inštitúcií, popularita cirkevných podujatí, práca s mládežou aj zmena prístupu k praktickým potrebám súčasných veriacich upevnili postavenie cirkevných inštitúcií. Obdobie prerodu po roku 1989 sa do veľkej miery odrazilo vo vzájomnom vzťahu profánnych a sakrálnych zložiek žitej podoby sviatkov a sviatkovania. Je ťažké na základe doterajších výskumov posúdiť, do akej miery je súčasný proces adaptácie tradičných foriem sviatkovania na Slovensku už stabilizovaný, akú úlohu v ňom zohráva vplyv cirkvi, ako v ňom pôsobia staršie vrstvy ľudovej tradície, ktoré sa vyvíjali ako súčasť každodennej kultúry. Zdá sa nám, že podobné sondy v budúcnosti môžu priniesť pomerne reprezentatívne pohľady na toto prelomové obdobie vo vývine slovenskej spoločnosti.

K metodike výskumu

Pripomíname, že 1. zväzok dvojdielnej materiálovej publikácie „Pramene k obyčajovej tradícii a sviatkovaniu na Slovensku na konci 20. storočia“ priniesol pohľad na kalendárne obyčaje a sviatky z dotazníkových výskumov z rokov 1998 - 1999. Sú to výskumy zo 150 obcí. V druhom zväzku prinášame výber materiálov a štúdiu z uvedenej zberateľskej akcie, ktorá sa tentoraz dotýka menšieho počtu vybraných obcí a prináša pohľad na súdobý stav svadieb a pohrebov na Slovensku. Ak sa vrátíme ešte k otázke o premenách krstu, krstín či víťania do života, musíme konštatovať, že triezvejšie hodnotenie súčasného smerovania a stabilizácie tohto obradu v súčasnosti a jeho postavenia v živote mestského a vidieckeho spoločenstva bude potrebné s odstupom aspoň ďalších desiatich-dvadsiatich rokov. Jednoznačný príklon k cirkevnému obradu v podstate nezmenil na vidieku vedomie, formy a významy, že existovali vedľa seba tak cirkevný krst, ako aj úradné zapisovanie do matriky a víťanie do života, ktoré organizovali národné výbory a Zbory pre občianske záležitosti. Uchovala sa aj inštitúcia civilných krstných rodičov, no už nie s ich povinnosťami, ktoré predpisovala tradícia v priebehu dospievania krstňaťa prakticky až do obdobia svadby. Možno konštatovať, že cirkevný krst a jeho význam v živote rodiny a spoločenstva zostal viac v jeho cirkevnej ako profánnej rovine. Tradíciou určené povinnosti krstňaťa a krstných rodičov sa čiastočne oslabili a pri prerušení osobných kontaktov (odsťahovanie mimo obce), má iba symbolickú funkciu. To zasiahlo aj do demonštrovania vzájomných záväzkov v priebehu dospievania krstných detí a faktickej zodpovednosti krstných rodičov za ich výchovu (pravidelné návštevy, úloha umelého

príbuzenstva, dary a obdarovávanie, vzájomná výpomoc, povinné návštevy, príp. zastúpenie rodičov v prípade predčasného úmrtia). To všetko je potrebné podrobne preskúmať a konfrontovať s výskumami zvykov pri narodení, ktoré sú veľmi dobre samostatne spracované v tridsiatych rokoch zásluhou zberateľských aktivít etnológa Jána Mjartana (Benušková, Z.: 1992; Leščák, M. - Feglová, V. (Ed.): 1995, 10).

Možno bolo chybou, že sa rodinné obyčaje nespracovali podľa zvláštneho dotazníka. Prečo? Obdobie narodenia a zvyky s ním spojené ovplyvnila časopriestorová zmena, a to najmä nárast počtu pôrodov v zdravotníckych zariadeniach. Mnohé zvyky pred narodením, počas pôrodu a v šestonedelí zanikli, a tak sa narušil ucelený systém poverových praktík a úkonov. Svoju úlohu urobila v tomto smere aj vzdelanostná úroveň a osveta, ktoré výrazne zasiahla do kolobehu každodennej kultúry.

Štúdie a výskumy tejto problematiky dostatočne vypovedajú najmä o potrebe vrátiť sa k skúmaniu tejto významnej témy, ktorá na rozdiel od svadby neposkytuje už v súčasnosti také podrobné analytické poznatky.

Pri vypíňaní 27 zložených otázok v dotazníku sa nahromadilo veľa ďalších otázok, ktoré by mali byť zamerané aj na súčasný kontext existencie a premien tradície. Tie sa dotýkajú viac súčasných kultúrnych aktivít ako špecifických otázok smerujúcich k súčasným tradičným obyčajom alebo sviatkovaniu. Vykreslenie spoločenského a kultúrneho pozadia by nám odhalilo mnohé príčiny a podmienky premien obyčajových tradícií. Pociťujeme to v prípade zmien časopriestorových súvislostí a komunikácie užšej či širšej rodiny v rovine premien súčasnej etiky a etikety a pod. Do popredia sa z hľadiska nášho záujmu dostal aj fakt existencie rôznych folklórnych telies a inštitúcií, folklórnych súborov, hudieb, speváckych združení, amatérskeho divadla, rôznych festivalov a iných akcií, ktoré vytvárajú nový obraz o živote tradičných foriem ľudovej kultúry v minulosti (Leščák, M. - Feglová, V. (Ed.): 1985).

Zamysleli sme sa aj nad zložením tímu našich spolupracovníkov. Sú nimi napospol ľudia, ktorí sa o danú problematiku zaujímajú a dobre poznajú situáciu vo svojom okolí. Spolupracujú s folklórnymi skupinami a organizujú kultúrny život v obci, alebo aspoň sú dobrými znalcami života v obci. Navyše mnohí z nich nám dali pomerne vyčerpávajúce odpovede a ich znalosť archaických foriem, ktoré v priebehu druhej polovice 20. storočia ešte prežívali, je nespochybniteľná. Viacerí z nich svoje skúsenosti a vedomosti publikovali alebo majú k nim bohatú dokumentáciu. Skupina (2 - 6 ľudí) sa opiera o dobrých domácich informátorov, no žiaľ, často podcenila mladú generáciu, ktorá vidí súčasné premeny svojimi očami prostredníctvom vlastných hodnotových rebríčkov. Škoda, že sa jej predstavitelia viac nezapojili do dotazníkovej akcie.

Uvedomili sme si, že pri realizácii tejto náročnej akcie nemôžeme zohľadniť rôzne aspekty. Podľahli sme aj snahe získať materiál na porovnanie vývinových etáp, najmä etapy druhej polovice 20. storočia. K tomu nás nútilo pomerne dobré vykreslenie stavu obyčajovej tradície z konca tridsiatych a štyridsiatych rokov, ktoré obsahujú publikácie „Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska“ (1995) a „Slovenské svadby“ (1996).

Preto sme sa rozhodli do dotazníka z roku 1998 zaradiť aj dodatky A a B o súčasnej svadbe a pohrebe a zmeniť tak metodiku výskumu rodinných obradov, zvykov a sviatkovania.

Urobili sme tak cieľavedome, uvedomujúc si, že musíme siahnuť k prirodzeným pozorovacím schopnostiam informátorov a ponechať na ich úvahu, ako vnímajú súčasný priebeh konkrétnych svadiieb a pohrebov, aby hlbšie dokumentovali živé súčasné organizačné a formálne stránky dvoch najvýznamnejších rodinných obyčajových príležitostí, akými nesporne svadba a pohreb sú. Keď som pripravoval dotazník, jedna

z vedúcich folklórnych skupín podotkla, že aj tak ho budú vyplňať ľudia, ktorí túto problematiku v obci poznajú a môžu najlepšie podľa vlastnej skúsenosti zapísať priebeh konkrétnej príležitosti. Určite využijú aj pomoc a pripomienky svojich spolupracovníkov a znalcov domácich pomerov. To ma inšpirovalo použiť konkrétne opisy, uvedené metodicky v dodatkoch A, B. Výskum sa uskutočnil zväčša v naznačených intenciách. Do stručne sformulovaných inštrukcií v dodatkoch A a B sme navyše vsunuli oporné body ako inšpiráciu pre predpokladané opisy. Mnohí zo spolupracovníkov však na dodatky neodpovedali. Ako sa ukázalo, nepripisovali dodatkom prvoradý význam. Vyplnenie celého dotazníka s 27 zloženými otázkami im zabralo veľa času a úsilia. Iní nepochopili zámer opisu hocijakej vybratej svadby a ďalšia skupina sa pokúsila opísať súčasnú svadbu prostredníctvom zovšeobecnenia poznatkov z viacerých svadieb. Aj napriek týmto nedostatkom náš zámer priniesol zaujímavé výsledky.

Po absolvovaní viacerých overovacích výskumov sme prišli k záveru, že obsah obyčajových príležitostí a sviatkovania je v súčasnosti dosť netypický, necharakterizujú ich lokálne špecifiká a tradícia vlastne už akoby zanikla, no viditeľne dominuje snaha, aby informátori pripomenuli významné úkony a zvyky. Preto ich vsunuli do opisov súčasného stavu obyčajovej kultúry. Tieto metodické nedostatky nezakryli reálny opis súčasných modelov kalendárnych a rodinných sviatkov, pretože aj snaha o opísanie starších vývinových fáz je čitateľná a rozlíšiteľná. Pri konfrontácii je často pozorovaná aj zmena funkcií.

Dospel som k názoru, že aj využívanie na prvý pohľad presných štatistických údajov nie je vždy potrebné a funkčné, pretože existencia javu je evidentná, ale nie vždy je jasná manifestnosť či latentnosť celého úkonu, resp. jeho častí (viď čepčenie nevesty, snímanie venca, odpytovanie nevesty a pod.).

Navyše dochádza k zmene významov niektorých úkonov (tanec nevesty s družičkami, prenášanie nevesty cez prah, dvíhanie ženicha a nevesty na stoličkách). Ich pôvodné významy sa strácajú a nová interpretácia má rozdielne sémantické pozadie. Je však isté, že výskyt a frekvencia identických úkonov hovorí o prežívaní javu a jeho aktívnej produktivite, ako by to vyjadril P. G. Bogatyriov (Bogatyriov P. G.: 1970, 1971).

Možno povedať, že aj napriek zmeneným podmienkam a kontextom si svadba ponecháva svoje základné znaky a ani iné metodické postupy nemôžu odsunúť tento významný obyčajový element zo zorného poľa súčasnej etnológie a kultúrnej antropológie. Práve naopak. Napokon aj o zániku niektorých úkonov je potrebné hovoriť rovnako erudovane ako o ich vzniku a stabilizácii. Na ilustráciu predčasného skepticizmu zacitujem postrehy učiteľov, ktoré napísali na margo svojich výskumov koncom tridsiatych rokov:

„Tieto zvyklosti udržuje ľud len čiastočne z tradície, tak výročné sviatky, sobášne a pohrabné zvyky, na Luciu a Jána. Verí, že zachovanie tých zvykov odvráti nehodu od rodiny, tiež zabezpečí zdar v hospodárstve, dobrú úrodu a šťastie pre jednotlivcov. Ktoré zvyky pestuje, v tom aj verí. Spieva, vinšuje, fašanguje viacej za účelom zárobku a odmeny. Na Veľkú noc, pred východom slnka putujú mládenci s krížom po roliach - to konajú z tradície a z náboženského presvedčenia. Pred 20-30 rokmi chodili pre obveselenie obecnstva Betlehemsi s „Dorotkou“, na priadky s Turkom, na Čiernu nedeľu s májom. Tieto zvyky teraz už nepestujú, zanikli. Deti mali na „fašiangy Gajdovicu“ a koncom školského roku „Majáles“.“ (Antol)

„O niektorých zvykoch ľudia ešte sú pevne presvedčení, že im prinesú šťastie alebo nešťastie. Nedajú sa prehovoriť, že to nie je pravda. Zle by sme pochodili u nášho gazdu, keby sme sa mu vysmiali, že to nie je pravda, stratili by sme všetku dôveru. Tak napr. pevne veria, že mladucha na svadbe nesmie byť veselá, lebo by bola celý život nešťastlivá,

tiež do periny je dávajú peniaze, aby bola bohatá. Keď kura začne kikirikať, to je zlé znamenie, v takom dome sa stane nešťastie, aby sa to odvrátilo, treba takú kuru chytró zarezáť. Keď stretnú kominára, budú mať toho dňa šťastie. Keď niekto niečo zabudne, nesmie sa vrátiť, lebo by bolo nešťastlivo. Tiež ľuďom a zvieratám sa stane z očí, keď ich prvýkrát cudzí vidí a nepopľuje na ne.“ (Kalnište)

„Ľud udržuje tieto zvyky, lebo verí v ich kúzelnú silu. Jednak však aj preto, že ich zachovávali i predkovia. Ľud verí, že mu zachovávanie zvykov, napr. pri počiatku orby, pri prvom vyhánaní statku donesie určitý prospech, šťastie. Verí, že udrzovaním týchto zvykov si zabezpečí zdar v hospodárstve, úrodu, plodnosť a zdravie statku. Tieto zvyky neprevádzajú za účelom prípadnej odmeny, zárobku, alebo pre obveseľovanie druhých. Zachoval sa veľmi pekný zvyk pri krmení a blýskaní. Zvonia všetkými zvonami. Veria, že zvony sú posvätené a odháňajú chmáry z chotára.“ (Jakubovany)

„Väčšina zvykov sa udržuje len z tradície, ale sú zvyky, ktoré majú svoj pôvod v povere. Tak ku príkladu robenie krížov s cesnakom na dvere maštale na Luciu a Vianoce sa deje preto, aby statku neporobili vraj strigy.“ (Klenovec)

„Zvyklosti tieto udržiujú už len ľudia starší z povere. Veria, že zachovávaním týchto zvykov uchránia seba alebo dobytok, škody atp. Mladší i keď zvyky zachovávajú, robia to už len z tradície, bez toho, aby verili v účinnosť týchto. U starších udržuje sa ešte viera, že niektorí ľudia môžu pohľadom škodiť iným ľuďom na zdraví, alebo môžu odňať úžitok dobytku (mlieko). Mnohé nemoce privlastňujú porobeninám a nazývajú to „priest“, človek, ktorý chce inému škodiť, vyleje, alebo nasype mu do cesty, nejakú tekutinu alebo miešatinu, kto cez to prejde, onemocnie, alebo krava, ovca stratí mlieko. Proti tomu je najlepší liek čistec (Stachys offic), lebo odvar, ktorým sa nemocný umyje a potom ho vypije, alebo ho čistecom okadia. Tento spôsob okadzovania sa užíva hojne i pri dobytku. Sú však na túto nemoc i drastickejšie lieky. Nemocný sa má vlastným močom umyť a potom aspoň týždeň noseným spodníčkom poutierať.“ (Slatina n/Bebravou)

„Väčšina zvykov sa udržuje už len z tradície, tie zvyky, v ktoré ľud verí, že mu prinesú osoh, alebo ho uchránia od zlého, sú úzkostlivo tajené, lebo ich vyzradením strácajú účinok. Preto tento dotazník pre krátkosť času len kuse môžem zodpovedať. Zaklínačov z povolania už niet.“ (Hiadeľ)

„Žiaden nesmie zabudnúť na Luciu namazať dvere na maštali cesnakom a to v podobe kríža, aby sa v ten večer nedostala žiadna „striga“ ku dobytku, lebo na druhý deň by sa ani jedna krava nepodojila.“ (Kolačkov)

„O zvykoch na Vianoce ľud verí, že mu prinesú šťastie, resp. nešťastie. Tak oblátka s cesnakom podávaná domácim zvieratám má ochrániť dobytok od vyhynutia. Keď na Božie narodenie vstúpi osoba ženského rodu do domu, prinesie nešťastie, keď mužského, tak šťastie. Kto sa nedá na Veľkú noc obliať, bude špatný a zostárne. Kto nevykropí dom veľkopiatočnou vodou, bude mať hmyz. Kto uvidí prvú lastovičku a umyje sa v kaluži, nebude pehavý. Na Mikuláša, na Luciu, na fašiangy robia všetko za odmenu.“ (Otrhánky)

„Starší ľudia veria, že zachovávanie týchto zvykov mu prinesie šťastie, blaho a pokoj. Naproti tomu mladší robia len to, čo vidia od starších, ale nevedia prečo to robia, neveria v žiadnu kúzelnú moc. Sú i ľudia, ktorí podobné zvyky dávno zanechali. Zistil som, že 80 % obyvateľov robí tieto obyčaje len preto, že ho núti k tomu starší (napr. otec syna) ale nevedia prečo to robia - skrátka neveria“ (Lipovec) (Leščák, M., Feglová, V. (Ed.): 1985).

Overovacie výskumy a sondy prác presvedčili, že viera v pozitívny či negatívny účinok úkonov, zvykov a povier je v súčasnosti vecou dávnej minulosti a pokiaľ sa takéto javy udržiujú, majú podobu oživenej spomienky na „staré zvyky a tradície“.

Mnohé z nich sa udržiujú len v scénickej podobe na folklórnych festivaloch alebo príležitostne v spomienkovom rozprávaní najstaršej generácie.

Do popredia vystupuje reprezentatívna, zábavná a združovacia funkcia tradičných aj súčasných sviatkov.

To neznamená, že zvyky a úkony zanikli. Žijú v procesoch druhej existencie tradície, ktorá je súčasťou dnešných podôb lokálnej kultúry a vplýva na utváranie súčasného spôsobu života.

Areálový výskum vhodne dopĺňa zistenia z dotazníkových výskumov z konca tridsiatych rokov, pretože relatívne celoplošne pokrývajú územie Slovenska. Škoda, že sa spomenuté výskumy neuplatnili aj pri mapovom zobrazení Etnografického atlasu Slovenska podobne ako mapy a grafy zo zberu rozprávok v 19. storočí. Žiaľ, niektoré údaje neboli vtedy dostupné a známe. Máme nádej, že sa niektoré staršie výsledky dotazníkových a iných špeciálnych výskumov objavia ešte aj v budúcnosti a že sa v úplne nových reláciách bude pracovať s doteraz známymi materiálmi a faktami, ktoré spresnia obraz o vývine tradičnej ľudovej kultúry na Slovensku. V mnohom to bude závisieť aj od využitia digitalizácie a nových foriem spracovania dokumentačných fondov. O tom, že sa tak stane, svedčia aktivity jednotlivcov a povolaných pracovísk, ktoré chápu požiadavky vedy 21. storočia. Aj nami zhromaždený materiál prejde kritikou prameňov a azda až vtedy vystúpi do popredia jeho potenciálna hodnota a chyby, ktorých sme sa v súčasnosti dopustili.

Svadba

Kvalitatívne a kvantitatívne ukazovatele potvrdzujú, že aj súčasnú svadbu môžeme rozdeliť v zásade do troch relatívne samostatných častí, tak ako ich popísala z typologického hľadiska K. Jakubíková v štúdiu a úvode k prameňom, ktoré vyšli v prítomnej edícii pod názvom Slovenské svadby (ed. M. Leščák, 1986). O tom sa zmieňujeme na nasledujúcich stranách.

Táto rozsahom nie veľká štúdia ukazuje, že aj napriek vyše polstoročnému odstupu od zverejnenia prameňov výskumu z roku 1942 je doteraz načrtnutý pôdorys priebehu vidieckej svadby na Slovensku pomerne stabilný a vo svojej základnej typologickej podobe akoby nemenný. Jeho hlavné obyčaje a zvyky sa viažu na predsvadobné obdobie, samotnú svadbu (sobáš a svadobnú hostinu) a na posvadobné obdobie. Detailné porovnanie však ukazuje odchýlky najmä v šírke a závažnosti jednotlivých úkonov, v ich frekvencii, v dôslednom vykonávaní zverených dobrovoľných úloh a funkcií. Mení sa atmosféra, priestor a čas svadby, ako aj vzájomný vzťah sakrálnych a profánnych prvkov svadobných obyčajov.

O zánik alebo revitalizáciu niektorých prvkov sa často zaslúžila aj erózia obyčajového rámca, ktorá sa objavovala najmä v súvislosti so spomenutou snahou o ateizáciu. Ide najmä o vynechávanie svadobných rečí a vinšov s náboženským obsahom, o niektoré piesne, ktoré mali výrazne náboženský obsah a snahu o asimiláciu profánneho a sakrálného. V uplynulom polstoročí sa výrazne zmenili aj spoločenské a rodinné vzťahy. Na vidieku do popredia vystúpila pracovná a vzdelanostná aktivita žien, úloha postavenia v zamestnaní, vyššie vzdelanie detí, nárast samostatnosti mladých ľudí, ich samostatné ekonomické rozhodovanie, demokratizácia medzigeneračných vzťahov, väčší podiel mladších generácií na rozhodovaní. V dedinskom prostredí svoju úlohu zohrala kolektivizácia poľnohospodárstva. Niektoré archaické obyčajové prvky sa stratili, najmä z kalendárnej obyčajovej tradície. To všetko malo vplyv na novú podobu hodnotových orientácií.

Do samostatnej časti Svadba zaradila v štúdiu K. Jakubíková trinásť samostatných úkonov alebo ucelených sekvencií svadby, ktoré tvoria relatívne samostatné celky a sú

z hľadiska dramaturgie celého obradu dejovou líniou (Jakubíková, K.: 1996). Pokúsime sa sledovať, v ktorých obdobiach svadby dochádzalo k najvýraznejším zmenám v jej obsahu a k významovým posunom.

A/ Predsvadobné obdobie

1. Priezvedy, priepačky
2. Pytačky
3. Zásnuby
4. Ohlášky
5. Pozývanie hostí na svadbu
6. Dievocká a mládenecká rozlúčka

B/ Svadba

1. Príchod ženícha po nevestu
2. Odchod na sobáš
3. Cesta na sobáš - svadobný sprievod
4. Sobáš
5. Príchod zo sobáša
6. Svadobná hostina a zábava
7. Odchod nevesty z domu
8. Príchod nevesty do domu ženícha
9. Skladanie venca nevesty
10. Ukladanie mladého páru na lôžko
11. Čepčenie
12. Obradný tanec začepčenej nevesty
13. Delenie svadobného koláča

C/ Posvadobné obdobie

1. Posvadobné hostiny
2. Zábava
3. Obradná očista
4. Prevoz výbavy
5. Svadobné dary

Schéma podčiarkuje nielen dramatický priebeh, ale aj logiku svadby a potvrdzuje jej hlavné významy a záväznosť celého svadobného aktu. Keď porovnáme stav tradície z konca tridsiatych a začiatku štyridsiatych rokov (1939, 1942) zisťujeme, že prelom storočia prináša v podstate tú istú štruktúru svadby, ale jej náplň je ochudobnená o dramatickú a obradovú rozvinutosť jednotlivých častí. Chýba špecifický repertoár viažuci sa na priebeh svadby, oslabené sú funkcie svadobných funkcionárov, nevysvetlené zostávajú archaické úkony, ktoré sa síce uchovali, ale často sa im pripisujú nové významy. To sa týka aj pôvodnej (ľudovej) terminológie, na významy ktorej sa zabudlo, alebo dostávajú často novú náplň.

Ako príklad môžem uviesť akt „odčepenia nevesty“, ktorý sa zamieňa pre neznalosť pôvodného významu „začepenia“ so skladaním venca či rozpletaním vlasov a pod. Čepčenie, začepenie nevesty je úkon, ktorým je nevesta po zložení venca prijatá do stavu

vydatých žien a vlastne nie je možné ju „odčepčiť“. Čepčenie nevesty však zostáva jedným z najčastejších úkonov súčasných svadieb, hoci je zjednodušený a namiesto čepca sa nevesty zavíjajú do šatiek, šálov a iných prikrývk hlavy. Najčastejšie sa zachováva aj tanec s nevestou (na východnom Slovensku sa nazýva „redový“), keď tancujú s mladou nevestou všetci svadobčania. Za tento tanec sa obyčajne pre mladý pár vyberajú peniaze. Ako vidieť zo získaného materiálu, v súčasnosti je tanec s nevestou už samostatnou časťou svadobného obradu, ktorý sa podľa úvahy zaraďuje do priebehu svadby a aj jeho späťosť s finančným príspevkom nie je v ostatných rokoch podmienkou tanca s nevestou. Voľba a presuny v ustálenom priebehu svadby sú čoraz častejšie, čo dokumentuje primárny záujem o zvýšenie zábavnej funkcie svadby, aj na úkor dodržania obradovej záväznosti jednotlivých úkonov. To je jedným z príznakov ústupu archaickej stability a záväznosti jednotlivých svadobných úkonov.

Z množstva zvykov, nadväzujúcich na tradíciu pri príchode pre nevestu, môžeme pripomenúť „zapravené dvere“ pri príchode ženícha. Ženích sa vykupuje peniazmi a pálenkou. Tento variant je skôr výnimkou ako pravidlom.

O niečo častejší je variant, keď so ženíchom prichádza starejší, ktorý v mene ženícha nevestu vypýta. Ak rodičia súhlasia, hneď sa koná aj odobierka nevesty. Azda je dobre pripomenúť, že odobierka sa stala módnou súčasťou obradu a niekedy sa uskutočňuje tak, že sa vykonáva spoločne za prítomnosti budúceho manželského páru a rodičov zo strany ženícha aj nevesty. Nevesta aj ženích opakujú text odobierky po svadobnom funkcionárovi (starejší, niekedy družba). Ak ženích prináša neveste kyticu, nevesta mu pripína pripravené pierko. Odobierky sa zvyknú zúčastniť niekedy aj starí alebo aj krstní rodičia.

O odobierku býva veľký záujem svadobčanov, no do domu alebo bytu sa dostane len najbližšia rodina.

Pred odchodom do kostola rozdajú družbom pierka („rozmarín“) a zoradia sprievod. Na čele obyčajne ide prvý družba s nevestou a prvá družica so ženíchom, potom rodičia a krstní rodičia. Niekedy ide na čele starejší s ozdobenou palicou, ale sú aj iné varianty svadobného sprievodu. Veľmi zriedka sa už nesie na čele sprievodu zástava (ozdobený stromček), čo v období konca tridsiatych a začiatkom štyridsiatych rokov bolo takmer pravidlom.

Tieto detaily a ich dôsledky však nie je možné podrobne sledovať prostredníctvom takých či podobných dotazníkov, ktoré sledujú skôr priestorový výskyt a frekvenciu existencie jednotlivých prvkov obyčajovej tradície. Štyri zväzky Prameňov dávajú aj tak pomerne spoľahlivú odpoveď na postupné premeny, vznik či zánik toho, čo nazývame hodnotami tradičnej obyčajovej kultúry.

Na súčasné podoby svadby mali určitý vplyv aj módne civilizačné trendy v živote mládeže, ďalej vplyv masovokomunikačných prostriedkov, menšiu úlohu, najmä spočiatku, zohrali Zbory pre občianske záležitosti (ZPOZ), ktorých úlohou bolo nahradiť najmä cirkevný obrad, ktorý pôsobil často paralelne ako cirkevná a na druhej strane „civilná“ forma sobáša s úradnou platnosťou.

Je však potrebné znovu potvrdiť, že po roku 1989 začal nadobúdať cirkevný obrad, najmä po tom, keď nadobudol úradnú platnosť, oveľa väčšiu prestíž predovšetkým v dedinskom prostredí.

Ako sa dozvedáme z dotazníkov, v niektorých obciach sa až 90 % sobášov v období výskumov uzatváralo v kostole. Okrem toho ZPOZY sa vo všeobecnosti spájali so socialistickými ateistickými aktivitami. Aj naše výskumy potvrdzovali, že cirkevné rodinné obrady boli v očiach obyvateľov dedín prestížnejšími a rešpektovanejšími.

Vráťme sa k základnej schéme svadby, ktorú popísala K. Jakubíková a ktorej platnosť potvrdili aj výsledky dotazníkovej akcie Matice slovenskej z roku 1942.

Náš dotazníkový výskum potvrdzuje doznievajúcu existenciu takmer všetkých základných úkonov, ktoré charakterizovali svadobný obrad aj na prelome 20. a 21. storočia (nadnesenejšie by sme mohli hovoriť aj o prelome tisícročí).

Predsvadobné obdobie

Svoju funkciu v druhej polovici 20. storočia prestávajú mať priezvedy či prepáčky. Vzájomné informácie o majetkových pomeroch, a najmä predbežný súhlas slobodného dievčaťa prostredníctvom vyslanej staršej ženy sa už nekoná. Majetkové či iné súvislosti sú dostatočne v spoločensktve známe a dôležitý je len vzájomný súhlas budúcich manželov. Svoju demonštratívnu aj organizačnú funkciu si udržali pytačky, ktorých sa okrem ženicha zúčastňujú aj jeho rodičia, prípadne krstní rodičia či budúci starejší. Okrem vzájomného obdarovania, ktoré sa realizuje aj mimo pytačiek a zásnub.

Pytačky sa často z praktických dôvodov spájajú so zásnubami. Vtedy prináša ženich zásnubný prsteň, ktorý predtým vyberá s nevestou.

Pytačky, príp. zásnuby, sa konali v dostatočnom predstihu pred svadbou, aby sa získal čas na cirkvou predpísané zverejnenie pripravovaného manželstva v kostole, teda na ohlášky. Preto sa obdobie zásnub prekrývalo s obdobím potrebným na ohlášky. Súčasťou symboliky zásnub sa teda stala výmena alebo darovanie prsteňov či iných symbolických darov, čo dokumentuje módnejší mestský vplyv.

V dostatočnom predstihu sa konalo pozývanie na svadbu, hoci len oznam o termíne konania svadby. Informácia sa sprostredkovávala viacerými komunikačnými kanálmi. Osobne pozývala mladucha alebo manželský pár najbližšiu rodinu (niekedy aj rodičia manželov). Najdôležitejšou úlohou boli poverení družbovia, tzv. „zváči“, ktorí chodili pozývať svadobných hostí týždeň pred svadbou. Ako svedčia odpovede informátorov, zachovali sa aj pozývacie ustálené formuly alebo ich časti a označenia ich stavu „zváčskou“ ozdobenou palicou.

Tretím spôsobom, ktorý obyčajne dopĺňal spomenuté ústne (kontaktné) formy pozývania, boli rozosielené písomné svadobné oznámenia, niekedy doplnené o osobitné pozvanie k svadobnému stolu alebo hostine.

Tlačené pozvánky majú svoje osobitné formy, kde sú vytlačené symbolické spojenia dvoch prsteňov, svadobná kytica a vhodný citát hovoriaci o láske alebo želanie určené mladému páru do budúceho života. Hlavnou informáciou boli mená snúbencov, miesto a čas konania sobáša, príp. aj svadobnej hostiny. To isté sa dialo aj vtedy, keď sa konal iba úradný sobáš. Svadobné oznámenia plnili svoju funkciu najmä vtedy, keď príbuzní a známi bývali alebo sa zdržiavali mimo možnosti osobnej návštevy budúcich hostí. Vtedy sa vo väčšej miere začali využívať aj iné spôsoby komunikácie. Postupne výrazne narastala informačná úloha mobilnej komunikácie a SMS, ktoré nahrádzajú písomnú komunikáciu „svadobných telegramov“. Za ostatné roky úloha SMS komunikácie výrazne stúpla. Mobilne formy komunikácie sa za obdobie po roku 1998 stali dominantnými.

Zjednodušené formy nadobudli aj dievocké a mládenecké rozlúčky, ktoré sa zvyknú konať (nie je to pravidlom) niekoľko dní pred svadbou. Konajú sa obyčajne rozlúčky so spolupracovníkmi, rozlúčky s priateľmi v športových kluboch alebo s rovesníkmi a kamarátmi. Neusporiadávajú sa však samostatné zábavy. Súčasťou je obyčajne nezáväzná častovanie a pitie (rôzne žartovné prípitky), ktoré platí budúci ženich alebo nevesta pri náhodných stretnutiach.

Chýbajú už rôzne obradné úkony, aj práce súvisiace s prípravou svadby. Tie sa presúvajú čoraz viac do pôsobnosti služieb. K predsvadobnému obdobiu patrí aj individuálne pitie budúceho ženicha s budúcimi družbami, hosťami či priateľmi pri náhodných stretnutiach.

V Jastrabí nad Topľou sa pytačky archaicky nazývajú tiež „obzeranie kútov nevesty“. Ženich vykoná návštevu spolu so svojimi rodičmi, donesie budúcej neveste a jej matke kytice a prinesie tiež niečo na „vypitie“ (kvalitnejší alkohol). Počas pohostenia daruje neveste prsteň. Stredobodom posedenia sú všade organizačné prípravy svadby. Hovorí sa o počte hostí, určí sa starejší pytač a starší družba, ktorí sú zo strany ženicha, a staršia družička zo strany nevesty. V Kojšove sa konajú zasnuby dva mesiace pred svadbou. Na zasnuby v Kojšove chodia snúbenci, ich rodičia a súrodenci s rodinami, snúbenec požiada o ruku a dá snúbenici prsteň. Potom je obed a spoločné posedenie. Pred večerou sa spievajú archaické ľudové piesne („Rukuju, rukuju, rukoviny stoja...“). V nedelu pred prvými ohláškami nosí mladé dievča (10-15 ročné) s príbuznou nevesty pierko na tanieriku zakryté bielym obrúskom, tortu, pálenku, kôš zákuskov a 5 koláčov. Ženich za pierko zaplatí a má ho pripnuté už na prvých ohláškach. Táto ukážka dokumentuje lokálnu inováciu tradičných prvkov svadby.

Týždeň pred svadbou nosia príbuzní suroviny na pečenie (múka, cukor, vajcia, mlieko atď.). V Podzámčoku napr. celá dedina nosila potraviny. Prípravné práce mali zaužívaný termínový kalendár:

V utorok a stredu sa pečú zákusky a torty, vo štvrtok kysnuté koláče. Pečie ich zručná žena z dediny. Žiaľ, svojpomoc, ktorá bola súčasťou tradičnej obyčajovej organizácie svadby, sa postupne stráca.

V piatok sa však takmer všade nosia dary a viažu pierka, čo možno považovať za živú súčasť tradičného obradu.

V Kolte sa pytačky konajú pol roka pred svadbou. O ruku zažiada ženich s kyticou kvetov pred obedom. Rodičia sľúbia dievča a navzájom si pripijú.

V Kračúnovciach si budúci manželský pár najprv kúpi prstene. Na zasnuby prídu rodičia a súrodenci. Stanovia termín sobáša. Ženich zabezpečí muzikantov, nevesta dary pre ženichovu rodinu, budúca svokra a nevesta si vymenia darčeky už skôr, sú to látky na šaty, dohodnú sa oznámenia. Dva týždne pred svadbou oznámia termín tým, čo nebývajú priamo v dedine, týždeň tým, čo bývajú v Kračúnovciach. Je to príklad rozdelenia organizačných povinností.

V Kšínnej sa uchovávali viaceré archaické prvky. Deň pred svadbou príde od nevesty niekoľko hostí a začnú sa hádať, pretože vraj mladý má nemanželské dieťa. Po žartovnej a predstieranej hádke sa dohodnú na odstupnom. Nakoniec príde pohostenie. To je zas príklad na rozvíjanie humorných dramatických zápletiok.

V Medovanciach sa okrem iného pripravujú pre zväčov zoznamy hostí, zväčí sa potom učia tradičný vinš od staršej generácie, čo je príklad na uchovávanie archaických foriem.

Alebo v Pohorelej chodí budúca mladucha s družičkami do kostola počas ohlášok a osobne chodí v kroji pozývať v kroji svadobných hostí.

V Pohronskej Polhore sa k darom v piatok posielala aj „pošta“ (alkohol a zákusky). Príklad na inováciu zvykov.

Alebo v Smrečanoch sa vozí „rúcho“ (výbava) už vo štvrtok pred svadbou na aute, čo môžeme charakterizovať ako renovačný prvok.

Pečú sa okrem iného aj buchtičky s lístkami, ktoré dávajú dievčatám starším ako 15 rokov. Tie tam nachádzajú mená budúcich ženichov. Je to potom súčasť svadobnej

zábavy, ale zároveň podčiarkujú množstvo rôznych variantov zvykov a úkonov, ktoré nadväzujú na tradíciu ako inovačný, tak aj renovačný prvok.

Príklady ukazujú poradie príprav svadby v predsavadobnom období.

Aj keď existuje množstvo organizačných povinností, počet magických úkonov jednoznačne klesá a ak sa aj vykonávajú, v posledných päťdesiatich rokoch stratili pôvodné funkcie a sú skôr súčasťou skutočného svadobného veselí s dominantnou zábavnou funkciou.

Pripomíname, že jednotlivé časti predsavadobného obdobia sa prekrývajú a v zásade majú celoslovenský charakter, hoci v podrobnostiach existuje celý rad variantov, ako to ukazujú aj vybrané príklady. To zapríčiňuje aj skutočnosť, že priebeh svadby ovplyvňujú najatí „starejší“, ktorí ho určujú a niekedy aj členovia folklórnych skupín, ktoré sú v obci alebo v najbližšom okolí. Usudzujúc z opisov svadiieb, ako aj z iných materiálov, vo všeobecnosti sa zužuje tradičný lokálny repertoár a početné archaické vinše a reči svadobných funkcionárov, rozšírené ešte v prvej polovici 20. storočia, sú už nefunkčné. Zužuje sa aj tradičný piesňový repertoár.

Dochádza však aj k procesom revitalizácie tradičných foriem a úkonov. Zásahu na nich majú jednotlivci alebo folklórne telesá, ktoré majú množstvo zvykov vo svojich scénických programoch. Proces revitalizácie tak nie je len jednoznačným prejavom renovácie, ale má v súčasnosti aj svoje výrazné inovačné znaky. Strácajú sa pôvodné významy a funkcie, staré javy prichádzajú ako prejavy módy a sú zárodkami zdanlivého pokračovania tradície. Najčastejšie „staré zvykoslovie starosta v súčasnosti sústreďuje do jedného celku“ a zabezpečuje jeho pripomenutie a oživenie (Zemplínska Široká). Tak to výstižne charakterizoval náš spolupracovník dramaturgické včleňovanie tradičných zvykov do súčasnej svadby.

Svadba

Od poznámok k predsavadobnému obdobiu prejdeme k samotnej svadbe, ktorá začína odchodom svadobčanov do kostola, resp. na obecný úrad.

Cestou do kostola ponúkajú okolostojacim pálenku a zákusky, hoci aj od tohto zvyku sa postupne upúšťa. Po obrade v kostole sú pred kostolom gratulácie a nevesta rozhadzuje pripravené cukríky alebo drobné peniaze.

Zaujímavá situácia vznikla tým, že sa svadobná hostina koná obyčajne v reštauračnom zariadení alebo v kultúrnom dome. Personál obyčajne pri príchode rozbíja tanier a nevesta so ženichom dostanú úlohu črepy upratať. Črepy sú pritom na jednej strane symbolom budúceho šťastia, no niekedy sa zametanie chápe aj ako test zručnosti. Niekedy sa k tomuto zvyku pridružujú aj iné úlohy (rúbanie dreva, pílenie laty tupou pílkou). Po splnení úloh odnáša ženich nevestu cez prah k svadobnému stolu. Tieto skúšky a prekážky sa stali stabilnou súčasťou svadobného diania. Mladomanželom ponúknu tiež chlieb s medom (cukrom), niekedy aj chlieb so soľou. Pri zametaní nevesta sťažuje úlohu ženichovi tým, že mu rozhadzuje alebo odkopáva „smeti“.

Niekedy sa namiesto taniera rozbíjajú aj poháre, z ktorých pijú manželka svoj prvý prípitok. Prvý prípitok a spoločnú modlitbu prednáša pri stoloch starejší, krstný otec alebo družba. Želá všetko dobré mladomanželom a prítomným hosťom. Potom želá dobrú chuť k prvým pripraveným jedlám. Po donesení polievky nasleduje prvý tanec ženicha s nevestou, čím sa začína svadobná zábava. V prestávkach tanca sa obyčajne spieva pri harmonike alebo a capela. Piesňový repertoár je rôzny: skladá sa z ľudových piesní a známych populárnych slágov. Zachovávajú sa aj niektoré známe obradové piesne

z rôznych regiónov. Dosť často sa spievajú populárne moravské piesne („Ej od Buchlova vietor veje...“). Rozšírili sa na Slovensku zásluhou vojakov základnej služby, slúžiacich v Čechách a na Morave, a v neposlednom rade aj zásluhou rozhlasového vysielania, ktoré moravské ľudové piesne spopularizovalo na celom území bývalého Československa. Mladšie generácie uprednostňujú populárne šlágre, najmä slovenské a české.

Termíny jednotlivých úkonov nie sú stabilné, len približné. Ak sa vyskytuje nový prvok v štruktúre svadby, ako napr. čítanie telegramov, zvyknú sa čítať pred polnocou alebo až nad ráno. Čítanie telegramov je súčasťou dobrej zábavy a často zaberie aj vyše hodiny. Najmä keď sú obsahy telegramov novšie a originálne, majú satirický alebo dvojzmyselný charakter a erotický podtón, súvisiaci so sexuálnym životom mladého páru. O svadobných telegramoch existujú samostatné štúdie (pozri literatúru).

S osobitným porozumením sa stretávajú telegramy prinášajúce želania skorého potomka alebo potomkov. Tejto téme sa doteraz venovali folkloristi len okrajovo, no je to veľmi dobrý príklad asimilácie ústneho podania a literárnej tvorby (Obert, V.: 1976, 369).

Texty niektorých telegramov putujú zo svadby na svadbu. Šírili ich v minulosti aj poštári. V súčasnosti sa v oveľa väčšej miere čítajú na svadbách SMS odkazy, ktoré nahrádzajú telegramy. Sú osobnejšie a aktuálnejšie. Telegramy sú však dôkazom záujmu o manželský pár a manželia si ich odkladajú.

Vstup do miestnosti, kde sa koná svadobná hostina, býva zamknutý a ženích po prekonaní prekážok musí zaplatiť. K prekážkam patrí okrem zametania a rúbania dreva aj plienenie, pranie plienok, umývanie riadu a iné. Ku skúškam, za ktoré je potrebné darovať malú finančnú čiastku, patrí aj vynútenie si bozkov mladomanželov, tancovanie v kruhu - sólo, dvíhanie na stoličkách. Mladý pár vypije prípitok a rozbíja poháre, ktoré znovu musí pozametať.

Na svojom ustálenom mieste zostalo v štruktúre obradu snímanie vienka a začepenie nevesty (vienok sa hádže a chystajú ho budúce nevesty a ženích si zvykne symbolicky nasadiť klobúk - pozri Dolná Krupá).

Pozoruhodné je prezliekanie nevesty do kroja. Mladí sa idú prezliecť, keď ženích unáša nevestu z tanca. Nevesta potom dôležité úkony vykonáva v kroji, ktorý si obyčajne na túto príležitosť požičiava. Na zvyšok svadby sa z kroja prezlieka do civilných šiat, ktoré bude nosiť ako sviatočné šaty bez ich spojenia so svadbou. Tanec s nevestou býva veľmi častou súčasťou sviatočného svadobného diania. Pieseň na tzv. redový tanec sa spieva na východnom Slovensku v podstate na dve známe melódie, no viaže sa na ne množstvo rôznych textových variantov, ktoré ospevujú vlastnosti a životné osudy mladých ľudí, povahové vlastnosti príbuzných a účastníkov svadby. Texty piesní vyberajú a predspevujú skúsené speváčky a speváci. Problémy nastávajú, ak sa zaužívané poradie úkonov nedodrží, pretože sa celá dramaturgia svadobného veselí naruší. Stratí sa prirodzená väzba jednotlivých krokov, ktoré tvoria dramatickú kosť celého obradu.

Od dobrej réžie svadby závisí aj dobré naplánovanie únosu nevesty. Priatelia nevesty ju unášajú do niektorého baru alebo reštaurácie a úlohou ženícha je ju nájsť. Za únos musí zaplatiť celú útratu únoscov, čo závisí od dĺžky únosu a konzumácie.

Únosy nevesty sa však neuskutočňujú na každej svadbe a ženích v prípade únosu aspoň dostáva tipy, kde nevestu môže nájsť. Táto forma únosu nemá súvis s pôvodným únosom neviest. Je to skôr paródia na obradové prvky v svadobnom veselí. V prvej polovici 20. storočia sa s ňou prakticky nestretávame. Aj to je príklad inovácie svadobného obradu.

Materiály nám o týchto úkonoch a ich spoločenských kontextoch prinášajú konkrétnejšie údaje.

K úkonu ukladania mladého páru na lôžko, ktorý v schéme K. Jakubíkovej figuruje pod číslom 10, je možné doplniť, že patril medzi významné akty obyčajového práva, nazývané konzumácia manželstva. Akt, ako to potvrdzuje aj autorka, už zanikol v dôsledku „zjemňovania mravov, ale aj skráteniu trvania svadby“. Zachoval sa len názov „ukladanka“, pokladanie“. Zaujala ma skutočnosť, že doteraz existujú indície o tomto zvyku, hoci jeho pravý význam je neznámy. Ide pravdepodobne o dožívanie zvyku v ústnej tradícii, nie v praktickej realizácii a vnímaní.

Ako dokazujú vyplnené dotazníky, tradícia obradného obdarovania zostáva pevná. Zachovala sa vzájomná kúpa odevných súčiastok zo strany ženicha a nevesty, objavuje sa obdarovanie budúcej nevesty svokrou a naopak (látko na šaty). Takmer povinné je obdarovanie ženicha a nevesty krstnými rodičmi.

Aj keď sa daru pripisuje osobitná funkcia, predsa len v súčasnosti čoraz viac vystupuje do popredia užitočnosť daru a jeho praktické ohodnotenie, čo súvisí s racionálnou snahou pomôcť začínajúcej rodine. Preto sa oceňuje finančný dar, ktorý umožňuje rozhodnúť sa mladým ako použiť peniaze. Utvárajú sa lokálne normy, ktoré určujú výšku svadobného daru.

Postavenie ženicha a nevesty sa podstatne zmenilo. Majú možnosť rozhodovať o výbere partnerov, o hosťoch na svadbe, o jej priebehu a o tom, do akej miery sa vôbec budú rešpektovať tradičné obyčaje a zvyky. Je potrebné zdôrazniť, že mladý pár sa niekedy pod vplyvom súčasného folklorizmu prikláňa k archaickým prvkom svadby, ktoré pokladá z estetického a obradového hľadiska za zmysluplnejšie a zaujímavejšie. Ide najmä o mladých ľudí, ktorí pôsobia alebo majú vzťah k scénickým formám folklorizmu. Aj v odpovediach na dotazník sa s takými prejavmi stretávame (napr. Gočovo). V odpovediach informátorov sa spomína aj existencia profesionálnych starejších, ktorí ovládajú tradičné vinše a verše, vedia ovplyvniť poradie jednotlivých úkonov, ovplyvňujú spolu s muzikantmi konkrétny repertoár a pod. Na druhej strane je tu obava, že sa svadby začínajú unifikovať podľa vzoru profesionálnych funkcionárov a z dobrého predstavenia sa postupne stáva vec príliš známa, ničím neprekvapujúca.

K inováciám svadby patrí aj jej dokumentácia. Veď kto si nedal vyrobiť z vlastnej svadby fotografie. Fotografovanie zaberá nemalý čas zo svadobnej hostiny, no fotografia nie je iba dokument, ale aj impulz budúcich emócií. Nastupuje aj nové médium, využívanie videotechniky. Dobrý kameraman, obyčajne nie sám, strávi medzi svadobnými hosťami dosť času, aby mohol pôsobiť ako užitočný ale aj rušivý element. Je dobre, ak ho objednávateľ informuje o svojich technických možnostiach, ale najmä o tom, aby dokumentoval to, čo pokladá rodina za najdôležitejšie, aby počas samotného aktu nedochádzalo k rušeniu svadobného veselí, ani k rušeniu odborníka, ktorý dokument zhotovuje.

Záver svadby sa vzťahoval obyčajne k symbolickému krájaniu koláča medzi účastníkov svadby. To sa sčasti zachováva dodnes a súvisí s krájaním torty, alebo napr. rozbíjaním karamelovej torty, z ktorej kúsky sa rozdáva svadobným hosťom, ako je to uvedené v opisoch súčasných svadiieb. V súčasnosti je viacero spôsobov, ako naznačiť oficiálne ukončenie svadby. Okrem krájania koláčov alebo torty je to záverečný prípitok, pri ktorom starejší alebo iný svadobný funkcionár poďakuje za účasť na svadbe a zvykne upozorniť aj na výslužku, čo je zároveň signálom k rozlúčke s mladým párom a s členmi užšej rodiny. Hostia odchádzajú postupne, ak nie sú odkázaní na odvoz (z chaty, zo zariadenia mimo miesta ubytovania, na najbližší dopravný spoj atď.).

Väčšina z hostí dostáva výslužku, najmä zákusky, bližšej rodine sa dáva aj alkohol, mladým hosťom aj víno, aby im cesta lepšie ubehla. Niekde sa spievajú rozlúčkové piesne

(„Veľa šťastia domu tomu, kde sme mali dobrú vôľu“). Zvlášť srdečne sa lúčia hostia, ktorí vstúpili svadbou do nového príbuzenského vzťahu. Na ukončenie svadby upozorňuje aj hudba vyhlásením záverečného rozlúčkového tanca, podobne postupuje aj disdžokej. Týmto sa obyčajne svadobná hostina nekončí. Zostáva skupina mládeže a hostitelia, ktorí balia posledné zvyšky jedla, zákuskov a rôznych nápojov, aby ich použili na posvadobných hostinách.

Posvadobné obdobie

Nazýva sa tiež popravky, posvadbiny či opáčky. Pozvaní boli prvými návštevníkmi po svadbe. Konajú sa najčastejšie v dome nevestiných alebo ženichových rodičov. Zúčastňujú sa ich najbližší príbuzní, svadobní funkcionári, ale aj tí, ktorí sa na príprave a organizácii priebehu svadby podieľali. Konajú sa zväčša na druhý deň po svadbe. V súčasnosti je to vlastne pokračovanie svadobnej hostiny, kde sa zväčša využijú potraviny a liehoviny, ktoré sa na svadbe neskonzovali. Pripíja sa na zdravie a šťastie mladomanželov. Niekedy sa aj tancuje, ak je prítomný harmonikár, alebo sa púšťa reprodukováaná hudba.

Hostina končí okolo desiatej hodiny večer, pretože nasleduje obyčajne pracovný deň a svoje vykoná aj únava po svadobnej hostine.

Niekde sa na druhý deň po svadbe nosia výslužky hosťom bývajúcim v dedine.

Tak sa končí posledný termín, keď sa účastníkom svadby dávajú výslužky. Pripomeneme, že je to piatok - deň nosenia darov, svadobný deň a deň po sobáší a svadobnej hostine.

Všetko závisí od miestnej tradície a organizačných predpokladov v závislosti od množstva a zloženia svadobných hostí. Počas svadobnej hostiny sa obyčajne dáva výslužka tým, ktorí na svadbu prídu zo vzdialenejších miest a dedín, čomu zodpovedá aj zloženie výslužky, ktorá počíta s občerstvením počas spiatocnej cesty.

Pohreb

V prvom zväzku „Pramene k obyčajovej tradícii a sviatkovaniu na Slovensku na konci 20. storočia“ (Bratislava 2005), som na str. 49 uviedol celý dotazník, ktorý vyplňali dobrovoľní informátori zo 150 obcí z celého Slovenska. Súčasťou dotazníka boli aj dodatky A a B, dotýkajúce sa súčasného pohrebu a svadby. Chceli sme od informátorov opis pohrebu a svadby, ktorý sa konal v priebehu ostatných dvoch rokov. Aby sme uľahčili informátorom takýto opis pripraviť, pripomenuli sme im najdôležitejšie úkony, ktoré charakterizovali tradičný priebeh pohrebu a svadby. Ceníme si úsilie našich spolupracovníkov, ktorí pripravili pomerne podrobné opisy týchto obyčajov rodinného cyklu, hoci vyše polovica respondentov nevyplnila dodatky, alebo ich odpovede boli nedostatočné. O príčinách sme sa už zmienili. Aj tak môžeme odpovede považovať za reprezentatívne, pretože po overovacích prieskumoch môžeme konštatovať, že údaje odrážajú varianty pohrebov a svadieb pretrvávajúcich až do konca 20. storočia a dajú sa z nich vyčítať aj mnohé kvantitatívne a kvalitatívne zmeny.

V mnohom sme sa mohli oprieť o dizertačnú prácu Mgr. Margity Jágerovej „Súčasný pohrebný obyčaj - priestorovo-sociálna analýza“, ktorá mapuje situáciu tiež na prelome storočia. Bola obhájená v roku 2003 a možno ju označiť za prácu dosahujúcu veľmi vysoké parametre odbornosti. Práca sa opiera o podrobný terénny výskum a je mikroanalýzou dopĺňujúcou a hlbšie osvetľujúcou mnohé zistenia, ktoré priniesla dotazníková akcia z roku 1998. Použili sme ju pri porovnávaní, podobne ako práce K. Jakubíkovej a iných etnológov (viď literatúra).

V prípade výskumnej sondy z roku 1998 hneď na úvod zdôrazňujeme, že jedným z rozhodujúcich faktorov zmien v spomínanom období je zmena časopriestorových súradníc,

ktorá sa odrazila v premiestnení mŕtveho mimo jeho obydľia, a tým významnou mierou znížila vykonávanie rôznych poverových úkonov od úmrtia až po jeho pochovanie. Najlepšie to vidieť na príkladoch, kde pre chýbajúci dom smútku telo mŕtveho zostáva vystreté v dome a pohreb sa začína vlastne rozlúčkou mŕtveho s domom tak, že sa truhlou udrie trikrát o prah domu. Za koniec pohrebu považujeme koniec hostiny (karu), ktorá sa koná bezprostredne po pochovaní mŕtveho. Situácia je odlišná tam, kde sa kar nekoná. V súčasnosti je to však skôr výnimka ako pravidlo.

Rodina, ktorá sa stará o pochovanie mŕtveho, sa snaží väčšinu povinností, súvisiacich s pohrebom, presunúť do oblasti služieb, hoci usporiadanie pohrebu si vyžaduje nemalé finančné prostriedky. Podobne ako v minulosti sa však starší občania snažia pripraviť dostatočnú sumu peňazí určených na pohreb. Tak je to aj s oblečením. V prevažnej väčšine sa napr. aj v súčasnosti zakrýva zrkadlo a zastavujú hodiny a to niekedy aj v prípade, že mŕtvy leží v dome smútku. Zachováva sa modlenie pri mŕtvom. Po dva večery sa chodia, najmä staršie ženy, modliť k mŕtvemu. V dome smútku je na to obyčajne vyhradený čas. Modlenie alebo spievanie pri mŕtvom vždy vedie a usmerňuje poverená osoba, ktorá určuje spôsob modlenia (predmodlievanie sa, tichá modlitba, výber modlitieb). Podobne je to aj pri spievaní pri mŕtvom. Tým, že sa mŕtvy nachádza mimo domácnosti, takmer zaniklo bdenie pri mŕtvom či „stráženie“ mŕtveho, keď k nemu chodili muži obyčajne celú noc hrať karty, prípadne rozprávať rôzne príbehy.

Bdenie pri mŕtvom bolo známe najmä na východnom Slovensku. Medzi povinnosti rodín patrí aj oznámenie o úmrtí (parte) a oznámenie termínu pohrebu. Za najvhodnejšiu formu sa považuje osobné oznámenie ak je rodina priamo z obce alebo z blízkeho okolia. Až potom prichádzajú do úvahy ďalšie spôsoby komunikácie. To potvrdzuje v spomenutej práci aj M. Jágerová (Jágerová, M.: 2003).

Medzi povinnosti rodiny patrí aj zabezpečenie posledného pomazania a lekárskej obhliadky, ak príslušník domácnosti umiera doma, alebo si to vyžaduje jeho zdravotný stav v nemocnici. Veľmi dôležitou súčasťou komunikácie so spoluobčanmi je zvonenie. Zvonenie je pomerne čitateľné, pretože počet „veršov“, „pulzov“ a prestávok hovorí, či zomrel muž (tri), alebo žena (dva). Zvoní sa 3-4 krát cez deň. Zvoní sa aj v deň pohrebu, aj v čase pri príchode na cintorín alebo pri odchode sprievodu z domu. Príbuzní mŕtveho si hneď po úmrtí rozdeľujú úlohy, zabezpečujú kopanie hrobu, nosenie truhly, zástavy, kríža, vencov, pozývanie na kar atď.

Sprievod má tiež lokálnou tradíciou určené poradie, napr. v Bátorovej sa nesie najprv kostolná zástava, kríž, potom ide farár a organista, truhla nesená 4-6 mužmi, najbližšia rodina a ostatní účastníci pohrebu. Väčšinou sa na čele sprievodu nosí kríž. Niekedy o nesenie kríža požiada chorý blízkeho priateľa. Prania dotýkajúce sa poslednej rozlúčky sa zvyknú rodinou a známymi plne rešpektovať.

Oznamy však nekončia zvonením. Sú miesta, kde sa vyvesí parte na vývesné tabule alebo obchody či na dom smútku. Dôležitú úlohu hrá miestny rozhlas, ktorý oznamuje správu o úmrtí a termíne pohrebu a snaží sa atmosféru sprievodu doplniť vhodnou hudbou. Cirkevný obrad býva v kostole alebo v dome smútku, občiansky, ktorý usporiadaval napr. aj SPOZ, bol v dome smútku a pozostával zo spevu smútočných piesní, prípadne recitovania básní a rôznych príhovorov. Dosť často sa aj cirkevný pohreb spája s príhovormi zamestnávateľa alebo zástupcov niektorých organizácií. Za členov rodiny sa zvykne lúčiť prítomný duchovný (prečíta pripravený text) alebo zástupca rodiny. Za rodinu odznie aj poďakovanie za účasť na pohrebe.

Zbor pre občianske záležitosti pripravoval predovšetkým výber hudby a recitáciu básní.

Prvá časť smútočnej reči je obyčajne venovaná životu a dielu mŕtveho, druhá časť je venovaná odoberaniu príbuzných a priateľov od mŕtveho. Na záver zaznie poďakovanie za účasť (viď Bernolákovo).

Aj v prípade občianskeho pohrebu člen rodiny pozýva účastníkov na kar.

Na kare namiesto modlitby odznejú prejavy sústrasti od inštitúcií, s ktorými mŕtvy spolupracoval. Pokiaľ odznejú prípitky, je zakázané štrnganie. To platí aj o kare po cirkevnom pohrebe.

Kar máva pomerne jednotný priebeh. Začína sa prípitkom a modlitbou, prípitok je krátky, obyčajne sa pripomenie život a dobré skutky zomrelého a želá sa mu odpočinutie večné a spása jeho duše atď. alebo končí modlitbou za dušu zomrelého. Po prípitku nasleduje občerstvenie: najčastejšie guláš, chlebíčky, kurča, niekedy rezne a pečivo, prípadne zákusky. Sú kary chudobné, kde sa podáva káva, čaj, pečivo a víno alebo pálenka. No niekde sa usporiadávajú bohatšie hostiny, ako o tom hovorí opis z Kurova. V jednom prípade je uvedené, že sa kary už desať rokov nekonajú. Súčasťou karu sú aj smútočné piesne, obľúbené piesne mŕtveho a spomienky na roky spoločného života. Pripíja sa na jeho pamiatku a na tých, ktorí sa oňho v najťažších chvíľach starali.

Kar trvá približne jednu až dve hodiny. Niekedy sa karu zúčastňuje aj miestny farár (Liptovský Ondrej).

O mŕtvom sa predpokladá, že sa ešte raz vráti jeho duša, nechávajú mu preto vodu na umytie. Niekedy sa zvyknú na kare do taniera vyberať peniaze na kostol (milodary pre cirkev v Medovarciach).

Zaujímavo je opísaný priebeh pohrebu v Miňovciach, kde majú dom smútku, ale mŕtveho nechávajú ležať doma, ukladajú ho na pohovku, nie na máry. (Zvláštnosťou je tam aj zvonenie po roku od pohrebu mŕtveho.) Do truhly sa dávala slama, mak, aby sa mŕtvy nevrátil, dávajú sa posvätené byliny. Ľudia sa obrátia chrbtom k truhle a hovoria: „Ty še mňa buj, ňe ja tebe“.

Do truhly sa dávajú aj všetky osobné veci: okuliare, protéza, palica, ruženec, modlitebná knižka a drobné peniaze. „Tu si vyplaceny, tu už ňemaš nič“ - muži do rána bdejú, hrajú karty. To všetko by sa nekonalo, keby mŕtvy ležal v dome smútku.

V Kurove napr. umierajúci ústne povedal svoj závet. Dcéra mu zatlačila oči. Umyli a oholili ho susedia. Gazdiná oznámila dobytku: „Už nebudeš maty gazdy, bo vam na tamtot švit odyšol.“ Dali mu do truhly peniaze, modlitebnú knižku, fajku a klobúk.

Medzi nové povery patrí pozorovanie áut, na ktorý koniec dediny idú, tam príde smrť, pri spúšťaní truhly je vraj dobre pozerať na les, po príchode domov je potrebné umyť ruky, pri potoku umyť čelo (vraj sa mu „duša ocisci“).

Obdobie smútku má trvať o niekoľko dní dlhšie alebo kratšie ako riadny termín. V Osturni si napríklad pop po roku 1990 neželal, aby sa počas obradu obec lúčila s mŕtvym, tak sa obec lúči pred pohrebom miestnym rozhlasom. Aj to bolo napätie, ktoré prinieslo so sebou obdobie po nežnej revolúcii. Za reprezentatívny môžeme považovať pomerne presný rozpis úkonov rodiny a spoločenstva v Pozdišovciach, kde vidíme, ako vedľa seba existujú archaické úkony povedľa modernizačných tendencií využívania súčasných služieb a dobrého časového harmonogramu. Za pozoruhodné považujeme umývanie rúk pred karom vo vode, v ktorej je kľúč.

V Rimavských Zalužanoch nemajú dom smútku. Na prípravu karu nosia účastníci potraviny, podobne ako na prípravu svadby. Aj tu sa po úprave hrobu obchádza okolo neho. Doteraz platí povera, že počas smútku sa nesmie opravovať dom. Smútok sa navonok dodržiava podľa stupňa zviazanosti s mŕtvym, rozdeľuje sa na obdobie jedného roka, pol roka a mesiaca. V Ruskej Porube sa do rána svieti, hrajú sa karty a rozprávajú sa.

Cez pôstne dni sa aj na kare jedia pôstne jedlá. Viaceré pravidlá platia pre tých, ktorí kopú jamu. Kopú buď príbuzní, alebo sa pravidelne striedajú podľa určeného poradia, alebo sa najímajú na kopanie chlapi, najčastejšie Rómovia. V Rykynčiciach si vraj pre „jamiarou“ vraj starí ľudia odkladajú klobásu. Vo viacerých obciach sa spomína povera, podľa ktorej je dobré dotknúť sa ruky mŕtveho, lebo ten, kto to neurobí, bude sa mŕtveho báť. Tam, kde je už zavedené elektrické zvonenie, oznamuje sa pohlavie zomretého podľa tónu, vyšší patrí ženám, nižší mužom.

V Strážskom sa pri občianskom pohrebe, tak ako všade, recituje a spieva. Modlenie pri mŕtvom sa dodržiava, aj keď je potom len občiansky pohreb. Oznámenie o smrti sa uverejňuje aj v závodnom časopise Naše Chemko. V izbe zomretého svieti svetlo ešte týždeň po pohrebe. Tam tak dlho zostáva aj pohár so svätenou vodou, na ktorom sú do kríža preložené slamky alebo špáradlá. Po týždni túto vodu vylejú na hrob. Za mladým človekom, ktorý zomrel, sa nosí v pohrebnom sprievode vankúš s počtom stúh podľa rokov života. Počas pohrebu ho hodia do jamy.

K truhle sa aj v domoch smútku dáva pohár vody s vetvičkou „grušpánu“, ktorou sa pokropí rakva. Kuriózna situácia vznikla, keď si na svojom pohrebe mŕtvy sám zaspieval (žiadal si pustiť platňu Gemer, na ktorej mal nahratú ľudovú pieseň).

Kar má v pohrebných obyčajoch dôležitú funkciu. Nadväzuje na rituály stolovania na hrobch, na rozlúčky s mŕtvym a je aj rodinnou združovacou príležitosťou. Na kar sa zvyknú okrem blízkej rodiny pozývať aj ľudia, ktorí sa lúčili s mŕtvym za spolupracovníkov, ktorí pomáhali pri príprave pohrebu alebo blízki priatelia zomretého a pod.

Priebeh je jednoduchý. Po modlitbe povie poverená osoba prípitok, v ktorom sa rozlúči s mŕtvym. Potom nasleduje pohostenie (obložené chlebíčky, párky, guláš a pod.). Potom ešte ďalšie prípitky priateľov alebo členov rodiny a postupne sa zhromaždení hostia rozchádzajú.

Tam, kde sa kar nekoná, sa obyčajne schádza iba najbližšia rodina.

Ak by sme chceli zhrnúť, tak súčasný pohreb sa skladá z troch častí:

1. príprava pohrebu

- úmrtie
- rozdelenie povinností členov rodiny
- oznámenie o pohrebe
- uloženie do truhly
- modlenie a bdenie pri mŕtvom
- rozlúčka s domom
- sprievod na cintorín

2. pohreb a pochovanie

- obrad (rozlúčka
- uloženie do zeme
- úprava hrobu

3. kar

- modlitba, prípitok

Premeny socialistických sviatkov

Pre pochopenie procesov, ktoré prebiehali pri premenách tvoriacich sa socialistických sviatkov, sme sa snažili aj o analýzu dvoch živých príležitostí. Boli to oslavy 1. mája a Medzinárodný deň žien.

Analýza mala zohľadniť: a) motiváciu sviatku a jeho ideové zdôvodnenie, b) postupnú transformáciu spôsobu sviatkovania, c) zmenu symbolov a znakov spojených so sviatkom, d) organizačný štatút, e) rôzne stupne afirmatívnej či kontroverznej reakcie účastníkov sviatku, teda ich hodnotiace postoje. Vychádzam zo skúseností a výsledkov dotazníkového výskumu sviatkov v roku 1985-1986. (Čiastkové výsledky sme publikovali so Z. Beňuškovou v Slov. národopise v r. 1987, č. 1.)

Ešte pred touto dotazníkovou akciou som sa aktívne zúčastnil výskumu sviatočných príležitostí v súčasnom bratislavskom prostredí (výsledky publikovali V. Feglová - P. Salner r. 1985), mnohé poznatky dokladuje aj Etnografický atlas Slovenska. V rokoch 1998-1999 som urobil dotazníkovú akciu o súčasných formách obradov a sviatkovania, pričom som využil a prepojil niektoré otázky s dotazníkovými akciami z predvojnového obdobia (1938-1949) a s akciou z r. 1985-1986.

Čo sa týka záverov o súčasnom stave sviatkovania, môžem pri tejto príležitosti konštatovať jednoznačný ústup politicky motivovaných osláv, ale aj pokusy nahradiť jeden systém sviatkovania systémom novým, ktorého presadzovanie je na počiatku. Preto je potrebné v súčasnosti realizovať takéto komplexné celoplošné výskumné sondy. Ak hovorím o politicky motivovaných sviatkoch, ktoré naplňajú uvedené kritériá, tak som nemohol obísť práve tieto dva protikladné príklady premeny sviatočných príležitostí v období socializmu.

Je to oslava 1. mája a Medzinárodného dňa žien. Počiatky osláv sviatku práce siahajú do 19. storočia (1889 v Paríži) a zásluhou socialistov sa sviatok práce slávi ojedinele na Slovensku i v Čechách už v r. 1890. Stal sa však sviatkom len časti robotníkov a poľnohospodárskych robotníkov.

Jeho model bol jednoduchý. Bolo to zhromaždenie s príhovorom politikov, popoludní majáles s rodinnými príslušníkmi, obyčajne spojený s tanečnou zábavou. Znaky tvorili červené karafiáty, červené stužky, červená zástava, revolučná pieseň (Internacionála), vyznačoval sa vysokým stupňom spontánnosti. Takéto 1. máje prebiehali nielen vo veľkých mestách, ale aj tam, kde boli robotnícke kolónie (Rybárpole).

Po roku 1948 sa sviatok práce stal dominantným štátnym sviatkom a začal mať demonštratívny charakter sily robotníckej triedy (účasť ľudových milícií, skandovanie hesiel, portréty politikov a transparenty, výzvy, pre tieto príležitosti sa skladali aj nové budovateľské piesne). V rokoch 1951-1953, ako dokazujú filmové dokumenty, ale aj tendenčné reportáže v tlači, sa do popredia dostáva boj za mier, boj proti americkému imperializmu a budovateľské heslá. Preberá sa symbolika a organizačné schémy sviatku zo Sovietskeho zväzu. Účasť na 1. máji sa stáva vážnym politickým kritériom. Typické bolo skandovanie konfrontačných hesiel (Kto stojí na chodníku, nemiluje republiku, Kto nejde s nami, je proti nám. Mor, týfus, cholera Trumanová kultúra). Heslá - obyčajne predpísané, sa objavovali v tlačенých inštrukciách. V školách prebiehali návčiny pochodov na 1. mája, priebeh bol spojený s demonštráciou podpory KSČ. Množili sa pokusy o prípravu alegorických vozov. Výzvy sa dotýkali najmä kolektivizácie vidieka. (Robotníci, roľníci, vojaci nerozlučne v jednom šiku stretajú sa pri práci.) Každý rezort sa snažil aj oblečením a nástrojmi ukázať plnenie plánu a pod.

Je zároveň potrebné podotknúť, že tu bolo široké názorové spektrum, od úprimného vzťahu k novej skutočnosti až po rezervovaný tzv. „meštiacky“ prístup. Symbolika bola jednoznačná. Postupne pribúdala povinná výzdoba pracovísk, ale aj povinná výzdoba okien na trase sprievodu, aj mimo neho, na čo dozerali domoví dôverníci.

Všade sa rozliehal komentár priebehu sviatku. Všetko sa v päťdesiatych rokoch hemžilo zväzáckymi košľami a pionierskymi šatkami či robotníkmi v nových montérkach. Všetko starostlivo pripravovali stranické prvomájové výbory a usporiadatelia. Prejavy boli dlhé a prerušované skandovanými pokrikmi (Nech žije súdruh Stalin, Gottwald, Nech žije 1. máj, So Sovietskym zväzom na večné časy). Popoludní boli veselice, kolotoče či futbalový zápas. Model osláv odpozorovaný z hlavných miest sa opakoval aj v okresných mestách. Oslavy na niektorých dedinách však vyzerali žalostne, a tak sa v 60. rokoch organizovala účasť na sprievodoch v okresných mestách. V dedinách pretrvávala tancovačka – majáles, ktorá vonkoncom nemala charakter osláv 1. mája. Čoraz častejšie sa od počiatku 60. rokov objavovali tradičné máje. Ešte sa k nim vrátim.

Prípravné výbory však zadarmo rozdávali nielen československé a sovietske zástavky, ale i nový artikel - mávatká.

Oblečenie účastníkov sprievodu sa menilo na tesilové obleky s kravatou a „baloňákom“, neskôr sa to zamodrelo módnymi „šušťákmi“. Počas sprievodu sa mohlo odskočiť na malé občerstvenie. Po skončení sprievodu sa vlajkonosiči a transparentníci rýchlo zbavovali symbolov a znakov. V Bratislave sa účastníci sťahovali do vech, a potom na obed. V sprievode sa čoraz častejšie objavovali mamičky alebo oteckovia s deťmi. Zdá sa, že 1. máj prenikal svojou sviatočnou atmosférou aj do rodinného života. V Bratislave, na druhom brehu Dunaja a v PKO bývali veselice a k slovu sa dostávali dychové hudby. Veľkú šancu vždy dostávali folklórne súbory, ktoré sa niekedy v kroji zúčastnili na celom sprievode a potom ešte na početných vystúpeniach.

Ozajstný spontánny sprievod som videl v roku 1968. Bola tam evidentná sympatia k Pražskej jari. Politici sa tvárili neformálne a kráčali s masami, vysokoškooláci niesli z recesie pred tribúnou vlastné portréty.

Čím väčší nárast spontánnosti, tým menšia okázalosť, menej hesiel, menej dekorácií, takmer žiadna organizácia.

Sedemdesiate roky boli tak trochu návratom k rokom päťdesiatym, lenže predstierané prejavy spontánnosti sa organizovali ťažšie a nosiči vlajok a transparentov boli platení. Odbory prispievali za účasť na 1. máji na občerstvenie (50 až 100 Kčs), najmä pre cezpoľných. Na pracovisku sa varil guláš, párky, pilo sa pivo a víno. Vedúci pracovníci priam prosili pracujúcich o účasť na 1. mája. Spontánnosť klesala. Bol to sviatok z povinnosti, z kolegiality, zo strachu? Determinácia bola rôzna, atribúty sviatku zostávali pôvodné, idey sa zahmlievali, výpočty úspechov boli nepresvedčivé, narastala apatia... Po roku 1989 som sledoval 1. máj, ktorý organizovala Strana demokratickej ľavice (SDL) v záhrade prezidentského paláca. Guláš, párky, stredný populár, dychovka, folklór na improvizovanom javisku. Žiadne heslá, žiadne zástavy, niekoľko stánkov s občerstvením. Namiesto politickej motivácie zvedavosť, namiesto más asi 150 prizeraúcich sa na 200 účinkujúcich. Predstavitelia strany skromne postávali a podávali ruky svojim priaznivcom. Sviatok 1. mája, slávený ľavicou na celom svete, odišiel do ústrania. Otázka znie: Ako je možné, že z masových osláv sa stala z roka na rok marginálna udalosť?

Ankety alebo dotazníkové akcie (EAS) priniesli pomerne zaujímavý materiál. Ich výsledky boli ovplyvnené cieľmi výskumu a vzorkou, na základe ktorej sa potrebné údaje získavali. Tie mohli spôsobiť určité tendenčné postoje pri vyplňovaní dotazníkov.

Nedostatkom týchto jednorazových dotazníkových akcií a ankiet je to, že nepostihujú dynamiku premien obyčajovej tradície a sviatkovania ani v mestskom, ani v dedinskom prostredí. Ak sa hovorí o socialistických obradoch a sviatkoch, nedoceňuje sa ich vývin, inštitucionálne a spontánne zložky (na úrovni modifikovaných vzťahov „profanum - sacrum“ a postoje účastníkov sviatkovania). Hoci spomínaný výskum, ktorý sme vykonali v polovici 80. rokov so Z. Beňuškovou, rátať s postihnutím určitých vývinových tendencií, nepodarilo sa ním doceliť analýzu vývinu a premien konkrétnych konštitutívnych prvkov tvoriacich vnútornú dynamiku ich štruktúr, tak ako som ju uviedol v úvode príspevku. Tri okruhy otázok v dotazníku takéto zámery nemohli naplniť.

Na posúdenie zámeru ich uvediem:

1. Otázky zamerané na získanie prehľadných poznatkov o tom, ktoré občianske obrady a slávnosti aktívne organizujú Zbory pre občianske záležitosti, odkedy sa tieto javy v obci vyskytujú, do akej miery sa na nich podieľajú spoločenské organizácie v obci, ako ich občania prijímajú a ako sa do nich začleňujú prvky tradičnej ľudovej kultúry. Východiskom pre zostavenie týchto otázok bol dotazník B. Beneša, ktorý podobný dotazníkový prieskum uskutočnil v Juhomoravskom kraji.

2. Otázky zamerané na zistenie vybraných zvykov súvisiacich so súčasnými rodinnými obradmi. Táto kategória otázok nadväzuje na výskum súčasných rodinných zvykov v mestskom prostredí, uskutočnený V. Feglovou a P. Salnerom v Bratislave.

3. Otázky, ktoré majú priniesť prehľad o spoločenských zábavách na dedine v súčasnosti. Prostredníctvom nich sme sa snažili zistiť príležitosti, pri ktorých sa zábavy usporadúvajú, kto tieto podujatia organizuje, kto sa ich zúčastňuje, ako nadväzujú na tradičné obyčaje, resp. aké novšie obyčaje sa pri nich uplatňujú, ako tieto podujatia prijímajú občania.

A pre úplnosť uvediem komentár, ktorý zovšeobecňuje výsledky výskumu 1. mája v dedinskom prostredí v časti štúdie nazvanej Politické oslavy a výročia:

„Oslavy 1. mája prebiehajú v dedinskom prostredí na rozdiel od mestského prostredia v odlišných formách, pretože zamestnanci, ktorí dochádzajú do práce, ale z menších obcí i pracovníci JRD a štátnych majetkov, odchádzajú na manifestáciu do mesta alebo strediskovej obce. I napriek tomu sa v 19,1 % obcí organizuje v predvečer 1. mája lampiónový sprievod, ktorý tam, kde sa poriadal, nachádzal vždy dobrý ohlas. Slávnostnú predmájovú atmosféru navodzuje i slávnostná výzdoba a vysielanie miestneho rozhlasu.

Z etnografického hľadiska je zaujímavé stavenie symbolického mája v predvečer 1. mája. Stavenie májov malo totiž v ľudovej tradícii pôvodne magickú funkciu a súvisí so symbolikou jarnej zelene. Máje stavali mládenci v predvečer 1. mája alebo na Turíce pred okná slobodných dievčat ako prejav náklonnosti. V súčasnosti nachádzame dvojakú symboliku stavenia májov.

1. Máje ako individuálny alebo skupinový prejav sa stavajú na znak záujmu o slobodné dievčatá. Táto motivácia s humorným podtextom sa rozšírila z dedín i do miest. Máje sa stavajú najmä pred dievčenské ubytovne a internáty, továrne, JRD, ŠM atď., ale z takýchto pohnútok sa stavia obyčajne len jeden alebo dva máje, ak ide o súperiace skupiny chlapcov.

2. V predvečer 1. mája sa však stavia v niektorých dedinách západného a stredného Slovenska máj, ktorý je symbolom Sviatku práce a je súčasťou slávnostnej výzdoby alebo má obe znakové funkcie - pôvodnú i novšiu - súčasne. Stavenie májov, a najmä váhanie májov, bolo vždy spojené i so zábavnými príležitosťami. Predpokladalo sa, že stavenie mája v predvečer 1. mája by mohlo takéto podnety i politicky využiť. Tu sa mohla využiť aktivita organizácií SZM a materiálna pomoc zo strany jednotlivých podnikov.

Ako nám ukazujú výsledky Etnografického atlasu Slovenska, organizácia stavania májov spoločenskými organizáciami alebo podnikmi pomohla oživiť starú tradíciu v novej znakovnej rovine a dala jej nový spoločenský rozmer, no využitie tohto symbolického prvku bolo možné v oveľa širšom meradle.“

Je evidentné, že tu chýba komplexná odpoveď, akú úlohu hrali oslavy 1. mája v štruktúre sviatkovania, ako sa prežívalo sviatočné ozvláštnenie a atmosféra a ako sa menili postoje k jeho obsahu a forme.

Pre pochopenie ideového usmerňovania politických sviatkov a osláv, ale predovšetkým tzv. občianskych obradov, ktoré mali nahradiť cirkevné obrady, bude nevyhnutné urobiť kritickú analýzu činnosti Zborov pre občianske záležitosti (ZPOZ), ktoré pracovali pri národných výboroch prakticky od roku 1950. Tieto tiež prekonal určitý vývoj a zaslúžili sa o budovanie tradície „socialistických obradov“ a sviatkovania. V mnohých prípadoch sa ich aktivity spontánne prijímali pozitívne (napr. oslavy jubilantov, stretnutia rodákov v dôchodkovom veku), pretože sa s nimi spájali aj určité kultúrne aktivity jednotlivých obcí.

Vyskytli sa tiež pokusy dať tradičným zvykom nový obsah. Ako príklad by som uviedol rozlúčky brancov (vojakov nastupujúcich základnú službu), ktoré mali svoju tradíciu, pretože predstaviteľ obce (richtár) sa zvykol lúčiť a odprevádzal regrútov aj v obdobiach pred rokom 1948 (1. ČSR a Slovenská republika). Takéto rozlúčky pod politickým tlakom po roku 1970 sa výraznejšie rozšírili. Kým do roku 1970 ich bolo len 6,8 %, po roku 1970 stúpol počet umelých rozlúčok s brancami na 65,7 %. Na regrútsku tradíciu však formou ani symbolikou nenadviazali. Symboliku si zostalo niekde len tradičné nosenie ozdobných trikolór.

V zamestnaní sa po roku 1970 koncentrovalo množstvo oslavných príležitostí. Často sa konali v pracovnom čase. Tento socialistický jav bude tiež potrebné podrobnejšie analyzovať. Aj vyslovene rodinné sviatočné príležitosti boli prepojené na pracovné prostredie. Je to jav v niečom pozitívny, pretože určitým spôsobom rozvíjal spontánne neinštitucionálne formy spoločenského života. Na druhej strane mali tieto oslavné príležitosti svoju tienistú stránku. Boli vhodnou zámenkou na zábavy a niekedy len na príležitosť pitia alkoholu.

Je zaujímavé, že 8. marec zostal doteraz príležitosťou na obdarovávanie kvetmi, hoci nie v takom rozsahu ako v minulosti.

Chcem tým zdôrazniť, ako odlišne prenikol do systému sviatkovania Medzinárodný deň žien. Slávil sa poskromne už v päťdesiatych rokoch ako „sviatok pracujúcich žien“. Patril do dlhého radu dní pracujúcich rôznych profesií (Deň baníkov, učiteľov, stavbárov, armády... atď.) alebo pamätných dní (Deň víťazstva, znárodnenia a pod.).

Spočiatku nedosahoval takú všestrannú pozornosť ako napr. Deň baníkov, ktorý mal vtedy agitačnú funkciu, cieľom ktorej bolo prilákať pracovné sily do banského priemyslu (symbolickú funkciu naplňali banícke uniformy a heslo „Ja som baník, kto je viac“). MDŽ sa začal udomáčňovať na pracovisku ako oslava, ktorá sa postupne prestávala vnímať ako politická akcia a prevládala tendencia vzdania úcty ženám. Od oslavy žien - pracovníčok s vyznamenaniami a politickými prejavmi - sa stali oslavou ženy, hoci sa v spoločenských ženských organizáciách nestrácala ani snaha o uplatňovanie politických podtónov. Spontánne sa začali ženám na pracovisku, neskôr aj do domácností nosiť kvety. Na pracovisku sa najmä zásluhou odborárov, ktorí finančne prispievali na darčeky, usporadúvali priateľské posedenia. Prejavy zástupcov vedenia podnikov boli jedinou zložkou predstavujúcou sprítomnené politikum. Ostatné vyplňala zábava. V súčasnosti

sa celé podhubie oslavovania v zamestnaní, a najmä v pracovnej dobe pomaly rozpadá. Vynárajú sa iné formy sviatkovania a osláv, ktoré ešte nemajú svoje ustálené kontúry.

Prelomové obdobie rozpadu socialistickej a vzniku novej tradície formálnych aj spontánnych foriem osláv a sviatkovania je ďalšou príležitosťou pre etnológiu spoznávať javy a procesy v štádiu zrodu, ale aj v štádiu úpadku (Leščák, M.: 2003).

V závere by som chcel zdôrazniť, že dotazníkový výskum z rokov 1998-1999 nevyčerpal celú problematiku súčasných obyčajov a sviatkovania. Došlo k výraznej individualizácii, najmä v uchovávaní a vnímaní tradičných úkonov a zvykov, k usporiadaniu svadieb s veľkým počtom svadobných hostí povedľa malých, komorne ladených svadieb alebo svadieb s tradičnými obyčajmi v protiklade s celkom moderným obsahom a formou. Naše výskumy ukazujú, že súčasná svadba na slovenských dedinách uchováva aspoň v symbolickej podobe model tradičnej svadby. Jeho stopy vidíme v predsvadobnom období, v samotnej svadbe a v posvadobnom období.

To isté môžeme konštatovať aj o pohrebe, kde dominujú formy cirkevného pohrebu a do úzadia sa dostávajú vo vidieckom prostredí občianske pohreby.

Dotazník nám neposkytol dostatočné množstvo údajov k analýze jednotlivých typov svadieb a pohrebů v závislosti od konfesionalnej príslušnosti. Takáto analýza je skôr možná na základe materiálov získaných inými metódami výskumu. V čase vyplňania dotazníkov nebolo možné robiť výskum sociálnej diferenciácie jednotlivých lokalít a to aj napriek tomu, že v prípade svadby máme základné údaje o vzdelaní a veku mladomanželů. Chýbajú aj podrobné informácie o spevných a tanečných repertoároch, o spôsobe stolovania a o úlohách svadobných funkcionárov. Sú však ďalšie informácie, ktoré sú ešte k dispozícii odborníkom. Verím, že sa využijú v ďalšom etnologickom či inom výskume a vyjdú v podobe čiastkových štúdií.

Za najdôležitejší výsledok výskumu z rokov 1998-1999 pokladáme výskumný materiál, ktorý sme po kritickom ohodnotení publikovali v predložených dvoch zväzkoch tejto edície. Je potrebné čítať a poznávať. Bude užitočný nielen etnológom ale aj pracovníkom iných vedných disciplín, pracovníkom vo verejných a štátnych inštitúciách, osvetovým pracovníkom ale aj záujemcom o slovenskú kultúru na slovenskom vidieku. Dúfam, že edícia *Pramene k tradičnej duchovnej kultúre na Slovensku* prinesie ďalšie zaujímavé a hodnotné materiály.

CITOVANÁ A POUŽITÁ LITERATÚRA

ANTROPOLOGIA ŚMIERCI. Warszawa 1993.

BAJBURIN, A. K.: Ritual - svoje i čužoje. In: Folklor i etnografija. Problemy rekonstrukcii faktov tradicijnojj kultury. Leningrad 1990, s. 3-17.

BAJBURIN, A. K. - LEVINTON, T. A.: Pochorony i svaďba. In: Issledovanija v oblasti balto-slavianskojj duchovnojj kul'tury - Pogrebal'nyj obrjad. Moskva 1990, s. 64-93.

BEDNÁRIK, R.: Pohreb v Skačanoch. Časopis Muzeálnej slovenskej spoločnosti 1930, 22, č. 2, s. 38-40.

BEDNÁRIK, R.: Príspevok k pohrebným zvykom slovenského ľudu. In: Národopisný zborník I. Turčiansky Svätý Martin 1939, s. 54-88.

BEDNÁRIK, R.: Slovenská vlastiveda II. Turčiansky Svätý Martin 1943.

BENEŠ, B.: Funkce lidové tradice v práci Sborů pro občanské záležitosti. In: Socializace vesnice a proměny lidové kultury II. Uherské Hradiště 1983, s. 45-54.

BEŇUŠKOVÁ, Z. 1992: Materiály Jána Mjartana k obyčajom pri narodení dieťaťa v dokumentačnom fonde NÚ SAV. Národopisné informácie, č. 1, s. 49-55.

BEŇUŠKOVÁ, Z.: Etnické problémy a konfliktné situácie v inštitucionálnych formách rodinnej obradovosti. In: Etika a civilizačné zmeny (edit. K. Jakubíková). Bratislava 1999, s. 100-106.

BOTÍK, J.: Tam zložili aj svoje kosti. Bratislava 1999.

BOTÍK, J.: (zost.) Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku. Bratislava 2001.

BURLASOVÁ, S.: Pohrebné plače. In: Horehronie II. Folklorne prejavy v živote ľudu. Bratislava 1988, s. 111-114.

BÚRIKOVÁ, Z.: Obyčaje spojené s úmrtím, ich premeny a funkcie v obciach Stará Voda a Švedlár. Etnologické rozpravy 1996, č. 2, s. 80-88.

ČUKAN, J.: Narodenie a úmrtie v kolónii textilných robotníkov v Rybárpoli. In: Čas života (edit. V. Frolec). Brno 1985, s. 163-174.

DOBŠINSKÝ, P.: Prostonárodné obyčaje, povery a hry slovenské. Turčiansky Svätý Martin 1880.

DOBŠINSKÝ, P.: Slovenské obyčaje, povery a čary. Edícia Pramene, Bratislava 1993.

DRÁBIKOVÁ, E.: Malokarpatské obaračky - nová verzia tradičných slávností. Slovenský národopis 23, 1975, s. 566-578.

DÚŽEK, S. - GARAJ, B. 2001: Slovenské ľudové tance a hudba na sklonku 20. storočia. Veda, Bratislava.

DÜLMEN, R. V.: Kultura a každodenní život v raném novověku (16.-18. stol.) I. Praha 1999.

ELSCHEK, O.: O asynchronnosti vývoja tradičného ľudového umenia a jeho výskumu.
In: (ed.) Profantová, Z.: *Folklor a folkloristika na prahu milénia na Slovensku*.
Bratislava 2000, s. 40-52.

ETNOGRAFICKÝ ATLAS SLOVENSKA. Veda, Bratislava 1990.

ELIADE, M.: *Posvätné a profánné*. Praha 1994.

FEGLOVÁ, V. - SALNER, P.: *Sviatočné príležitosti v súčasnom mestskom prostredí*.
(Výsledky ankety na bratislavských sídliskách.) *Slovenský národopis* 1985,
s. 88-112.

FEGLOVÁ, V.: *Funkcia priestoru pri obradnom prijímaní nevesty do domu ženicha*.
Slovenský národopis 1989, 37, č. 1-2, s. 34-37.

FEGLOVÁ, V.: *O sviatkoch a slávnostiach*. In: *Taká bola Bratislava* (P. Salner a kol.).
Bratislava 1991, s. 37-53.

FEGLOVÁ, V.: *Funkcie tradičných prvkov v súčasnom svadobnom obradnom systéme v Sebechleboch*. *Slovenský národopis*, 27, 1979, s. 287-290.

FEGLOVÁ, V.: *Priestor ako antropologický fenomén*. *Slovenský národopis* 1993, s.

FEGLOVÁ, V.: *Kalendárne obyčaje*. In: *Stoličná, R.: Slovensko, Európske kontexty ľudovej kultúry*. Bratislava 2000, s. 190-215.

FEGLOVÁ, V. - JAKUBÍKOVÁ, K.: *Rodinné obyčaje*. In: *Slovensko. Európske kontexty ľudovej kultúry*. Bratislava 2000, s. 215-237.

FISCHER, A.: *Zwyczajy pogrzebowe ludu polskiego*. Lwów 1921.

GAŠPARÍKOVÁ, V.: *Folklorne prejavy pri strážení mŕtveho na východnom Slovensku*.
Sborník FF UK XVIII (VII) - Musica. Bratislava 1967, s. 85-98.

GEERTZ, C.: *Rituál a sociální změna: Příklad z Jávy*. In: *Interpretace kultur*.
Praha 2000, s. 165-193.

GENNEP, A. V.: *Přechodové rituály*. Praha 1996.

GOFMAN, A. B. - LEVKOVIČ, V. P.: *Obyčaj kak forma socialnoj regulacii. Sovetskaja etnografija* 1973, č. 1, s. 14-23.

GUŘEVIČ, A.: *Nebe, peklo, svět*. Praha 1994.

HEROLDOVÁ, I.: *Zvyky a zvyklosti v současném rodinném životě slavonských Čechů*.
Český lid 1978, 65/1, s. 10-21.

HEROLDOVÁ, I.: *Některé výsledky dotazníkové akce „Smrt, pohřeb a vzpomínkové slavnosti za mrtvé (obřady, obyčaje a pověry) v severních Čechách a na jižní Moravě*. *Národopisný věstník československý* 1987, IV (46), s. 13-48.

HORVÁTHOVÁ, E.: *Návod na výskum rodinných zvykov*. Zvolen 1971.

HORVÁTHOVÁ, E.: *Návod na výskum rodinných zvykov*.
Národopisné informácie 1982, č. 2.

HORVÁTHOVÁ, E.: *Rok vo zvykoch nášho ľudu*. Bratislava 1986.

HORVÁTHOVÁ, E.: *Dynamika tradície v oblasti duchovnej kultúry*. *Slovenský národopis* 1986, 34, č. 1-2, s. 92-104.

CHORVÁT, K.: *Slovenská svadba. Slovenské pohľady XV*. 1875, s. 518-528.

- CHORVÁTHOVÁ, Ľ.: Pohreb. In: Etnografický atlas Slovenska. Komentáre, zv. 1. Bratislava 1991, s. 38.
- CHORVÁTHOVÁ, Ľ.: Smrť. In: Etnografický atlas Slovenska. Bratislava 1990, s. 74-75.
- CHORVÁTHOVÁ, Ľ.: Pohrebné hry, stráženie mŕtveho a vampirizmus v strednej Európe. In: Kultové a sociálne aspekty pohrebného ritu od najstarších čias po súčasnosť (edit. E. Krekovič). Bratislava 1993, s. 76-80.
- CHORVÁTHOVÁ, Ľ.: Slovenský ľudový pohrebný obrad v slovanskom kontexte. In: Obyčajové tradície pri úmrtí a pochovávaní na Slovensku s osobitným zreteľom na etnickú a konfesionálnu mnohotvárnosť (edit. J. Botík). Bratislava 2001, s. 33-51.
- JÁGEROVÁ, M.: Pohrebné služby a ich miesto v súčasnom vidieckom prostredí (Na príklade okolia Nitry). In: Folia Ethnographica 2000/01 (edit. E. Večerková), 34-35. Brno 2001, s. 91-105.
- JÁGEROVÁ, M. 2001: Rodové a sociálne aspekty večerného modlenia pri mŕtvom (edit. S. Očenášová-Štrbová). In: Modlitba v teologickom a etnologickom aspekte. B. Bystrica, s. 132-145.
- JÁGEROVÁ, M.: Súčasný pohrebný obyčaj - priestorovo-sociálna analýza. Doktorandská dizertačná práca, Bratislava, Filozofická fakulta UK, 2003, s. 229.
- JAKUBÍKOVÁ, K.: Analýza a interpretácia zmien obyčajových tradícií. In: Tradícia a spoločensko-politické zmeny na Slovensku po druhej svetovej vojne. Ed.: Škovierová, Z. Bratislava, ..., s. 128-135.
- JAKUBÍKOVÁ, K.: Teoretické východiská ku štúdiu obyčajov. Slovenský národopis 1980, 28, s. 612-621.
- JAKUBÍKOVÁ, K.: Faktory formovania súčasného modelu svadby. Národopisné informácie 16, 1985, č. 1, s. 140-145.
- JAKUBÍKOVÁ, K.: Pohlavná a veková diferenciácia v svadobných obyčajoch na Slovensku. Slovenský národopis 1990, 38, č. 1-2, s. 19-27.
- JAKUBÍKOVÁ, K.: Zmeny obyčajov ako indikátory zmien etických hodnôt. In: Folklor a folkloristika na prahu milénia na Slovensku. Ed.: Profantová, Z. Bratislava 2000, s. 197-203.
- JAKUBÍKOVÁ, K.: Rituály a súčasnosť. In: Studia academica Slovaca 32. Bratislava 2003, s. 243-252.
- JUNKOVÁ, J.: Hřbitovní nápisy jako folklórní projev. Národopisné aktuality 1971, 8, s. 310-312.
- KILIÁNOVÁ, G.: Stará téma v súčasnosti. Rozprávanie o smrti v modernej spoločnosti. Národopisné informácie 1993, č. 1, s. 8-19.
- KILIÁNOVÁ, G.: Kolektívna pamäť a rekonštrukcia identity. Pohrebné rituály v strednej Európe medzi tradíciou a modernou. In: Kolektívne identity v strednej Európe v období moderny (zost. M. Csáky - E. Mannová). Bratislava 1999, s. 61-81.
- KOMOROVSKÝ, J.: Tradičná svadba u Slovanov. UK Bratislava, 1976.
- KRIVÝ, V.: Kolektívne identity na súčasnom Slovensku. Bratislava 2004.
- KRUPA, O.: Kalendárne obyčaje I., II., III. Békešská Čaba, 1998.

- KULTOVÉ A SOCIÁLNE ASPEKTY POHREBNÉHO RÍTU OD NAJSTARŠÍCH ČIAS PO SÚČASNOSŤ. (Edit. E. Krekovič.) Bratislava 1993.
- LEŠČÁK, M. - BEŇUŠKOVÁ, Z. 1987: Inštitucionalizované formy obradovej kultúry a sviatkovania v súčasnom dedinskom prostredí. Slovenský národopis, 35, č. 1, s. 191-223.
- LEŠČÁK, M. - FEGLOVÁ, V. (Ed.): Pramene k tradičnej duchovnej kultúre Slovenska. Prebudená pieseň, Bratislava 1995.
- LEŠČÁK, M.: K dotazníkovému výskumu súčasného stavu kalendárnej obyčajovej tradície a sviatkovania na Slovensku (výsledky dotazníkového výskumu v rokoch 1997-1998). In: Studia academica Slovaca 32. Bratislava 2003, s. 253-266.
- LEŠČÁK, M.: Premeny socialistických sviatkov. In: Tradícia a spoločensko-politické zmeny na Slovensku po druhej svetovej vojne. Ed.: Škovierová, Z. Bratislava 2002.
- LUDVÍKOVÁ, M.: Pověry kolem narození a smrti na Brněnsku. Věstník Národopisné společnosti československé 1964, 2-4, s. 31-38.
- LUDVÍKOVÁ, M.: Pohřební pohoštění a hostiny. Národopisné aktuality 1971, VIII, č. 3, s. 211-219.
- LUTHER, D.: Ľudové divadlo. In: Stoličná, R. Slovensko, Európske kontexty ľudovej kultúry. Bratislava 2000, s. 237-258.
- LUTHER, D.: Zabudnuté priadky. Prebudená pieseň, Bratislava 1999.
- MANN, A. B.: Obyčaje pri úmrtí u Cigánov-Rómov v troch spišských obciach. Slovenský národopis 1988, 36, č. 1, s. 192-202.
- MANN, A. B.: Vartovanie pri mŕtvych u Rómov na Slovensku. In: Kultové a sociálne aspekty pohrebného rítu od najstarších čias po súčasnosť (edit. E. Krekovič). Bratislava 1993, s. 81-88.
- MELICHERČÍK, A.: Teória národopisu. Turčiansky Svätý Martin 1945.
- MELICHERČÍK, A.: Svadobný obrad ako znak. In: Národopisný zborník VI.-VII., č. 1. Turčiansky Sv. Martin 1945-46, s. 28-39.
- MRAVÍK, J.: Premeny. ZPOZ. Bratislava 1983.
- NAVRÁTILOVÁ, A.: K analýze tendencií vývoje rodinných obřadů na současné vesnici. Obřady spojené s úmrtím a pohřbem. Český lid 1989, 76, č. 3, s. 149-155.
- NAVRÁTILOVÁ, A.: K památce zemřelých. Národopisná revue 1998, 4, s. 249-252.
- NAVRÁTILOVÁ, A.: Kult zemřelých a lidová tradice. In: Kulty a živly (ed. L. Tarcalová). Uherské Hradiště 1999, s. 9-19.
- NAVRÁTILOVÁ, A.: Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha 2004.
- OAKLEYOVÁ, A.: Pohlaví, gender a společnost. Praha 2000.
- POHREBNÝ KANCIONÁL JOZEFA MACHA (zost. Z. Vanovičová). Bratislava 1997.
- POPELKA, P.: K pojmům průvod a pohřební průvod, jejich základní sociální a ceremoniální znaky. In: Slavnostní průvody (edit. L. Tarcalová). Uherské Hradiště 1994, s. 69-75.
- PRÁVNÍ NORMY A PŘEDPISY V ČINNOSTI SBORŮ PRO OBČANSKÉ ZÁLEŽITOSTI. ÚKVC, Praha 1977.

SLOVENSKÉ ĽUDOVÉ ROZPRÁVKY. Ed.: Filová, B., Gašparíková, V. VEDA, Bratislava, 1. zväzok 1993, 2. zväzok 2001, 3. zväzok 2005.

SLOVENSKÉ SVADBY. Ed.: Leščák M. Prebudená pieseň, Bratislava 1996.

SVATEBNÍ OBŘAD. Současný stav a proměny. Ed. Lidová kultura a současnost. Zv. 9. Brno 1983.

SOUČEK, J.: Znamení a předzvěsti smrti na moravských kopanicích. Národopisné aktuality 1969, VI, s. 187-200.

STOLIČNÁ, R.: Jedlá a nápoje našich predkov. Veda, Bratislava 1991.

ŠELCOVÁ, M.: Plačky na Slovensku. In: Musicologica Slovaca X. Bratislava 1985, s. 136-162.

VAKARELSKI, Ch.: Blgarski pogrebalni običaji. Sofia 1990.

VARCHOL, J.: „Lopatky“ - hry pri mŕtvom v rusínsko-ukrajinskej oblasti východného Slovenska (okolie Sniny). In: Kultové a sociálne aspekty pohrebného rítu od najstarších čias po súčasnosť (edit. E. Krekovič). Bratislava 1993, s. 89-91.

Milan Leščák

ZUR GEGENWÄRTIGEN SITUATION DES BRAUCHTUMS UND FESTE-FEIERNS AM ENDE DES 20. JAHRHUNDERTS (Teil 2) - Forschung 1998 - 1999

Resümee

Das Material, die Überlegungen und Kommentare in dem vorliegenden Werk knüpfen an den ersten Band der Publikation „Die Quellen zur gegenwärtigen Situation in des Brauchtums und Feste- Feierns am Ende des 20. Jahrhunderts (Teil 1)“. Neben den angeführten Quellen werden die Leser auf eine ganze Reihe von Forschungen, die in verschiedenen, sich mit dem Problem befassenden Diplomarbeiten, Dissertationen und speziellen Studien zu finden sind, aufmerksam gemacht.

Das von uns in der Zeitspanne von zwei Jahren erworbene Material stellt eine synchrone Sonde dar, die mit einer ähnlichen Fragebogenaktion, die in den Jahren 1939-1942 durchgeführt wurde, verglichen werden kann.

Die Ergebnisse der Fragebogenaktion wurden in dieser Edition in den Jahren 1995 und 1996 publiziert (Die Quellen zur traditionellen geistigen Kultur in der Slowakei -1995 und Slowakische Hochzeiten - 1996). Die zweiteilige Publikation über den Stand der traditionellen Kultur am Ende des 20. Jahrhunderts zeigt im ersten Band eine Sammlung von Materialien zum Brauchtum im kalendarischen Zyklus und beinhaltet konkrete Angaben zu den Bräuchen in der Advent- und Weihnachtszeit, im Fasching, zum Austragen der Morena und dem Hineinbringen des neuen Sommers, sowie Bräuche in der Osterzeit und der Sommerzeit. Ein kleines Kapitel ist auch den aktuellen Tanzgelegenheiten gewidmet. Der zweite Band beinhaltet Informationen zu Hochzeitsfeiern und Begräbnissen.

Im ersten Band sind die Listen der beforschten Gemeinden, die Karten der Lokalitäten, die Liste der Informanten sowie ein Register zu finden, die es ermöglichen die gewünschte Information ohne größere Probleme zu finden. Diese Angaben sind für beide Bände gültig. Die Studien und Kommentare der beiden Bände beleuchten die Zusammenhänge, in welchen das Material gesammelt wurde und erklären seine Bedeutung für das Studium der Entfaltung des Brauchtums und des Feste- Feierns in der Slowakei. Abschließend finden die Leser im zweiten Band eine Liste der zitierten und verwendeten Literatur.

SVADBA

BÁTOROVÁ

Svadba

september 1998

nevesta - 19 r. aranžérka

ženích - 22 r. elektrikár

Predsvadobné obdobie:

Mesiac pred svadbou sa konalo zasnúbenie v rodine u mladej nevesty. Prítomní boli snúbenci, rodičia a súrodenci. Bolo pripravené menšie pohostenie. Pri tomto stretnutí sa dohodli na príprave a priebehu svadby - čo ktorá rodina bude podávať, aké jedlá, kto bude starejší, družice, družbovia, obsluha, hudba, gazdiné a pod. Týždeň pred svadbou, v nedeľu poobede, pripravovali rezance. Rezance sa robili zo 120 vajec. Na tejto práci sa podieľalo 5-6 žien. Dve dievčatá - družičky a mladá nevesta pripravovali svadobné pierka. Dva až tri týždne pred svadbou sa pozýva rodina na svadbu, a to osobne ústne a zároveň sa odovzdá aj svadobná pozvánka. Vzdialenejšej rodine sa pozvánka posielala poštou. Pozývať chodia rodičia s nevestou a ženíchom, každý k svojej rodine. Na svadbe bolo prítomných spolu 360 hostí. Svadobné rodiny sa rovnakým dielom podieľali na svadbe. Zabíjačky a rezanie sliepok sa koná v piatok. Na týchto prácach v každej svadobnej rodine sa podieľalo 20-30 osôb. Zabíli v každej svadobnej rodine po tri ošípané, zarezali po 35 - 40 sliepok.

V piatok večer pozvané rodiny prinášajú dary. Krstní rodičia dávajú 10 litrov vína, 3-4 litre pálenky, 4-5 radostníkov, päťoraké zákusky, dve torty a dve sliepky. Ostatná rodina väčšinou 3-5 litrov vína, 1 pálenku, trojaké zákusky, 1 tortu a 1 sliepku. Dary dostali väčšinou peňažné, ale aj vecné. Krstní rodičia dali po 3 000 Sk, ostatní tak od 500 do 1500 Sk. Priedomie svadobných domov

bolo vyzdobené farebnými stuhami. Svadba sa konala v kultúrnom dome v susednej dedine.

Prichodiacich hostí, ale len mládencov a mužov, dve družičky ozdobujú svadobnými pierkami, za ktoré sa ľubovoľne platí. Sobáš bol v sobotu o 14.00 hod. v rímskokatolíckom kostole v Bátorovej. Nevestu obliekala krstná mať a družica. Mladuchu od rodičov vypýtal družba, ktorý jej odovzdal aj svadobnú kyticu. Pred sobášom nevestu a ženícha od rodičov odoberal starejší. Na sobáš sa zorad'ovali nasledovne: mladucha s družbom, ženích s družicou, za nimi rodičia, krstní rodičia, ktorí boli i svedkami a potom ostatní svadobníci. Sobáša sa zúčastňujú aj občania - diváci. Sobáš bol spojený so sv. omšou. Sobáš aj sv. omša boli v jazyku maďarskom. V slovenskej reči sa pomodlili otčenáš (hoci z nevestinej strany boli prítomní hostia, ktorí nevedeli po maďarsky, ale všetci prítomní vedeli po slovensky). Po sobáši pred kostolom gratulovali rodičia, súrodenci, krstní rodičia a ostatní hostia. Mladá nevesta potom rozhadzovala z košíka cukríky a drobné peniaze, ktoré si zbierajú hlavne deti a diváci. Určené osoby ponúkajú divákov radostníkom, zákuskami, vínom a pálenkou. Po príchode zo sobáša vo dverách privíta nevestu svadobná matka-svokra so slovami: „Čo nám prinášaš do domu?“ Nevesta odpovedá: „Pokoľ, šťastie a lásku.“ Matka dá zahryznúť novomanželom do medového chleba. Do ruky neveste podá tanier, ktorý nevesta hodí na zem - rozbije. Nevesta so ženíchom spoločne pozametajú črepy. Podľa povery to má priniesť šťastie a aby si manželia navzájom pomáhali. Sadanie za stoly usporiadal starejší. Za čelným stolom sedia novomanželia, vedľa nich krstní rodičia, oproti rodičia a ostatní

hostia. Pred jedením sa modlí spoločne otčenáš. Starejší povie prípitok. Prvý tanec sólový mali novomanželia. Hudba bola ľudová, hrali piesne maďarské aj slovenské. Jedlá sa pripravovali v kultúrnom dome v kuchyni. Na stoly nosili jedlá pozvaní čašníci. Po sobáší podáva najprv jedla rodina mladej nevesty a asi o 20-21.00 hod. sa začína večera, ktorú podáva rodina ženicha. Pri podávaní jedál sa už nevinšuje.

O polnoci družba priviedol preoblečenú nevestu, rozkázal hrať a začína sa *vykrúcačka*, *nevestin tanec*. Krstná mať drží pozvýš misku, klepe po nej lyžicou a zvoláva: „*Na predaj nevesta!*“ S nevestou ako prví začínajú tancovať rodičia, súrodenci, krstní rodičia a ostatní svadobníci. Za vykrúcanie hádžu do misky peniaze. Mladucha vytancovala asi 20 000 Sk.

Mladý zať vymenil nevestu s krojovanou bábikou, ktorú dal do misky. Nevestu zobral do náručia a vybehol s ňou von zo sály. Po vykrúcaní nevesta ponúkala svadobníkov sladkosťami, ktoré mala pripravené v ozdobenom košíku. Mladý zať ponúkal s drahšou pálenkou.

Počas večere mladomanželia, družice a družbovia odišli do vopred zaisteného hostinca. Asi hodinu sa tam zdržali, pobavili, potom dal mladý zať mládencom ako výkupné 10 fliaš šampanského a vrátili sa naspäť. Telegramy čítal vedúci hudobník. Svadobné výslužky rozdeľovali odchádzajúcim hosťom na to určené osoby. Hostí vyprevádzajú svadobní rodičia, poďakujú sa im za účasť, za pomoc a za všetko ostatné. Posvadobná návšteva sa nekonala.

Zo starších zvykov sa udržiavajú:

- vypýtanie nevesty od rodičov
- odobierka od rodičov
- pred kostolom rozhadzovanie cukríkov, peňazí, ponúkanie divákov
- víťanie nevesty s medovým chlebom, rozbíjanie taniera
- vykrúcanie nevesty

BEŇUŠ

Dňa 25. 7. 1998 sa konala v Beňuši, v rímskokatolíckom kostole, svadba ženicha vo veku 23 rokov, povoláním robotník a nevesty vo veku 20 rokov, povolanie evidentka reziva.

V predsvadobnom období - ohlášky v kostole.

Tesne pred svadbou družičky viazali pierka. Vchod do domu nevesty zdobili máje so stužkami. Na bráne bol pripevnený venček. Rodina odovzdáva snúbencom dary.

Svadba začala pýtaním ženicha, nasledovalo poďakovanie rodičom a požehnanie rodičov. Nasledovalo pýtanie nevesty - odobierka od rodičov, krstných rodičov, starých rodičov. Pri odchode snúbencom z domu na sobáš boli *zapravení*. Ženich musel vykúpiť nevestu 1 litrom pálenky a dať 200 Sk.

Stavební hostia pozostávali zo: starejší s rodinou, prvá družica, prvý družba, svedkovia, rodina ženicha a nevesty. Svadobná hostina sa konala v dome nevesty. Na svadbe hrala ľudová i moderná hudba, tancovali sa ľudové i moderné tance.

O polnoci - *zavíjanka*, snímanie venca nevesty.

Ženíchovi - spev slobodných mládencov.

Nvestu uniesli počas svadobnej hostiny do susednej dediny.

Po polnoci - čítanie telegramov.

Po svadbe sa hosťom rozdelila výslužka - koláče.

BERNOLÁKOVO

Nvesta - 20-ročná, elektrotechnička, ženich - 26-ročný, prístrojový optik. Pozývanie hostí na svadbu sa konalo už tri-štyri mesiace pred svadbou. Termín svadby si boli dohodnúť snúbenci v rímskokatolíckom kostole Blumentál v Bratislave. Dali si vytlačiť oznámenie. V máji prišiel popýtať ženich nevestu k rodičom tradičným spôsobom, kyticou kvetov pre matku nevesty. Na príprave svadby sa podieľali obe rodiny. V deň svadby, pred odchodom na sobáš, prišli do domu rodičov nevesty ženich, jeho rodičia a súrodenci. Rozlúčka s rodičmi sa nekonala. Po svadobnom obrade v Blumentálskom kostole išli svadobní hostia autobusom na

chatu v Harmónii, kde sa konala svadobná hostina. Pri príchode privítala hostí chatárka tradičným obradom rozbitím pohára a zameťaním, ktoré mal pozametať ženich s nevestou.

Slávnostný prípitok predniesol brat svadobnej matky. Svadobná hostina začala predjedlom - plnenými paprikami a paradajkami a šunkou s chrenovou penou. Ďalej sa podávali typické svadobné jedlá: slepačia polievka, ktorú mladomanželia jedli z jedného taniera, plnené morčacie prsia, zemiaky, ryža, obloha. Neskôr sa podávalo v dvojhodinových intervaloch: vyprážané rezne, kura, šalát, sviečková na smotane, zemiakové krokety (u nás sa im hovorí *knofle*), bravčové pečené mäso, kapusta, knedľa, po polnoci studené obložené misy a zákusky, ovocie. Hudba bola živá a hrali od ľudových piesní až po moderné. Svadobných hostí bolo okolo 50. O polnoci hrala hudba pieseň *Od Buchlova vietor veje* a pani chatárka s krstnou mamou nevesty začala snímanie venčeka a čepčenie nevesty, ženich dostal klobúk, kamaráti ich zdvihli na stoličkách, tam si mladomanželia pripili a poháre rozbili. Ženich sklo zametal a nevesta naberala na lopatku. Svadobčania okolo nich tancovali v kruhu, potom postupne vytancovávali nevestu a ženícha. Po tanci sa začala krájať svadobná torta a čítali sa telegramy. Mladomanželia dostali väčšinou finančné dary, alebo typické praktické veci ako žehličku, posteľnú bielizeň, uteráky, osušky a pod. Vyberanie peňazí sa nekonalo - to bola dohoda rodičov z oboch strán. Výslužky sa roznášali deň pred svadbou. Taký je u nás zvyk. Únos nevesty sa na tejto svadbe nekonal. Ale zaviedol sa u nás takýto zvyk. Družbovia a družičky „unesú“ nevestu do nejakého podniku a ženich, keď ich nájde, musí zaplatiť za konzumáciu.

Svadba - Zbor pre občianske záležitosti v Bernolákove

Prípravná časť obradu - členka ZPOZ-u - organizátorka obradu očakáva snúbencov a svadobných hostí vo vestibule. Snúbencov a svedkov uvedie do prípravnej miestnosti,

kde ich informuje o priebehu svadobného obradu. V sobášnej miestnosti znie organová hudba. Prichádzajúci svadobní hostia zaujmú miesta v obradnej miestnosti.

Vlastný obrad - organová hudba doznie. Členka ZPOZ-u uvádza snúbencov a svedkov do obradnej miestnosti za zvukov svadobných fanfár. Ostatní členovia ZPOZ-u - účinkujúci, očakávajú snúbencov na svojich miestach v obradnej miestnosti. Snúbenci a svedkovia ostanú stáť pred obradným stolom. Predsedkyňa ZPOZ-u pozdraví príhovorom snúbencov a svadobných hostí. Stojí za obradným stolom. Opäť zaznie hudba a členky ZPOZ-u spievajú pieseň: *Zbohom ostávajúce mamičkine klučky, alebo Keď sa mamko vydám., Láska, Bože, láska., Ozvenou znie...* Ako motto slávnosti zaznie recitácia. Predsedkyňa vyzve prítomných, aby vstali. Prichádza starosta a matrikárka. Starosta zaujme miesto za obradným stolom. Matrikárka predstavuje snúbencov a svedkov. Starosta - sobášiaci: prednesie slávnostnú reč. Matrikárka: „*Teraz nasleduje prehlásenie snúbencov, prosím prítomných, aby vstali.*“ Starosta - „*V žiadosti o uzavretie ...aby ste si vymenili snubné prstene.*“ Matrikárka: „*Dajte si prvý novomanželský bozk a spolu so svedkami podpíšte zápisnicu o uzavretí manželstva.*“ Zápisnicu podpíše starosta i matrikárka. Po zápise blahoželajú novomanželom. Vráti sa na svoje miesta. Pieseň: *Prstienček zlatý už na ruke mám* spievajú členky ZPOZ-u, alebo *Už som sa vám, mamičko, tatičku, vydala, Stoj pri mne stoj, Láskou ma chráň...* Recitácia: „*Tak vymenili ste si prstienky.*“ Predsedkyňa ZPOZ-u prednesie záverečné slovo a organizuje gratulácie novomanželom. Počas gratulácie znie organová hudba. Po skončení gratulácií predsedkyňa odprevádza novomanželov z obradnej miestnosti za zvukov svadobných fanfár.

BOBROV

Podľa rozhodnutia rodiny sa u nás konajú svadby malé (svedkovia, rodičia, súrodenci), či svadby veľké, približne 100 - 150 hostí.

Predsavadobné obdobie začína pýtaním nevesty a svadobným oznámením. Mladomanželia spoločne navštívia rodinu nevesty i ženicha a pozvú ľudí, ktorých chcú mať na svadobnej hostine. Týždeň pred hostinou sa doma pečú koláče, ktoré ešte pred svadbou zanesú po rodinách. Prvá družica pripravuje *perkú* pre družbov.

V sobotu má ženích pre svoju rodinu pripravené pohostenie a spoločne odchádzajú po nevestu a jej rodinu. Ženích s prvou družicou donesie neveste kyticu kvetov, nevesta mu pripne *perko*. Starejší prečíta odobierku od rodičov, rodičia dajú mladým svoje požehnanie a spoločne idú do kostola. Nevesta ide prvá s prvým družbom, ženích s prvou družicou, potom ide v sprievode mládež, starejší, rodičia a ostatná rodina. V sprievode ide mládež, starejší, rodičia a ostatná rodina. V sprievode sa veselo spievajú svadobné piesne, ktoré sprevádza hra na harmonike.

Z kostola vychádzajú už spolu ako muž a žena. Hneď pri dverách prijímajú gratulácie od všetkých svadobných hostí a iných známych. Pred vchodom na hostinu čakajú mladomanželov s prípitkom, prázdne poháre rozbijú pre šťastie a črepy zametá ženích. Na rukách odnáša nevestu k pripravenému svadobnému stolu, spolu s nimi sedia rodičia. Ostatná rodina sa usadí podľa záujmu. Mladomanželia jedia z jedného taniera. O dobrú zábavu sa stará tanečná skupina, niekedy to je aj disdžokej. Prvý tanec patrí mladomanželom, potom je spoločná zábava. Na hostinu sa vyberajú peniaze do prekrojeného jablka, vždy s nejakým venovaním (napr. na plienky, na kočiar, na cumlik a iné). Starejší prečíta telegramy.

Pred odčepčením je spoločný tanec s nevestou a ženíchom. Po dlhšie trvajúcom tanci zdvihnú nevestu i ženicha na stoličkách nad hlavu, kde musia vypiť pohár vína.

Mládenci sa lúčia so ženichovou slobodou viackrát vyhodení nad hlavu. Odčepčenie nevesty vykonáva starejší známym odriekaním „*i chceš hlávku sťať, alebo vienok sňať*.“ Veselá zábava pokračuje až do rána.

BRAVĀCOVO

Vďaka mojej lenivosti som na vypracovaní dodatkov nespokupracoval s vlašajšími svadobčanmi.

Môj názor na toto je však taký, že priebeh svadby v súčasnosti závisí od dvoch vecí: od mladých sobášiacich sa, príp. od rodičov, ktorí si vopred zorganizujú priebeh svadby (čo na nej chcú mať; do akej miery sa chcú priblížiť tradičným svadobným zvykom) a po druhé - od peňazí (koľko môžu alebo sú ochotní do svadby *streliť*). Preto si myslím, že spísanie jednej konkrétnej svadby by dostatočne nevykreslilo súčasný stav tradičnej kultúry v Bravācove.

BUŠINCE

Je ťažko opísať priebeh svadby, obyčajne sa už konajú v reštauračných zariadeniach a doma sa už v našej obci svadby ani nerobia. Predsavadobné obdobie je plné zhonu, vybavovania, zariaďovania potrebných vecí. Začínajú sa prípravy pre obidve strany. Zasnúbenie, výmena snubných prstienkov. Potom sa vyberajú svedkovia, starejší, prvý družba, prvá družica, pozývajú sa svadobní hostia, zaistuje kamera, hudba a podobne. Všetko musí byť pripravené a v posledný deň pred sobášom mladí (keď je sobáš cirkevný) musia prijať sviatosť, vyspovedať sa, a tak sa aj vnútorne pripraviť na vstup do manželstva. Takmer všetky svadby sú rovnaké, rovnaké tradície, len hostia a páry sú iné. Opytujú sa jedni od druhých, čo je potrebné pripraviť, koľko a čoho majú kúpiť a podobne. V našej obci je zvykom v piatok, to jest deň pred svadbou, *nosenie koláčov*. Pozvaní na svadbu nosia torty a koláče, kupujú dary a alkohol. Odnesú to obyčajne ženy v piatok, ktoré si môžu pozvať na pomoc aj cudzie ženy, a tak prichádzajú do domu nevesty alebo ženicha, kde ich už očakávajú, ponúkajú jedlom a pitím. Také posedenie nie je dlhé. Pri odchode domov každá dostane zabalené koláče (výslužku). V deň svadobný už hostia prichádzajú bez darov a koláčov. Starejší, ktorý organizuje sobáš, vypýta od

rodičov ženícha, v mene ktorého tiež poďakuje rodičom za výchovu a za všetko čo mu dali. Svadobný sprievod: ženích s prvou družicou, rodičia, družina, svadobní hostia prichádzajú k domu nevesty a klopú na dvore. Starejší v mene ženícha pýta od matky a otca nevestu. Keď rodičia dajú tzv. *súhlas*, začína sa odobierka nevesty od rodičov. Nevesta opakuje slová starejšieho. Keď je nevesta odobratá, nasleduje požehnanie rodičov z oboch strán pre oboch snúbencov. A svadobný sprievod v usporiadaných dvojiciach odchádza na sobáš. Po sobáši zvykne nevesta rozdávať z košíčka cukríky a drobné mince. Z dverí ich rozhadzuje medzi svadobných hostí. Vraj pre šťastie. Budúca svokra neveste pri vstupe do miestnosti, kde sa koná svadobná hostina, privíta manželov medom, chlebom, môže aj vodou a soľou. Med znamená sladký život, chlieb - aby im nikdy nechýbal, voda - znamená život a soľ znamená privítanie a to, že manželstvo nie je len sladký sen, ale má aj inú chuť. Potom sa rozbije tanier, ženích zmetá črepy (symbol šťastia) na zmeták, ktorý drží nevesta. Je to aj ich prvá spoločná robota. Ženích potom cez prah prenesie nevestu a všetci si zasadnú za stôl. Prípitok prednáša starejší, ktorý sa venuje spolu s kuchárkou. Príhovory hovorí prípadne aj vtedy, keď sa začne podávanie jedál: studený tanier, polievka, varené mäso zo sliepky atď. Starejší má príhovory skôr tak žartovné, aby bola aj určitá nálada. V našej obci žijú Slováci, Maďari aj Rómovia. Zvyky sú rôzne, keď je slovenská svadba, nevesta sa obvyčajne prezlečie (*zavije*) do iných šiat a tak je *nevestin tanec*, u Maďarov zvykne tancovať v bielych šatách ako nevesta. Za tanec sa platí, hostia sa zoraďujú a dávajú peniaze do misy a potom tancujú s nevestou. Hostia utvoria kruh okolo nevesty, tiež sa točia dokola a ku koncu sa snažia zabrániť ženíchovi, ktorý je posledný a odnáša si nevestu.

Mladý manželský pár zvykne obísť svadobné stoly, manžel-ženích ponúka vypiť si na zdravie a nevesta (už ako manželka)

z košíka plného sladkých dobrôt každému dáva po jednom cukríku alebo čokoláde, žuvačke. Keď sa svadobná hostina končí, svadobní rodičia hosťom zabalia na cestu domov svadobnú pálenku, trochu torty, koláčov, alebo aj mäso, ak zvýši. Na druhý deň bývajú *dozvuky*. Konzumuje sa ešte to, čo zvýšilo, obvyčajne len tí najbližší. Kamera nikde už nechýba. Aj sa fotia, tiež do polnoci, čítajú sa telegramy, zvyknú uniesť nevestu, robia zbierky na kočík, na varechu atď.

CEROVO

Starejší v dome nevesty odoberie nevestu od rodičov a starých rodičov. V dome mladého zať a druhý starejší odoberie od rodičov zať a. Potom odídu do domu nevesty, kde ju vypýtajú. Odchádza sa na sobáš do kostola. Nevesta už nebýva oblečená v kroji. Iba niektoré nevesty sa obliekajú na *vykrúcanku* do kroja a zavíjajú sa do čepca. Čo symbolizuje premenu stavu z dievčaťa na ženu. Na *vykrúcanke* vyberá krstná mama nevesty peniaze od tých, ktorí tancovali s nevestou. Tancovať sa začína od najbližšej rodiny. Hrá sa pieseň „*Na zelenej lúke*“. K polievke a k slepačiemu mäsu vinšuje kuchárka. Telegramy číta starejší o polnoci.

Cerovo patrí medzi obce, kde je len málo pôvodného obyvateľstva, v tridsiatych rokoch sa sem prisťahovali rodiny z *horniakov* - z Vígľaša, Huty, Slatinských lazov atď. Zvyky, tradície, piesne sa miešali.

Má tu skôr tradíciu divadlo ako zachovávanie zvykoslovia. Informátori, o ktorých sa opiera naša folklórna skupina pri zbieraní materiálu, sú vlastne tiež ľudia z prisťahovaných rodín.

Dnešná zlá ekonomická situácia nepraje takýmto aktivitám, ale vážime si prácu združení a nadácií, ktoré pomáhajú dvíhať národné povedomie.

ČAKA

Svadba sa koná vždy v sobotu v dome kultúry. Budem sa snažiť opísať posledné dve svadby, ktoré sa konali na jeseň minulého roka. V prvom prípade mladí chodili

spolu viac než jeden rok. On mal 24 rokov, ona 22 rokov. Druhý prípad - chodili spolu skoro rok. On mal 20, ona 28 rokov. V prvom prípade sa jedná o úradnícky manželský pár, v druhom o robotnícky.

Týždeň pred svadbou chodia družbovci po domoch, ktoré im rodičia mladomanželov napísali, aby s vinšovačkou pozvali na svadbu. Chodenie družbov sa koná vždy v nedeľu. V nedeľu sa pripravujú rezance do polievky. Robia ich najbližšie príbuzné rodičov mladých. Vo štvrtok sa obvyčajne koná zabíjačka a pripravuje sa prístrešok pri kultúrnom dome. V piatok sa od rána donášajú potrebné veci do kuchyne: mäso a iné potravinové suroviny, drevo ku kotlom, pripravujú sa stoly a po obede sa začne variť a piecť mäso, ktoré bude nutné pripraviť k večeri, kedy pozvaní hostia prinášajú dary, zákusky a torty na svadbu. Tieto dary nosia obvyčajne matky s dievčatmi. Ešte donedávna, 5-10 rokov nazad, nosili sa i sliepky a kohúty, ktoré gazdinie hneď zabíjali a čistili, aby boli pripravené do polievky na svadbu. Donášajú sa i v súčasnosti, ale už očistené. Počas piatkového hostovania sa podáva bravčový perkelt, guláš, pečené mäso zvané *pečenka*, *hurky* a klobásky. Občerstvenie: pálené, víno, pivo a nealkoholické nápoje. Po odchode domov domáca pani zabalí do košíka nejaké zákusky a koláče pre tých, ktorí neprišli na hostinu. Treba poznamenať, že koláče ku svadbe sa pečú už v stredu. Aby domáca gazdiná mala dostatok potravinových surovín, tieto jej donesú už predtým v nedeľu alebo niektorý iný deň susedia a známy ako i rodina (vzájomná výpomoc). Počas piatkového večera mladomanželia a ich rodičia prijímajú dary a dozerajú na správny chod občerstvenia. Celý tento ceremoniál trvá takmer do polnoci. Počas nočnej doby dvaja až traja ľudia strážia kultúrny dom, aby sa nestala nejaká lúpež. V deň svadby sa gazdinie a družbovia, ktorí sa starali v piatkový večer o jedlo, sú už okolo ôsmej hodiny prítomní na svadbe. Gazdinie varia a družbovia ešte raz v dopoludňajších hodinách prejdu všetky

rodiny pozvaných, aby ich znovu povolali na svadbu, tým, že ich pozvú už na obed, ktorý sa v každom prípade u nás podáva. Ako jedlo sa dáva teraz polievka a nejaké grilované jedlo. Predtým to bol perkelt. Sobáše bývajú väčšinou o druhej-tretej hodine. Pred sobášom starejší odpýta mladých od rodičov a potom sa všetci svadobníci odoberú do kostola alebo na obecný úrad. Po skončení sobáša sa všetci prítomní zhromaždia pred kostolom, kde mladomanželia prijímajú gratulácie. Po nich sa sprievod odoberie späť do domu kultúry. Dakedy sa cestou domov spievalo. Dnes sa to stane zriedkavejšie. Po príchode do budovy domu kultúry ich čaká milé privítanie v podobe podávania medu, rozbitia taniera a jeho zametania. Potom ich čaká prekážka. Taká, že posteľnou plachtou zakrytý chlapec im nedovolí vstúpiť do kultúrneho domu, pokým mu nezaplatia. Obvyčajne je to 50-100 Sk. V minulosti sa pri kostolnej bráne previazala reťaz mládencovi, ktorý pochádzal z vidieka, aby zaplatil výkupné za dievku, ktorú si berie z obce. Dnes je to už minulosťou.

Potom si všetci svadobníci posadajú na svoje miesta, hudba začne hrať a začne sa tancovať. Tí, ktorí netančia, si pripájajú. Večera sa začne okolo ôsmej (20,00 hod.) vinšovaním družbu a vyzvaním, aby si umyli ruky, za čo musia zaplatiť. Družbovia chodia okolo stolov, na trsteničke majú uviazaný uterák, do ktorého si prítomní utrú ruky a do taniera dávajú peniažky, ktoré budú patriť družbovcom. Potom sa vinšuje k polievke. Po polievke nasleduje varené mäso, po ňom mäso na kyslo, pečené mäso, víno a torta so zákuskami. Ku každému jedlu družbovia sa prihovoria vinšami. Naposledy niektorá gazdiná si priviaže ruku, že si ju obarila a prosí o finančnú pomoc za úraz a ošetrenie. Získané peniaze si potom gazdinie rozdelia medzi sebou.

O polnoci sa koná čepenie. Dnes je už jednoduchšie, pretože sa málokedy už používajú čepce. S radosťou konštatujem, že ak sa niektorý člen folklórnej skupiny žení alebo vydáva, čepčenie robia *folkloristky* so staro-

dávnym zvykom s mačetou. Počas *vytáčky* sa niektorí mladíci snažia ukradnúť mladú nevestu, avšak to sa im nikdy nepodari, pretože niektorí starší prísne strážia mladú nevestu, aby nedošlo k únosu, lebo by to bola hanba pre mladého zaťa. Peniaze z *vytáčky* si ponechajú mladomanželia. V minulosti sa odovzdávali matke mladého zaťa. Po *vytáčke* mladomanželský pár ponúka svadobčanov, mladý zať koňakom a mladá nevesta tortou alebo zákuskami. Po poľnohnej dobe sa usilujú o rôzne hry, ktoré síce už pomaly *zakapávajú*, ale kde-tu sa ešte objavia: *hra na blšku*, *metľový tanec* a iné. Nadránom sa podáva ešte kapustnica. Svadba končíeva okolo piatej hodiny ráno. V minulosti, keď som hrával ešte ako hudobník v kapele (60-70. roky) sa nám dosť často stalo, že sme museli hrať do 8-11 hod. doobeda.

Svadba v minulosti, do päťdesiatych rokov 20.storočia. bola vždy v utorok (prísne zákony cirkvi ohľadom bezmäsitého piatku). Už týždeň vopred sa rúbalo drevo, pripravovalo víno a pálené. Taktiež týždeň vopred, v nedeľu sa robili rezance (halušky), sladké pálené (robí sa to dodnes). V piatok sa zabíjalo, v sobotu piekli koláče, *brány* (zvlášť pletené koláčové cesto, ktoré sa po upečení dalo nastokať na hrdlo fľašky na pálené), *baby*, čiže vianočky, *riteše*, čiže štrudle. *Brány* sa roznášali po rodine a po známych. Napieklo sa ich mnoho, lebo keď sa išlo na sobáš, každý mládenec mal fľašu páleného (0,5 l) a na nej nastoknutú *bránu*. Keď sa šlo zo sobáša, tieto *brány* hádzali medzi deti a ženy a s páleným ponúkali ľuď, ktorí sa pozerali na sprievod svadby. V nedeľu donášala rodina dary. V pondelok sa všetci chystali na úspešný priebeh svadby. Donášali sa od susedov stoly, stoličky, taniere, poháriky a štamperlíky. (V prípade nedostatku stoličiek sa dávala doska od strany steny na 2 stoličky, a to potom slúžilo na sedenie. Večer sa konala donáška darov, zákuskov a kohútov alebo sliepok (obyčajne matka s dcérou). V minulosti sa nenosilo mnoho toriet. Tortu doniesla iba krstná matka a karame-

lové, čiže z páleného cukru a orechov (tzv. *vysoke torty*) dve družičky, z ktorých jednu potom preniesli mladému zaťovi. Stávalo sa, že tortu priniesli i najbližší príbuzní. Donášajúci sa pohostili bielou kávou a koláčmi. Pilo sa pálené a víno. (V súčasnosti v predvečer svadby je riadna hostina s podávaním gulášu/perkeltu, pečeného mäsa, *huriek* a klobás. Občerstvenie je tiež bohaté.) V pondelok sa *prenášali* od mladej nevesty s veľkou parádou k mladému zaťovi *duchny*.

V deň svadby sa svadobčania schádzali na tretiu hodinu. (Od polovice 20. st. sa schádzajú už k obedu.) Pri vstupe do miestnosti im družičky pripevňovali pierko z *krušpánu*, za čo sa platilo (robí sa to i teraz). Pred sobášom si vypili pálené a zajedli koláče i *babu*. Potom starejší s mladým zaťom, družbami a družičkami odišli ku mladej neveste, aby ju odpýtali od rodičov. Po odpýtaní sa sprievod pohol ku kostolu z jednej i druhej strany. Ktorí svadobníci prišli skôr ku kostolu, počkali tých druhých, aby potom spoločne vošli do kostola. Po sobáši všetci svadobníci čakali na mladých pred kostolnými dverami, kde ich čakala krstná mama mladej nevesty (tzv. *zásedka*) s košom so zákuskami a jablkom. Mladí postáli pri nej, ona prekrojila jablko a dala mladej neveste a mladému zaťovi: „*aby bol ich život taký krásny ako to jablko a vždy boli spojení v láske, v šťastí i v nešťastí.*“ Gratulácie pred kostolom sa vtedy nekonali. Potom sa spevom pohlo domov. Ak zať nebol z obce, tak mu mládeni pri kostolnej bráne previazali reťaz a musel im zaplatiť výkupné, že im vzal dievku z dediny. Výška výkupného bola na ohodnotení mladej nevesty mladým zaťom. Ak bola nízka, tak si výkupné určili mládeni. (Posledné previazanie reťaze sa dialo do 80.-tych rokov 20. st.). Potom sa sprievod presunul pred faru, kde sa mladomanželia so starejšími odobrali na faru za účelom zápisu do knihy sobášov. Hudobníci už boli pripravení hrať a tancovalo sa, pokým novomanželia neprišli z fary. Sprievod sa potom so spevom podpo-
reným hudbou, ktorá šla na čele sprievodu,

pohol do domu mladej nevesty. Po privítaní a pohostení svadobníkov zo strany mladého zaťa nastala rozlúčka mladej nevesty (vykonal ju starejší mladého zaťa) a svadobníci zo strany mladého zaťa sa pobrali domov. Na čele sprievodu zasa šla hudba, za ňou družičky s tortami, mladomanželský pár a za nimi svadobníci. Po ceste sa spievalo a tancovalo. Po príchode domov mladý pár víтали s medom, rozbitím taniera a pozametanim črepov mladým zaťom, ako i prekážkou (zakrytý chlapec postelňou plachtou alebo obrusom), za ktorú musel mladý zať zaplatiť. Po vstupe do domu sa tancovalo a popíjalo, kým neprišla večera. Túto som opísal v prvej časti. V minulosti sa po čepení pravidelne objavovali (dve) falošné nevesty (v súčasnosti už nie). Začiatkom 20. st. sa v obci konalo nad ráno *opaľovanie mladej nevesty*, ale už sa to nerobí najmenej deväťdesiat rokov (zo spomienok starších ľudí). Bohatšie boli i popolnočné hry. Okrem spomínaných sa hrali *na vlak*. Často sa tancovala *maďarská dvojka* (magyar kettes), verbunk i medvedí tanec. Bolo to ešte v 30. - tých až 40.-tých rokoch. Čo sa týka niektorých otázok:

V súčasnosti sa telegramy čítajú po *vytáčke*. V minulosti sa nečítali. V minulosti dary spočívali v darovaní príborov, hrncov a tanierových súprav. Dnes sú to mikrovlnky, pračky, chladnička a iné novodobé vymoženosti.

V prípade užšieho záujmu som k dispozícii a môžem pohľadať ešte iné prvky zo starodávnych svadiieb.

ČERVENÍK

Ženich 26 rokov - technik, nevesta 19 rokov - zdravotná sestra.

- Pytačky - zistenie predbežného súhlasu so svadbou v dome rodičov dievčaťa. Pýtanie rodičov dievčaťa o jej ruku samotným chlapcom (budúcim ženichom).

- Zásnuby - za účasti oboch rodín chlapec venuje dievčaťu snubný prsteň ako verejné potvrdenie dohody o svadbe. Hovorilo sa ďalej o podiele oboch strán rodín na svadob-

nej hostine (kto čím prispeje, v akom objeme, kde sa bude konať vlastná svadobná zábava a hostina).

- Pozývanie širokej rodiny a známych na svadbu mladoženíchom a nevestou - mladí (budúca nevesta a ženich) chodili po domoch rodiny a pozývali každú rodinu osobne ku svadbe.

- Rozposielanie svadobných oznámení všetkým známym a celej rodine. Tým, ktorých chceli pozvať k svadobnej hostine, prikladali ešte zvláštne pozvania k svadobnému stolu.

- Posledný týždeň pred svadbou sa konali praktické prípravy - zabíjačka, obstaranie vína, páleného a iného občerstvenia, upratovanie domu a kultúrneho domu, kde sa konala vlastná svadobná hostina. Bolo potrebné pozvárať objednané zákusky, torty a doma napečené koláče.

- Ženich mal za úlohu zjednať muziku, kameramana, fotografa.

- Nvesta pripravovala pre svadobčanov pierka (družbovia mali ozdobené pierka a ženatí muži rozmarínové halúžky), vyzdobenie sály kultúrneho domu a samotných stolov, prestierania. V tomto všetkom pomáhala najbližšia rodina (súrodenci, bratanci, sesternice, krstní rodičia).

- V piatok večer sa schádzala najbližšia rodina, aby odovzdali mladým svadobné dary. Podojednávali sa ešte posledné organizačné záležitosti nasledujúceho dňa, okoštovalo svadobné víno, pospomínali veselé príhody a ponaučenia mladým.

- Svadobný deň dňa 24. 1. 1998, kultúrny dom Červeník

- Schádzanie svadobných hostí v kultúrnom dome, ktorých dali mladomanželia pozvárať autami k tomu pripravenými, vyzdobenými stuhami a rozmarínom. Ponúкло sa drobné pohostenie pred sobášom.

- V tomto čase išiel ženich po nevestu do jej rodičovského domu s muzikou a družbovcami. Po prekonaní symbolických prekážok pri získavaní nevesty sa vrátia do kultúrneho

domu. Tu nasledovalo za doprovodu folklórnej skupiny a muziky privádzanie mladých k odobierke od rodičov:

*Stíšte sa prosím na chvíľočku,
svadobčania milí,
lebo vážna vec udeje sa tu v tejto chvíli,
ja, nevestina krstná mať
idem mladý pár od ich rodičov odobrať.
Pred každým sobášom táto chvíľa
pre dobrých rodičov neľahká veru býva.
Dnes tu Podolákoví a Karaboví v dojatí
stoja, snažia sa slzy zadržať.
Ak by sa im to nedarilo, nebudeme im to
zazlievať.
Veď ich jediná dcérka a milovaný syn
od malička až do dneška patrili iba im.
Preto Katarína a Roman tu pred rodičov
si klaknite,
s úctou a vďakou na nich sa pozrite.
Lebo v bolestiach Vás mamy na svet
privádzali
a s hrdosťou Vás otcovia od nich do
náručia brali.
Spomínam s koľkou pýchou nám kmotor na
vedomie dal,
že jeho dcérke malej sa už prvý zubček
prerezal.
Po čase prvé slovko prišlo i prvý krôčik
nesmelý,
len koľko nocí rodičia pri Vašich
postieľkach prebdeli.
Ba i vtedy trepezlivo rodičia pri Vás stáli,
keď kostrbaté písmenká ste malou rúčkou
neistou do prváckych písmeniek ukladali.
Lúbili a ľúbia Vás, v kresťanskej Vás viere
vychovali,
učili Vás, aby ste ľudí ctili a Pána Boha
milovali.
Dnes za Vás oboch rodičom Vaším
ďakujem za všetko,
čo Vám od malička dali, až po dnešný
svadobný Váš deň.
I poprosiť ich za Vás oboch chcem,
aby Vám odpustili,
ak azda slovom alebo skutkom ste im
ublížili.
Tiež uistenie chcem im za Vás oboch dať,*

*že vždy si ich budete ctiť a vrúcne milovať.
Vás teraz svadobní rodičia prosím v tejto
chvíli,
aby ste požehnaním a krížom na čelo Vaše
deti,
Katarínu a Romana na cestu do stavu
manželského vystrojili.*

(Autorka Irma Palkovičová)

Po rodičovskom požehnaní prvý družba a družička vyvolali všetkých družbov a družičky po mene (popária ich), na znak čoho družičky pripínali družbom pierka.

Vydaté ženy v tom čase pripínali svojim mužom rozmarín. Po týchto obradoch sa svadobný sprievod za doprovodu spevu, výskania a dychovej hudby odobral k sobášu. (Pri odchode z kultúrneho domu sa rozdávali mrváne a nalievalo po štamperlíku okolo stojacim ľuďom z dediny.)

K sobášu nevestu odvádza prvý družba a ženicha prvá družička. Ako prvá išla nevesta s prvým družbom, za nimi malé deti, potom družičky a družbovia, za týmto išiel ženich s prvou družičkou, svadobní a krstní rodičia, ostatná rodina a na samom konci dychová hudba. Pozvaných bolo 120 svadobných hostí.

K vlastnému sobášu so sv. omšou v rímskokatolíckom kostole, priniesol ženich obrúčky na ich posvätenie a tým spečatenie manželstva pred kňazom a svedkami (krstnými rodičmi). Po skončení sobášneho obradu mladomanželom vinšovali všetci svadobčania, ale tiež známi, kamaráti, ktorí neboli pozvaní na svadbu. Začala hrať dychová hudba, ktorá odprevadila svadobný sprievod späť do kultúrneho domu, kde ich pri vchode privítali kuchárky s prípitkom. Na znak šťastia mladomanželov rozbili tanier, z ktorého črepy musel pozametať ženich, pričom nevesta mu pomáhala lopatkou. Okolostojaci svadobčania si z nich robili posmech. Ďalším obradným úkonom je prenesenie nevesty mladoženichom cez prah dverí. Po usadení svadobných hostí krstný otec nevesty predniesol prípitok:

Prvý raz dvíham túto čašu
 na krásu nevesty,
 na Katku našu.
 Nech rozkvitá jak ružička,
 nech Romanovi je dobrá ženička.
 Druhý raz dvíham čašu hore
 na silu ženicha,
 nech skoro vozi dcérku lebo syna.
 Nech ľúbi svoju žienku verne,
 nech šťastný je s ňou prenesmierne.
 Tretí raz dvíham čašu hore,
 želám Vám Katarína a Roman
 šťastia more.
 Želám nehy, lásky dar,
 nuž živió, živió mladý pár.

Po prípitku nasledovala spoločná modlitba pred jedlom. Po prinesení polievky nasledovalo tanečné sólo pre mladomanželov, po ktorom začali tancovať všetci svadobčania.

Počas svadobnej zábavy do tanca hrala hudobná skupina Trend (s repertoárom ľudových a moderných piesní). Medzi tanečnými kolami svadobčania spievali ľudové piesne za doprovodu harmoniky.

Večer začínajú prichádzať gratulovať kolegovia z práce a členovia folklórnej skupiny Verešváran. Na pobavenie svadobčanov sa niektorí z nich preobliekli - za cigánku a jej decko, drotára, železničiara, doktorku. Za cigánku s tou zámenkou, že prišla pohroziť mladoženíchovi, s ktorým má decko. Pokiaľ im mladoženích nezaplatil po dlhom zjednávaní výživné, neodišli. No ale ešte úplne na záver si cigánka musela zatancovať s jej bývalým milým. Po tejto scénke nasledovalo čítanie najzaujímavejších telegramov mladomanželom. Prvý družba svadobčanov v príhovore vyzve na vyberanie na venček. Sám dáva prvé peniaze, ostatní svadobčania sa pridávajú, až nakoniec ženích hodí na tanier celú peňaženku, čím kupuje veniec aj mladú nevestu.

*Naša mladá nevestička
 si odtrhla bielu ružičku,
 pustila ju dolu vodičku
 a takto jej povedala:*

*plávaj, plávaj biela ruža
 a dones mi dobrého muža.
 A ako vidíme, biela ruža nesklamala.
 Dneska naša mladá nevestička
 siedmu sviatosť prijala
 a do stavu manželského vstúpila.
 A pri tejto príležitosti Vás prosí a žiada,
 keď ona svoj vienok zelený skladá
 a na čepiec bielený sa zmáha,
 ktorí môžete, napomôžte,
 ktorí groš, ktorí dva,
 ktorí aj pol toliara
 aj ja koľko môžem
 napomôžem.*

Avšak ešte skôr než tieto peniaze mladí dostanú, musia si ich vyslúžiť:

*Naša nevesta Vám vzkazuje,
 že Vám za tieto dary ďakuje,
 ktoré ste jej dali.
 Ona sa Vám bude oplácať,
 keď budete synov ženiť a dcéry vydávať.
 Nevestička, ak chceš tieto dary dostať,
 musíš povstať a ženícha desaťkrát
 pobožkať.*

Pred polnocou sa tancuje svadobné kolo, v ktorom vykrútiť všetci svadobčania naposledy pred začepeníím mladú nevestu a ženícha. O polnoci prvá družička sníme neveste venček a dáva čepiec alebo ručník a mladoženíchovi sníma pierko a dáva klobúk. Toto všetko sa odohráva za doprovodu spevu a hudby. Snímanie venčeka za doprovodu piesní: *Od Fraštáku veter veje; Pochválen buc Ježiš Kristus; Neraňaj, neraňaj; Nebola som veselá; Jedna ruža dve ruže* štyri družičky držia sviečky rozostavené do kruhu okolo mladomanželov. Snímanie pierka ženíchovi za spevu *Dole dole moje pierko zelené*.

Na znak radosti ich najbližší okolostojaci svadobčania dvihnú na stoličkách za súčasného prípitku mladomanželov. Toto všetko ešte bolo spečatené prisahou.

Prísaha nevesty na varechu, ktorú drží prvý družba:

*Dávame Ti do vienka
 túto novú varechu,*

krstenú vínom,
 okadenú dymom,
 korenenú ženskými jazykmi
 a potlčeným kmínom.
 Mazanú všetkými masťami
 a päšťami,
 aby si s ňou vždy dobre varila,
 deti po prdeli ubila
 a aby Ťa táto varecha
 pred rozhnevaným manželom
 vždy dobre chránila!
 Keď Ti bude svokra frflať ti-ti-ti,
 len sa Ty nič neboj
 a treskni ju s tou varechou po riti.

Tak - nevestička, opakuj teraz po mne tak,
 aby sme Ťa všetci dobre počuli:

*Sľubujem na túto varechu,
 že nebudem robiť neplechu.
 Budem stále poslušná
 a v posteli čiperná!
 Keď si sem-tam manžel vypije,
 budem hrdá, keď ma s tou varechou po
 zadku vybijie.
 Manžela vždy budem púšťať do šenku
 a každý deň mu pripravím do roboty
 pálenku.
 Mužovi môjmu vernosť sľubujem,
 na slobodného viacej ani nekuknem,
 a keď, tak len trošičku,
 aby mal manžel takú malú žiarlivú dušičku.
 Keď budem mať veľké trápenie,
 tak to riadne borovičkou zalejem,
 a poriadne sa ožerem.
 Keď sa takto nestane,
 nech prvému družbovi nikdy viac nevstane!*

Prísaha ženicha na metlu, ktorú drží prvá družička:

*Sľubujem na túto metličku,
 že s tou metlou v živote nebudem biť
 svoju svokričku.
 Svokra sa ozvala, že jej pri varení
 pomáhať budem,
 zemiaky škriabať budem, plienky prať,
 z plienok hoviienka vytriasať,
 dcérkam a synkom budem vždy ritky
 umývať!*

*Zrieknem sa všetkej pálenky
 a budem chodiť iba do jednej dierky.
 S partiou a kamarátmi amen,
 pri žienke sedieť budem,
 lásku a vernosť jej sľubujem.
 Keď príde svokra a svokor na návštevu,
 vždy budem mať pripravenú plnú fľašu.
 Žienke dovolím kupovať
 šminky a mastičky,
 aby jej líčka boli jak dve ružičky.
 A keď sa takto nestane,
 prvá družica starou dievkou zostane!*

Po tanečnom sóle mladého muža a ženy
 ich svadobčania prepustia, aby sa išli
 prezliecť, s tým, že sa ešte musia medzi nich vrátiť.

Svadobná zábava pokračovala až do bieleho rána. Na znak vďačnosti mladí rozkrájali torty a ponúkali svadobčanom. Pri odchode svadobčanov domov dostávali ešte výslužky (1 liter vína, koláče, zákusky a rozdelia sa torty).

Dozvuky

- v nedeľu sa poschádzala rodina nevesty a ženicha k obedu a pri harmonike sa zabávali ešte spevom a tancom do večera
- v pondelok ráno sa poschádzala najbližšia rodina a robilo sa upratovanie kultúrneho domu a „hodnotenie“ celej svadby.

ČIERNY BALOG

Predsvadobné obdobie sa začína oznámením dvojice rodičom o svojom zámere uzavrieť manželstvo. Niekedy je to aj oficiálne požiadanie ženicha o ruku nevesty. Nasleduje stretnutie rodičov ženicha nevesty spolu s budúcimi mladomanželmi. Určí sa termín a miesto svadby, počet svadobných hostí a organizačné zabezpečenie svadobnej hostiny. Svadobná hostina sa v súčasnosti uskutočňuje výlučne v nejakom reštauračnom zariadení. V poslednom období sa obnovili ohľadky v kostole. Oznámenie o zámere cirkevného sobáša a výzva na oznámenie prípadnej manželskej prekážky. V súčasnej dobe je cca 90 % sobášov v obci cirkevných, civilný sobáš už majú len nepokrstení, resp. rozvedení snúbenci.

Popíšem svadbu Martina (24 rokov) a Andrei (23). Snúbenec inžinier ekonóm, snúbenica technolog v textilnej fabrike. Obaja z našej obce, čím sa mohla uskutočniť tradičná balocká svadba, podľa želania snúbencov. Svadbu organizoval starejší, ktorý je u nás nie člen rodiny, ale „profesionál“. Svadobní rodičia v týždni pred svadbou upiekli doma koláče - zákusky. Večer pred svadbou doniesla blízka rodina ženichovi aj neveste svadobné dary, niektorí aj koláče a torty. Aj jední aj druhí svadobní rodičia urobili pre túto rodinu večeru a pohostenie. Nevesta ako textiláčka si urobila sama pierka pre družbov. Väčšinou však neveste v piatok večer pierka pomáhajú robiť kamarátky. V sobotu dopoludnia jedna aj druhá strana prepravila na miesto konania svadby (do reštaurácie Jednota) koláče, torty. Starejší prišiel do domu ženicha, kde sa v mene ženicha rozlúčil s rodičmi. Poďakoval im za výchovu a rodičovskú starostlivosť. Svadobní rodičia syna požehnali na novú cestu životom. Potom sa svadobní hostia zo ženichovej strany odobrali do domu nevesty. Mladého zaťa sprevádzala prvá družica. Po príchode do domu nevesty si starejší prekárovo „overil“, či sú na pravom mieste. Starejší potom v mene ženicha vypýtal nevestu od rodičov. Podobne ako u ženicha, aj tu poďakoval rodičom za výchovu nevesty. Na záver svojho príhovoru požiadal svadobných rodičov o požehnanie snúbencov na cestu manželstva. Požehnanie rodičia previedli chvojkou rozmarínu namočenou vo svätenej vode. Medzitým družice pripínali družbom pierka. Tento akt nebol sprevádzaný nejakým zvykom vyplácania za pierko. Potom sa svadobný sprievod vydal pešo do neďalekého kostola. Na čele sprievodu šiel starejší, potom prvá družica s mladým zaťom, za nimi nevesta s prvým družbom. Nasledovali družbovia a družičky, svadobní rodičia, krstní rodičia, starí rodičia a potom ostatní svadobní hostia. Pre susedov, ktorí neboli pozvaní na svadbu, svadobná matka nevesty pripravila tzv. „ženské“ – koláče, fľašu pálenky

a fľašu vína. Na konci ulice sprievod zastavili susedia rebrikom. Žiadali od mladého zaťa výkupné za nevestu. Výkupné pozostávalo z fláše alkoholu, krabice koláčov a finančnej čiastky.

V kostole prebehol cirkevný obrad. Po jeho skončení pred kostolom všetci účastníci sobášneho aktu i ostatní známi, ktorí sa prišli pozrieť na sobáš, blahoželali mladomanželom k uzavretiu sobáša. Potom sa celý svadobný sprievod odobral na autách a v autobuse do reštaurácie. Mladomanželia už išli spolu v aute. Na kapotu boli pripevnené obrúčky ako ozdoba. Po príchode do reštaurácie, mladomanželov a svadobných hostí privítala vedúca reštaurácie s prekáračkami, ktoré sa skončili rozbitím taniera. Črepy musel zametať mladomanžel, aby preukázal schopnosť pomáhať žene pri riadení bytu. Pri zametaní mu pomáhala nevesta.

Zo svadobnej hostiny stojí za zmienku zvyk vyberať „vitané“. Je to finančný dar, ktorý dávajú svadobní hostia, zúčastnení na svadobnom veselí, na podporu mladej rodiny. Vyberá to starejší, ktorý s tanierom obchádza všetky stoly. Po polnoci starejší previedol *zavíjanku*. Zo svadobných šiat už prezlečenej neveste prvý družba s prekáračkami zobral z hlavy vienok. Tento úkon bol sprevádzaný spevom prítomných svadobčanov. Potom bol *zavíjankový tanec*. Nevesta tancovala v kruhu, ktorý vytvorili svadobní hostia, s mužmi, ženích so ženami. Právo zatancovať si s jedným alebo druhým museli svadobní hostia vyplatiť starejšiemu do taniera. Jednalo sa už o menšie čiastky peňazí ako pri *vitaní*. Svadobná hostina sa končila v ranných hodinách.

V priebehu nedele sa už ani v jednej zúčastnenej rodine nerobili nijaké akcie, súvisiace s pokračovaním hostiny.

Na svadbe sa zúčastnilo sedemdesiat hostí. Svedkami boli súrodenci ženicha a nevesty. Počas svadobnej hostiny sa podávalo jedlo trikrát. Prvá večera s polievkou, druhá pred polnocou bez polievky a nad ránom ešte ďalší chod. Na stoloch okrem koláčov bol ešte syr a oštiepky.

Svadobní rodičia si náklady na svadbu rozpočítali podľa počtu „svojich“ hostí.

DOBRA NIVA

Anka a Janko sa poznali od detstva a spolu chodili asi dva roky. Rodina nič nenamietala, a tak si na Ankiné narodeniny kúpili prstene (Janko) a začali ich nosiť. Svoje rozhodnutie zobrať sa oznámili rodičom, ktorí sa rozhodli urobiť (ako je to tu zvykom) veľkú svadbu (aby vrátili to, čo si požičali), a aby sa, pravdaže, vrátilo aj im to, čo oni dali pri svadbách. Rodičia sa zišli v nedeľu pri obede u Ankiných rodičov (čo sa považuje za pytačky) a dohodli sa, že svadba bude na Katarínu v reštaurácii. Každý si zaplatí trovy za svojich hostí (Janko 60 a Anka 50). Úmerne k tomu prinesú alkohol (štok, vodka, likér, biele a červené víno) a zákusky, ovocie, slané tyčinky, pagáčky.

Mladí objednali pozvánky na svadbu a rozoslali ich príbuzným a známym. Krstých rodičov a najbližších (tety, ujčeka, priatev) pozvali osobne. Rodičia urobili ešte raz to isté. Týždeň pred svadbou pozvaní i ostatní z dediny (ktorí vracali, čo dali im, alebo si tak zabezpečovali svoju budúcu svadbu) doniesli do svadobných domov peniaze na pečenie (blízki 300 - 500,- Sk, ostatní po 100 - 200,- Sk). Za tie dali potom napieť v miestnej cukrárni zákusky na svadbu. Všetkým dali po sladkom kysnutom koláči v pekárni objednanom. Doma upiekli štrúdle (tvarohové a makové). V piatok pred svadbou doniesli štrúdle a po niekoľko zákuskov kmotrovcom a veľmi blízkym príbuzným (po veľkej škatuli) a tiež pálenku, víno všetkým z dediny, čo išli na svadbu. Vzdialenejším dali až na svadbe.

V deň svadby sa rodiny stretli o 13.00 hod. vo svadobných domoch, kde ich pohostili tradičným *pareným mäsom*, jaternicami a klobáskami (doma zabili menšie ošípané), zákuskami, alkoholom. Dievčatá u mladej nevesty mali pripravené pierka pre svadobníkov a za peňažnú odmenu ich mužom popripínali (10,- Sk). Mužom dali do vrečka

komorníci (ujovia) po „*tápe*“ pálenky (*rožouka*) a starejší dostal ozdobenú litrovku so štokom, aby bolo cestou čo ponúknuť. Starejší bol Jankov ujo (lebo sa vie *vyjadrovať medzi svetom*). Starejší dal povel, aby sa zoradili do sprievodu (starejší, mladý zať s prvou družicou - sestrou, družice a družbovia, rodičia, kmotrovci, ostatní) a aby nasledovali mladého zaťa na pytačky do domu nevesty. Na cestu im hrala hudba z miestneho rozhlasu. U mladej nevesty najbližší vošli do domu, kde starejší povedal, po čo prišli a vyzval prvého družbu (bratranec Anky), aby priviedol nevestu. Ten doviedol najprv malé dievčatko, potom staršiu družicu a nakoniec nevestu. Starejší vyzval, aby sa obaja vyjadrili, či sa majú radi, nevesta pripla mladému zaťovi pierko a on jej dal kyticu kvetov a pobožkali sa. Starejší poďakoval v mene mladých rodičom za vychovanie, vyzval mladých, aby sa rozlúčili s rodičmi (bozky, podanie rúk) a starými rodičmi a súrodencami. Družice zo strany nevesty popripínali pierka ostatným, domáci poponúkali zákuskami a pálenkou a sprievod sa zoradil do kostola. Najprv starejší, potom malé deti, mladý zať s prvou družicou, mladá nevesta s prvým družbom, družbovia s družicami, rodičia, kmotrovci a ostatní podľa blízkosti príbuzenstva. Sobáš bol v kostole. Boli na ňom aj ostatní občania z dediny. Po sobáši všetci blahoželali, niektorí priatelia a známi doniesli aj kvety. Sprievod sa pobral do reštaurácie, teraz už na čele s mladým zaťom a nevestou. V reštaurácii kuchárky privítali mladých medom a koláčom, rozbili tanier, ktorý museli mladí pozametať a potom starejší usadil svadobčanov. Mladí na čele stola, po ich boku rodičia, pri nich krstní rodičia. Ostatní si sadali, kde sa im to hodilo, ale hľadeli sedieť tak, aby čím bližší príbuzní boli bližšie k čelu stola a družice a družbovia spolu. Po usadení starejší všetkých privítal, poďakoval svadobným rodičom za pozvanie, svadobčanom za dary, ktoré doniesli (kmotrovci po 5 tisíc, ostatní podľa toho, ako mali vracat' alebo ako chceli, aby im neskôr dali,

najmenej však 1 000,- Sk, iné dary nedávali, lebo „nech si mladí kúpia podľa vlastného uváženia“), pomodlili sa a spoločne po „vívat“ vypili prípitok a začala hostina. Do tancu hrala reprodukováná hudba (Jankov kamarát má aparáturu a dobré nahrávky - „z každého rožka troška“). Jest' sa začalo o 17.00 hod. predjedlom (šunka), potom slepačia polievka s rezancami (tie si dodali spolu so sliepkami svadobní rodičia), tanier s oblohou (bravčové mäso, zelenina, ryža, hranolky, volské oko), potom približne po dvoch hodinách vyprážené mäso so šalátom, bravčové pečené s knedlíkom a kapustou, pečené kurčatá s ryžou a kompótom a nakoniec kapustnica s klobáskou. Medzitým káva, ovocie, slané pečivo. Prvý tanec po polievke a prvom chode začali mladí, ostatní sa pridali. Potom sa išli ofotografovať do Zvolena. Na svadbe bol aj kameraman, ktorý svadbu snímал. Svadobní rodičia nezabudli občas ponúknuť svadobčanov (prišli sa krátko pohovárať s rodinkou). Pred polnocou sa mladucha nezabudla dať uniesť do Zvolena, Janko išiel po ňu a zaplatil v reštaurácii „trovu“. Vonku pred reštauráciou sa zišla mládež, ktorej občas niekto vyniesol fľašu či zákusky, ale prišli aj známi svadobčanov. O polnoci sa mladí vytratilí a preobliekli do kroja, mladucha i do čepca a po ich príchode začala sa *vykrúcanka*. S mladou nevestou tancovali muži, ale i ženy, s mladým zaťom dievčatá a ženy. Staršiemu všetci platili po 100,- či 50,- Sk do misky, rodičia a kmotrovcí dali po 500,- i 1 000,- Sk. Nakoniec mladý zať odniesol z kruhu nevestu na rukách preč, --- v čom mu prítomní trochu bránili. Peniaze vysypal starejši neveste do zástery a mladí sa išli prezliecť do šiat (už nie do bieleho). Po ich návrate sa čítali telegramy od priateľov. O 4.00 hod. ráno sa starejší všetkým v mene mladých a svadobných rodičov za všetko poďakoval a pomaly sa svadobníci rozchádzali (mladší sa zabávali až do rozvidnenia.) Svadobní rodičia vyplatili podľžnosť v reštaurácii, s najbližšími poodnášali zvyšné potraviny domov. Na druhý deň sa

starí rodičia a švagrovci zišli večer *na potrusky*, kde zhodnotili priebeh svadby, domov si odniesli ešte nejaké zákusky, mäso.

Poznámka: Torty a zákusky sa u nás teraz na svadbu nenosia, dajú ich napiecť svadobní rodičia a rozkrájajú ich ešte pred svadbou a hneď sa roznosia ako *posádeš*.

Ako svadba prebieha, záleží aj od želania mladých, od staršieho (ak som starejší napríklad ja, viem ju viac vo folklórnom duchu), a podľa toho, aká je hudba. Najviac zo zvykov sa zachováva *vykrúcanka* v kroji a čepci a pytačky (ak to starejší vie).

DOBRÁ VODA

V deň svadby obchádzajú dvaja družbovia ešte raz celú rodinu a pozývajú k svadobnému stolu. Pred sobášom je odobierka od rodičov v dome nevesty. Pred odobierkou družičky stroja nevestu, pričom spievajú, krstná mama radí neveste, čo má urobiť pri sobáši: „*Daj si do čižmy peniaz, aby si bola dobrá gazdiná. Keď budeš prisahať, stúp Vladkovi na nohu, aby si nebola pod papuču.*“ Pritom utiera nevestu krídlom, aby ľahko deti rodila. Pri odobierke ženích s nevestou opakujú po krstnom otcovi, pričom ďakujú rodičom za vychovanie a prosia o rodičovské požehnanie. Nakoniec odobierky sa spieva pieseň: *Pod'me, že už pod'me.*

Po príchode z kostola zostane sprievod pred dverami a spieva sa pieseň: *Vydz, vydz, stará maci.* Rodičia vítajú nevestu a ženicha s vínom a medom. Kuchárka rozbije tanier, ženích zemetá, nevesta črepy preskočí (črepy prinášajú šťastie). Staršia žena hádže medzi sprievod žito, pričom hovorí:

*Husičky, kačičky, slepičky,
pod'te žitko žrať,
novú gazdinú si privítať.*

Potom sa svadobčania usadia za stoly tak, že vedľa ženicha sedia krstní rodičia a až potom rodičia. Družba prichádza s vínom a hovorí:

*Ja nesiem víno v sklenici
z krčmárovej pivnici.
Neni síce tokajské,*

*musí však byť ozajské.
 Vôňu má jak rozmarínček
 a chuť jako medovníček.
 Preto vzácné paničky,
 mladé, staré mamičky,
 pite z tejto skleničky,
 by vám nevyschli jazyčky.
 Preto si len nalievajte
 a na mňa sa neďívajte.
 Lebo víno, vínečko,
 ty si jako slniečko –
 keď ťa človek v seba vleje,
 oheň hneď sa v tebe hreje.*

Postupne prichádza s veršíkom prvý družba a kuchárka s polievkou, družba s pečeným kuraťom, pričom sa každý prihovára svadobčanom veršíkom alebo piesňou.

Napríklad pri nesení bravčového mäsa:

*Do kuchyne ma fčul zvali
 a toto mi povedali:
 Zober síly milý synku,
 zanes na stôl prasacinku.
 A polož ju pred ženicha,
 nech sa vône z nej nadýcha.
 Ale si z nej nesmie vziať,
 bo dostane na chrbát.
 Prvá je vždy nevestička,
 potom svadobná mamička.
 A tak ide radom,
 všetkým, čo sú za stolom.
 Ku konci i mladý zať,
 môže si z nej kúsok vziať.*

Medzi jednotlivými jedlami sa spievajú veselé svadobné piesne. Do svadobného domu prichádza cigánka a viní ženicha z nevery. Do vienka vyberá prvá družička s prvým družbom, pričom tiež hovoria veršík k neveste a svadobčanom. Prvý tanec tancuje nevesta so ženichom na stole. Potom sa v tanci vystriedajú s nevestou a ženichom všetci svadobčania, ale už nie na stole. Po sále nastáva čepenie nevesty. Partu neveste skladajú družičky za spevu a hovoreného slova. Čepiec zakladajú staršie ženy. Nevesta so ženichom si zatancuje v čepci a odchádza. Svadobná hostina a zábava však pokračuje

až do rána. Medzitým sa čítajú telegramy a organizujú rôzne zábavné hry - *na káčera, na metlu*, hľadanie svojho partnera so zaviazanými očami a pod. Pri odchode zo svadby si všetci svadobčania odnášajú domov výslužku - koláče a víno. Svadobčania odchádzajú s piesňou: *Ďakujeme tomu domu, kde sme mali dobrú vôľu*. V nedeľu na obed sa schádza do svadobného domu najbližšia rodina a zábava pokračuje.

DOLNÁ KRUPÁ

Nevesta: vek - 20 rokov, učiteľka MŠ

Ženich: vek - 22 rokov, štát. zamestnanec

Piatok večer pred svadbou prišli do domu snúbencov pozvaní hostia (za každú rodinu aspoň jeden) a priniesli dary. Ľudovo sa tomu hovorí *pocta*. Rodičia snúbencov ich pritom pohostili a prebrali dary.

V deň svadby ráno panovala v domoch ženicha i nevesty svadobná atmosféra. Väčšinou pred sobášom sa hostia stretnú, každý u toho ku komu boli pozvaní. Ženich objednal hudbu a spolu so svojimi hosťami išiel pre nevestu do jej rodičovského domu. Pri vstupe do nevestinho domu sa hostia vítali a ponúkali prípitkom. V dome nevesty sa potom konala tzv. *odobierka*. Krstný otec hovoril krátky prejav, po ktorom snúbencov vyzval, aby si pokľakli pred rodičov a poďakovali sa za výchovu.

Potom hlavná družička a družba pripínali chlapcom pierka a mužom rozmarín, pričom pospevovali svadobnú odobierku: „*Pozri sa Hanička*“

Zároveň mladých spáril do dvojíc. Hudba veselo vyhrávala a svadobčania vytvorili dvojice. Nevesta s hlavným družbom ako prví v rade, a tak sa odoberali do kostola. Pri slávnostnej svätej omši snúbenci si povedali svoje krásne áno a uzatvorili manželstvo. Kňaz potom vyviedol novomanželov pred kostolík a všetci svadobčania im gratulovali. Ku gratulantom sa pripojilo ešte veľa bývalých spolužiakov a priateľov mladého páru.

Potom sa svadobný sprievod za zvukov hudby odobral do svadobnej sály, kde sa už

pripravoval slávnostný obed. Dvere do sály však boli zamknuté. Keď chcel ženích pre viesť svadobčanov do sály, musel zaplatiť. Pri vchode do sály už čakal obsluhujúci personál, ktorý chcel, aby ženích všetkým dokázal, či bude dobrým manželom. Najprv musel porúbať drevo, potom oprat' plienky a taktiež pozametať črepiny, ktoré sa rozbili pre šťastie.

Po všetkých týchto úkonoch ženích zdvihol nevestu do náručia a odniesol ju k svadobnému stolu. Krstný otec potom predniesol prípitok. Medzi každým chodom jedla sa pospevovalo a tancovalo. Pred polnocou sa vyberalo do vienka. Do vienka vyberala najstaršia družička s hlavným družbom. Družička s družbom sa krásne slovne dopĺňali a všetko hovorili vo veršíkoch. Každý hosť prispel do guľatej misy nejakým finančným darom. Keď chcel pár peniaze dostať, musel ženích nevestu desať ráz pobožkať. Po vyberaní do vienka nasledovalo sólo pre mladý pár. Svadobčania urobili veľké kolo. V strede kola nevesta i ženích si museli odtancovať s každým. Nakoniec mládenci priniesli do stredu kola dve stoličky, na ktoré mladý pár usadili a za fanfár hudby ich vyzdvihli do výšky, kde museli vypiť pohár vína a hodiť ho o zem (teda rozbiť pre šťastie).

Tým sa sólo ukončilo a nasledovalo odčepovanie nevesty. Mladý pár si sadol na stoličku a mladé družičky neveste so spevom dávali dolu vienok. Neveste uviazali na hlavu šatku a ženích si musel dať klobúk, kabát prevliecť naopak a potom si spolu takto prestrojený zatancovali. K nim sa pridávali do tanca i ostatní svadobčania. Mladý pár sa medzitým tajne vzdialil a išli sa vyzliecť zo svadobného oblečenia. Všetci sa potom spoločne bavili pri hudbe, tanci až do ranného brieždenia.

DOLNÁ STREDA

Svadby v našej obci sú silne poznačené dnešnou dobou. V predsvadobnom období sa stretnú rodičia snúbencov, ktorí dohodnú termín svadby, počet hostí, miesto svadby atď. Kým v minulosti sa svadba konala

v dome nevesty, v dnešnej dobe okrem predsvadobného posedenia večer pred svadbou u nevesty a ženicha, kde sa schádzajú najbližší príbuzní a priatelia, ktorí prinášajú dary, svadobní hostia sa schádzajú už len tesne pred svadbou doma u rodičov snúbencov.

Odobierka sa koná formálne v dome nevesty. Starejší na svadbe je zväčša krstný otec z jednej strany snúbencov alebo strýko. Družbovia sú z radov priateľov a mládencov z oboch strán. Termín svadby sa dodržiava mimo pôstu a je to spravidla sobota popoludnie. Svadobná hostina býva spravidla v niektorom reštauračnom zariadení v obci alebo na okolí v kultúrnom dome. Menšie svadby bývajú v zasadačke pri obecnom úrade.

Po odchode svadobného sprievodu na sobášny akt rozdávať sa na ulici pri dome nevesty a ženicha susedom zákusky. Zaniklo už hádzanie „*mrváňov*“ zo sladkého cesta po príchode zo svadby z kostola alebo úradu, kde prebehol sobášny akt. Svadobný akt prebieha väčšinou v kostole, nakoľko je tu rpevaha katolíkov, menej na mestskom úrade v Seredi, kde je obradná sieň i pre našu obec (i matrika). Po svadobnom akte odchádza svadobný sprievod na miesto svadobnej hostiny. Tam mladomanželov vítajú kuchárky alebo majiteľ reštaurácie. Býva zvykom tradičné rozbitie tanierika pre šťastie a povinnosť mladomanželov pozametať črepy, čo im znemožňujú vítajúci. Mladomanželia dostanú lyžičku medu, aby ich život bol sladký. Cez prah svadobnej budovy mladomanžel prenáša nevestu na rukách. Nechýbajú ešte dodatočné gratulácie tých svadobných hostí, ktorí neboli pri svadobnom akte.

Prípitok po príchode prednesie starejší alebo krstný otec. Záleží na družboch ako sa postarajú o svadobnú náladu. Nechýba tanec s klobúkom a ručníkom, ktorí si menia všetci svadobní hostia a tancujú s mladomanželmi, často družba so šatkou s mladoženichom alebo nevesta s družičkou či tetkou v klobúku. *Vyberanie do vienka* pre nevestu sa niekedy spojí so žartovaním pri odovzdá-

vaní výslužky neveste. Vyberanie pre kuchárku už zaniklo. Zachoval sa však metlový tanec, občas prídu i maškary ako cigánky, aby pohnevali mladoženícha. Vrcholom večera je tanec s mladomanželmi, kedy majú dlhé sólo. Pred polnocou sa čítajú telegramy, táto úloha pripadá prvej družičke a družbovi.

Odčepčenie nevesty býva po polnoci za spevu starších žien, pridáva sa hudba a celá svadobná spoločnosť. Málokedy sa stane, že nevestu ešte pred polnocou unesú, lebo dochádza skôr k zmätkom. Po polnoci svadba vrcholí za účasti mladomanželov v „civile“, pričom svadobnú hostinu neopúšťajú. Uvádžanie jednotlivých chodov prvým družbom už zaniklo, pretože obsluhu tvoria vybraní rodinní príslušníci alebo prizvaní čašníci. Už dávno nebolo počuť, že svadobní hostia išli cez dedinu „na káčera“ za asistencie hudby, spevu a rozdávania svadobných dobrôt.

V nedeľu a niekedy i v pondelok sa schádzajú susedia a najbližší príbuzní na „poprávku“, čiže na posvadobné hodovanie, kde sú pozývaní aj iní hostia, ktorí sa nezúčastnili hostiny v deň svadby. Nadránom pri odchode zo svadobnej hostiny každý účastník dostane výslužku - krabicu zákuskov a fľašu vína nálepkou - „*Nazdravie novomanželom*“.

DOLNÉ OREŠANY

Keď sa mladomanželia majú radi a chcú sa vziať, oznámia to rodičom a spoločne plánujú priebeh svadby. Dohodnú sa i so svatovcami, či bude svadba na úrade alebo v kostole. V minulosti boli po tri nedele ohlášky, že vstupujú do stavu manželského a museli sa podrobiť, chodiť na otázky náboženstva. Teraz to už zaniká. Na svadbu sa pozývajú hostia ako z nevestej strany, tak zo ženíchovej. Povolá sa aj sto ľudí, týždeň pred svadbou. Počas týždňa sa pečie veľa zákuskov a z kysnutého cesta je tu zaužívané piecť *kačice*, stočený *šulok*. To sa potom z veľkého koša naberá a hádže medzi čakajúcich do ľudí, ktorí pozerajú na svadobný sprievod. Pred sobášom: Ktorá

dievka uchytí do rúk *kačicu*, do roka sa vydá. Pýtanie nevesty sa tiež nerobí, iba pri odchode na obrad si pokľaknú novomanželia pred rodičov a pýtajú si požehnanie. Rodičia im urobia kríž na čelo a sprievod sa uberá po dvoch v skupinách i s muzikantami za poslednými. Kde-tu sa vystrelí do vzduchu (aby sa nevesta nebála gúľ). Čepčenie sa tiež nepoužíva. *Do vienka* sa vyberajú peniaze na tanierik. Dary neveste a ženichovi donesú hostia večer pred sobášom do svadobného domu, kde ich aj pohostia. Čítanie telegramov je po sobáši pri slávnostnej večere. Svadba s tancom trvá až do rána. Každému svadobčanovi sa rozdajú výslužky a pomaly sa s poďakovaním rozchádzajú domov.

DOLNÝ OHÁJ

Syn nám oznámil, že sa bude ženiť, nakoľko sa musí. Zvolali sme rodičovskú radu z oboch strán a dohodli konkrétne veci: kde bude svadba, koľko nás bude, kto bude hrať, fotiť, natáčať a variť. Potom si mladí dali spraviť oznámenia. Išli na faru na pohovory. Farár ohlási deň svadby a za koho je omša, ak je sobáš aj s omšou - spravidla býva. Týždeň pred svadbou sa doma pečú koláče, zákusky. Vo štvrtok sa zabíja prasa a robia hurky, klobásky. Všetko sa zanesie do kultúrneho domu do kuchyne. Svadobčania sa schádzajú v kultúrnom dome. Odtiaľ sa ide v sprievode do kostola. Po sobáši sa pred kostolom mladomanželom gratuluje. Potom sa ide späť do kultúrneho domu. O tom čase hrá obecný rozhlas mladomanželom. Pred kultúrnym domom je pripravený stôl, kde sa vinšuje a pripija na zdravie. Spieva sa *Keď sme prišli zo sobáša*. Mladý zať zoberie nevestu do náručia a nesie ju až na miesto do sály. Tam sa vinšuje a modlí pred jedlom. Toto robí starejší. Potom už prebieha vlastná svadba. Podľa toho, aká je rodina, sa konajú aj všetky zvyky: vyvádzanie nevesty, čepenie, únos nevesty, sólo mladomanželov, vinše k jednotlivým jedlám, príchod cigánov atď. Pred samotným príchodom ako prvé vinšujú kuchárky, ponúkajú med a rozbijú tanier.

Mladý zať musí zametať a nevesta držať lopatku. Nejaké črepy si ponechajú na pamiatku. Všetko je to nahrané na kazete „Dolnoohajská svadba“.

Predsadbobné oznámenie o zásnubách sa nedeje nejako oficiálne, ale najčastejšie návštevou mládenčových rodičov u rodičov nevesty. Na troch nedeľných omšiach pred vlastným sobášom prednesie veriacim pán farár tzv. „ohlášky“, t.j. oznámenie veriacim a zároveň i výzva, ak by niekto vedel o príčinách, ktoré by boli prekážkou k uzavretiu manželstva, nech to oznámi na farskom úrade. Počas obdobia ohlások chodia snúbenci alebo respektívne by mali chodiť na faru na predmanželské pohovory. Po poslednej ohláške, obvyčajne v nasledujúcu sobotu v odpoľudňajších hodinách, je sobáš. Za bývalého režimu, keď bol povinný civilný sobáš, šlo sa pred odchodom do kostola najprv na miestny národný výbor alebo obecný úrad, v posledných rokoch sa chodilo na civilný sobáš pred predsedu miestneho národného výboru alebo starostu obecného úradu. Až potom v svadobnom sprievode za doprovodu hudby z miestneho rozhlasu, resp. svadobných muzikantov sa šlo do kostola. Niektoré rodiny si žiadajú sobáš s omšou. Pred odchodom na sobáš niekde býva rozlúčka s rodičmi a požehnanie rodičov. V kostole je svadba podľa predpísaného ceremoniálu. Mladý pár kľací na kľakátku a za nimi stoja svedkovia zaťa i nevesty a ostatní svadobčania. Celý sobášny akt sa fotografuje alebo filmuje. Mladej neveste nesú vlečku závoja družičky. Po podpísaní sobášneho protokolu v sakristii odvádza pán farár mladých cez celý kostol ku dverám.

Po príchode na miesto, kde bude veselica, sú tieto zaujímavé zvyky. Najskôr vonku za prestretým stolom so zákuskami a občerstvením privítajú mladomanželov kuchárky a starejšie svadby s vínšom, potom si z malej lyžičky s medom obaja musia obliznúť, *aby mali sladký život*. Jedna z kucháriek hodí o zem hlinený džbán (*hozák*) a mladý zať musí pozametať črepy, *aby bol poslušný*

svojej nastávajúcej. Zopár čriepkov si nechajú pre šťastie.

Ako prebieha svadba ďalej, to je podchytené na kazete, ktorú vlastní a istotne poskytnú vedúci folklórno-speváckeho súboru Matice slovenskej, riaditeľ ZŠ v Dolnom Oháji, Vojtech Slobodník.

DVORNÍKY

Svadbu organizujú obe rodiny spoločne, ich podiel na svadobnej hostine sa delí na polovicu. Hlavná družica privádza ženicha do domu nevesty a nesie kyticu kvetov pre nevestu. Pri vstupe do domu nevesty musí ženich niečo urobiť, aby ho vpustili dnu a musí nájsť pravú nevestu. Potom sa vykonáva odobierka, požehnanie ženicha a nevesty rodičmi. Družica zatiaľ pripína svadobné pierka. Slobodným mládencom biele a ostatným zelený rozmarín. Do kostola vedie nevestu otec, alebo hlavný družba a ženicha matka alebo hlavná družica. Počet hostí je rôzny. Počas obradu spojenie rúk nevesty a ženicha a výmena prstienkov symbolizujú spojenie na celý život. Svedkami bývajú spravidla krstní rodičia. Po obrade sa začína hostina, ktorá sa koná v kultúrnom dome. Pred vstupom do kultúrneho domu hlavná kuchárka víta manželov chlebom, soľou a pohárikmi pálenky. Tieto sa potom robia pre šťastie. Črepy musí ženich pozametať, aby sa zistila jeho zručnosť. Hostina sa začína spoločnou modlitbou svadobčanov, mladomanželov jedia z jedného taniera jednou lyžicou. Počas svadby sa podáva štyri až päť chodov jedál. Počas svadobnej hostiny hlavná družica s družbom vyberajú peniaze *do vianka*, keď ich odovzdávajú manželom, pripraví dve misy, v jednej sú peniaze a v druhej klobása, prípadne vajčka. Kto si čo vyberie, to mu bude vládnuť celý život. S blížiacou sa polnocou sa unesie nevesta. Keď ju ženich nájde, uskutoční sa odčepčenie a odperenie. Prevádza to hlavný družba a hlavná družica s ostatnými družičkami. Pritom sa spieva pieseň *Dole, dole môj vianoček zelený*. Vianok a pierko sa odhodí

a kto ho chyťí, ten bude mať ďalší v poradí svadbu. Pred týmto sa tancuje spoločný tanec. Začínajú ho rodičia. Urobí sa kruh a v strede tancuje nevesta s otcom a ženích s matkou. Postupne sa tancujúci vymieňajú. Po polnoci sa čítajú telegramy, ktoré čítajú družice. Pred polnocou sa tiež objavia znevrady falošné cigánky, ktoré obviňujú ženícha zo záletníctva a vyvracajú jeho dôkazy. Toto slúži hlavne na pobavenie hostí. Hudba je spravidla živá kapela. V súčasnej dobe sa pri menších svadbách často púšťa hudba iba z magnetofónu. Po skončení svadobnej hostiny o 4.00 - 5.00 hodine svadobná matka rozdeľuje hosťom svadobné zákusky.

Jeden deň pred svadbou - v piatok sa prinášajú svadobné dary do domu nevesty a ženícha. Svadobčania prinášajúci dary bývajú pohostení. V nedeľu po svadbe sa zase stretnú hostia v dome ženícha a nevesty, kde sa naobedujú a zabávajú sa ešte do neskorého večera. Toto sa volá *poprávka*.

GEMERSKÁ POLOMA

Pred svadbou oznámi rodina ženícha návštevu u rodičov nevesty a prichádza na pytačky - pýtať nevestu od rodičov. Zúčastní sa ženích s rodičmi, krstní rodičia - kmotrovci, prvý družba, kmotor je súčasne starejší... Jeden zo strany ženícha a jeden zo strany nevesty. Vek nevesty býva 19 - 22, vek ženícha 22 - 28 rokov. Po vypýtaní nevesty rodičia oboch dohodnú čas svadby, miesto svadby, počet hostí (30 až 150), dohodne sa aj podiel rodičov na svadbe.

Dary donášajú pozvaní hostia do domu ženícha aj nevesty. Dary preberá svadobná matka. Dar sa odovzdáva so slovami: „*Svadobná matko, prijmite od nás tot mališki dár.*“ Svadobná matka odpovedá: „*Tot dár vděšne prijímám a vás za vděšnejších mám.*“ Svadobný otec ponúka hostí jedlom, pálenkou a zákuskami. Matka rozkrojí donesené torty na polovicu, jednu polovičku torty vráti spolu so svojimi napečenými zákuskami a koláčmi hosťom.

Starejší ženícha a nevesty sú svedkami a prvý družba vypýta nevestu od rodičov.

Nevesta ďakuje rodičom za vychovanie, rodičia jej dajú požehnanie. Družičky pripínajú pierka, prvá družička pripne pierko ženíchovi a ostatné svojim družbom. Družičiek s družbami je asi 6 párov.

Sprievod - Vpredu ide hudba s ozdobenými hudobnými nástrojmi pestrými šatkami, za nimi ide starejší, svedkovia, nevesta s prvým družbom, ženích s prvou družičkou, ostatné družičky s družbami, rodičia, ostatní príbuzní. Keď sú družičky aj malé deti, tak idú za nevestou. Keď má nevesta dlhú vlečku, tak jej túto vlečku nesú v rúčkach.

Zo sobášu sa ide do domu ženícha, matka privíta mladých manželov: „*Šuo si nám pri-nesla nevesto?*“ Nevesta odpovie: „*Zdravie, štestie a hojné božské požehnanie.*“ Dostane cukríky od ženíchovej matky, zoberie si jeden, dá si do úst a ostatné rozhodí za seba na družičky a družbov. (Keď víta nevestu vo dvore falošná svokra na tzv. *koni*, dá jej do ruky na vidličke napichnutý koláč, v ktorom je ukrytá koruna - minca. Nevesta ho prijme a hodí ho za seba čo najďalej. Deti ho ihneď hľadajú pre ukrytý peniaz.) Ženíchova matka obdaruje nevestu po príchode do domu veľkou teplou šatkou - *berlískou* - ktorá sa používa v zime ku kroju. Alebo jej daruje čižmy, či topánky alebo peniaze na topánky.

Potom mladých uviedli do izby na slávnostnú večeru. Prvý družba rozbije tanier so želaním, že koľko črepín z tohto taniera, toľko šťastia v živote pre ženícha a nevestu. Ženích sa snaží črepiny pozametať, nevesta mu pomáha s lopatkou. No stále im prvý družba rozhodí už pozmetané črepinky. Ženích musí obratne zametať, až kým sa mu všetky črepinky nepodari pozbierať. Pripitok vykoná starejší ženícha. Kuchárka v slávnostnom *šurcu* - zástere - a s varechou v ruke želá všetkým dobrú chuť.

Jedlá pripravuje kuchárka a pomocnice. Podáva sa kuracia polievka s cestovinou - *gágoríkami*. Polievku jedia ženích s nevestou z jedného taniera a navzájom sa krmia. Ďalej nasleduje kuracie pečené mäso s ryžou a kompótom. Potom sa podáva roláda pečená

so zemiakovou kašou a kyslá uhorka alebo uhorkový šalát. Neskôr sa podáva bravčový rezeň so zemiakovým šalátom. Na stoloch sú zákusky, torty, ovocie, koláče - kysnuté záviný orechové, makové, čisté koláče (*beräce a kúchne, roštky makovo a orechovo a kmotrovský trojpletkový beräc*).

Snímanie venca z hlavy nevesty robí prvý družba.

Pýta sa nevesty: „*Milá nevesto, pýtam sa ťa po prvý raz, či si dáš vienok sňať, či radšej hlávku sňať?*“

Nevesta odpovedá: „*Radšej hlávku sňať.*“

Prvý družba: „*Milá nevesto, pýtam sa ťa po druhý raz, či si dáš vienok sňať, či radšej hlávku sňať?*“

Nevesta odpovedá váhavejšie: „*Radšej hlávku sňať.*“

Prvý družba: „*Milá nevesto, pýtam sa ťa po tretí raz, či si dáš vienok sňať, či radšej hlávku sňať?*“

Nevesta odpovedá: „*Radšej vienok sňať.*“

Nasleduje sviečkový tanec. Tancuje ho len prvý družba a vydaté ženy so zapálenými sviečkami. Slobodné dievky nemôžu tento tanec tancovať. Nevesta zháša sviečky vreckovkou. Keď sa jej podarí zhasiť poslednú sviečku, tak sa odchádza preobliecť. Ženy dotancujú tanec v rytme čardáša a odchádzajú za nevestou do zadnej izby. Spievajú piesne o čepení. Posadia nevestu na stoličku do prostriedku kruhu. Kmotra jej upravuje vlasy, na hlavu jej zaviaže kašmírovú šatku - *hantúšku*. Do r. 1955 krojovaným nevestám sa priviaže čipkovaný čepiec na hlavu. Za tento úkon čepenia ženy dostanú zákusky zvlášť pripravené na tento úkon. Zavitú, čepenú, čepčenú nevestu si odvedie prvý družba do izby pred muziku, kde sú svadobní hostia a vyzve svadobčanov na hantúškový tanec. Má pripravený tanier, do ktorého vyberá peniaze za tanec s nevestou. Výzva znie: „*Šijé mladá nevesta?*“ Prvá ide tancovať s nevestou kmotra, dá do taniera peniaze a preberie si ju slovom „*moje*“ od prvého družbu, tancuje s ňou a družba vyvoláva ďalších slovami: „*Šijé mladá nevesta?*“

Nasleduje kmotor, rodičia nevesty, ženicha, bratia, sestry, starí rodičia, kamarátky, kamaráti, ostatní príbuzní. Posledný príde ženich, ktorý sa musí prebojovať k neveste do kruhu, ktorý tvoria ostatní svadobčania, a tí mu bránia vojsť k tancujúcej neveste. Keď ju dostane, pobožká ju, vezme do náručia a odnáša ju do inej izby. Tam sa nevesta prezlieka do ďalších šiat a prichádza tancovať so ženichom. Zabávajú sa s ostatnými svadobčanmi. Nasleduje podávanie kapusty - buď segedínsky guláš, plnenú kapustu alebo kapustnicu.

Na záver zábavy poďakuje zástupca hostí za jedlo a pohostenie. Domov si každý odnáša koláče, torty, zákusky a pálenku. Zvyšné jedlo sa rozdelí pre rodinu ženicha a nevesty. Na druhý deň sa rozlúčia s rodinami ženicha a nevesty, ktorí cestujú mimo obce. Ženich a nevesta odchádzajú do svojho nového domova.

Gočovo

Svadby v našej obci prebiehajú v duchu starých tradícií. Týždeň pred svadbou sa posielajú pozvánky, pečú sa svadobné koláče, torty a zákusky. V piatok večer sa nosia do svadobného domu dary, pod oknom spieva súbor Gočovian svadobné piesne, prídu aj miestni mládenci. Svadobní rodičia ich pohostia. V deň svadby príde ženich so svojou družinou do domu nevesty za prítomnosti hudobnej skupiny vypýtať nevestu. Zo strany nevesty sa robia prekážky, kde žiadajú výkupné za nevestu. Po zaplatení sú svadobníci vítaní starejším a pustení do domu, kde sú pohostení. Potom nastáva odobierka nevesty od rodičov. Na čelo svadobného sprievodu sa postaví starejší a spoločne s hudbou sa ide do miestneho kostola na sobáš. Sobášmi miestna farárka, spieva aj skupina Gočovian piesne s náboženskou tematikou. Po obrade, pri východe z kostola každý blahoželá novomanželom. Potom sa ide spoločne do kultúrneho domu, kde vo dverách čaká svokra na nevestu, víta ju s kockami cukru a medom, aby mali sladký život. Nevesta rozbije

pri vchode tanier a mladoženáč ho zametá, čím dokazuje, že bude pomáhať v domácnosti. Potom príde prípitok a začína svadobná hostina. Pred večerou hlavný družba prednesie patričnú reč, zaželať dobrú chuť a za tónov hudby sa podáva večera. Veselica pokračuje do polnoci, vtedy sa nevesta odoberie do miestnosti, kde sa bude čepčiť. Ženy urobia koleso, v rukách majú zapálené sviečky, tancujú a spievajú *zavíjankové piesne*. Po *zavíti* príde nevesta do sály, kde začína *zavíjankový tanec*. Kto chce s nevestou tancovať, musí na *črievičky darovať* (do taniera sa dávajú peniaze pred tancom s mladou nevestou), tanec ukončí mladý zať, ktorý dá do taniera najväčší obnos, nevestu zoberie do náručia a ide si sadnúť. Veselica trvá do rána. Pri odchode sa dáva výslužka.

HANUŠOVCE NAD TOPEOU

Mladá nevesta mala v čase svadby 20 rokov, mladoženích 22 rokov. Ona je vyučená cukrárka, on vtedy ešte VŠ - študent, v súčasnosti vojak z povolania. Obaja sú hanušovskými obyvateľmi. Nevesta a jej otec majú korene v samotných Hanušovciach, jej matka pochádza zo Stropkovského okresu z obce Bižovce. Ženich a jeho rodina už vyše 10 rokov bývajú v Hanušovciach, kde majú vybudovaný vlastný dom, ale obaja rodičia pochádzajú z neďalekých obcí - Vavrinca a Detrika. Nevesta je rímskokatolíckeho viero priznania, ženich gréckokatolík.

Rodičia nevesty: otec 45 rokov, matka 43 rokov. Rodičia ženicha: otec 47 rokov, matka 48 rokov. Obaja mladomanželia sú prvorodené deti. Preto bola svadba pomerne veľká, čo do počtu hostí (120 zo strany ženicha, 90 z nevestinej strany). V Hanušovciach a okolí je za priemernú, čo do počtu hostí, považovaná tá svadba, kde sa počet svadobčanov pohybuje okolo 100 - 120 hostí z oboch strán dohromady. Snúbenci sa schádzali pred svadbou 3 roky. V auguste 1997 mali zásnuby. Konali sa v nedeľu. Hneď po sv. omši prišiel snúbenec s rodičmi a súrodencami do domu snúbenice. Tu popýtal oficiálne o ruku najprv

jej rodičov, potom sa opýtal jej samej. Po vyjadrení súhlasu jej na ruku navliekol snubný prsteň. Nasledovalo pohostenie - podávali predjedlo, slepačiu polievku s rezancami, prírodné morčacie rezne s ryžou a hranolkami. Z alkoholických nápojov ponúkali koňak, vodku a likéry. Tu dohodli aj dátum svadby - sobotu 24. januára 1998. V dome nevesty pred svadbou, v stredu a vo štvrtok piekli koláče. Mali zabezpečenú cukrárku, ktorá pri pečení prácu organizovala a na všetko dozerala. Vypomáhali jej mladá nevesta so sestrou, matka a otcove švagriné. U ženicha doma piekli koláče, ale o niečo menej ako u nevesty. Rodinná tradícia u nich je totiž taká, že každá rodina pozvaná na svadbu prináša koláče so sebou. Množstvo koláčov závisí od toho, v akom príbuzenskom vzťahu sú dotyční.

Bližšia rodina dve krabice koláčov, vzdialenejšia a susedia - jednu krabicu koláčov. (Všeobecne sa v širokom okolí ako normokrabice používajú krabice od mrazených kurčiat, ktoré si rodiny včas zabezpečia v potrebnom počte u obchodníkov). Torty nosí na svadbu blízka rodina. Najväčšie torty nosia krstní rodičia, tak nevesty ako aj ženicha. V našom prípade aj kmotrovci oboch mladomanželov, nakoľko už obaja boli pred svadbou odriekať pri krste. Torta na „redovi“ bola z nevestinej strany a koláčky (*labute*) zo strany ženicha.

Svadobné menu platila každá rodina za svojich hostí. Okrem toho, obe rodiny pre svojich hostí zabezpečovali alkohol. (Iba prípitok - cinzano - bol podávaný v rámci svadobného menu.) Alkohol mali na starosti tzv. *čopňari*, ktorí zabezpečujú jeho vydávanie a roznášanie po stoloch. Obe rodiny majú totiž v reštaurácii vydelený osobitný priestor na uskladnenie zákuskov a nápojov.

Vo štvrtok pred svadbou u oboch rodín robili zabíjačku, ktorá bola vyslovene mužskou záležitosťou.

Nevesta pred svadbou kúpila pre ženicha košeľu, ktorú mal počas sobášneho aktu a ešte jednu, ktorú si prezliekol pred redovým

tancom. Okrem toho kupovala košeľe pre budúceho svokra a švagrov a látku na šaty pre budúcu svokru. Asi mesiac pred svadbou dávali snúbenci robiť svadobné oznámenia zároveň s pozvánkami k svadobnému stolu. Roznášali ich obaja snúbenci, každý so svojimi rodičmi svojej rodine s osobným pozvaním na svadbu tri nedele vopred, a to u tých, ktorí bývajú mimo Hanušoviec. Týždeň pred svadbou chodil snúbenec so starším družbom a snúbenica so staršou družičkou pozývať hanušovských hostí.

Pred svadbou boli v hanušovskom rímskokatolíckom kostole, kde mladí prijali sviatosť manželstva, 3 ohlášky (v nedeľu v závere omše tri, dva a jeden týždeň pred svadbou).

Mladá nevesta zabezpečovala:

- sálu, kde sa svadba konala (prenájom aj výzdobu),
- výzdobu kostola,
- kvety pre družičky, *pokrejtiki* pre ženícha, družbov, *starostu*, *vydavca*...
- biele vyšívané obrúsky *starostovi*, *vydavcovi* a dvom *svaškam*. Obrúsky sú symbolom hodnosti *starostu*, *vydavcu*, *svašiek* a nosia sa pripevnené na šatách. V minulosti mal družba (prehodený cez plece a naprieč telom dole pod pásom zopnutý) *družbovský ručník*. Súčasné obrúsky sú vlastne modernou nahrádzkou starodávneho *družbovského ručníka*.

Ženich zabezpečoval:

- hudbu,
- kytice pre nevestu a staršiu družičku,
- biele koláče *tepšovňiki*,
- autobus na prepravu svadobných hostí,
- fotografa a kameramana.

V piatok pred svadbou žiadne vitie vienkov nebolo, lebo tieto sa v posledných rokoch v Hanušovciach zabezpečujú v niektorom z miestnych kvetinarstiev. V piatok večer sa rodina nevesty schádzala v dome nevesty - prinášali dary, torty, pálenku. Ako pohostenie v piatok boli obložené misy, zabijačkové jedlá a *holúbky*. Dary sa nosili približne od piatej hodiny popoludní. Vzdialenejšia rodina sa tu zdržala pomerne

krátko, blízki príbuzní sa rozchádzali okolo polnoci. Mladí pri tom neboli, lebo mali posledné poučenie pred sobášom u kňaza, boli na sv. spovedi a neskôr večer išli do svadobnej sály skontrolovať, ako družbovia a družičky pripravujú výzdobu. Ženichovi príbuzní sa schádzali u nich doma približne od desiatej hodiny v sobotu dopoludnia a podobne ako u mladej nevesty prinášali dary, koláče, torty, pálenku. Tu ponúkali podobné pohostenie ako v dome nevesty. Dary, ktoré mladomanželia dostali, boli tak vecné (vysávač a iné elektrospotrebiče, paplóny, príbory, sklo, polievkové a kávové súpravy...), ako aj finančné. Výslužku zo svadby, tí ktorí boli v piatok v dome nevesty, dostali už v ten istý deň pri odchode. Ostatní pri rozchode domov v nedeľu nad ráno. U ženícha dostali výslužku všetci až v nedeľu pri odchode zo svadby. Ako výslužka sa dával kúsok torty, koláče a blízkej rodine pálenka.

Platí nepísaná zásada, že nevesta by už v piatok večer nemala ísť do domu ženícha. V minulosti totiž mohol chodiť iba mládenec do domu dievčiny, ale opačne to prípustné nebolo. V súčasnosti je normálne, že dievčina navštívi aj rodičov svojho milého, ale nie tesne pred svadbou. Sledovaný pár to porušil, lebo v dome ženícha bola skupina telesne postihnutej mládeže (vozičkarov), ktorým sa on počas svojho štúdia aktívne venoval. Preto snúbenci si s nimi spoločne posedeli a spoločne chystali aj tzv. *zástavu*. Pri tom samozrejme spievali a kto mohol, aj tancoval. V sobotu ráno bola nevesta u kadevníčky, po návrate domov sa obliekla do svadobných šiat. S poslednými úpravami šiat a účesu pod závojom, jej pomáhala staršia družička. Boli tu prítomné aj jej tety, ale obliekanie nemalo znaky slávnostného rituálu. Nevesta mala oblečené biele šaty, na hlave biely závoj, v hlbokom dekolte biela masívna bižutéria, biele topánky. Staršia družička bola celá v čiernom. Donedávna vôbec nebývalo, aby niektorá z družičiek bola oblečená v šatách čiernej farby, t.j. vo farbe smútku. V poslednom období sa čierna

viac dostáva do popredia v odievaní žien aj na svadbách, nevylučujúc mladé dievčatá - družičky. Je to z toho dôvodu, že čierna farba dominuje v spoločenských róbach a šaty zaobstarané k plesovým a podobným príležitostiam (maturita, promócie) využívajú aj pri príležitosti svadby.

Nevestini svadobní hostia sa schádzali v reštaurácii, kde sa pred sobášom podával hosťom perkelt, ženíchovi hostia u nich doma (podával sa perkelt, zabijačkové jedlá a *holúbky*). Nevestu do reštaurácie odviezli asi o jednej hodine popoludní - tu vítala prichodiacich svadobných hostí.

V sobotu pred domom mladoženicha aj mladuchy bol v deň svadby osadený farebnými stužkami ozdobený vrcholec stromčeka. U ženicha okolo obeda dve družičky pripravovali auto, ktoré viezlo mladý pár na sobáš. V strede širokej bielej stuhy, ktorá sa tiahla naprieč kapotou auta, bol upevnený dekoratívny veniec farby nevestinej svadobnej kytice. Starší družba (brat mladoženicha), pomáhal „mladému“ s obliekaním (na bielej košeli biely motýlik na čiernom podklade, čierne sako, čierne nohavice a čierne topánky). Nachystaná kytica pre nevestu bola pripravená z ruží sýtej broskyňovej farby.

Svadobná hostina začala v dome ženicha. Približne od jednej hodiny popoludní tu vyhrávali a spievali dvaja členovia hudby (akordeón a tamburína), ktorá neskôr v rozšírenej podobe hrala aj na samotnej svadbe. Spievali predovšetkým tzv. „*rusnacke*“ piesne (piesne v rusínskom dialekte). V rodných obciach rodičov ženicha sa totiž v prevažnej miere hovorí rusínskym nárečím. Zanôtené piesne však už obsahovali nárečové prvky prostredia, kde sa spievali, t.j. Šariša. Približne o pol druhej popoludní začala odobierka. Starší družba čakanom, na konci ozdobným bielymi stužkami, párkrát udrie o strop izby a hovorí: „*Ocec, mac, kresni ocec, kresna mac i cala rozdina, volám vas perši raz do stolka šidac.*“ Tak urobil aj druhý, aj tretíkrát. Do izby vstúpili rodičia, krstní rodičia a najbližšia rodina mladoženicha.

Posadali si na pripravené stoličky. Starší družba pozdravil:

*Pochválený buď Pán Ježiš Kristus.
Som tu ako starší družba na tejto
poctivej svadbe s týmto poctivým
mládencom, preto by som povedal rád
pár slov.*

Pán Ježiš povedal:

*Všetko čo robíte, robte v mene Božom.
Keď som ráno vstal, stretol som
mládenca pekne oblečeného, akoby sa
niekde chystal.*

*Spýtal sa ma, či nepoznám cestu, kde ho
podľa úmyslov Božích má čakať nevesta
Bohom mu súdená a či by som ho na
tejto ceste nesprevádzal.*

*Ja som túto úlohu prijal, ale keďže som
na to primladý a je tu ináč starší pán, a
to ste vy, pán starosta, preto prosím,
sprevádzajte ho vy na tejto dalekej ceste,
ceste života, na ktorú sa vydal a ja vám
pri tom budem pomáhať.*

*Preto vás prosím, pán starosta, ujdite sa
svojho slova.*

Po tomto úvode prevzal slovo starosta:

*Mili dobri ľudze, co sme še tu zišli,
bucce cerpežlivi, šak sme jednej misii.
Dakus moja slova šumňe posluchajce,
nad mojim životom teraz rozjimajce.
Tak jak ptačok do sveta še dáva, nežna
co v živoce ho očekava. Preto i naš Lubo
tu pred nami stojí, na daleku drahú
životom še stroji. Nadišla hodzina, kec
treba putovac, za lásku, za život rodičom
dzekovac.*

*Obracam še preto gu vam, mamka moja,
naj vam moja slova rani serca zhoja.
Za môjho života šicko sce mi dali pri
kol'iske mojej neraz sce mi spali.
Cicho a pokorne bolesci znášali.*

*Teraz, kec z ochráni vašej vilitujem,
prekrásne vas, mamko moja, odpitujem.
Odpušte mi, už še nehnevajce, na daieku
drahú požehnane dajce.*

*Ocec muj premili, jak vas oslovic mam,
kec ja od žalosci aňi slova nemam.*

*Nenachádzam slova,
jag vam podzekovac,
mozelnate ruki jag vam vibočkavac.
Bo vašo dva ruki pre mňa še trápili,
neznali oddichu, tak sce me lubili.
Dzekujem vam ocec za vašo trapeše,
za ochotu, lásku, za šicko sužeše.
Odpušce mi ocec šicko mojo vini,
odpuščil mi z neba sam Pan Boh premili.
Babki mojo milé, gu vam se obracam, od
velkoho žalu, svuj siti hlas strácam.
Nemôžem prehvaric, tak me šerco boli,
šak sce cali život mojimi druhima
mamkami buli.*

*Bratove milené, odprosíc vas musím
prave v tejto chvíli. Nadišla už chvíla
ruku vam podac a o bratské požehnane
zo šerca požadac. Ked som vam ublížil,
už se ňehňevajce, na daleku dráhu aj vi
me odprevadzce.*

*Krstní rodičove šumňe vam dzekujem za
vašo kroki, že sce me vzali jag na
macerinske ruki. Že sce me odňešli do
chrámu Božoho a dali očiscic od hrichu
dedičneho.*

*Susedove moje i cela rodzina, odpuščeňe
pitam, velka moja vina. Na cesce
životom, budzce mi posilou i nadalej
dobrou familijou.*

*Parobci i dzivki, krasňe vam dzekujem,
ja z vašoho kruhu še už vistupujem. Svuj
parobski vinok ja už vam darujem, nošce
vi ho sami, bo ja už ňebudzem.*

*Rodiče premile, jak mam gu vam reknuc
a na kolena kleknuc. Priviňce me,
prosim, išče raz ku sebe a požehnajce na
cestu do chrámu Božoho.*

Po ukončení starostovho príhovoru začala opäť hrať harmonika, počas ktorej prestrel starší družba na zem ručník, na ktorý mladôženích pokľakol. Najprv matka, potom otec, ho z oboch strán pobozkali na líca a na čelo dali znak križa. „Mladý“ pritom ticho prosil rodičov o odpustenie, ktorého sa mu zároveň aj dostalo. Podobne ho bozkali a žehnali aj obaja krstní rodičia a staré matky,

nakoniec bratia. Po odprosení vyšli svadobní hostia so ženíchom von. Na priedomí ich jedna z prítomných žien kropila zimozelenou namočenou vo svätenej vode, *aby ich d'alšie kroky boli požehnané a šťastné*. Svadobný sprievod sa pustil pešky po ceste k reštaurácii, kde čakala nevesta so svojou rodinou. Vpredu ženíchovho sprievodu išla hudba, za ňou starosta so *zástavníkom*, ktorý niesol *zástavu*, nasledoval mladôženích s kyticou pre nevestu, sprevádzaný starším družbom, za nimi rodičia a ostatná rodina. Počas cesty mali *starosta*, starší družba a ešte dvaja-traja chlapi v rukách fľaše pálenky, ktorou ponúkali stretajúcich ľudí.

Vstup do reštaurácie bol uzamknutý. Po príchode ženíchovho sprievodu odomkol dvere *vidavec*. Začalo vzájomné prekárание príchodiacich a vítajúcich. Družina ženicha sa chcela dostať dnu, lebo bola zima, ale *vidavec* ich len tak ľahko pustiť nechcel. Pýtal sa, za akým účelom sem celá cháska prišla. Prichodiaci odpovedali, že hľadajú nejakú gazdinú do domu, ale ďalší muž, ktorý sa medzitým tiež zjavil vo dverách hovorí, že v reštaurácii je len panská (v zmysle honorácie, nie pohlavia) spoločnosť, takže nevedia či nejakú robotnú gazdinú tu nájdu. Zároveň prichodiaci ponúknu pálenkou vítajúcich (symbol zaplateného mýta). Vítajúci sa im odplatia podobným spôsobom. Po tom je celý ženíchov sprievod pustený dovnútra. Medzitým začali spievať *svažki*:

*Pušce že nas pušce,
choľem na čelujšce,
/:jak še zohrejeme,
ta nazad pujdzeme. :/*

*Šicko še nám páči,
striko i učina
/:lem še nam ňe páči
v kútoch pavučina.:/*

*Ňe veľo nas prišlo,
ňe veľo nam treba,
/:pohárik paľenki
i fatalok chleba./*

K mladoženichovi pristúpila mladucha
a pripla mu *pokrejtku* na chlopňu saka.

Ženáci spievali:

*Pomočil me, pomočil,
drobni diždžik pomočil.*

*Pomočil me v šašine
pri tej švárnej dzivčine.*

Pridali sa nevesty:

*Dze si zmoknul,
tam še suš,*

*mňe ši frajir,
druhej muš.*

*Mňe ši frajir zvečara
a pri druhej do rana.*

Nasledoval družbovský tanec, ktorý otvorili starší družba so staršou družičkou. Družbovia si povyberali družičky a pridali sa k nim. Počas tanca chodila staršia družička so škatuľou naplnenou *pokrejtami* pomedzi tancujúce páry. Každá družička vzala jednu *pokrejtku* a pripla ju svojmu družbovi. Po skončení družbovského tanca sa slova opäť ujal starší družba, ktorý najprv poriskom čakana párkrát udrel o zem, potom ho vyzdvihol a povedal: „*Ocec, mac, šestri, bratove i cala rodzina volám vas po perši raz do stolka šidac.*“ Po krátkom hudobnom intermezze to povedal aj druhý aj tretíkrát. Po poslednom vyzvaní si posadali na stoličky uložené v čele miestnosti rodičia, krstní a starí rodičia mladuchy aj ženícha. Po usadnutí pozdravil prítomných starší družba: „*Pochvá lený Ježiš Kristus.*“ Potom v podstate zopakoval svoj prihovor pred odobierkou v dome ženícha, ale sa už netýkal len ženícha. Starší družba ho aktualizoval na mladý pár. Potom vyzval starostu, aby sa ujal slova. Ten sa prihovril takto:

Mili rodičia a svadobní hostia.

*Prišli sme zďaleka, svetom sa túlame,
pre nášho mládencu biely kvet hľadáme.
Tu v tejto záhrade vyrástol krásny kvet,
ktorý s tým mládencom má odísť v širý svet.*

*Cesta je ďaleká, trnám vyložená,
avšak vernou láskou je tiež ozdobená.*

*Prišiel som na pomoc ten biely kvet
hľadať a od záhradníka vrúcne ho
vyžiadať.*

*Kvet je veľmi krásny, ozdoba záhrady,
nedá sa zaplatiť a dať zaň náhrady.*

*Veď tým záhradníkom boli otec, matka,
rodičovská láska, ktorá je vždy sladká.*

*Nič nie je na večnosť, roky utekajú,
rozkvitnuté kvety ľudia vždy trhajú.*

*Preto váš drahý kvet od vás zoberieme,
za láskavú starosť pekne ďakujeme.*

*Obraciam sa ku vám, matka moja milá,
ktorá ste ma vrele pod srdcom nosila.*

*Ktorá pri kolíske mojej ste nespali,
ticho a pokorne bolesti znášali.*

*Obraciam sa ku vám, zo srdca ďakujem,
a za vašu lásku zdravia vám vinšujem.*

*Odpusťte mi mamka všetky previnenia,
by v mojom živote bolo potešenia.*

*Ku vám, otec milý, svoj zrak upieram,
na ďalekú cestu sa od vás odberám.*

*Ďakujem vám, otec, za vaše trápenie,
za otcovskú starosť, za všetko súženie.*

*Ak som vám niekedy bola ublížila,
i keď nevedomky azda urazila,*

*odpusťte mi otec, požehnanie dajte
a tak ku oltáru ma vyprevad'te.*

*Dedko môj, babky premilené
prepáčte mi kroky, čo boli zmýlené.*

*Dajte mi bozk aj križik svätý,
nech kráčam šťastiu v ústrety.*

*Teraz sa obraciam k vám krstní rodičia
tak, ako nás predchodcovia učia.*

*Vy ste požehnali moje ďalšie kroky,
aj vám Boh nadelí ďalšie pekné roky.*

*Sestra moja, čo som s tebou žila,
svoje mladé roky spoločne trávila.*

*Teraz prišla chvíľa tebe ruku podať
a o požehnanie zo srdca požiadať.*

*Tetkám a „cetošom“, ujčekom, ujčinám,
tiež strýkom a stryným a všetkým*

*rodinám prajem na rozlúčku len zdravie
a sily, aby v spokojnosti dlhé roky žili.*

Dievčatá, mládenci, pekne vám ďakujem,

*veď zo slobodného stavu ja už
vystupujem.*

*Žite si v ňom šťastne, ktorí máte vôľu,
ja ruku podávam potešeniu svojmu.*

*Aj susedom našim kývam na rozlúčku,
veď na ruke nosím milého obrúčku.*

*Ešte raz rodičia, pozrite na váš kvet,
ktorý sa uberá putovať v širý svet.*

*Požehnanie dajte, nech sa dobre darí
na ceste vernosti pri svätom oltári.*

Obracia sa k snúbencom:

*A teraz ďakujte a prijmite rodičovské
požehnanie.*

Po starostovom vyzvaní pokľakla nevesta pred svojich rodičov. Najprv ju pobožkala na obe líca matka a dala jej krížik na čelo, potom otec. Nevesta sa presunula aj k rodičom snúbenca a klačičky dostala od nich požehnanie. Potom od svojich krstných a starých rodičov a sestry. Po mladej neveste kľakol na ručník mladoženích. Po ukončení odobierky sa pobrali všetci pešky do kostola.

Svadobný sprievod tvorili: v popredí hudba so *zástavníkom*, za nimi viedol starší družba nevestu. Nasledoval mladoženích so staršou družičkou. Potom išli družbovia s družičkami a ostatná rodina. Pred dverami kostola sa páry vymenili a dnu vstúpili už obaja snúbeneci spoločne. Hneď za nimi išli svedkovia. (Ženíchov svedok bol jeho brat a zároveň starší družba, nevestin svedok bol jej kmoťtor). Smerom k oltáru vpravo sedeli rodičia a ostatná rodina mladoženicha, vľavo rodina nevesty. V Hanušovciach je už niekoľko rokov zaužívané, že u rímskych katolíkov pri vysluhovaní sviatosti manželstva berie mladý pár aktívnu účasť aj čítaním biblických textov v rámci svätej omše. Po homílii nasledoval samotný obrad sviatosti manželstva. Mladomanželia potom posluhovali pri obetovaní Božích darov. Po skončení omše podpísali obaja mladomanželia so svedkami zápisnicu v sakristii, potom im kňaz zablahožela. Následne spolu s kňazom, ktorý bol uprostred nich a nasledovaní starším družbom a staršou družičkou vyšli von z kostola.

Obaja mladomanželia sa pritom držali kňazovej štóly. Vonku pri vchodových dverách ich kňaz opustil. Mladým manželom tu postupne blahoževali všetci svadobní hostia, aj ti známi, ktorí neboli pozvaní k svadobnému stolu. Takmer každý, kto blahoževal, venoval mladuche kyticu kvetov.

Z kostola už išli mladomanželia a starší družba so staršou družičkou do svadobnej sály na aute, ostatných svadobných hostí čakali pripravené autobusy. Svadobná hostina sa totiž konala v jednom zariadení mimo Hanušoviec, a to kvôli vozičkárom. Prichodiacich vo dverách privítal obsluhujúci personál s pohárom bieleho moku a poblahoževal im. Jeden z čašníkov ich obsypal cukrom, *aby aj ich život bol taký sladký*. Tanier s cukrom pustil na zem. Črepiny zmetal mladoženích a nevesta s okolostojacími družbami mu ich rozkopávali. Potom mladoženích za zvuku fanfár na rukách preniesol nevestu k stolu.

Na čelnom stole o. i. stála ikeban s piatimi horiacimi sviecami v tvare kríža a veľká torta symbolizujúca mladý manželský pár. Stôl bol celý obťahnutý po zem spustenými bielymi obrusmi, dekorovaný farebnými stuhami a dvomi visiacimi ikebanami. Prostred čelného stola obrus broskyňovej farby spustený cípom dole. Ostatné stoly jednoducho pokryté bielymi obrusmi. Pozdĺž stredu všetkých stolov sa tiahol pás farebnej látky, na ktorom boli poukladané torty, koláče, ovocie, nápoje... Sviece, stuhy a kvety v ikebanách boli sýtobroskyňovej farby - takej, ako nevestina kytica. Stoly boli plné rôznych tort, zákuskov, alkoholu, ovocia (ovocie sa na svadobné stoly dáva až v poslednom období, v období po „nežnej revolúcii“). Deti nesedeli pri rodičoch, ale mali vyhradený stôl pre seba (zároveň aj detské porcie). Po usadnutí prvé slovo od mikrofónu k prítomným prehovoril opäť starosta. Predniesol slávnostný prípitok. Po prípitku svadobní hostia zaspievali mladomanželom „živio“ a najbližšie k nim sediaci si s nimi štrngli. Potom začali všetci prítomní udierať príborom o taniere, čím provokovali mladomanželov, aby sa pobožkali.

Títo tak učinili, ale tváre mali skryté za prázdny polievkovým tanierom, ktorý v ruke držal mladoženich. Prítomní si podobným spôsobom vyžiadali aj bozk staršieho družbu so staršou družičkou.

Ako predjedlo sa podával obložený tanierik, k nemu obyčajný chlieb a tzv. *tepšovňík*.

Po ukončení predjedla sa prihovril prítomným jeden z hudobníkov, ktorý zablahoželel mladomanželom a vyzval ich do tanca. Mladomanželia tancovali sólo - valčík. Potom sa k nim pridali starší družba so staršou družičkou, rodičia oboch mladomanželov a nakoniec ostatní svadobní hostia. Po skončení prvého tanečného kola vyzval starosta k spoločnej modlitbe pred večerou. Po ukončení modlitby začali prítomné staré babky spievať pieseň *Keď v Galilei svadbu konali*. Na večeru sa podávala domáca slepačia polievka s domácimi rezancami. (Rezance pripravovali tak v dome nevesty, ako aj žieniča v sobotu, týždeň pred svadbou.) Mladomanželia jedli z jedného taniera jednou lyžicou. Raz kým on ju, potom zase ona jeho. Ako hlavné jedlo sa podávali prírodné morčacie a hovädzie rezne s ryžou, hranolkami a oblohou. Obsluhujúci personál nosil jedlo najprv k hlavnému stolu - mladomanželom, ich rodičom, najbližším príbuzným, potom k družbom a družičkám, nakoniec deťom.

Čo sa tanca týka, prevládali valčíky a polky, občas vsunuté tzv. „repeťácke“ aj súčasné moderné piesne. Každé kolo končilo temperamentným čardášom. Pomedzi jednotlivé tanečné kolá spievali prítomní rôzne „východniarske“ aj slovenské ľudové piesne. Pri speve boli doprevádzaní harmonikárom. Mladomanželia po večeri chodili od stola k stolu a štrngali a pripíjali si so všetkými prítomnými hosťami.

Počas večere sa prihovril k svadobčanom starosta: „*Vraj ak Pán Boh požehná mladomanželom deti, je potrebné sa o ne postarať. K tomu sú potrebné nejaké peniažky.*“ Preto poprosil prítomných, aby každý určitou finančnou čiastkou prispel mladým „na papučky“. Po tomto koloval

tanier pomedzi hostí a každý tam dal určitú finančnú čiastku pre mladomanželov. Po vyzbieraní sa starosta prítomným poďakoval za ich štedrosť a položil tanier s peniazmi na stôl pre mladomanželov. O niečo neskôr chodil s tanierom starší družba a zbieral peniaze *na kostol*. Kým v prvom prípade menšia bankovka ako stovka pravdepodobne nebola, tu bola stovka viac výnimkou a dávali sa predovšetkým dvadsaťkorunáčky.

Krátko po polnoci predviedli staršia a ešte jedna družička pred čelný stôl nevestu. Za nimi kráčal starší družba s ozdobeným čakanom. Nevestu posadili na pripravenú stoličku. Obe družičky ostali stáť po jej bokoch. Oproti nim sa postavil starší družba a začal hovoriť:

„*Milá Andrea, šumná dcéra,
chodila si kadzi chcela.
Doteraz si nemala nijakej prekažki.
No ja ci urobim také tri prekažki,
že ja ci rozplecem tvojo čarne vlaski.
Vlaski ci rozplecem, venca ce pozbavím.
Z dzivockeho stavu ce vipravím
a do manželského ce pripravím.
Doteraz si bula najkrajša dzivocka
a odteraz budeš mlada nevestocka.
Doteraz si bula dzivkom kamarátka
a odteraz budeš svojim dzecom matka.
Preto še ce pitam, Andrea, pre Pána
Boha, pre Pánu Mariju,
či bi si mi dovolila svuj panenský veňec
zo svojej hlavi sňať?*“

Ona odpovedala:

„*Ne, nedovolím.*“

Starší družba sa jej to opýtal aj po druhýkrát, ale mladá nevesta opäť odpovedala záporne. Po treťom opýtaní mu povedala: „*Dovolím, ale musíš še pomodlic na kolenoch Očenaš i Zdravas.*“ Na toto vyzvanie si starší družba pokľakol a uvedené modlitby sa pred všetkými nahlas pomodlil. Keď skončil, vstal, obe okolostojace družičky jej sňali z hlavy závoj za zvukov harmoniky. Starší družba ho pripevnil na čakan. Nevesta odišla v sprievode staršej družičky preč.

Starší družba oslovil starostu:

*Pan starosta, gu vam pristupujem,
ščešlivi dobri večar vam prajem.*

*Naš mladi me požadal,
žebi som mladej s hlavi veñec sñal.
Ala mlada mi odkázala,
že ñit takého družbi, žebi mu ho dala.*

*A ja z boskej moci
nespal calej noci
a rozmišlal som,
jag bi som jej ten veñec s hlavi sñal.*

*A jag me vidzice, uznac musice,
že som družba smeli.
Kedz mi to uznace,
chvalic me ñemusice,
ale prosim vas, dovolice mi,
abi som se s družbami trochu povešeli.
Či mi dovolice?*

Starosta mu zobral z ruky čakana so závojom, obzerá si ho a hovorí:

*No, dobra robota se chváli sama. Vinok
maš, ukáž im jak še patri.*

Vracia čakana so závojom staršiemu družbovi, berie do rúk fľašu pálenky a postaví ju prostred miestnosti. Starší družba dá povel muzikantom a za zvukov prvých taktov šarišskej polky, začne okolo fľaše tancovať. Po chvíľke rukou naznačí hudobníkom, aby prestali hrať a s dohora zdvihnutým čakanom hovorí:

*Žebi naša mlada tej noci tak spala,
žebi o rok chlapca mala.
O rok chlapca, o dva dzivčatko,
žebi bulo také jak z ruži pučatko.
Hudba hraj!*

Na to hudba opäť začala hrať, ale v rýchlejšom tempe. K staršiemu družbovi sa už teraz pridali aj ostatní družbovia.

Starší družba po chvíľke opäť čakanom hudbu umlčal. Povedal:

*Žebi naša mlada mala telo chlapcnoch,
jag v Hanušovci vrabcnoch.
Žebi naša mlada mala telo dzivok,
jag na rečici dzirok.
Hudba hraj!*

Starší družba opäť v rýchлом tempe na takty šarišskej polky tancuje v kruhu ostatných družbov okolo fľaše. Po tretikrát naznačí hudobníkom, aby prestali hrať a povie:

*A vi nevešti co kukace?
Ice sebe domu, dzeci počitajce.
Chtora ma velo,
naj ma esče raz telo.
Chtora ñema do pári,
ta jej starší družba dopravi.
Hudba hraj!*

Opäť začne hrať hudba, ale teraz už striedavo okolo fľaše tancujú všetci družbovia držiaci v ruke čakana so závojom. Nakoniec na túto plnú fľašu postavili ešte jednu litrovku vodky a opäť ako prvý začína tancovať starší družba. Postupne sa družbovia striedajú, až sa jednému z nich „podarí“ nohou zvrhnúť vrchnú fľašu, ktorá sa rozbije. Jedna z prítomných žien črepiny uprace. Družbovia tancujú ďalej, až dovtedy, pokiaľ „mladú“ nezačepia.

Medzitým v jednej z miestností čepia svašky mladuchu pozbavenú venca. (V podstate nevesta začepená nebola, len mala upravené vlasy.) Spievali pritom piesne:

*Popajt ti, Andrejko, hore do povali,
/:žebi tvojo dzeci čarne oči mali.:/
Popajt ti Andrejko, popajt, ti na dišeľ,
/:či ci starodávni ñepridze na mišel.:/
Popajt, ti Andrejko, na čarni oblaček,
/:jag za tebu plače ocec ñeboraček.:/
Čekaj ti Andrejko, jag ti budžeš plakac
/:jag ce budze Lúbo za kolena lapač.:/
Za kolena lapač a od tebe pitac,
/:že či ci ñemože bajusi počitac.
Ženo moja, lúba, ñebudzem ce biťi
/:lem ti mi nepredaj, čo maš kolo riťi.:/
Lem ti mi nepredaj toto mali chotarik,
/:bo ja už naveku ostanem kapañik.:/*

Medzitým bokom chystali na stôl matky oboch mladomanželov tortu, koláčiky a alkohol k redovému. Keď mladú nevestu začepili, priviedli ju do sály k svadobným hosťom dve

svašky. Nevesta mala oblečenú bielu blúzku, červenú sukňu a bielu zásterku, v ktorej boli čokoládové dukátiky. Pri vstupe do miestnosti ich rozhadzovala prítomným svadobčanom. Hlavu však nemala pokrytú ani čepcom, ani šatkou.

Slova sa ujala jedna zo svašiek:

Pochválený Ježiš Kristus.

*Vstúpila som do tohto svadobného domu,
pred stôl svätého Petra aj pred vás,
pán starosta,
či by ste mi nedovolili prehovoriť
pár slov,
ktoré by sa ľúbili Pánu Bohu milému,
aj vám všetkým tu prítomným.
Či mi dovoľíte?“*

Po vyjadrení starostovho súhlasu svaška pokračovala:

*Srdečne vás vitam
milé svadobné zhromaždenie,
zvlášť teba, milá sestra, ktorá dnešným
dňom prestávaš byť pannou a stávaš sa
vernou manželkou.
Keď sa mladý Tobiáš vracal z cesty
domov, všetci sa tešili a veselili. Tak aj
my v dnešný deň sa tešíme a veselíme
a Pána Boha chválime.
Po niekoľkých dňoch, keď sa mladá
nevesta vrátila domov k rodičom,
pristúpil k nej Tobiáš a povedal.
Buď zdravá, nevesta moja, buďte zdraví
otec a matka, ktorí ťa vchovali a po
dnešný deň sprevádzali.
A ty, nevesta, buď k svojej svokre taká
dobrá, ako bola Rúť, keď povedala:
Svokra moja, ja ťa nikdy neopustím.
Keď Sáby kráľovná po svete chodila,
štyri slúžky mala. Tie ju skrášľovali
a ozdobovali.
Tak aj my sme tento dnešný deň našu
mladú nevestu skrášľili, ozdobili
a do stavu manželského pripravili.
Podobné bolo aj kráľovstvo nebeské.
Desať panien, z nich bolo päť opatrných
a päť neopatrných. My sme sa pripojili
k piatim opatrným.*

*Na svadbu sme došli, lampáše s olejom
sme priniesli a vás pán starosta,
počastovať by sme chceli.*

Po týchto slovách uliala svaška do pohárika pálenky, ktorá vraj mala symbolizovať olej panien a starosta mal potvrdiť kvalitu oleja. Po vypití obsahu pohárika uznanlivo odobril jeho obsah. Svaška ďalej hovorila:

*Bol jeden hájiček,
v tom hájičku sláviček
a ten tak krásne spieval,
až celý hájiček rozveseľoval.
A ja som bola v tom hájičku
a som sa naučila tú krásnu pesničku,
ktorú si teraz všetci spoločne
zaspievame.*

Všetci zaspievali nábožnú mariánsku pieseň *Celá krásna si, Mária*.

Po skončení sa svaška ozvala:

*No a teraz, pán starosta,
ešte bi sme chceli takú malú krátku
chvilu, chceme viprobovac,
či naša mlada zna dobre tancovac.
Žebi sce sebe ňedumali, že dostavace
dajaki viradzeni tovar.*

Berie mladú nevestu do tanca. Začína sa „redovi“. Muzikanti hrajú:

*/:Začíname redovi:/,
/:čí už každý hotoví?:/
/:Redovi še začína:/,
/:starší družba začína:/
/:Jak še Pan Boh raduje:/,
/:švekra so mnu tancuje:/
/:Jak še ňemam radovac:/,
/:znaju šumne tancovac:
/:Jak še Pan Boh raduje:/,
/:mamka s mladú tancuje:/,
/:Jak še Pan Boh raduje:/,
/:starša družka tancuje:/,
/:Išol mladí s mladú spac:/,
/:neznala mu skadzí dac:/
/:Lem pital spod košuľi:/
/:ona dala fasulí:/*

/:Naša mlada hop, hop, hop:/

/: dostal še jej dobrí chlop.:/

/:Naša mlada šmejaca:/

/:bo dostala boháča.:/

/:A boháča takého:/

/: co ňema nič svojeho.:/

/:Naša mlada okružla:/

/:kebí skorej zahrubla.:/

/:Žebí bul'i kerscini:/

/: žeby sme še hojsciľi.:/

Postupne od svašky berie do tanca mladú nevestu starší družba, otec a matka ženícha, nevestini rodičia... Až sa postupne pri nej vystriedajú všetci svadobní hostia. Každý po zatancovaní pobozká mladú nevestu, dá na pripravený tanier peniaze, za čo dostane vypiť a na papierovom obrúsku kúsok torty alebo koláčik. V závere „redoveho“ tancuje nevesta v kruhu družbov a družičiek. Keď sa mladoženích začne dobýjať k neveste a chce ju odísť zobrať, prítomní družbovia i družičky mu v tom bránia. Snažia sa vziať neveste topánky, lebo za každú topánku, dostanú pri vrátení od „mladého“ litera pálenky. Nakoniec mladomanžel odnáša svoju mladú ženu v náručí preč. Po skončení „redoveho“ odovzdajú svašky mladým manželom peniaze vyzbierané počas tanca.

Na tanečný parket prichádza *zastavnik* s ozdobeným stromčekom - *zástavou* - a tancuje s nim uprostred kruhu mladých. Potom pokračuje voľná zábava až do rána.

V nedeľu ráno išli mladomanželia do kostola, ostatní zostali doma chystajúc na popoludnie pohostenie. V nedeľu sa v dome nevesty zišla jej najbližšia rodina, podobne aj u ženícha. Z kostola išli mladí najprv do ženíchovho domu, kde sa zdržali asi do piatej hodiny popoludní, vypravali vozičkárov a potom prišli do nevestinho domu. Mladý si medzitým pripravil najnutnejšie veci, lebo prichádzal za *pristaša* do domu nevesty. Ďalšie sťahovanie prebiehalo pozvoľna v nasledujúce dni. V pondelok sa ešte v rodine nevesty konalo malé pohostenie pre blíz-

kých spolupracovníkov a vedúcich pracovníkov zo zamestnania jej a oboch jej rodičov. Pre širší okruh spolupracovníkov nosili koláče a alkohol do práce. Nevesta sa vyjadrila, že ktorýsi z družbov ju chcel uniesť, ale nakoniec sa rozumne dohodli, a k ničomu nedošlo.

Vydavcom bol krstný otec nevesty.

Starostom bol ujo mladoženicha.

Jedna zo *svašiek* - ženíchova kmotra, druhá - manželka starostu.

Slovníček:

cetoš - v Hanušovciach nad Topľou pojem nezaužívaný, pochádzajúci zo zemplinského prostredia a označuje sa nim manžel matkinej sestry,

kopaňik - krpátý človek, krpáň,

mlada - nevesta,

mladi - ženich,

pokrejtka - vienok, ženíchov vienok obsahuje taký kvet, z akých kvetov má nevesta spravenú kyticu a je väčší ako vienky družbov, starší družba má odlišnú „pokrejtku“ od mladoženicha, kvet taký, z akých je kytica staršej družičky, „pokrejtky“ ostatných družbov pozostávajú zvyčajne z bielych karafiátov, spravidla tieto kvety dostávajú ostatné družičky,

pristaš - zať bývajúc v dome svokrovcov,

redovi - polnočný tanec svadobčanov so začepenou nevestou, ktorú privedú na parket dve svašky a postupne, zaradom ju všetci povykrúcajú,

rusnacke piesne - piesne spievané rusínskym dialektom,

svadzbená, svadzbeni, svadzbeni rodičove - svadobní rodičia,

svaška - jedna z neviest, ktoré zabezpečujú čepenie nevesty a vedú ju na „redovi“,

starosta - starejší,

vidavec - obdobná funkcia ako starosta, ale z nevestinej rodiny, ako funkcia figuruje len pri privítaní ženíchovho sprievodu, potom opäť „preberá žezlo“ starosta,

tepšovňik - biely kysnutý koláč,

zastáva - ozdobený vrcholec stromčeka (smrek) farebnými stuhami,

zastavník - svadobná hodnosť, muž ktorý nesie „zástavu“.

HERMANOVCE

Svadba dnes u nás nezačína pytačkami - tento zvyk už dávno vymizol, ale zásnuby, či skôr ich zmodernizovaná podoba, zostali. Zásnub sa zúčastňujú len rodičia budúcej nevesty a ženicha a obaja nastávajúci mlado-manželia. Vtedy rodičia ženicha spolu s ním navštívia rodičov nevesty. Zásnuby sú skôr spoločenským posedením a spoznaním sa rodín, kde si obe strany dohodnú, prípadne len potvrdia už skôr dohodnutý termín a miesto svadby. Pri tejto príležitosti odovzdá budúci ženich zásnubný prsteň svojej nastávajúcej. Pred svadbou - zhruba tri mesiace - mladí absolvujú na fare predsavadbnú prípravu. V Hermanovciach sú svadobné obrady vždy v kostole, snáď len Rómovia mali niekoľko svadobných obradov na obecnom úrade. Doma sa svadby už nekonajú - zvykom je konať svadobnú zábavu

v reštauráciách - buď v miestnej reštaurácii, prípadne podľa kapacity sály niekde v okolí. To platí pre svadby oboch miestnych rodákov a v prípade, ak je nevesta z Hermanoviec. Pre „cudziu“ stranu platí, že strana nevesty má prednosť pri určovaní miesta svadobného obradu a miesto svadobnej veselice sa hľadá na polceste. Sála či reštaurácia sa zabezpečuje aj pol roka dopredu. Mladí si zabezpečia aj hudbu - zväčša živá hudobná skupina, prípadne folklórna hudba, ale párkrát už bola aj diskoteková hudba. Hudbu vyberajú mladí spolu, vypláca ju však ženich. Podobne sa zabezpečí aj fotograf a bežné je aj video.

Tri týždne pred svadbou začínajú v kostole ohlášky. Dva týždne pred svadbou rodičia pozývajú na svadbu hostí osobne. Posielajú sa aj oznámenia, ale v každom prípade sa pozýva ešte aj osobne, kde sa hneď aj zisťuje, či pozvaný naozaj príde a podľa toho sa pečú aj doma - v týždni pred svadbou koláče, ale prevláda už objednávanie zákuskov u cukrárov, kde sa dohodne počet a druh zákuskov

a deň pred svadbou sa dovezú hotové zákusky domov. Týždeň pred svadbou zväčša mladoženích „*prepíja slobodu*“ - usporiada pre svojich priateľov - družbov - posedenie a pohostenie, prípadne idú spolu na zábavu, či na diskotéku. V piatok, prípadne vo štvrtok pred svadbou sa „vijú“ pierka. To sa schádzajú hlavne družičky, ale povolená je aj prítomnosť družbov. Podlá spoločnosti sa donesie harmonika, prípadne sa spieva bez nej. V deň svadby sa doma varí väčšinou guláš, ktorý sa podáva skôrprichodzím hosťom. Nevesta si oblieka biele šaty, ktoré by mladý pred svadobným dňom nemal vidieť. Do domu prichádza kadernička na úpravu účesu. Zväčša okolo poludnia je dohodnuté fotografovanie vo fotoateliéri. Skôr ako ostatní hostia, prichádzajú starostovia a starší družba a staršia družica. Jedna i druhá strana má svojich starostov. Za starostu sa pozýva v prvom rade kmotor, ak ho mladý, alebo mladá nemá, prechádza poradie na birmovaného otca, ak ešte nebol birmovaný, prichádza do úvahy krstný otec. Starostovia zväčša sú zároveň aj svedkami pri svadobnom obrade.

Hostia sa schádzajú v dome mladých - každý pri svojej strane, pri príchode zároveň odovzdávajú svoj dar - väčšinou praktické veci do domácnosti, ale dávajú sa aj peniaze - pre mladých manželov. Z domu mladého sa ide do domu nevesty. Pred odchodom z domu sa mladý „*odpytuje*“ rodičom, *odpytovanie* vedie starosta, ktorý vhodne pripraveným príhovorom - citátom zo svätého písma, prípadne vlastnými slovami - uvedie obrad. Mladý, kľáčiac na staršou družicou prestretom uteráku, sa odpytuje slovami: „*Odpušče mi a dajce mi požehnanie*“ od každého rodiča. V prípade, že niektorý rodič už nežije, ide sa na cintorín ešte pred týmito obradmi.

Cez dedinu prejde sprievod, ktorého čelo tvorí budúci ženich a staršia družica, družbovia, hostia a rodičia idú na konci - musia totiž pozamykať dom. Úplne na konci sprievodu kráčajú starosta so ženou a rozdáva zákusky a nalievajú pálenku. V dome nevesty očakávajú prichodzích, ale dvere

pred nimi sa zamknú - „*Chto sce a co tu chcece?*“ spytujú sa. „*Čuli sme že tu mace šumné dzifče na vidaj, ta sme, tu s našim mladím, prišli po ňu*“, odpovedá ženíchov starosta. Do prekáračiek pri dverách sa zapájajú aj ďalší, ale po krátkej chvíli sa dvere otvoria, obe strany si nalejú do pohárikú pálenky a prichodiaci vstupujú do domu.

Po príprave - pripnutí pierka ženíchovi a i. nasleduje spoločný obrad *odpytovania* oboch snúbencov od rodičov. Hlavné slovo pri všetkých obradoch má ďalej starosta ženicha, starosta nevesty mu len pomáha. Obrad je taký istý ako v dome ženicha. Staršie ženy zvyknú spievať pieseň: „*Klikaj (Ančo, Marčo, Janču, Jožku...) klikaj, na svojo kolena, pýtaj še ocovi (maceri) preboha...*“ Počas tohoto obradu starší družba s družicou vonku predávajú ostatným družbom kytice kvetov pre družice. Družice pripínajú družbom pierka.

Nasleduje sprievod dedinou do kostola - prvý starší družba s nevestou, ženích so staršou družicou, družbovia s družicami, hostia, rodičia a na konci rozdeávajú starostovia. Sprievod zvyknú po ceste zastavovať - výkupným, povolením ďalšej cesty je fľaša pálenky. V kostole kňaz víta mladých pred vchodom kostola. Obrad v kostole je väčšinou spojený so svätou omšou. Po omši nasledujú pred kostolom gratulácie od prítomných. Pri príchode do reštaurácie privíta mladých chlebom a soľou vedúci zariadenia, vtedy aj rozbije tanier či pohár, ktorý mladomanželia spoločne musia upratať - ženích zamatá, nevesta drží lopatku na smetie.

Za vrchom stola sedia v strede mladomanželia, po boku nevesty rodičia ženicha a naopak a starostovia s manželkami. Prípadne sa necháva miesto pre významných hostí - napr. pre kňaza. Starosta prednáša prípitok, nasleduje spoločná modlitba a predjedlo, prípadne hneď polievka a ďalej prvý chod. Podávajú sa väčšinou tri chody jedál - dva do polnoci a posledný pre *redovom tanci*.

Po prvom chode starostovia vyberajú do taniera peniaze pre mladých, ktoré im hneď

odovzdajú. Hneď potom sa vyberajú aj peniaze na *kostol*.

Po sólovom tanci mladomanželov pokračuje zábava do polnoci, kedy nasleduje „*snímanie venca*“. Na túto príležitosť si mladí v Hermanovciach, ak nemajú vhodnú spoločnosť mladých, pozývajú chlapcov z miestneho folklórného súboru. Začína sa pomalým tancom - valčíkom, počas ktorého sa starší družba snaží posadiť nevestu na stoličku. Na tretíkrát sa mu to podarí. Nasleduje dovoľenie starostu: „*Pan starosta, či mi dovolice k nevesce pristupic a jej želeny venec z hlavy snac?*“ „Ket ona dovolil i ja dovolím“ - odpovedá starosta. To isté sa starší družba pýta nevesty, ktorá nakoniec po treťom opýtaní, keď už starší družba kladí na kolenách, dovoli. Starší družba si potom dovedie ďalších družbov, ktorí tancujú okolo sediacej nevesty a počas tanca jej znenazdajky berú z hlavy ozdobu - „*venec*“. Niekedy sa na tento obrad oblieka nevesta do tradičného kroja, vtedy jej berú z hlavy partu. Počas tanca má nevesta na pleciah šatku a niektorý družba v ruke klobúk - čo sa skôr dostane na hlavu nevesty po zobrať party, podľa toho sa háda, čo sa narodí prvé - či chlapec alebo dievča. Nevesta sa potom odchádza prezliecť do *redového kroja*, príp. šiat a družbovia tancujú s partou, ktorú ponúkajú aj na predaj - väčšinou sa im to podarí - obchod sa dohodne dopredu so sestrou nevesty, príp. staršou družicou - partu vymenia za fľašu pálenky. Nasleduje tanec s fľašou a ponad fľašu. Vtedy si družbovia musia dávať pozor, pretože hosťom je dovolené fľašu ukradnúť. Po tanci s fľašou je už nevesta väčšinou pripravená na *redový tanec*, ktorý hneď začína tancovať spolu so starším družbom. Ďalej sa striedajú hostia podľa ľubovôle. Za tanec sa platí starostovi, ktorý tanec organizuje. Druhý starosta tým, ktorý odtancovali, nalieva pálenku a ponúka ich koláčom.

Po polnoci niekedy prichádzajú na svadbu aj zamaskovaní hostia, ktorí zohrajú scénu, akože žena donesie mladomanželovi jeho nemanželské dieťa, o ktorom, samozrejme,

nevesta nemá ani potuchy. Muž sa vtedy prezlieka do ženských šiat a naopak. Tento veselý pár zabáva hostí a tancuje s nimi. Po poslednom chode jedia sa hostia rozchádzajú. Výslužku - malú krabičku zákuskov - starostovia a význačnejší hostia aj fľašu pálenky, dostávajú domáci hostia už v piatok pred svadbou, cezpoľní pri odchode zo svadby. Výslužku rozdávať rodičia mladomanželov.

Na druhý deň po svadbe sa v oboch domoch schádza blízka rodina a susedia na tzv. *vižirki* - „vyžieranie“, dojedanie... Jedenie, pitie a spev nasleduje do večera, kedy sa odchádza „*s perinami*“. V batohu sa nesie symbolický vankúš. Opäť je dovolené zamaskovanie sa do šiat opačného pohlavia, a vytvára sa sprievod, ktorý odchádza do domu, v ktorom bude budúci zať, či nevesta po svadbe bývať. Tam sa obe rodiny zabávajú do úplného vyčerpania...

Po týždni od svadby zvykne sa robiť tzv. *praceľské* - kedy navštevujú rodičia nevesty svojich nových príbuzných - rodičov zaťa.

HIADEL

Tradícia pestrých a veselých svadiieb je u nás už dlho zakorenená, o čom svedčí aj zmienka o svadbe, ktorá zvykla trvať až tri dni (kniha *Hiadeľ* 1424 - 1994). V súčasnosti sú svadby hlavne z finančného hľadiska menšie a samozrejme jednoduchšie. Prvá svadba tohto roku sa konala 9. januára 1999. Predsvadobné zvyky nie sú zachované, snáď len pečenie svadobného pečiva týždeň pred svadbou. V deň svadby sa rodina snúbencov stretáva u nevesty (jej príbuzní) a u ženicha jeho príbuzní. V dome nevesty sa čaká na príchod ženicha a jeho svadobčanov. Zatiaľ mladí rovesníci nevesty (len v prípade, že ženich je z inej obce, resp. z mesta) pripravujú tzv. *bránu*, na ktorej musí ženich svoju nevestu vykúpiť, inak ho mládenci nepustia. Tohto roku si mládenci za vykúpenie nevesty „zarobili“ 1.400,- Sk. Po vykúpení si ženich so starejším a hosťami ide po svoju nevestu, kde sa koná odobierka. Na odobierke rodičia dávajú budúcim mladomanželom požehnanie.

Snúbenecký pár dostáva od rodičov požehnanie a všetci sa poberajú do miestneho kostolíka, kde mladý pár víta najskôr pán farár a potom vo vnútri miestny spevokol zväčša piesňou *Prijmi matka snúbencov pár*. Potom sa začína samotný svadobný obrad.

Po jeho ukončení mladý pár prijíma početné gratulácie od príbuzných, priateľov, susedov... Veselým spevom vyprevádzajú miestne ženičky mladomanželov na ceste na svadobnú hostinu. Svadobná hostina je pripravená v rekreačnom zariadení YMCA, kde mladomanželov už víta rozbitý tanier, ktorý musí ženich pozmetať na lopatku, ktorú drží nevesta. Keď sa im to podarí, ženich zoberie nevestu na ruky a prenesie ju cez prah dverí. Potom sa všetci usadia, začne sa večerať. Po večeri sa začína tancovačka, na ktorej najskôr tancujú mladomanželia a neskôr všetci tancachtivý. Okolo polnoci sa začína tzv. *odvijanka*. S nevestou sa spevom lúčia jej kamarátky oblečené v kroji, krstná mama jej z hlavy *sníma venček*. Následne starejší vyhlási vykrúcanku, na ktorej všetci vykrúcajú mladomanželský pár, ale najskôr musia za tanec zaplatiť do taniera. Po vykrúcanke nasleduje klasická svadobná veselica až do skorých ranných hodín.

Niekedy je zachovaný zvyk únosu nevesty, tá je unesená kamarátkami buď na zábavu alebo do baru, a keď ju ženich konečne nájde, svadba pokračuje tancovaním.

HLADOVKA

Dnes sa už z toho, čo bolo zvykom na svadbe kedysi, dodržiava pomerne málo. Čo sa týka oblečenia, stáva sa občas ešte aj dnes, že prví družbovia a družice sú oblečení v goralských krojoch. Do krojov sa obliekajú aj perinárky. Tento zvyk však oveľa častejšie môžeme vidieť v Suchej Hore, kde sa v poslednom čase opäť oživujú staré obyčaje, piesne a tance.

Pozývanie svadobných hostí majú na starosti budúci mladomanželia. Týždeň alebo dva pred svadbou obchádzajú najbližších príbuzných a pozývajú ich na svadbu. V deň

svadby pozývajú už predtým pozvaných hostí opäť družbovia.

V ojedinelých prípadoch kupuje neveste svadobné šaty ženích (dnes sú šaty častejšie z požičovne), košeľu pre ženícha kupuje nevesta. Snubný a sobášne prstene kupujú snúbenci spoločne, ale platí ich ženích. Celý týždeň pred svadbou sa chystá svadba. Pečú sa koláče, najskôr suché pečivo a potom zákusky. Pečú sa makovníky, lekvárové koláče a nesmú chýbať *maskále*.

Večer pred svadbou sa stretnú družice u mladej paney a chystajú pierka pre družbov. Prvá družica tiež odnesie mladému pánovi košeľu a kravatu (motýlika), ktorú mu kúpila nevesta. V deň svadby, keď príde prvý družba pre mladuchu, pri dverách obyčajne stojí krstná mama alebo niektorá zo žien, ktoré pomáhajú obliekať nevestu a nepustí družbu skôr, ako jej povie prečo prišiel:

- *Po čo si prišiel?*
- *Prišiel som pre nevestu.*
- *A koho tu chceš nájsť? Tu nikto nie je.*
- *Ale ja viem, že je. Určite tu niekto je, pretože ma sem poslali.*
- *Á, to ťa zle poslali. Tu nie je nikto, skús u susedov.*
- *Nie, ja viem, že som dobre.*
- *Ale nie, veď tu nikto nie je. Koho tu vlastne hľadáš?*
- *Hľadáš tú a tú (Marienku...).*
- *No tak pod'. A máš dačo?*
- *Mám fľašu.*
- *Dobre, tak ťa pustíme, ale musíš si ju sám nájsť.*

Družba vojde a obyčajne mu podstrčia niekoho iného - napr. kaderníčku, ktorá česala nevestu. Dajú jej nejakú ružičku do vlasov a pýtajú sa:

- *Je to tá, ktorú chceš?*
- *No pre mňa by bola, odpovedá družba, ale pre toho druhého? Neviem, či pristane. Inú tu nemáte?*
- *Nemáme. Ale ak nám naleješ, možno pohľadáme.*

Družba naleje prítomným a tí ho pustia do ďalšej izby. Tá je však prázdna (nevesta je za dverami).

- *No vidíš, však sme ti hovorili, že tu nikto nie je.*
- *Ale určite tu bude.*

Začína hľadať a samozrejme, že nájde nevestu za dverami.

- *No veď túto hľadá.*

Ak pochádza ženích z inej dediny, miestni mládenci postavia *bránu* (drevenú žrdku ozdobia stužkami, smrečinou, pripevnia vtipný list - plagát, na ktorom sú ich požiadavky - výkupné za nevestu). Sprievod pustia ďalej až vtedy, keď ženích zaplatí výkupné za dievča z dediny. Obyčajne skončí vyjednanie o výkupné jednou, dvoma fľašami pálenky.

V súčasnosti sa väčšinou skoro všetky svadby robia v sálach kultúrnych domov alebo reštauráciách v mieste bydliska nevesty, a tak sa aj všetky zvyky prenášajú tam. Družba privedie nevestu do sály. Nevesta pripne pierko mladému pánovi - pomáha jej pri tom prvá družica a ženích odovzdá neveste svadobnú kyticu. Takisto každá družica pripne pierko svojmu družbovi. V minulosti si družice vyberali družbov samé (pretekali sa), dnes im ich vyberú (po dohode s nimi) budúci mladomanželia. Aj prvý družba odovzdá kyticu prvej družici. Potom starejší, družbovia alebo najbližšia rodina pripraví stoličky pre rodičov a biely obrus, na ktorý si kľakne mladý pár, aby odprosili rodičov za všetky krivdy, ktoré im spôsobili počas ich doterajšieho spoločného života s rodičmi. Starejší prednáša toto odprosovanie a mladomanželia po ňom opakujú. V niektorých rodinách býva toto odprosovanie po slovensky, v niektorých po goralsky:

- Prošim Vas ojcovje, brača, šostry,*
cala rodžina i cala družyna.
Zeby šče mi racyli odpuščič jak vas kedy obražyl.

Rodičia potom urobia krížik neveste aj ženichovi a dajú im požehnanie. Potom sa svadobný sprievod vyberie do kostola na svätú omšu. Po skončení obradu mladomanželom pred kostolom blahoželajú všetci prítomní. Býva zvykom, že cestou do kostola sa sprievodu prizerajú ostatní obyvatelia dediny a tak ženy - kuchárky pripravia niekoľko košíkov so zákuskami, ktorými ponúkajú okolostojacích. Družbovia alebo muži zase ponúkajú pohárik pálenky.

Ak je niektorý z budúcich mladomanželov sirota, často zájdu pred svätou omšou na cintorín, aby sa krátko pomodlili na hrobe svojich rodičov a položili kyticu kvetov. Zosnulých rodičov potom na svadbe zastupujú krstní rodičia.

Po návrate svadobného sprievodu do sály, ich privíta obsluha pohárom vína (šampanského), chlebom a soľou (nie vždy). Pri tejto príležitosti sa rozbijú poháre alebo tanierik a mladoženích dostane metlu, nevesta zmeták a musia urobiť poriadok - pozametať všetky črepy. Vždy sa však niekto nájde, kto si z nich robí žarty a občas im pozbierané črepy opäť rozsype. Potom ženích preniesie nevestu cez prah a zanesie ju za svadobný stôl.

Po prípitku nasleduje spoločná modlitba a začína sa jesť. Mladomanželia jedia polievku jednou lyžicou a navzájom sa kfmia. Ďalšie jedlá už jedia každý vlastným príborom. Po jedle do prvého tanca idú ako prví novomanželia a nasleduje svadobná zábava. Na svadbách hrávajú kapely z najbližšieho okolia a čoraz častejšie sa objavujú aj disdžokeji. Medzi ďalšie zvyky, ktoré sa ešte dosť často objavujú, patrí snímanie party, čepčenie. Stáva sa, že na túto časť svadby príde aj miestna goralská muzika. Ženy a dievčatá - družice sa prezlečú do goralských krojov a nasleduje čepčenie.

Ako prvá je na rade odobierka s kamarátkami. Nasleduje privítanie medzi ženy, očepčovanie. Prinesú misku, v ktorej je niečo červené - malinovka a pod., klát a sekeru a nasleduje snímanie venca. Keď snímu neveste veniec, snažia sa ho rýchlo vložiť

niektorej z prítomných dievčat na hlavu, ktoré by sa potom mali do roka vydať. Snímu pierko aj ženichovi a potom sa ženy snažia ženichovi dať na hlavu šatku a mládenčí neveste klobúk. Ak sa to niekomu podarí, bude vraj ten druhý *pod papučou* (ak sa podarí dať ženám ženichovi na hlavu šatku, bude po celý život pod papučou on a naopak).

Potom sa nevesta ide prezliecť a opäť to častokrát býva goralský kroj. Ženy častokrát skryjú nevestu a pod bielu plachtu prichystajú aj ďalšie dve postavou podobné dievčence a nechajú ženicha, aby si vybral nevestu. Je šťastný, ak sa mu to podarí, no stáva sa aj to, že si nevyberie tú pravú a nájde ju až na tretíkrát.

Pred očepčením nevesty sa stáva, že sa mládenčí snažia ukradnúť nevestu a rýchlo sa presunúť do nejakej krčmy a pod. Starosť o to, aby nevestu neukradli je na pleciach prvého družbu. Ženích ju musí čo najskôr nájsť, zaplatiť výkupné - zaplatiť konzumáciu mládencom v krčme a až potom sa môžu vrátiť do svadobného domu - sály.

Po očepčení sa obyčajne čítajú telegramy, ktoré mladomanželom došli pred svadbou. Svadobné zábavy bývajú najčastejšie asi do tretej hodiny rána. V minulosti končila svadobná zábava (asi do rokov 1977 – 1980) okolo polnoci až druhej hodiny ráno. *Cepjarki* zanesli záhlavce či periny do domu, kde mala mladucha bývať a spolu s najbližšou rodinou sa potom zo sály presunuli do svadobného domu nevesty alebo ženicha a tam pokračovala zábava pri goralskej muzike. Dnes už svadba končí v sále (reštaurácii) a výnimočne v svadobnom dome. Výbava nevesty, ktorá sa kedysi prevážala na koňoch v rebrinaku po svadbe a bolo okolo toho tiež veľa spevu, sa dnes preváža v menšej zábave. Osobné veci nevesty, nábytok sa preváža tiež so spevom, napr. na vlečkách za traktorom.

Na druhý deň po svadbe - v nedeľu sa mladomanželia zúčastnia svätej omše a po nej bývajú *popraviny* - pohostenie, na ktoré sa pozýva najbližšia rodina, bratia, sestry, krstní

rodičia, birmovní rodičia a pod. Začína sa slávnostným obedom a nasleduje veselá zábava, sprevádzaná goralskými spevmi, často pri harmonike, občas pri goralskej muzike (hlavne ak je v rodine niektorý muzikantom).

Svadobnej hostiny sa častokrát zúčastňujú aj spolupracovníci, známi nevesty či ženicha, a aj keď už dnes nie sú také veľké svadby, ako to bývalo v minulosti (pred 15 - 20 rokmi to bývalo aj do 300 ľudí). Aj dnes bývajú svadby, na ktorých sa v priemere zúčastní okolo 100 svadobných hostí (80 - 150 hostí).

HORNÁ SEČ

Svadba začína u nevesty už vo štvrtok, keď sú tzv. *pierkoviny*. Vtedy družičky chystajú pre družbov pierka. Schádzajú sa aj mládenci, zdobí sa miestnosť. V sobotu svadba začína pre hostí od 14.00 hodiny. Podávajú sa dve jedlá a potom je odobierka od rodičov. Pár si kľakne pred rodičov, pomodlí sa a odprosuje svojich rodičov, aby im dali požehnanie na vstup do manželstva. Nasleduje omša v kostole. Do kostola sa ide za účasti hudby, ktorá má prenosné nástroje. Potom, pri vstupe do miestnosti, sa mladým sype na hlavu cukor (alebo ryžu), čo je znak sladkého a plodného života. Začína zábava. Najprv majú sólo družičky, ktoré tancujú. Je to dlhý tanec zväčša na rytmus čardáša. Hudba je stále živá, ľudová i moderná, a podľa toho sa striedajú aj druhy tancov. Medzitým sa vyberú peniaze na kostol a v minulosti aj tzv. *pridané*. Dávali to len hostia nevesty. Okolo polnoci sa sníma vienok neveste. Starší družba si pred ňou kľakne a prosí o sňatie vienka. Nevesta mu dá tri úlohy, ktoré má splniť. Je to modlenie alebo spievanie, tancovanie a pod. Po splnení úlohy mu dovoľí, aby jej zo zobral. S týmto vienkom zase tancujú chlapi tzv. *družbovský tanec*. Je to čosi podobné ako predtým tancovali dievčatá. Nevesta sa prezlečie zo svadobných šiat do redových. Začína bez predohry tanec. Tancujú veľmi blízka rodina nevesty a ženicha. Týmto tancom sa nevesta lúči so svojou rodinou a vstupuje do rodiny ženicha. Sú pri-

pravené dobroty pre tancujúcich. Nakoniec si ju manžel musí ukradnúť. Po tomto akte zväčša nasleduje *darovanie*. Starší družba tanečným krokom za sprievodu hudby daruje veci ženichovým blízkym od nevesty. Po týchto obradoch nasleduje neviazaná zábava. Svadba sa končí ráno niekedy až v neskorších hodinách. Po skončení svadby hostia odchádzajú a so sebou majú tzv. *výslužku*. Sú to koláče, miestny biely chlieb tzv. *tepšovnik* a kúsok torty. Najbližší dostávajú aj alkohol.

HOROVCE

Po zásnubách sa rodičia snúbencov dohodnú na termíne a mieste svadby. Dva týždne pred svadbou snúbenci pozývajú osobne svojich priateľov a rovesníkov za družbov a družičky. Rodičia zase pozývajú svojich najbližších. Zaužívaný je aj spôsob pozvania svadobným oznámením.

Samotná svadba začína v piatok, keď mladý (snúbenc) s družinou príde k mladej (snúbenci) po pierko (*pokrejdu*). Tu sa spieva tak do polnoci. Dávnejšie sa tomu hovorilo, že sa *hralo na vinky*.

V rodinách prebiehajú zabíjačky a pečenie zákuskov.

Ženich si príde pre nevestu do jej domu, ktorá sa po odobraní od svojich rodičov a príbuzných (prevádza to pytač) poberá do kostola. Po vykonaní obradu sobáša nastáva gratulácia novomanželom. Všetci hostia sa odoberú do miestnosti kultúrneho domu. Ženich s nevestou a najbližší príbuzní sa idú fotiť. Po príchode do miestnosti kultúrneho domu mladucha rozbije tanier a črepy musí pozametať ženich. Stáva sa, že mu v tom vždy niekto zabráni a črepy rozhádže. Nastáva sólo pre novomanželov. Prípitok prednesie a hostí v mene novomanželov a rodičov privíta starosta (starejší). Pri podaní polievky na stôl sa začne starosta modliť. Svadba pokračuje spevom a tancom. Je zvykom, že pred tým sa ešte hrá družbovský tanec, kde sa mladí zoznámia. Asi každú hodinu sa na stôl donášajú rôzne jedlá. Ako predjedlo býva šunka, vajíčko, šalát alebo guláš

(bravčový perkelt). Niekedy sa podávala aj huspenina.

Po polievke nasleduje dusená ryža, plnka, varené alebo grilované kuracie mäso, nasleduje knedlík, kapusta a bravčové pečené, alebo aj iná špecialita. Pred tancom *redovi* - je to tanec s mladuchou - sa podávajú rezne a šalát.

Samotný tanec *redovi* je okolo polnoci aj pozdejšie. S už v kroji prestrojenou mladuchou tancuje každý družba a blízka rodina, muzika spieva o každom, kto s ňou tancuje. Po tanci každý mladuchu finančne obdári (najmenej 100 Sk), a pripije pri stoliku, na ktorom je veľikánska torta a hodne druhov nápojov. Po štrngnutí dostane kúsok torty alebo zákusok na podnos. Po skončení tanca prichádza ženích pre nevestu, ktorú si chce odniesť. Mládenci jej ukradnú topánku a ženích vtedy musí postaviť fľašu. Stáva sa aj tak, že mladuchu ukradnú zo svadby, vtedy ženích platí výkupné.

Svadba ešte nekončí, tancuje a spieva sa ďalej. Posledným jedlom je plnená kapusta (*hul'ky*). Vtedy hostia už pomaly odchádzajú, lúčia sa s nimi svadobčania (rodičia) a na cestu im nabalia balíčky so zákuskami a jedlami či pálenkou.

V nedeľu sa opäť schádzajú, ale už len najbližšia rodina. V minulosti sa ešte týždeň po svadbe stretli rodiny, a to u tých, u ktorých nebola hlavná časť svadby.

Doprava na svadbe je osobnými autami a autobusom. Niekedy sa vozilo na parádnych vozíkoch a kočoch pestro vyzdobených. Vyzdobené boli aj postroje na koňoch. Na prvom koči išla mladucha, na druhom sa viezol mladý. Po sobáší už išli spolu so spevom tam, kde sa konala svadba.

HRABUŠICE

Vek mladomanželov je približne od 20 do 25 rokov. Rodičia nevesty pozvú ženíchových rodičov na zasnuby. Ženích prichádza s kyticou pre budúcu mamu a manželku. Slávnostné posedenie, pri ktorom mladý odovzdá snubný prsteň mladuche, naruší dojednávania ohľadom zabezpečenia sály, zákuskov, druhov jedla a sobášneho posedenia.

Tri týždne pred svadbou sa rozpošlú oznámenia a pozvania pre najbližšiu rodinu k svadobnému stolu, ostatným známym len oznámenia.

Týždeň pred svadbou sa pečú zákusky doma (príde niekoľko žien), alebo ich robí cukrárenská firma.

Deň pred svadbou príde zopár ľudí preoblečených v starých svadobných šatách od nevesty k ženíchovi. Tam sa ako keby hádali o tom, prečo si berie inú nevestu, pretože s tou má už dieťa. Žiadajú od neho akési odškodné - peniaze, ktoré im ženích musí dať, aby si nakoniec spokojne mohol zobrať tú, ktorú si vyvolil. Po dohode si všetci zasadnú za stôl, dostane sa im pohostenia a po chvíli odchádzajú za spevu preč.

V deň sobáša ide svadobný sprievod od ženícha k neveste. Starší pýta mladú pre mladého. Tam mu núkajú najprv iné ženy, ale keď svadobní hostia už toho majú „dosť“, príde skutočná nevesta. Nasleduje odpytávanie od rodičov a požiadanie o rodičovské požehnanie, ktoré za mladý pár robí starší zo strany ženícha. Družičky ešte pred odpytávaním svadobným hosťom pripínajú svadobné pierka, nevesta pripne ženíchovi a ten jej odovzdá kyticu.

Potom sa odberu do kostola, alebo na obecný úrad. Po svätej omši kňaz vypravadí ženícha a nevestu von z chrámu a tam i potom svadobní hostia blahoželajú k uzavretiu manželstva. Nakoniec ženích rozhodí zopár *drobniakov* a deti ich rýchlo zbierajú. Niektorí mladí ľudia, ktorí poznajú novomanželov a nie sú pozvaní na svadobnú hostinu, urobia *bránu* a ženích musí vyplatiť určitú sumu týmto ľudom, aby mohli ísť ďalej. Po tomto akte novomanželia spolu s rodičmi odchádzajú do domu nevesty, aby tam odniesli svoje požehnanie. Svadobní hostia ich čakajú pred miestnosťou, kde sa má konať svadobná hostina. Po ich príchode vedúci tanečných priestorov novomanželov privíta chlebom, soľou, rozbije sa tanier. Ženích dostane metlu a črepy musí pozmetať a nevesta mu pomáha a drží zmeták. Od dverí

ženích na rukách prenesie nevestu k svadobnému stolu. Všetci si zasadnú k svadobnému stolu.

Starejší zo strany nevesty začne modlitbu, potom prednesie modlitbu a na rad príde obed alebo večera.

O polnoci nasleduje *rejdivý tanec*. Starejší obaja sú v kruhu so ženíchom a nevestou. Jeden vyberá peniaze za tanec, druhý ponúka pohárik a zákusok. Urobí sa veľký kruh a každý si môže zatancovať s novomanželmi. Družičky a družbovia (slobodní) sa snažia na záver tanca ukradnúť ženíchovi nevestu. Ak sa im to podarí, musí ženích zaplatiť dosť veľkú sumu družbom - výkupné za nevestu.

Nakoniec sa nevesta posadí doprostred sály a ženy jej za spevu ľudových piesní dávajú dole venček a dajú jej na hlavu šatku. Venček odhodí a ten, kto si ho chytí, môže byť o rok pod čepcom. Ženíchovi odpnú svadobné pierko, tiež sa vyhodí a mladý, ktorí si ho chytí, sa do roka môže oženiť. Nevesta sa potom odchádza prezliecť do iných šiat. Do skorých ranných hodín je zábava.

Na ďalší deň pokračuje zábava najbližšej rodiny zo strany ženicha u ženíchových rodičov a to isté u nevesty.

HRANOVNICA

Svadba patrí k najbohatším rodinným zvykom, pretože ide o hlavný zlom počas života a predurčuje celý jeho ďalší život. Najskôr prebieha výber partnera, čo v minulosti súviselo najmä s hospodárskymi podmienkami rodiny, alebo náboženstvom.

Prvým krokom k sobášu sú *nahuarki*, dnes používané sporadicky. Bola to forma zisťovania záujmu ženíchovej strany u rodičov vybraného dievčaťa. Používali sa nepriame vyjadrovacie metódy, ale zato zrozumiteľné odpovede z hľadiska spoločenského taktu, aby v prípade negatívneho stanoviska domáci návštevu neurazili.

V prípade priaznivého stretnutia rodičov nasleduje *rukovina*. Je to znova stretnutie v nevestinom dome za účasti rodičov, súrodencov a kmotrovcov a tu sa prejednávajú

podrobnosti priebehu svadby. V ten istý večer odchádzajú manželia ku kňazovi, aby vyhlásil v kostole ohlásky.

Príprava priebehu svadby nadobúda obradový charakter. Pozývanie na svadbu v obci vykonávajú družbovia (v minulosti trikrát), dnes iba v deň svadby s pomocou družbovských korbáčov. V deň svadby sa v domoch schádzajú hostia samostatne, nasleduje odobierka od rodičov, po požehnaní svadobná družina spevom sa premiestňuje do domu nevesty vypýtať ju na sobáš. Do domu nevesty vstupujú až po obradných formulách nevestiných a ženíchových funkcionárov. Družba privedie tú pravú nevestu až na tretíkrát. Nasleduje spoločné odpýtavanie od rodičov. Svadobný sprievod odchádza do kostola na čele so starejšími a za nimi vedie nevestu prvý družba. V tom čase, keď nevesta - podľa povery je vystavená pôsobeniu zlých síl, pretože už nie je pod ochranou rodičov a súčasne nie je pod ochranou domu ženicha. Najmä z toho dôvodu svadobný sprievod je sprevádzaný plieskaním korbáčov, výskaním a hlasným spevom, aby tak odohnali od nevesty zlé sily.

Po sobáši svadobná družina ide spoločne do svadobného domu. Cestou sa niekedy stáva, že domáci mládenci zahatajú cestu a žiadajú, aby si manžel nevestu vykúpil. Je to zvyk praktizovaný vtedy, keď manžel nie je domáci.

Pri vstupe do domu manželia vykonávajú úkony s magickou funkciou na zabezpečenie šťastnej budúcnosti. Nasleduje obcerstvenie a svadobné veselie s muzikou. Po polnoci príde na rad čepčenie za účasti výlučne vydatých žien, prvej družice a družbu. Po začepčení privedú nevestu, zasa však na tretíkrát. Týmto obrady získavajú na dramatickosti.

Po tomto akte sa z nevesty stáva žena *de facto*. Nakoniec sa prezlieka zo svadobných šiat do šiat klasických a zábava pokračuje až do rozchodu svadobčanov.

HRIŇOVÁ

Manželský pár - obaja 27 roční, zamestnaní ako závodná stráž v ZŤS.

Keď sa mladí rozhodnú pre spoločný život, príde ženích s rodičmi k neveste popýtať o ruku a zároveň prinesie prsteň a retiazku. Po súhlase rodičov mladej nevesty odovzdá prsteň a retiazku ženích mladej neveste, a potom sa dohodnú na termíne svadby, miestnosti, hudbe, starejšom, kameramanovi a čo sa bude podávať, aké jedlá a čo sa kúpi na pitie.

Vofakedy sa svadby robili u nevesty, pred sobášom bola hostina, ktorej sa hovorilo *oddávky*. Po odobraní išli na sobáš a po sobáši k ženichovi, kde bola svadba do rána. Dnes sa robí spoločne v reštaurácii alebo v kultúrnom dome.

Po dohode dátumu rodičia a mladí začnú zabezpečovať dohovorené veci. V poslednom týždni v oboch rodinách sa pripravujú fľaše s vetvičkou *krušpánu* a potom sa plnia alkoholom. U mladej nevesty sa zídu družičky a chystajú pierka pre družbov. V deň svadby starejší príde k mladému zaťovi, kde mu pripnú pierko na kabát, poprípade ozdobia valašku a odoberú mladého od rodičov. Poďakuje za všetko, čo pre neho rodičia urobili od malička až po túto slávnostnú chvíľu. Potom ženích ide s prvou družicou do auta, rodičia aj celá rodina tiež a idú pre mladú nevestu.

U mladej nevesty starejší vypýta od svadobných rodičov mladú nevestu a pošle prvého družbu pre mladuchu. Prvý družba na prvý raz *došikuje* ženu preoblečenú za *mantršku* a dohadujú sa so ženichom. Keď ženích nesúhlasí, prvý družba ide hľadať druhú. Aj po druhýkrát *došikuje* už dosť obstojne oblečenú ženu, ale to tiež nie je ona. Len na tretí raz *došikuje* tú pravú. Mladý zať súhlasí, že je to ona, odovzdá mladej neveste svadobnú kyticu a ona mu pripne pierko a ide sa odobrať (mladá nevesta) od svojich rodičov a blízkej rodiny. Pri odchode z rodičovského domu ženy spievajú pieseň *Zbohom ostávajúce mamičkine kľučky* a *Na tom našom dvore rastie plávka*. Nasadnú do áut, alebo sa zoradí sprievod a ide sa na sobáš.

Po sobáši je gratulácia. V mieste, kde je svadobná hostina, sa pri príchode robí tanier pre šťastie. Po zametení rozbitého taniera, rodičia privítajú mladých medom a mladí poďakujú za výchovu svojich polovičiek ich rodičom a matkám odovzdajú kytičky. Starejší usadí rodinu a prevedie prípitok.

Stravu pripraví v reštaurácii podľa výberu mladých a svadobných rodičov. Starejší pred podávaním polievky vyzve svadobných hostí, aby povstali a pomodlili sa. Potom zvykne hovoriť kuchárka, ktorá priniesla polievku. Potom prebieha zábava. Telegramy číta prvý družba s prvou družičkou o 22,00 hod. Potom o 23,30 hod. je rozlúčkový tanec so slobodou a nasleduje snímanie venca, kde sa privráva kamarátka, starejší a ženy spievajú vybrané svadobné piesne. Po zobrazení venca so spevom odvedú mladuchu na preoblečenie. Zvyčajne sa oblieka do kroja a so spevom sa *došikuje* do sály, kde začína *mladuchovský tanec*. Po tanci je poďakovanie rodine za finančné dary. Potom sa víta aj ženích medzi ženáčov – pripije sa mu na zdravie a zaspieva pieseň *Už som sa oženil, už je darmo*.

HRUBOŇOVO

Naša obec má matriku, t.j. až do roku 1989 sme vykonávali cirkevné i civilné obrady sobáša v obci. Najskôr ZPOZ pripravil nádherné obrady cez predsedu MNV, matrikárku a členov ZPOZu (básne, hudba, vinše a pod.), čím sa veľmi zdôraznila táto sviatočná atmosféra. Teraz sa konajú iba cirkevné obrady, čo je pre obecny úrad nedostupné pri ďalšej sledovanosti obradu sobáša. Bola som prítomná ako rodina na svadbe - ženichova rodina, prišla pýtať nevestu (ženích 25 r., nevesta 19 r.). Obe rodiny sa dojednali na 50 percentnom hradení nákladov svadby, pri organizovaní svadby v hoteli v Nitre. (Cena na 1 osobu 340,- Sk, účastníkov 90). Keď starejší vypýtal nevestu od rodičov, družičky pripáli pierka družbom (už bol spísaný zoznam), zoradenie sprievodu a išlo sa do kostola. Otec nevesty odovzdal nevestu

ženíchovi pred oltárom - družičky s družbami okolo oltára, za mladými stáli 2 svedkovia a rodičia a najbližšia rodina. Kňaz vykonal obrad sobáša, výmenou prsteňov a bozkom sa vyšlo z kostola. Nasledovalo blahoželanie účastníkov svadby novomanželom, odchod do hotela. Bolo podávaných 5 chodov jedla (predjedlo - šunka s chrenom), slepačia polievka, pečené kura s ryžou a kompótom, neskôr: hovädzie na smotane - knedla, zemiakový šalát, rezeň, pečené s knedlou, kapustnica s klobásou). Počas obradov sobáša sa konali tieto akcie:

- odchod mladých k fotografovi (medzitým sa stratila nevesta),
- odčepčenie nevesty (spevy *Dolu, dolu môj vienoček zelený*), odhodila ho nevesta na ďalšie dievča, ktoré by sa malo do roka vydať,
- tanec s mladou nevestou (medzitým sa robila zbierka na nevestu),
- prvá družica a družba v prestávke čítali telegramy,
- tanec pre kuchárky a zbierka pre kuchárky,
- príchod cigánky, ktorá si prišla vypýtať ženicha, že s ním čaká dieťa, a on sa oženil - žiadala náhradu za zradu,
- celý čas sa hodovalo, pilo a tancovalo (živá hudba i magnetofón, nahrávky),
- po ukončení svadby svadobné matky rozdávali krabice so zákuskami a flašu odchádzajúcim svadobčanom),
- poslednými hosťami zostali rodičia a mladí - nadržanom sa rozlúčili s poslednými hosťami a odišli prežívať svadobnú noc!

CHLEBNICE

Svadby v našej obci bývali poväčšinou na fašiangy. Teraz však sa táto tradícia nedodržuje. Toho roku budú len štyri svadby na fašiangy.

Svadba na dedine v súčasnosti sa u nás stala celorodinnou udalosťou, už nie je to tak

ako v minulosti, že trvala 3 dni, ako sa opisuje v publikácii na s. 184.

Mladí ľudia sa už tak nehnú do manželstva ako v minulosti. Poväčšinou sú zamestnaní mimo obec a okres a tak si často nájdu známosť mimo obec a zoberú sa podľa moderných zvykov, ako sa v súčasnosti svadby robia: o dvoch svedkoch, posedenie v nejakom zariadení v prítomnosti najbližších známych a priateľov.

Dedinská svadba sa u nás začína pozvánkou svadobných hostí na svadbu nádejnými snúbencami 2 týždne pred svadbou, osobnou návštevou a vzdialenejších príbuzných z obce písomnou pozvánkou spojenou s oznámením.

Zatiaľ rodina pripravuje u oboch mladých svadobnú hostinu. Zabezpečujú sa potrebné materiály na pečenie a varenie pred svadbou. Mladí, ak idú na cirkevný sobáš, navštívia miestneho duchovného a matričný úrad a tu dostanú príslušné poučenia o sviatosti stavu manželského a zároveň spíšu žiadosť o uzavretie manželstva. Táto dvojica je potom trikrát ohlásená pri sv. omši, že vstupuje do manželstva a či nie sú nejaké cirkevné alebo iné prekážky pre vstup do manželstva.

Mladý pán zabezpečuje prípravu miestnosti na svadbu, u nás je to MOS a zabezpečí si hudbu - buď živú alebo disdžokeja. Rodina si buď zabezpečí dodávku občerstvenia na svadbu zo ZVS alebo si môže zabezpečiť aj vlastnú dodávku v priestoroch MOS. Svadobný deň je poväčšinou sobota, v minulosti to bol hociktorý deň v týždni (okrem piatku), lebo bývalo viac svadiieb na fašiangy a nebolo toľko sobôt pre všetky páry.

V deň svadby sa zišli družbovia ráno u nevesty a u ženicha a išli *po volaní po rodine* - tento zvyk sa už nedodržiava. V dome nevesty i ženicha sú pripravené miestnosti pre hostí, ktorí prídu vyprevadiť nevestu a ženicha k sobášu. Akt odobierky sa nemení, je opísaný v knihe. Sprievod ide od mladého pána k neveste a po jej pridaní sa k sprievodu spolu idú na obrad do kostola za zvukov hudby, buď živej, alebo repro-

dukovanej z miestneho rozhlasu. Po skončení svadobného obradu sa blahoželá mladým manželom k uzavretiu manželstva - všetci účastníci. Sprievod sa odoberie do svadobnej miestnosti, kde je pripravená svadobná hostina. Pri vstupe musí ženích dokázať po prípitku, ako sa vie oháňať metlou pri zametaní črepín z rozbitých pohárov. Potom v náručí prenesie nevestu cez prah miestnosti do svadobnej sály.

Svadobná hostina sa začína modlitbou a prípitkom starejšieho mladým manželom. Po prípitku a zjedení predjedla začína pozdrav hudobnej skupiny a prvý tanec mladomanželov. Potom začína podanie obeda a potom už voľná zábava.

V priebehu svadobnej hostiny prichádzajú pozdraviť a pobrať želat manželom ich spolužiaci a priatelia zo zamestnania. Začína ľudová zábava, cez prestávky sa hrá na harmonike s ozembuchom a spieva celá svadobná spoločnosť. Potom predný družba s prednou družicou prečítajú pozdravné telegramy mladomanželom.

O polnoci idú ženy v kroji - predspevávajú, zan nimi nevesta, za ňou predná družica, predný družba a ďalší družbovia a družice, ktorí pri zapálených sviečkach formou ospevovania dobrých vlastností nevesty a ženícha ju v nápeve piesní odprevádzajú zo života dievčenského do stavu vydatej ženy zložením vienka a vyviazaním čepca. Po začepčení prichádzajú perinárky, vydaté ženy, spolužiačky, ktoré v kolese spolu s manželským párom vo veselej nálade vypravdia novomanželov do ich budúceho príbytku, kde sa nevesta preoblečie a vráti sa s manželom v civilných šatách na zábavu, ktorá sa končí ráno o tretej hodine.

JAKUBANY

Sme rusínska obec. Posledná originálna svadba, ktorú budem aj popisovať, bola v roku 1957. Svadba začínala tým, že ženích - *mlodyj*, aj keď často so svojou nastávajúcou predtým spolu nechodili a poznali sa iba z videnia - poslal svoju matku, aby mu ne-

vestu vyprosila od jej rodičov a s jej súhlasom. Ak nevesta súhlasila - ešte ten večer sa konalo u nevesty pohostenie *sprosinj*, kde prišiel ženích a jeho rodičia. Dal jej aj prsteň - obrúčku, neskôr len prsteň. Potom išli v kostole 3 ohlášky a po nich sa konala svadba. Svadba bola v pondelok (nie v sobotu) ráno tzv. *frištikom* - malé pohostenie, na ktoré sa osobitne pozývalo pozvaných na svadbu. Ešte v nedeľu pred svadbou (teda týždeň pred svadbou) družbovia vo dvojiciach pozývali podľa rozpisu na papieri, ktoré im dal ženích a nevesta) na svadbu. Chodili v noci, kým všetkých nepozvali. V nedeľu (pred dňom svadby) bol tzv. *družbovský tanec*. Prístup naň mali všetci bez rozdielu či boli alebo neboli pozvaní, prišla väčšinou mládež, ale aj starší. Tancovalo sa u ženícha v dome, a to v nedeľu odpoľudnia do večera. Potom sa muzikanti Cigáni, aj ostatní presunuli k neveste; pravda so ženíchom, kde si oficiálne vyprosil jej ručník a staršiemu družbovi odovzdali veniec nevesty. Veniec špeciálne zhotovený bol z krepového papiera. Tancovalo sa do polnoci. V pondelok o 10.00 hod. bol cirkevný sobáš, potom svadobná hostina u nevesty doma, prípadne u jej susedov. Pred večerom na voze priviezli nevestu s výbavou na voze do domu ženícha. Tak ju začepili a tancovalo sa do polnoci. Ráno v utorok svadobná rodina nevesty s muzikantmi išli do domu ženícha za nevestou s *frištikom*. Tu sa pohostili niekedy aj celý deň, a tým sa svadba skončila. No tí najbližší pokračovali ešte aj v stredu, ale bez muzikantov.

Poznámka: Obširny opis si vyžaduje najmenej 7 - 10 strán.

Svadba teraz: Je len ako všade inde (bez rozdielu) v sobotu, a to ako obyčajne v kultúrnom dome alebo hoteli so všetkou nám známou hostinou. Sobáše sú len cirkevné. Na dedine nebýva zvykom, žeby ako neveriaci si cirkevný sobáš neuzatvoril. Proste na dedine neveriacich niet a aj ten, čo by si bral dievča z Jakuban „musí“ sa sobášiť v kostole. Ináč by to bola hanba.

JASTRABIE NAD TOPEOU

Svadby v obci sú rôzne. Vek mladých je tiež rôzny. Niekedy sú to úplne mladí ľudia, niekedy sú to staršie páry. Svadby organizujú vo všetkých prípadoch spoločne, rodina ženicha aj rodina nevesty.

Svadobnej hostine predchádza *obzeranie kútov nevesty* (návšteva ženicha s rodičmi u budúcej nevesty). Ženich kupuje kvety pre nevestu a pre budúcu svokru a občerstvenie pre svokra a vo vhodnom čase, ktorý si vopred dohodli, navštívia dom nevesty, kde ženich popýta rodičov o ruku ich dcéry. Nasleduje pohostenie rodičov. Ženich daruje neveste prsteň s bielym očkom. Tu sa dohodne termín svadby, miesto svadby a počet svadobných hostí. Svadobná hostina sa väčšinou robí v reštauračných zariadeniach, a tak počet hostí závisí od kapacity vybranej reštaurácie. V ojedinelých prípadoch sa spoja nevesta i ženich a svadba býva v miestnych kultúrnych domoch. V našej obci nie je kultúrny dom vybavený na takéto akcie, preto tu svadby nebývajú. Svadobnými funkcionármi sú väčšinou u ženicha, a to pytač a starší družba. U nevesty je to staršia družička. Týchto funkcionárov si mladí vyberajú sami. Svadobné obrúčky sa kupujú tesne pred svadbou. V deň svadby sa príbuzní a pozvaní hostia schádzajú osobitne u ženicha a osobitne u nevesty. V sobotu, v svadobný deň, prinášajú dary, zákusky, torty, alkohol, darčeky. Keď je zidená celá rodina, všetci svadobní hostia, ženich s pytačom a všetci hostia sa odoberú do rodiny nevesty. V dome nevesty zatvoria dvere a nechcú pustiť ženicha s pytačom a starším družbom dnu, dokedy nevestu nevykúpi. Nasledujú rôzne prekáračky, až napokon sa dohodnú. Potom nasleduje *vypytyvanie*. To sa poukladajú stoličky do polkruhu, na ktoré zasadnú rodičia nevesty, rodičia ženicha, starí rodičia z oboch strán, prípadne krstní rodičia. Za mladých vypytuje pytač. Pokľaknutím pred rodičov dostávajú mladí rodičovské požehnanie a odchádzajú k sobášu. Sobáše sú kresťanské v kostoloch. Obrady v kostoloch sú rôzne,

podľa vierovyznania. Po skončení obradu prijímajú mladí gratulácie od pozvaných hostí, ako aj od priateľov a známych. Potom nasleduje svadobná familia z obidvoch strán. Do kostola nevesta ide v spoločnosti staršieho družbu a ženich v doprovode staršej družičky. Nevestu v kostole doprevádzajú aj dve svatky zo ženichovej strany.

Počas svadobnej hostiny sa podávajú rôzne druhy a chody jedál, občerstvenie, zákusky a tancuje sa do polnoci. O polnoci sa nevesta prezlečí do iných šiat a tancuje *redový*. Svatky delia torty a pytač zbiera peniaze na topánky pre nevestu. Nevesta tancuje, dokedy má s kým. S ukončením *redového* obyčajne končí aj svadobná hostina. Zabávajú sa už len tí najvytrvalejší. Hostia odchádzajú domov s výslužkou - zákuskami a tortou, v ojedinelých prípadoch aj s fľašou alkoholu.

JELENEC

Naša obec bola pôvodne maďarská, takže zvyky na svadbách, ktoré sa zachovali, sa robia iba na maďarských svadbách. Slováci v našej obci nemajú nejaké zvláštne znaky. Záleží od toho, odkiaľ je nevesta, alebo ženich, a na čom sa dohodnú obidve rodiny.

JEŠKOVA VES

Novomanželia - nevesta vo veku 20 rokov a ženich 24 rokov. Pred svadbou sa stretnú rodičia oboch, aby dohodli svadbu a podrobnosti. Je to miesto, kde sa svadba bude konať, čo sa na nej bude podávať (došť podrobne), dohodne sa pomer financovania tejto udalosti jednou i druhou stranou. V prvom rade termín svadby a počet hostí z jednej i druhej strany. V predvečer svadby sa stretnú účastníci svadby *na várkach*. Sem prinesú svoje dary pre mladomanželov, zákusky, torty, zarezané sliepky na polievku k svadobnej hostine, prípadne kura a fľašku alkoholu. Družice a družbovia prinášajú taktiež svoje dary menšieho charakteru, spravidla podľa svojich možností. Tu sú pohostení spravidla zabíjačkou ako je pečené mäso, klobáska, hurka a zabíjačková kapusta. Nalieva sa podľa chuti alkohol, víno aj nealkoholické

nápoje. Okrem toho sa ponúkajú zákusky a iné sladkosti. Starejší je občan, ktorý tieto úkony ako pýtanie nevesty vykonáva. Je pozvaný a tiež sa dohodnú o jeho odmene. Pýtanie nevesty sa koná prevažne v miestnosti, odkiaľ sa ide do kostola. Pýtanie vykoná starejší za spoluúčasti snúbencov. Po tomto sa sprievod odoberie do kostola a to podľa vzdialenosti - prenajatým autobusom, autami... Z našej obce sa chodí prenajatým autobusom a osobnými autami, pretože kostol je vzdialený tri kilometre. Po vykonaní sobášneho obradu, ktorý býva spravidla spojený so svätou omšou, pri vychádzaní z kostola zúčastnení ale aj nezúčastnení svadby blahoželajú novomanželom a neveste odovzdávajú kvety. Potom sa svadobný sprievod odoberie do zariadenia, kde bude svadobná hostina. Pred vstupom do tohto zariadenia spravidla kuchár alebo kuchárka privíta novomanželov s blahoželaním a ponúknutím alkoholu. Poháriky sú položené na tanieri, ktorý je použitý ako podnos, ktorý potom pustia na zem, tak aby sa rozbil *na znak želaní šťastia novomanželom*. Črepy musí pozametať nevesta a až potom sú vpustení do miestnosti k svadobnej hostine. Pred jej začatím vyzve starejší prítomných, aby sa povstali a spoločne sa pomodlili. Potom prednesie prípitok a začne sa svadobná hostina. Pripravená hudba vyhráva už pri vstupe do miestnosti i počas celej svadby. V prestávkach zabáva svadobčanov starejší rôznymi vtipmi ale i úkonmi, ako je cigánka, vyčítanka pre mladomanžela v žartovnom tóne a pod. Spravidla o polnoci prichádza skladanie závoja nevesty. Družičky si nevestu posadia do stredu sály a spievajú *Dole, dole môj vienoček zelený*. Potom zložia venček a hodia na hlavu najbližšej adeptke na svadbu, prípadne niektorej z družičiek, u ktorej sa predpokladá, že sa do roka vydá. Potom nevesta odíde s mladomanželom prezliecť sa do šiat vydatej ženy a zábava pokračuje do rána. Pred zložením venčka sa vyhlási sólo pre nevestu, s ktorou sa vytancujú všetci zúčastnení. Je to ako rozlúčka so slobodou. Po prezlečení nevesty

sa mladomanželia vrátia do miestnosti k ostatným svadobčanom, kde prvý družba s družicou čítajú telegramy. Potom pokračuje zábava. Po svadbe sa mladomanželia nastávajú podľa predbežnej dohody spravidla k jedným z rodičov, pokiaľ si nezabezpečia vlastný alebo samostatný príbytok.

KAČANOV

Svadobné hostiny sa už nekonávajú v našej obci, poväčšine je to v hoteli. Svadby, ktoré boli v minulosti u nás, boli to veľké svadby, ale vzhľadom na terajšiu finančnú situáciu ľudia od veľkých svadiieb upúšťajú. Svadba sa začínala pýtaním nevesty, resp. tzv. *vypytyvaním*, keď nevestu odpýtavajú od rodičov, z rodného domu, od bratov, sestier. Robí sa to tak, že sa dá stôl niekde doprostred izby, nevesta a ženích si stanú pred stôl a potom chlap nato poverený začne nevestu vypytyvať. Potom si nevesta a ženích pokľaknú, rodičia im dajú požehnanie a potom sa ide na sobáš do kostola. V kostole za mladomanželmi stoja družbovia a družičky v zástupe, počas celého obradu. Po skončení sobáša nasledujú gratulácie, potom zvyčajne sa odoberú na fotografovanie a po ňom idú na svadobnú hostinu. Ešte pred vstupom do miestnosti ženích musí zaplatiť, tam potom rozbijú tanier, črepy zbiera ženích, zametá, potom prenesie nevestu cez prah, slávnostný prípitok a nasleduje svadobná hostina, zábava. Po polnoci nasleduje *redový* - t.j. mladucha sa prezlečie zo svadobných šiat, najčastejšie do šiat červenej farby a nasleduje *redový tanec*. Spočíva v tom, že sa hraje pesnička *Redový še začína* a nevesta tancuje s rodinou, družbami, družičkami a ostatnými tanec, po skončení ktorého jej dajú peniaze, ktoré si ona odkladá, tanečník je za to pohostený pálenkou a redovou tortou. Potom príde ženích a nevestu si ukradne. Zvyknú jej ukradnúť topánku a za túto topánku musí ženích zaplatiť. Ešte pred redovým tancom sa čítajú telegramy. Po skončení svadby potom dávajú výslužku, najčastejšie zákusky a ide sa domov.

Koňšov

Predsavadobné obdobie:

Zásnuby - 2 mesiace pred svadbou; prítomní - snúbenci, rodičia, súrodenci s rodinami.

Priebeh: snúbenec s rodičmi príde do domu snúbenice, požiada rodičov o ruku dievčaťa, dá jej zásnubný prsteň, potom je slávnostný obed, po ňom posedenie.

Pred večerom niekoľko žien ide spievať na vyvýšené miesto piesne k zásnubám *Rukujú, rukujú, rukoviny stoja* (*rukoviny* = zásnuby).

V nedeľu pred prvými ohláškami, skoro ráno o 4.00 hod., sa nosí ženichovi pierko. Nesie ho na tanieriku, prikrytom bielym obrúskom, mladé dievča 10 - 15 ročné z príbuzenstva nevesty. Spolu s ňou nesú do domu ženicha vydaté ženy: 1 celú tortu, pálenku, kôš zákuskov, 5 svadobných koláčov - *kuchy*. Ženich dievčaťu za pierko zaplatí, pierko si pripne na odev do kostola - prvé ohlášky.

Týždeň pred svadbou: v tomto čase nosia ženy - príbuzné, susedy, kamarátky - matke nevesty alebo ženicha na pečenie múku, cukor, vajcia, mlieko a pod. Utorok, streda - doma sa pečú zákusky a torty, pečie pozvaná cukrárka a domáci a ženy z príbuzenstva. Štvrtok - pečú sa *pasky* - tradičné kysnuté koláče, pletené do kruhu, s otvorom v strede. Cesto zapráva a miesi žena z dediny, ktorá má s tým skúsenosti, ostatné jej pomáhajú. Piatok - večer sa ženichovi a neveste nosia dary, odnášajú si ako výslužku zákusky, pasku, pálenku - len bližšia rodina a kmotrovci. V dome nevesty družičky viažu pierka.

Svadba: koná sa v sobotu, v reštaurácii.

Odobierka „odpytovaňi“:

Ženich sa odpytuje od rodičov doma, potom so svadobčanmi z jeho strany idú k mladuche. U mladuchy sa obaja mladomanželia odpytujú od svojich rodičov tak, že pred nimi kľáčia, hovorí za nich mladuchin svedok - starosta. Potom obom mladým dajú rodičia požehnanie, ide sa na sobáš do kostola.

Svadobný sprievod:

1. deti, malé družičky
2. ženich + staršia družička (sestra nevesty)
3. družice + družbovia
4. nevesta + starší družba (brat ženicha)
5. ostatní svadobčania, svatky - krstné matere - nesú mladomanželský svätý obraz na posvätenie.

Pri odchode z kostola rozhadzuje svatka okolostojacim ľudom a deťom cukríky a čokoládové dukáty. Po sobáši ide svadobný sprievod do domu nevesty, tu nevesta vezme *pasku* a nesie ju svokre. Svokra ju u seba víta, vezme *pasku* a dá jej odhryznúť z chleba, potom na mladých aj ostatných svadobčanov sype ryžu a cukor, aby mali plodný a sladký život. Sprievod od svokry pokračuje do podniku (reštaurácie), kde sa koná svadobná hostina.

Svadobný sprievod (po sobáši) v hociakorej časti zastavujú dedinčania, *zastavia bránu*, dreveným brvnom prehradia cestu, starší družba sa s nimi jedná a cestu musí vykúpiť.

V reštaurácii vedúci zariadenia a personál šampanským vítajú mladomanželov, rozbijú tanier, ženich to musí pozametať, čo mu mladucha znemožňuje.

Usporiadanie pri svadobnom stole:

- čelný stôl - v prostriedku mladomanželia, po ich bokoch krstní rodičia - svák, matka; rodičia,
- bočné stoly (rady) - ostatní kmotrovci, strýkovia, tety, súrodenci s rodinou, vzdialenejší príbuzní,
- stredný rad - družice + družba, deti.

Pred večerou prinesú družbovia, oblečení v kroji *dar* - imitácia svadobného sprievodu zložená z bábič, usporiadaných na drevenej podložke. *Dar* nesie jeden družba, ktorý sedí na koni. *Koň* - maska, dvaja družbovia priviazaní k sebe, zakrytí *ložníkom* - starodávna prikrývka z ovčej vlny.

Po polnoci je *hajdukovanie* - snímanie party. Mladucha sedí na nízkom stolci na vanúši, hlavu má prikrytú bielym plátom, za ňou stojí *svatka* - ženichova krstná matka, počas *hajdukaňa* jej pomaly uvoľňuje

veniec z hlavy. Celý tento obrad vedie starší družba. V ruke drží *kasu* (iba jej kovovú časť), pýta sa nevesty: „*Dovolíš pani bravka, aby som ti touto zbraňou vienok sňal alebo hlávku sťal?*“

Nevesta: „*Nedovolím*“ - (celé sa opakuje sa trikrát).

Starší družba: „*A čo si volíš?*“

Nevesta: „*Nech mi zatancujú krstní rodičia...*“ - postupne vyzýva všetkých svadobčanov, ktorí okolo nej zatancujú. Posledný tancuje starší družba, ktorý sa jej snaží ukradnúť veniec, nevesta uteká preč - ide sa začepiť a prezliecť do kroja.

Počas čepenia sa niektorý družba prezlečí za falošnú nevestu, ide sa ženíchovi nukať. V perinke má zabalenú bábku - dieťa. S falošnou nevestou sa jedná starosta, ženích vstupuje málo. Keď sa jej zaplatí - peniaze, fľaša - odchádza. Prichádza pravé nevesta, začepená v kroji, ženích potvrdí, že je pravá, začína *redový tanec*. V *redovom tanci* sa vystriedajú s nevestou všetci svadobčania, za tanec idú zaplatiť - peniaze sa dávajú do porcelánovej polievkovej misy, zakrytej, ktorú má pred sebou na stole ženích, pri ňom sedia rodičia z oboch strán.

Po *redovom tanci* sa svadobčania pomaly rozchádzajú. Mladuchu družbovia uniesli ešte pred polnocou, ženích musel platiť.

KOKAVA NAD RIMAVICOU

V minulosti svadba bola pre každú rodinu veľká udalosť. Boli veľké predsadobné zvyky, samotná svadba sa konala viac dní. Tento materiál som pred asi 20 rokmi zozbieral a zapísal. Je to rozsiahla štúdia, ktorá nebola publikovaná a mám ju len v rukopise. Má 200 strán klepaných na obriadoch.

Takisto mám spracované výročné zvyky a celé ročné obdobie tiež v podobnom rozsahu.

KOLAČKOV

Svadba začína, keď sa dvaja mladí schádzajú už dlhšie a rozhodnú sa zobrať. Začne sa to *spytovinami*, keď mladý s rodičmi a súrodencami príde do domu nevesty popýtať o ruku. Na tejto akcii sa dohodne aj dátum

sobáša. Tak mladý pár ide na farský úrad, kde oznámia farárovi dátum sobáša, ten im určí náboženské nauky. Tak začínajú prípravy na svadbu v oboch rodinách. V deň svadby ide ženích zo svojho domu s družbami a so svojimi rodičmi do domu nevesty. V dome nevesty sú družičky, ktoré pripínajú pierka družbom. Ceremoniál začína odprosovaním rodičov z oboch strán. Po odpytovaní sa svadobná družina zoradí a za sprievodu hudby idú do kostola. Pri kostole sa zoradia po jednej strane družičky a po druhej družbovia. Mladý pár sa lúči s nimi podaním ruky a bozkom. Po *prisahe* - odchod z kostola je zvykom urobiť bránu cez cestu, kde mladý pán musí dať za nevestu fľašu pálenky, koláče a nejaké peniaze. Títo ľudia sa spolu pohostia a ponúknu aj ostatných okolostojacich. Svadba sa koná v kultúrnom dome. Pri príchode sú dvere zamknuté a svadobná družina musí spievať, aby ju pustili dnu. Mladí ochutnajú z pečeného chleba, ktorý je z jednej strany slaný a z druhej sladký. Nakoniec celú družinu posypú cukrom alebo ryžou. Ženy, ktoré vítajú družinu, rozbijú pri vchode tanier a mladý pán to musí pozametať, hoci mu stále robia napriek. Mladý nakoniec prenesie nevestu cez prah a starosta so slávnostným prípitkom začína svadobnú hostinu. Na svadbe sa zúčastňuje najbližšia rodina a susedia. Niekedy je to aj 250 ľudí. Podávajú sa štyri chody jedál, kto si čo vyberie. Obsluhujú čašníci alebo najbližšia rodina. O 24.00 hod. nasleduje *radový tanec*, kde s nevestou všetci tancujú. Je to bezplatné. Tak nevestu z kola ukradnú a idú ju čepiť. Taktiež ju oblečú do kroja a za spevu družiny ju privedú do sály, kde sa s ňou znovu tancuje. Po tomto tanci sa daruje. Mladý pár čaká za vrchostolom a svadobní hostia chodia darovať nastúpení v rade. Starší družba pri tomto akte každému naleje poháriček a staršia družička odreže kúsok tortu a každému zabalí do servítky. Po úplnom skončení svadobnej hostiny ide sprievod odnášať periny od nevesty k ženíchovi, kde ich privíta ženichova mama. Zábava potom pokračuje ďalej až do bieleho rána.

KOLTA

V našej obci najviac svadiieb býva v lete, od mája do septembra. V poslednej dobe prakticky v zime nebola ani jediná svadba. Pre zaujímavosť, v minulom roku bolo v obci 7 sobášov. Všetky sobáše (i pohreby) od roku 1989 sú cirkevné. Predtým bývalo dosť aj tzv. občianskych.

Pred svadbou rodina nevesty i ženicha sa dôkladne pripravujú, kfmia prasa (okolo 200 kg), pripravujú pijatiku, víno i pálenku. Niektoré rodiny pripravlia destiláty *domáce*, ktoré vypália v miestnej pálenici. Obe strany platia a pripravujú v pomere 1:1. Pytačky - zásnuby bývajú u nevesty, kam príde na slávnostné zasnúbenie ženich s rodičmi, prípadne aj so súrodencami. Pred obedom budúci ženich s kyticou kvetov požiadá rodičov nevesty o jej ruku. Rodičia nevesty mu ju, samozrejme, sľubia. Potom rodičia z oboch strán prednesú prípitok. Zásnuby bývajú tak asi pol roka pred sobášom. Nevesty sa vydávajú v Kolte, keď majú okolo 20 rokov, mládenci majú okolo 25 rokov. Len tak mimochodom o Kolte sa hovorí, že tu žije najviac starých mládenčov. Na svadbu sa pozýva výlučne ozdobnými oznámeniami, v ktorých je aj lístok s textom: *Zároveň Vás pozývame na svadobnú hostinu*. Svadba je vždy v sobotu. Hostia (domáci z obce) prichádzajú do domu nevesty, aby tam odovzdali svoj darček. Keď pozýva rodina ženicha, vtedy sa zanesie dar k ženichovej rodine do domu. Výslužku zo svadby každý dostane už v piatok, keď po odovzdaní daru a krátkom občerstvení odchádza domov. Niekedy sa stane, že v svadobnom dome sa piatok večer zide aj 15 ľudí. Sobáš býva v sobotu okolo 16. hodiny. Na sobáš do kostola z domu sa chodí pešo v sprievode. Ak je svadba mimo Kolty, svadobníci z obce odchádzajú objednaným autobusom. Ale vráťme sa domov do Kolty. Po sobáši býva svadobná hostina alebo v sále kultúrneho domu (veľa hostí), alebo v miestnom hostinci Cantro, kde sa zmestí asi 70-80 hostí. Veľká svadba sa rozumie

okolo 120 - 130 hostí. Po sobáši v sále hostinský privíta šampanským mladomanželov a svedkov. Mladomanžel dostane tiež prázdny tanier, ktorý rozbije a nevesta dostane metlu a lopatku, aby to dala do poriadku. Potom si hostia zasadnú. Navrch stola sedí ženich s nevestou, rodičmi z oboch strán a svedkami. Jeden zo svedkov je zároveň aj starejším. Ostatní hostia si sadnú podľa toho, kto sa chce s kým baviť. Mladí si sadnú podľa „iných záujmov“. Prvý prípitok prednesie starejší, potom až do večera každý sa baví samostatne, tancuje sa, spieva, popíja. Zaujímavý pojem je *zásedka* - manželka starejšieho.

Večera začína okolo 22. hodiny. Každý chod prináša družba (družbovia sú dvaja). Vždy začína večera svadobnou slepačou polievkou, potom sa podáva varené slepačie mäso z polievky s chlebom a chrenom, potom rezeň, pečené mäso a iné. Po polnoci sa podáva bravčové pečené s knedľou a *dinctovanou* kapustou. Ráno okolo piatej hodiny sa podáva kapustnica. Zákusky a torty sa dávajú na stôl po večeri. Počas večere hudba hrá na počúvanie. Svadobníci popri jedle a popíjaní si vyspevujú, každý tú svoju. Okrem družbou obsluhu zaisťujú pracovníci hostinca (3 -4), takže je to veľmi rýchle. Doma obsluhujú družbovia a pomáhajú im ženy. Po polnoci asi okolo 2. hodiny začína čepenie nevesty. Starší družba najprv od ženicha pýta nevestu, aby ju mohol odvieť od stola. Ženichov starejší však dáva rôzne hádanky, ktoré mala družba uhádnuť. Obyčajne sú tri, z ktorých uhádne najmenej jednu - poslednú. Po jeho odpovedi hudby vždy hrá skladbu *Ej, družba, družba*. Keď nevestu odvedie, *zásedka* so ženami a družičkami *čepujú* nevestu. Postupne sa jej pýtajú: „*Dáš si vienok vziať, či hlávku stať?*“ Dvakrát odpovedá: „*Hlávku stať*“, ale tretíkrát súhlasí. Potom dostane čepiec, prezlečie do civilných šiat a začína *vytáčka*. Hudba hrá obyčajne polku a každý svadobník tancuje postupne s nevestou. V minulosti každý pred tancom dal do taniera družbovi

pre mladý pár peniaze (50 -100 Sk), ale už asi 5 rokov sa nevyberajú peniaze. Tanec zavše preruší družbovskou paličkou družba a nevestu berie do tanca iný hosť. Po *vytáčke* postupne hostia odchádzajú zo svadby. Svadba v Kolte končí obyčajne okolo 5. - 6. hodiny v nedeľu ráno. Únosy nevesty ani výkupné cestou na sobáš sa prv konalo, ale v poslednej dobe sa to nerobí. Nuž takto sa v Kolte odjavuje každá svadba, sobáš i svadobná hostina. Ešte snáď treba povedať, že po sobáši kňaz vyvedie mladomanželov z kostola. Na svadbe sú rodina, známi a priatelia ženicha a nevesty.

KOMJATNÁ

Popíšem svadbu konanú v minulosti.

V predvečer svadby chodili muzikanti k mladému zaťovi hrať (*války vyhádať*). U mladuchy ženy a dievčatá sa zišli. Dievčatá robili pierka a ženy škrabali *švábku* a treli na *trelku* a potom z toho miesili a piekli chleby v peci pre družinu na druhý deň v deň svadby, aby mali zajať s kávou, keď prídu zo sobáša. Na svadobnom stole boli šišky a makovníky.

Po obede, okolo 14,00 hod. bolo umývanie svadobníkov. Večer bolo prevezenie rúcha k mladému zaťovi. Svadba ďalej pokračovala u mladého zaťa tancami.

Tieto zvyky sa už netradujú.

KONJAROVCE

Dvaja mladí ľudia sa po dlhšom zoznámení rozhodli zosobášiť. Vytipovali si termín sobáša. Prvé stretnutie rodičov sa konalo u nevestiných rodičov. Tu sa rodiny dohodli na priebehu svadobného dňa a pohostení svadobčanov. On má 23 rokov, povolanie sústružník, ona 19 rokov, povolaním predavačka. Dajú si urobiť svadobné oznámenia, ktoré posielajú rodine aj s pozvánkou k svadobnému stolu a len oznámenia aj známym a kamarátom. Pozvaní hostia sa zídu v svadobný deň u svojich rodín. Po krátkom pohostení svadobčania odchádzajú z rodiny ženicha k rodine nevesty, kde starší pýta od rodičov pre ženicha nevestu. Pre humor sa

zvykne obliecť za nevestu niektorý mladý muž a toho privedú k ženichovi, no ten po obhliadke falošnej nevesty odmietne ju prijať. Niektorí opakujú tento trik aj dvakrát a napokon mu privedú pravú nevestu, ktorú objíme a súhlasí s ňou. Starší potom poprosí rodičov o odpustenie a požiada ich, aby dali súhlas a požehnanie pre snúbencov. Rodičia potom naznačia krížik na čelo snúbencom, pobožkajú, objímu ich a tým naznačia, že súhlasia s odpustením a sobášom. Potom sa svadobný sprievod odoberie do kostola k cirkevnému sobášu. Svedkovia sú krstní rodičia snúbencov. Po sobáši odchádzajú do kultúrneho domu. Pri vstupe do kultúrneho domu starší povie príhovor k mladomanželom, zablahožela im a podá im dve čaše vína, ktoré majú vypiť do dna. Starší rozbije tanier, ktorý musí mladoženáč pozametať, pritom mu jeden zo svadobčanov vysype lopatku so smetami viackrát, aby mladoženáč zametal viackrát. Potom prenesú nevestu cez prah dverí až k svadobnému stolu v náručí a nasleduje svadobná hostina, prípitok a 4 až 5 chodov jedla. Pred polnocou majú novomanželia sólo, po ktorom nasleduje čepčenie nevesty, keď slobodné družičky dávajú neveste dolu závoj a pritom spievajú odobierku od rodičov. Potom predný družba a družia prečítajú telegramy. *Peniaze do vienka* sa v dnešnej dobe už nevyberajú. Zvláštne tance sa netancujú.

KOŠICKÁ BELÁ

Predsvadobné obdobie: Predtým sa mladí ľudia zoznamovali na priadkach alebo ich dali dokopy rodičia, príbuzní - v záujme zachovania majetku. Brali sa vo veku 17 - 20 rokov. V súčasnosti sa mladí rozhodnú vstúpiť do manželstva z vlastnej iniciatívy, hranica veku sa posúva vyššie. Pytačky: Krstný otec s rodičmi budúceho ženicha žiadajú o ruku budúcu nevestu pre svojho syna. Pytačky sa dnes robia v úzkom rodinnom kruhu - otec ženicha alebo sám ženich požiada o ruku rodičov nevesty. Dohodnú sa na termíne svadby a na príprave svadby -

svadobné menu, počet pozvaných hostí, miesto atď. Po pytačkách budúci manželia išli na ohlášky do kostola. Ohlášky boli trikrát. Dnes chodia budúci manželia na predmanželskú prípravu na faru. Príprava svadby: Týždeň pred svadbou (v nedeľu) dvaja družbovia vo vyšívaných ručníkoch chodili pozývať hostí na svadbu.

Dnes: Svadobných hostí pozývajú buď samotní mladomanželia alebo mladoženích s dvoma družbami alebo nevesta s dvoma družičkami. Okrem osobného pozvania dostane každý svadobný hosť aj písomné oznámenie s pozvánkou.

Svadobné oblečenie. Zabezpečuje sa skôr, predtým sa dávalo šiť, dnes si nevesty požičia svadobné šaty v salónoch. V priebehu týždňa pred svadbou sa piekli koláče. Pozvané rodiny prinášajú ku pečeniu suroviny a svadobné dary. Predtým: ku pečeniu - múka, cukor, margarín, vajcia; dary - šatka, ručník, topánky, čizmy, plátno. Dnes: ku pečeniu - omnoho hojnejšie - múka, cukor, margarín, vajcia, čokoláda, kakao, kokos, alkohol - víno a pálenka; dary - peniaze alebo praktické dary do domácnosti. Koláče: Predtým sa piekol chlieb a kysnuté makové, tvarohové, kapustové koláče, *babka*. Svadobné jedlo - baraní guláš, klobása, chlieb, koláč. Dnes sa pečú hlavné piškótové koláče a *hnecené*, piškótové torty, jedna veľká torta s manželským párikom. Vo štvrtok pred svadbou sa zišli družičky a družbovia v dome nevesty. Družičky vili pierka, družbovia ich zabávali. Tento zvyk pretrváva aj dodnes - vitie pierok spočíva len v pripnutí zeleného rozmarínu na hotové pierka. Svadba predtým trvala 2 dni - v nedeľu a v pondelok. V nedeľu po obede viedli družičky mladú do domu mladého (ženicha). Tu bola zábava. V noci ju priviedli domov. Na druhý deň v pondelok ráno sa zišli hostia u mladej a u mladého - kde prebehli *odpytanky* (vedie ich starosta) - rozlúčka nevesty so svojimi rodičmi a súrodencami. Po *odpytankach* svadobný sprievod vychádza z domu mladej do kostola. Pred sprievodom predtým: niesli štyria parobci rôzne symbo-

lické predmety: 1. *ometlo* - aby mladá bola dobrá gazdiná a mala s čím vymetať pec, 2. drevené vidly a železnú reťaz - aby bol mladý dobrý gazda a hospodár, 3. pokrievky z hnca, 4. *zástavu* - bola urobená z 2 veľkých vyšívaných ručníkov, ozdobená *pantličkami*, ružičkami z krepového papiera, stromčekom s pozlátkami. *Zástavu* niesol *zástavník* - musel vedieť veľmi dobre tancovať. Za nimi nasledovala cigánska hudba - vyhrávajúc, svatka a dvaja starostovia. Po nich mladá so starším družbom, mladý so staršou družičkou, za nimi ostatná družina a svadobní hostia. Sprievod je veselý, spevom prechádza dedinou až do kostola, kde prebehne sobáš. Po sobáši idú mladomanželia najprv na zápis na faru. Ostatná družina sa zabáva pred farou, tancujú, spievajú, veselia sa.

Po zápise na fare: Mladá s družičkami a mladý s družbami nesú požehnanie každý do svojho domu. Po obede prichádzajú družbovia s mladým do domu mladej a zabávajú sa. Veselie pokračuje potom v dome mladého, kde sa všetci presunú na čele s mladomanželmi. Svokra privíta nevestu celým okrúhlym chlebom. Nevesta s chlebom na čele trikrát obíde po lavičkách svadobnú miestnosť. Po tretej obchádzke odhryzne z chleba čo najväčší kus, ktorý nezje, ale odloží do lady do *priskrinku*. Zábava pokračuje ďalej. Asi hodinu, poldruha hodiny pred polnocou sa začína pripravovať *sviečkový tanec*.

Sviečkový tanec: Svatka privedie mladú ku stolu pred dvoch starostov. V ľavej ruke medzi prstami má tri horiace sviečky a pýta sa starostov, či im môže predviesť mladú. Tancuje s mladou so sviečkami - cigánska hudba vyhráva čardáš alebo *tancošku* - trikrát (starostovia medzitým majú pripomienky k tancu k sviečkam...). Po treťom tanci svatka ujde s mladou von. Po *sviečkovom tanci* nasleduje *tanec družbovský*. *Družbovský tanec*: Starší družba privedie mladú doprostred miestnosti, usadí ju na stoličku a žiada starostov o dovoľenie tancovať okolo mladej. Po každom tanci nasledujú prekáračky medzi

ním a starostami, po každom tanci sa pýta mladej, či jej môže sňať veniec z hlavy. Dva-krát odmietne, na tretíkrát mu dovoľí sňať veniec; svatka ju odvedie von z miestnosti a začína ju pripravovať na čepenie. Starší družba tancuje okolo mladej s nožom v ruke, ktorým veniec sníme, vyhráva pri tom *tancoška*. Keď má veniec v ruke, odchádza po ostatnú družinu, prichádzajú so spevom a žiadajú starostov o *družbovský tanec*. Tancujú trikrát v kruhu; svatka ich polieva vodou vo fľaši a ručníkom ich bije. Po treťom tanci odchádza - ujde družina preč.

Predaj venca: Družbovia sa vrátia s vencom k mladému a pýtajú od neho toľko pálenky, koľko má mladá ružičiek vo venci. Po dohode mladý vymení pálenku za veniec, družina odchádza preč. Čepenie mladej: Ženy oblečú mladú do *oplecka*, *postavnej* sukni, svatka ju čepí. Spievajú pri tom. Po začepení privedú mladú začepení ku starostom na predaj. Opäť prekáračky, ktoré ukončí mladý tým, že zaplatí za ňu pol haliera a aj z toho mu musia vydať. Začína *redový tanec*.

Redový tanec: S mladou začína tancovať mladý a potom sa vystrieda najprv blízka rodina, potom ostatní svadobní hostia. Pred starostami na stole sú pripravené 2 tanieri, do ktorých vyberajú od každého, kto s mladou zatancuje, peniaze. Posledný tanec opäť patrí mladému, ktorý ju ukradne a ujdú preč. Záver *redového tanca* - mladomanželia sa vrátia s vytancovanými peniazmi, poďakujú sa a buď zostávajú zabávať sa alebo odídu preč.

Záver svadby: Rozdelenie výslužky - blízkej rodine koláče; pálenka, ostatným koláče.

Svadba dnes prebieha približne ako som opísala. Dnešný svadobný sprievod nesprevádzajú nosiči *ometla*, vidly, zástavy, nesprevádza ho ani cigánska hudba. Svadba trvá iba 1 deň - v sobotu. Neprevádza sa ani privítanie nevesty a svokry chlebom. Svadby nie sú doma, ale väčšinou v kultúrnom dome. Svadobný sprievod po sobáší prerušujú tzv. *brány* - je to pokus o oddelenie mladých. Po zaplatení (pálenkou, peniazmi) sprievod pustia ďalej. Po príchode sprievodu do sva-

dobnej miestnosti prekáračky s falošnou nevestou, mladomanželov posypajú ryžou - *aby mali veľa detí*, cukrom - *aby mali sladký život*.

Svadobná hostina dnes: 1. predjedlo - obložený tanier, 2. prípitok, 3. polievka, 4. prvé hlavné jedlo, 5. druhé hlavné jedlo (pred *sviečkovým tancom*), 6. tretie jedlo (kapustové) po *redovom tanci*. Koláče, pálenka, víno, malinovka. Predsvadobné obdobie: nevesta si preniesie svoje veno do novej rodiny (predtým periny, *kašňu*, výbavu - postelné oblečenie, ručníky, servítky, šaty...), dnes - spáľňu a ostatné svadobné dary.

Telegramy sa čítajú po *redovom tanci* - čítajú ich starší družba a staršia družička.

KRAČÚNOVCE

Miesto konania: Sála kultúrneho domu v Kračúnovciach

Dátum: 7. november 1998

Ženich: Ing. Martin, 24 rokov, vzdelanie vysokoškolské

Nevesta: Antónia, 21 rokov, vzdelanie stredoškolské

Bydlisko: Obaja z Kračúnoviec

Počet svadobných hostí spolu: 220

Keď sa mladí rozhodnú vstúpiť do manželstva, každý z nich to oznámi svojej rodine. Spolu sa potom vyberú do mesta kúpiť prstene - snubný prsteň a obrúčky. Prvé stretnutie oboch rodín sa udeje v rodine nevesty na tzv. zásnubách a asi o týždeň je stretnutie rodín u ženicha.

Dohodnú sa na termíne svadby, približnom počte hostí, svadobných funkcionároch, na stretnutí s kuchárkou, aby dohodli, aké jedlá sa budú podávať a hlavne to, kde budú mladí po svadbe bývať. V našom prípade je to zatiaľ v dome nevesty.

Snúbenci 3 mesiace pred plánovaným termínom svadby prídu na farský úrad zapísať ohlásky. Ohlásky potom kňaz vyhlasuje v kostole tri po sebe idúce nedele - tri týždne pred svadbou. V rozpätí troch mesiacov snúbenci prídu na sobášnu náuku. S kňazom ešte dohodnú presný termín a hodinu sobáša. Ženichovou úlohou je ešte zabezpečiť muzi-

kantov, nevesta zabezpečuje darčeky pre ženíchovu rodinu. Budúca svokra si s nevestou vymenia darčeky ešte skôr, pretože je to obvyčajne látka na šaty, ktoré musia mať ušité a oblečené na svadbe. Snúbenci si nechajú vytlačiť svadobné oznámenia a pozvánky.

Príbuzným, ktorí bývajú ďaleko, posielajú svadobné oznámenia a pozvanie asi dva-tri týždne pred svadbou. Príbuzných, ktorí nebývajú v obci, dva týždne pred svadbou pozývajú osobne snúbenci, niekde aj rodičia. Týždeň pred svadbou v nedeľu pozývajú ostatných hostí, bývajúcich v obci. Na svadbu pozývajú mladé nevesty - vydaté ženy z príbuzenstva. Napríklad zo strany ženích pozývala na svadbu jeho švagriná (bratova manželka). Počas pozývania odovzdá aj svadobné oznámenie s pozvánkou.

V tom týždni, kedy je svadba, z každej rodiny, ktorá sa na svadbu chystá, nosia od pondelka do štvrtka potraviny na pečenie koláčov, napr. vajíčka, olej, kakao, maslo, múku, strúhanku, kompót atď. V stredu a vo štvrtok ženy (väčšinou z príbuzenstva) pečú koláče. V piatok kuchárka s pomocníkami chystá mäso. Všetky práce sa vykonávajú v kuchyni kultúrneho domu.

Dva dni pred svadbou, vo štvrtok večer, sa zídu mládenci a dievčatá v sále kultúrneho domu na tzv. *prepijaňe pírka - pirkovini*. Je to rozlúčka s mládeneckou a dievčenskou slobodou. Majú prichystané pohostenie (pohostenie je zo strany nevesty), spievajú, zabávajú sa a keď je treba aj pomôžu. Chlapi uložia stoly, stoličky, dievčatá chystajú pierka pre družbou a ostatných svadobníkov. *Pirkovin* sa zúčastní iba tá mládež, ktorá je pozvaná na svadbu.

Deň pred svadbou - navštívil ženích cintorín, hrob svojho otca. Položil kyticu kvetov, pomodlil sa a v tichom zamyslení prosil o otcovské požehnanie.

Celá svadba sa snímala na videokameru. V sobotu ráno snúbenci prídu do kostola na sv. spoveď. Tento dôležitý úkon nesmie chýbať u rímskokatolíkov. Od rána v kuchyni chystajú jedlá, dokončujú ukladanie na stoly

(nealko nápoje, koláče). Okolo obeda sa začínajú schádzať svadobní hostia. Pretože obe rodiny robia svadbu spolu v kultúrnom dome, aj svadobníci sa schádzajú v rovnakom čase. Svadobníci, ktorí prinesú na svadbu dary (tortu alebo koláče, alkohol, darček) najprv ich odovzdajú v miestnosti, kde sú koláče a potom sa idú zapísať ku *čoparovi* (muž, ktorý sa stará o alkohol a nápoje). Pri vstupe do sály je usporiadateľ (z príbuzenstva), ktorý usadí hostí za stôl. Každá z rodín má pre svojich hostí vyhradenú jednu polovicu sály. Stoly sú usporiadané v tvare U. Družbovia, družičky, rodičia, starí rodičia z oboch rodín sedia za prostrednými stolmi pri ženíchovi a neveste. (V takom zasadacom poriadku sedia až po návrate zo sobáša). Svadobníkov pred sobášom pohostia gulášom, chlebom a koláčom. Pol až trištvrte hodiny pred sobášom nasleduje odobierka od rodičov.

Vpredu na stoličkách sedia rodičia a krstní rodičia ženícha a nevesty. Pred nimi v zástupe stoja snúbenci, družbovia a družičky. Vedľa snúbencov stojí starejší, ktorý celú odobierku vedie. Po jeho slovách ženích a nevesta kľaknú pred rodičov a dostanú rodičovské požehnanie. Pod kolená im prestrú froté uterák.

Svadobný sprievod sa poberá ku kostolu. Vpredu ide hudba, za nimi koč ťahaný jedným párom koní, v ktorom sedí ženích a nevesta. Za nimi družbovia, družičky a ostatní svadobníci. Starší ľudia sa vezú v autách. Pred kostolom sa znovu zoradia, len namiesto hudby idú vpredu dievčatá, ktoré nesú obraz sv. rodiny a krížik (ten nesie nevesta). Je to dar pre nevestu od krstných rodičov. Obidva dary kňaz pred sobášom posväť. Obraz potom visí manželom v spálni, na krížiku prisahajú. Pri sobáši boli prítomní dvaja kňazi - miestny kaplán a kňaz, ktorý je príbuzný ženícha.

Po sobáši sa sprievod vracia v tom istom poradí ako na začiatku. Vo dverách sály kultúrneho domu novomanželov privíta vrchný čašník. Pripije si s nimi, potom rozbije tanier a mladoženich musí črepy pozametať.

Keď sa mu to podarí, zoberie nevestu do náručia a preniesie cez prah.

Nasleduje hlavné stolovanie - všetci svadobníci sedia na svojich miestach, starejší privíta hostí, pomodlia sa, zaspievajú pieseň *Keď v Galilei svadbu konali* (2 slohy), modlí sa aj po jedle. Potom prednesie prípitok. Štrnganím lyžíc o tanier si svadobníci vynútiť od novomanželov novomanželský bozk. Nasleduje tanec - valčík. Tancujú iba oni dvaja. Hostí obsluhujú čašníci z blízkeho reštauračného zariadenia. Počas polievky starosta vyberá peniaze pre mladých manželov a na kostol. (Peniaze sa vyberajú na tanieri.)

Predjedlo - obložený tanierik - šunka, saláma, zelenina: paprika, paradajky. Kuracia polievka s domácimi rezancami a pečeňovými haluškami. Plnená hovädzia roláda, ryža, kompót. Bravčový rezeň, zemiaková kaša, kyslé uhorky. Káva, koláče. Segedínsky guláš a knedlík. Koláče sladké, slané, torty sú stále na stole.

Medzi jedením sa tancuje a zabáva. Pred polnocou mládenci unesú nevestu do niektorého baru. Keď ich ženích nájde, musí zaplatiť za všetko čo stihli v jeho neprítomnosti vypiť. (Tento zvyk je starý asi desať rokov, prenesený z iného kraja.)

O polnoci nasleduje čepenie nevesty a tanec družbov s vencom. Ženy v inej miestnosti čepia nevestu. Nesmie tam byť prítomný okrem žien (vydatých) nikto. Výnimku tvorí iba starší družba, ktorý jej príde sňať veniec z hlavy a potom s ním tancuje. Pripoja sa k nemu aj ostatní družbovia. Tancujú dovtedy, kým ženy *svašky* nedovedia nevestu.

Nasleduje *redový tanec*: Staršia *svaška* (zo ženíchovej strany) privedie nevestu v sprievode ostatných žien, predstúpia pred starostu, poprosia o kratochvíľu, pomodlia sa, zaspievajú, *svaška* povie niekoľko slov zo sv. písma. Nasleduje tanec - *redový* tancuje celá rodina, najprv *svašky*, rodičia, súrodenci a ďalší príbuzní. Posledný tancuje s nevestou jej manžel, ktorý ju potom vynesie z miestnosti na rukách.

Sólo pre nevesty. Po skončení redového tanca nasleduje *prebačená pre svašky*. Tancujú iba ženy, nesmie tam byť žiaden muž. Družbovia v snahe si zatancovať, sa prezlečú za ženy. Z kuchyne pozberajú zástery, utierky, varechy, pokrývky, šatky na hlavu a tak sa zaradia medzi ženy a tancujú. Obyčajne vtedy nasleduje cigánsky tanec.

Záver svadby. Po tomto tanci starší ľudia odchádzajú zo svadby domov. Pri odchode každý dostane krabicu so zákuskami a fľašu pálenky. Mládež sa ešte zabáva. Koniec svadby je okolo 3,00 - 4,00 hod. rannej.

Staré zvyky tak ako všade, aj u nás časom zanikajú, menia sa, alebo vznikajú nové, ktoré sa preberajú z iných regiónov, dokonca aj krajov.

Trvanie svadby: v minulosti 3 dni - nedeľa, pondelok, utorok - 30. - 40. roky, neskôr 2 dni - nedeľa, pondelok - 50. - 60. roky, teraz 1 deň - v sobotu - od 60-tych rokov.

Odobierky: Zo všetkých odobierok sa zachovala iba odobierka z domu ženícha, odobierka na sobáš, družbovský tanec. Pred 20 rokmi sa zaviedol zvyk, že počas redového tanca ukradnú neveste z nohy jednu topánku, za ktorú potom dostanú fľašu pálenky. Tento zvyk pred desiatimi rokmi vytlačil únos nevesty. Vytratil sa zvyk predvedenia falošnej nevesty.

KRAJNÉ

Pozývanie na svadbu: dvaja družbovia od ženícha a nevesty (paličky vyzdobené stužkami, pero za klobúkom) pozývajú rodiny.

Svadba: oddavač nevesty, starejší u ženícha a hostia. Družičky prinesú rozmarín - *perká* pre družbov a host'ov. Pomôžu neveste sa obliecť. Po oblečení neveste dajú mažiar, aby naň sadla, aby mala pekné deti.

Pýtanie nevesty: krstná mama, družičky a oddavač sú s nevestou. Príde prvý družba a mládenci. Klopú na dvere, pýtajú sa či dobre trafili, že hľadajú nevestu. Keď áno, tak pýtajú ju, aby im nevestu priviedli pre ženícha. Krstná mama privedie prvú nevestu, družba ju odvedie k ženichovi. On ju nepri-

jíma, idú pre druhú, keď ju ženích neprijme, idú znova, ale zakaždým hudba zahrá do tanca a prvý družba tú falošnú nevestu vytočí a odvedie. Pýtajú znova a to už príde aj oddavač, žartujú, kupujú a keď oddavač súhlasí za určitú cenu, tak nevestu dajú. Privedú ju ku stolu k ženíchovi, pýtajú sa či je to ona, on súhlasí a tak prvá družička prednesie svadobný vinš. Ženích a nevesta si stanú a privolajú rodičov nevesty, ona poďakuje rodičom za výchovu, on tiež, že mu vychovali dcéru. Ti im dajú požehnanie a idú tiež ku stolu. To isté sa robí i s rodičmi ženícha.

Pred sobášom sa obyčajne podáva guláš, jaternice, pečené mäso, klobása. Potom sa odoberú k sobášu. Po sobáši mládež urobí *špalier*-bránu, ňou prechádzajú mladomanželia, potom im blahoželajú. Vonku čakajú mládenci ak je ženích z druhého chotára, čiže *preťahujú reťaz*. Dajú si na cestu stôl, fľašu, pohárik, cez cestu pretiahnu stuhu a pristania sprievod. Jeden prednesie vinš, začnú sa jednať so ženíchom, chcú na neho výkupné za nevestu, ak sa nemôžu dohodnúť, prvý družba sa pridá, niečo prihodí a dohodnú sa. Niečo vyberú aj od hostí. (To majú chlapci pre kolektív, idú si spolu vypiť.) Nakoniec po dohode si pripijú so ženíchom a nevestou, tiež s ďalšími hosťami svadby.

Po sobáši sa ide do domu ženícha. Medzi tým ženy, muži čo našli k sobášu, zoberú periny čo má nevesta nachystané ako výbavu a nesú jej ich k ženíchovi. Po ceste spievajú a žartujú.

Privítanie nevesty v novej rodine.

Starý svat búcha na dvere, aby im otvorili. Otvára mamka a otec, mamka privíta nevestu a pustia ich dnu, vítajú ich koláčmi a pijatikou. Vonku sa ešte predtým robia žarty, neveste dajú tanier, aby ho hodila a rozbil sa pre šťastie, ženíchovi dajú metlu, aby zameťal a nevesta držala lopatku, tá mu ju stále odťahuje, alebo ženíchovi sa dajú prať plienky.

Nakoniec si všetci svadobní hostia posedia za stôl - podáva sa slepačia polievka, kuracie mäso, ryža, neskôr pečené mäso,

knedle, kapusta... Hudba hrá a hostia tancujú. Okolo polnoci dávajú venček neveste z hlavy dolu a pritom družičky spievajú aj so ženami - *Dolu, dolu môj vienoček zelený...* a hodí sa niekto z družičky na hlavu, aby sa prvá za nich vydala. Ženíchovi odopnú pierko a dajú mu varechu. Hudobníci zahrajú sólo pre mladomanželov. Prvá družička prednesie vinš a vyberá pre nevestu do vienka, potom zasa poďakuje hosťom za peňažné dary. Neveste vysype peniaze do zástere a dá ich jej rýchlo spočítať, aby ona držala kasu. A tak zábava pokračuje ďalej. Vymýšľajú sa všakovaké hry: *metlový tanec, kováčsky, šátečkový...*

Každá svadba takto neprebíha, ale keď je veľká svadba, tak áno.

KRÁČ

Konkrétne svadba v našej obci začína už mesiac pred dňom sobáša. Vtedy sa zhromaždia v dome rodičov nastávajúcej nevesty (mladuchy) ženy (8 - 10) z najbližšej rodiny, takisto aj u mladého zaťa. Predtým sa však rodičia oboch strán dohodli na organizácii a priebehu svadobného dňa. Spomenuté ženy sa poradia o svadobnom pohostení (svadobnej hostine) a podľa tejto porady začnú prípravu už v tento deň. Ženy donesú so sebou múku, vajička, olej, sol, valky na valkanie cesta, *táfle* (po našom *tabli*) a valkajú. Robia cestu na rezance a ďalšie cestoviny, ktoré do svadobného dňa dobre preschnú a potom sú kvalitné. Svadobné polievky či iné chuťovky. Týždeň pred svadbou sa pečie drobné pečivo, dva dni pred svadbou torty a krémeše atď. Deň pred svadbou sa robia zakáľacky bravčové aj hovädzie, aj sliepky do polievky, plnia sa holubky, pripravuje sa (*flaškuje*) pálenka, víno atď. Dva týždne pred svadobným dňom v nedeľu poobede rodičia (svadobní) pozývajú starejšieho a družbov (štyroch), mládencov (bratrance) nevesty či ml. zaťa, rozdelia im hostí z obce, ktorých majú pozývať na svadbu, vzdialenejším príbuzným posielajú pozvánky, svadobné oznámenia, ale aj listy s pozvaním na svadbu. Keď družbovia oznámia palicou so stuhami, lebo teraz už

chodia dvaja spolu pozývať, prídu do domu, kde majú pozývať na svadbu. Po pozdrave domácich začínajú básničkou (veršikom): „*Poctivá panna (mládenec)... si umienila svoj stav zmeniť a do stavu manželského vstúpiť, preto vás prosí, aby ste dňa... ráčili do svadobného príbytku prísť... už po prvýkrát.*“

Takisto pozývajú týždeň pred svadbou (už po druhýkrát a v deň svadby dopoludnia pozývajú takisto - už po tretíkrát), samozrejme potom oznamuje, že ich dcéra alebo vnučka, ktorá bola pozvaná mladou nevestou za družičku, má prísť za družičku. Večer pred svadobným dňom prichádza mládež ozdobiť svadobnú miestnosť, teraz už zvyčajne kultúrny dom, pritom robia aj rozlúčku s nastávajúcimi novomanželmi. Svadba býva zväčša v sobotu poobede (12,00 hod.), hostia sa schádzajú, nosia, prinášajú so sebou koláče, pálenku, dary, keď tak neurobili večer pred svadobným dňom. Víta ich svadobný otec, mať, starejší či prvý družba. Každý muž, ktorý vchádza do svadobnej miestnosti, musí vypiť štamperlík pálenky a to kľaciac na ostrom polienku a ruky musí mať za chrbátom prekřížené. Je to vraj preto, že mešká na svadobnú hostinu, nemôže sa z toho vyhovoriť, jedine keď ho manželka zastúpi pri tomto akte. Na tento rituál dozerá starejší a prvý družba. Pri tomto spôsobe víťania vznikajú veselé situácie, príhody, tak už na začiatku svadobného obradu začína dobrá nálada - pohoda. Svadobných hostí usádzajú za prestreté stoly, ponúkajú guláš, perkelt, koláče, pálenku, pivo, víno atď. Kuchárky pripravujú svadobné jedlá, družičky chystajú pierka a pripínajú ich mužom, mládencom a chlapcom ako prichádzajú, ale musia sa jednať (po našom *tokmiť*) za akú cenu ich dajú (či za koľko). Ceny sú následné: 10 Sk = 10.000 Sk atď. až po 100,- Sk = 100.000 Sk (stotisíc zaplatí zvyčajne starejší a prvý družba), pri tomto jednaní sa podávajú ruky, ťapká sa nimi, znova sa podávajú, až sa dohodnú na cene. Dobrá pohoda sa stupňuje. Po občerstvení, keď príde čas ísť na sobáš, zhromaždia starejší z jednej a druhej strany

svadobných hostí do jedného kruhu, v prvom rade rodičov, starých rodičov, krstných rodičov, súrodencov mladuchy, zať. V tomto kruhu odrieka nevesta odpýtanku a poďakovanie (keď treba pomôcť, starejší odriekajú) rodičom, starým rodičom, krstným rodičom a súrodencom za výchovu, pomoc, ochranu a spolunažívanie v rodičovskom dome (v dnešnej dobe mladucha odrieka sama). Ženich (mladý) zase prosí svojich rodičov, starých rodičov, krstných rodičov a súrodencov za odpustenie previnení, ktorých sa do-pustil za svojho mladého života z roztopašnosti či nevedomosti voči nim a rodine mladuchy ďakuje za jej vychovanie.

Ide sa na sobáš. V sprievode ide mladucha s prvým družbom, ženich s prvou družičkou, po oboch stranách starejší - čelo svadobného sprievodu, ďalej idú družbovia s družičkami 5 - 6 párov podľa veľkosti rodiny, ďalej rodičia, starí rodičia, krstní rodičia, rodina, priatelia, spolupracovníci, ďalšia rodina a na koniec svadobného sprievodu muzika.

Keď je sobáš v kostole, výmena partnerov sa urobí pred oltárom tesne pred sobášnym aktom, za ním sa postavia svedkovia, spravidla starejší. Ale už sa stáva že sú to mladší priatelia mladuchy a zať. Keď je družina (družbovia a družičky), posadajú si do prvej lavice od oltára a tam zotrávajú počas celého obradu.

Keď je sobáš na obecnom úrade, zoradí sa svadobný sprievod pred sobášnou sieňou do poradia, ako som uviedol vyššie. Pred kostolom či sobášnou sieňou po sobáši čakajú priatelia, príbuzní, spolupracovníci a gratulujú mladému páru k tomuto životnému kroku.

Sprievod sa vracia späť do kultúrneho domu v takom istom poradí, ako išiel na sobáš, len na čele už idú novomanželia, spieva sa pieseň *Ide svadba z doly, prikrývajte stoly, Od Unsváru sypaná cestička, Horou milá horou, ja pôjdem dolinou* atď.

Keď prideme zo sobáša, pred vchodom do budovy (svadobného príbytku) stoja muži, majú preložené drevo či reťaz popred vchod do budovy a žiadajú výkupné od mladoženáča a starejších, samozrejme dochádza

k vyjednávaniu (*tokmia sa*). Po vzájomnej zhode dostanú výkupné a pustia dnu celý svadobný sprievod. Hlavná kuchárka podáva mladému páru ešte vo dverách po lyžičke cukru, *aby mali život sladký ako med*, ďalšia kuchárka zase rozhadzuje hrstami zrna (pšenicu, jačmeň) na mladý pár a svadobný sprievod, *aby mladomanželia netreli biedu a mali vždy hojnosť všetkého*.

Hostia sa usádzajú, mladomanželia sa idú fotiť s družinou, rodičmi, starými rodičmi a krstnými rodičmi. Na prestretých stoloch sú zákusky, koláče, pálenka, pivo, víno, voda a ďalšie občerstvenie, kuchárky ponúkajú predjedlo, zvyčajne varené sliepky z polievky, rozporcované (teraz už aj šunku s oblohou). Muzikanti po občerstvení ladia nástroje a začínajú hrať. Už sa tancuje a pokiaľ sa mladomanželia s družinou vrátia z fotenia, nálada a pohoda je už na úrovni, ozývajú sa s pesničkou od jednotlivých svadobných stolov. Ďalej sa pridávajú k tancujúcim po občerstvení aj mladomanželia a družina, zábava naberaá na obrátkach. Na stôl sa nosia ďalšie jedlá: slepačia polievka, pečené bravčové mäso, kapusta, knedle, hovädzie varené mäso, ryža, zemiakový šalát, rezne či fašírka. Samozrejme s prestávkami až do polnoci. Po polnoci sa ešte podáva plnený kapustný list (*holubky*) a fašírka so zemiakovým šalátom. Pred polnocou ženy, dobré speváčky, odvedú mladuchu do vedľajšej miestnosti, snímajú jej partu (veniec), svadobné šaty a prezlečú ju do ľahkých kartónových červenobielych bodkovaných šiat a na hlavu šatku z toho istého materiálu. Medzitým druhá skupina žien privedie do svadobnej miestnosti falošnú nevestu - mladého muža či mládenca oblečeného do ženského kroja (dobrá nálada) a ponúkajú ju prítomným za ženu, tancuje sa okolo nej v kruhu a jedna zo žien, ktorá s ňou tancuje, sa ju pokúša predať - speňažiť. Je pri tom dosť humorných situácií či žartov. Nakoniec, ako že si ju kúpi jeden z mužov na domáce roboty. Spievajú sa pritom rôzne žartovné pesničky (muzikanti hrajú), ako napr.: *Naša mladá jak sosna, kdeže ona*

vyrosla, Naša mladá recece, len by jedla perece, Naša mladá pekná je, ale veľká čompa je. Po tomto žartovnom kole odvedú muži „druhú mladú“ von zo svadobnej miestnosti. Namiesto nej ženy privedú medzi sebou ozajstnú nevestu, začnú s ňou tancovať „*tanec s nevestou*“, okolo tancujúcich sa vytvorí kruh tancujúcich skoro zo všetkých svadobčanov, alebo z tých, čo chcú tancovať s mladuchou. Ženy majú pripravenú väčšiu misu a tanier s lyžicou. Počas tancovania udierajú lyžicou na tanier a volaním „*čia mladá*“ (koho je nevesta) pútajú pozornosť svadobných hostí a pozywajú ich na tanec s nevestou - mladuchou. Každý, kto ide tancovať, má vhodit' peniaze do misky a zvolať „*moja mladá*“, alebo svoje priezvisko, napr. „*Hruškové mladá*“. Žena, ktorá preberá peniaze, aj tá, čo udiera na tanier, zborovo odpovedia „*Hrušková nevesta - mladá*“ a tak to ide dookola, spievajú sa pritom piesne:

*U tých Hruškov tri duby,
sedia na nich holuby.*

*A Hruškoch recece,
kde mi diouku vediete.*

*Neďaleko za cestu,
do Ďuriškov za nevestu.*

*Na zelenej lúke kopa sena,
včera bola dievka, dnes je žena*

Keď sa všetci vytancujú, keď už nemá kto tancovať, príde mladý zať, rázne hodí peňaženku (peniaze) do misky a zvolá „*moja mladá*“, dostane od spomínaných žien odpoveď, že mladá je jeho, schytí nevestu do náručia a odnesie ju von z kruhu. Ženy za nimi odnesú peniaze, ktoré si vytancovala nevesta, tým prakticky končí svadba ako taká a začína zábava do bieleho rána, pokiaľ sa tancuje a muzikanti majú komu vyhrávať. Čítanie telegramov sa robí po tanci s nevestou (po polnoci) ako oddychová časť. Do konca 80. rokov zvyčajne telegramy čítavali svedkovia, ale v poslednom čase to nechávajú na prvého družbu a družičku, lebo tých telegramov je oveľa viac ako predtým. Výsluž-

ka sa roznáša v nedeľu, aj pohostenie pre bližšiu rodinu, tým, čo balia výslužku hneď pri odchode (koláče a 1/2 litra pálenky).

Vek zať a 24 rokov, nevesta 23 rokov. Do prípravy svadby sa zapojila celá bližšia rodina z oboch strán, starejší, družbovia, pýtanie nevesty a tak ďalej v popise. Miesto svadby: Kráľ - kultúrny dom, termín apríl.

Dary sa nosia v predvečer svadby do domu svadobných rodičov, keď nestihnú večer, tak cez svadobný deň alebo priamo na svadbu. Sú všetkého druhu, najviac však potreby a riad do domácnosti (hodiny, mlynček na mäso, mak, orechy, robot, najnovšie však bližšia rodina sa dá spolu a kúpia chladničku, mrazničku, sériu riadu, televízor, hlavne však čo im treba do domu).

V tomto prípade mladomanželia v posvadobnom období sa s pomocou rodiny pustia do rekonštrukcie kúpeného rodinného domu a ešte stále na ňom pracujú, vylepšujú, lebo čakajú prírastok už do svojej rodiny. Túto svadbu som opísal, ako som ju prežil, niektoré informácie - hlavne pred svadbou a posvadobné obdobie - mi poskytli rodičia a ich susedia, nechceli, aby som uvádzal ich mená, či bližšie informácie o nich.

Staré zvyky, ale aj priebeh svadby či iné zvyky našich predkov, Vám posielam na kópiách z knihy nášho rodáka Jána Turisa „Kronika bez konca“. V nej opisuje v prehľade históriu Novoklenovčanov od vystá-hovania na Podkarpatskú Rus r. 1827, až po návrat r. 1947 do oblasti južného Gemera v okr. Rimavská Sobota. V tom čase to bol okres Tornaľa (Šafárikovo). Počet svadobných hostí: podľa veľkosti rodiny, ale do 80-tych rokov ich bolo aj cez 300 - čo do počtu. Teraz už tak od 120 -150 maximálne.

Kronika bez konca

Svadby

Svadba bola udalosťou celej dediny. Už aj preto, že sa zvyčajne ženili a vydávali dva aj tri páry v jeden deň. Mali vymedzené ročné obdobia. Konali sa najmä na fašiangy, na Veľkú noc a Turíce (*Rusadle*), a to vždy po sviatku hneď v utorok. Pytačky sa odohrávali

v tichosti po večeroch. Rodičia mladoženicha navštívili rodinu mladuchy a dohodli ako organizačné, tak aj majetkové záležitosti. Zámožnejšie rodiny, ktoré ženili syna, sa usilovali pre mladý pár vystaviť aj nový dom a svadba sa zvyčajne konala už v tomto novom dome. Väčšinou sa však svadby od-bavovali u rodičov, kde potom mladý pár aj býval. Tri týždne pred dohodnutým termínom svadby boli v nedeľu v kostole prvé ohlášky, potom druhé a tretie. Dedinské ženy samozrejme mali o čom hovoriť. Týždeň pred svadbou si ženich aj mladucha našli družbu, ktorý mal za povinnosť povolať na svadbu celú rodinu, susedov, kamarátov, ako aj dobrých známych. Družba s pierkom na klobúku i na klope kabáta, v ruke s lieskovou palicou ozdobenou farebnými stuhami, cho-dil po dedine a pozýval hostí na svadbu tými-to slovami: „*Pocítivá panna... sa rozhodla svoj stav zmeniť a do stavu manželského vstúpiť, preto vás prosi, aby ste dňa... ráčili do svadobného príbytku prísť.*“

V utorok ráno, v deň svadby, družbovia navštívili znovu všetkých pozvaných hostí, aby im pripomenuli, že ich čaká svadobná hostina. Rodiny, ktoré na svadbu pozvali, sa starostlivo pripravili. Upiekol sa prepletaný koláč (*križliak*), čím väčší, tým lepšie, kúpila sa fľaška pálenky. A ráno medzi 8.-9. hodinou vyšla žena s mužom z domu. Žena niesla pod pazuchou *križliak* zabalený do vyšívaneho ručníka a v druhej ruke niesla takisto zabalenú fľašu pálenky. Muž kráčal vedľa ženy s prázdnyimi rukami. Po príchode do svadobného domu nasledovala po prvom pohostení voľná vzájomná zábava, rovnako v dome nevesty, ako aj v dome ženicha. Po dvanástej hodine sa svadobníci zhromaždení v dome ženicha odobrali do domu mladuchy, kde starejší v mene mladoženicha vypýtal mladuchu, aby mohli ísť k sobášu do kostola. Spreádzala ich hudba. Po sobáši sa išlo do domu mladomanžela a cestou spreádzali výbuchy mažiarov, ktoré pripravili kamaráti ženicha. Brána do dvora mladoženicha bola uzavretá reťazami a svadobný sprievod, aby

mohol vojsť do svadobného domu, musel zaplatiť mýto. Mladomanželov privítala matka ženicha lyžičkou cukru už vo dverách domu. Až potom sa začalo naozajstné veselie. Svadobná hostina sa zvyčajne pretiahla až do polnoci, pravda, pritom muzika veselo vyhrávala a mladí i starí tancovali.

Mladucha mala oblečené biele šaty, na hlave partu, ozdobenú rozmarínom a bielym závojom, mladomanžel mal na klope saka pripnuté biele pierko s bielou stužkou. Sedeli za vrchstolom a zabávali sa spolu s ostatnými svadobčanmi. Po polnoci prišlo čepčenie nevesty. Tejto úlohy sa ujali mladé ženy, zvyčajne dobré speváčky. Nevestu odvedli do vedľajšej izby a preobliekli ju do šiat, ktoré už naznačovali, že ide o vydatú ženu. Boli to ružové bodkované šaty s bielou zásterou. Vrkoče, ktoré symbolizovali dievčensťvo, upravili do drdolu (*konť*), na ktorý jej pripevnili čepiec. Počas tohto obradu bolo v svadobnej miestnosti veselo, lebo mladomanželovi priviedli falošnú nevestu, zvyčajne preoblečeného mládenca a ponúkali ju na predaj. Okolo toho sa odohrávali rôzne žarty, no nakoniec falošnú nevestu odvedli a do dverí vchádzala pravá mladomanželka v sprievode žien, ktoré ju čepčili. Spievali sa pri tom typické svadobné pesničky a mladomanžel musel teraz svoju ženu vykúpiť. Potom nasledovalo delenie svadobného koláča. Bol to koláč upečený do tvaru venca, okrášlený stužkami a sviečkami. Z tohto venca dostal každý svadobčan. Potom nasledoval tanec nevesty. Nevestu najprv zobral do tanca svokor alebo svokra, potom jej rodičia a ostatná rodina podľá hierarchie, nakoniec ostatní svadobčania. Pravda za tento tanec sa muselo, neveste platiť. Peniaze sa jej dávali do uviazanej bielej zásterky.

Po tanci s nevestou nasledovala zábava pri hudbe až do rána. Na druhý deň svadba pokračovala, ale už len v úzkom kruhu rodiny. Najväčšou udalosťou pre dedinu bol v ten deň prevoz vena nevesty alebo mladoženicha do domu, kde ostali bývať, čo sa tiež neobišlo bez rôznych humorných

scénok. Tak priviezli najskôr od nevesty; v lete na saniach a v zime na voze, rôzne haraburdie a núkali ho ako vzácne veno. Samozrejme rodina takéto veno odmietala. Potom tieto haraburdy odviezli a vrátili sa s vozom alebo saňami, podľa toho, aké bolo ročné obdobie. Tentoraz bol už dopravný prostriedok riadne ozdobený a vrchovato naložený naozajstným venom nevesty. Boli to zvyčajne periny a hlavnice zviazané do batohu, truhlica s bielizňou a šatami, neskôr túto truhlicu nahradila skriňa. Za vozom kráčala priviazaná kravička. I tento sprievod bol veselý, dievčatá a mládenci celou cestou spievali a so spevom aj veno odovzdali. Mladomanželia začali gazdovať s tým, čo dostali od rodičov. Na začiatok im poslúžili aj peniaze, ktoré si mladucha vytancovala. Obyčajne vystačili na kúpu prasiatka alebo teliatka.

Po svadbe, ako to už zvyčajne býva, prišla druhá očakávaná a vzácna udalosť v rodine. Príchod prvého potomka do mladej rodiny. Keď prichádzal čas pôrodu, pripravili ženy z rodiny pre novú mamičku a dieťaťko posteľ, ktorú postavili do rohu miestnosti. Kút s posteľou ohradili bielou plachtou od zeme až po *pováľ*. Posteľ vôbec nebolo vidno.

Do dvadsiatych rokov tohto storočia pri pôrode asistovali staršie, skúsené ženy z rodiny, a potom už k pôrodu chodila kvalifikovaná pôrodná asistentka. Novorodičku ako prvá vždy navštívila budúca krstná mať dieťaťa, čiže kmotra. Tá rodičke doniesla rascovú vaječnú polievku, pol litra dobrej pálenky a za misu šišiek (*buchty*). Týždeň po pôrode, samozrejme s ohľadom na zdravie novorodenca a mladej matky, sa pripravili krstiny, na ktoré sa prizvali aj členovia úzkej rodiny. Kmotrovci v sprievode pôrodnej asistentky odniesli dieťa do kostola ku krstu. Poobede sa začala menšia hostina, na ktorej nechýbala dobrá nálada. Aj tu sa vystrájali rôzne žarty, ako napr. šikovné ukradnutie topánok, či čižiem, ktoré zanesli do krčmy ako zálohu do pálenky. Dotýčný si potom musel v krčme čižmy vyplatiť. Kuchárka si zaviazala ruku a so slovami:

*Kašu varila, ruku obarila,
taká rana ako vrana,
prispejte, aby ju to veľmi nebolelo!*

Takto vyberala príspevky od prítomných. Získané peniaze potom dala matke novorodenca so slovami: „*Na nové kapce!*“

Tieto rodinné udalosti si nemožno predstaviť bez spevu. Novoklenovčania boli naozaj národ spevavý. Spievali pesničky, ktoré si doniesli zo starého Klenovca a ktoré spievali aj ich starí rodičia, boli to pesničky regrútske a vojenské, samozrejme všetko prispôbené domácomu dialektu. Piesne, ktoré uvádzame, zapísal novoklenovský rodák Pavol Habovčík. Svadobné piesne:

*Keď cez hory pôjdeme,
čo zo sebou vezmeme,
aby nás zbojníci nezastali,
aby nám šabličky nepobrali.*

*Na ceste nás zastali,
šabličky nám pobrali.
To máte mládenca veľké straty,
že chodíte večer za dievčaty!*

*Keď ma milá rada máš,
predaj všetko, čo len máš,
záhrady, vinice i kvet poľný,
vyslobod' ma milá z tejto vojny!*

*Keď toliare čítala,
horko ťažko plakala.
Ach milá má, milá má,
neplač pre mňa,
dal som sa zverbovať jedného dňa.*

*Ide svadba z doly,
prikrývajte stoly,
stoly javorové,
obrusy kvetové.*

*Vyjdi že k nám, vyjdi, svadobná mamička,
nie je nás tu veľa, len malá hrstička.*

*Nie je nás tu vela, vela nám netreba,
sedem pečnov chleba a pečené tela.*

Lúbstné piesne:

*Na rováš, mamička na rováš,
komu to dievčatko vychováš?
Tebe to šuhajko, tebe to
ak pán Boh dá zdravia na leto.*

*Na leto, na leto horúce,
budem sa prechádzať po lúče,
po lúče, po lúčke zelenej
pri studni, studničke studenej*

*Krajšia som šuhajko ako ty,
lebo mám sukničku po päty.
Keď ty máš sukničku po päty,
ja mám zas vo vrecku dukáty!*

*Ešte raz bude sloboda moja,
keď nepovieš, ty moja najmilšia,
či budeš moja?*

*Ja ti nepoviem, ja sama neviem.
Ja som dievča ako taká jahoda,
ja robiť neviem.*

*Nič to dievča nič, rastie v lese bič
a na konci taký tenký prútiček, čo učí robiť.*

*Ešte z toho nič, už sa strojiš biť!
Nepôjdem ja za takého mládenca,
čo by ma chcel biť!*

*Horou milá horou, ja pôjdem dolinou.
Ej, namažem si líčko červenou kalinou.*

*Kalina, malina, nad vodou sa kníše.
Ej, starodávny frajer, lístoček mi píše.*

*Píše on mi píše, čiernym atramentom,
ej, abych ho hľadala medzi regimentom.*

*Medzi regimentom, medzi husármi,
ej abych ho poznala čiernymi očami.*

*Čierne oči, čierne, aj milého také
ej, keď sa poberieme, budú nám rovnaké.*

Pieseň vojenská:

*Ten klenovský kostolík, kolo neho hustý les,
a tak sa mi vidí a tak sa mi zas zdá,
že môj milý príde dnes.*

*Oj, príde on, príde on,
na tom vranom koníčku,
pritom sa pripína, pritom sa napráva
na lavý bok šabličku.*

*Šabličku si pripína,
na svoj dom sa obzerá
pri tom ťažko vzdychne a horko zaplače,
a slzy si utiera.*

*Ej synu, synu môj,
kto tá na tú vojnu dal?
Drahá mati moja, milá duša moja,
ten uherský veľký pán.*

*Ten uherský veľký pán,
ten ma ulapiť dal sám.
Keď ma ulapili, kruto poviazali
vartu pri mne stáť dali.*

Piesne žartovné:

*Lau otec lau,
že sme málo zorali.
Aj on tiskau, aj ja tiskau,
čerieslo sme zlamali!*

(Lau = klial, hrešil)

*Domov, chlapci domov,
domov vás volajú.
Zarezali mačku,
poliovky vám dajú!*

Okrem rodinných udalostí, ako boli svadby a krstenia, zachovali si Novoklenovčania aj zvyky svojich predkov pri rôznych iných príležitostiach. Boli to predovšetkým cirkevné sviatky, ale aj príležitostné posedenia pri páraní peria, na priadkach, pri tkaní plátna, praní pradien atď.

Na Vianoce nechýbal nikdy pekný vianočný stromček, vyzdobený medovníkmi, pozlátenými orechmi, vlastnoručne zhotovenými retiazkami z barevného papiera a cukríkmi v pozlátke. Samozrejme, nesmeli chýbať pekné červené jabĺčka. Pred sviatkami gazdiné vypekali a vyvárali.

Na Štedrý deň, prv ako sa začalo zmrákať, rozozvučali sa zvony na kostolnej veži. Počas zvonenia museli všetci, ktorí mali ovocné stromy, obviazať ich slamou, aby zarodili

bohato na budúci rok. Po zotmení sa išlo do kostola. Po návrate domov sa začala štedro-večerná večera, pred večerou otec alebo najstarší syn celú rodinu pozdravil a po krátkej modlitbe sa začala večera.

Po večeri sa chodilo koledovať. Skupinky dievčat a chlapcov, rozdelené podľa veku, spievali pod oknami vianočné koledy. Celá dedina žila radostným spevom. Už na Štedrý večer začali chodiť betlehemci. Bola to zvyčajne skupina štyroch mládencov, na hlavách vysoké papierové čiapky. Do izby prišiel najprv nosič betlehema a na jeho vyzvanie prichádzali darovať Jezuliatku valasi, Fedor, Stacho a nakoniec Kubo. O tom, že text tejto ľudovej hry pochádza ešte zo starého Klenovca, svedčia aj slová jedného z nich:

*Ja som bača z Rimavskej Soboty,
nenaučil som sa nijakej roboty,
len bučky, pničky preskakovať
a švárne panenky milovať. . .*

Na druhý deň ráno, v prvý deň sviatočný, ožila dedina detským džavotom. Chlapci od 6 do 10 rokov chodili vinšovať. Navštevovali najbližšiu rodinu, predovšetkým krstných rodičov.

Vinše zneli takto:

*Ja som malý žiačik,
spievam ako vtáčik,
v tej klenovskej škole,
blízko pri kostole.*

*Ludia ma znajú,
azda mi groš dajú.
Aj vy ma znáte,
aj vy mi dáte?*

*Pán tatko turáček,
pani matka pod strechou
donesie mi orechov...*

Medzitým už krstná mama, tetka, ujčina či strýna zabalili do šatôčky výslužku, medovník zo stromčeka, cukrík, koláč, orechy, jablko, v ktorom bol zastoknutý peniaz. Od krstnej dostal vinšovník navyše aj voľa-

jakú hračku, konika, pišťalku alebo harmoniku.

Druhý vianočný deň bol voľnejší, ľudia sa navzájom navštevovali, hostili. Večer bola, aspoň za tých starších čias, tanečná zábava, neskôr sa v tomto čase odohrávali vianočné divadelné predstavenia.

Vinšovať sa chodilo aj na Nový rok. Novoročný vinš bol takýto:

*Vinšujem vám tento Nový rok,
aby vám vypadol z pece bok,
a z koška rúra,
aby ste mali na teraz rok Ďura!*

Vinše sa samozrejme menili a prispôbovali situácii v jednotlivých rodinách. Krstná mama už vopred pripravila do vyšívaneho ručníka pre svoje krstňatá darčeky, pre každého niečo, a tajne, tak aby ju nikto nespozoroval, doniesla dar do *prikleta* (pitvor). Keď vychádzala z dvora, upozornila vhodným spôsobom domácich, že mali návštevu.

Veľkou a pomerne prísne dodržiavanou regulou sa vyznačovali fašiangy. V tomto čase sa zabávala celá dedina, mladí aj starí. Muzika vyhrávala celý deň i noc pred *Popolnou stredou*. Toho dňa popoludní sa zorganizovala skupina mládenčov a chodili po dedine vyberať na fašiang. Najväčšieho figliara oplietli slamou, na hlavu mu nasadili masku z tekvice a on v ruke s korbáčom vyplácal tých, ktorí nechceli na fašiang prispieť. Samozrejme takých nebolo a odniesli to najviac deti, ktoré túto mátohu najviac pokúšali. Skupina mládenčov vošla do dvora a začala spievať:

*Fašiangy, Turíce, Veľká noc ide,
kto nemá kožuštek zima mu bude,
ja nemám, ja nemám, len sa tak trasiem,
dajte mi slaniny, nech sa vypasím!*

Gazdinky odrezali kusisko slaniny, fašiangový gazda ho nastokol na šabľu, muzika zahrála do tanca a mládenci povinne vykrútili ženské osadenstvo celej rodiny.

Veľká noc - Turíce

Sviatky veľkonočné predznačoval Veľký piatok, ktorý sa niesol v znamení vstupovania

do seba, prísneho pôstu a bohoslužieb. Samotné sviatky už museli byť vopred pripravené. Zvláštnu poéziu malo veľkonočné nedeľné ráno. Dedinu z nočného spánku zobudilo zvonenie. Mládenci povstávali o niečo skôr a zhromaždili sa na kostolnej veži, vo zvonici. Zvonenie zvonov prestalo s prvým lúčom slnka. Z veže zaznel nábožný spev mládenčov, ktorí takto oznamovali celej dedine vzkriesenie Krista. Ľudia, ktorí vyšli zo svojich príbytkov, sa ponáhľali najprv k potoku, aby si ovlažili tvár, čo mal byť predpoklad zdravia na celý rok. V tejto slávnostnej nálade ubehol prvý veľkonočný deň. Vo veľkonočný pondelok sa začala polievačka. Najprv chodili detskí polievači, najmä po bližších rodinách, neskôr sa tvorili skupinky mládenčov, obyčajne rozdelené podľa veku a chodili polievať do rodín, kde mali dievčence. Dievčatá sa samozrejme ukrývali, chlapci ich museli nájsť, a keď dievča našli, vodou nešetrili. Po polievačke polievačov odmenili farebnou kraslicou, po novoklenovsky *písankou*. Veľká noc sa zvyčajne končila večernou tanečnou zábavou. Nesmierne čaro mali aj Turíce, po novoklenovsky *Rusadle*. V sobotu pred turičnou nedeľou vyzdobili si novoklenovčania dvory mladými brezami z obidvoch strán dvora.

Veľký význam mali turične sviatky najmä pre mládenčov, ktorí mali už vážnejšie úmysly s vyhladnutými dievčatami. Išlo o stavanie májov. Dlho predtým vyberali v hore rovný, mladý strom s peknou korunou. V noci ho s pomocou kamarátov doniesli do určitého dvora a v najväčšej tichosti postavili. Dievča o tom nemalo vedieť, ale farebné stuhý v korune mája prezrádzali čosi iné. Horšie bolo, keď sa o niektoré z dievčat uchádzali dvaja. Zvyčajne tam neostal ani jeden máj.

KROMPACHY

Cirkevný obrad - v kostole.

Občiansky obrad - sobášna sieň Mestského úradu v Krompachoch - pripravuje Zbor pre občianske záležitosti.

KŠINNÁ

Opis svadby v malej obci vám predkladám ako priamy účastník prevažnej väčšiny sva-dieb, pretože konám funkciu *starého svata*. Mladý zať - 25-ročný technik. Mladá nevesta - 23-ročná učiteľka. V každom svadobnom dome sa už od pondelka začínajú piecť zá-kusky - dve skúsené kuchárky a tri - štyri ženy z rodiny pomáhajú. Ženy z celej rodiny väčšinou v prvé dni svadobného týždňa pri-nášajú *svadobnej manke* maslo, vajcia, múku, várovú čokoládu, olej alebo peniaze na pe-čenie zákuskov. V štvrtok je zabíjačka brava na svadbu. Svadobné dary a torty, zákusky nosia *veselári* väčšinou v piatok večer do svadobného domu. Mladý zať má v piatok večer rozlúčku s mládencami v krčme. V so-botu ráno kuchárky z obidvoch rodín začí-najú variť a chystať v kuchyni v kultúrnom dome. Na umývanie riadu a obsluhovanie hosťov sú ženy a mladí, ktorí nie sú z rodiny. Svadby u nás stále bývajú s počtom sva-dobných hostí od 80 - 120 ľudí. Okrem toho v neskorších hodinách večer - okolo 22,00 hod. prichádzajú rôzni vinšovníci - zo za-mestnania mladožencov, tiež keď sú v rôz-ných organizáciách v obci - športovci, *folk-lórnici*, hasiči. Každá rodina sa schádza okolo obeda v dome mladého zaťa alebo nevesty. *Starý svat* zaháji svadbu príhovo-rom, úvodnou spoločnou piesňou, prípitkom a pred jedením modlitbou. Asi jednu hodinu pred sobášom ide svadobný sprievod od mladého zaťa k mladej neveste. Vpredu je kapela, ktorú si zabezpečil mladý zať, potom *starý svat* s palicou „*vyperenou*“ pestrými stužkami a fľašou slivovice, spolu s prvým družbom, potom mladý zať, ktorého vedú dve družice z jeho rodiny, svadobní rodičia, krstní rodičia, mládež a ostatní hostia. Do domu mladej nevesty vchádza len *starý svat* s prvým družbom pýtať mladú nevestu. Domáci im robia prekážky, no potom *starý svat* vyjednáva s *oddávacom*. Dvakrát podhadzujú falošnú nevestu, potom privedú pravú nevestu. Potom prídu do domu nevesty aj rodičia a krstní rodičia mladého zaťa,

ostatní *veselári* čakajú vonku, kde ich rodina nevesty pohostí pálenkou a zákuskami. *Starý svat* ďakuje v mene mladých rodičom a pre-vedie odobierku. Prvý družba hovorí vinš. Rodičia a krstní rodičia im udelia svoje po-žehnanie, pričom urobia mladým rukou kri-žik na čelo a pobožkajú ich. Družbovia a dru-žice sa popária, družice popripínajú družbom perá a ženatým mužom *rozmajrín*. Odtiaľ sa ide pešo na sobáš do kostola - kapela cestou vyhráva, za nimi ide *starý svat* s *oddávacom*, prvý družba s mladuchou, prvá družica s mladým zaťom, družbovské páry, rodičia a krstní rodičia, ostatní *veselári*.

Dve - tri ženy majú v košoch alebo krabi-ciach zákusky na ponúkanie pred kostolom. Chlapi a družbovia majú fľašku slivovice. *Široká* - krstná matka nevesty berie na faru zákusky, fľašu a sliepku (mrazenú). V kos-tole za mladými stoja svedkovia a prvý družba s prvou družicou, ostatné mladé páry stoja okolo oltára. Na *vádzke* - stojí pred oltárom mladá nevesta s mamou i krstnou mamou, po jej pravej strane stojí mama i krstná mama mladého zaťa. Pri východe z kostola mladomanželom všetci vinšujú. Pred kostolom je veľa ľudí, hlavne žien, ktoré sa prišli pozrieť na sobáš. Títo sú v kostole aj počas sobáša vzadu, ale okolo oltára vychádzajú von len *veselári*. Z kostola do kultúrneho domu idú už mladomanželia spolu. Pred vchodom ich vítajú kuchárky, robia tanier, dávajú im vypiť ocot i med. Mladoženich prenesie nevestu za vrchstolu. *Starý svat* - príhovor, modlitba, prípitok, muzikanti hrajú tuš. Prvé kolo - mladoženci a rodičia; postupne ostatní; pred polnocou je sólo, ktorého sa zúčastňujú aj došli vinšov-níci. O polnoci je čepčenie nevesty i odobra-tie pera mladému zaťovi a pripnutie *rozmaj-rínu*. Nasleduje pestrý program spojený s piesňami aktuálnymi k tomu účelu, i rôzne žartovné piesne. Mladých dvíhajú na stolič-kách, pobožkajú sa. Potom odchádzajú do domu nevesty - prezliecť mladú nevestu, ostatní sa zabávajú, rôzne žartovné tance. Keď sa mladí vrátia, čítajú sa telegramy,

zábava pokračuje do rána, do 5,00 - 6,00 hodiny. Predtým *starý svat* všetkým poďakuje. Rodičia dávajú výslužky, najmä rodine, ktorá býva mimo obce. Ostatné výslužky sa roznášajú v nedeľu poobede, keď sa mladí vyspali v dome ženicha. Zvyšky zo svadby v kultúrnom dome si rodiny úmerne rozdelia.

KURIMA

Svadba (*vešeľe*). Mladucha - 23 rokov, ženích - 25 rokov.

Svadba sa koná v sobotu, v minulosti sa konala obyčajne v pondelok. Pred svadbou ženích (mladý) spolu s rodičmi navštívili dom, kde bývala dievčina, budúca nevesta (mladucha - mladá) a mládenec požiadal rodičov dievčaťa o jej ruku. Rodičia dievčaťa pripravili hostinu. Zároveň sa dohodnú na niektorých otázkach svadby, počte hostí, svadobných funkcionárov, sobáša a iné. V nedeľu tri týždne pred svadbou boli prvé ohlášky v kostole. Ohlášky sú tri. V nedeľu, keď je tretia ohláška, chodí dievča so staršou družičkou po dedine a pozývajú na svadbu. Prípravy na svadbu, pečenie zákuskov, zabíjačka, sa začínajú už v stredu, pokračujú až do soboty. Vo štvrtok prichádzajú do domu dievčaťa - mladuchy priateľky, družičky „*robiť pírka*“. Pierka sa robia pre ženicha a družbov, starostu, *výdavcu* aj pre ostatných svadobčanov. V ten istý deň, večer sa „*prepijalo pírko*“. Mládenec sa lúčia so ženichom, spievajú, ba aj tancujú až do noci. V sobotu o 13,00 hod. prichádzajú hostia do kultúrneho domu - sály, kde je pripravené jedlo - guláš, pohostenie.

Ženich, starší družba a starosta idú do domu dievčaťa, aby spoločne prišli aj s družičkami, *výdavcom* a s blízkymi príbuznými a mohla sa začať odobierka. Pri odobierke rodičia nevesty a ženicha sedia, pred nimi sú mladí. Obrad odoberania sa od rodičov je dojímavý. *Výdavca* zastupuje nevestu a poďakuje rodičom za výchovu, lásku.

Pieseň:

*Klikaj Katko, klikaj,
na kolena klikaj,
svoju dobrú macir
bárs šumné odpytaj.*

*Ešči ty odpytaj
i otca svojeho,
bo un ce vchoval
do veku tvojeho.*

Spievajú aj iné.

Po odobierke sa ide do kostola na sobáš (*sľub*) pešo. Na čele sprievodu ide ľudová hudba, za nimi starší družba, ktorý vedie nevestu, ženicha vedie staršia družička, nasledujú družbovia a družičky, rodičia, príbuzní, ostatní hostia. Po sobáši sa začína svadobná hostina. Hostia (asi 160) zasadnú za stoly obyčajne podľa príbuzenských vzťahov - starí rodičia, kmotrovci, ale aj starosta, *výdavca* (bližšie k vrchstolu). Stoly sú bohaté - koláče, zákusky, ovocie, víno, alkohol, rôzne vody - minerálky. Okrem polievky zo sliepky sa podávajú tri jedlá, obyčajne to tretie je kapusta. Po polievke sa zbiera pre mladých, žartovne sa ohlási, že je to na kočík, na nábytok a zároveň na kostol sa vyberie určitý obnos. Okolo polnoci začína snímanie venca. Starší družba popýta mladuchu o vienok, s ktorým potom tancuje aj s družbami - *družbovský tanec*. V inej miestnosti vydaté ženy *svašky* čepčia nevestu, na hlavu jej dajú šatku alebo čepiec a spievajú pesničky často s dvojzmyselnými narážkami, žartovné. Po príchode nevesty do sály sa končí tanec mládenčov - družbov a tancuje sa *redový*. Kto chce s nevestou tancovať, musí zaplatiť. Svadba sa končí nad ránom.

KUROV

On robotník zo závodu JAS, ona čašníčka z Bardejova, rodáčka z obce. Zoznámili sa na zábave. Spolu chodili dva roky. Niekedy zostal u nej aj na noc. O ruku ju popýtal pred rokom. Na zásnuby zavolať svojho kmotra. Dohodli sa, že svadbu urobia. Dali vytlačiť pozvánky a rozoslali ich na 55 adries. Mlá-

denec a nevesta blízko bývajúcich pozvali osobne. Družbovský tanec nebol. Na svadbe bolo 110 ľudí, z toho 9 družbov, 9 družičiek, starosta, zástavnik a 6 starších. Družičky pierka zhotovili vo štvrtok pred svadbou. Svadobné šaty si kúpila za 5.000,- Sk. Svadba sa začala v sobotu ráno. Z Bardejova do Kurova prišli autobusom. Pri príchode nasledovalo vypytovanie, nepravá nevesta - *smiešky*. Oznámenie v miestnom rozhlase, pohostenie v dome nevesty, sobáš v cerkvi. Odchod do Bardejova, sobáš na radnici, fotografovanie, príchod do sály. Pred vstupom rozbitie taniera s pohármi. Zametanie ženicha. Príhovor starostu v sále. Sólový tanec novomanželov, svatovcov. Svadobná hostina, predjedlo šunka, hovädzia polievka, tri druhy hlavného jedla. Medzi tým pokusy ukradnúť nevestu alebo aspoň topánku z jej nohy, vykúpenie. Snímanie venca. Družbovský tanec s vencom nad fľašami. Hudba moderná (ľudová). Spievali sa väčšinou rusínsko-ukrajinské a slovenské ľudové piesne. Po čepení *rejdivý tanec*. Nevesta vytancovala vyše 3.000,- Sk. Preoblečenie nevesty, pokračovanie a záver svadby. *Popraviny* na druhý deň.

LACKOVÁ

Posledná svadba so starými zvykmi, v krojoch, sa u nás konala r. 1975. Odvtedy sa svadby konajú v reštauráciách, po sobáši nasadnú hostia do autobusu a odvezú sa na miesto pohostenia. Sama som bola na tejto svadbe v r. 1975, preto Vám ju opíšem.

Asi mesiac pred svadbou idú rodičia ženicha popýtať o ruku nevesty k jej rodičom. To je prvý verejný krok, že svadba bude. Tri týždne pred svadbou chodili dvaja družbovia a mladý v krojoch do kostola, kde sa čítali ohlášky. Mladá chodila v parte. Sobášny deň bol pondelok. V nedeľu odpoľudnia do polnoci hrala hudba, ktorá hrala aj na svadbe (cigánska), bola to tzv. *obigrafka*. Mladá a mladý sa lúčili s ostatnou mládežou. V nedeľný večer nosili ženy (3 - 4) dar od mladej ku mladému. Oblečenie pre mladého (košeľa, kravata, spodné prádlo) a nejaké pozornosti pre všetkých súrodencov a rodičov mladého.

V pondelok bol sobáš o desiatej. Pozvaní hostia - pozývali ich dvaja družbovia, jeden z rodiny nevesty, druhý z rodiny mladého už pozývali týždeň vopred. Chodili v nedeľu po dedine do rodín, ktoré boli na svadbu pozvané. Hostia sa schádzali u nevesty aj mladého. Pred sobášom sa podával guláš a pálenka. Potom hostia od mladého išli vypýtať nevestu ku mladej. Tam pri bráne musela skladať „skúšky“ z Biblie. Starosta mladej chcel vedieť na čo prišli, či sa vedia modliť a pod. Ak sa hostia mladého dostali dnu, mladý si musel nevestu nájsť, ktorá bola skrytá v skriňu, za skriňou. Po odobierke od rodičov sa išlo do kostola. Viedli ho starostovia mladého a mladej. Označení bielymi vreckovkami na kabátoch. Vpredu išla hudba. Po sobáši mladým *postavili plot*, ozdobenú žrd' naprieč cesty, klát s drevom a tupou sekerou, či to mladý rozrúbe, alebo nie. Tento zvyk sa udržiava aj teraz. Za to mladý musí tým, ktorí postavili prekážku, zaplatiť.

Po sobáši sa hostia na pohostenie znovu rozdelili ku neveste a mladému. Po slávnostnom obede (polievka hovädzia, rezne, zemiaky, uhorky) sa išlo tancovať spoločne do kultúrneho domu. Večer bola slávnostná večera tiež rozdelená (guláš a knedľa). Asi o polnoci sa čepilo, nevestu v tanci ženy šikovne obkolesili a posadili ju na pripravenú stoličku s vankúšom. Ženich jej zobral pierko, partu a čepiec a *šaltu* jej pripravila budúca svokra. Pri tom sa spievali krásne piesne. Škoda, že zanikajú. Po začepení mladá sa prezliekla z bieleho kroja do *farebnej kidle* a tančil sa *brautky tanec*. Hostia urobili kruh a každý išiel s nevestou a mladým tancovať. Mladý sa *skladali na čepiec*. Vyberal to družba. Potom skupina žien prenášala periny od mladej ku mladému. Ak prišli k muzike, mladý ich musel vytancovať a dať vypiť.

Dary sa dávali pri slávnostnom obede na tanier na stôl, kto mal vecný dar dal po obede. V utorok boli *popraviny*. Ešte sa zjedlo z toho, čo sa zvýšilo a spievalo sa. Odnášalo sa pracovné náradie (motyky, hrable) ku mladému.

LADA

Sobáša si v našej obci už málo konajú. Väčšina svadiieb je v hoteloch. Čo sa týka priebehu svadby je podobná ako všade inde. Viac svadiieb už prebieha iba tak, že mladý so svedkami idú k sobášu a na spoločný obed. Ak svadba je v kultúrnom dome, prebieha podľa starších tradícií. Nevesta je v bielom, starejší odpýtuje za nevestu a ženícha. Svadobný sprievod tvoria okrem nevesty a ženícha družičky, družbovia, starosta, vydavец. Snímanie venca je o polnoci, tancuje sa radový, pričom sa ponúka pálenka a koláče. Čítanie telegramov je pri večeri. Ostatné staré zvyky už sa nedodržiavajú.

LEDNICA

Rodičia mladých sa dohodnú na mieste svadobnej hostiny. Nevesta sa obvyčajne pýta v deň sobáša.

Zloženie hostí - rodina, priatelia, susedia.

Na príprave jedál sa pozvú kuchárky. Stoly pripravujú a nosia na stôl pozvaní čašníci.

Pri vstupe mladomanželov po sobáši do miestnosti sa rozbije tanier, z ktorého črepy musí mladý zať pozametať, musí preštiepiť poleno dreva, či je schopný uživiť rodinu, nevesta zistí, či je jej muž robotný. Mladý pár dostane lyžičku medu, aby ich život bol sladký.

Nevesta sa rozlúči s rodičmi pred sobášom, keď ju svedok - starejší pýta od rodičov a rodičia im dajú svoje požehnanie.

Sólo mladých po jedla. Svadobčania urobia kolo a striedajú sa v tanci s mladým párom. Pred večerou prvý družba s družicou *vyberajú do venca*, čítajú sa telegramy. Spievajú sa prekážajúce piesne na starejšieho, na mladý pár, na družbov, družice, kuchárky.

Pri odčepčení býva falošná nevesta. Mladý pár si sadne na stoličky, ktoré zodvihnú a mladí si pripijú, poháriky odhodí od seba. Pri odčepčení prvý družba chodí so zapálenou sviečkou okolo nevesty, hudba hrá a spieva sa pieseň. Družba pýta dovoľenie od mladého zaťa, či môže neveste vienok sňať, alebo hlávku sňať. Výslužku rozdeľujú rodi-

čia mladých, každý svojej rodine - koláče, torty, pálenku.

Priebeh svadby sa natáča na kazety.

LIPTOVSKÝ ONDREJ

Svadby v našej obci boli v minulosti udalosťou, ktorú prežívala celá obec. Keď sa dvaja mladí ľudia poznali, mládenec si musel svoju vyvolenú vypýtať. Našiel si pytačov, na čele ktorých bol starejší a tí sa odobrali do domu dievčaťa, kde ju vypýtali od rodičov a dohodli dátum svadby, ako aj veno. Tri dni pred svadbou, po ohlásení trikrát ohlášok kňazom, išli na ovenčenom voze k mladuche po rúcho. Rúcho prevzal *rušník* aj *s rušnicou* a za spevu vinšovačiek ho odviezli do domu mladoženícha. Tento zvyk pretrvával v našej obci až do roku 1950.

Dnes sa už tieto zvyky nekonajú. Na dnešnú svadobnú veselicu pozývajú najbližšiu rodinu mladomanželia a príbuzných a známych pozývajú svadobnými oznámeniami. Svadba trvá jeden deň. V deň svadby ženích odpýta svojich rodičov a odoberie sa aj so svojimi svadobníkmi po nevestu. V rodičovskom dome nevesty, starejší vypýta nevestu, aby ich mohol odvieť na sobáš. Po zvolení zo strany nevesty, odpýta nevesta svojich rodičov a mladý zať poďakuje rodičom nevesty za výchovu a starostlivosť. Po tomto obrade sa nevesta so ženíchom za spevu a hudby folklórnej skupiny odoberú do kostola na sobáš. Kedysi sa do kostola viezli na ovenčených vozoch, ktoré ťahali kone so spiežovcami, dnes autami a autobusom. Po zosobášení kňazom za spevu náboženských pesničiek prichádzajú k neveste a ženíchovi gratulanti, ktorí kyticou kvetov, stiskom rúk a bozkom blahoželajú mladomanželom. Pred kostolom ich čakajú speváci a hudobníci folklórnej skupiny, ktorí ich spevom sprevádzajú na svadobnú hostinu. V mieste svadobnej hostiny privítajú manželský pár vínom, tanierom a metlou. Po privítaní rozbije vítajúci člen (zvyčajne vedúci podniku) tanier a mladý zať musí tieto črepy pozametať a nevestu v náručí preniesť cez prah do

miestnosti. Svadobnú hostinu otvorí starejší, ktorý príhovorom k mladomanželom vyzve na svadobný prípitok. O polnoci sa mladucha čepčí, svadobníci spievajú v kruhu pieseň *Parta, moja parta*. Po tomto obrade musí si ženích dávať veľký pozor, aby mu nevestu niekto neukradol. Nasleduje *venčekový tanec*, pri ktorom každý účastník vykrúti nevestu a mladého zaťa za určitý finančný poplatok. Po venčekovom tanci odide nevesta sa preobliecť. Nasleduje čítanie telegramov a zábava pokračuje ďalej až do rána. Folklorná *skupina* v našej obci má spracované pásmo obradu Svadobná odobierka, s ktorým vystúpila i na folklórnych slávnostiach v Detve v r. 1989.

LUBINA

Svadobné hostiny sa u nás poriadajú v kultúrnom dome, kde je moderná kuchyňa vybavená riadom tak, aby sa dalo navariť a stolovať na úrovni hotela. Svadobčania si kultúrny dom prenajmú a všetky služby si zabezpečujú svojpomocne. Platia len za prenájom. Svadobná hostina v kultúrnom dome môže byť až do počtu 120 - 130 hosti. Keď je u nás svadba, hostia sa schádzajú v piatok večer v kultúrnom dome. Nosia na svadbu *poctu* (zákuský, torty, víno, pálenku) a dary pre ženícha a nevestu. Po prijatí nasleduje krátke občerstvenie - obyčajne sú to jaternice a klobásky, víno, pálenka a pod. Svadba začína v sobotu o 12.00 hod., keď sa hostia zídu k prestretému stolu. Na obed sa podáva guláš, jaternice a klobásky zo zakáľáčky, ktorá sa k tomuto účelu robí. Schádzajú sa hostia od nevesty aj ženícha. Svadba začína spoločne.

Hudba býva moderná, v poslednom období hrávajú hlavne „Smoliari“. Obsadenie - varhany, bubny a saxofón. Pri svadobnom sprievode harmonika, saxofón a bubon. Po príchode od sobáša ide sprievod peši cez Miškech Dedinku. Pred vstupom do kultúrneho domu mladomanželov víta personál flášou šampanského, rozbíja sa pre šťastie tanier, ženích zametá a nevesta zberá črepy na lopatku. Párkrát im to svadobčania vysypú.

Ženích nevestu od dverí prenesie na rukách za perfektne pripravené svadobné stoly. Nevesta a ženích idú potom von s košom zákuskov a flášou pálenky. Ponúkajú divákovi sa občanom výslužku.

Počas svadby po polnoci sa robia rôzne vtipné preoblečenia za cigánov a cigánky prinesú ženíchovi decko a pod. Veselo a dobrá nálada trvá až do rána. Na druhý deň svadba pokračuje obedom. V dobrej nálade sa hostia okolo 18.00 hod. rozchádzajú. Pri príchode od svadobných rodičov dostávajú výslužku - zákuský a flášu vína. Keď je svadba, na ktorej je aspoň jeden - ženích alebo nevesta členom FS Javorinka, mladí zo súboru idú na sobáš v lubinských krojoch. V sobotu večer prinášajú spoločne so spevom dar a zatancujú ľudový tanec - verbunk a čardáš. Tanca sa zúčastnia ženích aj nevesta. V minulom roku 1998 sme mali dve takéto svadby.

LUŽANY

Pred svadbou sa robia pytačky u nevesty. Svadba sa koná len v kostole, od roku 1990. V roku 1999 bola svadba mladého páru, 20 ročnej a 21 ročného. Svadba sa konala v reštaurácii v inej obci za účasti 80 ľudí z jednej strany, 45 z druhej. Svadobné náklady sa delia na ľudí podľa toho, kto koľko mal. Na svadbe sú starejší, družbovia. Pred kostolom sa odpýta od rodičov a krstných rodičov. Okolo polnoci sa sníma veniec, robia to družbovia. Potom sa preoblečie nevesta do kroja a tancuje sa *radova*. Na *radovej* sa vyberajú *peniaze na čepiec*. Peniaze sa vyberajú aj za pierka, pri večeri na dary neveste. Dary sa dávajú aj materiálne pred svadbou. Na svadbe spievajú sa ľudové piesne a tancujú sa iba čardáše alebo do kolečka, čítajú sa aj telegramy. Po svadbe sa dávajú domov koláče, torty, pálenka.

LUBIETOVÁ

V našej obci sa nezachovala pri príprave svadby žiadna výnimočná tradícia. Svadobný obrad sa koná buď v kostole alebo na obecnom úrade. Priebeh svadby organizuje starejší.

MALÉ RIPŇANY

Ak sa mladí rozhodnú, že sa zoberú oznámia rodičom, dohodnú termín svadby. Okrem oznámenia o svadbe a pozvánky ešte mladý pár s rodičmi chodí osobne pozvať svojich blízkych na svadbu. Zväčša sa ide do kostola v sprievode všetkých svadobčanov s hudbou. Mládenci pristavia sprievod - mladoženicha reťazou cez cestu a požadujú výkupné. Po cirkevnom obrade sa z kostola ide priamo do kultúrneho domu, kde sa odbaví celá svadba.

Privítanie mladomanželov pred vstupom do kultúrneho domu: rozbije sa tanier, mladoženich zametá a hrajú sa rôzne hry počas zábavy. Hra hudobná skupina, podávajú sa štyri jedlá a ostatné občerstvenie, samozrejme, slepačia polievka, zabijačka, kapusta, knedľa, pečené mäso, kura, rezne a iné.

Sólo pre novomanželov v kruhu, odčepeenie, čítanie telegramov a rôzne hry. Na druhý deň odpoľudnia chodia na poprávku domáci, susedia a známi. V piatok sa nosia dary a pripravujú svadobné pierka.

MEDOVARCE

Priprava svadby v rodine začína zoznamom rodiny, ktorej sa majú posilať pozvánky, prípadne len oznámenia, a to asi tri týždne pred svadbou po ujednaní termínu a miesta svadby.

Snúbenci: Pavel 20-ročný murár, Silvia 18-ročná absolventka SEŠ. Uvažuje sa so 120 hosťami približne rovnakým podielom z oboch strán, majú byť stredného veku a asi 1/4 mládež a deti. Schádzajú sa tesne pred poľudním, sobáš bude o 15,00 hod. Svadobný sprievod organizuje starejší. Družbovia a družice majú za úlohu doprevadiť snúbencov k sobášu. Pred svadbou v sobotu ráno pozýva ešte *zväč* a jeden družba (mladší) pozvanú rodinu v obci osobne v domoch. „*Vinšuje*“ - pozýva vinšom družba a je doprevádzaný *zväčom*, čo je od neho starší. Za pozývanie im obyčajne dajú nejaký korunky. Svadobní hostia sa zhromažďujú v kultúrnom dome pred sobášom jednu-dve hodiny na pohostenie. Z obce nevesty príde asi 1 hod. pred sobá-

šom, druhý svadobný sprievod (časť svadobníkov) autami a autobusom, ako pre mladého zaťa k sobášu. Sprievod cez dvor ku vchodu do kultúrneho domu sa rozospieva svadobnou piesňou:

*Ideme, ideme,
cestičku nevieme,
dobrí ľudia vedia,
azda nám povedia*

a

*Otvárajte bránu novotná rodina,
zd'aleka ideme, veľká nám je zima.*

Ich starejší sa krátko prihovori, za akým účelom prišli. Domáci starejší ich privíta a predstaví im zaťa - ženicha s fajkou, fúzatý - falošný, možno aj druhého, až sa dohodnú a príde ten pravý.

Vinš - odpýtanie ženicha od rodičov, krstných rodičov, starých rodičov vykoná starejší ženicha za ticha prítomných a načúvania žien z dediny, ktoré nie sú účastníkmi svadby. (Ženich nie sám.) Po tomto akte sadajú do áut, ženich do jedného, nevesta do druhého, vyzdobeného stužkami a bábovou nevestou na kapote auta. Za nimi odchádzajú ďalšie autá a naposledy autobus. Idú len po most, pretože tam je cesta previazaná reťazou a zaťa (nevestu) treba odkúpiť a zaplatiť dievkam (mládencom). Pýtajú obrovské sumy, no po čase sa zjednávajú na nejakú tisíciku a pár litrov pálenky, vína.

V obci je prakticky po svadbe a rozchodia sa aj obdivovatelia z radov občanov, viac občanok, ktorí pozorovali obďaleč a ušlo sa im koláče, zákusky, ale aj *pálenuo*, veď takmer všetci muži sú vystrojení k sobášu aj „*t'apkou*“ vo vrecku. Sobáš sa uskutočňuje v Rykynčiciach, ide o snúbencov rím.kat. náboženstva. Často sú zmiešané manželstvá a v týchto prípadoch prevažuje sobáš v rím.kat. kostole.

Vo viacerých prípadoch je svadobná hostina (svadba) usporiadaná v hotelových zariadeniach v Dudinciach s obsluhou ich zamestnancov. Pri vstupe do zariadenia sa

konajú niektoré zvyky bývalej dedinskej svadby, napr. mladomanželom ponúkajú med z lyžice ženíchovi, ale tento sa odchyti a podá neveste do úst aj opakovane a opačným postupom. Dáva sa odhryznúť z jablka obidvom novomanželom a potom ho nevesta prehodí ponad svoju hlavu medzi svadobníkov.

Po vstupe do miestnosti prehovorí svoj vinš starejší, v ktorom okrem iného žiada rodičov, aby prijali nevestu za dcéru a syna navzájom. Vo vinši spravidla požiada svadobníkov, aby zaujali miesta za prikrytými stolmi. Ujíma sa zvyk, že ženích si svoju už manželku odnesie na rukách na určené miesto za stolom, ale je to zvyk dovezený z iných regiónov.

Po usadení nasleduje prípitok s krátkym vinšom starejšieho, ktorý pozostáva z pohárika koňaku alebo zdobený pohár s vermutom. Potom sa podáva predjedlo a nápoje podľa chuti. Destiláty pozostávajú z viac druhov domácich: slivovica, hruškovica, čerešňovica aj iné a obchodné, napr. koňak rôznych značiek, zriedka u nás je to borovička a vodka, ale likéry sú obchodné aj domáce a nechýba domáce víno, limonády, minerálne vody, pivo, ktoré sa zriedkavejšie konzumuje.

Po konzumácii predjedla sa podáva polievka, obyčajne kuracia, ale aj hovädzí vývar. Pred tým požiada starejší o kľud a pomodlí sa krátku modlitbu a zároveň zažela dobrú chuť. Hudba hrá na počúvanie, ale aj do tanca, ktorému neodolá hlavne *družina*, ale aj ďalší svadobníci. Po ďalšom chode jedla už znateľne pribúda nálada i párov na tanečnom parkete a tak to trvá do polnoci. V tom čase je treba sňať veniec, u nás *zaviť nevestu*, preobliecť, čo znamená aj *dať pod čepiec*. Ak sa vyskytnú vinše o spytovaní nevesty - či si dá veniec sňať alebo hlavu sňať, je to zvyk dovezený z iného regiónu a v Honte sa to nerobilo v tomto storočí. Nevesta u nás sa akoby stratila spravidla aj s manželom a idú sa preobliecť do šiat, ktorým sa hovorí *pod zavíťie*. Tento názov je z doby, keď sa nevesta dala zaviť do čepca (súčasť kroja) a obliekla si kroj, súčasne sa

spravidla do iných šiat oblieka aj ženích. Nevestu dovedú v sprievode ženy, ktoré sa podieľali na jej ustrojení a spievajú pieseň: *Na zelenej lúke kopa sena, včera bola dievka, dnes je žena....* Do úkonu sa pripojí hudba a je z toho *vykrúcanka*. Začínajú novomanželia a od nich berú ženy ženicha a muži nevestu. Po posledných záujemcoch o *vykrúcanku* sa znovu spária novomanželia v tancu, ktorí *vykrúcanku* končia. Na pokraji parketu po celý čas *vykrúcanky* stojí s tanierom spravidla krstná mať jedného z novomanželov, do ktorého dávajú peniaze za *vykrúcanku* v poradí rodičia, prípadne starí rodičia mladomanželov, krstní rodičia, súrodenci, švagrovia, kmotrovia atď., obyčajne najbližší z rodiny dajú najväčšie bankovky a postupne to klesá.

V prestávke po *vykrúcanke* idú novomanželia peniaze spočítať. Zostáva čas na podanie jedného-dvoch chodov jedál, pričom zábava pokračuje. Spievajú sa ľudové piesne z Hontu, ale aj zmiešané. Staré tance sa už nepraktizujú.

V malej prestávke pre hudbu starejší alebo družba, družica prečítajú telegramy. Týmto svadobným aktom je prakticky po organizovanej svadobnej hostine, pokračuje sa tancom a občas aj spevom do rána, ale už pri menšej účasti, pretože časť hostí odchádzala domov skôr. Odchádzajúcim hosťom poverení rodinní blízki dávajú na cestu zákusky a často aj nápoje. Dary sa odovzdávajú pred začiatkom svadby, rozmernejšie dary aj deň skôr.

Už v nedeľu poobede roznášajú novomanželia po domácnostiach zákusky, obyčajne do rodín, ktoré neboli na svadbe, ale prispeli na pečenie peniazmi alebo produktmi. Zákusky sú balené cca po 10 ks na jednorázových táckach. V poslednom čase sa už tento zvyk presunul na dni pred svadbou - približne týždeň.

MENGUSOVCE

26. 9. 1997 sa konala svadba v rodine JUDr. Daniela Šalinga. Menovaného dcéra odišla do Anglicka pracovať za účelom

utvrdiť sa v anglickom jazyku. Po dvojročnom pobyte sa vrátila aj s priateľom z Londýna. V septembri 1997 bola aj svadba. Nakoľko mladucha bola členkou MO MS, výbor sa rozhodol, že svoju členku pôjdu v kroji pozdraviť. Svadba sa konala v evanjelickom kostole. Predsedníčka M. Skokanová, oblečená v kroji, spolu s okresným podpredsedom p. M. Hamorom, dievčatá, skupina nesúca kvety, hodnotný dar - brúsená misa, a malá prváčka s detskou *hrkútalkou* vytvorili veľmi príjemnú atmosféru pre novomanželov a prítomných hostí. Po svadobnom obrade predsedníčka MO MS (do mikrofónu) pozdravila novomanželov svojou vlastnou tvorbou „Svadobná pieseň“ (podotýkam spamäti). Ďalej novomanželov pozdravil aj okresný podpredseda. Nakoniec dievčatá odovzdali kvety a dar. MO MS v Mengusovciach aj takýmto spôsobom pamätá na svojich členov, tiež chce sa zavďačiť otcovi nevesty, ktorý ako podnikateľ je sponzorom pre MO MS. Nakoľko ženích nerozumel obradu v slovenčine, celý obrad bol tlmočený do anglického jazyka. Pokračovanie svadobných zvykov, tiež hostiny, sa už uskutočnilo v hoteli na Štrbskom Plese. Cudziniec z Londýna je už obyvateľ Mengusoviec, bývajúc v peknom novom domčeku. (Kazeta zo svadby sa nachádza u JUDr. Daniela Šalinga v Mengusovciach č. 98.)

Ináč, čo sa týka zvykov v tunajšej obci sú pomaly v zániku. Zatiaľ ešte pretrváva, že týždeň pred svadbou skoro celá dedina nosí potraviny na koláče, niekto aj peniaze. Zase 2 dni pred svadbou mladucha roznáša darcom zákusky. V sobotu odpoľudnia je svadba, t.j. svadobné obrady v kostole evanjelickom alebo v rímskokatolíckom. Po náboženských obradoch svadobná hostina pokračuje v niektorých podnikoch.

MICHAL NAD ŽITAVOU

Na svadbu sa pozýva pozvánkou. Keď nie je miesto v niektorej reštaurácii, tak svadba býva v dedine v kultúrnom dome. Pri príchoде hostia dostanú svadobné pierko.

Týždeň pred svadbou sa robia *sližiky* za pomoci susedy, kamarátky a celej rodiny. Vo štvrtok sú zabíjačky. V piatok sa pripravuje k vareniu na sobotu, ale hlavne na večer, kedy sa nosí na svadbu, a to sliepka, zákusky, tortu a dar pre mladomanželov. V sobotu ráno sa začína variť. Pozvaní personál, a to kuchárka, pomocná kuchárka, umývačka riadu, *kelner* (osoba, čo sa stará o alkohol) a obsluha. V sobotu sa svadobní rodičia už o nič nestarajú, všetko zariadili. Mladý zať ide s kyticou so sprievodom pre nevestu. U nevesty má dvere zatvorené, tak musí starejší prosiť o otvorenie. Keď ich pustia, potom pýta od rodičov povolenie na sobáš. Starejší ďakuje rodičom za výchovu. Rodičia urobia mladým krížik na čelo a pobožkajú. Potom sa odoberú na sobáš. Prvý v sprievode ide mladý zať s prvou družicou, za nimi ide mládež, za mládežou nevesta s prvým družbom, rodičia a ostatní hostia. Sobáš býva so sv. omšou. Po sobáší pred kostolom blahoželajú svadobčania a naposledy susedia, kamarátky, kamaráti, ktorí dostali svadobné oznámenia. Kto nepríde, ten pošle telegram alebo príde večer. Sprievod ide do kultúrneho domu, pred ktorým ich čaká prekážka - pranie, upratovanie, prebaľovanie, pílenie dreva. Keď splnia úlohu, rozbije sa tanier pre šťastie, črepy musia pozametať. Ženích si dá kúsok črepu do vaku. Potom dostanú med a ženích odnesie nevestu na rukách na miesto, kde budú sedieť. Začína hostina prípitkom a modlitbou, až potom sa začne jesť. Ako prvá ide slepačia polievka, mäso z polievky a *puchriková* omáčka s knedľou, pečené kurence s ryžou, rezeň so zemiakovým šalátom, hurky, fašírka... Medzi jedením sa tancuje a spieva. Hudba sa hľadá taká, čo vie zahrať všetko od disko až po čardáš. Pred polnocou sa zvyknú obliecť niektorí hostia za cigánov. Prikladám nahrávku. O polnoci majú mladomanželia sólo. Keď sa v tanci vystriedajú všetci hostia, zatančia si spolu mládenci so ženíchom a dievčatá s nevestou. Keď dotančia, mládenci idú zobrať nevestu pre ženicha, dievčatá ju nechcú dať. Keď ju

zoberú, posadia ju na stoličku, zoberú jej závoj a dajú čepiec. (Priložená kazeta s nahrávkou čepenie.) Mladomanželia sa prezlečú a tančia do rána s *veselanmi*. Tým sa svadba skončila.

Počet hostí záleží od veľkosti rodiny. Na tejto svadbe bolo 130 ľudí, k tomu gratulanti, čo chodili do polnoci a súbor Žitavanka, ktorá prišla pred polnocou (30 členov). Svadba bola 26. 9. 1982.

Pred ženicha sme zabudli kroj doma.

MIŇOVCE

Informátori: Mladomanželia, matka nevesty
Dátum svadby: 1. 8. 1998

Vek snúbencov - nevesta 20 rokov, administratívna pracovníčka, Miňovce; - ženich 22 rokov - robotník, susedná obec Nižná Oľšava

Manželia uviedli, že spolu chodili 5 rokov. Vyše pol roka pred svadbou (v januári) mali zásnuby. Snúbenec prišiel spolu s rodičmi, s kyticou pre snúbenicu a jej matku a vypýtal si ju najprv od matky (nevesta otca nemá), či mu ju dá a potom sa opýtal nastávajúcej, či súhlasí. Po súhlase oboch dal snúbenici snubný prsteň. Po tomto oficiálnom vypýtání zasadli k pohosteniu, pri ktorom dohodli miesto a perspektívny termín svadby s tým, že sa upresní podľa možnosti vybratej reštaurácie. O týždeň opätovali návštevu v dome ženicha. Pri týchto návštevách sa zároveň dohodli rodičia oboch strán na spôsobe platenia za svadobnú hostinu, a síce, že každý zaplatí za svojich hostí. Je to už všeobecná zásada, pokiaľ sa svadba koná v reštauračnom zariadení, kde je možné presne určiť náklady na jednu porciu. Podľa mojich informácií, inak ako v reštaurácii sa už svadby v obci ani nerobia.

Nevesta v našom prípade nekupovala matke ženicha ani žiadnym jeho príbuzným darčeky, ako je to starším, myslím, že ešte dodržiavaným zvykom v tejto oblasti. Obyčajne nevesta kupuje budúcej svokre látku na šaty a šatku, sestrám ženicha tiež látku na šaty, otcovi a bratom ženicha košeľe. Svokra zvykne dať neveste peniaze.

Dva týždne pred samotnou svadbou pozývali hostí na svadbu - nevesta so staršou družkou a ženich so svojim starším družkom. Zo strany nevesty aj ženicha sa svadby zúčastnilo 45 hostí, teda spolu 90. Týždeň pred svadbou pozývali snúbenci ešte mládež - nevesta s družicou družičky - *družky* a ženich s družkom *družboch*. Nevesta nepozývala všetky rovesníčky z dediny. Zväčša iba príbuzné. Ženich pozýval mládencov aj bez príbuzenského vzťahu, aby bol vyrovnaný počet mládeže, aby družičky mali partnerov.

Vo štvrtok pred svadbou, ktorá sa koná v obci zásadne v sobotu, sa družičky zídu v dome nevesty, kde *viju vinki*. Najmladšiu družičku poslali po materiál na vienky - zimozeleň. V minulosti bola zásada, že mal byť kradnutý, ale domáci obyčajne vedeli, že im v ten večer budú družičky *šarapatiť* v záhradke a tak im často radšej pomáhali - nožíkom, nožnicami a pod. Keď najmladšia družička prinesie zimozeleň, sadnú si družice za stôl a vyberajú vetvičky po dve-tri, podávajú ich staršej družici, ktorá z nich uvije dva vienky. Pritom spievajú rôzne piesne. Na dne misy, v ktorej je zimozeleň, je minca a tá z družíc, ktorá ju vyberie, má šancu sa do roka vydať. Uvité venčeky sa odložia do dňa sobáša. Pri obrade v cerkvi kladie kňaz tieto vence na hlavy novomanželom. Družičky v tento večer pripravlia tiež pierka - *pokrejtki*. Pierka tvorí zvyčajne kúpený biely kvietok so stonkou, k nemu sa pridá zelená vetvička a spojí sa to bielou mašličkou. Ženich a starší družba majú pierka oveľa honosnejšie, spravidla ich tvorí taký kvet, z akých má nevesta, resp. staršia družica kyticu. Honosnejšie pierko mal v prípade popisovanej svadby aj starejší - starosta. V minulosti sa pierka dávali iba neženaným mužom, teraz už aj svadobným hodnostárom.

Ženich sa vo štvrtok lúčil so slobodou spolu s mládenkami v krčme. Kúpil alkohol a každému, kto bol v krčme, nalial. Asi okolo 21. hod. prišiel spolu s družbami k dievčenskej spoločnosti vijúcej vienky. Konal sa tzv. *družbovski*, t.j. mládež sa zoznámila, aby si

v sobotu neboli úplne cudzí. Zabávali sa spolu, hostili a rozišli sa až do polnoci.

V piatok pred svadbou sa prinášajú darčeky do domov ženicha i nevesty. Je to predovšetkým starosť rodičov a najbližších príbuzných pohostiť prinášajúcich svadobné dary. Mladomanželia uviedli, že dostali tak peňažné ako aj vecné dary. Prinášajú sa samozrejme aj zákusky, torty a alkohol. V obci nebol donedávna zvyk piecť sladkosti v rodine nevesty či ženicha. V dostatočnom množstve ich priniesli pozvaní hostia. V súčasnosti si dávajú rodiny ženicha a nevesty zákusky piecť v cukrárenskej výrobní, v obave, aby mali dostatok na samotnú svadbu a na výslužky. Pritom ale prinášajú torty a zákusky aj svadobní hostia, predovšetkým tí, ktorí pochádzajú z dedín. Mestskí hostia tak už robia pomenej.

V sobotu dopoludnia sa nevesta stará predovšetkým o svoj vzhľad, navštívi kadečníčku, vizážistku a za pomoci družičiek sa okolo 14. hod. oblieka. Sobáš bol stanovený na 16. hod. Ženich sa v tom čase opäť lúči so slobodou v krčme spolu s družbami.

U ženicha sa koná malé pohostenie. Pred odchodom do domu nevesty, vyzve starší družba (jeho hodnosť oznamuje zatiaľ valaška ozdobená zeleňou, neskôr mu staršia družica pripne na klopu saka honosné pierko) rodičov ženicha, aby si zasadli a dali svojmu synovi pred vstupom do manželstva požehnanie. Hovorí:

*Svadobný otec, svadobná mac,
do stolka šidajce,
svojomu sinovi požehnaňe dajce.
Pitam vas po perši ras...*

Takto opakuje trikrát, pričom poslednýkrát povie: „...pitam vas po terci a pošledni ras.“ Medzitým zahrajú hudobníci clivú svadobnú melódiu. Na tretie vyzvanie si rodičia ženicha (tiež starý otec, t.j. v iných prípadoch starí rodičia, príp. súrodenci) sadnú na pripravené stoličky a starší družba odovzdá slovo starejšiemu. Starejším je obyčajne krstný otec ženicha, ale nie je to nevyhnutnosť.

Môže to byť aj iný príbuzný, príp. známy. Starejší vykoná odobierku, ktorej úroveň závisí od výrečnosti a schopností starejšieho. Obyčajne sa však už prednáša v spisovnej slovenčine. V prípade popisovanej svadby rozpovedal starejší biblický príbeh požehnaní Jakuba a Ezaua ich otcom Izákom, pričom poukázal na skutočnosť, že rodič nikdy neodoprie požehnanie svojmu dieťaťu. Ukončil svoje rozprávanie výzvou rodičom, aby aj oni požehnali svojho syna pred vstupom do manželstva. Rodičia a starý otec pobozkali syna a na čele ho poznačili znakom kríža. Po tomto akte hudba zahrála veselšiu nôtu, čo bolo signálom na odchod za nevestou.

Asi trištvrte hodiny pred termínom sobáša prišiel ženich so svojim sprievodom k domu nevesty. Nad bráničkou pred domom bola vytvorená slávobrána zo zelene a bielymi kvetmi z krepového papiera boli vyzdobené aj vstupné dvere do domu. Na čele sprievodu bol starejší - starosta, ženich a starší družba. Spreádzajú ich 3-4 hudobníci s husľami, harmonikou a nejakým rytmickým nástrojom. Ženíchov sprievod našiel zatvorené dvere. Po zabúchaní na dvere oznámil starosta, že tu stojí jeden mladý muž s peknou kyticou a hľadá pekné dievča, ktoré tu má bývať. Domáci mu najprv ukázali staršiu ženu (starú matku nevesty). Túto ženichovi svadobčania nechceli, že je pristará. Potom im ukázali mladé dievča, to im však bolo primladé. Až nakoniec sa ukázala nevesta. Ženich jej odovzdal kyticu, ona jemu priplá pierko. Podobne urobili starší družba a staršia družička.

Nasledovala odobierka v dome nevesty. Začínal ju starší družba podobne ako v dome ženicha, ale pridal: „...svojomu sinovi i dzivkoj požehnaňe dajce...“ Keď sa rodičia usadili (otca nevesty nahradil jej strýko), odovzdal starší družba opäť slovo starejšiemu. Snúbenci stáli pred rodičmi, vedľa rodičov stál brat nevesty a sestra ženicha. Starejší predniesol prihovor, v ktorom vyzýval snúbencov, aby poďakovali rodičom za bezstarostné detstvo a mladosť a aby ich

odprosili za všetko zlé. Obrátil sa tiež s vážnymi slovami na rodičov a vyzval ich, aby požehnali svoje deti. Potom za zvukov clivej melódie (závisí od kvality hudobníkov, ale hrajú sa aj piesne z iných slovenských regiónov, napr. *Zbohom ostávajúte...*) si nevesta pokľakla pred svojich rodičov a ženích pred svojich.

Keď im dali požehnanie a pobožkali ich, vymenili si miesta a dostali požehnanie od nastávajúcich svokrovcov. Objatím sa odobrali tiež od súrodencov. Po odobierke hudba opäť zahrá veselú melódiu, čo znamená povel na odchod na sobáš. V sprievode ide vpredu mladucha, ktorú vedie starší družba, za nimi kráča ženích so staršou družičkou, za nimi potom ďalšie páry družbov a družičiek. V ďalšej časti sprievodu kráčajú ostatní svadobčania. Do kroku stále vyhráva muzika.

V obci je zvyk, že ak sa koná sobáš v inej dedine, príp. ak sa žení mládenec a ide sprievod za nevestou, cez cestu, ktorou sprievod prechádza, natiahnu muži reťaz a nepustia sprievod, kým sa im *nezaplatí mýto*, t.j. fľaša pálenky. Až potom môže sprievod pokračovať. Pri popisovanej svadbe sme to však nezaznamenali.

Pred dverami chrámu sa prvé dva páry vymenia, t.j. ženích vystrieda staršieho družbu vedľa nevesty. Tu pri dverách cerkvi víta kňaz snúbencov a skôr ako ich pustí ďalej, položí im dve otázky - či sa rozhodli dobrovoľne pre svojho partnera a či nesľúbili manželskú vernosť inej osobe. Po očakávaných odpovediach vstúpia všetci dnu a prebieha cirkevný sobáš. Pred samotným manželským sľubom požehná kňaz snubné prstene a nastokne ich na prst najprv ženíchovi, potom neveste. Snúbenci prisahajú s prstami položenými na sväté písmo. Prvá má položiť prsty nevesta, potom ženích (aj keď vraj jestvuje povera, že má dať nevesta svoju ruku na ženíchovu, aby nad ním vládla, podobne ako mu má pri vychádzaní z chrámu stúpiť na nohu. Nič z toho nevesta v našom prípade nedodržala, napriek matkiným radám, lebo sa to vraj nedalo. Skutočný význam týmto

veciam však už zrejme nik neprisuje). Formulár prisahy číta najprv ženích, potom nevesta. Po prisaha kňaz novomanželov ovenčuje vienkami, ktoré uvili družičky vo štvrtok a ktoré mu podala staršia družička. Mladomanželia držia tieto venčeky na hlavách pomerne dlhú dobu - cez čítanie zo svätého písma (prvé čítanie číta zvyčajne nevesta. Tak tomu bolo aj v našom prípade) a kázeň. Nad nevestou kňaz vykonáva tiež obrad nazvaný *vivodki* - nevesta pokľakne, kňaz jej prehodí závoj cez tvár a modlí sa nad ňou. Po požehnaní odvedie kňaz mladomanželov a ich svadkov do sakristie, kde podpíšu zápisnicu o sobáši, nevesta sa podpisuje už novým priezviskom (ak prijala manželove, čo je takmer všeobecné pravidlo). Svedkami v našom prípade boli starší družba a staršia družička. Kňaz potom vyvedie mladomanželov z kostola pomedzi rozostúpené družičky a družbov. Mladomanželia sa potom postavia kolmo k dverám a prijímajú gratulácie od vychádzajúcich účastníkov svadby. Takmer každý už v súčasnosti prináša kyticu pre nevestu. Ešte v nedávnej minulosti, keď sa konal aj občiansky aj cirkevný sobáš, kvety sa prinášali iba na občiansky sobáš, ktorého sa však zúčastňovalo len málo hostí. Konal sa obyčajne vo štvrtok.

Po gratuláciách sa hostia usadia v autobusoch, mladomanželia v aute a odvezú sa do blízkeho mestečka (8 km), kde zvyknú byť svadby zo širokého okolia v reštauračných zariadeniach. Tu si vopred mladucha, resp. jej príbuzné vyzdobia čelnú stenu, nachystajú sa zákusky, alkohol, ovocie. Ostatné je v réžii reštaurácie. V našom prípade mali mladomanželia na čelnej stene plagát s ich menami a obrázkom zaľúbeného páru, ozdobený zeleňou.

Po príchode do reštaurácie privítajú dve ženy z personálu mladomanželov dvoma kúskami chleba, ktorý si mladí ľudia namočia do cukru a navzájom si ho podajú. Vraj, aby mali sladký život. Potom čašníčky otvoria fľašu šampanského a pripijú si s mladomanželmi. Nakoniec rozbijú tanierik, po-

dajú ženíchovi metlu a neveste lopatku na smeti. Ženich musí črepy pozametať a nevesta, ktorá mu najprv črepy rozkopáva nohou, mu potom pridáva lopatku, aby ich mohol pozmetať. Má sa tak ukázať, či je ženich šikovný. Po tomto uvítaní hudba hrá tuš a ženich si nesie alebo vedie nevestu za vrchstol, kde majú pripravené miesta spolu s rodičmi z oboch strán, starším družbom a staršou družičkou. V našom prípade sedel za vrchstolom aj mladučský brat nevesty. Na úvod svadobnej hostiny starší prednesie prípitok a v mene rodičov mladomanželov popraje prítomným príjemnú svadobnú hostinu. Hudobníci tiež prednesú mladomanželom svoj vinš a ohlásia pre nich sólo. Potom sa k tancujúcim mladomanželom pridá starší družba a družička, neskôr ďalší svadobčania. Nasleduje svadobná hostina, pri ktorej sa podávajú jedlá, aké si vopred mladomanželia, resp. ich rodičia dohodli s personálom. Obyčajne sa podáva studené predjedlo (šunkový nárez), potom slepačia polievka s domácimi rezancami (sliepky ako aj rezance dodávajú rodiny ženicha a nevesty), kuracie stehno s ryžou a kompótom (kompót tiež dodávajú strany nevesty a ženicha), rezeň so zemiakmi a nakoniec segedínsky guláš s knedľou. Na stoloch sú zákusky, slané pečivo, nealkoholické i alkoholické nápoje a ovocie. Podáva sa tiež káva. Pred konzumovaním polievky prítomní na pokyn starostu povstanú a pomodlia sa. Mladomanželia jedia polievku z jedného taniera, jednou lyžicou. Jednotlivé jedlá sa podávajú v určitých intervaloch, aby nikto nebol počas svadobnej hostiny náhodou hladný. Počas hostiny začne niekto z hostí búchať lyžicou o tanier, pridajú sa ďalší a slovami „*mladí mladuchu neľubi*“ sa dožadujú bozku mladomanželov. Cinkanie lyžicami utíchne, až keď sa mladí poboškajú. Niekde si vyžadujú aj bozk staršieho družbu a staršej družičky.

Medzitým sa tancuje, prípadne počas prestávok sa spieva. Na popisovanej svadbe uviedli, že sa spievalo málo, pretože došlo k nepríjemnej udalosti, k vážnej nevoľnosti

jednej z účastníčok, takže na spev nebola nálada.

Počas hostiny starší dvakrát vyzve prítomných, aby prispeli peňažnými darmi – raz na kočík, t.j. pre mladomanželov a ich budúce dieťaťko a raz na kostol. Obchádza potom s tanierom okolo stolov a zbiera peňažné dary.

Pred polnocou si dal zahrať starosta *prebačenu*, t.j. sólo s mladuchou. Pokiaľ viem, nie je to v tejto oblasti bežný zvyk. Po tomto tanci mladucha tancovala v kole s družicami (s každou sólo, pričom ostatné tancovali v kolese okolo nich), čím sa vlastne s nimi symbolicky rozlúčila. Nasledovalo čepčenie nevesty, na ktoré odviezol mladuchu starší družba. V osobitnej izbe sa jej trikrát opýtal: „*Nevesto naša mila, dovoľíš korunku z hlavi sňac, abo hlavku scac?*“ Mladucha, ktorá sedí na kolenách ženíchovi dvakrát odpovie: „*Hlavku scac.*“ Až na tretíkrát odpovedala: „*Dovoľim, ale še musíš na koľenoch pomodľic otčenaš*“. Družba si kľakol a začal: „*Otče naš, Bože naš, tak me učil dzedo naš*“. Mladucha ho prerušila, že je to zlé, že ona sa inak učila. Starší družba opäť začal podobne a pridal: „*...dzeci moja nekradnice, co vidzice pocahnice*“. Po nevestinom proteste, že to znovu nie je modlitba ako ju ona pozná, starší družba sa pomodlí skutočnú modlitbu otčenaš. Keď sa pomodlí, prítomné ženy (v našom prípade tety nevesty) odopnú neveste z hlavy vienok a staršia družička ho pripne družbovi na valašku. Mladucha odopne pierko svojmu manželovi a pošliapie po ňom. Družba odišiel medzi svadobčanov, aby s „korisťou“ tancoval, najprv sám, potom sa k nemu pridajú aj ostatní družbovia. Cifrujú nad fľašou pálenky, neskôr im pridali ďalšie dve. Starší družba zdvihnutím valašky prerušuje hudbu a prednesie veršiky typu:

*Kec še naš mladi het pobiral,
mne za staršoho družbu zavolal.
Poc, družbo, poc mi pujdzeme,
mladú hľedac budzeme.*

*Kec mi mladú najdzeme,
korunku jej zdejmem.
Korunka budze tvoja
a mlada budze moja.
A hraj!*

alebo:

*Žebi naša mlada tak spala,
žebi do roka sina mala,
do roka siná, do dvoch dzifčatko,
žebi bulo také, jak z ruži pučatko.
A hraj!“*

*A vi staré babi, vi nezavadzajce,
ice skoro domu, dzeci počitajce.
Chtora ma malo, chtora ma velo
a chtora nima do parí,
naj jej starši družba dopravi!
A hraj!*

Tanec prerušujú aj samotní hudobníci, začnú hrať strašne falošne, že sa im pokazili nástroje. Chcú vypiť. Keď im nalejú, pokračujú v hre.

Tanec trvá tak dlho, kým neprídu staršiemu družbovi oznámiť, že nevesta je už pripravená. V našom prípade prišla staršia družička a odvážne, bosá vystriedala vysileného družbu v cifrovaní.

Medzitým ženy upravia nevestu, teraz už mladú ženu (V dialekte až teraz je „nevesta“. Ako mladucha sa nazýva „mlada, mloda“.) Oblečenie „nevesty“ je rôzne. V popisovanom prípade mala mladá žena oblečené malé spoločenské šaty červenej a bielej farby (vraj má mať niečo červené) a červenú ozdobu vo vlasoch. Starší družba ju privádza medzi svadobčanov, mladá žena rozhadzuje okolo stojacim čokoládové peniažky (niekedy to boli skutočné drobné mince, ktoré sa chytali pre šťastie) a začína sa *redovi tanec* - tanec, pri ktorom s nevestou tancujú všetci prítomní sólo, pričom ostatní utvoria okolo nich koleso - *karičku*. Na typickú melódiu sa spievajú rôzne verše, napr.

*/:Ej redovi, redovi:/
/:či už každí hotoví:/*

*/:Či hotoví a či ňe:/
/:redovi začíname:/
/:Chto chce s mlodu tancovac:/
/:muší sto koruny dac:/
/:Redovi še začína:/
/:starší družba načína:/
/:Jak še Pan Buch raduje:/
/:švekor s mlodu tancuje:/
/:Ňe tak bi še radoval:/
/:Kebi mlodi tancoval:/
/:Lem pomali, pomali:/
/:bi sce ju nežlamali:/
/:Bo je ceňka jak palec:/
/:tancuje s ňu zasraňec:/
/:Naša mlada recece:/
/:nehcela jesc perece:/
/:Lem bi jedla kapustu:/
/:žebi mala ric tlustu:/
/:Lem bi jedla cukerki:/
/:žebi mala bruch velki:/
/:Naša mloda jak babka:/
/:bo čepila ju svatka:/
/:Naša mloda radosna:/
/:bo za frajira pošla:/
/:Stavajce do karičky:/
/:naj tancujú družičky:/
/:Naša mlada hop, hop, hop:/
/:tancuje s ňu šarkan chlop:/
/:A vi bači skadzi sce:/
/:bo še nam bárs pačice:/
/:A i vaša podoba:/
/:bo sce šumna osoba:/
/:Naša mlada, jak sosna:/
/:dze ši tel'a virosla:/
/:U Miňovci na blace:/
/:v pišušovim kabace:/*

V súčasnosti sa už menej spievajú hanlivé verše. Obyčajne je niekto pri hudobníkoch, kto im našepkáva, kto práve nevestu vykrúca a oni spievajú veršík typu:

/:Jak še Pan Buch raduje:/

/:kresna s mlodu tancuje:/

/:Jak še nema radovac:/

/:znaju šumne tancovac:/

alebo

/:And'eli še radujú:/

/:kamarátky tancujú:/

Na popisovanej svadbe hrali hudobníci aj celkom iné čardášové melódie ako melódiu klasického *redoveho*.

Každý, kto dotancoval s nevestou, ide k stolu, na ktorom je prestretý „parádny obrus“, na ňom je obrovská torta - *dar*, ktorú prináša kmotra nevesty. Ak nevesta nemá kmotra, potom tortu, ale menšiu, prinesie krstná mama. Tancujúci dajú na tanier peňažný dar (podľa blízkosti príbuzenstva - najbližší 1000,- Sk, vzdialenejší 100,- Sk. V podstate, kto si na koľko trúfa). Od kmotry a kmotra, ktorí tu obsluhujú, dostanú kúsok torty a pohárík pálenky. Pálenka je obvyčajne luxusná a tiež ju prináša kmotra.

Keď dotancujú všetci, zoberie nevestu do tanca opäť starší družba a tancuje s ňou, až kým si pre ňu nepríde ženích. Tomu okolo-tancujúci bránia, nechcú ho vpustiť do stredu kruhu, ale nakoniec sa k manželke predsa dostane a v náručí si ju odnáša alebo odvedie preč. Ženich sa na túto príležitosť tiež prezlieka, v našom prípade si prezliekol iba košeľu. V trme-vrme, keď ženich odnáša nevestu, snažia sa družbovia ukradnúť neveste nejakú súčasť odevu, alebo topánku. Ak sa im to podarí, musí ženich zaplatiť výkupné - fľašu pálenky. V našom prípade sa o to pokúsili, ale nepodarilo sa im nič ukradnúť. Zato nevesta uviedla, že ju ukradli ešte ako mladuchu ženichovi kamaráti a „ukryli“ ju v bare v centre mestečka (svadba sa konala na okraji mesta). Ženich ju však rýchlo našiel - bolo to vraj dohodnuté. Chvilu sa v bare bavili a potom sa vrátili späť na svadbu. Kradnutie nevesty nie je tu však typické.

Po *redovom* sa nevesta prezlečie druhýkrát, v našom prípade do čiernych spoločn-

ských šiat maxi-dĺžky a zabáva sa ďalej už ako jedna zo svadobčanov.

Svadba sa v popisovanom prípade skončila o štvrtej hodine ráno. Matky nevesty i ženicha svojim pozvaným nachystali výslužky. Obyčajne sa zaobstarávajú kartónové krabičky, do ktorých sa naukladajú zákusky, odkrojí sa kus z torty a najbližším príbuzným sa pridá aj fľaša pálenky.

V nedeľu ešte pokračujú *dozvuky*, ale to sa už hostia len domáci v príslušnej rodine. Pozývajú sa susedia, ktorí neboli pozvaní na sobotňajšiu svadbu a uvoľnene sa zabávajú aj najbližší príbuzní, ktorí mali v deň svadby mnoho starostí, napr. s alkoholom, s balením výslužiek, dopĺňaním zákuskov a pod.

Výslužky roznáša matka nevesty i ženicha ešte aj v pondelok tým, ktorí neboli na svadbe, ale ktorých si týmto spôsobom chce uctiť.

MYJAVA

V predsvedobnom období sa niekoľkokrát stretnú obe strany a dohovárajú sa na priebehu svadby, jedálničku, hudbe a hlavne výbere starého svata. Nakoniec poveria jej prípravou a dohliadaním jedného z nich a ten rozdelí konkrétne úlohy. Mladý pár chodí pozývať na svadbu rodinu a priateľov a tam sa dohodnú na dare. Najlepšie a najžiadanejšie dary sú peniaze v hotovosti. Na Myjave sú najobľúbenejšími starými svatmi Ján Fidrich (Rudník - zakladajúci člen FS Kopaničiar a jeden z najlepších myjavských tanečníkov) a Štefan Jeriga (vedúci DFS Kopaničiarik) a tí si už priebeh svadby ustrážia a nacvičia s mladým párom a s rodinou. Okrem starého svata na svadbe býva široká a prvý družba s družicou. Keď široká dozerá na obliekanie nevesty, starý svat zabáva svadobných hostí. Keď dostane pokyn, že nevesta je pripravená, začne starý svat v mene ženicha pýtať nevestu. Keď ju vypýta, začne privádzanie nevesty (dve falošné a potom pravá), rôzne veselé rozhovory a randy sa pri tom robia. Keď dovedú pravú nevestu a ženich s ňou súhlasí, prejde okolo

stola, chytí ju za ruku a dovedie si ju k stolu. Podáva sa prvý chod (guláš). Potom je odobierka a odpytovanie od rodičov a ide sa na sobáš. Sprievod - hudba - ak je jeden z mladomanželského páru členom súboru, tak za hudbou kráčajú, spievajú a tancujú 4 krojované páry (v posledných dvoch rokoch bolo 5 tzv. kopaničiarskych svadiieb) - ženích s prvou družičkou (alebo mamou) - nevesta s prvým družbom (otcom) a za nimi ostatní. Po sobáši sa vracajú na mieste konania svadby. Mladý pár sa ide fotiť. Keď príde, čakajú ich a nechcú ich pustiť, musia sa vykúpiť fľaškou, potom rozbijú tanier a mladý pár spoločne zametá - prenesenie nevesty cez prah - začiatok hostiny zaželá starý svat. Jedlá podľa dohodnutého jedálnička nosia čašníci, najčastejšie sa podávali jedlá: guláš, slepačia polievka, kura, rezne, sviečková, kapustnica. Zábava je organizovaná starým svatom - tanec nevesty do ženíchom, potom sa v kruhu striedajú, všetci muži si zatancujú s nevestou a všetky ženy so ženíchom, rôzne prestávky - o najlepšiu svokru, kto bude doma držať kasu. O polnoci snímanie venca a začepčenie, vyberanie do vienka a keď sa mladý pár ide preoblecť, hrajú sa rôzne hry - *metlový, kováčsky, holenie, so stoličkami* alebo čítanie telegramov. Je to rôzne. Na „kopaničiarskych“ svadbách (členovia súboru Kopaničiari) sa dodržiava tradičný priebeh svadby (pred troma rokmi bola svadba, na ktorej bolo 120 ľudí, z toho 80 v kroji), aj jedálnička. Na iných len niektoré zvyky, ale sú i svadby ... Táto svadba: on učiteľ, tanečník, ona učiteľka -130 hostí.

NEVOENÉ

Zo starých svadobných zvykov sa zachovalo do dnešných čias veľmi málo, nakoľko aj samotné svadby sú zriedkavosťou pre zlé ekonomické a sociálne podmienky. Mladí ľudia vo veku, kedy by mali uzatvárať manželstvá, väčšinou bývajú u rodičov. Keď sa predsa stretnú dvaja mladí ľudia aj s väčším vekovým rozdielom a majú predpoklad, že budú môcť bývať u jedného z rodičov, tak

uzavrú manželstvo. Deň konania svadby sa oznamuje svadobným oznámením a najbližšej rodine priložia pozvánku ku svadobnému stolu. Sobáš sa koná v kostole a svadobná hostina v moteli alebo v hoteli. Po sobáši v kostole sú pripravené autobusy na odvoz svadobných hostí do hotela alebo motela, kde majú všetko zabezpečené. Počet svadobných hostí závisí od veľkosti rodiny a finančných možností. Svadbu sprevádza družba, jeho symbolom je družbovská palica ozdobená stužkami. Po polnoci, keď sa mladucha preoblečie, tancuje sa tanec *rosa*. Mladucha tancuje so všetkými mužmi a ženích tancuje so všetkými ženami a dievčatami. Každý účastník tanca dá do pripraveného taniera na stole peniaze, ktoré stráži družba. Tieto peniaze sú darom pre manželský pár. Potom družba prečíta svadobné telegramy, ktoré bývajú rôzneho obsahu, vážne i žartovné. Výslužky pre svadobných hostí si prichystajú svadobné matky a po skončení svadobnej hostiny, si ich hostia prevezmú

NIŽNÁ BOCA

Posledná svadba, resp. nevesta mala svadbu 30. 1. 1999. Svadba sa však konala v Liptovskom Hrádku v katolíckom kostole. Na Nižnej Boci sa nesobášilo v kostole snád' najmenej 50 rokov. A pretože na Nižnej Boci nebola matrika, konali sa svadby väčšinou v Liptovskom Hrádku. Dialo sa tak najmä v poslednom období. Ale aj v prípade občianskych obradov boli zachované niektoré zvyklosti. Susedia donesú do rodiny nevesty alebo ženicha suroviny do pečenia, za to sa im potom dáva výslužka. Keď odchádza z dediny nevesta, na konci dediny robí mládež tzv. *hučku*. Preoblečení za maškary urobia na ceste drevenú prekážku, ženích musí prekážku prepíliť a vyplatiť nevestu, aby ju mohol z dediny odviezť. Ženích si po nevestu príde aj so svadobnými hosťami k nej domov. Hostiny bývajú v rôznych zariadeniach, kde je väčšinou postarané o jedálniček. Hudba býva živá i reprodukováaná, podľa možností rodiny. O polnoci sa tancuje *venčekový tanec*,

pri ktorom sa vyberajú pre novomanželov peniaze. Potom sa nevesta odide prezliecť do civilných šiat. Pred *venčekomým tancom* sa čítajú telegramy. Nie vždy sa nevesta unesie - záleží na zložení svadobných hostí. Výslužky sa roznášajú pred svadbou. V súčasnosti už nie je zvykom robiť veľké svadby s mnoha pozvanými, a tým sa upúšťa aj od mnohých zvykov.

NIŽNÁ SLANÁ

Predsvadobné obdobie je u každého páru rôzne. V konkrétnom prípade sa toto premietlo takto: Rodičia so synom išli na pytačky k nevestiným rodičom. Samozrejme bola už ruka v ruke, takže išlo skôr o formalitu, ale dôležitú, ako tvrdila jedna i druhá strana. Rodičia dcéry vyložili na stôl jedlá, ale i našli tradičnú fľašku s tuhým obsahom. Beseda účastníkov nie je podstatná. Dôležitý bol záver. O dve týždne budú zásnuby. A tak sa aj stalo. Tu chcem pripomenúť, že u nás na zásnuby sa už dávajú na prsty manželské obrúčky a dievčaťu, ako budúcej neveste, sa zo strany miádenca, podľa jeho solventnosti, kupujú dary. V tomto prípade išlo o prsteň s očkom, náušnice a retiazku na krk. Tu za účasti už i kmotrovcov bola dohodnutá svadba. Bude o dva mesiace. Bol to dostatočný čas na prípravu a bola zhodnotená i hmotnosť ošipaných, ktoré jedna i druhá strana chovala. Vyhovovalo. Išlo o rodiny s priemerným príjmom, takže domáce aspoň bravčové mäso trochu znižuje náklady. Vo štvrtok pred svadbou boli zabíjačky, aby bolo všetko čerstvé. Nielen mäso, ale i výrobky (klobásky, hurky).

V piatok večer bolo prijímanie darov od pozvaných hostí. Prišiel každý, až na jednu rodinu, ktorá býva ďaleko a svoj dar priviezla so sebou v sobotu. Z darov prevládali elektrospotrebiče (bola medzi nimi i chladnička od kmotrovcov), ale i viaceré praktické veci do domácnosti. Ale i tu v tomto prípade prevládajú už obálky s finančnou hotovosťou. Je to praktické a rodina si dokúpi predmety, ktoré jej chýbajú. Takto v hotovosti sa

z obálok vybralo 26.000,- Sk. Dary tvorili i torty, zákusky, ale i fľaška alkoholu. To u každého. Pred samotnou svadbou sa piekli zákusky. Tu rodina, susedia, prip. blízki známimi doniesli do pečenia: vajcia, práškový cukor, čokoládu várovu, kakao, orechy - oriešky, múku, ale i rum do plnky. Samotná svadba začala o 14.00 hod. Prišli hostia, hudba a čakalo sa na príchod ženicha, pretože o 15.00 hod. bol sobáš v Dobšinej (14 km). Hostí zo vzdialenej dediny dovezol autobus. Ženicha i celý svadobný sprievod predstavil starší. Nasledovali predpísané akty: starší (obyčajne tak ako v tomto prípade) poďakoval rodičom za výchovu nevesty. Nasledovalo pohostenie všetkých a odchod na sobáš. Sobášiaci bol zástupca primátora. Po skončení sobáša, prípitkoch, gratuláciách sa odišlo do kultúrneho domu, kde svadba prebiehala ďalej. Tu po príchode starší predniesol slávnostný prejav o ukončení obradu, vstupe do stavu manželského, zavinšoval všetky známe vinše od zdravia až po deti, zdvihol pohár perlivého vína na zdravie. Nasledovalo predjedlo: rolovaná šunka s penou, oblohou, chlebíkom. Do 2. hodiny rannej boli podané ďalšie 4 chody jedál. K večeri o 19.00 hod.: slepačia polievka s rezancami, stroganov. O 2 hodiny neskôr vyprázaný bravčový rezeň, zemiakový šalát, pred polnocou o 23.00 hod. grilované kurča s ryžou a neskoro po polnoci segedínsky guláš s knedlíkom. To už ale málokto jedol, pretože začalo pôsobiť tekuté občerstvenie. Pred polnocou sa nevesta odobrala do vedľajšej miestnosti, kde sa previedol akt čepenia. Pri tom sa spievali tradičné piesne, ktoré hovoria o láske, intímnom styku a o všetkých svetských radoostiach zo života (niekedy vyjadrené i vulgárne). Pri podávaní tretieho chodu sa čítali blahoprajné telegramy, ktorých bolo vyše 50. Ich obsah je asi všade na Slovensku podobný. Po ceremoniáli čepenia prišiel na rad *nevestinský tanec*. Hudba začala hrať čardáš, ktorý postupne prešiel cez polku až na tango. Starší s tanierom v ruke, na ktorom je vidlička, ktorej klepaním po

tanieri vyzýva svadobníkov *k nevestinskému tancu*. Išiel každý, a to v poradí, ako určuje zaužívané pravidlo. Rodičia z oboch strán, kmotrovci z oboch strán, súrodenci a postupne ostatní svadobníci. Suma vyinkasovaná na tomto tanci bola slušná a úmerná počtu svadobníkov - 18.500,- Sk. Posledným tanečníkom bol mladý zať, ktorý svojim darom 2.000,- Sk ukončil tanec a na rukách odniesol nevestu k svadobnému stolu. Všetky momenty od začiatku svadby až po jej koniec sú zvečnené na filme, ktorý, keď sa manželom bude dariť, bude viackrát po rokoch premietaný (prehraný). Keď to náhodou zlyhá, ostane zapadnutý prachom. Každý však dúfa, že to bude ten prvý prípad. Svadba pokračovala až do 6.00 hod. rannej, keď autobus pozvážal svadobníkov do ich domovov, aby sa unavené telá zregenerovali. Najbližšia rodina (súrodenci, kmotrovci) neoddychujú dlho, pretože už o 11.00 hod. prichádzajú mladomanželia pozvať na slávnostný nedeľný obed. Samozrejme dojedajú sa jedlá, ktoré ostali po predložených chodoch. Je to príjemné posedenie a hlavne vtedy, keď sa svadba vydarí a je o čom hovoriť v dobrej nálade.

Zabudol som ešte na prvého družbu a prvú družičku. Ich úloha však dnes už nie je podobná tej z pred rokov. I v tomto prípade povinnosť družbu bola jediná. Odviesť mladú nevestu na sobáš, kým prvá družička ide so ženíchom a pred sobášom sa vymenili.

Celá organizácia samotnej svadby (myslím jej priebeh) - to už robili starejší z oboch strán. Na nich musí byť spoľahnutie, pretože veľa závisí od toho, ako sa zhostia svojej úlohy. A ešte zo svadobných telegramov:

*Túto noc keď budeš nahý,
nech on šepká moja drahá.*

*V sladkých bozkoch nech Ťa dusí,
podaj sa mu, to sa musí.*

*A do roka nádej sladká,
nech si Vierka bruško hladká,
nech tam malý chlapec kope,
ba snád' budú dvojčatá,
môžu byť aj trojčatá.*

*Nech je všetko tak ako má byť,
veď život aj tak stojí za riť.*

*Keď chceš Jano dobrú ženu mať,
musíš vedieť plienky prať.*

*Keď sa Ti to nepodarí,
nech sa Ti viac nepostaví.*

OBYCE

Svadby v minulosti boli preplnené obradmi a piesňami. Konali sa v domoch ženicha aj nevesty. Svadobná „muzika“ bývala v krčme. Hrávala dychovka alebo „džez banda“ z obce i vidieka. Celý priebeh svadby máme spracovaný (Matica) samostatne. V súčasnej dobe sú svadby podobné. Pozýva sa omnoho menej svadobníkov ako v minulosti, z finančných dôvodov.

Týždeň vopred pečú zákusky v dome ženicha aj nevesty, alebo si dajú niekde upiecť a len hotové zaplatia. Pokiaľ pečú v dome, prídu pomáhať susedy a mladšie ženy z rodiny hlavnej „cukrárke“ (šikovné ženy z dediny). Pozvaní svadobníci - príbuzní nanajvýš rozkážu si upiecť nejaké torty, ktoré pred svadbou donesú a nejakú pálenku a dary, podľa príbuzenského vzťahu k ženíchovi alebo neveste, drahšie, lacnejšie, alebo dajú peniaze. Aj na svadbu sa platí „vstupné“ za každú osobu, ktorá príde na svadbu. Na jedného zhruba 300 - 400 Sk, podľa výdavkov a zariadenia, kde bude hostina. Svadobné oznámenia s pozvaním na hostinu posielajú asi 2 týždne vopred a známym len oznámenia. Svadobné páry sú dievčatá okolo 20 rokov, ženisi - mládenci po vojenčine a okolo 25 rokov. Rodina ženicha sa zide pred sobášom do jeho domu, trochu ich pohostia, starejší (jeho krstný otec birmovný, zvyčajne aj svedok) ho vypýta od rodičov, poďakuje za lásku, výchovu, starosti, odprosí, čo ich *obrazil*, zaželať zdravie a prosí o rodičovské požehnanie. Autobusom prejdú k neveste, kde už čaká jej svadobná rodina, nevesta je už oblečená, svadobníkom popripínajú - družbom pierka na kabáty, dievčatám kvietky do vlasov (dnes sa už pripínajú pierka všetkým, aj dospelým mužom, že-

nám). Starejší (krstný otec, zvyčajne aj svedok nevesty, alebo starejší mladého zaťa) vypýta nevestu od rodičov a podobným spôsobom ako ženicha. Po rodičovskom požehnaní vyjdú na dvor, nastúpia do autobusu aj osobných áut, ktoré medzitým družice ozdobili stužkami. Auto, ktoré vieze nevestu, je osobitne a parádne ozdobené (na kapote je zmenšená mladá nevesta alebo krásna kytica, alebo dve veľké zlaté „obručky“ z papiera a pod.) smerujú do kostola. Pokiaľ to nemajú ďaleko, prídu z domu nevesty pešo, svadobný sprievod. Prvá je mladá nevesta s prvým družkom, za nimi mladý zať s prvou družicou, ďalší družbovia a družice, ostatní príbuzní a v závere svadobní rodičia z oboch strán. V predsieni ich víta kňaz a vedie k oltáru. Tam je osobitné a ozdobené kľakátko pre ženicha a nevestu. Rodičia obaja sedia v prvej lavici. Svedkovia za ženichom a nevestou majú pripravené miesto na sedenie, ako aj pre sobášnych. Keď vchádzajú do kostola, z chóru orgán hrá a zbor spieva priliehavú pieseň, ako aj pri celej omši spievajú nielen omšové, ale aj osobitné pesničky pre sobášnych. Všetko sníma kamera a fotografi. Po skončení obradov, kým mladí podpisujú v sakristii zápisnicu, všetci svadobníci idú „na oferu“ pri bočnom oltári. Kňaz vyvedie mladých až pred kostol, idú mu po boku, držia sa štóly, tam im zablahoželá a odíde. Potom im blahoželajú všetci svadobníci, aj známi. Po oboch stranách býva vždy „špalier zvedavých divákov“, zväčša žien a dievčienec, ktorí vyčkajú až na posledného gratulanta a mladomanželov. Potom sa všetko sústreďí na námestíčku vedľa kostola, kde nastupujú svadobníci do autobusu a nevesta so ženichom do ich auta. Aj tam „na plači“ im mnohí ešte z okolostojacich gratulujú. Keď odíde autobus a autá, ľudia sa rozchádzajú.

Niekedy sa stane, že pred domom nevesty, prv než odíde z domu na sobáš, jej susedia „pretiahnu“ reťaz cez cestu (zo žartu) a podajú im nejakú fľašu. Taktiež, blízko domu nevesty sa zídu najbližší susedia a deti, ženy,

ktoré obsluhujú, vynesú na táckach zákusky a ponúkajú každého, aj fľašu a ponúkajú obyčajne pálenku.

Pred začatím hostiny starejší má príhovor - prípitok a začne hostina podľa toho, čo si v danom zariadení objednáva. Niekedy hrá živá hudba, niekedy videokameraman je zvyčajne aj „diskotekár“.

Na svadobnej hostine sa už pomerne málo spieva, len starší ľudia keď zatiahnu „tie voľakedajšie“; hostia sa, tancujú, počúvajú hudbu. Skladanie venca - závoja sa už nerobí „obradne“, nevesta odíde niekedy po polnoci a prezlečie sa do pekných šiat, a svadba pokračuje. Telegramy čítajú obyčajne dvaja najsmelší okolo polnoci. Nevesta sa už nečepí. Niekedy skladajú veniec medzi svadobníkmi, družba jej ho zloží s vidličkami a hodí na niektorú družicu, ktorá stoja nablízku, aby sa aj ona do roka vydala.

Mladej neveste počas svadobnej hostiny hrajú sólo. Všetci sa pochyťajú do kruhu za ruky a ona v strede so ženichom tancuje. Podobne majú sólo svadobní rodičia a potom postupne berú do tanca všetci svadobčania ženicha aj nevestu. Peniaze sa na svadbe nevyberajú. Dary na svadbe odovzdávajú len spolupracovníci ženicha a nevesty, keď navečer „prídu s darom“, ktorých pohostia a zvyčajne tam aj dlhšie pobudnú. Obsluhujú mladšie ženy z rodiny a susedky, ktorých si pozvú. Podobne „krčmárov“, čo majú na starosti nalievanie do fliaš a nosenie na stôl, robia príbuzní, alebo známi, ktorých si pozvú svadobní rodičia, na ktorých sa dá „s pijaťkou“ spoľahnúť.

Zo svadby výslužku roznášajú, alebo autom rozvážajú rodina nevesty a ženicha ešte pred svadbou, v piatok, kedy je už všetko podelené, pre koho aký veľký balík, koľko sa asi minie na hostine, roznosia aj po susedoch a všade, kde im nejakú službu robili, aj do mäsy, potravín, na faru, organistovi, kostolníkovi, dievčatám na chór, čo spievajú a miništrantom pri sobáši, zanesie poverená žena z rodiny tesne pred sobášom na chór a do sakristie.

V nedeľu popoludní, po svadbe, zavolali na pohostenie ďalšiu (vzdialenejšiu) rodinu, susedov, priateľov a pohostili ich ako na svadbe. Už sa to posledné roky nerobí, z finančných dôvodov. Únosy nevesty sa u nás nerobia. Dost' často, aj v súčasnej dobe, sa oblečú dvaja za cigána a cigánku a prídu večer do svadobnej miestnosti, predvádzajú všelijaké „srandy“, vo vankúši zabalené malé decko (bábu) strkajú ženichovi, že má nemanželské, tancujú, vyskakujú, potom im niečo nabalia a odídu. (Obyčajne sú vopred dohodorení so svadobnými rodičmi, že prídu a oni si to prajú.)

OMASTINÁ

Pre malopočetnosť a prestárlosť občanov už dlhšiu dobu neboli zaznamenané žiadne svadby.

OMŠENIE

Nevesta 20 r., ženich 24 r., obidvaja robotníci.

V našej obci sú svadby väčšinou v reštauráciách. Zabezpečí sa sála, hudba, oblečenie, šaty pre nevestu. Nakoľko sme katolícka obec, sobáš sú prevážne v kostole. Je treba dohodnúť sobáš u pána farára. Pred sobášom chodia mladí na náuku. Ženich zabezpečuje (kúpi) prstene, rodičia zabezpečia jedlo, zákusky, alkohol. Ďalej zabezpečia pozývanie hostí. Kedysi bývali v obci veľké svadby, pozývala sa i vzdialená rodina. Teraz sa už svadby obmedzujú na najbližšiu rodinu. Na priemernej svadbe býva 50 - 60 ľudí. Kedysi dávala nevesta pred svadbou dary ženichovým rodičom a súrodencom. Mužom košeľe, ženám na šaty.

Večer pred svadbou boli *várky*, zvané tiež *pocty*. Bývali v čase od 19,00 do 20,00 hod. Občania, susedia, známi nosia veci na pečenie, prípadne vecné dary pre novomanželov. Hostia sa ako na svadbe, podáva sa polievka, rezne, šalát, *cukrovie*, alkohol. Spieva sa a veselí ako na svadbe.

Na *pocty* sa chodia kupovať periny (zvlášť u ženicha a zvlášť u nevesty).

Svadba: nevesta sa chystá ráno, kaderník, posledné úpravy. Rodičia vozia na sálu jedlo, zákusky.

Priebeh svadby: Ženich príde s prvou družkou, svatmi a rodičmi do domu nevesty, vypýtať nevestu do rodičov. Nevesta pripne nastávajúcemu pierko, on jej donesie kyticu (svadobnú). Nevesta odchádza s prvým družbom, ženich s prvou družicou na úrad alebo do kostola (u nás do kostola). Po zosobášení vyjdú z kostola, kde blahoželá rodina, známi a vyhráva muzika, ktorá bude hrať aj na svadobnej hostine. Keď idú autami z obce, *prevazujú* ich známi a pýtajú výkupné za nevestu. Svadobčania sa odoberú do sály, kde je svadobná hostina.

Na sále: Kuchárky zastavia mladomanželov, dajú im medu, aby bola nevesta sladká a soli, aby si zvykali na tvrdý život. Dajú im pohárky, aby si pripili, podajú tanier, rozbijú, musia pozametať, aby vedeli, kto bude držať metlu v domácnosti. Ženich odnesie nevestu k stolu na rukách Krstný otec ženicha privíta všetkých svadobčanov a popraje im dobrú zábavu. Pred polnocou sa vyberá do venca a hovorí sa:

Anička, Janičko sa prechádzali okolo vody,

spadol jej vienoček zelený do vody.

Traja rybári ho chytili,
tristo zlatých zaň pýtali.

Ktorý môžete, napomôžte,
ktorý zlatku, ktorý piatku,
mladoženich celú peňaženku.

A ja prvá družička, červená jak ružička
napomôžem tiež.

Dá prvá do taniera, potom vyberá najprv od rodičov. Keď sa vyberie, dá sa medzi 2 taniere, medzi ďalšie dva taniere sa dá klobása a vajcia. Nevesta si vyberá tanier, kde hľadá, pod ktorým sú peniaze.

Mladí sa bozkávajú za spevu svadobčanov „*Aká je to pekná ruža, keď pobozká žena muža*“. Stále spievajú, aby sa bozkávali „...*ešte krajšia fialôčka, keď pobozká frajáračka*.“

Muzikanti vyhlasujú sólo pre mladomanželov, mladomanželia tancujú spolu, ostatní vytvoria kruh, potom sa striedajú s nevestou

v tanci ostatní. Muzikanti vymýšľajú rôzne zábavné tance a hry. Potom nastáva čítanie telegramov. Číta družba s prvou družicou. Potom príde Cigánka s deckom, príde za ženichom a vydiera ho, aby si ju zobral, že je to jeho decko.

Polnoc: Nastáva odčepčenie nevesty, ktoré robí krstná mama a družičky (prípadne dievky zo súboru). Spieva sa:

*Dole, dole môj vienoček zelený,
nebudeš už na mej hlávke nosený.
Dolu, dolu moja parta strieborná,
nebudeš už na mej hlávke nosená.
A to všetko pre šohajka švárneho...*

Pesničiek sa môže spievať vyše. Neveste (už žene) sa uväzuje na hlavu ručník, dá sa varecha a ženichovi klobúk. Na stoličkách sa dvíhajú, pripíjajú si a potom rozbijú poháriky pre šťastie. Mladí sa idú prezliecť a zábava trvá dlho do rána.

Jedlo na svadbe: prípitok, predjedlo - šunka, obložený tanier, hlavné jedlo - polievka z domácej sliepky s rezancami, kura, ryža), sviečková (prípadne rebierko), rezeň a šalát, kapustnica.

Výslužka sa dáva, už keď sa ide z *poctov*, po svadbe ostatným.

Hudba: mladí si vyberú hudbu sami (buď diskotekára alebo hudobnú skupinu). Lepšia je živá hudba, nakoľko je lepší kontakt so svadobčanmi.

U nás v obci nie je typický tanec pri svadbách.

Posvadobné obdobie: V nedeľu sa pozýva na *poprávky*. Zvoláva sa najbližšia rodina a tých, ktorí neboli na svadbe, ale dali dary. Na *poprávke* sa dojedá to, čo sa nedojedlo na svadbe.

V pondelok sa ešte rozdelí výslužka, mladomanželia donesú do roboty a pod. Povýláca sa sála, občerstvenie, vrátia sa šaty nevesty a nastáva bežný život.

OSIKOV

V našej obci na svadbe sa zachovali niektoré zvyky. Je to na veľké rozpísanie, preto, ak by bol veľký záujem, tak je možnosť prepožičať kazetu, fotografie a iný materiál.

OSTURŇA

Svadby sa konajú mimo obce, iba základný cirkevný obrad je v kostole. Ďalšie úkony sú v niektorej reštaurácii alebo hoteli. Zvyky sa už aj na tomto vytrácajú. Záleží na partneroch, odkiaľ pochádzajú, aké sú tam zvyky.

Základom svadby sú oznámenia - pozvánky k svadobnému stolu. V deň sobáša príde mladý so svojou rodinou pre mladú, a tam sa rozlúčia s rodičmi, poďakujú im za výchovu. Potom odchádzajú do kostola a z kostola priamo, kde majú objednané sedenie. Počet hostí býva podľa finančnej situácie. Priebeh svadby závisí či ide o manželský pár z obce alebo je to z inej obce alebo iného kraja, iného náboženského vyznania.

PATA

Zo svadobných zvykov sa praktizujú iba niektoré. V deň svadby a svadobnej hostiny pred sobášom sa uskutočňuje rozlúčka s rodičmi (odobierka). Sobáš je väčšinou v kostole. Iba občas na obecnom úrade. Na svadbu sa nosia dary. Po sobáši vítajú manželov rozbitím taniera a pálenkou. Okolo polnoci sa *vyberá* neveste *do vienka* (peniaze). Potom sa neveste sníma veniec a nasleduje čepenie. Spieva sa *Dole, dole môj vienok zelený*. Potom sa nevesta ide prezliecť do druhých šiat. Únos nevesty sa dosť praktizuje. Na druhý deň po svadbe sa pre svadobných hostí robí *poprávka*, t. j. pohostenie.

PEČOVSKÁ NOVÁ VES

Prípravy na svadbu sa konajú už polroka dopredu. Pretože je nutné zaistiť si reštauráciu, každý svadobné pohostenie robí v reštaurácii, nie doma. Mladý 22 rokov, nevesta 22 rokov. Ženich kúpi svadobné obrúčky a tiež aj zásnubný prsteň s bielym očkom. Asi mesiac pred svadbou ide k rodičom svojej nevesty so svojimi rodičmi, s kyticami pre nevestu a pre budúcu svokru, s flašou alkoholu. Hostinu pripraví rodina nevesty. Tam popýta otca a matku nevesty o jej ruku a daruje jej prsteň. Tri dni pred svadbou sa pečú koláče u nevesty aj u ženicha. V piatok sa konajú u nevesty *pirkoviny*, kde sa stretnú

družičky a družbovia, spievajú a vijú pierka pre družbov. Ženich s nevestou 2 týždne pred svadbou chodia pozývať hostí na svadobnú hostinu. V sobotu sa schádzajú príbuzní nevesty v dome jej rodičov a príbuzní ženicha v dome jeho rodičov, každý prináša svadobné dary, ktoré preberá nevesta, ženich alebo aj rodičia. Krstní rodičia prinášajú aj tortu. Keď sa zídu všetci hostia, krstný otec ako svat v dome ženicha odpýta ženicha od rodičov, ide sa do domu nevesty. Tam pri príchode ženicha nechcú otvoriť dvere, až keď sa im zaplatí (alkoholom). Potom posielajú falošnú nevestu, ale nakoniec sa ukáže tá pravá. Zasa sa koná odobierka od rodičov, hostia spievajú, odobierku vykoná starší svat zo strany nevesty a ide sa do kostola na svadobný obrad. Cestou do kostola ženich ide vpredu so staršou družičkou a nevesta za družičkami a družbami so starším družbom. Rodičia idú poslední v sprievode. Cestou poverení príbuzní rozdávať prizerajúcim koláče a vodku. Niektorí dajú pred ženicha rebrík cez cestu a ten musí zaplatiť.

Po obrade ženicha a nevestu odvedie farár pred kostol, a tam im všetci gratulujú. Príchodom do reštaurácie, kde sa koná svadobná hostina čakajú mladomanželov pracovníci reštaurácie, vítajú ich chlebom a soľou a šampanským. Rozbije sa tanier, nevesta zametá, ženich jej pomáha a tí, ktorí sú blízko, snažia sa im všetko vysypať. Potom ženich zoberie nevestu na ruky a odnesie ju na miesto, kde budú sedieť, za vrchstola. Pred večerou sa modlí, ženich je spoločne z jedného taniera s nevestou (teraz už len polievku) alebo sa navzájom kfmia. Po večeri sa zberá pre mladých na kočík alebo kolísku. Každý prispeje korunami. Niekedy mladí do polnoci sedia na svojom mieste, teraz hneď po večeri začínajú mladomanželský tanec v kruhu družbov a družičiek, postupne začínajú tancovať všetci. Pred polnocou začína družbovský tanec a snímanie venca nevesty. Družbovia tancujú okolo fľaše pálenky, starší družba s mečom, keď uhádne hádanky od starejšieho a keď nevesta dovoľí, môžu jej

sňať veniec z hlavy, potom s nim tancujú. Keď už hostia končia, ženich musí dávať pozor na nevestu, lebo mu ju ukradnú. Zvyčajne niekto ženicha zabaví a nevestu zoberú 5 - 7 km od hostiny, do baru, kde všetko, čo skonsumujú musí ženich, keď ich nájde, zaplatiť. Nevesta sa ide prezliecť z bielych šiat do iných (čepčenie sa nekoná) a ide tancovať *radový tanec*, ktorý začínajú rodičia a postupne všetci hostia, ktorí za tanec s nevestou musia zaplatiť a po skončení dostanú koláč, ktorý je na túto príležitosť pripravený, aj vypiť. Potom už nasleduje voľná zábava, niekedy do rána. V ten deň popoludní sa zídu ešte blízki príbuzní a pokračujú v hostine spolu s mladým párom. Kto na to má, ide na svadobnú cestu a kto nie, sedí doma.

PODZÁMČOK

V minulosti, ale aj teraz pred svadbou sa pečú v dedine zákusky. Celá dedina nosí vajíčka a potrebné veci na pečenie pre tú rodinu, čo robí svadbu. A táto rodina im potom poroznáša koláče z pečenia, čiže celá dedina vie, že je v obci svadba. Mladí sa zväčša *zberajú* - chlapec 22-ročný, vyslúžený vojak a dievča od osemnásteho roku.

POHORELÁ

Predsvadobné obdobie je v znamení vzájomných návštev - dohôd o priebehu sobáša a svadby. Mladí sa musia včas prihlásiť nielen na obecnom úrade, ale i u pána farára, nakoľko obrad, pokiaľ sú mladí rímskokatolíckeho vyznania bude v kostole. Tu býva i trikrát ohlásený sobáš a mladá nevesta chodí do kostola *na šor* s budúciimi družičkami. Sú oblečené v kroji. V kroji s nimi pozýva najbližšiu rodinu osobne na svadbu. V deň svadby sa čaká v dome nevesty na príchod ženicha so svadobným sprievodom. Starejší nebýva zvykom. Všetky dôležité „funkcie“ vykonávajú krstní rodičia nevesty. Krstný otec číta *odpytovanku*. Potom sa svadobný sprievod odoberie do kostola. Keďže Pohorelá má tri kilometre, počas cesty vyhráva živá muzika, ale ešte tradičnejšie sa

púšťajú ľudové piesne prostredníctvom obecného rozhlasu. Obrad je vždy krásny, umocňuje ho spev znejúci z chóru i farebnosť krojov. Svadobná hostina už nebýva v domácnosti, ale v niektorom reštauračnom zariadení alebo v chate. I v dnešných časoch Pohorelci veľmi počty pozvaných nezredukovali a z tradičných 200 a viac sa väčšinou udrží aspoň tých 100. Najtypickejšia časť, kde sa zachoval starodávny obrad so starodávnymi piesňami je polnočná *zavíjanka*. Kde družba pýta od mladuchy veniec, ktorý potom vymení za *kápku* (čepiec), napokon sa mladí preoblečú do kroja a vytancujú všetkých svadobčanov. *Zavíjanku* predchádza ešte *sviečkový družičkový tanec* nevesty s družičkami. Okolo nich stoja svadobčania - ženy a držia v rukách zapálené sviečky. Po *zavíjanke* potom svadba trvá do ranných hodín.

V Pohorelej býva ešte vo väčšine domácnosti dôležitým dňom aj piatok, kedy u nevesty i u ženicha prinášajú príbuzní dary. Sú to vecné dary, ale i finančné. Nechýbajú torty, zákusky, niekedy i ovocné misy a darčekové koše. Podáva sa tu hlavný chod vždy mäsitý s bohatou oblohou a ďalšie pohostenie. Rodina si nesie výslužku (krabicu plnú zákuskov a „flašu“).

Iba v niektorých domácnostiach sa zachovalo tradičné *vozenie rúcha* - výbavy nevesty do nového príbytku k ženichovi.

POHRONSKÁ POLHORA

V predsavadobnom období sa budúce rodiny medzi sebou navštevujú. V minulosti sa robievali aj veľké zásnuby. V súčasnosti je to už len v najužšom kruhu.

Vek mladých snúbencov - 22 nevesta - predavačka, 27 ženich - robotník.

Svadbu organizovali mladí za pomoci (finančnej) svojich rodičov. Každá strana si platí svadobnú hostinu podľa počtu svojich hostí. Príbuzní pomohli mladomanželom niektorí finančne, iní vecnými darmi (väčšinou do zariadenia ich spoločnej domácnosti). Svadobný obrad prebehol v kostole.

Starejší bol v dome nevesty spolu so ženichom a jeho príbuznými vypýtať nevestu. Doma u nevesty je odobierka, požehnanie rodičov. Potom nasleduje obrad. V miestnom rozhlase hrá hudba, keď ide svadobný sprievod, po sobáší taktiež. Svadobná hostina, na polnoc je tzv. *zavíjanka* - tanec s nevestou. Čítajú sa telegramy. V poslednom čase býva aj únos nevesty.

V piatok pred svadbou sa nosia svadobné dary a tzv. *pošta* — t.j. zákusky, torty a alkohol. Príbuzní a známi nevesty k neveste a podobne k ženichovi.

Snúbenci sa spoločne idú ospovedať a v piatok sa spolu zúčastnia sv. omše a prijímania. Predtým niekoľko týždňov navštevujú farský úrad a absolvujú tzv. náuku. Takto pripravení pristupujú potom k sobášu.

Predtým, ako sa odoberú do kostola, niektorí z nich, konkrétne takí, ktorí stratili niektorého z rodičov, si idú na cintorín pre symbolické požehnanie. Svadobnému sprievodu robia občania tzv. *bránu*. Nechcú ich pustiť, kým ženich nezaplatí. Svadobný obrad prebieha buď bez sv. omše, alebo počas nej, podľa želania snúbencov. Ako svedkovia bývajú väčšinou krstní rodičia (častejšie muži ako ženy). Po svadobnom obrace hrá v miestnom rozhlase opäť hudba, podľa vlastného výberu snúbencov, recituje sa, blahoželá v mene obecného úradu. Tak vlastne celá obec svadbu vníma. Svadobná hostina prebieha v miestnom klube dôchodcov, alebo v reštaurácii. Ženich pri vstupe do miestnosti, kde hostina prebieha, pozametá poslušne metlou črepy, ktoré predtým rozbije nevesta, spoločne si s personálom pripijú pohárom šampanského a ženich prenesie nevestu cez prah na rukách.

POENÝ KESOV

Svadba dvoch mladých ľudí sa konala tento mesiac. Nevesta má 21 rokov a pracuje ako ekonómka v súkromnej firme. Mladoženich je o štyri roky starší a pracuje ako elektrotechnik tiež v súkromnej firme. Pred

svadbou sa svadobní rodičia stretli u rodičov nevesty a tam sa dohodli na podmienkach celej svadby. Táto bola v Penzióne Emília v Poľnom Kesove. Hudbu si vybral mladoženích, ktorú aj financoval. Samotná svadba začala o 14.00 hod. Mladoženích prišiel so svojou rodinou a so starejším pýtať nevestu. Starejší mal v ruke paličku ozdobenú farebnými stuhami. Touto palicou trikrát zabúchal na dvere nevesty. Otvorila krstná mama, ktorá sa ho opýtala, odkiaľ prišiel a čo chce. Na otázku, že hľadá nevestu, mu jednu ponúkla. No tá mala na sebe bielu plachtu. Samozrejme, že sa ženíchovi nepáčila. Tak priviedla druhú - tú pravú. Ženích jej odovzdal svadobnú kyticu, nevesta pripla ženíchovi pierko a dali si pusu. Potom starejší pýtal nevestu pre ženícha a nakoniec dali rodičia snúbencom požehnanie. Po tejto odobierke sa pobrali peši cez celú dedinu do božieho chrámu. Prvý išiel mladoženích s prvou družičkou, za nimi družbovia s družičkami, po nich nevesta s prvým družbom a za nimi išiel celý svadobný sprievod. Sobáš trval asi hodinu. Po ukončení vyviedol kňaz manželov z kostola von, kde už čakali príbuzní s kyticami v rukách, aby im mohli zablahoželať. Z kostola sa pobrali do penziónu za sprievodu hudby, ktorá hrala v miestnom rozhlase. Majiteľ penziónu ich privítal krátkym príhovorom a kuchárka ich vítala s medom. Potom im hodila pod nohy tanier, ktorý sa rozbil na veľa drobných kusov. Ženích črepy musel pozametať a do vrečka si schoval najväčší kus pre šťastie. Potom na rukách preniesol nevestu až k svadobnému stolu za sprievodu hudby. Keď sa všetci hostia usadili, krstný otec predniesol slávnostný príhovor s prípitkom. Starejší vyzval hostí, aby sa pomodlili. Časníčky začali nosiť na stôl výbornú slepačiu polievku. Novomanželia jedli iba z jedného taniera a s jednou lyžicou. Potom ich hudobníci vyzvali tancovať do prvého kola. Postupne sa pridali aj ostatní hostia. Medzi tancami sa vystriedalo päť chodov jedál, zákusky, alkoholické a nealkoholické

nápoje. Pred polnocou sa podarilo ženíchovým kamarátom uniesť mladú nevestu. Neodišli však ďaleko, len do neďalekej reštaurácie, v ktorej sa občerstvili za 1 200,- Sk., ktoré musel mladoženích zaplatiť. O 12.00 hod. je posledný tanec s nevestou, kde s ňou tancujú všetci príbuzní. Krstná mama nevesty držala v rukách misu, do ktorej dávali tanečníci peniaze. Začepčenie prebehlo tak, že krstná mama dala dolu neveste veniec, nevesta ho zahodila za seba, kde čakali družičky, ktorá veniec chytila, tá sa má vraj do roka vydať. Ženíchovi dala dolu pierko. Silní chlapi zodvihli hore novomanželov na dvoch stoličkách, kde si pripili a prázdne poháre zahodili za seba. Potom sa odobrali prezliecť. Keď sa vrátili, hudobníci zahrali jedno kolo iba im. Potom sa pridali aj ostatní. A takto sa zabávali až do rána. Ako posledné jedlo sa podávala kapustnica. Ráno aj s výslužkou odchádzali hostia spokojní domov.

PORÁČ

Predsvadobné obdobie sa začína oznámením mladých svojim rodičom o tom, že sa chcú zobrať.

Potom nasledujú organizačné veci, ako je určenie dátumu sobáša, objednanie miestnosti na svadobnú hostinu, príprava oznámení, kúpa snubných prsteňov, zásnuby a ďalšie veci, ktoré patria k svadbe. Oznámenie sobáša kňazovi. Podiel hostí na svadobnej hostine sa zachováva v pomere 50:50. Funkcionármi svadby sú prvý starosta, druhý starosta, starší družba je zo strany ženícha a staršia družička je zo strany nevesty. *Odpytovanie* ženícha je v dome jeho rodičov, potom ide sprievod po nevestu, kde v dome nevesty sa odpytávajú od rodičov spoločne. *Odpytovanie* vedie starší starosta. Potom nasleduje svadobný sprievod, na čele ktorého ide hudba, ktorá vyhráva počas celého sprievodu až ku kostolu. Za hudbou idú starostovia, potom ženích so staršou družičkou a nevesta so starším družbom, za nimi rodičia a potom ostatní svadobní hostia.

Obrad prebieha v kostole, ktorý prevádza kňaz po obrade. Keď sú už mladí zosobášení, ich kňaz vyvedie z kostola, kde im pred kostolom svadobní hostia blahoželajú. Potom idú mladomanželia spolu so svedkami a rodičmi do domu ženicha s požehnaním, kde ich budúca svokra privíta chlebom a soľou. Potom sa všetci svadobní hostia presunú do zariadenia, kde bude prebiehať svadobná hostina.

Čo sa týka darov, tak väčšie dary sa nosia už v piatok večer do domu nevesty, kde sa pripravujú pierka pre svadobných hostí a kde sú aj budúci mladomanželia. Peňažné dary vyberajú starostovia počas svadby, pred snímaním venca. Veniec sa sníma okolo polnoci. Šiesti družbovia, kde tancujú podľa nášho, hajdukujú, veniec vymenia za peniaze od starostov. Keď je veniec vymenený, začína *brautovský (rejdivý) tanec*. Po tomto tanci sa nevesta začepí a začne tanec pre nevestu a ženicha. Pri snímaní venca a pri čepení sa spievajú autentické piesne, typické pre našu oblasť. Svadba končí ráno okolo 4 - 5. hodiny. Pokračuje v nedeľu poobede aj v dome nevesty aj v dome ženicha. Potom okolo večera sa prenášajú periny z domu nevesty do domu ženicha, kde sa mladí rozhodli bývať. Prenášanie perín je tiež starý svadobný zvyk. Tým je svadobná hostina ukončená. Niekedy svadobná nálada v kruhu najbližších pokračuje aj v pondelok, kedy sa zároveň prevádza aj upratovanie.

POZDIŠOVCE

Svadba na Zemplíne je v každej rodine radosná udalosť. Preto jej príprave sa venuje veľký pozorosť.

Svadba, ktorej priebeh opíšem, sa konala v roku 1998. Nevesta je zdravotná sestra, 20 - ročná, ženich pracuje ako bankový úradník, 30 - ročný. Svadba, resp. svadobná hostina sa konala v kultúrnom dome v Pozdišovciach za účasti 110 svadobných hostí. Svadbu väčšinou pripravovala rodina nevesty, lebo ženich pochádza z Českej republiky, jeho rodina na svadbu prišla len deň pred svadbou.

Predsvadobné obdobie je venované príprave šiat nevesty, svadobných oznámení, upresneniu počtu hostí a pod. Asi 2 týždne pred svadbou nevesta a ženich osobne chodia pozývať príbuzných, priateľov, družbou, družičky na svadbu. Zároveň pripomenú tým, ktorí na svadbe budú mať povinnosti, aby sa na to pripravili. Sú to svatka, obyčajne kmotra nevesty, prípadne dcéra krstnej mamy. Ďalej starosta, ktorý býva takisto blízky príbuzný. A kuchárky, ktoré donášajú jedlá na stoly. Samozrejme i prvá družička a prvý družba. Tí môžu byť buď blízki príbuzní, alebo aj dobrí priatelia. Pri pozývaní v krátkosti oboznámia pozývaných o organizácii svadby a jej začiatku.

Svadba, ako som spomínal, sa konala v Pozdišovciach, nevesta býva v Michalovciach, ženich v Prahe, čo bolo potrebné zlaadiť. Nevesta to vyriešila tak, že sa odobrali z bytu nevesty. V jednej izbe sa pripravovala nevesta, v druhej ženich. Prvý družba priviedol do obývačky ženicha, družička zase nevestu. Tu dostali od rodičov požehnanie, potom odišli autami do Pozdišoviec.

Medzitým sa pozvaní hostia schádzali do kultúrneho domu. Pri príchode odovzdali svadobný dar, zákusky, tortu, fľašu a pod. a išli sa občerstviť za pripravené stoly. Po príchode nevesty a ženicha sa zoradil svadobný sprievod na sobáš do kostola v poradí: nevesta - prvý družba; ženich - prvá družička; družičky - družbovia; ostatní svadobní hostia.

Po príchode k evanjelickému kostolu svedkovia išli pripraviť k farárovi potrebné doklady. Potom nasledoval sobáš s tým, že k oltáru doviedol otec nevestu a ženicha. Pred oltárom potom už stáli nevesta a ženich. Ostatní sedeli v laviciach. Po sobáši a podpísaní zápisnice pri odchode od oltára mládež vytvorí *špalier* a mladomanželia vyjdú z kostola pred dvere. Tu prijímajú gratulácie a kvety. Z kostola sa odobrali do Michaloviec k fotografii. Po príchode k svadobnej miestnosti pri vstupe nevesta hodi na podlahu tanier, ktorý sa rozbiže, ženich s metlou musí

črepy pozametať a pozbierať. Vraj črepy pri-nášajú šťastie, ale skôr to má byť prejav, aby manžel poslúchal. Potom si svadobčania posadajú za stoly tak, že za vrchstolom sedia mladomanželia, ich rodičia a krstní rodičia. Družičky, družbovia sedia spolu, takisto hostia z jednej i druhej strany. Prvý tanec patrí mladomanželom, postupne sa zapájajú družičky a družbovia. Oficiálne otvorenie svadobnej hostiny robí niekto z rodiny. Na stôl jedlá nosia určené kuchárky. Sled jedál je nasledovný: studené misy; polievka; vy-prážené, grilované kurča alebo stehno; knedlík, kapusta, pečené mäso; rezeň, zemiakový šalát; plnená kapusta (po zemplínsky - *holubki*). Jedlá sa podávajú postupne zhruba od 18., 19. hod. do polnoci. Na stoloch je položené ovocie, zákusky, suché pečivo, fľaše s občerstvením, ktoré dopĺňujú určení svadobní hostia - *čopnari*. Jedlá sa na stoly nosia v misiach, každý si berie podľa chuti. Keď je na stoloch podaná polievka, vtedy sa prítomní postavia a modlia sa otčenáš. Začí-na starosta. Medzi podávaním jedla sa hostia zabávajú spevom a tancom. Spieva väčšinou len stredná a staršia generácia. Po podaní všetkých jedál po polnoci sa pripravuje záver svadby - *tanec redový*. Predtým sa nevesta odoberie prezliecť zo svadobných šiat a odloží svadobný veniec. Pritom nie sú žiadne zvyky. Pri prezliekaní jej pomáha svatka. Po prezlečení, niekedy aj do zemplínskeho kroja, príde nevesta medzi hostí. Privedie ju prvý družba. Tu je pripravený stôl, na ktorom sú fľaše s občerstvením, *redová torta* a košík na peniaze. Za stolom stojí svatka a starosta. Hudba začína hrať *redový tanec*, ktorý začína prvý družba s nevestou. Postupne sa potom v tanci vystriedajú družičky, družbovia, príbuzní, priatelia. Každý po tanci ide k pripravenému stolu, kde zaplatí za tanec, taxa je dobrovoľná, vypije pohárik pálenky a dostane kúsok torty. Keď sa vystriedajú všetci, ktorí chceli tancovať *redový tanec*, príde pre nevestu ženích. Ten si ju musí od prvého družbu vykúpiť so všetkými peniazmi, ktoré má v peňaženke. Pritom sa strhne

trma-vrma, pri ktorej ukradnú nevestu a odvezú ju do prvej krčmy, odkiaľ ju musí ženích-manžel vykúpiť. Zoberú jej pritom aj topánku, za ktorú tiež musí platiť. Po skončení *redového tanca* sa svadba končí, okolo druhej hodiny ráno. Starší svadobní hostia sa rozchádzajú domov, pričom každý musí vypiť pohárik pálenky - *kapurkovú* (*kapurka* - bránka) a dostane výslužku v krabici, zákusky a tortu. Mládež sa zabáva ďalej pri hudbe, ktorá vyhráva do ranných hodín.

Pred 10 - 15. rokmi sa svadby konali doma v postavených šiatroch, na ktorých bolo až do 300 hostí. Teraz sa svadby konajú buď v *svadobkách* - kultúrnych domoch, kde všetko zabezpečujú rodičia mladomanželov, alebo v hoteloch, kde tiež zabezpečujú rodičia, ale obsluhu hostí zabezpečuje personál hotela.

V prílohe Vám posielam video záznam zo svadby, ktorá sa konala v hotely, tu neopisujem.

Tiež prikladám *vypytyvanie nevesty*, ktoré ale nebolo použité pri uvedených svadbách.

PRENČOV

Svadba sa konala na jar v r. 1998. Ženích 24 ročný, nevesta 22 ročná. Rodičia obidvoch stredoškolsky vzdelaní.

Pokým sa zobrali chodili spolu asi 3 roky. Navštevovali spolu tak rodinu mládenca ako aj dievčaťa. Už počas tohto obdobia bolo isté, že sa zoberú. Mládenec často pomáhal pri rôznych prácach u rodičov nevesty a naopak.

Úvodom pred opisom svadby treba spomenúť zvyk, aký sa od pradávna zachoval v obci.

Príprava svadby nie je len záležitosť svadobných rodičov, i keď ich je v najväčšej miere.

Týždeň pred svadbou sa začína v obidvoch rodinách pečenie zákuskov, koláčov, príprava nápojov, príprava svadobných pierok, stužiek, príprava rezancov do polievky a pod. V tomto týždni okrem najbližšej rodiny ženicha a nevesty takmer z každého domu donášajú do obidvoch svadobných rodín cukor, čokoládu, mlieko, kakao, múku a v poslednom období sa začala tradícia donášať i peniaze - podľa možnosti 100-200 Sk do domácnosti. Ako odplatu za tieto suroviny

či peniaze z domu nevesty i ženícha potom donášajú do domov, z ktorých dostali za uvedenú podporu malý koláč, ktorý svadobné rodiny dali na tento účel upiecť. Tieto donášky sa v svadobných rodinách starostlivo zapisujú, odkladajú a potom sa zase príležitostne vracajú.

Týždeň pred svadbou z domu nevesty i ženícha vysielajú z najbližšej rodiny prijatých družbou, ktorí sa naučia vinše a pozvánku na svadbu a navštevujú podľa zoznamu domácnosti, z ktorých pozývajú na svadbu. Takže okrem písomných pozvánok sa pozýva aj osobne. Treba ešte napísať, že tak zhruba mesiac pred svadbou navštívia budúci ženích a nevesta najbližšiu rodinu: krstných rodičov, rodiny strýkov a tetušiek, bratrancov a sesterníc a obdobne ich pozývajú na svadbu s udaním už presného dátumu konania, aby sa títo mohli pripraviť v prípade i s nákupom svadobného daru. V deň konania svadby ráno, alebo večer pred ňou družbovia znova navštvia tých, ktorých chcú mať na svadbe, aby im znova pripomenuli prísť načas na svadbu. Už pred svadbou obidve rodiny upresnia počty účastníkov svadby, aby sa vedelo pripraviť s jedlom, umiestnením, stoličkami a pod.

Na svadbu sa schádzajú každý osobitne asi dve hodiny pred sobášom, kde dostanú kratšie pohostenie: domáca klobáska, hurka či fašírka, zákusky, nápoje, aby sa na sobáš nešlo o hladu.

Hlavným organizátorom svadby je starejší. Predtým bol starejší aj v dome nevesty aj v dome ženícha, teraz býva len jeden spoločný. Býva obyčajne v rodine, z ktorej odchádza chlapec do rodiny nevesty či naopak. Hlavná činnosť starejšieho začína, keď sa pred sobášom obidva rodiny stretnú buď v rodine nevesty alebo v rodine mládenca-ženícha. Pripraveným vinšom poďakuje rodičom ženícha i nevesty za výchovu, za podporovanie ich vzájomnej lásky a poďakovanie rodičom za výchovu i všetko pri výchove v rodine. Ak jednému z mladých zomrel jeden z rodičov, mladoženici odchádzajú na cintorín k hrobu nebohého, poďakujú za

lásku, výchovu. Po týchto odobierkach odchádzajú obidve rodiny na sobáš buď v kostole, alebo k občianskemu sobášu, podľa rozhodnutia.

Po sobáši sa odchádza na spoločnú svadobnú hostinu. V minulosti bol zvyk, že sa svadba konala v tom dome, kde sa buď ženích priženil do rodiny nevesty alebo naopak. Na tento účel sa v dome vyprázdnili dve miestnosti, v ktorých sa pripravili stoly, okolo stolov lavice, menej stoličiek. Za stolom na poprednom mieste pri ženíchovi a neveste sedeli krstní rodičia, potom najbližšia rodina a ostatní svadobčania. Jedlá ako aj zákusky sa pripravovali v dome. Pečenie a varenie viedli *cukrášky* a kuchárky z dediny a pomáhali im ženy z rodiny. Zo sladkostí to bolo niekoľko druhov zákuskov, makovníky, koláče.

Z jedál: ako predjedlo býval baraní paprikáš, ktorý sa jedával z tanierov na stole vidličkami. Potom bola polievka, v ktorej sa varili sliepky. Ako prvé mäso bývalo slepačie mäso z polievky. Pri donesení tohoto mäsa na stôl mávala obyčajne kuchárka žartovný vinš, v ktorom odporúčala jednotlivé časti z tela sliepky starejšiemu, mladému zaťovi, neveste. Po slepačine bývala fašírka, vyprážané rezne, pečené mäso. Svadobná hostina sa nad ráno končila hustou kapustou z bravčového mäsa. Pri odchode svadobčanov sa dávala výslužka každému: zákusky, koláče, kusy torty, chlapom trojdecové, či pollitrové fľašky s pálenkou na cestu.

Dary sa dávali vopred, hlavne od krstných rodičov, ktorí dávali dary drahšie. Ostatní svadobčania prinášali dary pri príchode na svadbu. Významnú úlohu voľakedy zohrával na svadbe aj *zváč*. Bol to z rodiny najbližší mladý chlap, ktorý mal počas svadby v rukách drevenú násadu zdobenú na konci vyšívanými ale aj kúpenými ručníčkami. Tiež pozýval na svadbu, pripovedával prichádzajúcich svadobčanov starejšiemu. Na ceste na sobáš išiel pred svadobným sprievodom s *ujúčkou* v ruke, tancoval a robil v sprievode dobrú náladu.

Mamlas býval tiež ústrednou postavou svadby. Býval to mladý i starší chlap, od prírody veselý a žartovný. Tento sa staral o dobrú náladu na svadbe rôznymi, často až nemiestnymi výčinmi, ktorý mohol na svadbe všetko „sprosté“, ale sa nesmel nahnevať ani na žarty namierené proti nemu. Keď bývali svadby dva či tri dni, na druhé deň ráno, kto sa oneskoril na svadbu, dovážali ho družbovia, *zväč* i spomínaný *mamlas* na predných kolesách voza priviazaných slamenými povrieslami. Na svadbe sa podkúva žena, ženy zasa holili chlapov. Týmto žartami sa vyplňal čas, aby sa nemuselo vždy podávať jedlo. Medzi tým sa tiež tancovalo.

O polnoci prvý deň sa nevesta prezliekla do kroja alebo iných pripravených šiat, potom prišla medzi svadobníkov a konala sa *vykrúcanka*. Každý kto tancoval s nevestou hodil do taniera peniaze, ktorý počas *vykrúcanky* držala v rukách *svatica*. Tieto peniaze boli prvým základom manželov do života.

Vráťme sa k uvedenej svadbe. Títo mladí mali občiansky sobáš v budove Lesníckeho a drevárskeho múzea - kaštieľa - vo Sv. Antone, kde je na to pripravená sobášna sieň. Svadobnú hostinu mali v Dudinciach v hoteli liečebného domu. Súčasné svadby väčšinou bývajú v Dudinciach, v hoteli v Krupine, vo Vyhniach, či v chatách v okolí Banskej Štiavnice. Jedlá sa objednávajú podľa prania ženicha a nevesty a títo určujú aj počet chodov. Zákusky aj táto rodina objednávala v Dobrej Nive, kde sú k tomu vybavené cukrárne. Tu objednávajú zákusky a torty väčšinou občania našej obce, ktorí konajú svadbu synovi či dievke. Na spoločnú hostinu sa odchodí autobusom i osobnými autami.

Chcem sa ešte vrátiť k zvyku týždeň pred svadbou. Periny nevesty sa v nedeľu popoludní naložili na voz ťahaný vyzdobenými koňmi, na voze sedeli družice a spievali a takto prešli celou dedinou, aby každý videl truhlu a periny i výbavu mladej nevesty. Celá táto výbava sa potom odviezla k mladému zaťovi, kde sa dievča vydá za nevestu a rodi-

čia mladého zaťa privítali výbavu a prítomných pohostili.

Ak nevesta alebo mladý zať prichádzali z inej dediny, chodilo sa pre nich na vozíkoch, či kočoch vyzdobených stužkami.

PRIECHOD

V minulom roku bola v obci len jedna svadba. Obaja novomanželia pochádzali z našej obce, poznali sa od detstva, vzali sa vo veku 25 rokov. On pracoval v súkromnej firme ako servisný technik na opravy registračných pokladníc, ona ako ošetrovateľka v liečebných kúpeľoch.

Príprava svadby sa delí rovnomerne medzi obe rodiny, ktoré medzi sebou úzko spolupracujú na príprave hostiny a svadobných obradoch. Svadba bola 3-krát ohlasovaná ohláškami v kostole pri sv. omši. Príbuzní a pozvaní hostia sa pozývali pozvánkami doručenými poštou. Pozvaných bolo asi 30 ľudí zo strany nevesty a 20 osôb zo strany ženicha. Obe rodiny sa na úvod stretli v príbytkoch rodičov ženicha, resp. nevesty. Ženich si pozval k sebe aj starejšieho, ktorého robil tunajší občan, člen folklórnej skupiny. Po krátkom občerstvení vykonal obrad odobierky ženicha od rodičov a pozvaní hostia spoločne so starejšou a ženichom odišli do domu nevesty. Tam prišli za spevu starejšieho a ženicha vypýtať nevestu. Rodičia nevesty ich uvítali, a na prosbu starejšieho, že chcú vidieť a obdarovať svadobnou kyticou nevestu, najprv dali ženichovi k dispozícii dve falošné nevesty, až na tretíkrát prišla tá pravá, ktorej ženich daroval svadobnú kyticu a ona mu pripla pierko. Zároveň družičky zo strany nevesty pripínali pierka všetkým pozvaným mužom z oboch rodín. Potom pod vedením starejšieho prebehol obrad odobierky nevesty od rodičov, ktorý bol ukončený požehnaním rodičov oboch mladomanželov, neveste a ženichovi. Po tomto sa všetci spoločne v sprievode odobrali v speve a veselej nálade do rímskokatolíckeho kostola, kde prebehol cirkevný sobáš. Po skončení obradu pred

kostolom gratulovali mladomanželom najbližší príbuzní, pozvaní hostia aj všetci prítomní na obradoch v kostole. Potom sa svadobčania odobrali autobusom a autami na svadobnú hostinu do B. Bystrice, kde hneď po príchode majiteľa sály usadili hostí, mladomanželia zostali v zákulisí. Starejší doviedol novomanželov do sály za veľkého potlesku, personál ich uvítal chlebom, soľou a čašou vína, starejší pre šťastie rozbil tanier, ktorého črepy mladomanželia spoločne pozmetali a ženích v náručí odniesol nevestu na miesto. Hostina sa niesla vo veselom duchu, bola sprevádzaná nahrávanou hudbou všetkých žánrov, vhodne mixovanou prítomným didžejom. Pred polnocou prvý družba a prvá družička čítali blahoprajné telegramy. Program spestrili členovia folklórnej skupiny v krojovom ustrojení, ktorí prišli pogratulovať a zaspievať ženíchovi - členovi folklórnej skupiny. Títo zahájili za doprovodu heligónky aj *vykrúcanku* ženícha a nevesty, pri ktorej všetci hostia za príspevok mohli vykrútiť ženícha, resp. nevestu. Peniaze zbierali do klobúka krstné mamy oboch novomanželov. Po *vykrúcanke* starejší vykonal tzv. *zavíjanku*, t.j. snímanie venca nevesty. Táto sa po tomto išla vyzliecť zo svadobných šiat a obliekla si klasické spoločenské a zábava pokračovala neviazane až do bieleho rána.

PUKANEC

Pytač pri príchode do domu:

*Premilí priatelia, dajte že nám miesta,
neb je medzi nama láska pravá čistá.
Tešíme sa z toho, že vás uhlídame
v radosti a zdraví, keré i my máme.
My vám vinšujeme zo srdce celého,
zdravia, požehnaní, pokoja stáleho,
iskru lásky Božej, priateľstvo láskavé,
bo jej svetlo štestí množí,
slúži k Božej sláve.*

*Tejto mladej duši hľadáme priateľa,
by sa milovali, jak sa sluší cele.
Pánboh daj dobrý deň! (Pochválen...)*

Oddavač:

*Keďže s poctivín a chvályhodnín vinšon
prichádzate,
vaše žiadosti vyslyšanie budú.
I my Boha prosíme, Bože obľúb si toto
naše verné dilo,
aby ono nám vŕeckým ku cti poslužilo.
Lebo sa vŕecko deje na Tvoj rozkaz
svätý,
Ty ho ráč sám z nebe Bože požehnati.
Nám Pane, čo mluviti dnes máme
v povinnosti
ty ráč Ty riaditi, slovom daj platnosti.
Amen.*

Pytač:

*Milí draho a vysoko mnohovážení páni
priatelia, jestli my celý život a jeho
rozličné potreby považujeme, teda
i vlastnej skúsenosti tú pravdu vyznať
musíme, žeby človek nie pre samotu,
nýbrž pro spoločnosť na svet stvorený
byl, jako to čítame aj v I. knihe
Mojžišovej v druhej kapitole, že neni
dobře člověku býti samotnému, ale
učiňme jemu pomoc, kterážby pri nem
trvala. Sám ten Vŕevedúci túto potrebu
človeka znajúc, riekol tak hneď pri
prvom našom otci Adamovi a pripojil
k boku jeho ženu a tak ustanovil stav
manželský. Lebo i múdry Kazateľ vraví
v kapitoli štvrtej, že lepšie dvom ako
jednemu, zaiste majú lepší úžitek z práci
svojej. Lebo ak padne jeden z nich,
druhý podvihne tovariše svojeho. Beda
tedy samotnému, nenie kdož by ho
pozdvihol. Preto práve poctivé a vážne
bolo po vŕše časy u všetkých lidí
manželsví, jestli je ono dle vůle Boží
vedeno a uzavreno. Toto všetko v pamäti
má a potrebu takého spojenia cíti aj
tento môj priateľ, poctivý a mnohovážení
mládenec... Tento sebe zaumienil svůj
stav slobodný premeniti a do stavu
manželského stúpiti. Jeho ale najväčší
vinš by bol ten, aby on s Bohom začínať
mohol. Preto predovšetkým žiadal Pána*

Boha, aby srdce jeho obrátil k osobe, ktorá by pri ňom býti mala, ktoréžto žiadosti Boh zadost' učinil, keď dal mu cestu do tohoto vzácneho prístytku vysoce a mnohovážených rodičov otca N.N. a matky N.N., de sa on s ich dcérou N.N., ako Izák s Rebekou stretol. K tomuto ja požiadani od mojego priateľa, abych jeho cieľu napomáhal, sa vás vážení a milí priatelia pýtan, či mu tuto vašu dceru za manželku vernú dáte, ako ste to pri nedávnom zdávaní prisľúbili.

Áno.

Keďže je vaša odpoveď potešiteľná, slubujem vám i ja vo mene svojho priateľa, že sa on o to budete snažiť, aby nielen jej srdce, ale i rodičom srdcia jejich radosťou naplniť mohol. Zdáľiž vy toto milosrdenstvom urobíte s priateľom моým. Amen.

Pri donesení ručníku:

Vďaka prijímame tento prevzácný dar nám od mladej nevesty napred poslaní a ja vo mene svojho priateľa slubujem, že on chce s ní v láske a vo svornosti živý býti a jej dobrým príkladom opredchádzati, až dokiaľ ich Pán Buch na tom svete zdržovať bude, ale medzitím i o sľúbenú pannu dcéru poznové prosíme.

Pri dovedení mladej nevesty:

Za šťastného sa počítam, že som obdržal žiadosti naše a činím za to slušné a veľké poďakovanie pánom rodičom za tú privetivosť a lásku, ktorú majú k nám, že nám túto poctivú pannu tak ochotne oddávajú, kerú my vďaka prijímame.

Milý priateľ, povážte manželstvo, lebo do manželstva vstupovať jest porádek milovať od Boha ustanovení a skrz Krista potvrdení kdopak ven z porádku žije, ten sa Bohu nelibuje.

Nebo Buch jest Buch porádku, ďábel pak milovník zmatku.

Ó, jak sú predivné Pane tvé rozcestí ti chceš kroky manželov povždycky vesti spojuješ ich láskou i dávaš potíže, lebo stav manželský to jest škola križe, ale ty nebecký z výšky na nich patriš ty aj ľud chudobní v úzkosti opatříš.

I Buch vám dal, čo ste tak vrúčne žiadali, by ste cestu žitia spoločne konali, v radosť, v žalosť, v šťastí jak v nešťastí križ ten svoj manželský spolu máte niesti.

Ó Pane Bože náš to len ty všetko znáš porúčame tebe, však si ty otec náš každé zdejší bremeno, práce i neresti verne nám pomáhaj vždy v našom nešťastí.

V tebe my najviac nádeje skladáme od teba mi pomoc v potrebách čakáme. Bož nás všetch miluje by sme šťastní boli, svedčí nám to úprimne i svázok tento premilý, čo aj kalich horký zavdá vám nejedon, ale Boh nebecký osladí ho medon, by ste láskou vrúcnou milovali Jeho i sebe tak sa pripravili do večného nebe. Amen.

Milý pán starejší tejto spoločnosti, voľao vám poviem, ale len v krátkosti. Ta, k novomanželom chcel sa prihovoriť, ale vy ostatní musíte ticho byť.

Nuž mladí priatelia, čo sa toho týka, veru na vás čaká úloha veľká.

Aby sme sa čím skôr tuná zhromaždili, pod najkratším časom krštenie slávil. Ty, milý mladý zať, tak sa musíš správať, od dneska viac nesmieš v samotnosti spávať.

Ber si na vedomie, tie kresťanské mravy, ktoré sa týkajú muža, ako hlavy.

Ráno vstaň zavčasu, všetko poopatruj, ber sa do roboty, žienku nevyrušuj.

Ber všetko čo treba, čiapku a kobelu, nezabudni obed, chleba a cibuľu.

A keď aj zabudneš, na to nenadávaj, namiesto obeda pekne si zahvízdaj.

A keď prídeš domov, nevrav že si hladný, nerob krik po dome ani lomoz žiadny.

Radšej pekne ticho pýtaj sa ženičky, či jej máš očistiť šaty či čižmičky.

Pri sukni sedávať je tvoja povinnosť a všetko ostatné zabudni na večnosť.

Teraz nasleduješ ty, nevesta drahá.

Nažívaj v pokoji bez práce, ak sa dá.

Ráno nikdy nevstaň pred ôsmou hodinou, tak budeš vážená pred celou rodinou.

Na prácu nemysli, to nie je pre teba, práca neprivedla nikoho do neba.

Drevo, uhlie doniesť, to sa ti nesluší, ruky si zašpiniš, nech robí kto musí.

Prasiatko opatrit', to sa ťa netýka, to vďaka urobí za teba svokrička.

Metlu vziať do ruky, to sa neoplatí, len ak by si chcela muža s ňou prehnati.

Žiadnou si starosťou neobťažuj hlavu, keď pride nedeľa, ber sa na zábavu.

Líčka si vyfarbiť, pekne vypudrovať, to je ten hlavný bod, snaž sa ho zachovať.

Tieto povinnosti manželstvo si žiada, toto je pre vás dvoch moja dobrá rada.

Určite ma za ňu všetci pochválite, a vy pán starejší, so mnou si štrgnete.

RIMAVSKÉ ZALUŽANY

Ženich - 25 rokov - vodič. Nevesta - 21 rokov - ekonómka. V predvečer svadby sa ako u ženicha, tak i u nevesty zide rodina, priatelia, aj tí, ktorí nie sú pozvaní na svadobnú hostinu, aby priniesli svadobný dar, zákusky, alkohol. Na druhý deň pred svadbou, keď sa schádzajú svadobčania, púšťajú sa v obecnom rozhlase svadobné piesne, ľuďom, ktorí sa prišli pozrieť na nevestu, sa rozdávajú zákusky a pálené.

Na samotnej svadbe sú určení starejší, starejší ženicha pýta nevestu, ale kým vyjde tá pravá, ukáže nevestin starejší aspoň dve nepravé nevesty. Po vypýtaní sa ženich aj nevesta poďakujú rodičom za výchovu a rozlúčia sa s nimi. Všetci v sprievode idú buď do kostola alebo na obecný úrad, podľa toho,

aký sobáš si zvolili. Na ceste, kadiaľ svadobčania vychádzajú, chlapci z dediny vytiahnu reťaz a nechcú si dievča z dediny pustiť. Ženich musí zaplatiť peniaze, dať pálené podľa dohody, keď sa dohodnú, jeden z chlapcov peniaze vráti neveste a zažela jej všetko dobré.

Po obrade sa všetci odoberú do reštaurácie, kde sa svadba koná, tam ich víta majiteľ prípitkom. Pred dverami do miestnosti sa rozbiť je tanier a ženich musí za pomoci nevesty črepy pozametať. Po vstupe do miestnosti hudba hrá nejakú svadobnú pieseň, starejší prednesie prípitok a zažela dobrú chuť k večeri. Nasleduje voľná zábava, hudobníci hrajú ľudové aj moderné piesne, na ktoré svadobčania tancujú. O polnoci sa nevesta prezlečie zo svadobných šiat a tancuje tanec „Či ja mladá?“, každý kto ide s nevestou tancovať, musí dať do taniera peniaze. Neskôr nevesta varechou rozláme tortu z páleného cukru a spolu so ženichom každému z nej dajú kúsok, ako aj štamperlík páleného. Po polnoci družičky čítajú telegramy. Svadobčania sa ďalej zabávajú spievaním svadobných, aj ľudových piesní za sprievodu harmoniky, veselá zábava pokračuje až do skorých ranných hodín. Na druhý deň po svadbe mladí roznášajú výslužku zo svadby.

ROŽŇAVSKÉ BYSTRÉ BYSTRÉ

Dva týždne pred svadbou družba roznáša pozvánky pre svadobných hostí. Týždeň pred svadbou pozvaní, ale aj nepozvaní prinášajú do domu, kde sa koná svadba peniaze, ako aj rôzne potreby na pečenie. Tu ich pohostia a dajú im domov (koláč - pletenec a zákusky). V piatok pred svadbou len pozvaní prinášajú mladým dary a tortu. V deň svadby družba znova pozýva hostí na svadbu:

- Zo strany mladého prídu vypýtať nevestu - pýta starejší.
- Prvý družba zo strany mladého musí zaplatiť za nevestu.
- Pred sobášom obaja mladí poďakujú rodičom.
- Starejší vyzve hostí, aby sa odobrali k sobášu.

- Sobášny obrad sa koná v kostole, za prítomnosti svedkov. Svedkovia majú pripravený ozdobný uterák, ostatní svadobní hostia dostanú pierka a dievčatá ružové stužky.

- Počas svadobného sprievodu ženy ponúkajú prizeraúcich sa zákuskami a koláčmi.

- Po skončení sobáša nevesta rozhadzuje ešte zo schodov kostola čokoládové dukáty.

Mladomanželia a všetci mladí sa idú fotografovať, ostatní svadobčania idú na miesto svadobnej hostiny - do reštaurácie. Jedlá sa podávajú podľa výberu svadobných rodičov. Večer pripovedá starejší, zabávajú sa pri živj hudbe.

RUSKÁ PORUBA

Teraz sa trochu zmenili zvyky na svadbe. Dodnes u nás sa využívajú tieto zvyky:

Týždeň pred svadbou sa chodia pozývať tí hostia, ktorí sú pozvaní na svadobnú hostinu. Ráno družičky vijú vienky z *barvinku*. Keď prídu pred dvere nevesty, tak trikrát zaspievajú pesničku:

Kohuty spjajut

Družičky zlaňajut

Stante družby hori

Vijte vinky starej.

Mladucha otvorí dvere a všetkých ich prijme. Posadajú si a uvijú dva vence z *barvinku*. Keď sú vienky uvité, tak sa odovzdajú mladej. Ona ich vezme, poďakuje. Dá im vypiť pálenku. Pálenka sa pije z fľaše *na uhol*, koláč tiež je celý, nekrája sa, iba láme, torty, zákusky. Keď dojedia, staršia družička zoberie zvyšky *barvinku* a ide vyhodit' do potoka. Pozerá, z ktorej strany niekto ide, keď z vyšného konca, tak sa vydá na vyšný koniec, keď z nižného konca, tak na nižný koniec. Keď družičky vyjdú von, tak začnú spievať, urobia karičku a spievajú. Po skončení idú domov a dohodnú sa, o koľkej majú prísť. Po obede, o akej majú prísť, hostia zájdu do kultúrneho domu a čakajú. Keď prídu svatovci zo strany mladého pred dvere dajú stôl, a nechcú pustiť dnu, pokiaľ nezaplatia. Starostové sa privítajú, pripijú si na

privítanie. Družičky spievajú:

Nekazala Haňa do dnuka pustiti

Dokaľ nebudete tri taliari biti.

Niekedy sa bilo s vřbovými prútikmi. Teraz sa iba spieva. Začne akt odoberania sa od rodičov.

Starosta prednesie príhovor. Na stoličky si sadnú rodičia, súrodenci, dedo, baba. A ženy spievajú:

Blahoslovi mamočko,

svoje ľube čadočko

a mamočka tak tvarit',

naj vas Boh blahosloviť.

Mladý a mladá si prikľaknú a rodičia im dávajú krížik na čelo. Po skončení sa ide do cerkvi. Cestou starosta nesie zástavu urobenú z krepového papiera. Keď prídu do cerkvi, tak nasleduje sobáš. Po sobáši prejdú do kultúrneho domu, kde si ich privítajú, rozbijú tanier a mladý zameťá, nech vidia, aký je šikovný parobok. Svadobní hostia si posadajú, starosta ich privíta, pripijú na zdravie mladých. A začnú sa modliť a blahoslavia všetko jedlo. Potom nasleduje svadobná hostina. Redový sa začína o 24.00 hod. *Svašky* (ženy) vyvedú mladú spevom: „*Slava Isusu Christu vedeme Vám nevistu. A Slava i vo vıby najvam bude do d'aky.*“ A začína *redový tanec*, pri ktorom sa vystrieda celá rodina. Po skončení *redového*, mladí poďakujú všetkým hosťom za dary, a tak sa ráno rozlúčia. Sobáš sa uskutočňuje v gréckokatolíckej cirkvi. Cirkv bola postavená roku 1777. V cirkvi sú tiež dvaja svedkovia. Pred *redovým tancom* sa ešte čítajú telegramy. Ešte som zabudla, keď prídu, starosta privíta všetkých, družičky si vyberú *družbov* a nasleduje *družbovský tanec*.

RYKNČICE

Presne týždeň pred svadbou sa začne s prípravami. V nedeľu poobede do svadobného domu prídu ženy z rodiny a robia rezance (do polievky). Chlapci na to určení *chodia za zväčov* a s vinšom volajú na svadbu po domoch.

Na svadbu sa pozýva na trikrát. Najprv pozvaním osobne mladého páru, potom pozvánkou a v nedeľu pred svadbou chodia „zväči“. To sú chlapi zo svadobnej rodiny s ozdobenými valaškami so stuhami a vravia pozývaní vinš (ženích)

*Kázali nám Vaši priatelia
dobrý dem povedati.*

*Podľa prikázania stáleho,
požehnania Božieho
keďže sa oni utiekali k pánu Bohu
za vzácne a bohabojné dietky,
tak im Pán Boh požehnal prvorodeného
syna, ktorého oni s láskou Božou
vychovávali a do domu Božieho
posielali.*

*Tam sa on dopočul od svojich kazateľov
že ni je dobre na svete samýmu pobývať
a preto je potrebné, aby sa pridržal
každý manžel manželky svojej
a každá manželka manžela svojho.*

*Preto aj náš mládenec si zaumienil svoj
mládenecký stav zanechať
a do stavu manželskyho stúpiť.*

*Preto Vás prosí, aby ste mu v tejto
udalosti napomocní boli
a v stanovený dem ho prišli navštíviť.
Pochváľem buď Ježiš Kristus!*

Chlapi z rodiny idú do pivnice na *dvihač-ke*, tam sa pripravuje a koštuje víno na svadbu. Víno nechajú v pivnici a určité množstvo zoberú domov, ktoré sa vypije na *richtovaní* cez týždeň. Od utorka sa pečú koláče, po našom „*mindáke*“ a ľudia z celej dediny nosia do domov, kde sa pečie, cukor, vajcia, múku, olej, smetol atď. a aj peniaze. A to sa im naspäť vracia, keď pečú oni. Pečie sa v 6 domoch. V dome nevesty, v dome ženicha, u krstných rodičov nevesty a ženicha a u birmovných rodičov nevesty a ženicha. Vo štvrtok sa v dome nevesty a ženicha zabíja a to z každej strany aspoň 2 svine, husi, kačice, kurence a morky na polievku. V domoch, kde sa pripravuje, pomáha celá rodina, zavolané kuchárky a ženy ktoré pečú.

Voľakedy, ale niekedy i dnes, donesie

birmovná mati nevesty na *košiari* predpísaný dar svadobný koláč „*radostník*“. Je to koláč z kysnutého cesta a ozdobenými farebnými kačicami z krepového papiera. Ten nevesta po svadbe rozkrája a podľa dôležitosti a vážnosti rodiny porozdáva. Koláč zjedia a farebné kačice vystavia do oblokov, ako úctu k rodine.

Samotná svadba prebieha v sobotu a začína asi o 10.00 hod., keď začínú nosiť „krstnie matere“ dary a „*mindáke*“ v *sotroch*, čo cez celý týždeň napiekli. Celá svadobná spoločnosť sa zide asi okolo obeda a počet hostí sa pohybuje od 150 - 300 ľudí. Už sa na civilný sobáš nechodí. Len do kostola. Slávnostného sobáša sa zúčastňuje asi celá dedina. Svadobné matere a krstnie, a birmovacie matere sedia v predných laviciach hrdie v čepcoch a za nimi družbovia a ostatná svadobná rodina. Ženy zo svadobnej rodiny sú v krojoch a majú *sotre* plné „*mindákov*“ a chlapi zas pálenô a po omši ponúkajú ľudí z celej dediny. Voľakedy pred kostolom čakávala už hudba a s hudbou sa išlo sprievod celou dedinou do kultúrneho domu.

Pred kultúrnym domom rozkrájajú ženy koláč, ktorý piekli pre ženicha „*bosvan*“ a ten hodia medzi družbov a kto ho vraj prvý chyť, tam má byť svadba.

Potom sa rozbije tanier. Ženy dávajú pred vstupom do kultúrneho domu každému svadobčanovi za lyžicu medu. U nás pri kultúrnom dome sú miestnosti, kde sa varí, pečie, takže jedlá sa z domu nosiť nemusia. Zo svadobnej rodiny ženy aj chlapi vysluhujú svadobčanov, t.j. nosia jedlá a chlapi víno, pivo atď.

Na stoloch je v *gambáčoch* víno, sladká a tuhá pálenka, pivo, vody, malinovsky.

Hudba hrá na javisku.

Pred kultúrnym domom je večer zidených veľa ľudí, najmä mládež „*pod oblokom*“. Ponúka sa aj tých koláčmi a pijatikou. Dievky zaspievajú neveste a mládencom ženichovi pesničky a tým sa od nich odberajú. Potom im starejší vyhlási „mládežnícke kolo“, pri ktorom všetci tancujú s nevestou a mladým

zaťom a tam sa v kole vystriedajú. Okolo 22.00 hod. chodia „*cigánke*“, to sa oblečení chlapi a vravia, že mladý zať mal s nimi dočinenia, že *cigánku narobil*, že je *hrubá* od neho, pýtajú za to peniaze, doba ťažká, atď. Potom s *cigánkami* tancujú.

Večer okolo 23,00 sa idú mladí prezliecť do kroja, a začne sa „*vykrúcanka*“. Prídu do kultúrneho domu mladí a kmotry zoberú misku, do ktorej budú svadobčania dávať peniaze.

Starejší oznámi *vykrúcanku* pesničkou *Na zelenej lúke kopa sena*. Najprv tancujú nevesta so ženichom spolu, potom s nimi tancujú svadobní rodičia, kmotria a postupne šeci svadobníci. Pred tancom dajú do misky 100 - 200 Sk a rodičia 1000 Sk.

Po *vykrúcanku* niekde nevestu ukradnú, niekde nie, ale už sa to nerobí.

Po *vykrúcanku* sa potom prezlečú do šiat.

Na druhý deň po svadbe na obed znovu prídu svadobčania, ktorí môžu a nikde neodcestovali a tu je hostina znova až do rána - aká kedy je nálada. Muzika - len kazety, ale aj to stačí. Veď jedenia a pitia ostalo dosť a nálada tiež. Obyčajne sa potom pustí kazeta čerstvá - zo svadby v kultúrnom dome a tam každý vidí, čo robil a ako sa držal na svadbe. Na túto hostinu sa pozývajú aj všetci známi, spolupracovníci a kamaráti.

Po svadbe sa každému domov dáva pálenô pol litra a za škatuľu „*mindrákov*“. Rodine sa rozkrájajú torty a radostník.

SANTOVKA

Sobáše sú viacmenej v rímskokatolíckom kostole. Predsvadobné obdobie nie je výrazné vo zvyklostiach. Väčšinou hostina je mimo obce, lebo v obci chýbajú priestory. Tam si objednávajú jedlá i obsluhu. Starejší - krstný otec odoberie nevestu od rodičov. Obrad prebehne v kostole alebo na obecnom úrade. Presun z domu sa koná autami. Počet hostí závisí od solventnosti rodín. Posledné roky býva do 50 hostí. Pri jedlách sa nezachovali tradície, keďže ich nosia profesionálni čašníci. Pri hostine hrá živá hudba - ľudová, ale aj moderné piesne. Po sobáši je zvykom

navštíviť cintorín s kvetmi v prípade, že nežije niektorí z rodičov mladomanželov. Pred vstupom do reštaurácie vítajú hostí jej pracovníci rozbitím taniera, ktorí musia zamiestť.

Svadby sa konajú v sobotu a v piatok príbuzní prinesú zákusky, torty alebo dar (väčšinou finančný). Každá strana sa podieľa na organizačnom zabezpečení osobitne. Snímanie venca sa už nerobí verejne, nevesta s matkou súkromne. Zachoval sa tanec s nevestou po polnoci, ktorá už preoblečená za ženu tancuje s príbuznými, ktorí vopred dajú do košíka peniaze. Po tanci ju pobožkajú. V prestávkach hudby hostia spievajú ľudové pesničky. Po *nevestovskom tanci* sa prečítajú telegramy. Nad ránom pri rozchode sa rozdáva výslužka alebo na druhý deň sa odnesie domov (zákusky a pálenka alebo víno). Nieкто večer v nedeľu organizuje malú svadbu, kde sa zídu najbližší príbuzní, ale už len doma.

Mladí hostia unesú nevestu za účelom platenia v inej reštaurácii, nakoľko tam spraví účet mladému zaťovi.

Cestou z kostola mladému zaťovi uviažu na nohu bremeno, ktoré zamknú. Nevesta musí v spleti kľúčov nájsť ten správny, aby ho vyslobodila.

SEBECHLEBY

Svadba 3. 10. 1998. Manželia sa poznali už dlhšiu dobu. Sobášu predchádzali zasnuby. Nevesta bola zo Senice, ešte študentka na vysokej škole. Na zasnubách sa rodina dohodla o priebehu svadobnej hostiny a sobáša. Sobáš sa konal v Sebechleboch, na ktorý pozývala písomným oznámením s pozvánkou k svadobnému stolu. Pri svadobných hostinách na prvé miesto rodina usádza a sa aj venuje krstným a birmovným rodičom a ostatným krstným a kmotrovcom, najbližšej rodine a ďalším príbuzným a pozvaným na hostinu. Príprava svadobnej hostiny začína týždeň pred svadbou. Rodiny navštevujú aj ostatní občania, ktorí nie sú pozvaní na svadbu, ale ich finančne pod-

porujú. Rodina sa odvdáči malým darčekom (dezert, káva a pod.). Sobáš sa konal v popoludňajších hodinách, ale rodina sa zišla už o 12.00 hod., kde boli pohostení. Okrem aperitívu sa na stole nachádzalo slané pečivo, 2 až 3 chody jedál. Po sobáši pri kostole krstní rodičia a kmotrovci ponúkajú aperitívom a zákuskami občanov, ktorí boli pri sobáši. Sprievodom cez dedinu svadobná skupina prišla pred kultúrny dom, kde boli pripravené prekvapenia (podľa zamestnania alebo podľa toho čím vynikajú manželia - hudobníci atď.), veselé vystúpenie, rozbil sa tanier, nevesta musela pozametať a potom ich pustili do kultúrneho domu, kde ich privítali medom. Rodina si pousádzala hostí a pokračovala svadobná hostina. Hudba už bola pripravená a začala zabávať svadobníkov. Medzitým sa manželia s družbami a družicami boli fotografovať. Večer na svadbu prišla mládež na čele s mládeneckým richtárom a Miss, ktorí vyhlásili mládežnícke kolo a vymieňali tanec s mladomanželmi. Po kole mládež mala pohostenie spolu so svadobníkmi. O polnoci išli mladú nevestu zavíť do sebechlebského kroja. Pri *zavíjaní nevesty* boli krstní rodičia a rodičia. *Výkrúcanka* sa začala pobožnou piesňou *Božské srdce bud' s nami* z katolíckeho spevníka, ktorú spievali starejší a svadobníci. Po vyspievaní piesne hudba začínala kolo piesňou *Nazelenej lúke kopa sena*. Sólo začínajú mladomanželia spolu a ďalej ich vymenia rodičia, súrodenci, krstní rodičia a ostatní svadobčania. Mladomanželia sú v kruhu, ktorí tvoria najmä mladí. Svadba trvala do 4,00 hod. ráno. Vyprevádzali sa muzikanti, ktorým dali krabice zákuskov a pálenku. Na príprave sa podieľali obidve rodiny. Cez prestávku, keď nevestu zavíjali sa čítali telegramy.

SELCE

Svadby sa konajú tiež cirkevné, bez akýchkoľvek zvykov a pohostenie býva v reštaurácii.

SELEC

Predsvadobné obdobie:

Vek nevesty - 26 rokov, vek ženicha - 26

rokov. Nevesta povolaním ekonómka, pracovala na GŠ ASR v Trenčíne, ženích povolaním operačný dôstojník, pracuje na odbore PO KÚ v Trenčíne. Zásnuby sa konali na sviatok Sv. Rodiny 27. 12. 1996. Zúčastnili sa ich ženichovi rodičia so ženichom, prišli do domu nevesty pýtať nevestu za manželku svojmu synovi. Ženích niesol kyticu pre snúbenicu a budúcu svokru a snubné prstene. V tento deň sa dohodol pravdepodobný deň svadby a miesto jej konania. Vzhľadom k tomu, že sestra snúbenice pracovala v tom čase ako riaditeľka MKS v obci, mala prehľad o voľných termínoch v kultúrnom dome, pretože sa predbežne dohodlo, že svadba by sa mala konať tam. Asi o dva týždne sa budúci svatovci so snúbencami opäť zišli a dohodli sa na približnom počte pozvaných hostí (z nevestinej strany asi 60, zo ženichovej asi 40), na tom, kto sa čím bude podieľať na príprave svadby. Väčší podiel na príprave svadby mala nevestina rodina - vzhľadom k vyššiemu počtu pozvaných hostí i vzhľadom k tomu, že svadba sa konala v mieste jej bydliska. Ženích pochádzal z obce Sedličná (asi 9 km od Selca). Od tejto doby začali samotné prípravy:

- za farárom sa išli napísať ohlášky, dohodnúť termín sobáša,
- vybaviť potrebné náležitosti na matrike,
- zabezpečiť muzikantov (to býva úloha ženicha po predbežnom dohodnutí oboch strán),
- zabezpečiť fotograf, videofilmára,
- zabezpečiť šaty pre mladuchu, pozháňať oblečenie pre ženicha,
- zabezpečiť kvetinárku na výzdobu interiéru sály kultúrneho domu,
- zabezpečiť svadobnú kyticu, perko pre ženicha, kvety pre družičky,
- zabezpečiť kuchára a pomocníčky do kuchyne (z každej strany po 4),
- zabezpečiť personál na obsluhu (z každej strany po 3) - na tieto úkony sa volávajú susedia, vzdialenejší príbuzní, kamaráti rodičov a pod., je to pomoc bez nároku na odmenu, takto si ľudia bežne vypomáhajú,

- zabezpečiť autobus, autá, šoférov.

V tomto predsvadobnom čase sa nakupoval proviant do kuchyne, materiál na výzdobu - perká, stuhy, obrúsky a pod. Dali sa napiecť zákusky (niečo si dávajú napiecť domáci, niečo prinesú svadobčania). Dali sa zhotoviť svadobné oznámenia.

Asi dva týždne pred svadbou sa pozývali osobne svadobní hostia - aspoň tí, ktorí bývali blízko. Ostatní sa pozvali písomne alebo telefonicky. Každému sa posielali svadobné oznámenia spolu s pozvánkou k svadobnému stolu. Ďalším ľuďom, ktorým sa pokladalo za potrebné - posielali len oznámenia (bývalým spolužiakom, priateľom, vzdialení príbuzní a pod.). Vo štvrtok pred svadbou sa v rodine nevesty i v rodine ženicha konala zabíjačka.

V piatok sa všetko potrebné previezlo do kultúrneho domu. Nevestina rodina sa večer v piatok zišla v kultúrnom dome, ženichova – u ženicha v Sedličnej. Pozvaní hostia v tento deň prinášajú tzv. „*poctu*“.

Blízka rodina prináša zákusky, tortu, 1 - 2 fľaše alkoholu, 2 - 3 mrazené kurčatá. V tento deň obyčajne všetci prinášajú i dary. V tomto prípade z nevestinej strany darovala rodina prevažne peniaze, kamarátky a ďalší pozvaní hostia dary, ako napr. súpravy rôznych pohárov, hodiny, keramiku. Podobne tomu bolo i zo ženichovej strany, ten však dostal viac materiálnych ako finančných darov (rôzne súpravy, vysávač a pod.).

Kamaráti, družičky ako „*poctu*“ najčastejšie prinášajú tortu a fľašu. V piatok sa ako pohostenie podáva polievka, zemiaky či zemiakový šalát, vyprážaný bravčový rezeň a pripravuje sa i vyprážané rybie filé pre pôstiacich. V minulosti sa dary ženichovi i neveste odovzdávali v sobotu večer pri svadobnej hostine. Tento zvyk zanikol asi pred 20. rokmi.

V minulosti - pred 30 - 40 rokmi sa v dome nevesty v predvečer sobáša vil veniec, prítomní bývali i kamaráti ženicha. Veniec odovzdala najlepšia kamarátka. Pozostával z vybraných finančných darov. Neskôr sa

tento zvyk preniesol na sobotu po sobáší, v súčasnosti už značne upadá, pretože veľakrát sa nevestám zdá, že je to „žobranie“, pretože každý má výdavkov pri svadbe mnoho (ako i v prípade tejto svadby).

V sobotu sa do kultúrneho domu zo Sedličnej - zo ženichovej strany priviezli zákusky, torty. V kultúrnom dome sa od rána pripravovali svadobné pokrmy, kvetinárka zdobila sálu, pripravovalo sa slávnostné prestieranie v jednej časti sály (tam sa stolovalo po sobáší) a v príľahlej časti sály sa prichystalo na stolovanie pred sobášom. Dopoludnia sa zdobili autá, chystali sa perká, kaderníčka chystala nevestu.

Okolo poludnia sa muzikanti odviezli autobusom do Sedličnej k ženichovi, tam už boli zhromaždení svadobní hostia zo ženichovej strany. Muzikanti zahrli u ženicha, pri tej príležitosti sa ponúkali zákuskami a pohárikom okolo prizerajúcich. Potom sa išlo do Selca do kultúrneho domu, tu už boli hostia z nevestinej strany. Všetci sa tu zišli na predsvadobné pohostenie (jaternice, klobásky, guláš). Družičky pripínali družbom perká, predstavili sa navzájom. O chvíľu sa vybrali do domu nevesty - „*pýtať nevestu*“. Prvý do domu vchádzal ženich s družičkou, nasleduje starý svat (obyčajne krstný alebo birmovný otec, v tomto prípade birmovný), ženichovi rodičia a ďalší, ktorí sa zmestili do domu. Nevesta s rodičmi čakala doma. Starý svat predniesol odobierku, rodičia deťom požehnali (viď video). Z domu odprevádza na sobáš nevestu prvý družba (obyčajne kamarát ženicha), ženicha zasa prvá družica (obyčajne kamarátka nevesty), nasledujú rodičia ženicha, rodičia nevesty, starý svat, krstní rodičia, družina a ostatná rodina. Svedkovia pri sobáší sú obyčajne z každej strany jeden a sú to buď krstovní alebo birmovní rodičia (v tomto prípade birmovní). Pred sobášom má niektorý svadobčan na starosti zobrať výslužku farárovi (zákusky, torta). Po sobáší nasledujú gratulácie. Pripájajú sa i tí, ktorí nie sú na svadbu pozvaní, ale sú to známi ženicha či nevesty, niektorí

v túto chvíľu podávajú aj dary (napr. peniaze z nepozvaných hostí).

Zo sobáša prví idú mladomanželia, za nimi družba s družičkou, rodičia, krstní rodičia a ostatní. Mladomanželov v súčasnosti víta kuchár s personálom (viď video), víta ich medom (starý zvyk), rozbíja sa tanier, mladôženich zametá, nevesta sa prenáša cez stuhu (novodobé zvyky). V minulosti sa svadby konali doma, v dome ženícha vítala jeho matka nevestu.

Zasadací poriadok - v strede mladomanželia, po ženíchovej strane jeho rodičia, krstný a ďalší, podobne i po strane nevesty. V minulosti rodičia, súrodenci nevesty či súrodenci svadobných rodičov pomáhali na svadbe robiť, nesedávali pri svadobnom stole, pokladali sa za domácich, keďže v dome nebývalo mnoho miesta, nemali miesto pri stole. Po zasadnutí sa prednesie prípitok starým svatom, prednesie sa modlitba. Pri prípitku je teraz novým zvykom spievať „živijó“. Ženich s nevestou jedia polievku zo spoločného taniera. V medzivojnovom období sa jedlo podávalo v spoločných misách po stoloch, z jednej misy jedli viacerí ľudia, po vojne sa jedlo začalo podávať na samostatných tanieroch, dodnes však pretrval zvyk aspoň pre mladomanželov jesť zo spoločného taniera.

Podľa dohody s fotografom v týchto chvíľach mladomanželia odchádzajú k fotografovi. Na fotenie sa vyberajú atraktívne miesta - v súčasnosti je „v móde“ fotografovať sa v Trenčíne v hoteli Tatra, odkiaľ vidieť na rímsky nápis na hradnej skale. Obyčajne v súčasnosti sa fotografuje len mladý pár, na samotnej svadbe je prítomný fotograf, ktorý zdokumentuje samotnú svadbu.

Počas svadobnej hostiny prichádzajú rôzni gratulanti - zo strany spolupracovníkov, priateľov a pod.

Na svadbe sa najčastejšie podávajú bežné jedlá dnešnej doby, ako aj v prípade tejto svadby. Podával sa predkrm, polievka, bravčové prírodné so zemiakmi a oblohou, pečená hydina s ryžou, bravčové pečené

s dusenou kapustou a knedľou, vyprážané bravčové rezne so zemiakovým šalátom. Niektoré jedlá ako predjedlo a bravčové prírodné sa podávalo naservírované každému hosťovi na tanieri, ostatné pokrmy sa podávajú naservírované na veľkých tanieroch, misách a každý hosť si nakladá na svoj tanier koľko mu chutí.

Doteraz zachované zvyky

- sólo pre mladomanželov - kedy sa všetci svadobčania snažia zatancovať si so ženíchom či nevestou,

- *škaredá nevesta* alebo *cigánka* (viď video),

- čepčenie nevesty - nevestu čepčia kamarátky, ktoré sa v prípade tejto svadby obliekli do kroja. V prípade, že niet na svadbe spievajúcich družičiek či mladých žien, pri čepení spievajú muzikanti, novým prvkom pri čepení nevesty je dvíhanie nevesty a ženícha na stoličkách a ich spoločný prípitok (viď video).

Pomerne rozšírená tradícia, i keď nie v prípade tejto svadby, je predspevovanie rôznych žartovných piesní - rozkazovačiek - muzikanti ich zahrajú. Záleží na tom, akí speváci sú svadobní hostia. Najčastejšie je to vtedy, keď obaja snúbenci sú Selčania, vtedy je svadba o zvyky bohatšia. V prípade tejto svadby, keď nevestou bola člena dedinskej folklórnej skupiny, veľká časť hostí, ktorí by sa boli na svadbe zúčastnili, mali povinnosti súvisiace s ich záľubou (celoslovenská prehliadka DFS Zvolen). Novšie zvyky, ktoré sa objavujú na niektorých svadbách - únos nevesty. Tento novodobý zvyk (asi 15 - 20 rokov) nepraktizuje sa na každej svadbe, pretože podľa slov niektorých neviest, zábava počas jej neprítomnosti stagnuje. Čítanie telegramov bolo v začiatkoch, odkedy sa začali posilať novomanželom, veľmi obľúbené. Postupne sa však zo strany hostí stráca záujem o ich čítanie, pretože zvyčajne sa čítavali, keď je zábava v plnom prúde a čítaniu telegramov sa pozornosť nevenuje. Tam, kde sa táto činnosť prevádza - obyčajne prvou družicou a prvým družbom.

V nedeľu bývajú tzv. „popravky“. Dojedajú sa jedlá zo soboty, niečo sa dovarí. Na *popravky* sa zvyčajne pozývajú ľudia zo soboty, ale najmä ľudia, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom zaslúžili o priebeh svadby (šoféri, fotograf, susedia, ktorí rôznym spôsobom vypomáhali), ďalej tí, čo dali dary mimo pozvaných hostí. V nedeľu na *popravkách* hostí obsluhoval mladý pár, tiež v tento deň vypomáhajú rodičia z oboch strán spolu so súrodencami či inou blízkou rodinou - ako v prípade tejto svadby.

Avšak v prípadoch, keď sa svadba koná v sobotu, napr. v niektorom reštauračnom zariadení, v nedeľu si *popravky* každá rodina usporiada doma pre svojich, v tom prípade je nevesta so ženichom u rodiny ženicha. V ojedinelých prípadoch sa *popravky* nekonajú vôbec.

V pondelok sa zvyčajne „výslužka“ prinesie do zamestnania oboch novomanželov, kde si novomanželia navzájom idú predstaviť svojho partnera (ako v tomto prípade). Upratová sa kultúrny dom, zanašali požičané veci a pod.

Výslužky sa blízkej rodine dávajú obyčajne v piatok hneď pri donesení „pocty“. Ostatným sa dávajú podľa okolností, v sobotu, nedeľu či pondelok. Torty sa krájajú v nedeľu, takže kto dostal výslužku už v piatok (zákusky, fläšu), v nedeľu dostane ešte tortu. Blízka rodina i z niektorých jedál, napr. zo zabijačky.

O týždeň sa konala „priateľská hostina“, v tomto prípade u nevesty, tam začali mladí bývať. Na „priateľskej hostine“ sa zišli rodičia oboch strán a novomanželia so súrodencami. Tu sa zhodnotila svadba, vyrovnali prípadné vzájomné podĺžnosti.

V minulosti „priateľská hostina“ bola takmer takým pravidlom, ako samotná svadba. Dnes to už nie je taká samozrejmosť, ale ešte pomerne častý jav najmä, keď sú novomanželia z blízkeho okolia.

SLATINA NAD BEBRAVOU

V obci sú cirkevné svadby, snúbenci navštevujú farský úrad, kde dostanú pokyny na svadbu. Svadby prebiehajú v kultúrnom dome alebo mimo obce.

Slovenský Grob

Keď je cirkevný sobáš, oznamuje pán farár 3 týždne v kostole, kto s kým vstupuje do stavu manželského a dátum svadby. Svadobný sprievod príde do domu nevesty, kde dvere sú zatvorené, na tretie búchanie im otvoria. Krstný otec pýta od rodičov nevestu pre ženicha. Privedú nepravú nevestu, aj druhú, krstný hovorí, že to nie je tá pravá, na tretíkrát príde nevesta, odprosia sa od oboch rodičov a ďakujú im za výchovu. Pustia kazetu. Odobierka. Nevesta plače, družičky tiež.

V obci býva občiansky aj cirkevný sobáš.

Na obecnom úrade po skončení obradu pozýva starosta mladomanželov, svedkov a rodičov na prípitok. Zo svadobného domu prinášajú svadobčania víno a zákusky na obecný úrad. Pred svadobným domom hudba zahraje niekoľko skladieb. Občania (nesvadobníci) čakajú na svadobný sprievod, keď počujú hrať hudbu, vychádzajú na ulicu, stoja tiež pri obecnom úrade a pred kostolom. Zo svadobného domu poverení svadobčania ponúkajú prizerajúcim sa svadobné koláče, víno a pálenku - podľa chuti (výberu) pohostených.

Zoradenie sprievodu:

Prvá ide hudba, za ňou malé deti - podľa množstva, za nimi nevesta so starším družbom, ak má závoj, nesú ho malé družičky, za nimi ženich so staršou družičkou, ostatné družičky s družbami, manželské páry podľa veku - od najmladších po najstarších. Svadobný sprievod uzatvárajú svadobní rodičia.

Blahoželenie mladomanželom sa uskutočňuje pred miestom konania svadobného obradu. Mladomanželia (nevesta) dostáva kvety od blahoželajúcich. Ak je svadobné pohostenie na inom mieste, po sobáši ide sprievod (alebo v aute), nevesta so ženichom, ostatní svadobčania v autobusoch, alebo v autách - podľa počtu svadobníkov. Po príchode do miesta konania svadobného pohostenia obsluhujúci personál víta mladomanželov a ostatných hostí pred vstupom do svadobnej miestnosti. Rozbitý tanier, ktorý im pripra-

vili, zametá ženích, nevesta drží lopatku - črepy prinášajú šťastie.

Ozdoby svadobčanov.

Ženich dostane pierko od nevesty, pripne ho najstaršia družička, starší družba dostane pierko od najstaršej družičky, ostatní družbovia zas pierka od družičiek. Ženatí muži dostanú dlhý rozmarín s bielou stužičkou.

Svadobná hostina začína pripitkom staršieho, alebo povereného svadobčana.

Výberanie do venca vykonáva starší družba - roznáša na tanieri, má obálku, v ktorej je vreckovka (ručníček). Nevesta mu povie, komu má prvú odniesť, na každej obálke má napísané meno, zabúcha na dvere trstenicou a hovorí:

Ručníček mentový od ženicha a nevesty posielaný, akošto krsnému otcovi - keď sa bude v tej robote toľko naháňať, aby sa mal čím utierať.

Takto sa ručníčky roznesú všetkým svadobčanom a nevesta si berie naspäť z taniera obálky, alebo dary v balíkoch.

V polovici večeri najstaršia družička točí korunku, ktorú nakoniec *uhodí* najstaršiemu družbovi, ten sa jej pekne poďakuje: „*Nastokrát pekne ďakujem*“.

V priebehu večeri príde neznáma dievčina a *uhodí decko* ženichovi.

Telegramy sa čítajú po večeri.

Čepenie sa vykonáva okolo polnoci. Veneček sníma neveste krstná mama a ostatné staršie ženy so spevom jej pomáhajú.

Dozvuky po svadbe: obyčajne sa dojedajú zvyšky, prípadne sa varí čerstvé jedlo.

Výslužky si pripravuje svadobná matka. Výslužka sa chystá taktiež do práce pre ženicha a nevestu, ak sú zamestnaní. Zákusky sa porozdávajú po susedoch a známych.

SMREČANY

Rodičia nevesty i ženích sa dohodnú na termíne svadby, dajú sa vytlačiť oznámenia, dohodnú sa, kde bude svadobná hostina - teraz obyčajne v chatách a reštauráciách. Teraz chodia pozývať na svadbu budúci mladomanželia - voľakedy družbovia.

Výbava - „*rucho*“ sa teraz prevezie na aute, voľakedy sa vozilo na voze (periny, truhla, truhlica, koberce tkané), voz i kone boli ovenčené, postroj vyblýskaný, rucho sprevádzali ženy „*rušnice*“ a „*rušník*“ ozdobený bielym uterákom a podperený. I bič na kone bol ozdobený. *Rucho* nakladali mládenci a potom ho i poskladali. Ženy - *rušnice* mali košíky naplnené koláčmi a tie vyhadzovali zvedavcom na priedomí, ktorí vyšli, keď počuli zvuk spiežov, ktoré mali kone zavesené. *Rušnice* i mládež po ceste spievali. Keď sa *rucho* bralo z domu nevesty, domáci pripravili pre *rušnice* a *rušníka* pohostenie. Keď prišli s *ruchom* do domu mládenca, *rušnice* vinšovali pri odovzdávaní perín a pri odovzdávaní náboženských kníh (spevník, biblia, pašie a iné), ktoré boli zviazané a ozdobené stužkou. Mládenci poskladali periny a vyvážali sa v nich. V dome mládenca zas všetkých „počastovali“, ponúkli jedlom a pitím. *Rucho* sa vozilo vo štvrtok a svadba bola v sobotu.

Dary sa teraz i voľakedy nosili pred svadbou, rodina nevesty k nej, rodina mládenca k nemu. Teraz sa dávajú hlavne peniaze, alebo dary podľa dohody. Do domu mládenca i nevesty príbuzní i priatelia nosia suroviny na pečenie zákuskov (vajcia, cukor, maslo, čokoládu, kakao, orechy, atď.). Keď je väčšia svadba, pečie sa týždeň vopred, pomáhať prídu ženy z rodiny i priateľky. Upiekli sa i tzv. „*výchytky*“ - malé buchtičky plnené lekvárom. Do nich sa dával lístok z myrty, aby sa dievča vydalo. Tieto „*výchytky*“ sa roznášali dievčatám starším ako 15 rokov. Nemám vedomie, že by sa to i teraz robilo.

Pýtanie nevesty ešte nezaniklo - robí to člen ženichovej rodiny, ktorý je smelý a vie pekne rozprávať. Nevesta i ženich pred odchodom na sobáš sa lúčia so svojimi rodičmi (*odpytujú*) - ďakujú za výchovu, prosia o požehnanie. Ženicha vedie na sobáš obyčajne jeho sestra, nevestu brat. Za nimi idú rodičia, krstní rodičia a najbližšia rodina. Po svadobnom obrade sa manželia i s rodi-

nou idú fotografovať. Dnes sa celý priebeh svadby natáča na video. Počet hostí na svadbe je rôzne. Len najbližšia rodina - okolo 20 - 30, alebo až do 60 hostí, podľa možnosti rodiny. Svedkovia pri sobáši sú najbližší z rodiny - brat, sestra. Voľakedy sa piekol „*koledák*“, koleso z kysnutého cesta. Keď prišli svadobníci z kostola, starejší vyniesol *koledák* zavesený na uteráku pred dvere, kde už prišla kopa detí „*trhať koledák*“. Deti vyskakovali a postupne ho po kuse roztrhali a zjedli.

Budúca testiná privítala nevestu tak, že jej dala na lyžičku medu, aby bola dobrá a sladká ako med. Teraz pred vstupom do domu rozbijú tanier alebo iné sklo, aby boli manželia šťastní - črepy prinášajú šťastie, a mladý zať preniesie nevestu cez prah na rukách. To sa voľakedy nerobilo. Na svadbe sa teraz podávajú jedlá podľa výberu rodiny, voľakedy len hovädzia polievka, mäso, zemiaky, kapusta, ryža uvarená v mlieku, kysnuté zakrúcané koláče, pila sa hriata pálenka a víno. Na svadbe voľakedy hrala muzika miestna alebo muzikanti - Cigáni. Zvedavé ženy i deti chodili *pod obloky* „*nazerat*“. Domáci im vynášali koláče. Svadobná hostina sa voľakedy začínala modlitbou - obyčajne sa pomodlil starejší. Potom boli prípitky - vinšovanie. Mladomanželvia jedia - i teraz z jedného taniera. Na svadbe sa veľa spievalo a tancovalo.

Pred polnocou, keď sa už malo začať čepčenie, mladucha sa išla skryť - mladý zať ju musel potom nájsť. Čepčenie sa niekedy robí i teraz, podľa toho, ako si na staré zvyky rodina potrpí.

Mladucha si sadla na stoličku, okolo nej chodili družice i ženy so sviečkami v rukách a spievali obradné piesne. Potom nasledovalo vinšovanie - odobierka družice, potom družbu, ktorý jej napokon zosňal vidličkou z hlavy veniec. Mladý zať striehol, aby mu veniec družba nevzal. Keď družba veniec vzal, mladý zať musel veniec vykúpiť. Niekedy bola i licitácia venca - kto dá viac, toho bude veniec. Starejšia vinšovala a ne-

veste založila na hlavu čepiec - znak vydatej ženy. Nasledoval tanec s mladuchou. Za tanec sa vyberal poplatok, každý chcel nevestu vykrútiť. Najprv ženích a potom najbližší a tak ostatní muži. Ženy pri tom utvorili koleso, v ktorom pár tancoval.

Teraz sa nevesta o polnoci ide preobliecť a tým to končí.

Voľakedy chodila pomedzi svadobníkov kuchárka s poviazanou rukou a vyberala do varechy peniaze na doktora.

Svadba sa končí celkom nad ránom, porozdávajú sa výslužky, koláče, teraz zákusky. Ak boli svadobníci z druhej dediny, v zime ich odviezli domov na saniach, v lete na vozoch.

Voľakedy sa na svadbách tancovali čardáše, valčíky, mazúrka. Nevesta po svadbe nescela za týždeň ísť domov k mame, aby privykla.

STARÁ BYSTRICA

Svadby bývali v pondelok alebo v stredu po tretej ohláske, ráno po sv. omši. Pár dní pred sobášom chodili štyria družbovia (dvaja zo strany mladej, dvaja zo strany mladého) pozývať. Ovenčení boli *kystkami*. Vyhrávali na heligónke, po ceste spievali. Keď prišli do domu, povedali:

„*Poslali nás mladá nevesta, aj mladý zať, že sa chce oženit a svoje líčko premeniť, ale že to nemôže sám urobiť, aby ste mu poslali jednu družičku alebo družbu na pomoc*“.

V každej chalupe už mali *vyrichtované* a družbov očakávali. Všade im dali vypiť, u lepších gazdov aj zajesť a nejaký peniaz na prilepšenie a počastovanie kamarátov. Keď pochodili všetkých, prišli povedať mladým, kto pôjde a kto nie. Pripravovala sa svadba. Keď sa nevesta chystala na sobáš, postavila sa do prostred izby. Okolo nej urobili s trojkraľovou kriedou kruh, z ktorého už nescela vyjsť, kým ju neobliekli. Potom ju krstná mať obliekala. Svadobný kroj pozostával zo spodnej sukne, bieleho *šorca*, kvetovanej ružovej alebo modrej brokátovej *zápony*, kabátika, *opasovačky*, *polky* alebo

skosu. Na nohy krpce, neskôr čižmy, topánky. Na prsia pod šaty sa mladej dával obrázok sv. Rodiny, aby mala pekné deti.

Na hlavu veniec s bielymi, ale i farebnými *patierkami*, kvietkami a rôznymi ozdobami. Čím bola *rýchnejšia* nevesta, tým bohatší bol veniec. Bol upevnený vo vlasoch, vzadu vo vrkoči boli farebné *šnórky*. Keď bola nevesta oblečená, kľakla si na stolec oproti svätým obrazom a tam *odpytala* rodičov: „*Mamička, tatičko, pre päť Kristových rán, odpustite mi, čo som vás kedy nahnevala.*“ Rodičia je dali krížik na čelo a pobozkali sa. Na cestu si zobrala knižku a *pátričky*. Pokropili ju svätenou vodou a išli s Pánom Bohom. Mladý zať sa doma tiež obliekol: valašské nohavice, košelu, huňu, *kystku*, krpce (neskôr čižmy, topánky).

Dvaja družbovia išli pre mladú. Ona vyšla von s rodičmi, s celou rodinou a s družičkami. Mladú viedol do kostola prvý družba. Mladý zať prišiel do kostola s prvou družicou. Pri oltári sa vymenili.

Kňaz vykonal sobášny obrad s vádzku pri soche Panny Márie, kde sa jej mladá poďačkovała za zachovanie čistoty. Potom išli všetci na oferu okolo oltára. Prví išli mladí. Nevesta za oltárom stúpila ženíchovi na nohu, *aby bol pod papučou*. Potom si od mladého vypýtala mlčky peniaze na oferu, ale nesmela prehovoriť, aby jej vždy dával peniaze a aby sa mu nemusela prihovárať, keď sa pohnevajú. Peniaze, ktoré jej dal mladý za oltárom, nedala na oferu, ale po svadbe ich dala na svätú omšu za *šťastlivé manželstvo*. Kým išla na oferu ostatná rodina a družina, mladí so svedkami zapísali v sakristii sobáš. Napokon sa poklonili Sviatosti oltárnej a vyšli z kostola. Keď bol sobáš, nesmel byť otvorený (vykopaný) hrob, veštilo by to nešťastie. Pred kostolom sa nesmeli stretnúť dve mladuchy, lebo do roka by jedna z nich zomrela. Sobáš nesmel byť v máji, lebo manželstvo by nebolo šťastné. Z kostola išli všetci na pohostenie do krčmy, alebo ku mladej, kde vypratali izbu, aby sa tam vošli svadobníci a tancovalo sa na

humne. Ráno, keď prišli od sobáša, nakrájali *babu* a k tomu bielej kávy. Potom sa išlo tancovať. Na obed si posadali v izbe za stoly, starejší sa pomodlil. Každému dali *lyšku* a všetci jedli z jednej misy krupicu a omastené rezance. Na večeru delil starejší varené bravčové mäso a k tomu bola misa *zemčiat*. Večer sa mladá chystala ku mladému. Prvý družba nosil na voz výbavu: maľovanú truhlu, v ktorej mala nevesta bielizeň a šatstvo: *šorce, zápony*, šatky, zrebné plátno na plachty. Ďalej dostala periny, záhlavky. Do perín jej dali koláč, *babu* a flašu pálenky pre družbu, ktorý vynášal na voz výbavu. Do gazdovstva jej ešte dali dva *putne*, 1 *dojačku-šechtárek*. Ako veno dostala kravu alebo jalovičku a *kerik šviček role*.

Pred odchodom nevesty z domu sa *vyberalo na tanier*. Zaspievali: „*Pojte sa susedia na tanierok skladať, tej našej Mariške na cestu spomáhať.*“

Pred mladú doniesla krstná mať tanier, naň bielu šatku. Všetci prichádzali k mladej a na tanier kladli peniaze. Krstná mať potom zviazala peniaze do uzla a s peniazmi siahla družice po hlave, aby sa čím prv vydali.

Mladý zať dal svokre topánky a nejaké peniaze za to, čo mu vychovali ženu. Poďačoval im: „*Mamka, tatko, Pán Boh zaplať za Marišu.*“ Družičky začali spievať: „*Upečte mi mamka moja ten koláč...*“ Keď odchádzali z domu spievali: „*Zbohom sa tu majte, moja mamka stará, kto vás tu opere, alebo ohlada.*“ Na ovenčený voz sadli mladí i družina a odišli do domu ženícha. Museli prísť pred polnocoú. Nevesta musela každému do novej rodiny niečo priniesť. Chlapom košeľu, babám na *šore*. Svokre musela priniesť na celé oblečenie: látku na *šore*, na *záponu*, sveter a šatku. Prišla k dverám mladého zaťa. Svokra vyšla privítať nevestu. V rukách mala koláč, med a zbožie, niekto z domácich soľ a *šechtárek* s mliekom. Privítala nevestu: „*Vitaj mladá nevesta, čo si nám doniesla?*“ Mladá odpovedala: „*Zdravie, šťastie, hojné Božské požehnanie sebe aj vám.*“ Svokra dala mladej do ruky koláč.

Pobozkala ho. Odlomila kúsok, d'ubla do soli a zjedla. Svokra jej potom urobila medom na čelo križik, aby bola ako med.

Mladý vzal *šehtárek* a spolu sa napili mlieka. Jeho mamka zatiaľ nabrala do rúk obilie zo slameničky a rozsypala ho po družičkách pre šťastie, aby sa do roka vydali. Potom vošla do chalupy. Keď mladá prekročila prah, prestreli jej pod nohy huňu, lebo nevesta nesmie stať na holé, aby nebola chudobná. Pozdravila: „*Pochválen Pán Ježiš*.“ Družičky zaspievali: „*Pochválen Pán Ježiš, novotnia rodina, z d'aleká ideme, veľká nám je zima*.“ Niečo im ponúkli a išlo sa tancovať, neskôr dávali večeru. O polnoci ženích vytancoval nevestu a išli ju začepčiť. Do putne dali vodu, prikryli piestom, potom bielou šatkou a posadili tam mladú. Priniesli malého chlapca a dali jej ho do *podolka*, aby mala prvého syna. Na putni sedela preto, aby mala ľahký pôrod. Dali jej dolu veniec, začepčili ju, zavili jej šatku. Mladý ju pobozkal a išli ju ukázať, aká je v čepci pekná.

Ženích si tiež prezliekol košelu za inú. Jeho svadobnú košelu zobrali a rukávy zasekli do truhly, aby ju nikdy nebil. Potom mladí odišli do komory. Ostatní sa zabávali až do rána.

Stožok

Predsavadobným obdobím sú zásnuby, t.j. malá hostina s rodičmi dotknutých snúbencov. Potom vykonané ohlášky v kostole a následne svadba. Pred svadobným obradom je poučenie manželov na farskom úrade v Detve.

Svadobný obrad je vedený starejším, svadby sú účastní okrem mladého zaťa a nevesta, svadobní rodičia z oboch strán, družice, družbovia, krstní rodičia a ďalší najbližší prítomní. Svadobný obrad má nasledovný priebeh:

1. Odobierka u mladého zaťa (ženicha od rodičov, akt vedie starejší). V dome mladého zaťa a mladej nevesty sa sústreďuje rodina v dopoludňajších hodinách. Mladomanželský pár, krstní rodičia, prvá družička a prvý družba sa odoberú na fotografovanie, aby

potom nechýbali na svadobnom akte, ako tomu bolo v minulosti.

2. Popýtanie o ruku mladej nevesty (výber ml. nevesty - rôzne nasledovné ponuky), nakoniec si mladý zať vyberie nevestu, odovzdá jej svadobnú kyticu, ona jemu svadobné pierko a nastáva akt odobierky. Celé to vedie starejší. V dome mladého zaťa a mladej nevesty sa sústreďuje rodina v dopoludňajších hodinách, krstní rodičia, prvý družba a družička. Potom sa mladí pár, krstní rodičia, prvý družba a prvá družička odoberú na fotografovanie. Po skončení odobierky u mladej nevesty sa všetci hostia sústredia do svadobného sprievodu. Prvá družička vyzdobí autá, autobus, družičky pripnú pierko svojmu družbovi a družbovia odovzdajú družičke kvietok. Svadobný sprievod pokračuje v autách od domu mladej nevesty do kostola k slávnostnej sv. omši, kde v prvom aute ide mladý zať a prvá družička. V poslednom aute mladá nevesta a prvý družba. Sprievod uzatvára autobus. Po slávnostnej sv. omši so slávnostným aktom uzavretia manželstva vyprevádza kňaz novomanželov pred kostol (počas tohto aktu je zo strany družbu a družíc vytvorená alej) so slávnostnou organovou hudbou. Následne novomanželia pred kostolom prijímajú gratulácie svadobčanov, ako aj od svojich kamarátov, blízkych, príbuzných atď.

Po tomto akte sa na autách odoberú do priestorov, kde sa koná svadobná hostina. Cesta na svadobnú hostinu nie je však jednoduchá. Slobodní mládenci im prekrížia cestu napr. motúzom, drúkom a i., čomu sa u nás hovorí *prievez*. Najstarší mládenec zastavuje sprievod a pýta od ženicha výkupné za výchovu nevesty. Celý tento proces prebieha medzi prvým mládencom, ktorý v kroji a s valaškou zastavil sprievod a mladým zaťom v zastúpení starejšieho. Výkupné spočíva v platbe v hotovosti zo strany mladého zaťa, t.j. pálenky, bábovky (koláča). Po získaní odmeny prebieha ďalej ďalšie jednanie medzi prvým mládencom a mladým zaťom. Po dojednaní *prievezu* na pokyn prvého

mládenca sa zátarasa uvoľní. Cesta ďalej pokračuje na svadobnú hostinu, t.j. do reštaurácie, kde všetkých svadobčanov očakáva personál. Krstná mama rozbije tanier pre šťastie (tanier rozbije krstná mama, črepy zametá mladý zať, *smetár* drží mladá nevesta). Nasleduje privítanie svadobných hostí, nevesty a mladého zaťa. Potom sa mladej neveste predložia dva hlboké tanieri, ktoré sú prikryté. V jednom je 1.000,- Sk a v druhom dva vajcia a klobása. Nevesta sa musí rozhodnúť pre jeden z tanierov. Podľa toho sa ukáže, či je nevesta na peniaze alebo radšej ľúbi svojho muža. Nasledujú jednotlivé chody jedla, kde pri každom chode je určitý vinš pre mladého zaťa a nevestu. Začína slepačou polievkou, kde mladomanželiaedia z jedného taniera a sporadicky sa jeden druhého chovajú za komentovania starejšieho atď.

Potom nasleduje voľná zábava až do 23,30 hod., kde odchádza mladá nevesta sa prezliecť zo svadobných šiat do rázovitého podpolianskeho kroja s kápkou. Pred tým, ako sa ide mladá nevesta prezliecť do kroja, určí starejšie osoby (obvykle je to prvý družba a prvá družica), ktoré čítajú telegramy novomanželom. Každý telegram okomentuje starejší. Po prečítaní telegramov prichádzajú gratulácie pre nevestu a mladého zaťa, kde osobne kolektív mládencov a dievčat, ako aj spolupracovníci z obidvoch strán odovzdávajú mladomanželom vecné dary, telegramy a gratulácie. Mladomanželia si s gratulantmi pripijú a usádzajú ich k svadobnému stolu.

Tak, ako bolo už hore uvedené, mladá nevesta sa ide prezliecť do kroja. Pri prezliekaní sú prítomní okrem krstnej mamy prvý družba a družica a mladý zať, ktorý podľa ľudových zvyklostí pláta káпку peniazmi, až kým ju celú nepokryje. Káпка sa pokrýva len 5.000,- Sk, 1.000,- Sk alebo 500,- Sk, pričom záleží na šikovnosti mladého zaťa, koľko bude jeho prvá investícia pre mladú nevestu. Suma sa pohybuje od 7.000,- Sk do 25.000,- Sk. Tieto peniaze potom z kápek zoberie krstná mama a dá ich

ako prvý spoločný vklad do misy pred *vykrúcankou*. Keď je mladá nevesta prezlečená v kroji, vstupuje do sály spolu s krstnou mamou a ženami z rodiny s piesňou *Na zelenej lúke kopa sena, včera bola dievka dnes je žena*. Týmto začína tzv. *mladuchovský tanec*, kde krstná mama má v ruke misu a lyžicu, klepká po nej so slovami „*Čia je mladá*“. Všetci prítomní hostia zaplatia do misky a krátko tancujú s mladou nevestou, kým sa všetci nevystriedajú. Tesne pred ukončením *mladuchovského tanca* sa nevesta obklúči svadobnými hosťami. (Vytvorí sa okolo dva až tri kruhy a bránia mladému zaťovi zaplatiť a vziať nevestu do tanca). Mladý zať sa musí rôznymi spôsobmi dostať do stredu kruhu. Keď sa mu to podarí, hodí peňaženku do misy a začína sólo pre novomanželov za podpory a potlesku svadobných hostí. Po krátkom sólovom tanci ženích berie nevestu do náručia a odnáša ju do vedľajšej miestnosti, kde sa nevesta prezlečie do večerných šiat. Krstná mama, rodičia počítajú peniaze, ktoré mladá nevesta *vykrútila*. Po tomto opäť pokračuje voľná zábava až do rána, kde sa starejší poďakuje svadobným rodičom za všetko, čo urobili pre svoje deti, za priebeh svadobnej hostiny a oficiálne sa vzdá svojej funkcie.

Osobitnú kapitolu tvoria tzv. *potrucky*, t.j. nasledujúci deň po svadbe mládenca a devy nedajú pokoj mladomanželom a po cca 2 hodinách relatívneho spánku tzv. „svadobnej noci“, klopú na dvere novomanželom, aby spoločne zapili žiaľ straty mládenectva a nadobudnutého manželstva, a to hlavne zo strany ženícha. V podstate sa jedná o druhú menšiu svadbu, ktorá mnohokrát trvá dlhšie, ako samotná svadba. Keďže sa nikto nechce rozísť domov, musí nakoniec záver za tzv. *potruskami* urobiť svadobný otec. Relaxom novomanželia potom môžu spať hoc aj 12 hodín.

STRÁŽSKE

Svadba sa konala v minulom roku. Ženích - 28 rokov, vysokoškolské vzdelanie, nevesta - 28 rokov, stredoškolské vzdelanie. Svadbu

organizoval mladý pár, hlavne ženích, spolu s rodičmi, ktorí svadbu financovali. Nakoľko je ženích choreografom folklórneho súboru a nevesta bývala tanečnica, pozvaných hostí spolu s mladými ľuďmi z troch folklórnych súborov bolo 220. Zvyky, ktoré sa na svadbe objavili, neboli ženíchom ovplyvnené.

Predsvedobné obdobie: 2 týždne pred svadbou, aj skôr, pozýval mladý pár svadobných hostí osobne. Oznámenia o svadbe odoslali ešte pred osobným pozvaním. Pri návšteve oznámili príbuzným a priateľom ich funkcie - rozdelili úlohy. Pytačom nebol krstný otec, ale príbuzný s dobrými rečníckymi schopnosťami. Pozvali si jedného hlavného kuchára a pomocné kuchárky, tiež *sokačky*, ženy, ktoré obsluhovali, nosili jedlo na stôl. *Čopnárov* - mužov, ktorí mali na starosti nápoje. V nedeľu týždeň pred svadbou kuchárky pripravili cestá a z nich domáce rezance. Vo štvrtok bola zakáľáčka, výroba jaterničiek, klobás, tlačienky, porcovanie mäsa. V piatok kuchárky napiekli kysnuté pletené koláče, biele a dvojfarebné - miešané s kakaom. „*Zakrútili aj holubky*“ (plnený kapustný list). Vyzdobila sa sála a nastolovalo sa spolu s družičkami. V sobotu ráno sa už od rána začalo s varením. Ženíchovi hostia sa schádzali v svadobnej sále, kde prišla aj muzika - ľudová hudba. Pred začiatkom svadby odišiel ženích s pytačom a starším družbom autom pre nevestu. Objavil sa tu zvyk falošnej nevesty. Po zaplatení výkupného, odovzdal ženích neveste svadobnú kyticu, od nej dostal pierko. Všetci sa presunuli do svadobnej sály. Pri prekročení prahu, rozbili *sokačky* tanier pre šťastie, črepy pozametal ženích. V sále sa tancoval „*družbovský*“, začal starší družba, družičky odovzdali družbom pierka. V sále sa konala aj spoločná odobierka, rozlúčka - odprosienie rodičov - pytačom. Potom všetci individuálne odišli do kostola, kde sa konal cirkevný obrad s omšou. Do sprievodu sa svadobčania zoradili až pred kostolom. Starší družba sprevádzal nevestu, ženícha staršia družička. Po skončení obradu sa všetci vrátili späť do

sály. Svadobná hostina sa začala prípitkom svedka - ktorým bol priateľ. Ženích a nevesta pili zo špeciálnych svadobných čaší. Zvyk ješť jednou lyžičkou, z jedného taniera, nedodržali. Tancovali, spievali a bavili sa s hosťami počas celého večera.

Jedlá - predjedlo - domáce výrobky zo zakáľáčky, slepačia polievka - pred ňou modlitba, po polievke - manželský bozk - vynútený svadobčanmi búchaním lyžíc o tanier - „*mlady mladu neľubi*“. Po bozku pokrikovanie utíchlo, poprípade sa kričalo opačne: „*Mlada mladoho neľubi*“. Ďalej sa podávalo plnené kuracie mäso s oblohou; bravčový rezeň so zemiakovým šalátom; bravčové pečené, kapusta, knedľa; „*holubky*“; koláče, zákusky, torty, káva, nápoje, o polnoci „*redovi*“.

Nvestu obliekli do kroja krstné mamy za asistencie staršej družičky. Priviedol ju starší družba, jeho bol aj prvý tanec. Za spevu sa v kruhu vystriedali postupne všetci blízki i vzdialení príbuzní. „*Redovi*“ ukončil ženích, ktorý na rukách odniesol nevestu z kruhu preč. Za tanec s nevestou každý zaplatil ľubovoľnú čiastku. Na slávnostne upravenom stole bol pripravený košík na peniaze. Dar - veľká torta od kmotry a fľaša, ktorú priniesli kmotrovci. Kmotry častovali tancujúcich pálenkou a každý dostal kúsok „*daru*“ - torty.

Nad ránom sa svadobní hostia postupne rozchádzali. Každý dostal výslužku - zákusky, torty. Delili *sokačky*. Svadobné dary blízki príbuzní doniesli ešte v piatok.

SVÄTÝ JUR

Kedysi museli byť ohlášky po 3 nedele pred svadbou. Hovorilo sa, že „*zhodili ich z kančľa*“. Za ten čas snúbenci navštevovali príbuzných a povolávali ich na svadbu. Jeden deň pred sobášom mládenca a dievčatá chystali perečka a venčeky pre mladých (hovorili tomu, že *idú na sviecu*). Družbovia v deň svadby pochodili po domoch a všetkých svadobníkov pozvádzali do domu nevesty a ženícha. Pred sobášom bolo odprosovanie rodičov a poďakovanie za výchovu. Toto

prednášal starejší, svedok a obyčajne to bol krstný otec nevesty. Príhovor býval veľmi dlhý, aj pol hodinu. Potom išli spoločne na sobáš do kostola. Po sobáši išiel sprievod do domu, kde sa konala svadba. Kuchárky už dva dni pripravovali jedlá a koláče sa piekli aj týždeň dopredu. Prichodzí dostali malé občerstvenie, večera bola neskôr. Medzitým sa tancovalo, až do rána. Bývala polievka, hlavné jedlo a potom neskôr ešte nejaké jedlo. V týchto časoch sa výslužky nedávali. Každý svadobník si doniesol tanier, lyžicu a obrúsok. Keď sa jedlo, naložil si a ak nechcel jesť, potom si to zviazal do obrúska a odniesol domov. To bola jeho výslužka. Ak bol šikovný a uchmatol si, mal výslužku bohatú. Po večeri sa vyberali dary - starší a mladší družba nosili dary pre nevestu, družičky za dary ďakovali. O polnoci čepčili nevestu na ženu, dávali dolu venček a nahradili ho šatkou alebo čepcom. Ráno sa pobrali starí, aj mladí do ulíc, pochytili sa za ruky, utvorili akéhosi hada a chodili po celom meste. Nosili capka, nákovu, podkovu, kladivo a klince - a robilo sa *podkovanie*. Koho stretli na ulici, toho chytili, nohu položili na nákovu a akože podbíjali podkovou. Bývala to veľká zábava. Svadby bývali len na fašiangy - nesmeli chýbať šišky a fánky - alebo v čas mladého vína na jeseň. Ešte v nedeľu sa po obede znova všetci stretli a v svadbe sa pokračovalo.

Dnes nemusia byť ohlášky. Keď sa dohovoria ženich a nevesta s rodinou na dátume sobáša a dohodnú si termín na farskom úrade, ponavštevujú príbuzných a pozvú ich na svadbu. Volávajú sa rodičia, súrodenci, tety, strýkovia, krstní rodičia a dobrí známi. Býva 30 - 100 svadobníkov. Dnes sa už svadby doma nerobia, len v reštauráciách. Výslužka - zákusky sa roznášajú svadobným hosťom už v predvečer svadby alebo v deň svadby ráno, aby sa na nikoho nezabudlo a aby boli zákusky čerstvé. Svadobčania sa stretnú priamo v reštaurácii, pred odchodom do kostola je odprosovanie a poďakovanie rodičom, potom sa sprievod svadobčanov odoberie do

kostola na sobáš. Po sobáši sa vrátia do reštaurácie, po prípitku svadobčania gratulujú novomanželom. Pred reštauráciou robia tanier a nevesta musí zametať črepy ženichovi na lopatku. Ženich vynesie nevestu dovnútra. Nasledujú prípitky a postupne večera. Medzitým sa robia rôzne žarty: klobúkový tanec, metlový tanec. Po večeri sa vyberajú peniaze pre novomanželov, málokedy sa dávajú svadobné dary. O polnoci sa čepčí nevesta - namiesto venca dostane šatku a ženich dostane klobúk. Potom ich posadia na stoličky, zdvihnú ich chlapi do výšky - do rovnakej výšky, aby niektorý z nich nemal dominantnú úlohu. Dostanú poháre s vínom, štrngnú si a pobozkajú sa, víno vypijú a poháre uhodia o zem. Mali by sa rozbiť, aby priniesli do manželstva šťastie. Potom sa do rána zabávajú. Ráno sa pochyťajú za ruky a spievajú chodiac okolo reštaurácie alebo aspoň po sále - *podkovanie* sa už nerobí.

ŠAROVCE

Mladí ľudia chodili spolu od 14. rokov, svadba sa plánovala a pripravovala dva roky. Ona absolventka gymnázia, on vyučený kuchár - čašník. Svadobné pozvánky a oznámenia si bol objednať svadobný pár. Samozrejme rok pred tým sa už chovali bravy na hostinu, zbieralo sa ovocie na domácu pálenku a víno.

V piatok sa nosia dary do svadobného domu zvlášť neveste i ženichovi, kde sú hostia pohostení klobásou, *hurkou*, pečeným mäsom a zákuskami. Družičky pripravujú pierka pre svadobčanov do sprievodu. Poslední prichádzajú mládežníci a kamaráti, u chlapcov sa to končí rozlúčkou so slobodou.

Pred sobášom sa ide so starejším vypýtať nevestu do domu. Potom dostanú požehnanie od rodičov a ide sa k svadobnému stolu na obed. Po obede nasleduje pýtanie nevesty a spoločný sprievod na sobáš, kde vpredu ide starejší, družice, družbovia, ženich, nevesta, svedkovia a ostatní. Po sobáši sa gratuluje novomanželom, po príchode späť sa robia tanier, nasleduje zametanie a ponúknutie

lyžičkou cukru, aby mali sladký život. Nasleduje kolo pre novomanželov, potom sa baví celá spoločnosť. Pred polnocou je snímanie čepca. *Ktorá dievka ho chytil, tá sa do roka vydá.* Potom sa *predáva nevesta* - do misy sa kladú peniaze a s každým tancuje, naposledy prichádza ženich, vhodí celú peňaženku a na rukách odnáša nevestu. Potom sa nevesta prezlečie, zvyčajne si oblečie červené šaty, zásterku, šatku a ponúka sladkú karamelovú tortu, ženich po panáku pálenky, čítajú sa telegramy. Ráno pri odchode sa rozdáva výslužka.

Menu na svadbe:

obed - guláš - pred svadbou;

po sobáší - klobása, šunka, pečené mäso;

večera - polievka, varené slepačie mäso, paradajkový prívarok;

potom - grilované kura, ryža, rezne, zemiakový šalát, bravčové na hrúbikoch s knedľou, kapustnica.

Na každej svadbe sa mladí už v príprave snažia o to, aby to bolo na ich svadbe niečo nové, neobvyklé, alebo tiež si objednávajú starejšieho, ktorý celú svadbu obohacuje rôznymi básničkami, prípitkami, riekankami.

Po sobáší pri jedle sa novomanželia kfmia navzájom a jedia z jedného taniera jednou lyžicou.

ŠIATOROŠSKÁ BUKOVINKA

V auguste mal mladý pár zasnuby, v novembri svadbu. V medziobdobí chodili do kostola k farárovi na poučenie. Dievčina mala 18 rokov, ukončila zdravotnú školu (rehabilitačná sestra). Mládenec bol 23-ročný, po skončení učňovskej školy pracuje v mäso-priemysle. Na svadbe sa podieľali obe rodiny rovnakým dielom. Deň pred sobášom nosili príbuzní do svadobného domu koláče, torty a dary. Svadobní rodičia každého pohostili, hostia sa rozchádzali po polnoci. Na druhý deň sa v dome nevesty zišla bližšia rodina a čakalo sa na mladého zaťa. Tento prišiel s hudbou, niekoľkými príbuznými prostredníctvom starejšieho vypýtať nevestu od rodičov. Po odobierke sa všetci odobrli na sobáš do kostola - auto s nevestou posledné.

Po svadobnom obrade mladomanželia pred kostolom prijímali gratulantov. Niekoľkí prizerajúci sa dostali koláče a pálenku. Potom sa mladomanželia a hostia odobrli do reštaurácie na Bukovinke, kde ich privítala majiteľka podniku. Rozbila tanier pre šťastie a mladý zať musel zametať črepy. Potom mladí museli zjesť za lyžičku medu, aby boli dobrí a sladkí. Hostina sa začala prípitkom starejšieho. Po predjedle podávali slepačiu polievku, hlavné mäsité jedlo (rezne, zemiakový šalát, knedle, kapustu, mleté mäso, po polnoci kapustnica). Starejší pred podaním vareného slepačieho mäsa predniesol žartovné veršovačky. O polnoci začal *mladuchovský tanec*. Krstnej mame do misy hádzali peniaze a kto zaplatil, mohol s nevestou tancovať v kruhu, ktorý okolo utvorili svadobčania. Ku koncu si ju musel ženich z kruhu vyslobodiť a odniesol si ju. Naspäť prišla nevesta prezlečená do dlhých spoločenských šiat a zábava pokračovala až do rána.

Všetkých hostí bolo spolu asi 100, hrala ľudová hudba zložená z mladých muzikantov (harmonika, husle, klarinet). Blahoprajné telegramy čítali po polnoci dve sestry mladého zaťa.

ŠÍPKOV

Svadbe predchádzajú zasnuby a ohlášky. Svadba začína príchodom ženicha po nevestu, pokračuje odobierkou od rodičov, kde rodičia dajú svojim deťom rodičovské požehnanie a svadobným sprievodom pokračujú všetci svadobníci (starejší, družbovia, družičky a ostatní) do kostola. Po svadobnom obrade pred kostolom ženichovi a neveste gratulujú všetci zúčastnení na svadbe, ako aj známi. Potom sa všetci svadobníci odoberú na svadobnú hostinu. Pred polnocou je tanec s nevestou a ženichom. Po tanci je odčepčenie nevesty, ktoré vykonáva starejší alebo prvý družba a družičky, ktoré spievajú piesne ako *Ej, od Buchlova a Dolu, dolu môj vienoček*. Po odčepčení sa nevesta ide spolu so ženichom prezliecť. Svadba končí v skorých ranných hodinách.

ŠTIAVNIK

Po *nahovárkach*, kedy sa zväčša navštvia vzájomne rodičia mladých, s mladými sa dohodnú o podrobnostiach a organizácii svadobnej hostiny, idú sa mladí zapísať na faru, kde chodia na poučenie. Nedeľu pred svadbou sú ohlášky (predtým boli 3), asi týždeň pred svadbou prináša rodina a susedia „prípravu“ k pečeniu (peniaze, naturálie k pečeniu). Ak nepečú doma, dajú si zákusky upiecť cukrárke.

V deň svadby pred sobášom prichádza mladý zať na aute so svadobčanmi pre nevestu. Nevesta ho čaká pred domom s tortou alebo pleteným koláčom, on jej odovzdá kyticu. Odchádzajú do domu, kde starejší (birmovný otec mladého), príp. starejšia predpovedá a mladí *odpytujú* rodičov. Družice prinášajú *kýsky* družbom. Pred odchodom na sobáš sa svadobčania pred domom postavia do kruhu, okolo obchádzajú krstné mamy, príp. tetky nevesty a *okrárajú* ich sv. vodou a *osýpajú zbožím* - pšenicom. Mladí a svadobčania chytajú obilia do rúk a potom ho zosypú neveste, ktorá ho dá do vrečka mladému. Cestou na sobáš zvyknú mládenci spraviť *bránu*. Mladý musí prerezať latu tupou pilou a vykúpiť nevestu fľaškou. Pred odchodom na sobáš prídu susedia obzrieť nevestu. Núkajú ich zákuskami a pálenkou. Po sobáši pred kostolom svadobčania mladým vinšujú. Na sobáš vedú mladých prvý družba a prvá družica. Po sobáši idú mladí so starejším a rodičmi do domu, kde pôjdu *bývať s požehnaním*, kde sa pomodlia a trošku počastujú. Svadobčania mladých čakajú pred sálou alebo reštauráciou, kde je svadobná hostina. Keď prídu mladí, čašník ich víta s prípitkom, rozbije sa pohár a mladí musia zametať črepy. Hostina začína spoločnou modlitbou. V súčasnosti sa k večeri po svadobnom prípitku podáva zväčša šunka so šalátom, slepačia polievka, kurča príp. rezeň. Po polnoci sa zvykne podávať kapustnica alebo segedínsky guláš. Cestou na sobáš, zo sobáša hrajú hudobníci, ktorí hrajú do tanca, pri svadobnej hostine. Väčšinou sa

strieda „koľecko“ moderných a ľudových piesní (polka, valčík). Živú hudbu nahrádza magnetofón. Pri svadbe zväčša spievajú obľúbené piesne pri doprovode heligónky, zriedkavo však tradičné. Starejšia *vyberá* po večeri *do taniera* („do ručníka“) pre mladých, ak je kuchárka, vyberá sa na kuchárku. O polnoci je snímanie venca, ktoré často mylne nazývajú *odčepčovanie*, vlastne *začepčovanie*. (Pôvodne bolo v tomto čase *vypletať* nevesty a *začepčovanie* bolo až na druhý deň.) Počas priliehavej piesne moravského pôvodu usadia mladých na stoličky, neveste snímu závoj a dajú ho prvej družici. Na hlavu jej dajú šatku, mladému zaťovi dajú klobúk, mladým podajú poháre a družbovia vydvihnú mladých na stoličkách, pripijú si cez skrížené ruky, hodia poháre na zem, bozkajú sa. Keď mladých zložia, opäť zametajú črepy. Potom vytvoria kolečko okolo mladých, ktorí tancujú v kolečku so svadobčanmi. Po polnoci sa ide mladá preobliecť, čítajú sa telegramy. Po hostine sa svadobčanom dáva výslužka (zákusky v krabičke). Na druhý deň si svadobní rodičia pozývajú susedov a rodinu, ktorí neboli na svadbe na *poprávky*, no tento zvyk už zaniká.

TISOVEC

Predsvadobné obdobie sa začalo po zásnubách. Zásnuby trvali pol roka. Bolo to obdobie, keď nevesta bola vypýtaná a od tej doby nosila obrúčku. Obidvaja snúbenci mali 22 rokov. Dohodli sa, kedy sa budú brať.

Sobáš bol občiansky, svadobná hostina v reštaurácii. O výdavkoch sa rodičia dohodli podľa počtu svadobných hostí. Určený bol starejší, svedkovia, družbovia a družičky. Najprv sa lúčil ženich od rodičov, poďakoval im za výchovu. Ženich s rodičmi, starejším išli autami pre nevestu, starejší ju vypýtal, obidvoch mladých rodičia vypravili na sobáš do obradnej siene.

Po sobáši odišli svadobčania na svadobnú hostinu, za vrch stola sa usadili novomanželia, po obidvoch stranách rodičia, starí rodičia a najbližšia rodina. Na svadbách býva

50 - 80 aj 100 svadobčanov. Starejší privítal všetkých na svadobnej hostine, povíňoval mladomanželom s prípitkom. Po predjedla sa podáva polievka s gágoríkmi. Starejší ponúkol polievku takto:

*Vzácní a premilí hostia!
Viem, čo vy teraz čakáte,
lebo prázdne húrky máte.
Každý by ste chceli jesti,
také kusy ako pásti.
Ale len trochu počkajte,
polievky si pochlipkajte.
Čo nesieme vďačne prijmite
a s apetítom užite.
Dobrá chuť!*

Pri podávaní kuracieho mäsa:

*Aj táto slepica masná,
bola veľmi samopašná.
Keď chodila dolu z páňtov,
vždy chodila s veľkou šantou.
Pobila misky, rajnice,
takô mala besnô srdce.
Noe nemal rozum stály,
trebars si ho kto pochváli,
že ich zobral do korábu,
lebo tie všetko pohrabú.
Proso i konopné semá,
to je takô besnô plemá.
A mala vám aj kurence,
aj to boli také štence.
Už si život oželela,
sama do hrnka vletela,
kuchárky ju uvarili,
aby ste sa podelili.
Dobrá chuť!*

Pri donesení zemiakovj kaše:

*Ešte nesiem pred tvár vašu
medom osladenú kašu.
Ale sa nám zle vodilo,
nešťastie sa prihodilo.
Kuchárka sa obarila,
tak prosíme na oferu,
aby sa jej ruka zahojila.*

Do varechy sa vyberá pre kuchárku.

Pred polnocou mládenci nevestu uniesli. Ženích ju musel hľadať. Keď ju našiel, zaplatil výkupnú - peniaze a pálenku.

O polnoci sa čepila nevesta a tancoval sa tanec - *čija mladá*. Zvyčajne kamarátka mala veľkú misu, varechu a vyzývala do tanca. Nevesta tancuje v kruhu svadobčanov a kto chce s ňou tancovať, musí zaplatiť do veľkej misy. Muzika hrá celý čas pieseň *Na zelenej lúke kopa sena*. Nevesta nazbierala aj niekoľko tisíc.

Keď sa prezlečie nevesta do spoločenských šiat, po strávení dvoch, troch chodov pred polnocou, po polnoci sa podáva kapustnica.

Pri odchode hostí dostávajú výslužky - v krabiciach zabalené zákusky a torty. Torty sú vystavené ako na výstave, na svadobnej hostine sa torty málokedy jedia, ale ochutnávajú sa z výslužiek na druhý deň. Ešte pred polnocou sa čítajú svadobné telegramy spojené s vtipnými pripomienkami.

Potom sa do rána už len tancuje, hostia sa pomaly vytrácajú. Voľakedy svadba v Tisovci trvala tri dni. Prvý večer boli „venčeky“ - dievčatá vili pierka pre družbov a pri nich spievali: *Na rováš, mamička, Sadla muška na konárik, Nevydávajú sa ty dievča...* Druhý deň bola svadba a tretí deň „podkúvačka“ (podkúvanie).

Pretože svadby teraz nie sú len „tisovské“, každý „prišlý“ prinesie svoje zvyky, dokonca aj starejší si najímajú profesionálov. Z tejto svadby nemáme k dispozícii videozáznam.

TRENČIANSKA TURNÁ

V predsavadobnom období budúci mladomanželia chodia na predmanželskú náuku, asi 3 mesiace pre sobášom. V minulosti boli troje ohlášky, v súčasnosti väčšinou bývajú v nedeľu pred sobášom už len jedny ohlášky. Manželský pár: on 23 rokov, ona 19 rokov. Organizácia svadby prebieha nasledovne: hudba a miestnosť pre konanie svadby sa zabezpečujú i pol roka dopredu, podľa kvality hudby a miestnosti. Štyri mesiace pred sobášom sa stretnú budúci svadobní rodičia

pri zásnubách, kde dojednali podmienky, kde mladí budú bývať, ako bude prebiehať svadba, nakoľko nevesta mala z Moravy a mamku z Čiech, hoci obaja žijú na Slovensku. V týždni, kedy sa koná svadba, sa začína s pečením zákuskov. Zvyčajne vo štvrtok býva zabíjačka, kde sa chystajú výrobky na svadbu (jaternice, klobásky, tlačienka, mäso). V piatok vo večerných hodinách sa nosia dary, vtedy sa robí i pohostenie rodiny, susedov. Rodina vtedy donesie i napečené zákusky, torty, fľaše, príp. kurence, sliepky na polievku a pod. Pri tomto pohostení sa podávalo: predjedlo, tlačienka, hlavné jedlo slepačia polievka a rezne. Občerstvenie: slivovica, zázvorka, koňak, víno, minerálky a malinovky, samozrejme, na stole nechýbajú koláče a zákusky, podáva sa káva. V tento deň sa u nás zaužívalo, že svadobní rodičia dajú svadobným hosťom i výslužku, aby v sobotu mali väčšiu voľnosť v zábave. V letných mesiacoch to má veľký význam v tom, že nemusia skladovať celé množstvo, najmä zákuskov a tort, lebo žiadna rodina nie je vybavená takým veľkým chladiarenským zariadením. Hostina prebiehala pri harmonike a spevoch od 18,00 do 23,00 hod. V sobotu - v deň svadby sa chystá znova pohostenie, ktoré sa podáva pred odchodom, kedy sa ide pýtať nevesta. Do rodiny budúceho mladoženícha príde hudba (ktorú platí mladý zať), zahrá pred domom, kde sú ponúknutí pálenkou a takisto susedia a taktiež zákuskami. Hudobníci sú uhostení, ako účastníci svadby. Tu sa podávala tlačienka, jaternice, pečená klobása, guláš. Samozrejme je tu i občerstvenie. Po občerstvení sa všetci svadobčania zo strany mladoženícha vyberú do domu nevesty, kde ide mladý zať, starý svat - krstný otec, prvý družba, rodičia mladoženícha, starí rodičia, krstná mamka, príp. ďalší svadobníci, podľa toho, či sa zmestia do domu, resp. do bytu. Kapela vyhráva pred domom nevesty, kde ostane i zvyšná časť svadobčanov, ktorých ponúkajú zástupcovia rodiny nevesty, ako i prípadných susedov.

Tu sa pri dverách najskôr pýta o dovoľenie vojsť do domu s oznamom, že ten a ten mládenec žiada o ruku tej a tej dievčiny, načo je dovoľený vstup do domu a mládenec si musí spoznať nevestu, falošné nevesty, prípadne vyhľadať pravú nevestu, pričom sa robia rôzne žartovné narážky. Keď mládenec nájde mladú nevestu, odovzdá jej kyticu, ona jemu pripne mladoženické pierko. Prvá družica a ostatné družice pomáhajú pri pripínaní pierok družbom a ostatným svadobčanom. Pierka sú rozlíšené pre mládencov - ozdobné a pre ženatých mužov s rozmarínom. Potom starý svat zo strany ženicha vyzve rodičov a mladý pár, aby predstúpil pred nich, kde si mladý pár pýta dovoľenie, aby mohli uzavrieť stav manželský, odprosí rodičov a požiada o rodičovské požehnanie. Po tomto akte sa odoberú všetci na sobáš. V našom prípade sa konal v kostole a zoradenie bolo nasledovné: - zľava 1. mladá nevesta a prvý družba, 2. prvá družica a mladý zať, 3. svedkovia, rodičia nevesty, rodičia mladého zaťa, krstní rodičia, družbovia s družicami, ostatní svadobčania. Hudba zahrá pred kostolom pred sobášom i po ňom. Po sobášnom akte prebieha gratulácia a po nej sa všetci odoberú do miestnosti (sály, reštaurácie a pod.). Tu ich víta personál, ako aj ostatných hostí, urobí s mladomanželmi prípitok, pričom šikovne rozbije tanier a mladý zať zametá, mladá nevesta pomáha držaním lopatky. Potom mladý zať musí vziať za fanfár hudby mladú nevestu na ruky a odniesť ju k svadobnému stolu. Sadnú si i ostatní hostia, ktorých usádzanie organizuje starý svat (v strede mladý pár, po stranách rodičia, krstní rodičia, starí rodičia a ostatní), podľa možnosti uloženia stolov. Starý svat vykoná prípitok. Po prípitku nasleduje modlitba a skončujeme sa predjedlo (šunka so šalátom, zeleninová obloha, chlieb), ktoré už je pripravené na stole. Prvé kolo zahajuje tancom mladý pár a potom sa pridajú ostatní hostia. Potom sa mladý pár spolu s prvou družicou a družbom vybrali k fotografovi. Po ich návrate, asi za pol hodinu sa podávala

slepačia polievka, černo-horský rezeň, prírodný rezeň, ryža, opekané zemiaky a zele-ninová obloha. Pri podávaní hlavného jedla sa spievali typické žartovné turnianské pre-káračky na družbov, družice, starých svatov, mladý pár, muzikantov, kuchárky a pod. Po tomto bolo vyhlásené sólo pre mladoman-želov, kde ostatní svadobčania tancujú v kruhu okolo a postupne si zatancujú s mladým párom. Potom sa podávala večera (plnené pečené kurence, ryža, kompót), pred ktorou prišli zablahoželať spolupracovníci, kamaráti, kamarátky. Títo sa potom usadia a bavia sa a sú pohostení ako ostatní svadobčania. Po večeri sa vyberalo do vienka, čo vykonáva prvá družica s prvým družbom. Vienok odo-vzdajú mladej neveste, ale musí si ho zaslúžiť trestom, ktorý jej udelia, a to boz-kávaním manžela, pričom sa počítali bozky. Pred polnocou sa podávali rezne so zemia-kovým šalátom, kedy prišla cigánka s cigá-nom a deckom na ruke, kde obviní mlado-manžela z nevery a pýta pre dieťa výživné. Samozrejme, tu sa odohrá množstvo žartov-ných narážok, niekedy až nemiestnych. Potom mladý zať musí tancovať s cigánkou a deckom a mladá nevesta s cigánom. Po ich odchode prebieha ďalej zábava. Tesne pred polnocou sa snímal neveste vienok za spevu: *Dolu, dolu môj vieneček...*, čo zabezpečoval prvý družba s prvou družicou a ostatnou mladou družinou. Po sňatí vienka, závoj hodí prvá družica niekto-rej na hlavu, čo má zna-menat', že sa prvá vydá. Potom sa jej uviaže šatka, mladému zaťovi sa dá klobúk, neveste varecha do ruky, urobí sa prípitok, poháre sa hodia cez hlavu (črepy prinášajú šťastie) a zatancujú si sólo. Po sóle sa idú prezliecť. Zábava prebieha v plnom prúde a po návrate mladomanželov až do rána. Počas celej sva-dobnej hostiny, počas tanečných prestávok sa spievalo pri harmonike, okrem typických svadobných a slovenských piesní i moravské a české pesničky, lebo tu boli hostia i zo zahraničia.

V nedeľu boli menšie *poprávky*, kde sa volá hlavne personál, ktorý vypomáhal doma

pri varení a obsluhu, prípadne najbližšia ro-dina. V našom prípade už v nedeľu to bolo skromnejšie, lebo susedia a rodina boli pozvaní v piatok večer, takže už tu bola len priama rodina.

TURZOVKA

Svadba sa konala v auguste 1998. Ženich a nevesta - 20-roční. Týždeň pred svadbou sa pečú svadobné koláče, vypomáha najbližšia rodina kuchárke. Rodina a susedia nosia *na dar* - svadobné dary, veci na pečenie a al-kohol. Dostávajú *opačku* (koláče). Zloženie svadobného sprievodu: mladý pán s prednou družinou, družbovia, družice, svadobní ro-dičia, krstní rodičia a ostatní hostia, posledná ľudová hudba. Nevesta ich očakávala pred domom s koláčom (koláče sa vymenia), víta ich. Potom sa ide mladucha prezliecť a koná sa odobierka od rodičov, ktorí dávajú mla-dým požehnanie. Svadobný sprievod odchádza do kostola - malá družica s družbom, mladucha s predným družbom, ženich s prednou družicou. Po obrade pred kostolom sa gratuluje, ide sa do reštaurácie na svadobnú hostinu, tu personál rozbije pohár, mladý pán zametá, nevesta drží lopatku. Najskôr je svadobný prípitok, potom začína svadobná hostina. *Vyberá sa do venca*, mladomanželia každému nalejú prípitok. Po polnoci sa nevesta prezlieka. Tancuje sa až do rána. Na druhý deň sa konajú *poprávky* a každý sva-dobný hosť si odnáša koláče a alkohol.

UNÍN

Svadby, ktoré sa konajú v poslednom obdo-bí sú skromnejšie či už do rozsahu, tak do počtu svadobčanov. Svadby bývajú temer vždy v katolíckom obrade. Svadbu vedie družba, ktorý organizuje chod svadby a zábavu. Pred sobášom býva pýtanie nevesty a rozlúčka s rodičmi. Počas svadobného veselí, ktoré trvá do skorých ranných hodín nasledujúceho dňa sa tancuje „sólo s mladomanželmi“, vyko-náva sa čepenie nevesty, vyberanie peňazí a darov - výslužka. Tancujú sa rôzne zábavné tance a organizujú zábavné hry. Folklorne ponímanie svadobného obradu sa vytráca.

VAJKOVCE

Svadby sa konajú v kostole. Po obrade sa ide spoločne do kultúrneho domu na svadobnú hostinu. Svadby sa konajú v počte 100 členov. Stoly sú prestreté a jedlá sa podávajú domáce.

Zvyky: *Redová* o polnoci. Mladucha sa prezlečie do kroja a pri tanci sa vyberá finančná čiastka od 100,- do 5 000,- Sk na tanier.

VARÍN

Po dohode mladých o budúcom manželskom spoložití oznámia svoje rozhodnutie rodičom. Na zasnúbení sa stretnú rodičia chlapca v rodičovskom dome snúbenky, kde pri spoločnom posezení najbližších chlapec prednesie spoločné rozhodnutie pred rodičmi dievčaťa a svojich a požiadá partnerku o súhlas s uzatvorením manželstva. Po vyjadrení sa dievčaťa zaujmú stanovisko rodičia. Na tomto stretnutí sa dohodne približný termín svadby a organizácia celej svadby. Po kladnom vyjadrení dievčaťa a rodičov, spravidla chlapec odovzdá dievčaťu snubný prsteň na znak záväzku. Tri mesiace pred svadbou svoje rozhodnutie oznámia na farskom úrade, kde chodia na cirkevnú náuku. Podľa počtu svadobných hostí sa hľadajú vhodné priestory, v ktorých by zabezpečili rozsah požadovaných služieb a podávanie jedál na dohodnutú hodinu. Týždeň pred svadbou (od pondelka do piatku) sa pečú zákusky. Každá rodina zo strany nevesty a zaťa samostatne. Je zvykom, že k pečeniu donášajú susedky, rodina a známy základné suroviny na pečenie, ako múku, cukor, vajíčka, rum, prášky do pečiva a iné, čo si matka každej rodiny eviduje a po svadbe pošlú zo svadobných koláčov, buď na tanieriku alebo v krabici.

V deň svadby snúbenci ešte pred sobášom navštívili cintorín a pomodlili sa pri hrobách najbližších príbuzných. Pozvaní svadobní hostia sa schádzajú u ženicha a nevesty, teda u tých, ktorá rodina ich pozvala. Hostí víta ženich a otec ženicha. U nevesty víta otec. V dome ženicha počas sústreďenia sa jeho

rodiny sa podáva jedlo a občerstvenie. Potom sa spoločne odchádza za sprievodu hudby k rodine nevesty. Už počas schádzania sa u zaťa vyhráva hudba. Po zidení sa, ženich odchádza na koči (alebo peši a ak je mimo obce autom) ktorého sprevádza matka, otec, krstní rodičia pri birmovke. Za kočom vyhráva hudba a pešo nasledujú svadobní hostia. Cestou sa spieva. Pred bránou nevesty postojá a spievajú:

*Otvárajte dvere svadobná rodina,
veď mi vám vedieme poriadneho syna.*

Krstný otec - starejší vojde prvý do domu a hovorí: „*Prišli sme pre vašu dievčinu.*“ Domáci odpovedá: „*Nie je doma.*“ Starejší: „*A kde ju máme hľadať?*“ a začína chodiť po izbách, pokiaľ nevestu nenájde. Po vzájomnom stretnutí celej rodiny družice dekorujú *kystkou* hosťujúcich svadobčanov. Hudobníci zatiaľ vyhrávajú pred domom a zabávajú zvedavých susedov. Od niektorých zvedavcov sa občas utrúsi uštipačná poznámka, ako: „*Dajte koňovi ovsu a gazdovi vodky, aby vás neprehodil a ukázal zadky.*“ Pred odchodom do kostola na svadobný obrad, stará mama alebo krstná mama zaspieva:

*Treba nám odpýtať od otca, od matky,
od celej rodiny,
to vás nezabaví ani pol hodiny.*

Snúbenci si kľaknú a krstná mama nevesty predrečuje odprosujúci a ďakovný verš. (Verše sú rôzne a aj v tomto prípade mal pripravenú krstný otec ženicha celkom iného obsahu.) Po krstnej matke opakovali spoločne snúbenci:

*Rodičia drahí, ďakujeme vám v tejto
chvíli za to, že ste nám život dali
a dospelých vychovali.
Skôr než pred oltárom sľub vernosti si
dáme, prosíme aj vás o rodičovské
požehnania.*

Rodičia stoja pred snúbencami a poznačením križa na čelo a rozlúčením sa svadobný zástup pripravuje na cestu do kostola.

Snúbenci a svedkovia sa vezú v koči s kon-ským poťahom a za ním ľudová hudba, rodičia, družice a *svadobné rúcho*. Počas cesty do kostola hudobníci hrajú a spievajú:

*Veru mi je ľúto, skoro by som plakal,
dievča sa vydáva, na ktoré som čakal.*

Poznámka - veršov je viac, avšak nie sú zaznamenané.

Pred kostolom sa upraví *svadobné rúcho*, a to mladucha s prvým družbom a zať s prvou družicou, za nimi svedkovia a rodičia. Pred kostolom ich čaká kňaz, ktorý pred nimi kráča cez celý kostol až k oltáru. Za snúbencami sedia svedkovia a rodičia. Ostatné *svadobné rúcho* - hostia sedia v laviciach v kostole. Družice sú oblečené v dlhých spoločenských šatách, väčšinou tmavých. Už sa upustilo od tradičných šiat bledých farieb. Po svadobnom obrade bolo prijímanie novomanželov, svedkov, rodičov a časť svadobníkov. Počas podpisu zápisu v sakristii kostola sa spievajú príležitostné svadobné chrámové piesne - Ave Maria. Po ukončení svadobných obradov v kostole, kňaz im odovzdá drevený krížik, na ktorom prisahali si vernosť, a odprevadí ich pred dvere chrámu. Mladý pár sa postaví v areáli kostola mimo vchodu a prijíma gratulácie od svadobných hostí a prítomných spoluobčanov. Mnohí dávali neveste kvety, ktoré jej pomáhali podržať družice. Zo svadobných hostí traja - štyria majú pripravené zákusky v krabiciach a spravidla vodku a po blahoželaní manželom ponúkajú aperitív a zákusok všetkým bez ohľadu na to, či patria do skupiny svadobníkov alebo nie. Počas gratulácie vyhráva hudba s nasledujúcim textom:

*Keď si sa oženil, budeš oženený,
nebudeš postávať popod zadné steny.
Keď si sa oženil, vzal si si ženičku,
tak si si priviazal na krky žinečku.*

*Ej, láska, láska, však si nestála,
ako vodička medzi skalama.
Vodička bystrá, láska sa miňa
a na rozmajrine rosička vyschla.*

*Ve našem kostele, murovaný kameň
a tí naši mladí prisahali na nem.*

*V tem našem kostele, mramorová deska
a tí naši mladí prisahali dneska.*

*Lebo tancuj, lebo pískaj,
lebo dievča nôžky stískaj,
dosť som sa ich nastískala,
hej, keď ma mamka povíjala.*

Po skončení gratulácií ľudová hudba skončila svoju činnosť. Mladý pár býval blízko pri kostole, odskočil domov, pomodlil sa a už autom nasledoval svadobných hostí. Tento obrad bol z toho dôvodu, aby svadobné požehnanie si doniesli domov a nie do svadobnej miestnosti. Svadobná hostina bola v Žiline. Pred vstupom do upravenej svadobnej miestnosti, prví vchádzali novomanželia, ktorých tam čakal vedúci zariadenia. Privítal všetkých svadobných hostí a mladým po gratulácii podal chlieb, soľ a vodu, čo by im nemalo chýbať na stole po celý život. Nasledoval prípitok so šampanským s novomanželmi a po podaní si rúk, hodil sa pohár na zem a rozbil. Črepy pozametal novomanžel a novomanželka pozbierala na *smetár*. Po tomto úkone zobral ženich manželku na ruky, preniesol ju cez prah a celú sálu až k miestu svadobného stola pre nich vyhradené. Po usadení sa hostí, mladý zať privítal rodinu a hostí, poďakoval rodičom, že ho vychovali takého, aký je a za manželku, taká aká je, poďakoval za dary, ktoré im svadobní hostia darovali. Po ňom mal krátky príhovor krstný otec, svedok a starejší v jednej osobe, ktorý požiadal prítomných o pomodlenie sa Otče náš... Nasledoval prípitok, živio, živio... Na čele svadobnej hostiny vedľa novomanželov sedeli z jednej i druhej strany rodičia a postupne ostatní hostia. Na stoloch boli zákusky, torty, ovocie - hrozno, banány, pomaranče a iné. Podávané predjedlo a prvý chod jedia novomanželia z jedného taniera. V svadobnej miestnosti pre zábavu bola zabezpečená DJ hudba, ako náhrada za živú kapelu. Prvý tanec mali novomanželia a k týmto sa pridali svadobní hostia a deti. Spievali sa

rôzne piesne slovenské - spievané aj v súčasnej dobe. Tesne pred 22,00 hod. prišli spolupracovníci a futbalisti zo ŠK Varín, za ktorý hráva novomanžel a zároveň zastáva aj funkciu predsedu futbalového oddielu. Obe skupiny im odovzdali dary a zaradili sa medzi svadobných hostí. Pre spestrenie nálady niektorí družbovia mali na prsiach - kabátoch prišpendlené visačky s nápisom: riaditeľ hostiny, hlavný upratovač, hlavný uvádzač na WC, sekretár, hovorca a iné. Telegramy čítali dvaja poverení muž a žena so vstupom: „*Čujme, čujme, čo sa robí doma a vo svete, politické ohlasy na prestupy dvoch párov.*“ Následne sa čítali telegramy striedavo muž a žena. Pred polnocou sa vytvorilo tanečné kolo, v ktorom sa striedala nevesta a mladý zať s hosťami ako sólo. Po vystriedaní sa odo brala novomanželka na prezlečenie. Svadobná hostina trvala do 4,00 hod. ráno, kedy sa hostia rozišli. Rodičia s deťmi odišli niečo skôr. Účastníkom svadobnej hostiny dáva rodina do pripravených krabíc zákusky zo svadby. Popravky spravila každá rodina samostatne, kde sú viac zastúpení najbližší susedia, a to v nedeľu odopoludnia. Mladomanželia po skončení svadobnej hostiny sa rozlúčili s rodičmi a odišli do svojho vlastného bytu, ktorý mali zakúpený v Žiline.

Technické informácie:

Krstní rodičia sú spravidla krstní rodičia pri birmovke, a tak tomu bolo i v tomto prípade.

Snímanie venca alebo korunky nebolo a ani čepčenie.

Dary sa dávajú pred svadbou alebo donesú v deň svadby. Dary nosia každý svojej rodine neveste - zaťovi a spoločne od spolupracovníkov, kolektívov preberajú spoločne.

Dary sú zamerané na vybavenie domácnosti - riady, krištáľ, vysávač a kolektívne práčka, resp. chladnička.

Na tanier sa nevyberalo. Tí, ktorí nekúpili dar, odovzdali peniaze v obálke.

Výber piesní a zábava bola zameraná podľa požiadaviek hostí tak, aby si zatancovali, ale aj zaspievali ľudové piesne.

Zákusky piekli doma a doviezli na svadobné stoly. Čo sa neskonsumovalo, sa rozdalo obsluhujúcemu personálu a účastníkom svadby. Obdobne mali rodičia donesenú časť liehovín, nad ktorými mala dozor poverená osoba.

Svadobní hostia boli na 80 % priama rodina a 20 % priatelia a športovci. Na svadbe bolo prítomných 140 hostí.

Príprava jedál, podávanie v časových odstupoch a občerstvenie bolo vopred dohodnuté na objednávkou s vedením zariadenia.

Ukradnutie nevesty sa nekonalo a ani pokus. Ukradnutie nevesty mali rodičia manžela pri vydaji dcéry a došlo k narušeniu celej svadobnej hostiny, a preto v tomto prípade tomu zabránili. V mnohých prípadoch sa to praktizuje u nás i dnes.

Na svadbách má každý predstavu vo svojom ponímaní. Mali sme prípad, že mladý pár z kostola mal pripravený malý vozík, na ktorý si sadla nevesta a novomanžel si dal za hlavu chomút a novomanželka ho držala v opratoch a poháňala bičom. Takéto poňatie zábavy bolo verejne odsúdené a svadobní hostia sa cítili trápane.

Stáva sa, že ak jeden z novomanželov účinkuje vo folklórnom súbore, celý súbor spestrí program počnúc sprievodom do kostola a z kostola a aj počas svadobných hostiny.

VAŽEC

MO MS vydal v roku 1997 publikáciu Na vážskej svadbe od autora JUDr. M. Hybena. Dnešná svadba: zachovávajú sa zvyky najmä vtedy, keď sú obaja mladí z Vážca: Vo štvrtok pred sobášom preváža sa „*rúcho*“ - výbava nevesty do domu mladoženicha na koňoch, alebo aj nákladným autom so spevom po celej dedine. Počas svadby: čepčenie, tanec „*Do jablka*“, ostatné časti svadby tak normálne. Mladuchy sa v poslednom čase preobliekajú rady z bielych šiat do kroja, aby boli atraktívne.

VELIČNÁ

Ona - 19 rokov - po škole, on - 23 rokov - robotník. Svadbu organizujú obidve strany.

Predný družba príde do domu pre nevestu a predná družica pre ženícha. *Odpýtanku* opakuje každý po krstnom otcovi doma pred sobášom, v ktorej poďakujú rodičom a súrodencom za doterajšie spolunažívanie a výchovu. Predný družba odprevádza mladuchu až pred oltár. Hostí - 107 - starí rodičia, rodičia, súrodenci, súrodenci rodičov, sesternice a bratrance, priatelia, spolupracovníci. Všetci s partnermi. Dary pre novomanželov sa nosia do domu a za ne sa dáva výslužka (zákusky, alkohol). Po svadobnom obrade sa zablahoželá novomanželom ku spoločnému životu. Pri príchode do svadobnej miestnosti pred dverami zablahoželá pán domu (vedúci reštaurácie) mladomanželom a pred nimi rozbije vínšovací pohár. Mladí dostanú metlu a *smetár* a spolu zametajú sklo. Muž zametá a žena drží *smetár*. Prvá spoločná práca. Potom svoju ženu preniesie cez prah dverí na rukách. Mladý pár sedí na čele svadobného stola, musia začať jesť z jedného taniera a jednou lyžicou, navzájom sa krmia. Mladý pár má potom sólo, krstná mama sedí v strede kruhu s tanierom, kto zaplatí, môže ísť tancovať s mladuchou a ženíchom. O polnoci sa sníma neveste venček a preoblieka sa do civilných šiat. Hudba - reprodukováaná. Spievanie svadobných a rôznych piesní. Predná družica s družbom čítajú telegramy. Účastníci svadby dostanú nakoniec výslužku.

VEEKÁ LOMNICA

Niekedy chodil prvý družba volať na svadbu, dnes sa posielajú pozvánky. Mladý deň pred svadbou zapíja slobodu s mládencami. V deň svadby príde prvá družička s mladými po ženícha do jeho domu a potom spoločne odchádzajú k neveste. Svedok z nevestinej strany odpýtuje mladých, potom sa ide do kostola. Z kostola sa ide do reštaurácie. Víta ich personál hotela so šampanským, na tanieriku je cukor a soľ a dáva to ochutnávať mladým. Potom ten tanierik pustí na zem, kde mladý zametá a mladucha drží *smetník*, kým nepozametajú, družba mladému stále nezametajú kôpku rozhodí. Po pozametaní

zoberie nevestu do náručia a odnesie ju k svadobnému stolu. Pred polnocou prvý družba s družičkou čítajú telegramy. Nasleduje tanec s nevestou. Mládenci sa dohodnú, ktorý ju ukradne. Každý, kto tančí s nevestou a ženíchom, zaplatia na pripravený tanier.

Po tanci dostane výslužku, kalíštek a zákusok. Nevesta príde, sadne si na stoličku a ženy jej snímajú vienok. Ostatné ženy tancujú okolo nevesty. Potom prídu tri postavy pod bielou plachtou a mladý má nájsť svoju manželku. Potom už ako manželia tančia prvý tanec. Živá hudba teraz málo hráva na svadbách. Väčšinou býva diskotéka.

VEEKÁ VES

Priebeh svadby: ženích príde do domu nevesty a tu sa urobí odobierka od rodičov. Potom sa ide do kostola alebo na Obecný úrad.

Ak je nevesta z obce a ženích nie je z tej iste obce, robia mládenci (rovesníci) za účasti občanov takzvanú „*reľaz*“, to je že vyzdobenú reľaz krepovým papierom a kvetmi natiahnu cez cestu, kadiaľ prechádza svadobný sprievod. Poverený mládenec vyjednáva so starejším za prítomnosti ženícha, koľko je ochotný zaplatiť za nevestu - výkupné za to, že sa o ňu mládenci v obci starali. Vyjednávanie začína zvyčajne pri sume 10.000,- Sk a 10 l pálenky. Postupne za pripomienok aj ostatných sa zjedná za sumu 1.000,- Sk a 2-3 l pálenky. Svadobníci medzitým chodia okolo stojacich a ponúkajú zákuskami a pálenkou. O polnoci sa tancuje „*čia je mladá*“, vtedy príde mládež na svadobnú hostinu a neveste dá vybraté peniaze z výkupného ako dar od mládeže na kočík. Po tomto tanci sa čítajú telegramy. Svadobná hostina sa končí posledným svadobným jedlom a to je kapusta.

VEEKÉ VOZOKANY

Predsavadobné obdobie je zamerané na organizačné uskutočnenie svadby, v ktorom sa stanovuje miesto a čas, zabezpečenie materiálne, pohostenie, dekoračné potreby a pod. V našich podmienkach sa tento svadobný úkon uskutočňuje spravidla v priestoroch kultúrneho domu a to v stolovacej sále

(kapacita 100 ľudí), vybavenej kuchyňou, skladovacími priestormi na občerstvenie a potravinami. Vek mladomanželov je rôzny, počnúc od 18 až po 40 rokov.

Pozvanie sa uskutočňuje prostredníctvom pozvánok v predstihu 14-tich dní. V deň svadby sa pýtanie nevesty uskutočňuje u rodičov nevesty, kde sa ho zúčastňujú svadobníci z rodiny mladého zaťa a takto po súhlase sa odoberú do kostola v bydlisku nevesty (prípadne v dohodnutom inom kostole). Pri pýtaní mladej nevesty sa uskutočňuje aj akt rodičovského požehnanie a rozlúčka s rodičmi. V kostole sa uskutoční svadobný akt - sobáš v priebehu svätej omše. Sprievod do kostola je zoradený tak, že na čele ja mladý zať s prvou družicou - najbližšou sesternicou, za ním ide mládež, t.j. družičky a družbovia, rodičia oboch mladomanželov, potom manželské páry a nakoniec mladá nevesta s prvým družkom zo svojej rodiny - bratom alebo bratrancom. Z kostola na čele sprievodu idú mladomanželia, mládež, rodičia a ostatní dospelí. Pri sobáši asistujú svedkovia alebo krstní rodičia. Po skončení sv. omše a sobáša spečatia svoje manželstvo zápisom a podpisom svedkov a mladomanželov. V sprievode kňaza, ktorý odpreováda mladomanželov cez kostol až po bránu kostola opäť prajú mladomanželom šťastný, bohatý a bohabojný život v manželstve. Sprievod pred vstupom do kultúrneho domu, kde pred vchodom jeden zo svedkov mladomanželom vo svojom vinši zaželá veľa šťastia, zdravia, tolerancie, ale aj pomoc a starostlivosť o svojich rodičov v čase staroby. Zloženie hostí sa skladá z rodičov, súrodencov, ich detí, starých rodičov, priateľov, susedov a spolupracovníkov. Do svadobného rámca zapadá aj snímanie venca za pomoci družbu, čepenie, spoznávanie manželky mladým zaťom, tanec s nevestou, za ktorý sa dávajú peniaze. Hudba sa objednáva mladým zaťom a tá sa orientuje na skladbu svadobných hostí. Čo sa týka spevu, spievajú sa svadobné piesne, ľudovky, ale aj folklór. Po polnoci sa čítajú telegramy, pri ktorých sa

svadobníci dobre bavia. Pokračovaním sú opäť tance a spev.

VEEKÉ ZÁLUŽIE

Vek 20 - 24 rokov, pracujúci, obe strany sa dohodnú.

Mladí: dátum sobáša, fotky, kamera, miestnosť, spoločenský dom, nahlásiť farára, obecný úrad.

Rodičia: samotný priebeh svadby, finance, kuchárky, výpomoc v kuchyni. Kuchárky sú profesionálne a výpomoc pri realizácii a v kuchyni, svadobní rodičia „zostanú dlžní“ a vrátia - odpracujú pri iných akciách.

Rodina a známi nosia do svadobného domu naturálie (vajcia, flaša a najviac peniaze 300 - 1000,- Sk).

Finančné náklady si rodina z oboch strán (rodičia) rozdelia. Pozvaní hostia prinesú: torta, dar (peniaze), flaša. Výslužka zo svadby pre hostí: krabica zákuskov, kúsok torty, flaše dávajú už v piatok. Zákusky sa objednávajú hotové, suché sa pečú doma vo svadobný týždeň. Knedle sa objednávajú, slížiky sa robia zväčša doma. Sličky na polievku prinesú starí rodičia, popr. súrodenci svadobných rodičov. Sprievod: 80 ľudí, rodičia, starí rodičia, krstní, súrodenci rodičov a ich slobodné deti.

Do kostola ide prvá družica s mladoženichom, družičky, družbovia v páre a posledný pár z mladých je nevesta a 1. družba. Z kostola ide prvý mladý pár.

Pri dverách ich víta kuchárka s lyžičkou medu, prípitkom a tanierom, ktorý rozbije a mladý zať ho musí pozametať. Chody hostiny: 1. polievka, 2. ryža s pečeným kuraťom, varené stehná, nádivky, kompót, uhorky, 3. zapekané zemiaky, mäso na šampiňonoch, 4. knedla, smotanová omáčka, dusené mäso pečené, 5. rezeň, zemiakový šalát majonézový. Chody idú každé 2 hodiny, medzi tým káva, zákusky, na stoloch sú nepretržite nealko, víno, alkohol. Na stoloch je biely obruš, stredom alobal, stužka vo farbe servítkov, sviečka v strede stola a kvetinová výzdoba. Sála je vyzdobená balónikmi. Chody sa nosia v misiách.

- Zvyky: od rodičov vypýtal požehnanie krstný otec nevesty, ktorý bol aj svedkom pri sobáši, prvý tanec bol sólo pre mladý pár - vyhlásil ho diskotekár

- ďalšie kolo pre pár i rodičov
- snímanie venca o polnoci - diskotekár, sníma krstná mama najskôr vienok, potom pierko (na hlavu neveste ručník, mladoženichovi husie pierko), sólo pre mladú ženu a pána, hostia vytvorili kruh okolo mladého páru a každý chvilu tanci s nevestou alebo mladým zaťom, ukončuje sa to tým, že mladý zať zoberie nevestu na ruky a odnáša ju z kola von

- do vienka sa vyberá okolo 10,00 hod., tesne pred chodom 1. družica hovorí verš, vyberie peniaze a zaďakuje veršom

- telegramy sa čítajú 1. družica, 1. družba striedavo do polnoci

- nevesta sa vráti už prezlečená do spoločenských šiat a zostáva sa baviť s ostatnými do rána.

Na druhý deň (v nedeľu) je o 13.00 hod. *poprávka* v spoločenskom dome. Zohrieva sa polievka, do ktorej sa pokrája varené mäso zo sliepok. Všetky ostatné chody sa zohrejú naraz a každý si zoberie to, čo mu chutí, alebo čo sa mu ujde. Posedí sa, pospievajú ľudové piesne a uprace sa spoločenský dom.

Stará ujľacká svadba (Ľudové divadlo, Miestne kultúrne stredisko Veľké Zálužie)

„Vážení prítomní, srdečne vás vítam v mene novozaloženého folklórneho súboru pri MKS vo Veľkom Záluží. Ďalej mi dovoľte privítať tu prítomných hostí... a zároveň im poďakovať za snahu, ktorú vynaložili pri rekonštrukcii tohto nášho stánku kultúry. Poďakovať im, i všetkým, čo sa na rekonštrukcii spoločenského domu podieľali. A tak sme sa podujali i my podľa našich možnosti a schopnosti, pridať niečo do vienka tejto obce. Dnes vystupujeme s kolekciou svadobných zvykov. Národ pomaly zaniká, ak zaniká jeho kultúra, zvyky, reč, piesne. Zvyky, na ktoré si mnohí pamätajú, no mnohým sa otvoria oči

nad utešenými, už zabudnutými piesňami, dobrosrdečnými prekáračkami a krásnym svadobným ceremoniálom. Šťafetu svadobných zvykov pomohli vytvoriť: Megová Enovéva, Bédiová Kristína, Vilma Rauzová, Ilonka Zabáková, Hozáková, Kečkéšová, Mária Mikulová, Ternényová, Štefan Moravčík a ďalší.“

Svadba sa v Ujľaku konala len v týždni, utorok, stredu, poprípade vo štvrtok a to iba v jarnom, či jesennom období, keď už nemali na poli toľko roboty. Veru vtedy vymýšľal rôzne huncútstva a mohli sa veseliť po dobre vykonanej práci. Voľakedy sa veru nemohlo stať, že by prišiel mladý človek domov a povedal, mama, otec, som už ženatý, či vydatá, toto je môj muž, či žena. V minulosti svadba prebiehala podľa nepísaných ceremonii. Keď sa chceli mladí zobrať, prišiel nádejný mladoženich do domu dievčaťa v sprievode krstného otca, ako starého svata, ktorý v mene mládencovom mal za úlohu popýtať dievčinu o ruku. Ak domáci hostí uvítali, opýtali sa načo prišli, bolo isté, že pochodia dobre a vtedy dostanú na znak súhlasu červený ručník, na ňom strieborný prstienok, zelený rozmarín a jablko. Ej, ale ak domáci reč zavádzali iným smerom, zahovárali, pytači zbadali, že ich nechcú a bolo hnevu na celú rodinu. Po pokonávkach o svadbe začali družbovia pozývať:

Ľebanujte moji milí práťeli, že sme stupili do príbytku vašeho ní z vôle našej, ani z vôle vašej, ale z vôle mladoženika a mladej nevesty... kerí zaumínili svoj stav slobodný premeniť a stavu manželského vstúpiť dňa ... a preto vás prosa, aby ste sa v tento deň zhromaždili do chrámu božého a z chrámu božého do domu svadobného, kde sa budeme veseliť a kratochviliť.

Zhora veter veje, otvor milá dvere, ej, keď mi neotvoriš, veru ma zaveje. Neboj sa ma neboj, aj sa môžeš nebáť, ešte som ťa nevzav, aj ťa môžem nevzáť.

Ej, nie raz sa stalo, že si mladoženích rozmyslel, od sobáša ustúpil a ručník vrátil, zvyčajne tajne prehodil cez plot. Aby si všetci pozvaní boli istí, že si to ani jedna strana nerozmyslela, pozývali družbovia opakovane v tretiu nedeľu ešte raz. No už v túto nedeľu musela byť dievčina oblečená v svadobnom kroji, parte, a takto vystrojená byť v kostole. A už je tu ten veľký deň. V svadobnom dome dievčiny starý svat odoberá mladých od rodičov. Tichučko do noci...

*Úprimní a drahí moji rodiči,
ja vaša dcéra, syn poslušný,
ďakujeme vám za vašu lásku,
skerú s'te ma od malička vychovali,
že ste ma aj vyučiť dali
a do človečenstva dovidli.*

*Jako vám je známe, že každé ftáča si
svoj pár hľadá, tak aj ja som si našla
svojho druha, kerému sa dnes oddávam.
Zato z vašej lásky vyncť nesťem a vašou
pokornou dcérou navždy ostanem.
Prosím o rodičovské požehnaní.*

*A ja vás žehnám na šecky štyri strany
sveta:*

V mene Otca, i Syny i Ducha svätého.

Nechajme teraz mladých ísť do kostola, kde ich na kostolnom dvore čakajú ostatní svadobčania. Keď prijmú siedmu sviatosť - stav manželský, tak ešte pred zrakom celej dediny tancujú neveste sólo. Potom sa celý svadobný sprievod odoberie do domu mladej nevesty k obedu, kde pobudnú až do večera.

*Pozri sa Anička na ujlackú vežu,
tam tvoju slobodu do ručníčka vázu.
Vázu ju vázu ju na štyri uzlíčky,
že ju nerozvážu kňazove ručičky.*

*Lítala lastovenka, lítala,
až sa ona neba zeme tykala, tykala.*

*Priletev k nej krahuliček pekný vták,
budeš sa ty lastovenka, vydávať,
vydávať.*

*Budem sa ja krahuličku vydávať,
až sa bude suchý javor zelenat', zelenat'.
Keby ľudia rozum mali,
na nás by sa neďivali.
Povedzte nám susedovi,
kde bývajú tí Beďovi.
Majú okná malívané,
dvere s vápnom omazané.
Čože je to za veselí,
keď je ešte komín celý.
Keď sa chceme poveseľiť,
mosíme ten komín zvaliť.*

*Vyzrite, vyzrite kolko nás vidíte,
ništ více, ništ více len štyri tisíce...*

3 x klopať

*Pochválen Pán Ježiš Kristus. Keď
chodev Pán Ježiš po svete, veľký zástup
ľudí išov za ním. V tom meste bývav
bohatý človek menom Záchej a on skrz
jeho malú postavu nemohov Pána Ježiša
videť. Ale Pán Ježiš, keď došov pod ten
strom, zavolav veľkým hlasom: Záchej,
Záchej, zejdi ze stromu dole, lebo dnes
došlo do tvojho domu vykúpení. Já sa
stem aj s mojimi učeníkmi v tvojom dome
pohostiť sa. Aj my sme došli s takýmto
veľkým zástupom, či by ste nás neprijali
na hostinu, na dve, alebo aj na dva
týždne.*

*Veď čo by sme vás neprijali, kukurici
máme plný nálepek, treba ju aj šúpať.*

*Dajte nám, dajte nám
za lyžičku madu,
veď sme vám dovidli
nevestičku mladú.*

*Já vám prajem šeckeró dobré do života,
aby vás Boh požehnav,
žáden smútek nenehav,
poznačte si tento deň a noc
a prežite spolu rokov moc,
na vašich cestách daj Bože,
aby kvitli vždy len ruže.*

*A ja vám dám,
čo najsladšie mám.*

*Nesťem cukru ani madu,
len nech já mám ženu mladú,
lepšia jedna žena mladá,
jak sto honov vinohrada.*

(Nech sa páči kmotrička, starejší . . .)

*Za stole sedáme
nevesty nemáme,
dovedz nám ju starší družba,
dovedz nám ju mladší družba,
nech jej zaspívame.*

*Nevesta už ide,
hlávku má sklonenú,
lebo ona medzi nami,
medzi nami panenkami,
prebývať nebude.*

*Už sme prišli od sobáša,
ej už sme prišli od sobáša,
nalej družba oldomáša,
nalej, nalej pohár vína,
požehnaj im Pán Boh syna.
Ej, nalej, nalej plnú misku,
požehnaj im Pán Boh divku.*

(štrnganie)

*Vysoký je topol' ešte vyššia jella,
lívajte na mise, lebo by som jella.*

Družba:

*Vrana na strome kváče,
že vám nesem aj koláče.
Havran sa proti nej skríka,
že bude aj pečínka.*

*Prepila peňáze v šenku
za tú čertovu pálenku.
Pôjdem ja čerta vymlátiť
mosí mi peňáze vrátiť.*

*Prišov mi pod okno žebrák,
pýtav si odemňa nocľah,
ja som mu nestela dati,
že nemá košeľe, gatí.*

*Ani mi do domu nechodz
ani mi muzičku nevodz,
lebo ja nebudem tvoja,
nedá ma mamička moja.*

Družba:

*Učiniť Pán víno z vody
na tí galilejské hody.
Ja ho nesem v sklenici,
z tej Béd'ovej pivnici.
Nie je síce tokajské,
ale zato ozajské.
Lebo vôňu má jak rozmajrinček
a chuť jako medovníček.*

*Sklenička sklenená ej dobre je piť z teba,
pozdrav Pán Boh sklenára, sklenára,
kerý robev teba*

*Mamko, ožením sa...
A ja mám muža dobrého,
len prevelice sprostého,
len prevelice sprostého.*

*Keď prindem domov opitá,
keď prindem domov opitá,
on sa ma pekne opýta,
on sa ma pekne opýta.*

*Ženička moja, premilá,
ženička moja premilá,
kde si toľko napila.*

*Napila som sa nevím kde,
kdože ma domov dovede.
Zavidov by ma z rodiny,
boli by o mne noviny.
Zavidov by ma cudzi chlap,
ten by sa senmnú pýtav spať...*

*Starej babe nesvedčí,
vyšívané načepci,
lepši by jej svedčalo
s veľkú pastu na čelo.*

*Starý svat, starý svat
škaredé stvorenie,
keď na teba pozrem
chytá ma bolení.*

Tá naša široká,
to je pani pyšná,
nemala konika,
na trlici prišla.
A ten starší družba
to je veľká pýcha,
má nos ovisnutý
na pol treťa rífa

A ten mladší družba
ten nemá pol štie, lebo
mu ju zelli na peci ploštice.

Ti naše družičky,
ti si vedú hrdo,
majú veľké zuby,
jako staré brdo.

Išla baba pec kúriť s rinolinom.
Podpálila celý dom aj s kominom.
Baba plače narika,
že jej hori chalupa s rinolinom
aj s kominom.

Neplač baba nič to je s rinolinom,
ja ti spravím nový dom aj s kominom.
Mám ja desäk jellových,
ja ti spravím dom nový s rinolinom
aj s kominom.

Vrtela sa vrtela, pokryvečka v hrnci,
aj ja by sa zavrtela, kebych bola v tanci,
aj ja by sa zavrtela, kebych bola v tanci.

Palli kľúče do studenky
a ja som ich ťahala,
na to som sa vydávala
abych s mužom spávala.

Dala vody do popola navarila kávy
a to dala muzikantom, aby dobre hrali.

A vy páni muzikanti zahrajte mi túto,
najprv túto, potom túto a potom takúto.

A vy páni muzikanti ja by som vám
platila,
vaček som si roztrhala, peňáze som
stratila...

Židovský tanec...

2. družba:

Preto vzácne paničky,
staré mladé mamičky,
píte z tejto skleničky,
by vám neuhasli vaše jazýčky,
ktoré vždy tak radi melú
pokál majú slinu vreľú.

Sedem tých radosti, žena opila.
Budeme rozjímať, kde sa napila,
u Kobydú prvý raz,
u Patúca druhý raz,
keď prišla do spolku napila sa zas.
Vypila len trošičku,
päťlitrovú flašičku,
nemohla vyťáhnúť z blata nožičku.
Keď do blata stúpila
na pálené volala,
pálené, pálené
bud pochválené.

Za našima humny bila húska pláva,
už mi má mamička, požehnaní dáva.
Ide ty córka moja ide ty s Pánom Bohom
nech ťa Boh sprevádza aj s tvojim
manželom.

Za našima humny kačičky sa perú,
už mi me sestričky zbom už dávajú.
Ide ty sestra naša, ide ty s Pánom
Bohom
nech ťa Boh sprevádza aj s tvojim
manželom.

Hudba - Zbom ostávajúte...

Svadobná družina sa odobrala do domu
mladoženicha a pokiaľ tam prídu bude 10 mi-
nút prestávka.

Ideme, ideme chodnička nevime,
dobri ľudá veďá,
azda nám povedá.
Vedeme, vedeme kura nevedomé,
čo sa bude hrabať
v tom Beďovom dvore.

Vyzri, vyzri stará mati,
nevestu si privitati,
vyndi vyndi s fľašu vina,
privitať si svojho syna,
vyndi, vyndi s borovičku
privitať nevesticku.

*Pochválen Pán Ježiš, jako sa tu máte,
ej vedeme vám nevestu,
či jej noclah dáte.
A keď jej nedáte, tak jej povedajte,
ide Anička domov,
hybaj s Pánom Bohom.*

*Pochválen Pán Ježiš novotná rodina,
ej pustite nás núter lebo nám je zima.*

*Tá stará Bedová pod komínom repce,
že ona chudobnú nevestičku nesťe.*

*Keď nesťeš chudobnú bohatá ťa mine,
hľadaj si Janičko, čo poháňa svine...*

*Dovidli sme vám nevestu
a prajeme vám,
aby bola vždy jako staré dobré hodiny.
Obed načas vychystala
a všade načas došla.*

Otec:

*Vitajte doma, a každý od nás dostanete
znak toho, čo mu bude v tejto
domácnosti patriť. Tebe tanír.*

Mama:

A tebe metla.

Mladoženích: (rozbiť)

*Tak jako neni takého majstra, kerý dá
tento tanír dokopy, tak neni na svete
takého človeka, kerý naše manželstvo
rozbije.*

Nevesta: (zahodí)

*Tak jako nebude táto metla v tomto dome
smeti vymetať, tak nebudem ani ja
z tohto domu reči vynášať.*

*Tam ma Bože tam ma,
kde by bola sama.
Kde by mi svekruša
nerozkazuvala.*

*Ani svekruša ani svekrušence,
aby neštekali jako také štence.*

Družba:

*Páni starší, páni mladší,
obzvlášť páni starí svati,
sloboda k vášmu poctivému stolu
pristúpiť a pár slov premluviť,
áno, či nít?*

Sloboda.

*Veľactení páni hosti,
milovníci čistotnosti.
Prestáli ste veľké múky,
pošpinili ste si ruky.
Vody sme Vám opatřili,
by ste si tú špinu zmyli,
avšak v studenej to len vode
u Slovanov je to v móde.*

*Jak som sa ja doočuv
čo sa to tu deje včul,
kúpev som si koníky,
mladé bujné vraníky.
Letev som já pre vodu,
cez najvačšú nehodu.
K dosáhnuťú tohto cílu,
prežev som já strašnú chvíľu.
Kone som tak silno hnay,
že mi žáden nezostav.
Zostali len tresky-plesky
z voza neni ani trísky.
Tak som mosev smutne,
nist vodu na chráte v putne.
A čul ju tu predsa máte,
s chuťu sa v nej umývajte,
každý do nej dukát dajte
a vy muzikanti hrajte!*

*Jednej dcéry mamak vyšla na ulicu,
kto jej dcéru vezme, dá mu jalovicu.
Dá mu jalovicu aj slepého koňa,
by jej stará divka nezostala doma.*

Starý svat:

*Keď Pán Ježiš chodev po tejto zemi,
prišli k nemu farizeji a zákonníci
a pýtali sa ho, že či patří daň platit'
cisárovi. Pán Ježiš im povedal, čo ma
pokúšate pokrytci, ukážte mi penáz dane.
Pýtal sa ich či je to nápis, oni mu
povedali cisárov. On odpovedal: Čo je
cisárove dajte cisárovi a čo božie Bohu.*

*Aj my dajme cisárovi čo je cisárove a čo
je božie - Bohu. Pomodlime sa.
Otčenáš..*

*Ženy, ženy, ženičky,
páni, panie, paničky,
dobrý pozor dávajte,
na misu sa dívajte.
Tu sa nese polívečka
je v nej kohút aj slípečka,
chutné dlhé rezance,
z húsky drobky melence.
Dobre si z nej pochutnajte,
len sa pritom nepopáľte.
Hore muzika!*

*Nebolo to jako vloni,
boli hrušky na jabloni,
boli sladké, boli kyslé,
pre ujlacké divky pyšné.*

*Susedova najpyšnejšia,
myslí že je najdričnejšia,
a ona je jako iná,
zašubraná jako sviňa.*

*Kotko, kotko, kotkodák,
dívajte sa na zobák,
koľko zrníek spapala,
lež na misu hapala.
Nebožátko slípečka,
predtým nísla vajička
a čul je tu pečená na taníri nesená.
Dajte pozor na kostičky,
na rebírka, na nožičky,
by vám v hrdle nzeostali
a pary vám nepripchali,
budete ju potrebuvať,
pri tanci si odľukovať.
Hore muzika!*

Hudba.

Družba:

*Toto je tá omáčka,
čo chytev mladoženich na kancoch
zajáčka.
Čo som já pes omáčku jesť,
keď sa môžem na veselí masa najesť.*

*Táto naša mladá nevestička,
kerá dneska do stavu manželského
vstúpila
a sédmu svátosť prijala,
svoj zelený venec si zamenila
jako svätá Rozália,
kerá bola Bohu milá a spanilá.
Išla do hory, nažala batoh trávy,
sadla pod javor zelený,
uvila venec zelený
a keď ho uvila,
na hlavu dala,
hneď svätá ostala.
Snívalo sa to svému královi,
aby išov do tej jednej žene,
aby išli do tej skaly,
že tam nájdú krásnu pannu, menom
Rozáliu.*

*Ludi na ti reči ništ nedali,
ešte sa jej vysmivali.
Snívalo sa to svému královi,
aby išov do tej skaly, že tam
nájde krásnu pannu menom Rozáliu.
On išov aj našov.*

*Na svích kolenách klačala,
Bohu sa klaňala,
svoj zelený venec na hlave mala.
Z toho si mládenci aj panny príklad
berme,
svoje zelené vence si zachovajme.
Táto naša mladá nevesta si z toho
príklad vzala, svoj zelený venec si
zachovala.
Táto naša mladá nevestička išla okolo
Váhu na hody,
pádov jej vinek zelený do vody.
Chytili ho dvá šintavski rybári,
pýtajú zaň 100 dolári.*

*Preto keri môžete napomôžte,
kerý zlatku, kerý pätku
a kerý aj padesátku.
A ja kolko môžem napomôžem,
zlatník striberný na čepec bilený.*

*Nepatri sa hostí rušiť, ale mne to nedá, aby
som vám nepovedala, že sme mali 2 varianty*

vyberania do vienka. Teraz si vypočujte tú druhú, pre súčasnosť snád aktuálnejšiu:

*Táto naša mladá nevesta smutná
za stolom sedí,
bo ju boli a tlačí, že ona nad sebou
zaplakati mosí.
Nad ňu zaplačú jej mili rodiči,
keď svoju dcérušku nevidá v zelenom
vinku.
Zaboli aj vás mládenci aj nás panny,
keď vidíme v záhradke rozmarín uvadlý.
Táto naša mladá nevesta oň nestála,
svoj zelený venec nohami šlapala.
Z toho si mládenci i panny priklad
berme
A svoje zelené vence si zachovajme.
Táto naša mladá nevesta je chudobná
a ona sa na košílku pre milého zmáha,
preto kerý môžete napomôžte,
aj ja by som napomohla,
len som si doma budelár zabudla.
Hore muzika!*

*Len si vy panenky pekne vedzte,
len si vy vinečky zachovajte.
Veď je to len pekne pri sobáší,
keď zelený vinek hlávku krášli.*

*Poctivá panenka prisahala,
z neba jej veľká banda hrala.
Andel jej laliu v ruke nese,
až sa tej panenke srdce trasie.*

*Kerá je panenka nepoctivá,
to neni panenka ani žena,
na srdci jej smútek leží,
že nezachovala prikaz boží.*

PodĎakovanie:

*Naša mladá nevestička vám vzkazuje,
že vám ona pekne za ti dary ďakuje,
keré ste jej dnes do vinka dali.
Keby sa bola nazdala, že sa bude
vydávať,
bola by si zbírala zrnká pšenice,
bola by si nazbírala pol pátej merice.
Bola by si chovala slipku jarabú,
húsku chocholatú, kravičku rohatú,*

*bola by si odbavila svadbičku bohatú.
Však aj ona sa vám bude odsluhovať,
keď budete synov ženiť, dcéry vydávať.
Jestli sa vám nebude môcť odslúžiť,
nech sa vám odslúži Ježiš Kristus
v kráľovstve nebeskom.
Hore muzika!*

*Keby som vedela kto ma ohovára,
dala bych mu napiť jedu do pohára.
Jedu do pohára do zlatej sklenici,
aby sa napili tí moji hnevníci.*

Družba:

*Do kuchyni ma zebralei
a takto mi povedali,
zeber milý synku,
na stôl prasacinku.
Polož ju pred ženícha,
nech sa z nej vône nadýcha,
ale si z nej nesmi záť,
bo dostane na chrbát.
Najprv mladá nevestička,
po nej svadobná matička
a tak šecci rad radom,
jako sedá za stolom,
až nakoníc mladý zať,
môže si z nej kúsek zať
(až mu z nej vôbec zostane).
Hore muzika!*

Kuchárka - radostníky:

*Toto posilám mojej krsnej mame, aby
prijala tento malý darček jako veľký.*

Starý svat:

*Bože, ďakujem ti za títo dary, keré sme
z tvojej štedrosti požívať ráčili.
Otčenáš...*

Vyvádžanie

*Po prvýkrát (druhý, tretikrát)
na kolená padám,
svätú Annu za patrónku žadam,
aby tomu slníčko svítilo,
kierého ja rada mám.*

Snímanie party:

*Dole, dole mé perečko zelené,
nebudeš vác na mých prsov nosené.
A to šecko pre Aničku pre švárnú,
že jej neni v celom svete vác páru,
vác paru.*

*Dole, dole moj víneček zelený,
nebudeš vác na mej hlávke nosený,
a to šecko pre Janička švárneho,
že mu neni v celom svete párneho.*

*Parta moja, parta, zelený venec,
našov mi ju družba švárný mládenec.*

*Ach, družba, družba, pekne ťa prosím,
daj mi moju partu, rada ju nosím.*

*Keby si ty partu rada nosila,
ešte by si družbu krajšie prosila.*

*Za našimi humny kopa sena,
včera bola divka, neská žena.
Čo je žena, to je muž,
čo si chytev to si drž, duša moja...*

*V ujlackom kostole majú nové hrady,
ujlackým mládencom poplesnili brady.*

*Ujlackí mládenci všetci jako jeden,
nie sú oni hodní, ani starý hrebeň.*

*So starým hrebeňom pekne sa učešem,
s ujlackým mládencom hnevať sa
nebudem.*

*Ujlackí mládenci všeti za jedného,
ani jeden nemá širáka nového.
Ujlackí mládenci veľká hanba na vás,
pokapalo pomyj, povedali na vás.*

*A ten najpyšnejší to je pravda istá,
išov od válova utírav si ústa.*

*Ujlackí mládenci nesmite sa hnevať,
jako je v pesničke, tak sa mosí spívať.*

Začepenie:

Bombalia bila... ružička červená...

Ručníkový tanec.

*Vydala mamička, vydala cerušku,
vydala ju do sveta.
Keď ju vydávala, tak jej povedala,
nevracaj sa vác ku mne
Ja sa spravím vtáčkom, tým malým
letáčkom...*

VIDINÁ

Svadba v obci sa organizuje spoločne. Manželský pár - on 28 ročný spojový, ona 28 ročná zdravotná sestra. Sobáš sa konal v kostole za prítomnosti svedkov, svadobnej družiny a ostatných svadobných hostí. Celú svadbu organizuje starejší. Svadobná hostina sa konala v dome kultúry pri ľudovej hudbe. Pred sobášom starejší odoberá mladého zaťa, potom sa odoberú do domu nevesty, kde spoločne s družinou pýtajú nevestu. Tradičnými jedlami na svadbe je slepačia polievka, ktorú manželia jedia zo spoločného taniera. Ďalej nasledujú jedlá z hydiny, rezne, o polnoci kapustnica, svadobné koláče, ovocie a popíjajú liehové nápoje a nealko. Pred polnocou sa čítajú gratulačné telegramy. O polnoci nasleduje *nevestin tanec*. Nevesta sa prezlieka a tancuje sa s nevestou za spevu a hudby *Na zelenej lúke kopa sena*, krstná matka vyberá do taniera peniaze na podporu mladomanželom. Po svadbe na druhý deň sa konajú *dozvuky*, ktorých sa zúčastňujú najbližší príbuzní z oboch strán.

Svadobní hostia večer pred svadbou donášajú do domu nevesty alebo ženicha svadobné koláče a ostatné drobné pečivo, zároveň i svadobné dary.

VINNÉ

Svadba a narodenie dieťaťa boli a sú najradostnejšími udalosťami v živote človeka. S meniacimi sa spoločenskými danosťami, menia sa aj svadobné úkony. Časté sú svadby s 50 svadobčanmi, s počtom 100 svadobných hostí je už veľmi honosná svadba. Ojedinelé sú svadby s 200 až 300 svadobníkmi. (Konala sa v minulom roku v rodine, kde do manželského stavu vstupovala prvá z troch dcér a to z toho dôvodu, aby povolali z mladuchinej strany všetkých príbuzných, lebo keď sa bude vydávať druhá a tretia dcéra, z ich stra-

ny pozvú len krstných rodičov, bratov a sestry.) Svadby sú organizované v reštauráciách, podnikových chatách, prípadne v kultúrnych domoch na dedinách. Len veľmi zriedkavo sa robí v „stane“ na dvore u rodičov ženicha. Vek mladomanželov v minulom roku sa pohyboval u neviest od 19-23 rokov, u ženichov od 24-28 rokov. Do stavu manželského vstúpili i vzdelaním rovnocenní partneri, na majetkové pomery sa prihliadalo v jednom prípade. O svadbe sa rodičia dozvedeli od svojich detí. Dievča oznámilo svojim a chlapec svojim rodičom. Po rozhovore na oboch stranách - aká je to rodina, kde pracuje otec, mama, sestry, bratia, kde bývajú a po predbežnom privolení zo strany rodičov, dievča oznámilo chlapcovi, kedy môžu prísť jeho rodičia na návštevu. Prišli na nezáväznú zoznámku sa po prvý raz, no po druhý raz už dohodnúť zásnuby. Pytačmi nevesty boli samotní rodičia ženicha. Po zásnubách, po trištvrtoročnej známosti sa mladí zosobášili. Svadba bola v kultúrnom dome, bolo na nej 100 ľudí. Varila objednaná kuchárka s pomocníkmi, obsluhovali dve čašníčky a dvaja čašníci. Varilo sa z domácich zdrojov (slepačia polievka, výrobky z ošipáných (2 kusy) a iné spracovanie bravčového mäsa - rezne so zemiakovým šalátom, dusené s kyslou kapustou a knedlíkom, hovädzie na šampiňónoch s ryžou, hranolkami a oblohou, plnené kapustné listy, zákusky, domáci koláč, džúsy, malinovky, ostré, víno). Všetko prebieha podľa dohôd rodičov oboch strán, t.j. čo kto zabezpečí, dodá, o čo sa postará, obidva strany prispievajú finančne i materiálne podľa pozvaných hostí zo svojej strany. Keď zo strany mladuchy príde napr. len 20 hostí, prispieva iba na nich. Pytačom je buď strýko, alebo niekto blízky z rodiny, zriedka cudzia osoba (vzdialenejší známy). Mladucha mala staršiu družičku - sesternicu a 7 družičiek, ženich mal staršieho družbu - brata a 7 družbov bratrancov a dvoch priateľov, jedného svedka z mladuchinej a jedného zo ženichovej strany. Odprosovanie rodičov bolo aj u mladuchy aj u ženicha pred

odchodom na sobáš. (Ženich bol z jednej dediny, nevesta z druhej, vzdialenej 30 km). Sobáš bol v dedine ženicha. Pred *redovým tancom* čepila mladú krstnú mať, ktorá mala funkciu „*svaški*“. Počas čepenia a chystania sa mladuchy na *redovi*, svadobčania sa zabávali na svadobných telegramoch, ktoré čítal prvý družba s prvou družičkou. Keď ich dočítali, začal sa *redovi tanec* - rozlúčka s dievčským stavom. Za tanec s mladuchou sa dávali peniaze na tanier a tancujúci dostávali kúsok torty a pohárik ostrého. Po redovom sa mladomanželia odobrali spať a svadobníci sa zabávali do 5-ej ráno. Hrala cimbalová muzika s repertoárom od čardášov cez polky, valčíky, tangá až po džez. Keď muzikanti jedli, staršia generácia spievala rôzne pomalé i žartovné zemplínske piesne. Dary preberala u ženicha jeho mama a u mladuchy jej mama. Dary sa zapisovali, aby sa vedelo, v akej hodnote sa má dar vrátiť na revanš. Najbližšia rodina dary nekupovala, ale dávala peniaze pre potreby mladomanželov od 1.000 až do 10.000 Sk. Zvykom je doniesť aj fľašu pálenky a tortu, aby bolo z čoho deliť pri výslužke na cestu domov. Do krabičky sa dávajú zákusky, časť torty, niekde aj fľaša vína alebo pol litra ostrého. (Pri stolovaní sa o nápoje stará poverená osoba „*čopnar*“).

V nedeľu po svadbe sa zišli na obed susedia, ale opäť iba tí, ktorí boli pozvaní. (Sú to tzv. „*pohlotki*“ - oni sú *uhostení* a „*svadzbenim rodičom* *še nič nepohubi*“ - nič nevyjde navnivoč.) Obsluhovať pomáha aj mladá nevesta, ktorú si kde-kto doberá na tému, ako sa vyspala... Je zase veselo, ozýva sa smiech a spev.

Sú však aj svadby veľmi moderné, kde sa rodičom pošle iba telegram so znením: „...*dovoľujeme si Vám oznámiť, že tento deň bol našim svadobným dňom.*“. Dokonca aj také, kde po zdôvodnení rodičovského nesúhlasu s daným sobášom sa dcéra pozberá a odíde z domu za nádejným ženichom. Rodičia sú menej ako vzduch a uštedrený kopanec veľmi boli. Často sa potom stáva, že klopanie na rodičovské dvere, ktoré dieťa

svojvoľne, nerozvážne pribuchlo, zostáva v jeho neskoršom nešťastí bez odozvy a nie raz končí tragicky. Zriedkavejšie čas potvrdí, že aj rodičia sa môžu myliť a prijmú s láskou neželaného zaťa, či nevestu, prípadne už svojich veľkých vnukov.

VRÁBLE

Novomanželia vo veku 22 rokov (ženích) a 21 rokov (nevesta). Povolanie elektrotechnik a vychovávateľka. Svadby sa zúčastnilo 80 hostí. Dohoda bola, aby pozvali rovnaký počet rodiny a príbuzných z oboch rodín. Rodina mala objednaného kameramana.

Sobáš bol v rímsko-katolíckom kostole v bydlisku oboch, no svadobná zábava sa konala v sále kultúrneho domu na vidieku. K dispozícii na prevoz bol objednaný autobus.

V piatok večer pred sobotňajším svadobným dňom pozvaná rodina, ale aj kolektív spolupracovníkov priniesli dary, zákusky, prípadne tortu. Najčastejšími darmi boli peniaze (asi 500 Sk na osobu), blízka rodina aj vyšší obnos, menej už elektrospotrebiče, riady a podobne. Najväčšia rodina priniesla zákusky, tortu. Po odovzdaní daru (býva to osobitne u oboch mladých) nasleduje prípitok a večera tak, ako po sebe prichádzajú hostia. Domáci zvyčajne zabalia zákusky pre deti, ktoré zostali doma a pol litra domácej pálenky.

V deň svadby pred odchodom na sobáš pýta starejší v mene mladých (opakujú jeho slová) od rodičov odpustenie a požehnanie do života:

Drahí moji rodičia!

Ja, vaša dcéra (syn) ďakujem vám za vašu rodičovskú lásku.

Prosím vás odpustite mi všetky moje previnenia.

Prosím o lásku z ktorej vyjsť nechcem a o rodičovské požehnanie.

Odobierka nevesty a ženicha mali v minulosti zaužívané ceremónie, ktoré musel ovládať starejší, oddávač, zväč na svadbu a prvý družba. Starejší (svedkovia) sú dvaja. Jeden

z rodiny nevesty (krstný otec, alebo blízka rodina) a druhý z rodiny mladíka.

Vo svadobnom sprievode na sobáš ženích kráča vpredu sprievodu s prvou družicou (sestra alebo sesternica) a mladá nevesta na konci s prvým družbom (brat, bratranec a podobne). V sprievode sú mladí (dievčatá zvyčajne dlhé šaty, kytičky už obyčajne nenesú), deti i starší mládenci majú pierka na saku, starší takisto.

Pred vstupom do sály zať zametá črepy taniera. Nevestu cez prah dverí prenesie. Kuchárka mladých ponúka lyžicou medu.

Vedľa tanečnej sály je miestnosť pripravená na stolovanie. Podáva sa jedlo (papierkáš) varené mäso s knedlami a pod. - olivrant. Potom nasleduje zábava. Reprodukovaná hudba je veľmi častá, menej už živá hudba. Striedajú sa bloky modernej hudby a pre starších aj ľudovky. Tance bývajú časovo veľmi dlhé, prestávky si zvyčajne robí každý sám. Večera býva zvyčajne o 21. hodine (alebo 22 hod.). Pred večerou sa hostia pomodlia (príp. zažela sa dobrá chuť). Podáva sa svadobná polievka, mäso s knedlou, ryžou, zabíjačkové špeciality.

Po tanci o polnoci je tanec s prezlečenou nevestou. (Voľakedajšie ceremónie zanikli.) Tanec s mladou ženou je zriedka spojený s vyberaním peňazí do misky. Novomanžel si ju „vykúpi“ väčšinou sumou v peňaženke. Svadobné telegramy sa čítajú po polnoci pri jedle (asi 2. hod. po polnoci).

Svadobní hostia sa rozchádzajú nad ránom (okolo 5. - 6. hodiny, i neskôr).

VYŠNÁ OLŠAVA

Svadba sa nekoná v pôstnej dobe.

Snúbenci chodia na prípravu k duchovnému otcovi. Rodičia chystajú prípravu. Pováčšie výdavky na svadbu delia na polovicu.

Starejší - starosta svadobný vedie svadobný sprievod k domu vyvolenej (so spevom a hudbou). Idú so *zástavou* (ozdobený stromček bielym krepovým papierom). V dome nevesty sú *prekáračky* - otázky a odpovede hádanky - ukážu najprv starú

prezlečenú ženu, až potom tú pravú. Nasleduje obrad v kostole. Pred kostolom ich zastavia susedia so zámerom, aby ich svadobčania pohostili. Robia sa rôzne žarty. Skupinka robotníkov na ceste (preoblečení) zastavia svadobčanov, že na ceste sa pracuje a ďalej nemôžu pokračovať. Výkupné - fľaša pálenky. Svadobná hostina sa koná v sále. Okolo polnoci prichádzajú „*priberanci*“, preoblečení muži a ženy s deckom na rukách, že jednu si mladý „prespal“ a druhú berie. Vznikajú prekáračky a mladý musí vytančovať aj „*prespanicu*“ aj jej matku. Inokedy prinesú do sály veľký sud kapusty a strčia do „*bečky*“ mladého, aby toto, čo je „*zakvasené*“, dobre kyslo.

Inokedy *priberanci*, oblečení chlapi ako „*pouličné šľapky*“ donesú „*nalistníky*“ - zemiakové placky s kyslým mliekom, alebo pirohy, aby mladí na svadobnej hostine nehladovali. Miska s prineseným jedlom koluje po celej sále. Každý ochutnáva, tancuje sa, spieva a všetci sa veľmi dobre bavia.

Svadobná hostina: predjedlo, polievka s domácimi rezancami, kuracie stehná alebo prírodný rezeň, bravčový rezeň, šalát, kapusta, knedle, zákusky, kávu, občerstvenie.

Na svadbu sa nosí pálenka, praktické dary a najbližší aj tortu a zákusky.

Výslužka: zákusky a kus torty.

Na *redovom tanci* sa tancuje s mladou prezlečenou za gazdinku. Každý dá na tanier peniaze. Najbližší 500 - 1000, ostatní 100 - 200 korún.

Hudba je prevažne živá - z okolia známa skupina.

Svadobná hostina trvá asi do 4,00 rána. Hostia (skalní) sa rozchádzajú niekedy až o 6,00 hod.

V nedeľu sa ide upratovať sála a hostia sa susedia. Zábava a prekáračky pokračujú do neskorých hodín.

V čase čepenia mladej starší družba tancuje s vienkom ponad fľaše. Musí byť zručný, lebo ak rozbije fľašu, platí.

VYŠNÁ SLANÁ

Príprava svadby sa začínala *vohľadmi* - pytačkami. Do domu nevesty prichádzala matka so synom opýtať sa, či dievča dáju za neho. Často sa stávalo, že sa nebolo treba ani pýtať, pretože podľa ponúknutého jedla bolo zrejme, či ju dáju alebo nie. Ak ponúkli *pankúch* - praženicu, tak áno, ak bryndzu, tak nie. Ak sa rodičia dohodli, potom dohovorili aj termín *pytanky* - zásnub a aj termín svadby. V tomto období sa dokončovala výbava nevesty, aby bolo všetko načas pripravené. Páralo sa perie do perín a ak sa tam objavil budúci ženích, musel doniesť pálenku pre ženy a na *poliatie peria*. 3 týždne pred svadbou bývali ohlášky v kostole, mladí vtedy do kostola nechodili. Týždeň pred svadbou sa robili rezance, kde sa zišli ženy z najbližšej rodiny a pri práci spievali svadobné piesne. Ženy z dediny nosili svadobnej materi na pečenie: múku, cukor, vajcia, maslo, mlieko. Celý týždeň sa pieklo. Najprv kačky z kysnutého cesta, ktoré sa rozdávali ženám za to, že doniesli na pečenie. Potom sa piekli *periace* - koláče pletené ako vrkoč, *kvaky* - záviný a *kuchne*. Zákusky a torty sa v minulosti nepiekli. Mladá nevesta už mala pripravenú partu, pierka a *prútik* pre družbu. Prútik - liesková palička asi 1 m dlhá obtočená farebnou stužkou a ozdobená mašličkami a *bombuľkami* z vlny, ktoré boli priviazané na prútik dlhšou niťou, na ktorej boli navlečené strieborné korálky. Družba sa podieľal už na organizovaní *pytanky*. Týždeň pred svadbou, v nedeľu, chodil po dedine pozývať na svadbu. Pozýval hostí tak zo strany ženícha, ako aj nevesty. Deň pred svadbou sa od nevesty k ženichovi vozila posteľ, obyčajne na voze, ktorý bol ozdobený stužkami a jedličkou. Jedličku už vopred pripravili kamarátky nevesty. Ovešali ju farebnými stužkami a na vrch pripevnili bábiku z handier. Spievali sa veselé a žartovné piesne. V podvečer sa nosili do svadobného domu dary - fľaša pálenky, 2 *periace* a ako dar buď peniaze alebo látka

na šaty, náradie a rady do domácnosti. Kmotra prinášala 6 *periacov*. Večer sa prišli s nevestou rozlúčiť kamarátky. Pod oknom jej zaspievali niekoľko svadobných piesní. Ona s niektorou ženou z rodiny poďakovala a rozlúčila sa s nimi a obdarovala ich fľašou pálenky a koláčmi. Dievky odchádzali z dvora so spevom. Podobne sa so ženíchom rozlúčili kamaráti. V deň svadby, hneď poobede, chodil družba so ženíchom pozývať mládenčov a nevesta s družičkou dievky, 2 ženy z rodiny a 2 muži zase ostatných pozvaných na svadbu. Bolo zvykom, že ženy a muži chodili pozývať aj viackrát, často sa stávalo, že ak pozvali len raz, tak dotyční neprišli. Samotná svadba začala tým, že do domu nevesty prišiel družba s *prútkom* a veľkou vidličkou opýtať sa či už môžu *prísť vo svaty* - hovorilo sa tomu, že *prišiel po pečienku*. Na vidličku dostal štvrtku koláča a kus mäsa. Potom sa už od ženicha pohol sprievod na čele s muzikou do domu nevesty. Ženich išiel s družicou zo svojej strany. U nevesty sa pred dvere zoradili dievky, ktoré vyjednávali, za koľko nevestu dajú. Príchodzích vítali: „*Vitajte, vitajte spoza Tisy lude, vy ste prišli v kabanicach, surovicach a my v kabatoch.*“ Ak ženich zaplatil, pustili svadobčanov dnu. V izbe sa zväčšovali starejší a hostí usadili k stolom. Ponúkli ich pálenkou a jedlom, ale len veľmi nakrátko. Potom ženichov starejší pýtal, aby priviedli nevestu. Najprv priviedli veselú, ktorá sa všelijako líškala, že je ona tá pravá. Aj ak tú odmietli, ukradla zo stola koláč a fľašu pálenky, ktorá tam bola nachystaná. Naposledy priviedli nevestu. Starejší sa opýtal, či je rozhodnutá ísť za ženicha a potom už nasledovalo poďakovanie rodičom za výchovu - *odpytanka*. Ďakoval aj ženich. Svadobná mať odovzdala starejším, družbovi a muzikantom na basu šatky, ktoré si pripevnili na odev. Už sa mohol zoradiť svadobný sprievod. Na čele išli hudby, potom chlapi, nevesta s družbom a ženich s družicou, ostatné družice s družbami a ženy s deťmi. Rodičia na sobáš do kostola nechodili. Po sobáši vyšli všetci von,

zostala tam len nevesta so ženami z rodiny - išla na vacku. Všetky kľáčali okolo oltára a pán farár jej dával naučenie do života a zaväzoval ju, aby chodila do kostola a privádzala so sebou aj manžela a neskôr deti. Počas sobáša sa pred kostolom rozprúdila veselá zábava, muziky vyhrávali a tancovali všetci, čo sa prišli dívať. Ženy a muži z rodiny mladomanželov ponúkali pálenkou a rozdávali koláče. Po celý čas sa strieľalo. Nepozvaní muži zostrojili z vozového kolesa zvláštne zariadenie, na ktoré položili handrovú bábiku, zapriahli kone a chodili po dedine. Jeden mal v plachetke piliny a rozsieval ich po ceste. Zo sobáša išli všetci svadobčania do domu ženicha. Tu ich pred dverami čakala ženichova matka, ktorá privítala nevestu medom a cukrom. Nevesta jej povedala *dekovanuku*. Hneď ako sa hostia pousádzali, tancovala nevesta svoj prvý *nevestičký tanec*. Starejší vzal tanier, zaklopal naň lyžicou a vyvolával: Čia nevesta. S mladuchou tancovala len ženichova rodina. Hostia od nevesty sa pomaly poberali späť do jej rodičovského domu, kde pokračovala svadba bez mladomanželov. Keď sa už chystala svadobná večera, išiel družba do nevestinho domu po dary. Niekoľko žien vzalo 6 *periacov*, obyčajne od krstnej matere a spolu s ňou prišli do ženichovho domu. Koláče odovzdali starejšiemu s vinšom:

*Kralovna zo Saby po svete chodila,
kežd'emu kralovi darunky nosila.*

Tieto ženy zostávali u ženicha na večeru a usadili ich na čestné miesto. Večera pozostávala z kuracej polievky s rezancami a vareného mäsa s chlebom. Po večeri rozdával starejší hosťom kusy koláča, ktoré doniesli ženy. Každá pozvaná žena si doniesla na svadbu vyšívanú servítku a do nej balila koláče. Neskôr sa ešte podávala kapusta. Pred polnocou išiel družba do domu nevesty po ženy, aby prišli na *zavijanku*. Vydaté ženy so spevom sa poberali k domu ženicha. Nevestu odviedli do komory alebo k susedom. Pri *zavijanke* bol len družba,

ktorý sa trikrát pýtal nevesty, či jej môže vienok sňať, alebo hlávku sňať. Keď jej vzal veniec na vidličku, odišiel. Ženy nevestu vyzliekli zo svadobného rúcha a obliekli jej pestrofarebnú kašmírovú sukňu, zásteru, madeirové oplecko a zamatový kabát - lajblík. Na hlavu jej položili krásny čepiec z farebnej paličkovanej čipky. Spievali pri tom veselé svadobné piesne. Na *zavijanie* nevesty mala právo krstná mať a ak to nevedela, tak žena na to určená. Kým prišiel ženích, nevestu skryli a namiesto nej sa mu predstavila iná. Tvrdila, že ona je tá pravá a aj dieťa s ním už má. Napokon mu odovzdali mladuchu. Všetci prišli do svadobnej izby a tu po druhý raz tancovala nevesta *nevestický tanec* a opäť len s rodinou ženícha. Posledným tanečníkom bol ženích. Spolu odišli aj s jeho matkou do komory, kde si prepočítala vytancované peniaze. Určitú čiastku dala primášovi muziky. Teraz sa už poberala do rodičovského domu spolu s manželom, družbom a všetkými ženami, ktoré ju prišli *zavíjať*. Opäť tancovala *nevestický tanec* s celou svojou rodinou. Keď odišla počítať peniaze, ženy si vzali do rúk sviečky, začali so zapálenými tancovať v kruhu a spievať tie najneslušnejšie pesničky. To bola *ukladanka*. Muži im ich chceli zhasiť a bolo z toho veľa veselosti. Mladí odišli spať a svadobčania sa ďalej zabávali, často až do bieleho rána. Ráno sa išlo od nevesty k ženíchovi s *friščikom* a *kopať pec*. V sprievode boli mladomanželia, rodičia nevesty a svadobčania, ktorí ešte mohli a vládali ísť. Chlapi niesli čakan, *gracu*, motyku na kopanie pece a rodičia dary pre novú rodinu. V ženíchovom dome obdarovala nevesta svokrovcov, starých rodičov, súrodencov a krstných rodičov darmi. Spravidla to boli látky na šaty a košeľe. Zábava ešte pokračovala, niekedy aj do poludnia. Dnes sa už krojované svadby u nás nerobia, bývajú v kultúrnych domoch alebo v reštauráciách. Zachovalo sa ešte ďakovanie za výchovu a *zavijanka* a *ukladanka*. Ani ľudovú hudbu v našom okolí na svadbách nevidáť, čo je podľa mňa najväčšia škoda. Ešte chcem do-

dať, že počas zásnub - *pytanky*, chodili ženy pod okno nevesty *trepáť hrnce* a spievať. Zato ich ponúkli pálenkou a koláčmi.

VÝŠNÝ HRUŠOV

Svadby v našej dedine nie sú veľmi svojrázne. *Odpytovanie nevesty* alebo *odobierku mladomanželov* podľa okolností uskutočňuje starejší svadby. Sprievod do kostola tvoria: prvý družba s nevestou, mladoženích s prvou družičkou, družbovia, družičky, rodičia, ostatná rodina. Na svadobnej hostine za prvým stolom sedia mladomanželia, rodičia, krstní rodičia, kmotrovci. Družbovia a družičky sedia spolu, taktiež rodina nevesty sedí spolu, ako aj rodina ženícha spolu. O polnoci je *redový tanec*, kde s nevestou tancujú skoro všetci svadobní hostia, kde po dotancovaní za peňažitú hodnotu dostanú kúsok novomanželskou torty a pohárik pálenky. Svadobná hostina trvá do rána, kým hostia vládzu tancovať.

ZÁKAMENNÉ

Priebeh svadby - 6. 6. 1998

Pytačky sa konajú 2-6 mesiacov pred svadbou. Chlapec príde s rodičmi do rodiny dievčaťa, odovzdá kyticu svojej vyvolenej aj jej matke a pýta si ju za ženu. Potom jej daruje snubný prsteň a všetci sa dohodnú na dátume svadby, mieste a pod. Piatok večer (deň pred sobášom) - u oboch rodín je veľa ľudí, ktorí nosia dary. Večer (21,00) ide dievča so svojou družinou (slobodní) do rodiny chlapca, prinesie mu košeľu. Najskôr mu ponúka starú, ktorú družbovia vopred ozdobili, postrihali, vymaľovali... Tú si chlapec oblečie pred všetkými. Ak sa v takej ženiť nechce, pýta si lepšiu. Vtedy dostane od dievčaťa pravú - sobášnu, pekne zabalenú, ktorú už neskúša, ale zaplatí za ňu toľkými fľašami pálenky, o koľkých sa dohodne s rodinou dievčaťa. Mladí sa teda jednú, smejú, bavia a spievajú. Keď sa dievča a družbovia vrátia, príde do domu nevesty chlap so svojou družinou, prinesie staršiu topánku a hľadá dievča, ktorému topánka patrí, t.j. svoju snúbenicu. Opäť sa platí pálenkou, piesňami.

Obe rodiny sa potom do rána bavia a hostia.

Sobota: hostia sa schádzajú u rodiny nevesty a ženicha. Ženich dostane doma požehnanie od rodičov a krstných rodičov a všetci sa odoberú do domu nevesty. Ženicha vedie prvá družička. Dvere nevestinho domu sú zamknuté, takže ženichov starosta (starejší) musí búchať a kričať, prečo prišli. Vitajú ich pohárikom pálenky, koláčom a spevom. Ženicha usadia pred hostí a prvý družba mu privedie nepravú (falošnú) nevestu (preoblečená iná žena, príp. muž). Keď odmietne aj druhýkrát, privedú mu skutočnú nevestu, ktorá mu pripne pierko a on jej dá kyticu. Všetci sa spoločne pomodlia. Potom dajú rodičia požehnanie snúbencom kľaciacim na kabáte prvého družbu, pričom sa niekde spieva pieseň:

*Žehnajže ma mamko,
pravou rukou na kríž,
veď už posledný raz
na môj vienok hľadiš.*

Potom sa všetci odoberú do kostola. Ženich sa vieze so svojou družičkou v inom aute ako nevesta a jej družba. V takejto zostave prídu až pred oltár, kde prebieha svätá omša so sobášom. Po sv. omši novomanželia pred kostolom prijímajú gratulácie. Odoberú sa do svadobnej sály, kde ich pred dverami víta čašník: najskôr pohárom vody, potom lyžičkou soli (*aby zdraví boli*), nevestu lyžičkou červenej papriky (*na červené líčka*) a ženicha korením (*aby ho začal jazyk štipať, keď bude pálenku chlípať*). Na koniec si pripijú vínom a ženich musí pozametať črepy z pohárov, ktoré sa rozbiť na znak šťastia. Potom ženich na rukách odnesie nevestu až k stolu. Prvé jedlo - polievku - jedia novomanželia jednou lyžicou z jedného taniera. Potom sa rozprúdi zábava. O polnoci si novomanželia sadnú na dve stoličky do stredu sály, kedy prebieha *odčepčenie*.

Jeden určený človek sa opýta nevesty:

*Milá nevesta, čo si dáš, vienok sňať
alebo hlávku sťať?*

Ona odpovie:

Hlávku sťať.

Toto sa opakuje aj druhýkrát, kedy už ďalší človek „brúsi nôž“. Za každou odpoveďou sa spieva:

*Parta moja, parta, zelený veniec,
už ti je, nevesta, už ti je koniec.*

Tretíkrát nevesta odpovie: „*Vienok sňať*“, kedy jej prvá družička dáva dolu vienok (alebo inú ozdobu z vlasov) a ženichovi odoberie pierko. Novomanželov chlapi vydvihnú na stoličkách vysoko dohora, kde sa pobožkajú a pripijú si. Potom sa vyhlási sólo pre novomanželov, kedy si všetci svadobčania s nimi zatancujú postupne v kruhu. Po tanci sa čítajú telegramy a zábava pokračuje až do svitania. Najbližšia rodina sa „svadbuje“ ešte aj v nedeľu v domoch nevesty a ženicha.

Úryvok piesne, keď sa rodina odoberá z domu nevesty do kostola:

*Tichý vietor po doline povieva,
už sa dievča od mamičky odberá.
Odberá sa od mamičky, od svojej
a už ide ku mamičke, ku družej.*

Úryvok piesne, keď je mladý pár vydvihnutý na stoličkách:

*Aká je to pekná ruža,
keď pobožká žena muža,
ešte krajší je tulipán,
keď pobožká aj mladý pán.*

ZÁVAŽNÁ PORUBA

Svadby v našej obci sú celkom jednoduché. Rodina ženicha príde na autách (autobuse) do domu nevesty, tam starejší vypýta mladuchu, potom sa svadobný sprievod odoberie do kostola. Mladý pár ide k fotografovi a svadobná hostina sa koná v reštauračnom zariadení, alebo na chate, obyčajne pri reprodukovanej hudbe.

O polnoci sa mladucha preoblečie (*venčekový tanec* sa koná zriedkavo, lebo svadobní hostia už mladých obdarovali, najčastejšie peniazmi v obálke, aby si kúpili čo potrebujú).

Nákklady na svadbu sa hradia zo ženichovej

i mladuchinej strany podľa počtu pozvaných hostí. Veľmi zriedkavo sa stane, že svadobníci pozvú miestnych *folklorníkov*, aby v krojoch a so všetkým čo k tomu patrí, očepčili mladuchu.

ZEMPLÍNSKA ŠIROKÁ

Svadby v súčasnosti sú vedené moderne. Staré zvykoslovia starosta v súčasnosti sústreďuje do jedného celku.

ZLIECHOV

Mladý zať mal spravidla 25 rokov a mladá nevesta 20 rokov. Svadby sa robili na polovicu. Polovicu nákladov dávali rodičia mladého a polovicu rodičia mladej. Pozvaní boli súrodenci, krstní rodičia, tety, ujovia, krstné deti, stryné a strýcovia, bratranci a sestrenice, kamaráti a kamarátky. Mladý zať išiel pre mladú nevestu s hudbou. Dvere boli zamknuté. Búchali na dvere a hovorili, že *im uletela holubica a zaletela práve do ich domu, aby im ju vydali*. Potom si niektoré zo starších žien prehodili bielu plachtu cez seba a predstavili ich mladému ako nevesty, čo mladý zať žartovne odmietol. Na tretíkrát mu predstavili nevestu. Mladý zať jej podal kyticu a pobožkali sa. Po tomto išli *odpytovať od rodičov*. Po *odpýtaní* im rodičia urobili rukou na čele križik a pobožkali ich. Potom sa zoradil sprievod a išli do kostola. Na čele sprievodu išli starí svaty, ktorí boli aj svedkovia. Mladý zať sa viedol s prvou družicou z pravidla slobodnou sestrou mladého a mladá nevesta s prvým družbom (slobodným bratom). Za nimi išli deti a potom ostatná rodina. Ako jedlo sa na úvod podávalo po prípitku, kedysi jelítka, tlačienka, dnes šunka s oblohou, potom v časovom odstupe išli 3 chody jedál. Po druhom jedle sa *vyberalo do venca*. Potom sa čítali telegramy. Svadba sa voľakedy konala v domoch mladého a mladej, dnes sa koná v kultúrnom dome, resp. v reštauráciách. O polnoci dával prvý družka s prvou družicou neveste veniec z hlavy dole. Po sňatí venca bolo sólo pre mladý pár. Počas tanca sa utvoril kruh okolo mladých a postupne sa v tanci s mladými vystriedali všetci

svadobníci. Po tanci sa mladá nevesta išla prezliecť. Kedysi niekedy aj dnes do kroja alebo do civilných šiat. Po návrate sa spievalo:

*Na našej lúke kopa sena,
už je z našej nevesty pekná žena.*

Opakovalo sa sólo ako po sňatí venca. V minulosti svadba začínala *nahovárkami* zvyčajne cez fašiangy. *Nahovárky* robil krstný otec mladého s mladým a krstnou materou. Títo priniesli bielu *babu* upечenú (*radostník*) a fľašu. Na *nahovárkach* dohodli termín svadby. Pred svadbou vo štvrtok večer chodili družbovia pozývať rodinu. Družbovia mali na klobúkoch mašle. Na valaškách mali vyšívané ručníčky, ktoré im priviazala mladá nevesta. Chodili so spevom. Svadobné jedlo pozostávalo z bielej baby zemiakovej baby, huspeniny, krupicovej kaše, slepačej polievky s veľkými rezancami. Pálené spravidla používali čistý *kvit* riedený vodou a cukrom alebo medom. Keď prichádzali mladí z kostola, vo dverách ich čakala matka mladého a dala im na lyžičke med, *aby boli na seba po celý život sladkí, ako ten med a usilovní ako tie včielky, čo ho naznášali*. Najskôr sa išlo z kostola k mladej na hostinu, potom k mladému a potom do sály na muziku. Z muziky išli každý spať do svojho domu. Ráno starí svaty a svatovské, mladý zať a jeho rodina išli k mladej, aby si ju mohol mladý zať odvieť do svojho domu. U mladej bola v tej dobe celá rodina. Mladá nevesta stála na schode na *poval* v pitvore. Keď prišiel mladý k nej, bila ho trieskami a hodila do neho *cipolek*. Jeho rodina spievala *Pod dolu s povala*. Ona zišla a začala sa hostina. Dali sa na stôl 3 oldomáše (gazdovský, mládenecký a stav manželský). Tieto starý svat žehnal. Po žehnaní si šikovnejší tieto oldomáše rozobrali. Mladú nevestu išli do komory *zaviť* a rozplieť vrkoč. Keď jej družba rozpletal vrkoč hovoril: „*Ja ti tento vrkoč rozpletam, zdravia šťastia ti neujsmam.*“ Potom jej dali na hlavu *podviku* a začali spievať *Na našej lúke kopa sena...*

Prvý ju privítal mladý zať. Cez *fertochu* jej podal peniaze a k sprievodu sa pripojila aj ostatná rodina. Mladej dali na chrbát košík s darmi pre mladého a jeho rodičov (dary tvorili zvyčajne *fartucha* pre svokru, vyšívaná košeľa svokrovi, dar pre mladého a na spodku koša koláč „*radostník*“). Mladá nevesta vyšla na stôl, zatočila sa na stole, *aby ukázala ako sa bude zvrátať po dome*. Mladý zať ju zložil zo stola a starý svat na pokyn matky rozdal dary. Radostník sa rozkrájal a každý z prítomných si z neho zobral domov. Družbovia zobrali posteľ a truhlu, široké mladej zobrali periny a išli k mladému so spevom *Ej, ďakujem Vám mamulienka moja*. Mladý zať zaďakoval rodičom mladej za výchovu a svadba končila u mladého stlaním postele...

ZOHOR

Svadby okolo roku 1900 sa konali doma, lebo vtedy ešte neboli zriadené svadobky. Trvali 3 až 3 dni. Väčšina obyvateľov sa zaoberala roľníctvom, takže každá rodina mala i svoj statok. I chudobnejší si chovali kravy, ale tí veľké svadby nerobili, asi 30 ľudí. Bohatší volali od 80 do 120 ľudí. Stávalo sa, že rodičia, keď už mali dievku na vydaj, pozerali, ktorý chlapec by sa im na hospodárstvo hodil, či je robotný a nejaký majetok do domu priniesie, tak neraz i namlúvali, ale väčšinou sa mladí brali z lásky. Môj brat sa zaľúbil do chudobného dievčaťa, čo by rodičom ani tak nevydalo, ale celej rodine sa nechcelo robiť, len sedeli na dvore a vyhrávali na gramofóne a tak prišli aj o to, čo mali. Ale mama sa *postrojili*, že keď si ju zoberie, ani sliepku na svadbu nezarežu. Ale brat si *zbraniť* nedal, nevesta sa k práci prispôsobila a tak si ju i rodičia obľúbili a 120 ľudí volali na svadbu. Rodičia patrili medzi najbohatších sedliakov v dedine. Boli nábožní, dobrí hospodári, mali 24 hektárov zeme a dva domy.

Každý, kto mal na vydaj dievku alebo chlapca na ženenie počítal s tým, aby mal aspoň 20 sliepok na zabitie. Odkladali vajička na pečenie (1000 kusov), staršiu kravu

zabili alebo išli na jarmok do Malaciek nejakú lacnejšiu kúpiť. Chovali ošípané, jednu (80 - 120 kg) zabili dva dni pred svadbou. Ženy mali na starosti šaty pre nevestu a všetko čo ku kroju patrilo. Vrchné šaty kupovala väčšinou krstná mama ako *vienok*. Mama mala starosť zohnať všetko k pečeniu, obstaráť kuchárky, zrátať koľko hostí sa bude volať a otec mal na starosti mäso a víno. Vypožičal si od hostinského bečky a jeli na voze koňmi do Pezinka alebo do Jura pre víno. Na osobu sa počítalo 3 l, to muselo byť dosť aj na svadbu, na vísušky i na tance. Pieklo sa celý týždeň, kde ženy pomáhali z rodiny. V rokoch 1900 i neskôr sa piekli väčšinou *cauty*, orechovníky, makovníky, trdelník, *gugle*, syrové osúchy, *brány* a až neskôr 5 druhov zákuskov, nie ako teraz aj 30 druhov a 30 torty. Chlapi vopred pripravili k svadbe dostatok dreva, lebo koláče sa piekli v peciach, ktoré boli v každom dome a tiež do murovaných šporákov, keď sa svadba konala vo fašiang bolo zima, muselo sa prikladať do šporáka.

Ženy z dediny už celý týždeň pred svadbou podporili a to priniesli 20 vajec, 1 kg cukru, 4 *vitela*, hrnek masti, kýbel mlieka, smetanu, syr, z rodiny i pod pazuchu sliepku. Týždeň pred svadbou chodili dvaja družbovia zo ženíchovej strany volať svoju rodinu a z nevestinej strany svoju rodinu. Prišli si chlapi *pre cajdunk*, koho majú volať. Dostali pierko na kabát z rozmarínu a mašličkou a liter vína, aby lepšie výskali. *Juchuchú, juchú - ej ju*. Podľa výskania už ľudia vedeli, že idú (1950) družbovia zvolávať na svadbu. Ale aj tri týždne pred svadbou boli ohlášky v kostole. Družbovia prišli do domu, zaklopali, pozdravili a prvý družba povedal:

Nemajte nám za zué, že sme do vašeho príbytku vstúpili, není to z vůle naši ani z vaši ale z vůle Pána Boha. Proto Vás prosí svadebný otec, muadý ženích aj nevjesta, aby ste sa ponížili a do jejich příbytku stúpit ráčili a to v úterí 11 júný.“ Druhý družba povedal: „Ked budete svojich synků ženit a cěrky

*vydávať a nebudú sa vám mocit
odpuaciť, nech vám to pánbú odpuaci.
Ženich z nevjestú vás ešte raz žiadajú,
aby ste na jejích svadbu isce došli a ich
rozveselili.*

Rodina odpovedala:

Áno, rádži dondeme.

Nedá sa všetko do podrobna opísať, lebo toho je veľa. Rozhodla som sa že napíšem knihu, všetky zvyky v obci, kroje, ako sa voľakedy žilo a veľa iných vecí o obci Zo-hor, čo nikto nevie z ľudí tak opísať, lebo ja som si robila poznámky už v 13 rokoch, mám 10 husto popísaných písaniek, čo som od starších ľudí počula a tak z toho vyberám a napíšem asi 130 stranovú knihu, kde sú k článkom i fotografie, ale neviem či to budem schopná všetko zariadiť, lebo sa z domu nevládzem pohnúť. Keď sa svadobníci v dome schádzali, každý medzi podvo-jami pozdravil:

*Nechau vás Búh nebeský pozdravíť, aby
ste sa dobre míváli a naňho
nezapomínali.*

Odpoveď:

Nezapomíname.

Podávalo sa krajíc *gugle* a do hrnka varené víno. Bolo *pýtanie nevesty*. Najprv družba priviedol maškara, potom družičku a nakoniec nevestu. Mladí sa na kolenách odprosili rodičom a tí im dali rodičovské požehnanie, krížik na čelo. Nevesta bývala do roku 1950 oblečená do kroja v zelenom venci z rozmarínu upletený. Do kostola išla s družbom, ktorý niesol panoš. Nevesta mala v ruke jablčko s rozmarínom a mašličkou, ktoré keď prišla do kostola položila na oltár na znak poctivosti. Ženich bol tiež v kroji, viedol sa s družičkou, ktorá mala tiež kroj. Nevesta, keď išli okolo oltára, stúpila ženichovi na prsty, *aby bol pod papučou*. Z kostola sa viedli nie podpazuchy, ale kapesníkom, ktorý držal každý za rožek. Poľovníci strieľali a padla poznámka - *tá sa už guli nebojí*. Po sobáší sa podávala hovädzina, polievka aj so sliepками, chrenovica,

typické zohorské jedlo, k tomu hovädzie na vínovej šťave. Potom sliepky, ryža, oharky kvasené, potom pečienka, šalát zemiakový. O 8 hod. bol *vínek*, čo pýtala družička, ktorá chodila okolo stola s tanierom. Po *vínku* prišli mládenci pýtať tanec:

*Postoj muziko, postoj málučko,
nech ja promúvim jedno suovíčko.*

*Jedno lebo dve
bude to dobre lebo zle.*

*My za zohorské panny a muádecnú
sme vás došli požádat o par tancú.*

*Či to bude v šeňku alebo venku,
o pohár vína a muadenské,*

može to bit aj demión

a kus kuoáča jak mlynské koleso

a kus masa, jak Lábske jazero.

A včil muziko hraj.

Asi o 22 hod. sa išlo do *šeňku* na tance, kde mala nevesta sólo. Po tancoch sa v svadobnom dome podával guláš a tancovalo sa a spievali sa pesničky. Na druhý deň bolo *stínanie kohúta*. Na klátku mu utáli hlavu, to znamenala výstraha pre ženícha, že už je koniec slobody a nebude chodiť po susedových sliepkach. Na voze sa *jelo* neveste pre výbavu hudbou cez dedinu. Na voz naložili truhlicu, skriňu, poštare, *duchnu*, šatstvo, *vlnák*, *vlnáčky*, *kacabaje*, *puachtu k smrci* konopnú a i. A *jeli* za nevestu. Pred domom sa všetko predávalo, ale peniaze i tovar ostali neveste na *kolebku*. Na svadbách bývalo veselo. Od ženícha začali hrať muzikanti pesničku na želanie, potom neveste a tak to išlo do kola. Muzikantov odmenili peniazmi.

ŽALOBÍN

Mladý pár sa pred svadbou schádza niekoľko mesiacov, 1 rok, 2 roky a pod. Poprvýkrát sa do svokrovcov ide vtedy, ak je to už vážne. Tam sa dohodnú na podmienkach svadby. Na východe sa tomu hovorí *dokladanky*. Svadba sa organizuje počas celého roka okrem adventu, pôstu a na dedine je starý zvyk, že v máji sa svadba nerobí. Že *vraj to zle dopadne*. Deň pred svadbou družičky ozdobujú sálu, *zavíjajú pirka* pre

svadobčanov a družbov. Pred sobášom mladí chodia na nábožné nauky, kde ich p. farár poučuje, ako sa má žiť. Svadba je v sobotu. Začína sa o 14,00 hod. u mladého. Tam príde aj živá hudba. Odtiaľ sa mladý vyberie po mladú. Ide ju vypýtať od rodičov. Pred domom, dverami musí vyplatiť mladú, napr. fľaškou pálenky. Ináč ho dnu nepustia. Potom sa zidu hostia v jednej izbe. Prichytné sú 4 stoličky pre všetkých rodičov. Aj keď niektorý rodič chýba, stolička je vždy tam. Oproti sediacim rodičom je na zemi položený koberec - tkaný. Za ním stoja mladomanželia. Začína *odobirka*. Kľakne mladucha pred každého z rodičov a prosí o odpustenie: „*Mamičko moja ďakujem Vám za všetko a odpuste mi viny*“. To isté urobí aj ženich. Medzitým číta starejší, ktorý má za pásom *ucirák odobirku*, kde spomína v náboženskom i spoločenskom duchu nový život a čo to všetko pre novú rodinu znamená. Keď to skončí, zaspieva sa:

*Klikaj Marčo klikaj
na biľu lavočku
a tak ty odpytuj
svoju mamočku.
Svoju mamočku
i calú rodzinočku,
klikaj Marčo klikaj
na biľu lavočku.*

Rodičia sa vtedy postavlia a dajú mladým požehnanie v podobe krížika na čelo. Potom sa spolu odoberú a idú do kostola. Ide mladá so starším družbom a mladý so staršou družičkou. Prídu až pred oltár. Tam sa vymenia a začína slávnostná svadobná omša, ktorá je zavŕšená nasadením zlatých prsteňov a bozkom. Potom pri vychádzaní z kostola sú už len gratulácie. Po omši sa idú mladí fotiť aj s najbližšou rodinou. Ostatní svadobní hostia idú do sály. Tam sa usadia a čakajú na mladý pár. Keď prídu do sály, víta ich majiteľ so šampanským. Musia ho vypiť a rozbiť tanier. Mladému sa dá do ruky metla - zmeták a všetko musí pozametať. Potom si sadnú za predný stôl. Vedľa sedia rodičia a krstní rodičia,

najbližší. Na stole je prípitok. Uchopí sa ho starejší alebo starší družba. Povie niekoľko slov a prípitok vypijú. Začína sa zábava. Hudba vyhlási *družbovský tanec*. Družičky pripínajú družbom *pokrejký* a inkasujú 50,- Sk za jednu. Zábava pokračuje. Neskôr sa pozýva aj p. farár. Keď príde, podáva sa domáca slepačia polievka. Pred polievkou sa začne farár modliť. Keď skončí, môže sa jesť. Modlia sa všetci spoločne nahlas. Podávajú sa 4 chody. Obložené misy, koláč, polievka kuracia, pečené kurča, ryža, zemiaky, pečené mäso, kapusta, knedlik, rezeň, zemiakový šalát, *holúbky*, guláš. O polnoci sa mladá ide prezliecť zo svadobných bielych šiat do farebných. Oblieka ju staršia družička. O 12,00 hod. sa začína *redovi*. Na parket prichádza mladá a starší družba. Hudba hrá.

*Redovi še začína,
redovi še začína
starši družba začína.*

Takto to pokračuje otec, matka, krsna, krsny, tety, ujovia, svokrovci, družbovia, družičky. Nakoniec si príde po mladú ženich. Uchytí ju od družičiek, dvihne si ju na ruky a ujde s ňou preč. Niekedy sa stáva, že mladá sa stratí a ostatní ju hľadajú. Nastáva svadobná noc. Zábava pokračuje. Po *redovom* sa čítajú telegramy. Číta ich starší družba a staršia družička. Po *redovom* každý ide k stolu, vypije pohárik, dostane kus torty, ale s tým, že dá do taniera aspoň 500,- Sk. Peniaze, ktoré mladá dostala, sú jej majetkom, lebo si ich vytancovala. Svadba sa končí nad ránom. Pokračuje v nedeľu, kde sa pozývajú susedia a kuchárky, prípadne spolupracovníci. V tento deň už obsluhuje mladá nevesta spolu s mladoženichom. V tento deň sa vyberá aj na kostol. Potom sa ide na faru aj so zákuskami, fľašou. Hostia zo svadby dostanú výslužku v podobe zákuskov a niekde i fľašu. Svadba končí tak, že mladý pár ide tam, kde sa dohodli. Buď do svokry alebo ostáva doma. Ako to všetko dopadne, nikto nevie. Nechajme sa prekvapiť, ale dúfajme, že dobre.

POHREB

BÁTOROVÁ

Štefan Ď. umrel 4. 11. 1998. Umrel doma, mal 74 rokov.

Po skonaní umretého poumývajú octovou vodou, ktorú potom zakopú do zeme. Po oblečení a prehliadke lekárom bol prevezený do domu smútku. Po dva večery sa chodia príbuzní aj ostatní občania do domu smútku modliť. Zastieranie zrkadla a zastavovanie hodín sa v minulosti konalo. Od roku 1994, kedy bol postavený dom smútku, sa tieto úkony nekonajú. Oznamy úmrtia sa konajú návštevou ústne, vzdialenejšej rodine telefonicky. Smútočné oznámenia a telegramy nie sú zaužívané. Za zomrelého sa denne zvoní 4-6 krát. Na príprave pohrebu sa podieľa najbližšia rodina. Pred pohrebom sa požiadajú - určia osoby na určité úkony, napr. kto bude niesť truhlu, zástavu, kríže, vence. Každý pohreb je spojený so zádušnou sv. omšou, ktorá býva pred pohrebom. Počas pohrebu sú zapálené vedľa truhly dve veľké sviece a ak umretý bol v ružencovom spolku, 15 žien drží v ruke počas pohrebu zapálené sviečky (v opisovanom prípade tomu tak nebolo).

Od domu smútku ku hrobu ide sprievod nasledovne: vpredu ide žena s kostolnou zástavou, za ňou ženy, dievky s vencami, potom dvaja miništranti s krížmi, na ktorých sú priviazané biele vreckovky, p. farár a organista. Za nimi nesú truhlu 4-6 muži, za ňou ide najbližšia rodina a ostatní prítomní. Pohreb aj sv. omša sa odbavuje v reči maďarskej. Na požiadanie aj v reči slovenskej. Po úprave hrobu p. farár odchádza. Najbližšia rodina potom trikrát obchádza okolo hrobu a pri poslednej obchádzke pobožkajú na hrobe kríž. Sústrast' prejavujú známi, priatelia po pohrebe na cintoríne. Kar sa konal v dome nebohého, na ktorom sa zúčastnila blízka rodina. Podávalo sa: gulá-šová polievka, vyprážané mäso, pagáče.

BEŇUŠ

O tom, že niekto zomrel, sa dedina dozvedá na základe zvonenia. Úmrtia sa oznamujú v obecnom rozhlase - smútočným oznámením. V niektorých domácnostiach sa zastavia hodiny a zastre sa zrkadlo. Občianske pohreby sa nekonajú. Pohreby sa konajú v kostole a potom pokračuje pohreb v dome smútku.

BERNOLÁKOVO

Dňa 30. októbra zomrel nečakane otec troch dcér v práci vo veku 52 rokov. Pred pohrebom po večeroch sa konali v dome mŕtveho modlitby za zomrelého. Zariaďoval sa pohreb. Termín pohrebu sa dohodol s pánom farárom na rímskokatolíckom farskom úrade. Smútočné oznámenia sa u nás dávajú do obchodov a do vývesnej tabule na cintoríne. V deň pohrebu Zbor pre občianske záležitosti oznámi občanom v krátkej smútočnej relácii kto zomrel, v akom veku, kedy sa koná rozlúčka a vysloví celej smútiacej rodine hlbokú sústrast'. Pol hodinu pred pohrebom bola otvorená rakva v dome smútku, kde sa so zosnulým prišli rozlúčiť rodina, priatelia a spolupracovníci kropením so svätenou vodou. Pohreb sa začal svätou omšou, po nej bola rozlúčka so zosnulým. Potom sa vyniesla rakva pred dom smútku, zaradila sa rodina a ostatní smútoční hostia a sprievod sa pohol za zvukov smútočnej hudby k hrobu. Nad hrobom predniesol farár modlitbu a spolupracovník sa rozlúčil prejavom. Po pohrebe sa konal kar. Po príchode hostí na kar sa predniesla modlitba za zosnulého a po nej prípitok na pamiatku zosnulého. Podávali sa rezne so zemiakovým šalátom, káva a nealkoholické nápoje. Člen rodiny predniesol na záver krátky prihovor a poďakoval všetkým, ktorí sa prišli rozlúčiť so zosnulým. Prejavý sústrasti smútoční hostia prejavili rodine po uložení rakve do hrobu.

Občianske pohreby organizuje ZPOZ pri Obecnom úrade v Bernolákove:

- Oznámenie o úmrtí je vyvesené na frekventovaných miestach obce, v obchodoch, vo vývesných skrinkách, na cintoríne.

- Zbor pre občianske záležitosti vysiela v deň pohrebu reláciu v miestnom rozhlase.

- Občiansky pohreb organizuje ZPOZ v spolupráci s pozostalými a správcom cintorína.

- Rakva so zosnulým je v dome smútku otvorená pol hodinu pred smútočným obradom. V obradnej miestnosti znie smútočná hudba z magnetofónu. Po presunutí rakvy do obradnej siene hrá organistka smútočnú hudbu, ktorou sa smútočný obrad otvára.

- Príchod členiek Zboru je podfarbený smútočnou hudbou, ktorá pokračuje počas recitácie.

- Po recitácii spievajú členky zboru pieseň *Cintorín*.

- Odznie prvá časť smútočného prejavu, končí opísaním života a práce zosnulého.

- Organistka spieva pieseň *Ave Mária*.

- V druhej časti smútočného prejavu s hudobným podfarbením sa rečník odoberá od pozostalých menom zosnulého a končí úryvkom z básne.

- Organista hrá smútočnú hudbu, neskôr podfarbuje.

- Báseň.

- Členky Zboru spievajú pieseň *Zbor Židov*.

- Po ukončení obradu rečníkom odchádza smútočný sprievod na čele s účinkujúcimi k hrobu, príp. k vozidlu, ktoré odváža zosnulého do krematória. Z reproduktorov znie smútočný pochod.

Pri hrobe odznie recitácia, krátka rozlúčková reč a poďakovanie v mene pozostalých za účasť na rozlúčke.

BOBROV

Bobrov je katolícka obec, preto sú u nás pohreby kresťanské. Máme v obci dom smútku, kde je nebožtík uložený. Keď niekto zomrie, odzvoní umieráčik, ak je to žena 2x, muž 3x a potom počas 3 dní vyzvávajú 2x denne zvony. Spoločná rozlúčka je cez miestny rozhlas. Na tretí deň, keď je pohreb, prenesú mŕtveho do kostola, kde je sv. omša. Z kostola za

zvukov zvonov prenesú zosnulého na cintorín, kde poslednú rozlúčku vykoná p. farár. Prítomní, príbuzní a známi sa lúčia vhođením zeminy alebo kvetov na rakvu. Sústrast' prejavujeme podaním ruky príbuzným.

Pre blízku i vzdialenejšiu rodinu je pripravený kar, ktorý obyčajne býva v kultúrnom dome.

BUŠINCE

Pohrebom sa vždy dávali a dávajú úcty, ktoré sa zachovali a zaužívali. Väčšinou občania zomierajú v nemocniciach a v takom prípade sa tradícia menej uplatňuje. Keď zomrie občianka/občan doma, zakryje sa zrkadlo, zastavia hodiny a niekto zvykne otvoriť okno, *aby mohla dušička slobodne ísť do neba*. Pozostalí zariadenia všetky potrebné záležitosti. V našej obci sú takmer všetky pohreby cirkevné. Oznámi sa úmrtie na obecnom úrade a farárovi. Prvý je tzv. umieráčik, tri zvonenia - zomrie muž, dve zvonenia - zomiera žena. Potom sa zomrelý(á) prenáša do domu smútku do chladiaceho zariadenia. Ženy, rodina, príbuzní sa každý večer, pokiaľ nie je pochovaný(á), modlia za zosnulého. Prostredníctvom miestneho rozhlasu sa robia smútočné rozlúčky. Povie sa báseň, krátky životopis a posledné rozlúčenie od najbližších, od rodiny, susedov atď. V našej obci sú prevažne občania rímskokatolíckeho vyznania, sú aj evanjelici a iné viery, ale už len v menšom počte. Rozhlasové rozlúčky sa robia každému. Potom nasleduje pohreb, pred ktorým sa obyčajne koná svätá omša v kostole, keď je rímskokatolíckeho vyznania a potom sa pokračuje v dome smútku. Farár, kostolník, miništranti prevádzajú cirkevné úkony, zúčastnení spievajú náboženské pohrebné piesne, aj sa modlia a odpovedajú. Rakvu s telesnými pozostatkami, vence - všetko sa prenáša v zoradenom organizovanom sprievode. Pri vykopanom hrobe kňaz prevedie cirkevný úkon, niekedy sú i príhovory (za pracovisko, športový klub) a nakoniec kostolník - kantor odoberie zosnulého(lú) od rodiny. Farár zároveň dáva pokyn na zakrytie rakvy zemou. Najbližší, ale aj ostatní vyjadrujú úprimnú

sústrasť pozostalým. Potom sa odoberú všetci z cintorína preč. Pozvaní na kar sa zúčastňujú tejto pohrebnej hostiny. Obyčajne sú to najbližší, ale aj tí, ktorí kopali jamu, zahrňali a upravovali hrob. Hrá aj hudba (dychovka). Na kare ponúkajú vypiť, polievku, jedno teplé jedlo a sú aj koláče. Na kare je stôl prestretý bielym obrusom so sviečkami, zvyknú dávať čierne stuhý po stoloch a čierne servítky. Pred jedlom sa všetci pomodlia a pripijú. Na kare sa pohármí neštrngá. Ponúkajú obyčajne poverení, lebo pozostali nemajú núkať, myslí sa tým, žena, keď muž zomrie alebo podobne. Ani z karu sa nemá nič rozdávať domov tým, ktorí boli pozvaní. Na pohreby sa nosia vence, kytice, môžu sa dať aj peniaze, koláče a alkohol.

V našej obci žijú aj rómski občania, ktorí majú svoje tradície - rituály. Dokonca obložia vykopaný hrob kobercom, kropia ho pálenkou (typická je borovička). Ponúkajú štamperlíkom každého a typické je pre nich hra na husle.

CEROVO

Po prvom zvonení mŕtvemu sa z miestneho rozhlasu rozozvučí smútočná hudba, po ktorej sa vyhlási meno mŕtveho, dátum narodenia, úmrtia a niekoľko viet o živote zomrelého. Príbuzným, priateľom a známym sa rozpošlú telegramy. Pohreby sa konajú cirkevné, podľa vierovyznania. Posledné slová na rozlúčku nad hrobom patria členovi ZPOZu, ktorý u nás ešte stále pracuje. Ak zomrie mladý človek, jama sa vystieľa saténom a čačinou. Na kar sa pozýva aj pán farár, ktorý sa na úvod pomodlí a zaspieva sa pieseň. Vyberá sa ofera, takzvaná *karová*. Po kare sa niekto z ďalšej rodiny zomretého poďakuje smútiacej rodine za pohostenie. Kým mŕtvy leží v dome smútku pred pohrebom, je zvykom po dva večery „*chodiť na spievanie*“. Tu sa schádzajú ľudia z celej dediny spievať nábožné piesne, ktoré vyberajú a začínajú spievať tri-štyri vybrané ženy z dediny. Spievanie sa končí modlitbou.

ČAKA

Pohreb v súčasnosti - úmrtie.

Ak niekto zomrie, rodinní príslušníci zomrelého ešte pomýľajú, oblečú do pripravených šiat a nechajú ho v posteli, pokým príde pohrebný voz s truhlou. Zomrelého potom prevezú v sprievode rodinných príslušníkov a susedov do domu smútku, kde sa uloží do mrazničky. Pohreb sa koná obyčajne o dva dni v popoludňajších hodinách. Večer, pred dňom pohrebu, sa koná v dome smútku modlenie za zomrelého. Modleničky v prítomnosti rodiny a známych sa pomodlia celý ruženec. Potom spievajú rozlúčkovú pieseň. Text tejto piesne si zostavujú modleničky na základe predloženého materiálu rodinou zomrelého. Text obsahuje rozlúčkové slová v poradí: rozlúčka s manželom, manželkou, deťmi, zaťom, nevestou, vnúčatami, rodičmi, svatmi, bratrami, sestrami a ich rodinami, susedmi a blízkymi známymi. Text rozlúčky máva 25 - 30 sloh. Tesne pred pohrebom vystavia zomrelého v aule domu smútku na ohliadnutie a rozlúčky so zomrelým. Pri ohliadnutí je pri nohách zomrelého stolička, na ktorej je svätená voda s ratolesťou. Každý, kto ohliadne zomrelého, najprv ho pokropí so svätenou vodou.

Pohreb začína sv. omšou v kostole. Potom sa všetci prítomní z kostola premiestnia k domu smútku, kde tesne pred príchodom aktérov pohrebu (kňaz, kostolník, 2 ženy - namiesto organistu a miništranti) zadebnia zomrelého a vynesú pred dom smútku, kde sa vykoná prvá časť pohrebu. Samozrejme, že pri pohrebe nechýbajú zástavy (ružencová a pohrebná), krížiky, lampáše a ak bol umrlec členom ruženca, tak príslušníci ružencovej rodiny držia v ruke zapálené sviečky (až do skončenia pohrebu) a konča ňôh sú zapálené ešte dve sviečky a krížik na podstavci slúžiacom na tieto účely. Po obradoch pred domom smútku sa prítomní premiestnia ku jame, kde sa vykoná druhá časť pohrebného aktu. V niektorých prípadoch, ak sa jedná o významnú osobu, ešte pred uložením zomrelého do jamy, sa koná krátka rozlúčka príslušníkom obecného úradu alebo nejakej inštitúcie alebo zá-

vodu. Počas zahrabávania pochováajúci personál, až na ženy modleníčky (namiesto organistu, keďže ten nechce pochovávať) odíde do kostola. Odesú sa i zástavy, krížik a lampáše späť do domu smútku. Počas zahrabávania sa spievajú pohrebné piesne až do úplného ukončenia prác. Po skončení pohrebu najbližší rodinní príslušníci prijímajú od ostatnej rodiny, známych a priateľov sústrasť k úmrtiu. Potom sa odoberú na kar a to najbližšia rodina, dôverní priatelia a hostia z vidieka. Na začiatku karu niektorý člen rodiny poďakuje prítomným za účasť. V niektorých prípadoch poďakovanie sa uskutoční po ukončení pohrebu na cintoríne. Potom vyzve prítomných k modlieniu, pomodlia sa obyčajne Otče náš, Zdravas. Potom nasleduje prípitok (pálenka, zvyčajne domáca alebo koňak) a jenie (obložené chlebíčky alebo guláš. To sa zapíja vínom, pivom alebo nealkoholickým nápojom. Kar trvá 2-3 hodiny a to podľa prítomných hostí, najmä z vidieka. Pohrebnú jamu v súčasnosti kopajú 2-3 najatí kopáči zväčša nezamestnaní. Tam, kde je početná blízka rodina, tam obyčajne kope jamu kmotor alebo jeho deti a synovci.

* * *

Pohreb v minulosti, pokým nebol dom smútku, od začiatku 70-tych rokov 20. st.

Keď niekto zomrel, niektorý člen rodiny (matka, otec, deti, rodičia) okamžite zastavili hodiny a s čiernym ručníkom zakryli všetky zrkadlá v dome (v niektorých rodinách sa to koná i dnes). Potom zavolali ženu (bola to veľmi chudobná vdova majúca početnú rodinu), ktorá chodila obliekať mŕtvych. Domáci jej nepomáhali, pretože sa to nepatrilo. Po umytí a oblečení ho položili na dosky a na nich ležal, pokiaľ nepriniesli truhlu. Po uložení do truhly ho znovu položili na dosky, ktoré boli položené na stoličkách alebo *hokerlíkoch*. Umrelý bol vystretý zvyčajne v prednej izbe, kde sa zásadne pri ňom nespalo. I keď sa jednalo o chudobný dom. V takomto prípade rodina šla spať k rodine mimo domu. V prípade, že bolo teplo, pod truhlu položili koryto, ktoré naplnili studenou vodou za účelom,

aby voda do seba vzala zápach z mŕtveho. Večer pred pohrebom, ako už bolo spomínané, sa konalo modlenie za zomrelého a odpytovanie (rozlúčka) od žijúcich príbuzných. V tomto prípade sa to konalo doma v miestnosti, kde bol mŕtvy vystretý. (Ako vieme, v súčasnosti sa to koná v dome smútku.)

Prvá časť pohrebu sa konala na dvore zosnulého. Organista sa tu v krátkej rozlúčke spevom odobral od najbližších príbuzných. Potom sa sprievod pohol cez dedinu na cintorín. Zomrelého vždy niesli na márach, obyčajne rodinní príslušníci a známi. Máre si položili na plecía. Po východe z dvora, ak zomrel otec, sused alebo paholok vyviedol z maštale kone a poprechádzal sa s nimi po dvore na znak rozlúčky s gazdom. Rozlúčka sa konala iba s koňmi. Sprievod obcou mal nasledovné usporiadanie:

Na čele sprievodu šiel kmotor so smútočnou zástavou. V prípade, že zomrelý bol členom ružencovej rodiny, tak jeden člen z ruženca povedľa smútočnej zástavy niesol ružencovú zástavu. Za nimi krstný syn niesol veľký krížik, vedľa neho šiel rodinný príslušník, obyčajne synovec, ktorý niesol malý pohrebný krížik, ktorý potom po zahrabaní zabodli k hlave zomrelého. Za nimi niesla *umučenie* kmotrička, za ktorou šli miništranti a za nimi p. farár, p. organista a kostolník. Za týmto čelom sprievodu potom niesli truhlu už spomínaní rodinní príslušníci. Povedľa truhly niesli po oboch stranách ženy 4 lampy (zvlášť vyhotovené lampáše). Počas sprievodu organista spolu so sprievodom spieval nábožné smútočné piesne. Až za truhlou šla najbližšia rodina a za nimi ostatní prítomní z rodiny alebo známi.

Na cintoríne sa potom odbavila druhá časť pohrebu a po nej sa išlo domov na kar. Vtedy u nás nebolo zvykom prijímať na cintoríne sústrasť najbližším členom rodiny zomrelého. Jedlo na kar pripravovali na to zvlášť určené ženy, obyčajne švagríné alebo iné príbuzné, ktoré na cintorín už nešli. Pred jedlom jedna z modleníčiek vyzvala prítomných na pomodlenie pred jedlom. Potom bol prípitok - obyčajne domáca pálenka a podávala sa

šunka alebo klobáska s chlebom. Dosť časté boli i guláše - perkelt z hydiny. Ak pohreb pripadol na piatok alebo pôstny deň, ako jedlo sa podávali iba slané *kabáčky*. Za jedlom sa podávalo víno. Dosť často sa stávalo, že si chlapi viac uhli-vypili a nechýbal ani spev. Spievali sa obľúbené piesne nebohého, ale i iné veselé. Ba často sa stalo, že z karu sa šlo domov spevom. Dnes sa to už nestáva. V súčasnosti iba zriedka sa robí kar doma (jedná sa o malé rodiny). Zväčša sa robí v miestnom pohostinstve alebo v dome kultúry.

ČAKAJOVCE

Nie sú zachované určité tradičné zvyky, ktoré by sa vryli do pamäti ľudí ako zvyk.

ČERVENÍK

Keď príbuzní vidia, že stav nemocného je beznádejný, dajú ho vyspovedať, „*zaopatrit'*“, pričom dostáva aj sviatosť pomazania a sväte prijímanie. Pri zomieraní sa začína „*hromnička*“, ktorú zomierajúcemu držia v ruke a pritom sa modlia modlitby odporúčania. Po jeho skonaní sa zastavia hodiny, zastreie zrkadlo. Mŕtveho umyjú, oblečú do sviatočných šiat a vložia do kúpenej rakvy, ktorú čo najskôr prevezú pohrebným autom do domu smútku. Zosnulému zvoní na kostolnej veži, čím sa dá na známosť, že niekto zomrel. Pred večernou svätou omšou sa modlia najbližší pozostali i ostatní veriaci za dušu zomrelého. Do pohrebu sa nosia do domu smútku vence a kvety ako prejav úcty k zosnulému. Miestnym rozhlasom sa oznamuje občanom úmrtie, deň a hodina pohrebu. Dotiaľ chodia občania do domu smútku pomodliť sa, pozrieť a posvätiť mŕtveho. Truhla je otvorená až do pohrebu, pred ktorým sa najbližší príbuzní modlia a naposledy sa lúčia s telesnými pozostatkami zosnulého. Potom sa truhla zatvorí a vyvezie pred dom smútku, kde sú zidení občania, aby odprevadili zosnulého na poslednej ceste. Na jednej strane rakvy stojí rodina a na druhej strane je kňaz s miništrantami a spevákmi. Stoličku dávajú len veľmi nevládnej osobe. Pri dome sútku dostane každý účastník pohrebu obrázok s nábožen-

ským motívom, menom zomrelého a modlitbou za neho. Z domu smútku sa vynesú vence a kvety, ktoré v sprievode až po hrob nesú rovesníci mŕtveho. Pohrebný sprievod je zoradený takto: vpredu kríž a čierna zástava, ktoré nesú chlapi, za nimi muži, dychová hudba, ženy, potom nasleduje rakva, ktorú vezú najbližší mužskí potomkovia zosnulého s vencami a kvetmi, kňaz s miništrantami, spevákmi a kostolníkom, za rakvou kráča najbližšia rodina, potom ďalšia rodina a ostatní ľudia s modleničkou v strede, ktorá sa predmodlieva. Pri otvorení hrobe sa skončia pohrebné obrady a nasledujú prejavy sústrasti pozostalým. Keď je rakva v zemi, najskôr rodina, potom ostatní prítomní hodia trošku zeme na rakvu v znamení kríža. Potom sa smútiaci presunú do kostola, kde sa slúži zádušná svätá omša za nebohého. Po jej ukončení sa celá rodina zúčastní na pripravenom kare, kde vyzdvihujú jeho dobré skutky a zásluhy. *Karmína* má za cieľ zmierniť žiaľ pozostalých nebohého. Najbližšia rodina nosí smútok obyčajne rok.

ČIERNY BALOG

Pokiaľ nebol v našej obci postavený dom smútku, mŕtveho človeka uložili do rakvy (truhly), rakvu postavili na dva stolce - *hokerlíky* v izbe. Bielou plachtou sa zakrylo zrkadlo, okno, zastavili sa hodiny. Príbuzní, rodina, susedia sa každý večer do pohrebu zišli pri rakve modliť sa. Modlenie sprevádzala modlitebníčka - žena z obce, ktorá sa tomu venovalo. Modlitba mala svoj „scenár“.

V roku 1987 bol v našej obci daný do užívania dom smútku, postavený v centre veľkej rozsiahlej obce. Na začiatku si občania ťažko zvykali „dať mŕtveho“ do domu smútku. Považovalo sa to za krivdu, že mŕtvy nemôže ležať vo svojom vlastnom dome. V súčasnosti je to už bežná záležitosť. Modlenie sa koná buď v dome zomrelého (v častiach obce vzdialených od kostolov), alebo v niektorom z dvoch rímskokatolíckych kostolov. Pohrebné obrady sú po posledných spoločenských zmenách len cirkevné.

Po oznámení úmrtia na farskom úrade, úmrtie oznámi občanom zvonenie na kostolnej veži. V minulosti podľa spôsobu zvonenia zvonárom bolo možné rozlíšiť či zomrel muž, žena alebo dieťa. Dnes pri elektrických zvonoch to už nie je možné. Na druhý deň mŕtvemu zaznie zvonenie v podvečer a v deň pohrebu hodinu pred pohrebom (na zberanie sa na pohreb), pri vchádzaní pohrebného sprievodu s rakvou do kostola a pri odchode rakvy z kostola. Pred rokmi čakali zvonári na veži a zvonili aj pri vkladaní rakvy do jamy.

Rakvu so zosnulým pred pohrebom dovezie pohrebný voz na dvor jeho rodného domu, kde sa zídu účastníci pohrebu. Z kostola sa donesú smútočné zástavy a krížik. Na zástavy aj krížik sa uviažu čierne stuhy, ktoré sa potom vhadia na rakvu do jamy. Zástavy a krížik nosiči potom zanesú nazad do kostola.

Na nádvorí po modlitbách sa koná odobierka s rodinou, ktorú si modlitebníčka poskladá podľa informácií od pozostalých a text na nápev nábožnej piesne vyspievajú ženy, ktoré v tomto smere tvoria spoločnosť modlitebníčky.

Uloženie rakvy do jamy je sprevádzané už len modlitbou kňaza, za účasti zúčastnených občanov na pohrebe a za spevu piesne *Blíž k Tebe Bože môj* rakvu uložia do zeme. Predtým zaužívané reči a prihovory nad rakvou v cintoríne sa už neuskutočňujú.

V poslednej dobe sa už pohrebné hostiny - kary obmedzujú. Ak kar je, koná sa v príhodnej miestnosti, kde je možné zabezpečiť občerstvenie. Kar sa začína modlitbou za zomrelého, nasleduje prípitok, jedlo a občerstvenie.

DOBRA NIVA

Umrela 74-ročná žena v nemocnici. Po oznámení udalosti sa pozostali (najmä ženy) obliekli do čiernych šiat, ktoré budú nosiť dcéry celý rok, ostatní podľa príbuzenstva mesiac, tri mesiace alebo pol roka. *Do smútku* sa obliekli do pohrebu aj známe a susedky. Synovia zabezpečili pohrebné služby, ženy napísali odobierku pre kňaza, zašli na faru, za kostolníkom-zvonárom a dali zvoniť (až do pohrebu každý deň o 9.00 a 15.00 hod.),

najprv však umieráčik zazvonil dvakrát (že umrela žena). Po prvom zvonení v miestnom rozhlasе zaznel oznam o úmrtí s vyslovením sústrasti od všetkých občanov. Blízki príbuzní, ale i susedovci a dobrí známi prišli pozostalým prejavit' sústrasť a opýtať sa, či im netreba v niečom pomôcť, pospomínali, poplakali, opýtali sa na posledné chvíle života zosnulej. Na druhý deň večer v cirkevnej zborovej miestnosti bolo večerné spievanie, na ktorom boli všetci príbuzní a známi. Popoludní v miestnom rozhlasе zaznela smútočná hudba a po nej oznam, kedy bude pohreb. V ten deň doviezli do domu smútku zosnulú. Blízki príbuzní skontrolovali, či je vhodne oblečená, ponaprávali, čo sa im nezdalo na jej úprave, dali jej do ruky peniaze, obľúbenú modlitebnú knižku, okuliare. Na tretí deň, v deň pohrebu, najbližší príbuzní hodinu pred pohrebom odišli do domu smútku, kde stáli okolo otvorenej rakvy. Väčšina účastníkov sa prišla so zosnulou rozlúčiť (chytali jej ruku alebo len tak postáli, položili kvety a vence). Potom zavreli truhlu a odišli na pohrebnú pobožnosť do blízkeho evanjelického kostola, kde sa zišli nielen príbuzní, ale takmer z každej rodiny v dedine niekto. Po bohoslužbách (po príhovore) sa kňaz v mene zosnulej rozlúčil s každým, kto mal nejaký vzťah so zosnulou (ako mu to napísali pozostali) a sprievod odišiel do domu smútku, kde po krátkom obrade odniesli rakvu na miesto odpočinku (rakvu niesli vnukovia). Po obrade pri speve poslednej piesne a za zvonenia hrobár a niektorí prítomní muži zahrabávali rakvu, pričom ženy poodväzovali stuhy z krížika a z vencov a pohádzali ich do jamy spolu s kyticami najbližších príbuzných (vnúčat). Všetci prítomní počkali, kým hrob nebol zasypaný a upravený, pokládli naň kvety a vence, obišli hrob a vyslovili ešte sústrasť, utešili slovami pozostalých. Tí ich pozvali na kar, ale vopred určili dvoch z príbuzenstva, aby pri odchode z cintorína ešte pozvali rodinu a známych na kar do reštaurácie. Na kar sa zišlo asi 80 ľudí. Podávala sa polievka a rezeň so šalátom, káva, víno, alkohol, minerálka a limonáda.

Prítomní vybrali do taniera peniaze „na cirkev“, ktoré potom zanesli na faru. Na druhý deň deti išli ponaprávať hrob, odložiť niektoré vence (trváce) na neskoršie použitie. V nasledujúcu nedeľu najbližší išli zasa do kostola a po-dobne i na pohreb nasledujúceho zosnulého z dediny. Po jeho pochovaní (ešte skôr ako sa pohreb skončil) išli si zastať k hrobu ich nedávno zosnulej. Po roku usporiadajú „ročno“. Dajú zazvoniť na zvonoch obidvoch kostolov (evanjelického i katolíckeho ako cez pohreb), príbuzní sa s kňazom po bohoslužbách pomodlia za zosnulého v kostole a potom odídu na cintorín, kde pri ozdobenom hrobe zaspievajú piesne. Doma pohostia (možno i v reštaurácii) najbližších príbuzných.

DOBRA VODA

V čase úmrtia sa v dome potvárajú okná, aby duša mohla vyletieť z izby. Taktiež sa zastavia všetky hodiny, zastrie sa zrkadlo a zvoní sa na zvon - umieráčik. Za zosnulého potom vyzvávajú zvony v pravidelných intervaloch až do pohrebu. V miestnom rozhlase je odvysielaná krátka rozlúčka, alebo oznam - podľa želania pozostalých. Pred pohrebom sa koná sv. omša za zosnulého, pred domom smútku je potom pietny akt - rozlúčka, báseň, cirkevný obrad. Sprievod sa odoberá v tomto poradí: krížik, ktorý nesie krstný, za krížikom idú chlapi, kňaz, ženy s kvetmi, zosnulého nesie najbližšia rodina, pozostalí a nakoniec ženy. Počas pohrebu vyhráva dychová hudba a spieva spevácka skupina. Po pohrebe je kar, na ktorom sa stretáva najbližšia rodina zosnulého.

DOLNÁ KRUPÁ

Úmrtie: slobodné dievča - vek 18

Pri každom úmrtí ihneď po oznámení na matrike sa úmrtie vyhlási miestnym rozhlasom (údaje: kedy zomrela, v akom veku a kedy bude pohreb). Na začiatku sa pustí smútočný pochod a taktiež sa zarecituje priliehavá smútočná báseň z inštruktážneho materiálu „Sláva životu“, prípadne z iných zbierok.

V prípade tohto úmrtia to bola veľmi smutná udalosť. Mladé slobodné dievča, čo iba pár mesiacov pracovala ako zdravotná sestra a zomrela pri autonehode. O to tragickejšie to bolo, že v roku 1992 zahynul pri autohavárii jej otec. V obci je dom smútku hneď pri miestnom kostole. Zväčša všetky pohreby bývajú so svätou omšou. Po svätej omši sa odprevádzajúci občania a pozostalí premiestnia ku kaplnke, kde je rakva. Kňaz previedol smútočný obrad, pri ktorom spievali smútočné piesne staršie ženy a jeden muž. Na tomto pohrebe sa zúčastnili skoro všetci spolužiaci zomretej. Bolo leto a všetky spolužiačky boli v bielych blúzkach, spolužiaci v bielych košeliach a v ruke každý držal biely karafiát.

Po obrade celý smútočný sprievod prechádzal celou obcou, pretože cintorín je vzdialený od kostola až 1300 m. Počas celého smútočného pochodu hrala dychová hudba. Hrob mladého dievčaťa bol vyložený bielym plátnom a ozdobený červenými karafiátmi. Pred jamou položili rakvu a kňaz vykonal rozlúčkový obrad. Väčšinou sa vždy pred položením hovorí príhovor (zamestnávateľ, starosta alebo niekto iný za obec). V tomto prípade však boli pozostalí takí zronení, že nebolo vhodné rany ešte viac zväčšovať.

Po ukončení pohrebného aktu väčšinou všetci účastníci pohrebu prejavovali sústrasť najbližšej rodine. Potom sa ľudia „rozprchlí“ po hrobách svojej rodiny. Najbližšia rodina pozostalých sa zišla ešte po pohrebe na kare v kultúrnom stredisku, kde sa podalo malé občerstvenie.

DOLNÁ STREDA

Prvým znakom úmrtia je zvonenie umieráčika, ktorý prejde do vyzváňania miestneho kostola v Dolnej Strede. Zvoní sa podľa zvyku, a to o 10.00 hod. doobeda a o 13.00 hod. popoludní až do konania pohrebu. V deň úmrtia až do pohrebu sa konajú večer v kostole modlitby za zosnulého. Predtým sa modlilo v dome zosnulého. V deň úmrtia sa zastavia v dome hodiny, nepočúva sa rádio ani nepozera televízor. Má sa zachovať smútok

v celom dome, až do pohrebu. Úmrtie sa oznámi najbližšej rodine osobne, vzdialenej sa posielá telegram alebo telefón. V našej obci sa zvykne oznámiť miestnym rozhlasom ostatným občanom. Rozlúčka cestou obecného rozhlasu sa vykoná tesne pred začatím pohrebu. V deň pohrebu sa väčšinou koná zádušná svätá omša za zomrelého. Po sv. omši z sa ide z kostola v sprievode na cintorín. Vpredu ide rodina zosnulého, príbuzní a ostatní občania, ktorí sa zúčastnili na sv. omši. Pri príchode na cintorín sa v dome smútku naposledy rozlúčia so zosnulým. V prípade, že nie je v ten deň pohrebná sv. omša, tak sa všetci zhromaždia na cintoríne, kde sa ešte pred obradom modlia za zomretého sv. ruženec. Pred začatím cirkevného obradu a skončení obradu spieva miestny spevokol pri klube dôchodcov rozlúčkové piesne podľa veku a stavu. Cirkevný obrad vedie kňaz, za asistencie miništrantov a p. kostoľníčky. Po cirkevnom obrade sa odchádza k hrobu, na čele sprievodu je kríž, potom občania nesúci kvety a vence, potom ide kňaz, rakva, najbližší zosnulého a ostatní. Niekedy tento sprievod sprevádza aj dychová hudba (čo zaobstaráva rodina zomrelého). Nad jamou sa položí rakva zosnulého, potom pokračuje vysvätenie jamy a obrad sa ukončí modlitbou a spevom a vložením rakvy do hrobu. So smútočným prejavom sa za rodinu lúči zástupca obce - poslanec alebo predseda kultúrneho domu alebo starosta. Nakoniec nasledujú prejavy sústrasti rodine zosnulého od účastníkov pohrebu. Po pohrebe sa väčšinou pozostali stretnú na kare v miestnom pohostinstve, v reštaurácii, alebo v priestoroch zasadačky obecného úradu. Pri pohostení na kare sa jeden z rodiny poďakuje za účasť na pohrebe a pripíše sa na pamiatku zosnulého.

DOLNÉ OREŠANY

V našej obci je 1205 obyvateľov. V minulom roku zomrelo 17 ľudí. Narodilo sa 13 detí. Po prvej svetovej vojne bolo zaužívané pri zomrelosti zastretie zrkadla bielym ručníkom. V niektorých rodinách je zvykom

zastaviť hodiny. Predná izba bola neobývaná, len keď niekto zomrel, potom ho tam vystrelili. Bolo treba oznámiť na obecnom úrade, že občan zomrel, získať papier od lekára, zaplatiť za miesto na cintoríne, po novom zahrať smútočný pochod rozhlasom. Dohodnúť sa s pánom farárom, dohodnúť zvonenie, pochovanie zomrelého, poplatky. Hrobári vykopú jamu a sú prítomní aj pri zahrabaní. Pán farár určí priebeh pohrebu, vykoná obrad nad otvoreným hrobom. Speváci nato zaspievajú dvojhlasne krásnu pieseň na rozlúčku. Nad hrobom vykoná rozlúčkovú reč mladý človek /nar. 1953/, predtým som to 10 rokov hovorila ja, povie životopis, zaďakuje p. farárovi, miništrantom, všetkým občanom a speváčkam a pozýva na kar. Kar prebieha u niektorých v dome zomrelého, alebo v kultúrnom dome alebo v tunajšej reštaurácii. Kar sa začína. Podáva sa aperitív, guláš, bryndza, syr, pagáče, slané pečivo, víno, malinovsky. Pred a po kare sa pomodlia a rozchádzajú sa domov. Pozostali kalkulujú, že aj pohreb veľa stojí.

DOLNÝ OHÁJ

Pri úmrtí môjho otca, nakoľko sme videli, že už nebude dlho medzi nami, zotrvali sme v jeho blízkosti. Mama nachystala sviečku a kríž. Pred úmrtím príde pán farár zaopatriť chorého. Po skončení zapáli sviečku a zastreie zrkadlo, pokiaľ je mŕtvy v dome. Hneď pri mŕtvom sa rodina modlí. Potom sa idú vybavovať ostatné náležitosti, zavolá sa lekár, oznámi sa na obecný úrad, na faru, kostolníčke a vybavuje sa truhla a vence za najbližšiu rodinu. Mŕtvy sa preoblečie do šiat a keď privedú truhlu, tak ho do nej uložia a zoberú na cintorín do domu smútku. Mŕtvemu pravidelne zvoní a večer sa v kostole modlí za zosnulého. Obecným rozhlasom oznámia úmrtie a deň pohrebu. Pred pohrebom sa rodina ešte raz rozlúči s nebohým a zakryje sa truhla. Dá sa pred dom smútku na máre. Obrad vykoná pán farár. Hrob vykope rodina aj zahrabáva. Prejavy sústrasti sú po zakopaní na cintoríne. Potom sa odíde na kar, ten je buď doma alebo v kultúrnom dome. Na kar prídu

najbližší príbuzný. Po skončení karu ešte v ten deň sa ide znovu na cintorín a upraví sa vence a kytice. Peknejšie kytice sa zoberú a dajú sa do kostola Panne Márii. Telegramy si prečíta rodina doma. V posledné roky všetky pohreby sa konali v rámci cirkevného obradu, vykonávaného miestnym farárom rím. kat. Cirkvi. Úkony pri smrti závisia od toho, kde nebohý zomrel. Uvádzam, že v r. 1997 zomrelo 30 občanov, z toho 17 doma a 13 po nemocniciach. Ak zomrel občan doma, príbuzní nahlásia smrť obvodnému lekárovi so žiadosťou o úmrtný list a zároveň na farský úrad o určenie dňa pohrebu a kostolníčke, aby sa každú hodinu zvonilo. V najbližších hodinách príbuzní nahlásia smrť aj na obecný úrad, kde pracovníčka rozhlasom informuje občanov o úmrtí toho občana, prejavenie sústrasti a oznámenie hodiny pohrebu. Keďže naša obec má dom smútku, oznámi sa smrť aj pohrebnej službe, ktorá zaistí prevoz mŕtveho do „márnice“, čiže do domu smútku v truhle, ktorú dodá služba alebo zakúpi príbuzní v pohrebnej službe spolu s vencami a stuhami. Večer v deň pohrebu a v nasledujúci večer schádzajú sa príbuzní v kostole, kde sa modlia určené modlitby za zomrelého. Hrob vykopú buď príbuzní alebo pracovníci pohrebnej služby, ktorí po pohrebných obradoch mŕtveho i zahrábú. V predpísanom rituáli cirkevného pohrebu je i miesto na rozlúčku so zosnulým. U nás to robí pán farár. Keďže dom smútku je v areáli cintorína, prenos zosnulého sa robí nesením na márach. Rozlúčková reč býva nad hrobom podľa situácie. Kar býva rok čo rok honosnejší, často v kultúrnom dome.

DVORNÍKY

Keď zomrie človek doma, nie v nemocnici, chodia ho obliekať príbuzní alebo niekto z dediny, s kým sa už vopred dohodol. Smrť človeka sa oznamuje p. farárovi, ktorí odslúži pred samotným pohrebom aj pohrebnú sv. omšu. Smrť sa oznamuje aj zvončením trikrát za deň. Každý večer až do pohrebu sa ľudia modlia za dušu zosnulého. Úmrtia občana sa v obci spravidla dvakrát oznamuje aj miest-

nym rozhlasom. Vzdialeným príbuzným sa posielajú telegramy, alebo sa úmrtie oznamuje telefonicky. Pohreb pripravujú „domáci“ pozostalí. Sprievod:

1. kríž, zástava
2. ľudia s vencami
3. p. farár, miništranti, speváci
4. máre s truhlou, ktoré nesú muži z rodiny, ale nie z najbližšej, popri truhle sa nesú svietniky. Tieto nesú susedia.
5. smútiaci pozostalí
6. ostatní ľudia.

Kar sa pripravuje pre celú rodinu, vzdialených príbuzných, susedov, známych, spolu pracovníkov v našej obci zvyčajne v kultúrnom dome alebo v miestnom hostinci. Pohostenie býva rôzne, napr. párky, guláš, obložené chlebičky, zákusky, pagáče, malinovka, víno.

GEMERSKÁ POLOMA

V našej obci sa konajú pohrebné obrady v dome smútku. Úmrtie človeka príbuzní oznámia cirkevnému úradu a obecnému úradu. Mŕtvemu cirkev umožní zvonenie dopoludnia o 10.00 hod. a popoludní o 15.00 hod. V predvečer o 17.00 hod. sa v dome smútku zide nielen príbuzenstvo zosnulého, ale aj občania, hlavne ženy, aby sa spoločne pomodlili za zosnulého a tiež zaspievali niekoľko náboženských piesní. Na druhý deň (alebo na tretí) je pohreb, takmer vždy v popoludňajších hodinách (v lete o 14.00 hod. alebo o 15.00 hod.). V zimných mesiacoch bývajú pohreby o jednu hodinu skôr. V ten deň, keď človek zomrie, sú v miestnom rozhlase po smútočnej piesni obyvatelia obce informovaní o tom, kto a kedy zomrel, a tiež kedy bude smútočné posedenie pri zosnulom a kedy bude pohreb. V deň pohrebu sa každý snaží prísť na smútočný obrad včas, keď miestny kňaz ide do domu smútku. Tiež sa zvončením ohlasuje začiatok obradu.

Program obradu:

- smútočná báseň,
- vystúpenie miestneho cirkevného spevokolu,
- spev prítomných z Funebrálu,

- obrad uskutočnený kňazom - žalm, kázeň, rozlúčka s pozostalými,
- spev z Funebrálu.

Potom prídu vzdialenejší príbuzní alebo spolupracovníci či známi, aby vyniesli truhlu z domu smútku na cintorín. Pred nimi vychádza kňaz s kantorom a ženy, ktoré vezmú vence a kvety, za truhlou najbližší príbuzní, vzdialenejší príbuzní, priatelia, známi a ostatní. Pri hrobe truhlu s pozostatkami zosnulého položia nad hrob a zase nasleduje spev (cirkevný spevokol), obrad kňaza, slová rozlúčky za bývalých spolupracovníkov zosnulého, za obec, záverečná nábožná pieseň z Funebrálu a truhlu vkladajú do hrobu. Po uzatvorení hrobky ľudia vyslovujú príbuzným úprimnú sústrasť, idú k hrobom svojich príbuzných a odchádzajú domov. Kary sa u nás nekonajú už viac ako 10 rokov.

Gočovo

V obci je vybudovaný dom smútku. Keď zomrie občan a je vykonávaný cirkevný obrad, tento sa prevádza v dome smútku. Zvony zvonja dvakrát denne, po dva večery sa zhromažďí rodina a občania pri rakve zosnulého a spievajú sa nábožné piesne a modlitby. Pohreb vedie miestna farárka, súbor Gočovian spieva piesne zo svojho repertoára (nábožné), nad hrobom sa lúči aj starosta obce, zástupca bývalého pracoviska. Kar sa vykonáva v úzkom kruhu rodiny. Zastieranie zrkadla a zastavenie hodín sa vykonávalo len vtedy, keď bola mŕtvoľa v domácnosti, teraz sa to nevykonáva, nakoľko obec má dom smútku. Priebeh celého pohrebu zabezpečuje rodina. Kto si nepraje cirkevný obrad, tomu zvony nezvonja, ale v miestnom rozhlase zneje smútočná hudba a obrad sa vykonáva v dome smútku bez farárky.

HANUŠOVCE NAD TOPEOU

Babka, ktorej pohreb opisujeme, bola najstaršou hanušovskou občiankou (18. 4. 1897 - 28. 10. 1998). Ešte za jej života sme sa stretli s informáciou, ktorá sa viaže k jej dlhovekosti. Totiž dve z informátoriek pri predchádzajúcich výskumoch v rámci múzejnej práce uviedli, že už koncom 30. rokov nášho storočia sa povrávalo, že bude dlho žiť. Viaže sa k nej táto historka:

Ako mladá nevesta slúžila u miestnych Židov. Raz neskoro večer odchádzala domov. Na chodníčku za domami stretla neznámu osobu zakrádajúcu sa ticho okolo jedného domu. Neznámy držal niečo v rukách. Mladá nevesta cudzincovi do tváre nevidela, ale sa mu prihovorila. On však nereagoval, ale pokračoval vo svojej ceste. V dome, kam sa uberal, zomrel v tom istom čase človek. Preto sa rýchlo rozchýrilo, že dotyčná stretla smrtku a keďže ju táto obišla a vzala si iného, bude dlho žiť.

Po zosnutí dotyčnej zastrelí v dome všetky zrkadlá, aby sa duša mŕtvej nemohla v nich vzhliadnuť. V Hanušovciach dodnes pretrvávajú starý názor, že dušička až do pohrebu všetko vie - vidí a počuje. Hodiny zastavili v tej miestnosti, kde zosnulá bola, pokiaľ ju nepreviezli do domu smútku.

Mŕtvu najprv umyla nevesta so synom, u ktorých prežila posledné roky života. Poobliekali ju do nachystaných šiat a vložili do truhly (pohrebníctvo je v blízkosti ich domu). Do rúk jej dali modlitebnú knižku a ruženec. Do truhly vložili drobné mince. Nejaké staré, v súčasnosti už neplatné mince, mala babka nachystané za svojho života. Nevesta k nim pridala aj súčasné. Peniaze sa dávajú do rakvy preto, aby sa vraj duša mala čím vykúpiť, až predstúpi pred bránu večnosti. Príbuzní sa pri nej pomodlili sv. ruženec. Telefonicky a prostredníctvom telegramov oznámili príbuzným a známym úmrtie dotyčnej osoby. Širokej verejnosti v Hanušovciach sa úmrtie oznamuje zvončením. Zvoní sa ráno, na obed aj večer katolíckymi aj evanjelickými zvonami. Ak je náhodou pohreb z nejakých dôvodov odsunutý až o niekoľko dní, zvoní sa v deň úmrtia a v deň pohrebu. Zosnulá zomrela nad ránom. Poobede, okolo 15. hodiny, ju previezli do domu smútku. Pri vynášaní tela mŕtveho, trikrát udrú truhlou o prah dverí. V dome smútku sedela a striedala sa najbližšia rodina. Od 18. hodiny sa schádzalo ďalšie príbuzenstvo, susedia a známi. Členky bratstva sv. ruženca sa o 19. hodine začali modliť pri mŕtvej ruženec. Potom spievali nábožné piesne. U evanjelikov sa nemodlí ruženec,

ale jeden z presbytérov číta kapitolky zo Svätého písma a pomedzi jednotlivé čítania a občasnej modlitby Otčenáš sa hojne spieva. V dome smútku je rakva položená za sklenou stenou. Pred ňou sú stoličky. Na ne si do prvého (druhého) radu sadá najbližšia rodina. Prichodiaci najprv idú za sklenú stenu k truhle, urobia nad ňou krížik, krátko sa pomodlia alebo len v tichej piete postoja, urobia nad truhlou opäť krížik, dajú k nohám kvety alebo veniec. Potom idú k smútiacej rodine a vyjadria sústrasť. Tí, ktorí neprídu večer, vyjadrujú sústrasť v deň pohrebu pri príchode do domu smútku. Iba málokto, kto príde tesne pred pohrebným obradom, vyjadruje sústrasť pri hrobe. Kvety nosí každý, alebo kto príde k zosnulej večer sa pomodlíť. Či už je to rodina, alebo len náhodný známy. Každý prinesie aspoň dva karafiáty. Bližšia rodina väčšie kytice alebo vence. Keďže kvetov sa poprináša strašne veľa, na hroby sa dávajú len vence a kytice od najbližších príbuzných. Ostatné rozdelia na dve polovice a dajú do katolíckeho aj evanjelického kostola na výzdobu ich interiérov. Je to zvyk zaužívaný už viac ako desať rokov. Pri pohrebe truhlu k hrobu niesli zaťovia oboch synov zosnulej. V čele pohrebného sprievodu išiel miništrant s krížom, na ktorom bolo napísané meno zosnulej a dátumy jej narodenia a úmrtia. Na kríži je upevnená kytica kvetov stopkami nahor. Za miništrantom kráča kňaz s kantorom. Za nimi truhla, za ktorou kráčajú najbližší pozostalí. Nakoniec ostatné príbuzenstvo a známi. Pri hrobe okrem kňaza mala smútočný príhovor aj zástupkyňa miestneho Zboru pre občianske záležitosti. Karobili v reštaurácii. Volali na najbližšiu rodinu a susedov (približne 50 ľudí). Zúčastnili sa ho aj kňaz s kantorom. Pred podávaním jedla sa najprv na vyzvanie kňaza prítomní pomodlili (podobne aj po skončení jedla). Podávala sa sviečková s knedlíkom (predtým pripitok). Na stole nechýbali koláčiky a slané pečivo. Ponúkala sa aj káva. Kantor pred pripitkom predniesol krátku reč týkajúcu sa zosnulej a potom vyzbieral peniaze na kostolné potreby. Keďže

v dome smútku sa koná len smútočná pobožnosť, u katolíkov sa omša za zosnulého slúži spravidla hneď v ten istý deň večer. Zide sa tu celá rodina. Ak je deň pohrebu nedeľa alebo iný sviatok, slúži sa omša nasledujúci deň. Informátorka uviedla, že poniektorí pozostalí ešte aj v súčasnosti dávajú v prvú noc po pohrebe v kuchyni na stôl pohár s vodou a kúsok chleba na tanier. Verí sa totiž, že dušička sa príde poslednýkrát najesť a napiť. Ale ona to vraj nerobila.

HERMANOVCE

Medzi prvými, ktorým sa okrem rodiny oznamuje, že niekto zomrel, je aj kostolník, ktorý zabezpečí cenganie umieráčikom. Ak sa zvonenie nepreruší, to jest zaznie len jeden „verš“, zomrelo dieťa, pri jednom prerušení, to jest dvoch „veršoch“, znamená zomretie ženy a pri troch ide o muža. O zastieraní zrkadla, prípadne zastavovaní hodín som v nedávnej dobe nepočul. Mŕtvy - ak zomrel doma, sa umyje a oblečie do šiat - ak to nemôže urobiť nikto z rodiny požiadajú sa o to sused, suseda či niekto ďalší, medzitým sa kupuje truhla, do ktorej sa vkladá mŕtvy. Do preložených rúk sa dáva zväčša ruženec - *pacerky*, prípadne do truhly dávajú aj malé obrázky svätých. Čo najskôr sa potom truhla odváža na cintorín do kaplnky, kde leží do pohrebu. V kaplnke svieti po celý čas sviečka - električka. Ak zomrel v nemocnici podľa želania rodiny privážajú mŕtveho do kaplnky buď čo najskôr alebo až tesne pred pohrebom. Po dohodnutí času a dňa pohrebu s kňazom sa termín oznamuje blízkej i vzdialenejšej rodine buď osobne, prípadne telegramom, či telefónom. Tiež sa dohodne so správcom cintorína miesto pohrebu a s hrobármi vykopanie hrobu. Podľa možnosti rodiny sa pochováva do jednoduchého hrobu, alebo odborná firma zabezpečí betónovú hrobku. Tiež sa dopredu dohodnú s tými, ktorí budú niesť zástavy, sviečky na cintoríne, vence a kvety k hrobu a tiež samotnú truhlu s mŕtvym - zväčša ide o kmotrov, susedov. Za zomrelého sa modlia v kostole pred omšou až do dňa pohrebu.

V deň pohrebu sa schádza blízka rodina v dome zomrelého, vzdialenejší príbuzní, prípadne známi prichádzajú priamo do kostola, kde je najprv modlitba - ruženec a iné - a potom kňaz slúži svätú omšu. Po omši sa pred kostolom usporiada sprievod: najprv miništrant s krížom, potom zástavy, kostolník, kantor a kňaz, manžel/ka zomrelého, deti, ďalší príbuzní a ostatní. Sprievod za vyzváňania zvonov prechádza dedinou ku cintorínu. Časť pohrebných obradov sa vykonáva vnútri kaplnky za prítomnosti najbližšej rodiny, ďalšia časť pred kaplnkou na upravenom priestranstve a potom, opäť za vyzváňania zvonov sa prechádza ku hrobu, kde po záverečných obradoch vložia telo mŕtveho. Po skončení obradov rodina zostáva neďaleko hrobu, ktorý hrobári zasypávajú, prípadne inak zatvárajú a prijíma prejavy sústrasti. Poverený člen rodiny pozýva odchádzajúcich na kar. Kar sa v Hermanovciach už asi 18 rokov robí len v reštaurácii. Začína prejavom sústrasti rodine povereným členom širšej rodiny, pokračuje modlitbou za zomrelého, nasleduje pripitok a podávanie jedla. Po ďalšej modlitbe sa vyberá milodar, ktorý rodina dáva pre potreby kostola. Po tomto akte sa prítomní rozchádzajú.

HIADÉE

Po úmrtí ťažko chorej ženy, ju nebolo potrebné odvážať na lekársku prehliadku, a tak nebohá ostala doma. Po vybavení formalít bola dovezená truhla, do ktorej bola nebohá uložená. Pri truhle boli zapálené sviečky. Zvyknú sa vyvesiť aj oznámenia o úmrtí, ale nie je v tom pravidelnosť. Vždy pred zotmením a po východe slnka zvoní mŕtvemu tzv. umieráčik. V deň pohrebu sa rodina zosnulého zide v jeho dome, najbližším je prejavovaná sústrasť. Pohreb prebieha v kostole klasickým spôsobom, na koniec cirkevného obradu zväčša starosta prečíta v mene príbuzných zosnulého krátku rozlúčku, v ktorej spomenie detstvo, prácu, zásluhy i rodinu zosnulého. Po ukončení smútiaci vypravdia nebohého na miestny cintorín,

kde je pochovaný. Po pohrebe sa pozvaní zúčastňujú karu, na ktorom je malé občerstvenie.

HLADOVKA

Obec Hladovka je pomerne silne veriaca obec rímskokatolíkov. Nakoľko bol v našej obci postavený dom smútku, väčšina občanov dáva svojich zosnulých do domu smútku. V ojedinelých prípadoch sa stáva, že zosnulý je doma do pohrebu. Po smrti niektorého z členov rodiny pozakrývajú všetky zrkadlá v dome bielymi plachtami alebo obrusmi, na stôl dajú krížik, zapália hromničné sviečky a prichystajú nádobku so svätenou vodou a vetvičkami, aby ňou mohli pokropiť zosnulého. Oblečú ho do sviatočných šiat. Ak je zosnulým malé dievča, oblečú ho do bielych šiat (malé dievčatá do tých, v ktorých boli na prvom svätom prijímaní, dievku do bielych svadobných šiat). Do rakvy pod hlavu alebo do vreckovky dajú zosnulému peniaze „na oferu“. Do rúk mu vložia ruženec, modlitebnú knižku a dookola malé obrázky svätých - zvlášť patrónov zosnulého. Keď zosnulého vynášajú z domu (či už pred pohrebom alebo keď ho premiestňujú do domu smútku), trikrát sa spodkom rakvy dotknú prahu na vonkajších dverách domu na znak odobierky z domu. Ak je zosnulý do pohrebu doma, najbližšia rodina, priatelia, príbuzní a najbližší susedia sa chodiať každý deň, obyčajne večer po svätej omši, pomodliť k rakve, ktorá je až do pohrebu stále odokrytá.

Ak je zosnulý v dome smútku, chodievala sa každý večer po svätej omši k rakve do domu smútku modlievať okolo 50 - 60 ľudí - nielen príbuzní a známi, ale takmer všetci, ktorí ho poznali a chcú sa s ním rozlúčiť. Okolo rakvy bývajú zapálené hromničné sviečky, podobne ako to býva, keď je zosnulý v dome.

Stáva sa najmä, že ak je v dome niekto veľmi vážne chorý (hlavne u prestárlych občanov) a ak príbuzní usúdia, že sa blíži smrť, zvolajú najbližších príbuzných (synov, dcéry, bratov, sestry) a tí sa tiež chodiať modliť za šťastnú smrť skonávajúceho.

Smrť svojho príbuzného oznámi obyvateľom dediny prostredníctvom umieračika, ostatným príbuzným osobne, telefonicky, telegrafom.

Ak je zosnulý doma až do pohrebu, tesne pred príchodom kňaza sa so zosnulým rozlúči nielen najbližšia rodina, ale i všetci známi a uzatvorí sa rakva a vynesie sa na dvor, kde už čakajú všetci, ktorí prišli vzdať úctu a posledné zbomom zosnulému. Tam sa modlia modlitby za večné odpočinutie. Po príchode kňaza, miništrantov a organistu nasledujú modlitby tak, ako sú predpísané pre takýto pohreb. Potom sa sprievod so zosnulým presunie do kostola, kde býva väčšinou svätá omša obetovaná za zosnulého.

Podobne to býva, aj keď je zosnulý v dome smútku. Účastníci pohrebu sa zhromaždia v dome smútku alebo pred ním a celá ostatná časť pohrebu je rovnaká.

Po svätej omši sa sprievod presunie na cintorín, kde zosnulého pochovávajú. Po modlitbách a vložení rakvy do hrobu, mládenci, ktorí niesli zástavy a krížik, odopnú stužky, ktoré boli uviazané na zástavách a krížiku a vhodia ich do hrobu. Zástavy a stužky sú pri pohrebe staršieho človeka v tmavých - čiernych alebo fialových farbách, pri pohrebe mladého človeka vo farbách svetlých - bielych. V posledných rokoch sa na rakvu dáva ešte jeden drevený vrchnák z jedľových či smrekových dosiek, aby sa truhla rýchlo nepreborila. Potom sa so zosnulým rozlúčia prítomní vhođením hrudky zeme do hrobu a príbuzným zosnulého vyslovia úprimnú sústrasť. Pozostalí príbuzní pozývajú nielen najbližšiu rodinu, ale aj svojich priateľov a známych i priateľov zosnulého, spolupracovníkov na kar. Ten býva dosť honosný. Napečú sa koláče, pripraví sa občerstvenie (varené jedlo, studené misy, výrobky z mlieka - oštiepky, parenice, korbáčiky...).

Účastníci pohrebu sú oblečení v čiernych alebo tmavých šatách. Ak je zosnulý mladý človek, menšie školopovinné dieťa, spoličičky bývajú oblečené v bielych šatôčkach, v tých, v ktorých boli na prvom svätom prijímaní. Ak je zosnulý mládenec alebo deva,

jeho kamaráti a kamarátky sú oblečení v goralských krojoch (dievčence v bielych) a nesú veniec upletený zo zelených vetvičiek, do ktorého sú zapletené biele kvety. Veniec uzatvára kruh (ovál) okolo celej rakvy.

Pohrebný sprievod býva zostavený v tomto poradí: na čele kráča chlapec (príbuzný zosnulého), ktorý nesie kríž, ktorý potom ostáva na hrobe. Za ním idú ďalší dvaja príbuzní mládenci, ktorí nesú zástavy, nasleduje kňaz, miništranti a organista, deti s vencami, rakva, najbližší príbuzní a ostatní účastníci pohrebu.

Ak je zosnulým mládenec a mal vážnu známosť, pred rakvou ide jeho dievča s dvoma mládencami (družbami), nesie na bielom vankúšiku zlomenú sviecu a naopak, ak zomrie dievča, nesie tento vankúšik so zlomenou sviecou mládenec s dvoma družičkami.

HORNÁ SEČ

Smrť v rodine je smutným aktom. Pri úmrtí sa zastierajú zrkadlá a zastavujú hodiny. Vzhľadom k tomu, že v našej obci nie je dom smútku, všetky obrady sa konajú v dome. Mŕtvy leží v prednej izbe kde sú sviečky, vence, kvety. Tam chodia iba ľudia, ktorí donesú kvetinové dary a najbližšia rodina. Ostatní sa usadia, kde sú voľné miesta. Večer sa modlí ruženec. Po ukončení modlitby sa núka prítomných s kávou, čajom, alkoholom, sušienkami. Na druhý deň je to isté, len jedlo je už bohatšie. Samotný akt pohrebu prebieha ako klasický cirkevný pohreb. Po skončení sa robí kar, kde sa podáva šunka, guláš, zákusky, koláče a pod. Ak je v piatok, tak ryba a rybací šalát.

HOROVCE

Pohreb v obci je vždy prijatý ako smutná udalosť.

Prvý oznam, ktorý oznámi celej obci je zvonenie zvonov, čiže umieračik. To sa už vtedy v obci do miestneho rozhlasu púšťa len smútočná hudba, na znak toho, že obec je v smútku. V obci doposiaľ nie je dom smútku, preto pohreby sa konajú na dvore zosnulého. V dome sú zakryté zrkadlá ako aj časti nábytku. V deň pohrebu pri rakve

zosnulého sedia najbližší príbuzní. Každý z príbuzných a známych, ktorí sa prídu rozlúčiť, donesie kvety, s úprimnou sústrastou podá ruky najbližším zosnulého. Tam pokračuje obrad, čítanie z evanjelia a krátka kázeň. Nasleduje sprievod až na cintorín. Rakvu so zosnulým vezie pohrebný voz alebo tlačia na pohrebnom vozíku štyria muži, ktorí sa striedajú. Na cintoríne už nad hrobom, ktorý posväti farár, sú čítané aj rozlúčky od spolupracovníkov a pod. Ak zomrie mladý, tak sa uskutočňuje aj spev nad hrobom - podobná skupina a mládež.

Po skončení obradu pohrebu sa najbližší príbuzní pozývajú na kar - je to menšie občerstvenie a vzdanie posledného holdu.

V každom prípade hodinu pred pohrebom je zo strany obecného úradu prečítaná v miestnom rozhlase rozlúčka so zosnulým (asi 5 - 10 min.).

HRABUŠICE

Pri úmrtí rodina zabezpečí odvoz mŕtveho v rakve do domu smútku na miestnom cintoríne. V dome smútku sa zapáli svetlo, ktoré svieti po celý čas, kým je tam mŕtvy. O úmrtí sa ľudia v dedine dozvedia tak, že presne o 10,00 hod. a 14.00 hod. sa ozvú zvony na kostolnej veži. Na kostolné dvere sa pripevňuje smútočné oznámenie a rozošlú sa smútočné telegramy. Rodina sa chodí modliť do domu, kde niekto umrel ruženec, a v deň pohrebu sa modlí ruženec v dome smútku 30 minút pred začiatkom svätej omše. Najbližšia rodina príde do kostola v sprievodez domu smútku, ostatní prichádzajú do kostola jednotlivito. Po ukončení svätej omše sa všetci v sprievode - kríž, zástavy, rodina, ostatní smútiaci a na konci kňaz, kantor, kaplán, odoberú sa k rakve do domu smútku. Tu je posledná rozlúčka so zosnulým pri modlitbách. Potom všetci za rakvou v sprievode idú k miestu, kde bude zosnulý pochovaný. Kňaz posväti rakvu a pri pohrebných piesňach sa rakva vloží do zeme. Kňaz odchádza, smútiaci vhadia hruď zeme na rakvu a najbližším pri hrobe podávajú úprimnú

sústrast'. Ak je prítomný na pohrebe zamestnávateľ zosnulého, je mu umožnené nad rakvou povedať pár rozlúčkových slov.

Ak to nie je cirkevný pohreb postupnosť je podobná, odchádza sa v sprievode od obecného úradu a za spevu a rozlúčkových slov starostu obce sa uloží rakva do zeme. Po podaní sústrastí najbližšia rodina odchádza na smútočné posedenie - kar. Kar začína modlitbou, prípitkom. Nasleduje jednotné pohostenie a rodina urobí zbierku financií, ktoré sa odovzdávajú kňazovi na použitie pre farské účely

HRANOVNICA

S pohrebom alebo úmrtím sú spojené v našej obci rôzne predpovede počas dlhých desaťročí. Blízkosť smrti veštili napr. podľa správania sa zvierat, *keď krty ryjú cestičku od domu, človek, ktorý v ňom býva má zomrieť*. To isté znamenalo zavýjanie psa či kuvikanie kuvíka. Smrť predpovedali i nezvyklé javy, napr. keď zvuk zvonu stretol sa so zvukom odbíjania hodín.

Dnes je živá predstava, že ak umierajúci má dlhý a namáhavý skon, zrejme niekomu v živote ublížil a nedostal za to odpustenie. Pomôcť by malo privolanie postihnutého, ktorý by umierajúcemu odpustil.

Viera v posmrtný život určuje úkony - ako napr. aby sa duši dal voľný priestor odísť, pozakrývajú sa obrazy, najmä zrkadlá, aby sa v nich smrť nevidela a nevrátila sa.

Na obriadenie mŕtveho zväčša pozývali ženy, ktoré tieto úkony vykonávali v obci. Dnes túto úlohu zvládajú príbuzní, prípadne susedia. Potom mŕtveho ukladajú na „máry“ - dosky, na ktorých leží pokiaľ neprivezú truhlu.

Akt pohrebu sa zvyčajne koná na tretí deň po úmrtí, dovtedy počas dňa horia pri mŕtvom posvätné sviece na dvoch stojanoch pri hlave, čo potvrdzuje dôležitú úlohu ohňa v zvykoslovných predstavách. Večer sa pri zomrelom schádza rodina, susedia a ženy z dediny - z nich sa jedna predmodlieva a vedie modlitby.

Pred ukladaním do truhly je dôležité vysvätiť vodou. V minulosti k zomrelému

ukladali predmety, ktoré by mu mohli na druhom svete chýbať, dnes sa to nepraktizuje. Vo všeobecnosti sa do rúk mŕtvemu vkladá ruženec s krížom, alebo modlitebná knižka.

Ak zomrie dieťa, tak každý, kto sa s ním príde rozlúčiť, vloží do truhly svätý obrázok, tak je potom dieťa celé prikryté, okrem tváre.

Na tretí deň prichádza rozlúčku vo dvore vykonať kňaz. Po obrade kňaza sa vrchnák zaklincuje. Smútočný sprievod sa odoberie do kostola a po obradoch ďalej na cintorín. Pri ukladaní do hrobu členovia rodiny spustia symbolickú hrudu zeme na znak spätosti so zemou.

Po pohrebe rodina zosnulého si pokladá za povinnosť pozvať príbuzných a mužov, ktorí niesli truhlu a zastaví sa na skromné pohostenie do priestorov kultúrneho domu, alebo do reštaurácie.

S pohrebom vstupujú v súvislosti hospodársko-spoločenského vývoja domy smútku, ktoré sa stávajú akýmsi pomocníkom (s chladiacim boxom) v prípade, ak je pohreb z rôznych dôvodov odložený na neskoršie.

HRIŇOVÁ

Keď zomrie doma člen rodiny, zakrýva sa zrkadlo čiernou látkou, zastavujú sa hodiny, dáva sa zvoniť na kostolnom zvone, posielajú sa telegramy rodine, ktorá býva ďalej od miesta bydliska zosnulého, v mieste, kde nebožtík žil, sa oznamy o úmrtí roznášajú.

Zosnulého umyjú a oblečú (čo robia jeho najbližší), vložia do pripravenej rakvy dovezenej z pohrebničníctva, ktoré máme v našom meste. V rakve sa odvezie do domu smútku. V deň pohrebu sa rodina schádza v dome smútku s kvetinovými darmi a vyjadrujú prejavy sústrasti. Potom sa rodina modlí pri rakve ruženec. Potom sa zorganizuje sprievod a ide sa s rakvou do kostola, kde sa odbaví svätá omša za dušu zosnulého. Po svätej omši sa zorganizuje sprievod a to: krížik, chlapi, ženy s kvetmi, hudba, kňaz a kantor, smútočný voz v ktorom sa vezie rakva (alebo sa nesie), potom ide najbližšia rodina, príbuzný a ženy.

Kar sa robí v reštaurácii (alebo doma). Začína sa príhovorom k smútočnej rodine, pomodlia sa za dušu zosnulého a začne sa občerstvenie, ktoré v reštaurácii vopred pripraví podľa dohody. Na záver z rodiny niekto poďakuje všetkým za to, že sa prišli rozlúčiť z ich zosnulým a odprevadili ho do matky zeme na dočasný odpočinok.

HRUBOŠOV

Ak zomrie občan, zo strany obecného úradu je venovaná maximálna starostlivosť pozostalým pri vybavovaní záležitostí pohrebu, až po jeho uloženie do hrobu. Po oznámení hodiny úmrtia ihneď sa oznámi občanom cez miestny rozhlas smútočná správa, že zomrel občan. Umieráčik zazvoní súčasne s rozhlasom a zvoní každé 2 hodiny do pohrebu (obecný zvonár). Ak občan zomrie doma, prevezie sa na cintorín do domu smútku po vybavení pohrebných záležitostí (v obci máme 3 domy smútku, 3 cintoríny). Až do pohrebu je vystavený, aby sa mu mohla rodina a priatelia pokloniť až do zavretia truhly. Sú možné 2 druhy obradov (cirkevný a zo strany obce). V minulom roku 1998 nám zomrelo 6 občanov - všetci boli pochovaní kňazom. Až do pochovania sa chodia občania modliť k rakve, večerom sa chodia do domu smútku modliť jeho najbližší a väčšia časť obce. Kar zvyknú pozostali robiť v areáloch kultúrnych domov, alebo v domácnostiach. Od roku 1989 nerobí sa žiadna rozlúčka zo strany obce - robia sa iba cirkevné obrady, čím je ochudobnená rodina pozostalého, lebo v minulosti sa robili zo strany obce rozlúčky s každým občanom pred cirkevným obradom, čo najmä rodina pozostalého kvitovala s veľkou vďakou, lebo sa osobitne zo strany obce zdôrazňovala aktivita občana pre prospech obce a občanov - teraz sa robia iba cirkevné obrady bez civilných rozlúčok - čo veľmi chýba občanom! Akonáhle sa uzatvorí rakva, posledné z bohom najbližšími (pokropuje sa mŕtvu svätenou vodou vetvičkou zelene v podobe kríža), berú sa kvety a vence deťmi od rakvy a prvé v sprievode idú deti

s vencami a kyticami, rakva, pozostali, kňaz s miništrantami, speváci, najbližšia rodina. Kňaz prevedie obrad, mŕtvy sa uloží do hrobu, k najbližším pozostalým pristupujú občania, rodina a priatelia, aby vyjadrili prejavy sústrasti nad mŕtvym. Keď je mŕtvy v jame, každý z účastníkov pohrebu sa s ním rozlúči tým, že vhodí hrudku zeme z vykopanej jamy a urobí nad jamou kríž. Pozostali zostávajú aj do úpravy hrobu nad jamou a jeden člen rodiny zariaďuje zoskupenie účastníkov na kar. Na kare celá smútiaca rodina minútkou ticha si uctí pamiatku mŕtveho, poverená osoba potom prednesie smútočnú reč - spomienku na drahého zosnulého a pripítkom si uctí jeho pamiatku.

HVOZDNICA

Zhodné so Štiavnikom, až na to, že vo Hvozdnici nie je ešte dobudovaný dom smútku, takže zosnulý je vystavený v dome, kde sa chodia k nemu pomodliť známi a susedia. Pri zomrelom je prestretý malý stolík, na ktorom je chlebič, soľ a vetvička so sv. vodou. Pri vynášaní z domu sa truhla 3 x oprie o prah. Pohrebné obrady sa vykonávajú pred krížom na cintoríne.

CHLEBNICE

V súčasnosti sa po zomretí člena rodiny zastavia hodiny, zastrie zrkadlo a po obhliadke mŕtveho lekárom, ak zomrel doma, zide sa najbližšia rodina a po modlitbe ruženca sa kladie do rakvy, kde sa pod hlavu nebohého dávajú posvätené byliny a vence na Božie telo. Dá sa zvoniť. Keď sa zvoní pri dieťati, jeden verš o 10.00 hod. a 15.00 hod. a do času pohrebu pre ženu 2 verše a muža 3 verše, ktoré sú oddelené zvončením umieračika. Na prianie rodiny sa telo mŕtveho prenesie do smútočnej miestnosti, alebo ostáva v dome až do pohrebu, kde sa chodia s ním rozlúčiť rodina a priatelia. Pred pohrebom sa mŕtvoľa prenesie do kostola v sprievode príbuzných a priateľov, kde sa koná pohreb so svätou omšou. V kostole je možné sa počas homílie prihovoriť k smútiacemu zhromaždeniu. Toto sa praktizuje hlavne

v zime, alebo za nepriaznivého počasia. Inak po obradoch v cintoríne je priestor na rozlúčku so zosnulým aj pre priateľov a zamestnávateľa zosnulého. Na prianie rodiny účinkuje na pohrebe spevokol pri rímskokatolíckom kostole Chlebnica. Počas prijímania sa zaspieva odobierka, a to podľa toho, či ide o matku, dieťa alebo otca. Odobierku spieva ženská skupina zboru. Pohreb a s ním spojené práce zabezpečuje ďalšia rodina zosnulého. Tým sa myslí výkop, zahŕňanie jamy hrobu, odnesenie a pochovanie mŕtveho. Po pochovaní sú pozvaní rodinný príslušníci a priatelia na kar, ktorý sa zabezpečuje v MOS.

JAKUBANY

Pri úmrtí osoby sa v obci zachováva zvyk, že v dome zosnulého sa zastrú všetky zrkadlá, zastavia sa hodiny a dá sa pokyn na zvonenie trikrát denne, ktoré trvá od úmrtia až do uloženia do hrobu. Večer sa konajú ružencové pobožnosti pri zosnulom.

Obliekanie zosnulého: obliekajú zosnulého (zosnulú) najbližší príbuzní. Ženu do bieleho ľudového odevu, ak je vydatá (alebo bola vydatá), tak ju aj začepčia. Do kroja sa neoblieka iba tá žena, ktorá už sa neobliekala do ľudového odevu v posledných rokoch. Mužov obliekajú do civilného obleku, väčšinou do tmavého „*ancugu*“.

Plač: zachováva sa ešte plač - nariekanie podľa nášho názvu „*vykladá*“ *sa*, t. j. plače a nahlas vyslovuje svoje myšlienky o zosnulom. Takto sa plače doma. V sprievode na cintorín už iba ojedinele.

Sprievod:

Čelo:

- 4 - 6 zástav z kostola (u nás sa hovorí *križe*),
- vence vo dvojiciach (deti),
- farár a 2 miništranti,
- truhla (na podvozku), po boku 4 - 6 chlapci, za nimi najbližší príbuzní,
- ostatní účastníci pohrebu už neusporiadané.

Kar: Niekedy bolo iba skromné občerstvenie v dome zosnulého, t. j. 1 - 2 poháriky

pálenky a chlieb pomastený bryndzou. Obyčajne postojačky.

Teraz: guláš alebo varená klobása, chlieb, bryndza, pálenka alebo víno a pivo, iba kto chce, tiež malinovka.

Miestnosť: pohostinstvo alebo kultúrny dom. Pozývajú všetkých prítomných pohrebu. Až na výnimky, všetci pozvanie prijímú.

JASTRABIE NAD TOPELOU

Pri úmrtí člena rodiny sa zide najprv celá rodina. Pripraví alebožtíka do truhly, poobliekajú a upraví, keď nebožtík nezomrel v nemocnici. Pozakrývajú sa všetky zrkadlá v dome, zapália sa sviečky pri truhle, zastavia sa hodiny, keď sú bicie, oznamí sa občanovi, ktorý zvoní a poprosia ho o zazvonenie. Zvoní sa každý deň ráno o 7,00 a popoludní o 16,00 hod., a v deň pohrebu, keď sa truhla vynesie na dvor a pri odchode z dvora a cestou na cintorín. Oznamy o úmrtí posíla rodina telefonicky, telegramom. Pohreb pripravuje blízka rodina. Pohreby sú kresťanské a pri ceste na cintorín sa púšťa smútočná hudba z miestneho rozhlasu. V hodinu pohrebu prichádza kňaz, niektorý navštívi dom a posväti truhlu ešte otvorenú (katolícky, gréckokatolícky), alebo len na dvor (evanjelický). Pohrebná počesnosť sa začína spevom piesní a obradom buď katolíckym, gréckokatolíckym alebo evanjelickým. Rozlúčku s nebohým číta katolícky kňaz, ostatní sa rozlúčia v mene rodiny. Truhlu s nebožtíkom odváža na cintorín smútočné auto z blízkeho obecného úradu. Smútočný sprievod ide pešo za ním. Na cintoríne sa nad hrobom rozlúči s nebožtíkom kňaz. Hroby sú väčšinou krypty. Málo nebožtíkov sa pochová do zeme.

Po pohrebe bývajú kary len pre najbližších príbuzných. Podáva sa občerstvenie a obložené misky. Sústrast' rodine prajú príbuzní a známi večer pri modlení, alebo na cintoríne po uložení rakvy do zeme. Modlenie pri nebožtíkovi je celú noc. Vždy tam niekto je, nikdy nenechajú nebožtíka samého. Obyvatelia odriekajú modlitby, alebo nábožné piesne. Niekde je to 1 deň, niekde 2 dni.

JEŠKOVA VES

Po zomretí najbližšieho príbuzného jeden z prítomných mu zavrie oči, postará sa o príslušné oblečenie, uloží na posteli do takej polohy, ako ho potom vložia do truhly. V minulosti sa zastieralo zrkadlo na čierne vyšitým uterákom a zastavovali sa hodiny v čase úmrtia. Teraz sa už tieto zvyky nepraktizujú, pretože krátko po úmrtí sa privezie truhla a zomrelý je odvezený do domu smútku. Prvé z povinností domácich je dať pokyn zvonárovi na zvonenie. Miestnym rozhlasom je oznamovaný pohreb zosnulého. Pri zomrelom sa každý deň až do pohrebu prevažne v podvečer modlieva ruženec, litánie a spievajú sa priliehavé piesne za spásu duše zomrelého. Niekedy je to 1 krát alebo 2 krát. Tieto pobožnosti trvajú cca 40 minút. Prípravu pohrebu, telegramy a kar pripravujú najbližší príbuzní. Na kar pozývajú po skončení pohrebného obradu aj vzdialenejších príbuzných a priateľov, ktorí sa zúčastnili pohrebu. Na začiatku karu najbližší z príbuzných privíta prítomných so spomienkou na zomrelého a ponúkne k požívaniu pripraveného občerstvenia. Príbuzní, známi prejavujú sústrast' už v dome smútku pri poslednej rozlúčke.

KAČANOV

Nakoľko nemáme dom smútku, mŕtvy je v rodine, celú noc je pri ňom niekto z rodiny, alebo si prizývajú aj susedov. V deň pohrebu sú zastreté zrkadlá, potom príde farár, ktorý ešte kým je otvorená truhla, sa pomodlí pri mŕtvom, spievajú sa piesne, tiež sa modlia ženy ruženec. Keď farár odíde z izby, zatvorí sa truhla a mŕtveho vynesú von z izby na dvor, kde sa okolo truhly zide najbližšia rodina. Farár spieva, potom sa v mene mŕtveho rozlúči s rodinou a potom sa odoberú na miestny cintorín. Sprievod ide za vozidlom, ktoré vezie mŕtveho. Na cintoríne sa truhla položí na hrob, tam je ešte krátka rozlúčka a potom po spustení truhly do hrobu farár zapečatí hrob a odíde. Pozostalým sa potom popraje úprimná sústrast'. Nasleduje kar. Po kare prichádzajú domov a doma sa nechávajú dohorieť sviečky, ktoré boli v izbe pri truhle.

Koňšov

Pohreb, konaný v r. 1998, žena vo veku 89 rokov, zomrela doma. Najbližšia rodina - dcéry, neter, zaopatřili zomrelú - umytie, oblečenie. Upravili ju do miestneho kroja a začepili. Oblečenie bolo nachystané už dopredu. Truhla bola umiestnená v obývačke, okolo nej 4 sviece vo vysokých svietnikoch, celý čas - od piatku do nedeľy svietilo svetlo (aj v noci). Sviece boli zapálené len v čase modlenia.

Po potvrdení úmrtia lekárom sa to oznámilo zvonárke, tá najprv vyzvonila na umieračik (*krinkalo sa*), potom sa vyzvonilo na 4 zvony (*vyzváňa sa umarlomu*). Vyzváňalo sa každý deň až do pohrebu. Rodina oznámila vzdialenejším príbuzným aj kmotrovcom úmrtie osobne a zároveň ich pozvala aj na pohreb - oznámila sa funkcia na pohrebe. Pozývalo sa:

POD SVIEČKY - 4 muži nesú okolo truhly počas smútočného sprievodu sviečku;

POD TRUNU - 6 muži nesú truhlu;

POD PROSOCIV - 6 muži nesú chrámové zástavy, z toho 2 smútočné;

POD „VANHELJU“ - evanjelium - nesie kmotor.

Celý čas, kým sa nepochovalo, v dome boli zakryté zrkadlá bielou šatkou, hodiny boli zastavené. V jeden deň sa boli ženy modliť na poludnie pri zosnulej ruženie.

Deň pohrebu - časť pohrebu sa konala doma, časť v kostole. Pol hodiny pred pohrebom sa zvoní „na schadzku“, aby všetci prišli načas. Muži, ktorí niesli zástavy, prišli z kostola spolu s kňazom, kostolníkom a nosičom evanjelia. Samotný pohreb začal príchodom kňaza. Pozostali a najbližšia rodina stáli okolo rakvy, ktorá bola otvorená. Rakva sa zatvorila pred odchodom z domu. Muži, ktorí truhlu niesli, ju nad prahom vstupných dverí 3 x sklonia k zemi s pozdravom „zbohom“. Usporiadanie smútočného sprievodu.

1. chlapec - rodina, miništrant - niesol kostolný krížik
2. muži - nesúci zástavy
3. muži - niekedy aj ženy - nesúci vence
4. kňaz, kantor, nositeľ evanjelia

5. ženy - speváčky

6. truhla + muži so sviecami, pred truhlou chlapec s krížikom s menom a dátumami zomrelej

7. najbližší príbuzní

8. ostatní smútiaci.

Po pohrebe z cintorína prvý odchádzal kňaz so sprievodom, potom ostatní.

Príbuzní všetkých ľudí, ktorí boli na pohrebe, osobne pozývali na kar. Kar sa konal v kultúrnom dome. Kňaz sa s prítomnými pomodlil, podával sa prípitok, studené jedlo, znova sa prítomní pomodlili a kar sa zakončil piesňou „Večná pamiatka“.

Všetkým, ktorí boli k zomrelej v kmotrovskom vzťahu, sa dávala výslužka.

Do truhly sa k mŕtvej dali byliny - *šarnobele*, ktoré sa svätily v kostole na sviatok Nanebovstúpenia p. Márie, ďalej ruženec, sv. knižka, sv. obrázky, niekde dávajú aj časti odevu - sukňa, šatka.

KOKAVA NAD RIMAVICOU

Tieto zvyky sa už podstatne zmenili. V minulosti bolo zvykom zastaviť hodiny, zastrieť zrkadlo, pri mŕtvom večer sa schádzala rodina a spievala nábožné piesne. Pohreb sa konal na dvore a pohrebný sprievod išiel dedinou až na cintorín. Pri tom zvonili kostolné zvony.

Dnes je v obci dom smútku a po úmrtí tam ihneď prevezú mŕtveho. Tam sa potom koná aj pohreb.

Úmrtie sa v minulosti oznamovalo len zvonitím cirkevných zvonov. Inak sa zvonilo, keď zomrela žena, inak keď zomrel muž. Dnes sa tiež zvoní ako v minulosti, ale táto udalosť sa oznamuje už aj miestnym rozhlasom.

Po skončení pohrebu sa v dome nebohého konal kar, na ktorý sa pozývala najbližšia rodina. V súčasnosti nie vždy sa koná kar. Keď sa koná, tak v reštaurácii.

KOLAČKOV

Pri úmrtí každého človeka sa ide hneď za kostolníkom, aby išiel zazvoniť. Najprv umieračikom, a potom všetkými zvonmi vyzváňať. Takto sa to robí trikrát za deň, pokým

sa zomretý nepochová. Najbližší príbuzní idú pozývať chlapov z rodiny, ktorí majú niest' truhlu, zástavy a zapálené sviečky. Pred pohrebným obradom sa v obecnom rozhlase rozlúčia s nebohým, kde sa povie jeho krátky životopis a krátka rozlúčka. Prejavy sústrasti sa dávajú pri vstupe do miestnosti, kde mŕtvy leží v truhle. V obci nemáme dom smútku, takže každý mŕtvy leží doma. Po pohrebe nebohého sa koná kar v kultúrnom dome, na ktorý sú pozvaní všetci, ktorí sa zúčastnili pohrebu. Podáva sa väčšinou guláš či už s knedľou alebo kotlíkový s chlebom. Po príchode na kar sa všetci pomodlia za nebohého, aby sa mu ľahko odpočívalo. Po najedení a vypití jedného štamperlika ľudia pomaly odchádzajú domov.

KOLTA

Pohreb v Kolte sa koná vo všeobecnosti takmer rovnako vo všetkých rodinách. Keď zomrie občan, obec sa to dozvie tým, že sa rozozvučia zvony. Už 2 roky (predtým to tak nebolo) to oznamuje aj miestny rozhlas, ktorý oznamuje už aj meno zosnulého, jeho vek i dátum pohrebu. Niekedy sa oznámi aj cintorín, kde bude pochovaný. V Kolte sú totiž dva veľké cintoríny, a to východný (smerom na Levice) a západný (smerom na Nové Zámky). Dom smútku je však iba jeden na východnom cintoríne. Teda každý zosnulý je po príprave - oblečenie, umytie, oholenie a pod. - odvezený do domu smútku. Tu sú 2 chladničky. Ak sa pohreb koná na západnom (starom) cintoríne, mŕtveho tam privezú k tomu účelu zostaveným automobilom. V posledných rokoch v Kolte robia prípravy pohrebu hrobári z Dvorov alebo z Nových Zámkov. Oni zaistia truhlu, vence, ktoré si objedná najbližšia rodina, vykopú jamu, prevezú (ak treba) mŕtvolu a pod. Po obrade na cintoríne aj zakopú truhlu. Rodina aj ostatní účastníci pobudnú pri jame do úplného konca, keď sa položia vence, potom najbližšia rodina prijíma sústrasť.

Zastretie zrkadiel, zastavenie hodín a pod. sa pri úmrtí nekoná. Treba povedať ešte, že

počas prvých dvoch dní, čo je mŕtvolu vystretá v dome smútku, prichádzajú večer do domu zosnulého ženy z dediny, kde sa modlia za dušu zosnulého. Je samozrejmé, že rodina ich pohostí kávou, čajom a pod.

Ešte pripomeniem, že od roku 1975 až do roku 1997 výbor MO MS sa s každým občanom na cintoríne rozlúčil, a to tak, že pán Michal Švaňa pohovoril o živote a práci zosnulého/-ej a ja som zarecitoval smútočnú, rozlúčkovú báseň. Rodina oznamuje mimo obce úmrtie telegramami. Počas vystretia každý deň v obci zvoní - každý deň dva až trikrát. Zvoní každý na 3 verše. Pri úmrtí dospelého pri zvonení „*zatrhuju*“. Keď zomrie dieťa „*nezatrhuju*“. Počas presunu mŕtvol tiež sa rozozvučia zvony a zvonia, až pokiaľ auto nepríde k pripravenej jame. Keď zomrie slobodný mládenec alebo deva, na pohrebe je v ženíchovom či nevestinom rúchu mládenec či deva.

V poslednej dobe (2 - 3 roky) každý pohreb začína svätou omšou, z ktorej občania samostatne, bez sprievodu, odchádzajú na cintorín, kde je už všetko pripravené na príchod kňaza, organistu a ministrantov. Asi 15 rokov kňaz nerobí odobierku od každého člena rodiny, čo značne urýchľuje obrad. Príhovory občanov sa realizujú až po skončení Zdravas Mária, čím končí kňaz pohrebný obrad. Treba aj povedať, že všetci prítomní na pohrebe sú dôstojne oblečení v čiernom, muži majú poväčšine saká aj v najvyšších horúčavách.

Po pohrebe každá rodina robí pohostenie - kar, ktorý býva doma (malé rodiny) alebo v miestnom hostinci Centra. V hostinci býva na prestretých stoloch stredom stolov pretiahnutá upravená čierna úzka stuha. Navrch stola sedí najbližšia rodina. Najstarší syn obyčajne alebo zať prednesie prípitok na pamiatku zosnulého. Potom sa podáva jedlo. Obyčajne to býva opekaná klobása s chlebom, ale aj iné to býva. Potom sa z karu odchádza. Niekedy na kare (namiesto na cintoríne) niekto z rodiny pohovorí o živote a práci zosnulého, ale nie je to pravidlo.

Pohreb býva spravidla v lete o 16. hodine, v zime o 14. hodine. Keď zomrie pracovník miestneho poľnohospodárskeho družstva, vedenie družstva zaistí síce veniec, mnohí spolupracovníci prídu aj na pohreb, ale, žiaľ, nezaznie od vedenia družstva rozlúčkové slovo, čo považujeme za nesprávne. Doteraz (42 rokov) som počul len jeden jediný príhovor vedenia družstva na pohrebe svojho zosnulého pracovníka. Ak zomrie dakto z iného podniku, vždy príde vedenie s vencom a zaistí aj rozlúčkovú reč, čo považujeme za správne. Ak zomrie žiak miestnej školy, pohrebu sa zúčastní celá škola s vencom a zástupca školy - učiteľ prednesie rozlúčkovú reč. Žiaci všetci prinesú kvietky. Žiaľ, v obci absentuje nejaký spevácky tím, ktorý by na cintoríne zaspieval. Tak je to napr. v susedných dedinách v Jasovej i v Čake.

Neuvádzam zámerne konkrétny pohreb, lebo tak, ako som to zapísal, sa odbavujú všetky pohreby v Kolte.

V minulom roku zomrelo 22 občanov, z čoho bolo 12 mužov.

KONIAROVCE

Pri úmrtí sa v našej obci nekonajú žiadne (poverčivé) úkony. Oznamy úmrtia sa vystavujú na vývesnej tabuli len ojedinele, zvonenie vykonáva na to určený občan a to ráno o 9.00 hod. a popoludní o 15.00 hod. a pred pohrebom 1/2 hod. V deň pohrebu starosta obce oznámi v miestnom rozhlase kto a kedy zomrel, koľko mal rokov, koľko vychoval detí a kedy a kde bude posledná rozlúčka so zomrelým. Priebeh pohrebu začína pred domom smútku rozlúčkou pána farára, potom smútočný sprievod prejde k jame, kde sa pokračuje v rozlúčke a pochovaní zomrelého. Niektorým (hlavne mladým) dajú zahráť i dychovou hudbou priamo pri rozlúčke na cintoríne. Po pohrebe sa koná kar v dome kultúry, kde sa podáva občerstvenie a pohostenie. Kar je jednoduchý, po pomodlení sa podá prípitok a varené párky, obložené chlebičky alebo guláš. Na kare sa nekonajú žiadne (poverčivé) úkony.

KOŠICKÁ BELÁ

Zomrelého najprv umyli, obliekli, vystreli na dosky, kde ležal tri dni. Na tretí deň ho pochovali. V tom čase sa zastrie zrkadlo čiernym plátnom, zastavia sa hodiny. Večer sa chodia modliť k zomrelému ženy z dediny a blízki príbuzní. Blízki príbuzní zostávajú v dome zomrelého do rána. Oznam úmrtia resp. oznam konania pohrebu majú na starosti dve ženy z rodiny - chodia oznámiť termín pohrebu a funkciu na pohrebe (t.j. čo kto má na starosti - truhlu niešť zástavu, sviečky, kríž, vence, kvety). Vzdialeným príbuzným sa oznámi úmrtie telefónom alebo telegramom.

Príprava pohrebu:

1. Oznámiť úmrtie farárovi a dohodnúť termín pohrebu a zvonenie
2. Objednať truhlu (kvety, vence)
3. Vybrať miesto na hrob a vykopať hrob
4. Príprava karu.

V deň pohrebu zvony začnú vyzváňať na *schadzku* v dome zomrelého. Pohreb začína príchodom farára k truhle - cirkevné obrady. Po zatvorení truhly, zomrelého v truhle vynesú na dvor. Na znak rozlúčky sa cez každé dvere 3 x s truhlou uklonia. Na dvore opäť prebiehajú cirkevné obrady. Po obradoch na pokyn farára sa zoradí pohrebný sprievod. 1. farár, miništranti a kantor, 2. muži s vencami, 3. muži so zástavami (*prosacie*), 4. tesne pred truhlou nesie 1 muž kríž - náhrobný, 5. 6 mužov nesie truhlu (striedajú sa), 6. vedľa truhly nesú dvaja muži horiace sviece. Potom za truhlou idú veľmi blízki príbuzní, za nimi ostatní. Pohrebný sprievod sa presúva na cintorín (predtým najprv do kostola). Na cintoríne počas cirkevných obradov vložia truhlu do hrobu, naň uložia vence a kvety. Každý na rozlúčku hodí do hrobu trocha hlíny. Po obradoch odchádza farár s miništrantami do kostola, kde prebehne omša za zomrelého. Po omši sa zídu príbuzní v kultúrnom dome na kar. Kar začína spoločnou modlitbou za zomrelého. Po občerstvení prípitok, obložený tanierik, koláče, káva - sa u nás robí zbierka na kostol. Záver karu - opäť modlitbou. Prejavý sústrasti sa

konajú priebežne: - počas troch dní doma pred pohrebom, - na cintoríne, - na kare.

KRAČÚNOVCE

Posledná rozlúčka so zosnulým sa koná v dome, kde zosnulý žil, pretože v našej obci nie je dom smútku. Pohreby sú iba cirkevné - katolícke a evanjelické.

Miesto konania pohrebu: Kračúnovce

Meno a vek zosnulého: Andrej, 73 rokov

Dátum pohrebu: december 1998

Pohreb: cirkevný - rímskokatolícky

V posledných hodinách pri umierajúcom bola prítomná jeho najbližšia rodina a susedia. Prizvaný kňaz udelil pomazanie chorých (u nás nazývané „*ostatne pomazať*“) a lekár sa snažil pomôcť v posledných chvíľach chorého. Pri zomierajúcom je zapálená tá svieca, ktorá bola posvätená na Hromnice. Po skonaní bol znovu privolaný lekár na obhliadku mŕtvol. Nebohému zatvorili oči, šatkou zaviazali bradu, zastavili hodiny a zastrelí zrkadlá. Susedia prichystali mŕtvolu (umyli, obliekli) a vystrelí do takej polohy, v akej mal byť uložený v truhle. V priebehu niekoľkých hodín bola zabezpečená aj truhla, do ktorej ho uložili. Nebohý leží s truhlou v obývačke. Keďže smrť nastala vo večerných hodinách, hneď ráno museli zabezpečiť všetko, čo sa týkalo pohrebu a karu. Úmrtie oznámili telefonicky a telegraficky. Osobne navštívili kostolníka, ktorý smrť ohlási zvonením 3 x krátkym s prestávkami a dlhým vyzváňaním. Potom vyzvára vždy ráno a na obed až do pohrebu. Krátkemu zvoneniu sa hovorí, že „*žehnajú bo dakto umar*“. Navštívia ešte kňaza, ktorý určí deň a hodinu pohrebu, lekár vypíše úmrtný list, dôvod smrti a čas skonu. Navštíví sa matrikárika, ženy predmodlievačky, hrobár a pomocníci, ktorí vykopú hrob.

Ženy z príbuzenstva napečú koláče z kysnutého cesta. Tie sa podávajú večer po modlení a na kar. Príbuzní zabezpečia všetko potrebné na kar a tiež kuchárku, ktorá jedlo prichystá. Na obecnom úrade zabezpečia miestnosť na kar.

Truhla s mŕtvym je položená v obývačke. Okolo nej sú zapálené 4 veľké sviece, ktoré horia celú dobu, kým je mŕtvola v dome. Vzadu za truhlou je postavený drevený kríž, na ktorom je napísané meno a priezvisko nebohého, dátum narodenia a úmrtia. Vpredu pred truhlou je malý stolík zakrytý pekným bielym obrusom, na ktorom je odložený tanierik so svätenou vodou, kropidlo, alebo namiesto kropidla sú zviazané 3 vetvičky buxusu, tým prichodiaci pokropia nebohého. Všetky zrkadlové steny sú zakryté bielym obrusom alebo plachtou. Okolo truhly sú stoličky pre príbuzných a ženy, ktoré sa večer pri zosnulom modlia. Večer pri mŕtvom sa okrem rodiny a príbuzenstva zídu susedia a ďalší ľudia z dediny. Niektorí z nich ostávajú pri mŕtvom až do rána.

V deň pohrebu:

Kostolník pol hodiny pred začiatkom pohrebu zazvoní a to znamená, že sa ľudia majú zísť. Hovorí sa tomu, že „*dzvoňa na schadzku*“. Do príchodu kňaza, organistu, miništrantov a kostolníka sa ľudia modlia ruženec. Keď vstúpi kňaz do izby, začína obrad požehnaním mŕtveho. Po speve žalmov a modlitbe kňaz s ostatnými ľuďmi vyjde na dvor. V izbe ostanú najbližší príbuzní, aby sa rozlúčili s nebohým. Určení chlapi zatvoria truhlu a nesú ju na dvor. Pri vychádzaní z izby a domu udrú 3x s truhlou o prach dverí alebo o zárubňu. Je to na znak rozlúčky s týmto domom.

Na dvore je stôl prikrytý bielym obrusom, pod ním je prestretý domáci tkaný koberec, na stole je krížik, ktorý doniesol kňaz a v nádobe svätená voda. Z jednej strany stola sú stoličky pre kňaza a organistu.

Truhla je položená na vozíku (na tento účel ho zakúpil obecný úrad), pri nej sú svietniky so sviecami, kvety, vence, kríž a stoličky pre starších ľudí, ostatní stoja.

Obrad pokračuje na dvore, okrem spevu a modlitieb má kňaz kázeň. Po obrade na dvore ide sprievod na cintorín. Vpredu jeden miništrant s krížikom, ktorý doniesol z kostola, za ním ďalší miništranti, kňaz, organis-

ta, kostolník, ďalší chlapec, ktorý nesie kríž s menom nebohého, ďalšie deti s kvetmi, vencami, vozík s truhlou, najbližší príbuzní a tak postupne idú podľa príbuzenstva, za nimi ešte susedia, priatelia a ostatní občania obce. Celou cestou na cintorín vyzvňajú zvony.

Na cintoríne - kňaz požehná hrob, nasleduje spev, modlitba a uloženie do hrobu. Túto prácu vykonáva hrobár a chlapi, ktorí obsluhovali vozík. Zakryjú hrob hlinou, osadia križik, poukladajú vence, kvety. Časť kvetov hlavne v zime dajú do kostola na ozdobu oltárov. Po skončení práce sa všetci pomodlia a idú za ostatnými do kultúrneho domu na kar. Na kar pozývajú dvaja chlapi z príbuzenstva. Stoja na bráne cintorína a menovite oslovujú ľudí, ktorí sa majú zúčastniť karu. Keď sa všetci zídu v kultúrnom dome, pred jedením sa pomodlia.

Na kare podávajú obložené misy, chlieb, guláš, koláče z kysnutého cesta - makové, orechové, tvarohové, kakaové a kávu. Vklad ľubovoľný (20, 50, 100,- Sk), nakoniec sa znovu pomodlia.

Pri rozchode sa príbuzní rozlúčia s pozostalými slovami útech. Pozostali sa všetkým prítomným poďakujú za účasť.

Zvyky, ktoré zanikli i tie, ktoré sa zachovali až doteraz. V polovici 70. rokov zanikol zvyk spievanej rozlúčky nebohého s príbuznými, priateľmi, susedmi. Spieval ju kantor na dvore, keď kňaz skončil kázeň. Komu sa malo na pohrebe ďakovať oznámili kantorovi deň pred pohrebom najbližší príbuzní nebohého (napr. manžel, manželka alebo deti). Niekedy sa stalo, že v tom žiali a v zhone na niekoho zabudli. Nie každý to prijal s pochopením, niekto sa aj pohneval. Tejto spievanej rozlúčke sa hovorilo „*odproščanka*“. Časť z nej uvediem:

Spievala sa na melódiu - *Každý človek zomrieť musí...*

„Fedor Mária i Šimaňa, Janoščin i Paľaňa i ti Petre sinu s celu fameľiju ja vam šumne dzekujem.“

Takto sa ďakovalo (spájalo sa viacej priezvisk) iba pri rozvetvenej rodine, nie

však najbližším. Tým sa ďakovalo menovite a osobne. Takúto podobu ďakovania majú evanjelickí veriaci. Vykonáva ju kňaz. Nespieva ju, iba hovorí alebo prečíta. Evanjelickí veriaci majú ešte jeden dobrý zvyk, nepodávať v dome pri mŕtvom alkoholické nápoje. Podávajú iba nealko nápoje a koláče z kysnutého cesta.

Inak vyzerá pohreb dieťaťa, slobodného, alebo takého, ktorý dobrovoľne odišiel zo sveta.

Dieťa, ktoré sa narodí mŕtve, kňaz s najbližšou rodinou pochováva iba na cintoríne. Malú mŕtvolku na cintorín nesie v truhle otec, alebo krstný otec. Kňaz pochováva v dome aj na cintoríne.

Keď zomrie mladý človek, napr. chlapec, vtedy sú dievčatá oblečené za družičky, chlapi za družbov. Pierka majú družbovia na klope saka pripnuté opačne. Jedno dievča z príbuzenstva je oblečené za mladuchu. Na čiernom zamatovom vankúši nesie zlomenú sviecu. Kráča v sprievode sama pred truhlou. Ostatní družbovia, družičky idú v dvojiciach ako na svadbe. Na cintoríne potom všetky kvety a pierka hodia do hrobu a aj tú zlomenú sviecu.

Toho, kto dobrovoľne odíde zo sveta, kňaz pochováva iba na dvore a na cintoríne. Takejto mŕtvoľe vôbec nezvoní ani nevyzváňajú. Traduje sa zvyk, že zvony, na ktorých zvoní, keď je búrka, a ktorú vždy odoženú, *by stratili svoju moc, keby zvonili napr. obesencovi*.

Najbližší príbuzní nosia smútok za nebohým jeden rok (manželka, manžel, otec, matka, deti, súrodenci). Malé deti smútok nenosia. Za rok nechodia na svadby ani zábavy. Sú aj výnimky, ale iba vo výnimočných prípadoch. Ďalší príbuzní smútia podľa príbuzenského vzťahu 1/2 roka, 3 mesiace, 1 mesiac, 3 týždne, 1 týždeň. Vtedy sú oblečení v čiernom.

KRAJNÉ

V našej obci sa občiansky pohreb uskutočňuje nasledovne: po nahlásení úmrtia p. matrikárke dostáva oddelenie kultúry oznam s údajmi mena zosnulého, kde a kedy sa pohreb uskutoční. Dané úmrtie sa potom

oznámi v obecnom rozhlase asi 3-4 krát dopoludnia a popoludní. V dome smútku sa už pred pohrebom pripraví smútočná nástenka s menom, dátumom narodenia a dátumom úmrtia. Pred obradom a podľa želania rodiny pozostatky zosnulého sú vystavené na katafalku v smútočnej sieni asi 1 - 2 hodiny. Počas celej tejto doby znie v sieni smútočná hudba. Pred obradom pracovníci uzatvoria rakvu. Za znenia smútočnej hudby do siene vstúpia starosta a recitátorky. Jedna recitátorka položí na rakvu smútočnú kyticu za ZPOZ, zaradí sa a spoločne sa poklonia. Nasleduje báseň, prihovor starostu k rodine zosnulého a na záver znova báseň. Za zvukov hudby, ktorá neznela pri prejave, príbuzní zoberú rakvu a vynesú ju von, kde už čaká starosta, recitátorky a ďalší člen ZPOZu, ktorý sa bude so zosnulým lúčiť nad hrobom. Keď je smútočný sprievod zoradený, ide sa k otvorenému hrobu. Nad hrobom je recitovaná smútočná báseň, prihovor člena ZPOZu, prípadne rozlúčka bývalých spolupracovníkov a báseň. Za zvukov smútočnej hudby členovia ZPOZu a starosta prejavia rodine sústrasť a opustia miesto poslednej rozlúčky.

KRÁJ

Zastavenie hodín, zastretie zrkadla, či otvorenie okien sa už nerobí. Tieto úkony sa robievali, keď ten, ktorý zomrel, zomrel doma, teraz však väčšinou v nemocnici. Posledný pohreb, na ktorom som bol a ktorý sa konal v našej obci r. 1998, bol kamarátov (49 r.). V obci je vybudovaný dom smútku priamo v areáli *cmitera*, takže všetky pohrebné úkony sa konali v jeho priestoroch. Kamarát zomrel v nemocnici, doviezol ho pohrebný voz (auto) rovno do domu smútku už v truhle a pripraveného ako to urobili na patológii v nemocnici v R. Sobote. Každý večer (2 x) sa konali *lopatky* - spievanie a modlenie z ev.a.v. spevníka spolu so smútiacou rodinou. Po dokončení pobožnosti (bez farára) sa podávali ruky s prejavom sústrasti pozostalým. Denne ráno, na obed a večer pred súmrakom na kostole kostolník zvonil na dvoch zvonoch,

posledný raz tesne pred zahájením pohrebu (13.00 hod.), zvyčajný čas pochovávaní v našej obci. Bol to ev.a.v. pohreb, truhla na márach, rodina sedela pri truhle, z druhej strany p. farár a kantor. Spievali sa dve piesne zo slov. evanj., funebrála, dva antifóny, žalm, kázeň na text z Písma Svätého, pohrebná rozlúčka, v ktorej sa lúčil od matky, bratov a ďalších príbuzných, ktorú spísal niekto z rodiny, čo dobre poznal život a prácu nebohého. Na koniec pobožnosti sa spieval jeden verš piesne z funebrála. Tým sa skončila rozlúčka a pobožnosť v dome smútku. Z domu smútku najprv vyšiel p. farár s p. kantorom, pred nich sa postavil chlapec s krížom. Truhlu vyniesli pred dom smútku bratia nebohého, kde postáli a zase sa zaspieval jeden verš piesne už načatej v dome smútku. Po skončení spievania sa zoradil smútočný sprievod: matka, bratia, najbližšia rodina, priatelia, susedia a ostatní prítomní (všetci za truhlou). Počas smútočného obradu bola truhla obložená vencami, kyticami kvetov. Pred truhlou drevený kríž od smútočného zhromaždenia, smútočné stuhy so slovami rozlúčky od najbližších rodinných príslušníkov, priateľov, spolupracovníkov atď. Pred domom smútku priatelia nebohého prevzali truhlu od jeho bratov. Preniesli nad otvorený hrob a položili (na tých istých držiakoch - kolochoch, čo ju niesli) Pan farár zaspieval antifónu, kantor s veriacimi odpovedal druhou časťou antifóny, p. farár sa pomodlil a preložil - prežehnal truhlu. Potom priatelia nebohého spustili truhlu do hrobu a položili na ňu nedohorené sviečky, ktoré horeli počas obradu na stolíku, kde slúžili pobožnosť. Ďalej kytice živých kvetov od najbližších príbuzných, to všetko zakryli ešte poklopom v tvare vrchnáka truhly (väčších rozmerov) Po tomto úkone zasypali truhlu hlinou z vykopaného hrobu priatelia a susedia nebohého. P. farár, kantor s prítomnými ev.a.v. veriacimi spievali z funebrála *Vzkriesenie čakáme, vzkriesenie čakáme*. Po jej skončení, keďže ešte nebol hrob dokončený, spievali ďalej pieseň z funebrála *K tebe ó Bože môj*.

Počas tejto piesne hrob dokončili, osadili drevený kríž, čo bol počas smútočného obradu pred truhlou a cestou k otvorenému hrobu ho na čele smútočného sprievodu doniesol chlapec z príbuznej rodiny. Ostatné vence, kytice a kvety poukladali na dokončený hrob. Zhromaždenie sa rozchádzalo, podávali sa ruky najbližším rodinným príslušníkom nebohého s prejavmi úprimnej sústrasti a muži z rodiny na to určení pozvali všetkých na kar. Pred bránou cimitera stáli dvaja muži a ponúkali vychádzajúcim z neho pohárikom či dvomi pálenky. Na bráne roľníckeho družstva viala čierna zástava počas celého smútočného diania (3 dni).

Vzdialenejším príbuzným sa posielali telegramy a telefónom oznamovali čas pohrebu. Kar bol v jedálni roľníckeho družstva, kde nebohý pracoval. Brat nebohého poďakoval prítomným za účasť a prejavy sústrasti. Farár sa pomodlil a ďakoval za pokrm a nápoje, ktoré nachystali rodinní príslušníci nebohého. Potom ponalievali do pohárikov pálenku, popriali dobrú chuť a bez štrngania pohárikmi upili. Jedol sa guláš, koláče, káva a ponúkali za jedlom víno, pivo, vodu a pálenku. Muzika u nás nevyhrávala, nie je zvykom, ani nikdy nebolo. V najbližšiu nedeľu sa dali pomodliť v kostole za prekonanie ťažkého navštvivenia v rodine a za to oferovali na cirkev. Poznámka: *Lopatky* - spievanie a modlenie večerami pri nebožtíkovi. Nikde som sa nedopátral prečo, alebo od čoho názov lopatky (najskôr, že nebožtík leží na svojich lopatkách).

KROMPACHY

Cirkevný pohreb - sv. omša v dome smútku.

Občiansky pohreb - obrad v dome smútku, organizuje Zbor pre občianske záležitosti v meste Krompachy.

KŠINNÁ

Pre pozostalých pri úmrtí člena rodiny vznikajú nasledovné úkony a povinnosti:

Zrkadlá v dome sa zastrú čiernym závesom, hodiny zastavia len v niektorých hodinách. Mŕtveho umyjú a prezlečú do šiat, ktoré mal do truhly nachystané. Úmrtie sa ozná-

mi lekárkou, ktorá príde zosnulého prezrieť. Potom sa ide za kostolníčkou o vyzvonenie. Chlapom „*zatrhajú*“ a zvonia 3 x, ženám - 2 x; v prípade malého dieťaťa - 1 x. Starosta zabezpečí hrobárov. Rodina oznámi úmrtie farárovi, pohrebnému kantorovi a mendíkovi, ktorí nosí kríž na pohrebe. Vzďalenej rodine, ktorá býva mimo obce, sa posielajú telegramy poštou, prípadne telefonicky. „*Spievanie*“ sa koná v posledných 2 rokoch v cirkevnej sieni večer pred pohrebom. Zúčastňuje sa ho bližšia i vzdialenejšia rodina, susedia, známi. „*Spievanie*“ vedie pohrebný kantor. Modlí sa a všetci prítomní spievajú pobožné smútočné piesne. Potom na záver rodina podáva malé občerstvenie, ktoré si doma pripravila - väčšinou obložené chlebíky, po kalíšku slivovice alebo inej pálenky, čaj alebo minerálku. Čas pohrebu a *spievania* oznamuje starosta obecným rozhlasom deň pred pohrebom.

Pohreb býva v popoludňajších hodinách v dome smútku na cintoríne. Rakvu k hrobu nesú chlapi z rodiny, za nimi kráča najbližšia rodina, potom vzdialenejšia rodina, ktorá nesie vence a kvety. Na čele pohrebného sprievodu je mendik s krížom, farár a kantor, zopár starších chlapov z dediny, rakva, rodina a ostatní účastníci pohrebu. Po pohrebe býva kar v kultúrnom dome, ktorý chystá miestny súkromný hostinský s rodinou. Väčšinou býva guláš. Zákusky a slané pečivo si zabezpečuje rodina. Na pamiatku zosnulého je prípitok bez štrngania. Na začiatku a na konci karu sa modlí pohrebný kantor, ktorý aj poďakuje rodine. Na každom kare je prítomní aj farár, blízka i vzdialenejšia rodina, priatelia, hrobári. V najbližšiu nedeľu po pohrebe je v kostole modlenie za zosnulého.

KURIMA

Zvonenie 3-krát za deň, ráno 7,00 hod., o 11,00 hod., o 15,00 hod. Keď zomrie v obci občan, oznámi sa to kostolníkovi. Kostolník ma na starosti zvonenie. Ďalej sa to oznámi vedúcemu cechu sv. Antona, ktorý zabezpečí do domu zomrelého sviečky a máry. Niekedy

chodí aj cechmajster obliekať zomrelého. Zrkadlá sa v dome, kde je pohreb, zakrývajú bielou alebo tmavou látkou. Každý večer sa chodí do domu zomrelého modliť. Chlapi ostávajú aj dlhšie do noci, rozprávajú a hrajú karty. V deň pohrebu cechmajster dovezie na dvor pohrebný vozík - máry, ktorý je prikrytý fialovou plachtou. Na dvor sa pripraví aj stôl a 2 stoličky pre kňaza a kantora. Stôl je prikrytý bielym obrusom, sviečky z izby. Večer keď sa chodia modliť susedia, príbuzní a známi, domáci ponúknu po ukončení modlitieb koláčmi, čajom, pálenkou a vínom. V deň pohrebu, keď je napr. o 14.00 hod., sa v obci zazvoní o 13.00 hod. *na schádzku* - ľudia z celej dediny sa schádzajú na dvor, kňaz s kantorom aj 2 chlapi so zástavami idú od kostola do domu zomrelého aj 7 miništranti. Vpredu ide miništrant s krížikom, za nim chlapi so zástavami, ďalší miništranti a kňaz s kantorom. Príbuzní a známi sú v izbe, kde je truhla so zomrelým a modlia sa. Modlitbu vedie chlap zo spolku sv. Antona. Keď vojde do domu kňaz so sprievodom, prestanú sa modliť a začína sa cirkevný pohreb. Katolícky, celá dedina sme rímskokatolíci. Spieva kňaz, kantor, ľud odpovedá. Po ukončení obradu kňaz vychádza na dvor, kde je pripravený stôl a stoličky, spievajú a čakajú, kým sa vynesie truhla so zomrelým z domu na vozík - máry. V izbe za ten čas najbližší príbuzní sa odoberú od zomrelého, pobožkajú ho, alebo pohladia. Príbuzní aj známi, ktorí prídu na pohreb, donesú vence alebo väčšinou kytice. Kvety sa kladú do truhly k nohám zomrelého. Pred truhlou je stolík, na ktorom je položená mištička so sv. vodou a vetvička asparatusu na požehnanie mŕtvoly. Každý kto sa príde pomodliť do domu zomrelého, vojde do izby, kde je truhla, kľakne si, pomodlí sa, položí kvety do truhly a pokropí truhlu so sv. vodou v znamení kríža. Chlapi zo spolku sv. Antona - pohrebný spolok - už sú poverení, ktorý pribije truhlu, alebo položí veko truhly. Dvaja chlapi vynesú truhlu z domu, na prahu domu 3 krát dvihnú a položia truhlu na prah

- na znak rozlúčky zomrelého s domom, že už cez ten prah viac neprejde. Položia truhlu na máry a pokračuje cirkevný pohreb. Po obradoch sa ide s truhlou v sprievode do kostola. Sprievod pred truhlou ako do domu zomrelého. Za truhlou najbližší príbuzní a ostatní občania a známi. V kostole je sv. omša za zomrelého. Po sv. omši sprievod ako do kostola na cintorín. Počas cesty na cintorín aj z domu zomrelého do kostola sa modlí sv. ruženec. Ak bol zomrelý členom sv. ruženca - ruže, tak mu jeho členovia z ruže uvili veniec na truhlu, v zime z tuje a v lete z *darvinku*, ktorý je pribitý na truhle, je na ňom 15 kvetov: 5 bielych, 5 žltých, 5 červených - na znak bolestného, radostného a slávnostného ruženca. Na cintoríne sa truhla položí na dosky, hranoly, ktoré sú položené nad jamou. Kňaz spieva pohrebné obrady aj s kantorom, po ukončení a vložení truhly do hrobu, ktorá sa spúšťa na povražoch. Zaspievajú členovia sv. ruženca - z ruže - rozlúčkovú pieseň zomrelému. Kňaz so sprievodom odchádza. Príbuzní a známi na cintoríne pri hrobe prejavia sústrast' a hodia malú hrudku hliny do hrobu, nech mu je zem ľahká. Po pohrebe je kar, kde sú pozvaní ľudia. Na kare sa pomodlia a vyzbierajú sa peniaze na sv. omšu za zomrelého. Modlia sa pred jedlom a po jedle. Po modlitbe po jedle sa každý rozchádza domov.

KUROV

Keď sa cítil už poriadne chorý, zavolať si farára a dať sa pred smrťou vyspovedať. Pred smrťou povedal ešte závet. Zomrel na posteľi. Dcéra mu zatlačila oči. Susedia ho oholili a umyli. Obliekli do tmavých šiat. Vodu vyliali do kanála. Zavolali telefónom známym, ale posielali aj telegramy. V Bardejove dali vytlačiť smútočné oznámenie, ktoré dali vyvesiť na vhodné miesto. Hneď po úmrtí ručníkom zakryli zrkadlo, zastavili hodiny. Babička zašla do chlieva a nahlas povedala: „*Už nebudete mať gazdy, bo vam na tamtot švit odyšol.*“ Dcéra išla oznámiť smrť kostelníkovi a na obecný úrad. Doviezli mu z Barde-

sviec, vencov a pod. Počas troch dní, keď mŕtvy leží doma, pretože domsmútku nemáme, ráno, napoludnie, večer sa zvoní. Večer sa chodia ľudia modliť ruženec do domu ku mŕtvemu. Vzdialenej rodine úmrtie sa oznamuje telefonicky, alebo sa posielajú telegramy. Pohreb bol v popoludňajších hodinách so sv. omšou. Po sv. omši sa pohrebné obrady dokončia pri hrobe posvätením hrobu aj modlitbou za dušu zomrelého. Po pochovaní bol karv budove bývalej školy. Na kare sa zúčastnila rodina, ktorá bola vopred pozvaná. Jedlo privážajú z niektorého reštauračného zariadenia v St. Ľubovni. Prejavy sústrasti sa prejavujú rodine pozostalých keď sa príde večer k mŕtvemu modliť sa.

LADA

Pri úmrtí sa dodržiavajú ešte tradície, že kde leží mŕtvy, tak sa zastrú zrkadlá, zastavia hodiny. Oznamy o úmrtí sa zasielajú príbuzným, prípadne sa oznamuje telegramom alebo telefonicky. Zvoní sa zomrelému trikrát denne až kým ho nepochovajú. Ráno o 7.00 hod., na poľudnie o 11.00 hod. a popoludní, v zime o 16.00 hod., v lete o 17.00 hodine. U nás zvoní na dvoch zvonoch v rímskokatolíckom kostole aj v evanjelickom. Nezáleží akého je vierovyznania. Pohreb zabezpečujú pozostali. Obrad je podľa toho, akého je vierovyznania. Rímskokatolíci nemajú rozlúčku, evanjelici majú rozlúčku. Kar niekto robí, niekto nie. Podľa finančnej situácie. Prejavy sústrasti sa vykonávajú ako všade inde. Obecny úrad v obecnóm rozhlase pustí smútočnú pieseň a oznámi občanom, kto zomrel, v akom veku a kedy, a kde bude posledná rozlúčka.

LEDNICA

Pri ozname úmrtia zvoní najskôr 1 zvon tzv. umieráčik, potom sa rozozvučia ostatné zvony.

V rodine sa zastrie zrkadlo, zastavia hodiny. Úmrtie sa príbuzným oznámi telefónom, ústne, telegramom. Obecny úrad oznámi rozhlasom vek pozostalého, termín pohrebu a prejaví sústrasť pozostalým. Pohreb býva s omšou v kostole. Truhla je v domesmútku. Po omši ide sprievod na cintorín, kde sa v dome uskutočnia smútočné obrady. Prejavy sústrasti pozostalým

jova truhlu, do ktorej ho dali, položili do nej i peniaze, modlitebnú knižku, fajku, klobúk. Doniesli z cirkvi kríž a dva svietniky. Položili ku hlave. Nebožtik v otvorenej truhle ležal uprostred izby. Večer sa poschádzali k nemu susedia. Ženy sa nahlas modlili ruženec. Kantor čítal *parastas*. Na noc izbu zatvorili. Nikto pri ňom nebol. Tých, čo boli večer a sa modlili, domáci pohostili pálenkou a obloženými chlebíkmi. Ráno hrobári (na koho vyšla *kolaj*) začali kopat hrob. Celý deň prichádzali ľudia. Každý sa pomodlil, niektorý sa aj dotkol mŕtveho. Pohreb sa konal na tretí deň jeho smrti. Z cirkvi doniesli zástavy, kríže, farár previedol krátke modlenie v izbe, potom truhlu vynesli na dvor. Na každom prahu trikrát sa s ňou dotkli, popovediac: „*Budte zdravi*.“ Na dvore sa konala rozlúčka, potom bol príhovor farára, ktorý menovite číta každého s kým sa zosnulý lúči. Príbuzní posledný krát sa dotýkajú mŕtveho, niektorí ho aj bozkávajú. Potom truhlu zabijú klineciami. Od roku 1995 ťahajú mŕtveho na cintorín na vozíku, predtým niesli na pleciach. Na cintoríne posledná rozlúčka. Všetci plačú. Staršie ženy nariekajú a lúčia sa slovnými nárekmi. Vence a kytice na cintorín každý nesie sám. Do hrobu hádžu hrudky zeme, niekto aj peniaze. Z cintorína idú do kultúrneho domu na pohrebnú hostinu pripravenú pre pozvaných 80 ľudí. Podávali predjedlo - párky, hlavné jedlo, kuraciu polievku, rezeň a zemiaky. Hostinu zahájil farár modlitbou. Po hostine znovu modlitba. Menšia hostina sa opakovala po týždni a na 40 deň po *panachide* za nebožtikom.

LACKOVÁ

Dnes už málo ľudí zomiera doma, väčšinou v nemocnici. V marci zomrel starý pán doma. Pozvali susedov, aby ho obliekli, pretože domáci mŕtveho neobliekajú. Po troch hodinách sa na zvonoch (2) zvonilo. V dome sa zastavili hodiny, zastrie sa mŕtvy. Na pohreb sa chodí pozývať. Chodí napr. syn, dcéra, zať, nevesta. Pri pozvaní aj určujú úlohy pri pohrebe, napr. nosenie rakvy, nosenie zástav,

s omšou v kostole. Truhla je v dome smútku. Po omši ide sprievod na cintorín, kde sa v dome uskutočnia smútočné obrady. Prejavy sústrasti pozostalým individuálne. Po pohrebe sa kar uskutoční v kultúrnom dome.

LIPTOVSKÝ ONDREJ

Pohreby v našej obci sa konajú s cirkevným obradom. Úmrtie občana sa oznamuje zvonením s udávaním pulzov na zvone. V dome nehožtíka sa zastrie zrkadlo a zastaví hodiny. Predtým bol nehožtík až do pohrebu v dome, kde každý večer chodili ženy, ale aj chlapi nehožtíkovi spievať. Dnes spievajú v dome smútku náboženské piesne. Pohrebný obrad končí bohoslužbami v kostole s odobierkou. Po skončení obradu na cintoríne sa uskutočnia prejavy sústrasti a príslušníci rodiny a priatelia sa zídu na kare, kde jeden z rodiny poďakuje za prejav sústrasti a kvetinové dary. Kňaz sa pomodlí modlitbu a nasleduje občerstvenie s prípitkom: *Na večnú pamiatku.*

LUBINA

Zomrel starší muž - gazda, hlava rodiny. Na smrteľnej posteli ho doopatrovala manželka. Keď vydýchol, pomodlila sa za jeho dušu, otvorila okno. Potom zavolała syna a dvoch ďalších mladých mužov z príbuzenstva a títo prichystali mŕtve telo. Posledná telesná očista sa robila textíliou namáčanou vo víne. Oblečenie - obutie tmavé, sviatočné. Medzitým manželka - vdova zastrela bielym závesom zrkadlo, zastavila hodiny. Do truhly prestreli čistú novú nepranú plachtu, na ňu nehožtíka. Priložili k nemu klobúk, vreckovku, peňaženku s pár mincami. Potom na truhlu položili vrchnák a 4 chlapi vynášajú nehožtého - nohami napred. Vo dverách trikrát za sebou spustia truhlu nízko nad zem. Pohrebné vozidlo odviezlo truhlu s nehožtíkom do domu smútku na cintoríne. Príbuzní obložili telo nehožtého čerstvými kvetmi. Truhla leží na katafalku v strede čelnej steny, nad ňou na tmavom pozadí z písmen - meno, dátum narodenia a úmrtia. V podvečer posledného dňa pred pohrebom sa zišlo blíz-

ke i vzdialenejšie príbuzenstvo, aby sa poklonilo pamiatke zosnulého. Priniesli kvety, resp. veniec, prípadne tzv. poctu (fánky alebo zákusky, fľaša vína) a odovzdali to v zadnej oddelenej časti domu smútku - tam funguje menšie občerstvenie pre blízkych príbuzných. Najbližšia rodina stojí pri truhle a prijíma prejavy sústrasti. Zvyčajne prichádza návštevník obradu, pokloní sa miernym úklonom smerom k nehožtému a podaním ruky, prípadne objatím (u žien) vyjadruje sústrasť. Pýta sa na okolnosti úmrtia. Toto v podstate prebehlo aj v nasledujúci deň - v deň pohrebu - asi hodinu pred započatím cirkev. pohrebného obradu. Vtedy už prichádzajú aj občania bez príbuzenských vzťahov k nehožtému - susedia, jeho bývalí spolupracovníci. Keď zomrie človek, tak najbližšia rodina dáva zvoniť na skonanie. Keď zomrie žena, tak sa zvonenie dvakrát na začiatku krátko preruší a keď muž, tak trikrát sa prerušuje (hovorí sa tomu, že sa podtrhá). V deň pohrebu sa zvoní dopoludnia o 10.00 hod.

Keď rodina požiada, tak sa robí smútočný oznam aj cestou miestneho rozhlasu. Po väčších osadách sa vyvesujú písomné oznamy kto zomrel, jeho vek, deň a čas pohrebu. Rodina zabezpečuje i mimoriadny spoj autobusu, ktorý zozbiera ľudí po osadách a privezie do obce Lubina, kde je cintorín a dom smútku. Kar sa organizuje pre najbližšiu rodinu. Uskutočňuje sa v budove kultúrneho domu alebo v reštaurácii. Pribeh pohrebu: Mŕtvy je vystavený v dome smútku. Pred začiatkom pohrebu hrá smútočné piesne pred domom smútku dychová hudba. Prichádza p. farárka a rektor (prevažná časť obyvateľov obce je ev. a. vyznania). Nasleduje smútočný obrad. Pred začiatkom smútočného obradu zriadenec zatvára truhlu. Po skončení smútočného obradu z domu smútku vychádza p. farárka a rektor, za nimi nasleduje najbližšia rodina. Na začiatku sprievodu ide hudba, potom hrobár nesie kríž, potom farárka s rektorom, chlapi samostatne, nasledujú vence a kvety, ďalej truhla... Sprievod príde k vykopanému hrobu, kde sa truhla položí,

nasleduje krátky obrad a truhla za spevu piesne *Když já jdu do hrobu* sa spúšťa do jamy a následne sa zasypáva hlinou, najbližšia rodina počká, až sa hrob upraví a položia vence a kvety. Potom idú spoločne na kar.

ĽUBIETOVÁ

Po úmrtí sa zastiera zrkadlo. Pozostalí dajú vyhotoviť oznámenia o úmrtí a rozpošlú ich svojim najbližším. Jeden oznam vyvesia i v obci, kde sa o podrobnostiach dozvedia spoluobčania. Okrem písomného oznamu sa táto správa dáva vyhlásiť v obecnom rozhlase. Pohreb je cirkevný, konaný podľa virovyznania v kostole, kde sa uskutoční rozlúčka so zosnulým.

Z kostola sa celý sprievod odoberie do cintorína ku hrobu, kde bude zosnulý pochovaný. Tu sa pozostalým praje úprimná sústrasť podaním ruky.

Po rozlúčke so zosnulým sa najbližšia rodina odoberie na kar na malé občerstvenie.

LUŽANY

Pohreb v našej obci sa koná len cirkevný, našim farárom. V deň úmrtia sa oznámi úmrtie zvonením. Zvoní sa 2 x cez deň až do pochovania. Pochovávajú sa na cintoríne buď do kaplnky alebo do zeme. Keď zomrie, zatienia sa zrkadlá a zastavia hodiny. Občania sa chodia do kostola modliť za zosnulého. Pribeh pohrebu sa koná farárom v dome a na dvore, potom sa slúži omša v kostole za zosnulého. Po omši sa ide na cintorín, kde je rozlúčka spojená s modlitbami a spevom. Po rozlúčke na cintoríne sa koná kar, na ktorom sa podávajú domáce koláče a malý prípitok. Robia zbierky na kostol.

MALÉ RIPŇANY

V našej obci pri úmrtí nášho občana počas doby, pokiaľ sa nepochová, miestny rozhlas vždy hrá smútočné piesne. V deň pohrebu v miestnom rozhlase sa prečíta zosnulého životopis, poďakovanie a rozlúčka, zväčša na pranie rodiny. Obrad sa prevádza na cintoríne v réžii farára, ktorý prevádza obrad. Priťom asistuje obecny spevokol pre cirkevné obrady.

MAŇA

Pohreb je smútočná udalosť takmer celej obce Maňa, pretože ľudia sa tu poznajú a navzájom sú pospájaní rodinnými vzťahmi. Po úmrtí člena rodiny oznámia najbližší príbuzní smrť širšej rodine, priateľom, známym. Mimo obce oznamujú telegramom alebo telefonicky. Tiež zabezpečia vyzváňanie. V čase, keď je zosnulý v dome smútku až po samotné pohrebne obrady, každý večer sa ľudia schádzajú do kostola na modlitby za mŕtveho. Príde *molenička* (nárečovo), ktorú pozvali pozostalí. V kostole dôstojný pán Juraj Chovan oznámia, kedy bude pohrebná svätá omša a pohreb. Na sv. omši sa zídu najbližší pozostalí, ktorí majú vpredu v kostole určené miesto. Ostatní občania prídu tiež na sv. omšu. Táto pohrebná sv. omša sa koná za tých zosnulých, ktorí pravidelne navštevovali Boží chrám a pristupovali k sv. prijímaniu. V kázni vdp. hovorí i o živote zosnulého. Po sv. omši odchádzame do domu smútku - na cintorín. Pokým sa *molenička* modlí pred domom smútku bolestný ruženec, občania sa idú rozlúčiť so zosnulým, ktorého pozhňajú zelenou halúzkou namočenou vo svätej vode. Potom sa ozve umieračik - u nás hovoríme, že *vyzváňajú*, a vtedy už prichádzajú vdp. s miništrantami. Do vyzváňania sa ozýva zatĺkanie klincov (zatváranie truhly), čo je pre prítomných veľmi bolestivé. Truhlu vynesú pred dom smútku a začínajú sa pohrebne obrady. Truhla je položená na márach. Modlitby vdp. sú dopĺňané spevákami. Potom sa zoradíme do sprievodu. Vpredu miništranti s krížikom, chlapec s náhrobným dreveným krížikom, na ktorom je meno a vek zosnulého a starší muž so zástavou, potom idú deti, muži, nasledujú vdp. s miništrantmi a spevákami, modlenička Margita Gajdošová, nesenie truhly, najbližší príbuzní a ostatní občania. Keď prídeme k vykopanému hrobu, vdp. ho vysvätia a po modlitbách a pohrebných piesňach ako i po príhovore, spúšťajú truhlu 4 hrobári (niekedy i rodinní príslušníci). Príhovory sú podľa toho, či zosnulý

bol v produktívnom veku alebo nejaká výraznejšia osobnosť, člen niektorej organizácie a p. Najviac príhovorov je prednesených predsedníčkou MO ZPCH (Zväz postihnutých civilizačnými chorobami) p. Máriou Rohoňovou. Príbuzní i známi prinesú vence a kvety. Kvety dávajú i nositeľom Jánskeho plakety, a to člen výboru MS ČK v Mani. Keď hrobári začnú zahrabávať, podajú prvú lopatu zeme vdp., ktorý túto vysype do hrobu. Ostatní príbuzní hodia do hrobu hrudku zeme. Smútočné zhromaždenie spolu so spevákmi spievajú pohrebné piesne a na záver sa ešte modlenička pomodlí. Vtedy už na hrob kladú kvety a najbližším pozostalým sa prejavuje sústrast'. Po pohrebe býva kar - smútočná hostina, ktorá sa robí doma alebo v kultúrnom dome podľa toho, aká je veľká rodina. Pred príchodom do domu je pripravená nádoba s vodou a uterák, aby si všetci mohli umyť ruky. Potom sa odkrývajú zrkadlá, ktoré celý čas (od úmrtia až po pohreb) boli zakryté čiernym plátnom. Kar začína a končí modlitbou. Presne o rok býva výročná svätá omša za zomrelého. Na pohreby chodia všetci ľudia v čiernom oblečení a najbližšia rodina chodí v čiernom dlhšiu dobu, podľa príbuzenských vzťahov k nebohému. Manželka a deti za otcom 1 rok.

MEDOVARCE

Úmrtie, ktoré bolo v dome alebo v byte je sprevádzané aktom obliekania, čo zabezpečujú pozostali obyčajne z ďalšej rodiny, ak to dokážu vykonať. Mŕtveho uložia na dosky položené na stoličkách až do dovezenia rakvy (truhly). Po oblečení sa zabezpečuje prvé zvonenie, a to najprv na jednom zvone „punkty“, mužom tri, žene dva (dve pauzy v zvonení sú tri punkty, jedna pauza sú dva punkty), potom na všetkých zvonoch asi 10 minút v kuse. Súčasne, prípadne ešte skôr, sa zabezpečuje prevezenie do domu smútku, hlavne ak to vyhovuje časove, pretože sa zvoní len v určenú hodinu, a to o 8.00, 11.00 a 16.00 hod., nikdy nie v inú hodinu ani prvýkrát. V tieto hodiny sa zvoní každý deň do pohrebu, aj keby to bolo za 4 dni a vždy na všetkých zvonoch po 10 minút.

Ak sú v izbe kyvadlové hodiny, tieto sa zakrývajú tmavou látkou z textilu a zakrýva sa zrkadlo, ak je v izbe, kde je mŕtvola na doskách do odvozu do domu smútku. Obyčajne na druhý deň po smútočnej hudbe v miestnom rozhlase starostka obce oznámi úmrtie a čas pohrebu v dome smútku. Asi pol hodiny pred pohrebom cestou miestneho rozhlasu vykonáva starostka obce krátku rozlúčku, vysiela smútočnú hudbu a zopakuje čas pohrebu.

Pána farára si zaobstará rodina a to z Rykynčíc, ak je zomrelý rímskokatolíckeho náboženstva alebo z Devičia, ak je evanjelik a. v. Vykopanie hrobu (jamy) si zabezpečujú pozostali, v poslednom čase už od pohrebných služieb z Krupiny. Pohrebný akt je len z pred domu smútku a sprievod je len 20 až 50 metrov, u rímskokatolíkov s krížikom v čele sprievodu, u evanjelikov a. v. bez krížia. Oplakávanie hlasito už nebýva a hlasné heslá sa vyskytnú nad hrobom len pri vkladaní rakvy. Kar si zabezpečujú pozostali v kultúrnom dome a jedlo dovážajú z reštaurácií v okolí (Domaniky, H. Nemce, Devičie, Krupina) podnikateľom a príde aj obsluhujúci personál. Nápoje na kar si zabezpečujú pozostali.

Aj na kare je poverený občan (starejší), ktorý sa pomodlí pred podávaním stravy a vyzve smútočné zhromaždenie k zbierke (milodarom) na cirkev, čo je stará tradícia a vynáša obyčajne od 800,- až nad 2 000,- Sk.

Prejavy sústrasti bývajú individuálne, spravidla pán farár vyslovuje nad hrobom najbližším pozostalým a účastníci karu pri rozchode z kultúrneho domu, kde sa kar konal.

MENGUSOVCE

Po úmrtí sa po 3 dni (alebo podľa potreby aj viac) 2 x denne zvoní. Rodine a známym sa posielajú telegramy. V prvý alebo druhý deň sa u evanjelikov koná v zborovej miestnosti na fare pohrebná počesnosť. Starosta alebo jeho zástupca sa formou rozhlasovej relácie rozlúčia so zosnulým, pre miestnych občanov sa vyhlási deň a hodina pohrebu.

Priebeh pohrebu - podľa pravidiel a zvykov jednotlivých cirkví (evanjelickej, katolíckej, baptistickej). V pohrebnom sprievode je na čele kríž, ktorý nesú dvaja chlapci a kňaz spolu s kantorom a kurátorom. Potom nasledujú vence, truhla (pohrebné vozidlo), za ním blízka rodina, potom ostatní účastníci pohrebu. Kar je u nás záležitosťou rodiny. Väčšinou počet ľudí na kare býva 40 - 60. Na kare sa prednesie modlitba a prípitok na počesť zosnulého, potom nasleduje občerstvenie. Sústrast' pozostalým sa prejavuje po cirkevnom obrade pri hrobe zosnulého.

MIŇOVCE

Informátori: Dcéra zosnulej 78 ročnej pani - odporúčala ma na p. Máriu Maruščákovu (1921), ktorá jej radila, čo sa má všetko vykonať. Ďalší informátori - p. Mária Kapová (1925) a jej manžel p. Ján Kapa (1923).

V obci je síce dom smútku - malá stavba na cintoríne, avšak pokiaľ viem, zatiaľ tam ležali iba traja mŕtvi. Zvyčajne leží zosnulý doma a tu, v izbe a potom na dvore, sa odbaňuje aj veľká časť pohrebných obradov. V nedávnej minulosti prinášali mŕtveho aj do chrámu, v súčasnosti už iba priamo na cintorín.

Po úmrtí doma, domáci zastavia nástenné hodiny a zakryjú všetky zrkadlá v dome.

Oznámi sa kostolníkovi úmrtie a ten zazvoní troma zvonami. Ak takto zaznejú zvony vo všedný deň, oznamujú úmrtie. Nebol v dedine zvyk zvoniť po roku. Zavádza sa až v súčasnosti, zrejme pod vplyvom z iných oblastí. Príbuzným sa úmrtie oznamuje zvyčajne telefonicky alebo telegramom. Nezvykne sa tlačiť úmrtné oznámenie.

Ak zomrie človek doma, domáci ho umyjú, prípadne, ak ide o muža, zavolajú niekoho, aby ho oholil. Oblečú ho do šiat, ktoré sú sčasti nové, sčasti síce zachovalé, ale už nosené. Kým neprinesú truhlu, mŕtvy leží na pohovke. (V minulosti sa vystieral na obyčajné dosky, na ktoré sa ukladala slama a prikryla sa plachtou. Tú potom dali nebožtíkovi aj do truhly.)

Predtým, ako mŕtveho uložia do truhly, pokropia truhlu svätenou vodou a dookola posypú vnútrajšok truhly makom. Znamená to, „*žebi tedi prišol, jak toto mak pozbira*“, tzn., že ak nemôže pozbierať mak, akože nemôže, nemôže sa ani vrátiť medzi živých a robiť im zle. V minulosti konča nôh sa dávalo trnie, „*žebi nechozil*“ a tiež svätené byliny - „*žeľe*“. Keď je mŕtvy už v truhle, otočí sa niekto z pozostalých alebo aj viacerí chrbtom k truhle, prekríži si za chrbtom ruky, chytí mŕtvolu, obyčajne za palce na nohách a povie: „*ti še mne buj, ňe ja tebe*“.

Mŕtvemu sa dajú všetky osobné veci ako okuliare, zubná protéza, palica a pod. Na prekrížené ruky sa mu navinie sv. ruženec, dá sa mu modlitebná knižka, tiež biela vreckovka, do ruky krížik alebo sväté obrázky a nejaké šaty, ktoré nosil za živa (napr. informátorka dala svojej nebohej matke šatovú zásteru, kostým a d'.). Do truhly sa vedľa mŕtvy dávajú aj drobné peniaze so slovami: „*Tu ši viplaceni. Tu už ňemaš nič.*“ V zmysle, že zosnulý je vyplatený z gazdovstva.

Mŕtvola sa ukladá do truhly po polnoci. Pri mŕtvom sa bdie. Pozostali pozývajú ženy modliť sa. Tieto prichádzajú okolo 20.-21. hod. na modlitbu sv. ruženca. Potom spievajú náboženské piesne, príp. nejakú pobožnosť. Po modlitbách pozostali prítomných hostia. Obyčajne je to pohárik tvrdého alkoholu a domáce kysnuté koláče, ktoré upečie niekto zo vzdialenejších príbuzných, príp. sa podáva kúpené sladké a slané pečivo. Muži zostávajú bdieť až do rána. Zvyčajne pritom hrajú karty.

Hrobovú jamu kopú muži z dediny podľa poradia.

Na deň pohrebu pozostali pripravujú nový uterák. Obviaže sa ním kríž, s ktorým prídu miništranti sprevádzajúci kňaza. Uterák po pohrebe patrí kňazovi, resp. kantorke. Pripraví sa tiež biely obrus na stôl, ktorý je pri pohrebných obradoch na dvore. Na stôl sa položí krížik.

Pripraví sa tiež tanier so svätenou vodou a zväzok zimozele („*barvinku*“), slúžiaci ako kropenička. Ňou sa pokropí truhla po

spustení do hrovej jamy a potom sa na truhlu hodi aj tanier aj zimozeleň.

Obrad sa začína v izbe, kde leží mŕtvy ešte v otvorenej truhle. Na túto potom pribijú veko a vynesú na dvor nohami napred. Pri vynášaní trikrát udrú truhlou o každý prah, cez ktorý vychádzajú.

Na záver obradu na dvore, kňaz dáva prítomným, ktorí obchádzajú okolo truhly, pobožkať krížik. Je to symbolická rozlúčka so zosnulým.

Donedávna bola ešte zaužívaná odobierka mŕtveho, t.j. domáci pripravili kňazovi mená tých, od ktorých sa má zosnulý odobrať a kňaz to po kázni na dvore prečítal. Papier s textom odobierky po pohrebe hodil do hrovej jamy na truhlu. V súčasnosti sa už odobierka nerobí.

Keď končí pohreb na dvore, t.j., keď pohrebný sprievod opúšťa dvor, poprevracali sa na dvore stoličky, na ktorých ležala truhla (v súčasnosti sú na tento účel v obci špeciálne stojany, ktoré sa už neprevracajú) a pootvárajú sa okná a dvere na dome zosnulého, aby jeho duša mala voľnosť pri odchode.

Pri sprievode, ktorý sa nijako zvlášť neusporadúva, nesú vence a kytice deti alebo príbuzní za truhlou. V blízkosti tiež kráčajú najbližší zosnulého. Počas sprievodu znejú zvony. Sleduje sa, či kostolník nezačne veľmi skoro zvoniť. Ak áno, znamená to, že niekto z dediny skoro zomrie. Niekedy sa tiež sleduje, či na hlavnej ceste, v čase keď ju sprievod prechádza, idú autá zhora, alebo zdola. Má to znamenať, z ktorého konca - horného či dolného bude ďalší mŕtvy.

Po obrade nad jamou a spustení truhly do vysvätenej hrovej jamy, kňaz motykou urobí znaky kríža na stenách hrovej jamy, čo znamená zapečatenie hrobu do druhého príchodu Krista. Pri spúšťaní truhly do hrovej jamy sa majú účastníci pohrebu pozrieť na les, čo má vraj tiež zaistiť ochranu pred strachom z mŕtveho.

Účastníci pohrebu hádžu pri odchode do hrovej jamy hrudku hliny ako posledné zbohom. Sústrast' sa prejavuje stiskom ruky

a slovami „*Úprimnú sústrast'*“.

Po príchode z cintorína si majú účastníci pohrebu umyť ruky. Jedna informátorka uviedla, že v minulosti pri ceste z cintorína domov išli k potoku, umyli si čelo so slovami „*naj še mu duša očisci*“. V súčasnosti sa to už nedodríava. Informátorka však dodržiava zvyk, že keď príde domov z pohrebu, chytí sa kuchynskej pece a trikrát povie „*že bi spal jak ten slup*“, t.j. ako tá pec alebo „*že bi mal pokoj*“.

Po pohrebe sa dá tanier so svätenou vodou a uterák na nejaké miesto v dome, aby sa mohla prísť duša očistiť. Izba, v ktorej mŕtvy ležal, je celá prvú noc po pohrebe vysvietená.

Na kare sa v minulosti podával obyčajne horký syr, koláčiky a káva. Neskôr sa podávala omáčka „*mačanka*“. Kar sa konal doma. Na kar sa pozývali okrem príbuzných aj tí, čo niesli truhlu, cirkevné zástavy a čo kopali hrobovú jamu. Pozývajú sa tiež susedia, spolupracovníci alebo ľudia, ktorí prišli zo vzdialenejších oblastí. Informátorka uviedla asi 70 účastníkov karu.

V súčasnosti sa na kare podáva slané a sladké pečivo, párky a segedínsky guláš, alkohol, nealkoholické nápoje a pod. Niektorí podávajú aj polievku. Kar sa koná obyčajne v obecnej spoločenskej sále.

V minulosti musel gazda alebo gazdiná ležať po dve noci v dome. Dodržalo sa to aj v prípade, o ktorom vieme na základe prieskumu. Ak zomrel gazda a potom sa v gazdovstve stala voľajaká škoda (uhynul dobytok a pod.) hovorilo sa, že *zomrel gazda, musí sa stať aj škoda*. Hovorí sa tiež, že ak *umrie gazdiná, umrú po nej ešte ďalšie dve, ak gazda, umrú ďalší dvaja gazdovia*.

Za zosnulým nosia príbuzní, resp. príbuzné ženy „*smutok*“, t.j. čierny odev. Najbližší - manželka, dcéra - počas celého roka, nevesta, alebo vzdialenejšia príbuzná pol roka, alebo niekoľko mesiacov. Obdobie „*smutku*“ nikdy netrvá presne rok, ale niekoľko dní menej alebo viac.

MYJAVA

Väčšina úmrtí je v nemocnici, a aj keď doma, odváža sa do domu smútku, kde prichádza k príprave zosnulého. Keď zomrie mladý človek, tak jeho smútočný obrad má niektoré znaky svadby, pochováva sa v svadobných šatách a za rakvou idú družičky, v rukách vezú zlomenú sviecu. Staršie generácie sa pochovávajú v kroji, inak v civile. Pohreby sú cirkevné alebo občianske, do ktorých prešlo veľa znakov z cirkevného pohrebu. Občiansky smútočný obrad sa koná v dome smútku. Báseň - všeobecne o mŕtvom - odobierka (mŕtvy sa odoberá od rodiny, od najbližších, známych a priateľov) . Rozlúčka (lúčia sa s ním pracovníci, športovci - ak športoval), báseň, reprodukováná hudba alebo dychovka, sprievod k jame, báseň - odovzdanie zeme, čo jej patrí, hŕstka zeme a hneď sa rakva zasypáva a vŕši sa mohyla ešte počas prítomných pozostalých. Je to preto, lebo cintorín je len na Myjave, a tu pochovávajú z okolitých kopaníc a tak spraví všetko hneď, aby na druhý deň nemuseli z ďalekých kopaníc ísť znova na cintorín. V obradnej miestnosti je nástenka, kde je fotka mŕtveho a roky narodenia a úmrtia. Cirkevný smútočný obrad - modlenie za mŕtveho sa odbavuje v cirkevnej sieni alebo v domácnosti. Modlenie zahajuje buď farár alebo presbiter. Potom všetci spolu nahlas spievajú, modlia sa, spievajú. Samotný obrad sa vykonáva v dome smútku, na nástenke sú okrem fotiek aj čísla piesní, ktoré sa budú spievať. Obrad: pieseň - odobierka - rozlúčka - pieseň - sprievod k jame - hudba - kríž - miništranti - farár - rakva - najbližšia rodina - ostatní - modlitba - odovzdanie zeme čo jej patrí - hŕstka zeme - zahrabanie - navŕšenie mohyly. Po obrade je kar pre pozvaných hostí. Kary sa konajú v miestnych pohostinstvách, zriedka v domácnosti. Kar zahajuje poverený člen rodiny, presbiter alebo kňaz, ktorý zahajuje modlenie za mŕtveho, zhodnotenie jeho života, báseň, modlitba. Na kare sa nespieva. Potom sa zaželá dobrá chuť, vypije sa štamperlík a podáva sa obed

(v súčasnosti rezeň so šalátom) . Potom sa spomína na zosnulého, utešujú sa pozostali a rozchádzajú sa po spoločnej modlitbe. V chráme sa potom koná modlenie za mŕtveho týždeň po pohrebe a na výročie úmrtia (za oferu) . Oznámenie o úmrtí - telefonicky, telegramom, hlásenie v mestskom rozhlase a vyvezenie parte na nástenku vedľa pohrebných služieb. Kondoluje sa osobne alebo písomne. Na pohrebe ešte pred zahájením pri mŕtvom, ktorý je vystretý v špeciálnej miestnosti za sklom a pri ňom stojí rodina. Kondolovať sa smie ešte v priebehu mesiaca po pohrebe.

NEMESOSCA – ZEMIAŇSKA OLČA

To všetko, ako je uvedené v dodatku A sa tu dodržiava. Až sa uloží rakva, upraví hrob, položia vence, väčšinou každý prinesie kvety, ktoré položí na hrob a pozostalej rodine popraje sústrast'. Bližšia rodina ide na kar a ostatní sa rozídu domov.

NEVOENÉ

Smrť občana našej obce sa oznámi zvonením na umieráčiку. Zosnulý sa prevezie do domu smútku na novom cintoríne. Rodina zosnulého si zabezpečí vykopanie hrobu sama, nakoľko v obci nie je hrobár. Pohreb býva na tretí deň po smrti. Oznámenie známym a príbuzným si zabezpečia pozostali zomretého. Zvonenie sa opakuje až do dňa pohrebu. Za zosnulého po tieto dni sa chodia ženy modliť do kostola ruženec. V našej obci sú všetky pohreby cirkevné, nakoľko celá obec je rímskokatolíckeho vyznania. Pohreb sa začína zádušnou sv. omšou v kostole, na ktorej sa zúčastňujú skoro všetci občania. Po skončení sv. omše ide z kostola pohrebný sprievod na cintorín do domu smútku. Tam kňaz vykoná pohrebné obrady, po ich skončení rakvu so zosnulým odnesú 4 alebo až 6 muži na drevených márach k vykopanému hrobu. Kňaz posväti jamu hrobu, ženy začnú spievať pesničku *Už vložte do hrobu, do hrobu tmavého*, vtedy spustia truhlu so zosnulým do hrobu na lanách. Prítomní sa lúčia zo zosnulým hodením trošky zeme

do hrobu a položením vencov a kvetov na boky hrobu, ktorými po zasypaní hrobu zemou a vyrovnaní povrchu hrobu ozdobia hrob. Počas tohto obradu skupina žien zaspieva priliehavú pohrebnú pieseň na rozlúčku. Jeden člen rodiny zosnulého, býva to spravidla muž, poďakuje všetkým prítomným za odprevadenie zosnulého na poslednej ceste. Všetci prítomní jednotlivo podaním ruky vyslovia úprimnú sústrasť najbližším pozostalým. Po pohrebe pre najbližšiu rodinu a pozvaných sa usporiada kar v pohostinstve alebo v sále kultúrneho domu, niektorí aj vo vlastnom dome.

NIŽNÁ BOCA

Pohreby sa odávajú poväčšine v miestnom evanjelickom kostole. Pokiaľ sa nebohý odvezie do boxu, privezú ho do kostola tak 3/4 hod. pred pohrebom, kde sa potom zide aj rodina a ostatní hostia.

Pokiaľ zostane nebohý doma, chodia staršie ženy spievať do domu v prvý a druhý večer nábožné piesne. Rodina sa spievanie neúčastní. Druhý večer sa ženám podá občerstvenie - koláče, čaj, káva.

Zvoní sa po oznámení úmrtí až do pohrebu o 10.00 a o 14.00 hod. a potom pri začiatku pohrebu. Nakoniec sa zvoní pri odprevádzaní nebohého na koniec dediny alebo na cimiter. Vyhlasuje sa miestnym rozhlasom iba na želanie pozostalých.

Inak sa pri smútočnom obrade alebo pred nim neuplatňujú nejaké špecifické odlišnosti, alebo kultúrne zvyklosti.

NIŽNÁ SLANÁ

Pohrebný obrad tiež postupne vynecháva niektoré zvyky. Je to spôsobené viacerými okolnosťami. Hlavný dôvod je však posunutie obradu do domu smútku. Hneď po smrti sa zomrelý prevezie do tohto domu. Pôvodné zvyky ako zastretie zrkadla, rozsvietenie všetkých svetidiel v dome na celú noc, priebežné návštevy počas celého dňa, ako i prejav sústrasť už doma odpadajú. Hlavne však odpadá veľká práca so sťahovaním, príj. premiestňovaním nábytku, zháňanie stoličiek

pre mnohých účastníkov tzv. večerného poseďenia, pri ktorom sa modlí, spievajú nábožné piesne a potom sa spomína. Tradične každý bol ponúknutý pri odchode štamprlíkom páleného. Tento zvyk sa preniesol i do domu smútku. Úmrtie člena rodiny roztočí kolotoč starostí. Mimo dokladových záležitostí je potrebné zabezpečiť: výkop hrobu (u nás túto prácu robia príbuzní alebo známi); dať oznam do miestneho rozhlasu; zabezpečiť vyzváňanie v evanjelickej i katolíckej zvonici - toto bez rozdielu akého vierovyznania je zomrelý, zabezpečiť dom smútku, kde sa vyvesí fotografia zomrelého s dátumom narodenia a úmrtia; zabezpečiť vyhotovenie smútočných oznámení - tieto však spravidla sa robia intelektuálom; zaistiť farára, napísať pre farára (alebo v prípade občianskeho pohrebu rečníkovi), u nás pomerne obsiahle napísaný, možno ho tak nazvať ako *životopis*. Ďalej rozlúčku, tá býva tiež obsírna, pretože sa musí pamätať na celú rozvetvenú rodinu, kmotrovcov, známych, susedov a to všetko zo zásady menovite. Samotný akt pohrebu prebieha už u každého takmer rovnako. Dva večery pred pohrebom sa chodí na spievanie a potom na tretí deň zo zásady a vždy sa pohreb robí len poobede medzi 13.30 - 15.30 hod. (začiatok). Pohreby sa robia cirkevné, málokedy občianske (a hlavne u osôb samých z konca hodnotového rebríčka - čiže nemá dotýčný prostriedky na pohreb, a preto sa to robí na úkor obce). Pretože sme banícka obec, je tu i banícka dychovka, ktorá účinkuje na pohrebe. Kedysi to bolo pravidlo, dnes pre väčšie finančné požiadavky už niektoré pohreby sú bez dychovky. Zato však na každom sa podieľa miestny spevokol, čo je pre jeho kvalitu veľmi cenené a finančne nenáročné. *Životopis* a rozlúčka sú robené v dome smútku. Pohrebný sprievod prejde len niekoľko metrov od cintorína, kde nad hrobom (otvoreným) sa ešte modlí, spievajú nábožné piesne a prednesú sa rozlúčky. Tie bývajú rôzne a to podľa toho, ako sa mŕtvy v živote angažoval. Bývajú to obyčajne z pohrebného podporného združenia, zamest-

návateľa, obce, príp. pol. organizácie. Po ukončení i tohto obradu pozostali ostávajú pri hrobe, kde im účastníci pohrebu prejavujú sústrasť a to podaním ruky, slovom a u celkom blízkych rodín i bozkom na líce. V našej obci pôvodne každého pozývali po pohrebe na kar do kultúrneho domu. V roku 1993 sa s týmto zvykom skončilo. Boli to hlavne sociálne dôvody, pretože kar v tom čase u nás stál už od 10 do 15 tisíc korún (pre 200 - 300) účastníkov pohrebu, pretože sa tu podávalo jedlo, zákusky, alkoholické, ale i nealkoholické nápoje a to, keďže sa každý chcel „vytiahnuť“, i veľa poostávalo, čo bolo hlavne u jedla, veľká škoda.

OBYCE

V minulosti, pokiaľ nebol dom smútku a zomrelí sa vystierali do truhly doma v izbe, zastrelo sa zrkadlo vyšívaným *pamukovým* uterákom, zastavili sa hodiny (obyčajne drevené, *pondušové*) Až do pohrebu občania kedykoľvek prišli pozrieť na mŕtveho, postáli, pomodlili sa, odišli. Večer bývalo „modlenie pri truhle“, rodina, susedia a ďalší. Po pohrebe sa dokorán pootvárali všetky okná v dome, aby sa „riadne vyvetralo po mŕtvoľe“ a všetky periny, vankúše, prádlo popralo. Na dvore pri pohrebných obradoch organista sa v mene nebožtíka odoberal „odpytoval“ od všetkých blízkych príbuzných, menovite manželka alebo manžel, deti, nevesta, švager, kmotor, súrodenci, pesnička do veršov, konkrétne. Mŕtveho niesli na márach 4 chlapi na pleciach, striedavo, až po hrob.

V súčasnej dobe už roky je to podobné: Mŕtveho prevezie pohrebný voz do domu smútku, kde si katafalk príbuzní hneď vyzdobia, aj mŕtveho do truhly, zaklenia mu ruky, dajú *pátričky*, malý drevený krížik do rúk. Kto bol členom ružencového spolku, na sklo chladiaceho pultu obrovské pátričky a poslednú „cedulku“, ktorú sa modlil. Predvečerom sa zide najbližšia rodina, susedia, známi do domu smútku. Dve „modleníčky“ sa striedavo modlia, najprv ruženec, litanie za zomrelého a rôzne iné modlitby a pred-

spevujú pesničky pri zomrelom, prítomní po nich opakujú, alebo známe aj neraz spievajú. Kto bol Členom ružencového alebo škapuliarskeho spolku, osobitne sa modlia a spievajú. Na samý koniec modleníčka v mene nebožtíka prosí všetkých o odpustenie asi takto: „*Tak milí priatelia, ktorí sme sa tu zišli, na tomto trúchlivom zármutku nášho... meno, priezvisko. Ak by Vás bol za tých ... rokov niekoho obrazil, tak Vás prosím pre päť rán Krista Pána a to Božie sväté telo, čo za nás na kríži pnelo, aby ste mu ráčili odpustiť.*“ Všetci odpovedia: „*Nech mu Pán Boh odpustí.*“ Modleníčka: „*Nech mu Pán Boh odpustí a týchto priateľov v tomto veľkom zármutku poteší.*“ Všetci: „*Pán Boh uslyš!*“ Do pohrebu, kto chce, príde mŕtveho pozrieť do domu smútku, príbuzní nosia vence, kytice. Modleníčky aj príbuzní sa modlia ruženec a iné aj tesne pred pohrebom. Pred zaklincovaním, keď vytiahli truhlu z chladiaceho boxu, sa večťci príbuzní, aj kto chce z občanov, rozlučujú, v pohári je svätená voda s vetvičkou *krušpánu*, v podobe krížika ho poľfkajú a prežehnajú. Potom ho blízka rodina vynesie vonka na určené miesto a konajú sa pohrebné obrady. Absolútne ojedinelý prípad je pohreb bez kňaza. Sprievod k hrobu: Krížik nesie nejaký muž, s kyticou, ktorá sa na záver pohrebu odviaže a hodí na jamy. Dychovka, ženy s vencami, miništranti, kňaz, organista, truhla, príbuzní a všetci ostatní. Nad jamou v súčasnej dobe je príhovor úplne ojedinele. Prevažne po pohrebe je pohrebná - zádušná omša, ktorej sa zúčastňujú takmer všetci, čo boli na pohrebe. „Odpytovanie“ od príbuzných už organista nespieva. Keď zomrie mladší človek, po vložení do jamy dychovka zahrá *Zahučali hory* alebo inú dojmavú, napr. *Cintorín, cintorín, záhradka zelená*.

Úmrtie sa oznamuje umieráčikom, keď zomrie dieťa, „*zatrhne*“ sa jeden raz, keď zomrie žena, „*zatrhne*“ sa dva razy, keď muž, „*zatrhne*“ sa tri razy a potom sa začne *zozvážať*. *Zozváža* sa viackrát denne. Pol hodinu pred pohrebom sa *zozváža* „*sigmunt*

dávajú”, aby ľudia vedeli, že už je čas ísť na pohreb. Úmrtné oznámenia sa u nás neposielaajú. Obecný rozhlas tiež oznámi o čase pohrebu a ktorého občana, keď si to rodina praje, ináč nie. Sústrast’ si prejavuje najbližšia rodina pozostalým a najbližší susedia v dome smútku po modlení, alebo keď ich najbližšie stretnú. Kar býva len zriedkavo, keď príde na pohreb rodina z vidieka, tak ich po pohrebnej omši pozvú do domu. Len výnimočne býva širšie posedenie pri obložených chlebkoch, pagáčoch a pijatike.

Kto bol členom ružencového spolku, tak v pohrebnom sprievode vedľa krížika nesie ďalší muž „ružencovú zástavu”. Málokto pohreb je bez dychovej hudby. Hrobárom sa pri kopaní jamy okrem peňazí dáva fľaša pálenky. Po pohrebe, keď všetci odídu do kostola, hrobári upravia zem na hrobe a uložia všetky vence a nejaké kytice. Veľa kytíc kvetov nechajú príbuzní odniesť do kostola a použijú sa na výzdobu.

OMASTINÁ

V obci sa konajú cirkevné pohreby. Oznam je sprevádzaný počas celého obradu: zvolením, prejav sústrasti, kar a sprievod príbuzných a spoluobčanov.

OMŠENIE

Pokiaľ zomre doma - zavolá sa lekár, konštatuje smrť. Mŕtveho si oblečie rodina do čierneho. V obci je dom smútku, takže si rodina zabezpečí odvoz do domu smútku, odkiaľ je za tri dni pohreb. V prípade vzdialenejšej rodiny býva pohreb aj za 4 dni. V prípade, že zomre v nemocnici, zabezpečuje oblečenie nemocnica. Ďalej sa vybaví úradné doklady v matrike a s pánom farárom sa určí dátum pohrebu. Miestne kultúrne stredisko v obci zabezpečuje vyvesenie oznamu o úmrtí na nástenke obecného úradu.

Rodina podáva správu o úmrtí člena svojej rodiny telefonicky a formou telegramov.

Tri dni pred tým, než bude občan pochovaný, zvoní sa v kostole: pre mužov 2 x krátko, pre ženy 3 x krátko.

Rodina si zabezpečí vence, kytice, stuhy

na pohreb, prípadne si nechá vytlačiť smútočné oznámenie.

V deň pohrebu vyhlasuje miestne kultúrne stredisko oznam o rozlúčke so zosnulým. Vence, stuhy, písanie stúh je možno zabezpečiť priamo v našej obci.

Obrad v dome smútku:

Prvý sa prihovára p. farár, potom zo zamestnania, odchod k jame na cintoríne, pokračuje p. farár. Hneď po pohrebe (ten večer) býva omša za zosnulého.

Sprievod smútočný: chlapec (miništrant) s krížom, občania s vencami, truhla so zosnulým, najbližšia rodina, blízka rodina a ostatní občania, susedia, známi.

Kar: pri úmrtí zabezpečí rodina kar v pohostinstve, niektorí ešte doma uhostia najbližšiu rodinu. Pred jedlom sa všetci pomodlia (za zosnulého). Potom sa podáva jedlo - guláš, prípadne rezeň, keď je menej ľudí, alebo párky, káva, čaj.

Po pochovaní do jamy prejavujú občania úprimnú sústrast’ pozostalým, neskôr pri stretnutí v obci, alebo telegramom, dopisom.)

OSIKOV

Smrť mladej ženy 37-ročnej chorej na rakovinu. Zastiera sa zrkadlo a zastaví chod hodín, po vynesení mŕtvol sa pootvárajú okná a dvere. Vo večerných hodinách, aj celú noc sa v dome schádzajú blízki príbuzní a ostatní a konajú sa modlitby za nebohú. V deň pohrebu, keďže nie je u nás v obci dom smútku, tak jednu hodinu pred pohrebom sa nebohá odvezie do kostola, kde sa koná potrebný obrad so svätou omšou.

Z kostola sa ide na cintorín, nebohú vezú na smútočnom vozíku, ktorý slúži čiste iba na tieto úkony pre našu obec. Počas smútočného sprievodu z kostola na cintorín sa celý čas vyzváňa vo zvonárni a sprievod sa modlí. Kar sa koná v miestnom kultúrnom dome alebo v súkromnom zariadení, v tzv. poľovníckom salóniku. Na kare sa najbližší príbuzný poďakuje za prejavy sústrasti a kvetinové dary. Podáva sa guláš, obložený tanier, káva, čaj a alkoholické nápoje na prípitok. Prejav

sústrasti sa robia v dome, kde zomrela a to kvetinovými darmi, finančnou čiastkou na sv. omšu za nebohú a stiskom pravej ruky a slovom „*Úprimnú sústrast'*“ alebo „*Nech Vás Pán Boh poteší.*“

OSTURŇA

Pohrebné úkony sú podobné už na všetkých pohreboch, oznamy sa zabezpečujú pre občanov obce miestnym rozhlasom, pre ďalších formou telegramu alebo telefonického oznámenia. Tradične je zabezpečené zvonenie a sprievod v obci. Rozlúčka so zosnulou je v domácnosti, potom ide sprievod do kostola a po cirkevnom obrade je sprievod na cintorín a poďakovanie Kto má na to finančné prostriedky, zabezpečuje aj kar v kultúrnom dome. Sústrast' sa vykonáva najbližším príbuzným pri prvom stretnutí, či už doma alebo na cintoríne. Pokiaľ ide o významnú osobu, jeho zamestnávateľ sa lúči s nebohým, keď sa ukladá do zeme na cintoríne. V obci sú všetky obrady pohrebu cirkevné, ktoré zabezpečuje gréckokatolícka cirkev prostredníctvom svojho farára.

Keďže po roku 1990 si pán farár neželal, aby sa lúčila obec s nebohým, tak sa lúčime pred pohrebom cestou miestneho rozhlasu.

PASTUCHOV

V obci je dom smútku, tam zosnulého odvezú a žiadne staré zvyky sa neuplatňujú.

Keď bol veriaci, tak mu zvonila. V čase, keď je mŕtvy vystretý, v obecnom rozhlase, keď potrebujú vyhlásiť bežné hlásenie, hrajú smútočnú hudbu.

PATA

Pohreby sú väčšinou cirkevné. Pri úmrtí sa vyzváňa. Pohreb odbavuje kňaz. Pohrebné piesne spieva spevácka skupina, ktorá spieva aj v kostole. Po pohrebe sa robia kary.

PEČOVSKÁ NOVÁ VES

Pohreb v súčasnosti už nemáme taký, aký býval, keď sme v obci nemali dom smútku. Teraz, keď niekto zomrie v nemocnici, dovezie sa do domu smútku. Keď zomrie doma, ženy obliekajú ženu a muži chlapov, dá sa do truhly a odvezie do domu smútku.

V dome zomretého sa pozakrývajú zrkadlá a keď ostane jednu noc doma, večer sa zídu príbuzní a modlia sa pri ňom. Niekedy chlapi strážili mŕtveho až do rána. Teraz už nie. V deň pohrebu je mŕtvola hodinu pred pohrebom vystavená, kde sa s ňou môžu príbuzní rozlúčiť, potom je V kostole sv. omša, po nej sa vrátia účastníci pohrebu do domu smútku, tam je ešte cirkevný obrad. Keď sa truhla uzavrie, nosiči ju odnesú k hrobu. Príbuzní stoja pri hrobe a kto chce ide hodiť kvety alebo trošku hliny do hrobu. Príbuzným sa kondoluje pri hrobe. Tí pozývajú na kar, zvyčajne do reštaurácie. Tam sa okrem pohostenia koná zbierka na kostol. Všetky vyzbierané peniaze sa dávajú na kostol, vyhlasuje farár v nedeľu v oznamoch, koľko sa vyzbieralo. Zomretému do pohrebu sa denne 2 x vyzváňa po 10 mim.

PODKRIVÁN

Priebeh pohrebu:

1. Zvonenie za zomretého - zvoní sa dvakrát denne.

2. Dovezenie zomretého do domu smútku.

3. Vyvesí sa smútočné oznámenie.

4. Na fare sa dojená termín pohrebu.

5. V deň pohrebu je rakva vystavená jednu hodinu pred pohrebom v dome smútku za prítomnosti najbližších rodinných príslušníkov. Potom sa všetci odoberú do kostola, kde prebehne pohrebný obrad so svätou omšou.

Po skončení sa znovu všetci odoberú do domu smútku s kňazom a kurátorom, kde sa vykoná posvätenie zomretého. Potom ide sprievod do cintorína. Na čele sprievodu ide miništrant s krížikom, za ním muži, kňaz s kantorom, za nimi sa nesú vence a kytice, nasleduje rakva, za ňou najbližšia rodina, potom ženy a ostatní účastníci.

Pred uložením rakvy do hrobu kňaz vysväť jamu, pomodlí sa, zaspieva pieseň a uloží sa rakva do jamy. Hrobár upraví hrob včetně uloženia vencov a kvetov. Pozvaná rodina sa odoberie na kar.

6. Prejavý sústrasti.

PODZÁMČOK

U nás, čo sa pamätám, v minulosti, keď niekto zomrel, tak sa zastavili hodiny, väčšinou to boli *pondusové* - kyvadlové hodiny. Zastrelo sa zrkadlo čiernou látkou, *aby sa mŕtvola*, ktorá bola v dome tri dni, *nezo-brazila v zrkadle*. V obci sa zazvonilo, aj sa zvoní, umieráčikom. Bol to oznam, že v obci niekto zomrel a cez deň sa zvoní dvakrát, a to doobeda a poobede. Teraz sa ešte aj v rozhlase vyhlási smútočná správa a hrá sa smútočná melódia.

Na rímskokatolíckom pohrebe sa u nás koná svätá omša v dome smútku a u evanjelikov sa konajú evanjelické služby Božie. Robievame aj rozlúčku, nie v rámci Zboru pre občianske záležitosti, to už zaniklo, ale pod menom MO MS sa pripraví rozlúčka - odobierka - ktorú väčšinou číta starosta obce.

Mali sme nezvyčajný pohreb 15. 2. 1999, na ktorom sa zúčastnilo veľké množstvo ľudí - deti, mládež, dospelí a učitelia. Zomrela 8 ročná Alžbetka Malčecová - matičiarka.

Pri odobierke šiesti chlapci - družbovia s bielymi stuhami vyniesli truhličku. Desať dievčienec - spolužiačok, ktoré boli oblečené v bielom ako družičky s kytičkami, sa rozlúčili so svojou spolužiačkou pri jame s piesňou *Slovensko moje, otčina moja*..

POHORELÁ

Priebeh pohrebu závisí od zvyku v rodine, ako aj od náboženského vyznania a miery dodržiavania starodávnych zvykov. Dr. Gejza Horák, CSc., podrobne opísal úkony okolo pohrebu tak, ako sa konali v Pohorelej kedysi. Mnohé sa zachovalo do dnešných čias. Pokiaľ sa jedná o úmrtie starej osoby, zvyčajne zomrie doma. Do poslednej chvíle je v kruhu svojej rodiny, ktorá jej venuje všetku pozornosť a opateru nielen do posledných chvíľ, ale aj do poslednej rozlúčky v deň pohrebu, ktorý sa koná na tretí deň. Rodina v čase úmrtia zakrýva zrkadlá, zastaví hodiny a upraví izbu tak, aby bola v strede truhla s pozostatkami mŕtveho, okolo stoličky pre rodinu a *modliarky*.

V Pohorelej je roky tou hlavnou Mária Vojtková, ktorá „odmodlí a odspieva“ na poslednej ceste všetkých, ktorí sa poberú na „večnosť“. Modlí sa po dva večere a na tretí deň pred príchodom kňaza. Kňaz po obrade v príbytku sa odoberá so smútočným sprievodom do kostola. Po svätej omši sú pochovávaní naši občania v miestnom cintoríne.

Po pohrebe sa koná kar - pohrebná hostina, ako poďakovanie rodine a priateľom a na ľahké odpočinutie zosnulého. I tu sa konajú prihovory - poďakovania. Večer sa chodia páliť sviečky na hrob a často i denne po mnohé nasledujúce dni.

Oznam o úmrtí sa zaužíval prostredníctvom miestneho rozhlasu, kde sa hovorí i o živote zosnulého a číta sa aj rozlúčka s najbližšou rodinou.

Pokiaľ sa jedná o významnú osobu spoločenského a kultúrneho života obce, zástupcovia obce, folklórneho súboru a pod. sa idú rozlúčiť do domu zosnulého.

POHRONSKÁ POLHORA

Pri úmrtí v rodine, aj keď mŕtvy leží v dome smútku, sa zastiera zrkadlo čiernou šatkou a zastavia sa hodiny. Keď lekár potvrdí smrť, príbuzní na obecnom úrade vybavujú náležitosti. Úmrtný list vyhotoví matrikárika, ktorá je v priamom kontakte s miestnym kňazom. Takmer všetky pohreby sú cirkevné. Obec má svoje pohrebniectvo, kde je možné kúpiť truhlu, vence, umelé kvety, svietidlá, sviečky. Taktiež vlastní pohrebný voz. Keď sa ohlásí úmrtie na farskom úrade, mŕtvemu sa až do pohrebu zvoní. V miestnom rozhlase sa oznámi dátum pohrebu, presná hodina modlitieb pri mŕtvom v dome smútku. Kým je v obci mŕtvy spoluobčan nepochovaný, v rozhlase sa hrajú len smútočné piesne, alebo vhodná vážna hudba na znak úcty k nemu a k jeho pozostalým. Pohreb prebieha priamo v dome smútku, ktorý je vysvätený. Po pohrebe najbližší príbuzní idú na kar. Tento prebieha väčšinou v miestnom klube dôchodcov. Pred jeho začatím sa spoločne modlí a spieva. Prejavy sústrasti sa vykonávajú ústne a kvetinovými darmi.

POENÝ KESOV

Pohreb sa konal tento rok. Zomrel pán vo veku 50 rokov. Smútiaca rodina dala vyhotoviť smútočné oznámenia, ktoré boli vystavené na vývesnej tabule, kde sa dávajú oznamy. Pracovníčka obecného úradu vyhlásila cez miestny rozhlas, kedy a o koľkej bude rozlúčka so zosnulým. V rozhlase hral smútočný pochod. Kostolné zvony zvonili o 9,00 hod. Rodina zaslala telegramy svojim najbližším. V dome smútku bolo telo vystavené už od rána, za sprievodu tichých smútočných piesní. O 14,00 hod. sa rodina rozlúčila so zosnulým, ktorého potom vyniesli na márach pred dom smútku. Tento pohreb vykonal Zbor pre občianske záležitosti aj so starostom. Starosta pristúpil k truhle, poklonil sa a predniesol smútočný príhovor. Po príhovore členka zboru predniesla báseň. Potom štyria chlapi preniesli truhlu k vykopanej jame. Za nimi išla celá rodina za sprievodu piesní na rozlúčku. Tie spievali členky zboru, ktoré sprevádzal pán učiteľ na harmonike. Nad jamou odznela ešte jedna báseň a pieseň. Potom hrobári dali rakvu do jamy a kým ho zahrabávali, rodina priala sústrasť pozostalým. Pozvaná rodina sa odobrala na kar do miestnej reštaurácie. Tam manželka po zosnulom poďakovala celej rodine za to, že sa prišli rozlúčiť s jej manželom. Na kare sa podávalo pečené kurča so zemiakmi a oblohou. Po hostine sa všetci pozostali a celá rodina rozlúčila. Popriali si všetko dobré a v tichosti sa rozišli domov.

PORÁČ

Keď nebožtík skoná, zastrú sa všetky zrkadlá, ktoré sú v izbe, bielymi obrúskami, *aby sa nám nebožtík v nich neukázal*. Potom sa zide celá rodina nebožtíka, aby zabezpečila a pripravila priebeh pohrebu. Potom sa zvonárom oznámi, aby na nasledujúci deň trikrát vyzváňali na počesť nebožtíka. Rodina pripraví rozlúčkový list od najbližších príbuzných, ktorý na konci obradu prečíta kňaz. V obci je dom smútku vo výstavbe, takže pohreb sa koná doma, kde kňaz v izbe, kde je nebožtík, to posväti.

Samotný obrad potom prebieha na dvore nebožtíka. Potom sa sprievod odoberie do kostola, kde sa nebožtík rozlúči so svätými a tak ho odnesú na cintorín na miesto posledného odpočinku, kde ho pochovávajú. Kar sa koná v sále obecného úradu za účasti príbuzných a známych, kde sa podá jedlo a malé občerstvenie. Na kare sa všetci prítomní spoločne pomodlia za ľahký odpočinok nebožtíka.

POZDIŠOVCE

Pohreb v rodine je smutná udalosť, ale niektoré staršie zvyky sa pritom zachovávajú. Opisujem pohreb 64-ročného muža.

Zomrel v nedeľu večer o 18.00 hod. doma po dlhšej chorobe. Rodina i manželka (deti nemajú) boli na smrť manžela viac-menej pripravení. Zhodou okolností k nim prišiel v tom čase brat nebohého, ktorý pomáhal pri zabezpečovaní prvých potrebných úkonov. Zavolali príbuzných, ktorí pomohli nebohého umyť, obliecť, privolať lekára a pod. Položili mu mince na oči a šatkou podviazali bradu. Potom ho prikryli bielou plachtou na posteli, kde zomrel. V celom dome zastreli zrkadlá, zastavili hodiny a pootvorili okno, *aby vyletela dušička*.

V pondelok ráno jeden z príbuzných zabezpečil zvonenie v kostoloch. V obci máme tri - evanjelický, gréckokatolícky a pravoslávny. Nebohému sa zvoní na všetkých troch kostoloch bez ohľadu na jeho náboženstvo a to ráno, na obed a večer až do pohrebu. Zvoní sa vždy na všetkých kostolných zvonoch. Pol hodinu pred pohrebom sa ešte zvoní jedným zvonom v tom kostole, akého vierovyznania bol nebohý. Rímskokatolíci k tomu využívajú zvony gréckokatolíckeho kostola.

Ďalší príbuzní v pondelok ráno išli zabezpečiť do Michaloviec v pohrebnej službe rakvu (*trunu*), kvety a vence, ktoré doviezol pohrebný voz. Po uložení mŕtvol do rakvy (kde sa do vreckovky zabalili drobné mince, *aby sa mal čím vykúpiť*), túto aj s vencami previezli z domu do domu smútku, ktorý je na cintoríne a uložili do chladiaceho

pultu. Medzitým dohodli vykopanie hrobu.

Poobede cca o 16,00 išli blízki príbuzní do domu smútku. Za pomoci správcu cintorína vyložili telesné pozostatky bez vrchného dielu rakvy na katafalk v smútočnej sieni. Postupne prichádzajú ostatní príbuzní, priatelia, susedia a ženy. Okolo 18,00 sa ženy začali modliť a spievať nábožne piesne. Tento obrad sa organizuje vždy podľa náboženstva nebohého. Prichádzajúci donášajú kvety a pohrebne kytice, alebo vence so stuhami. Po skončení modlitieb (cca o 20,00 - 21,00) opäť uložili rakvu do chladiaceho pultu a všetci odišli domov.

Na druhý deň sa konal o 13,00 pohreb. Pohrebny obrad vykonal evanjelický farár. Rakvu správca cintorína s blízkymi príbuznými vyložil na katafalk hodinu a pol pred pohrebom. Postupne prichádzali príbuzní, známi a občania obce vzdať nebohému poslednú poctu a posledný raz sa s ním rozlúčiť, pričom tí, ktorí ešte doniesli kvety alebo vence, prejavili sústrasť príbuzným, ktorí sedia vedľa rakvy. Pohrebny obrad sa začal zvoním z ozvučenia domu smútku. Po skončení obradu zakryli rakvu, pozbierali kvety a určení muži ju vyniesli pred dom smútku - hlavou dopredu. Pohrebny spievod k hrobu bol organizovaný: chlapec s krížikom; farár s kantorom; rakva; príbuzní; vence, pohrebne kytice; ostatní účastníci pohrebu.

Rakvu uložili nad hrob, farár ukončil smútočný obrad, po ktorom bola táto spustená do hrobu. Príbuzní a priatelia na znak poslednej rozlúčky vhodili na truhlu hruďku hliny z vykopaného hrobu.

Po skončení obradu na cintoríne niekto z príbuzných pozval priateľov a známych na kar (*komašňu*), ktorý sa konal v kultúrnom dome. Pred vchodom do kultúrneho domu bol lavór s vodou, v ktorej bol ponorený kľúč. V tejto vode si každý prichádzajúci umyl ruky. Po zidení sa pozvaných kar otvoril brat nebohého krátkym príhovorom, pokračovaním sa za účasť na pohrebe i ponúkol pripraveným občerstvením a jedlom - studenými misami, zákuskami, kávou a pod.

Pri odchode z karu sa každý ešte raz rozlúčil s blízkymi príbuznými podaním ruky a slovami útechy.

PRENČOV

V decembri 1998 ako posledný v minulom roku zomrel 56-ročný muž - slobodný. Bol vyučený jemný mechanik pletacích strojov. Zomrel v banskoštiavnickej nemocnici.

Od pradáva sa pri úmrtí - podobne aj pri úmrtí uvedeného - zastavia hodiny. Pri úmrtí v nemocnici sa zastavia hodiny po obdržaní správy o úmrtí, pri úmrtí doma sa hodiny zastavia hneď ako nemocný dodýcha a rodina zistí, že sa mu už nedá pomôcť. Podobne sa hneď pozastierajú aj všetky zrkadlá po izbách.

Úmrtie sa dalo na vedomie zvoním. Tak v rím. kat. cirkvi ako aj v evanjelickej sa najprv odzvoní „*púlzy*“. U rímskokatolíkov na umieračiku - najmenšom zvone, keď umrie muž, zvoní sa tri „*pule*“, ak zomrela žena dve „*pule*“, u evanjelikov na strednom zvone podobne tri „*pule*“ a dva „*pule*“. Horeuvedený bol rímskokatolíckeho náboženstva.

Po vybavení dokladov o úmrtí, pracovník pohrebnej služby na objednávku rodiny mŕtveho obliekol, uložil do rakvy a priviezol domov. Mŕtveho uložili do konania pohrebu do domu smútku. Oznámenia o úmrtí sa posielajú telegramom, alebo sa oznamuje telefónom. Po ohlásení „*pulzami*“ sa počas priprav pohrebu zvoní na všetkých zvonoch ráno, napoludnie a večer. K mŕtvemu sa počas vystavenia v dome smútku každý večer chodia modliť. Evanjelickí veriaci spievajú nábožné piesne z Funebrála.

Pozostalí vybavujú v prvom rade pohreb s duchovným, ktorý určí, kedy pochová nebohého. Len potom sa posielajú telegramy a telefónom sa oznamuje rodine úmrtie a čas pohrebu. Najbližší z rodiny, bývalí priatelia nebohého vykopali jamu na uloženie tela a zároveň sa zabezpečí aj príprava karu. Jedlá sa zabezpečili v reštaurácii v Hontianskych Nemciach, títo po pohrebe aj uvarené jedlá doviezli, pripravili stoly v kultúrnom dome, kde sa konal kar. Na kar sa pozývali v prvom

rade muži, ktorí kopali jamu, odnášali mŕtveho do kostola, z kostola do cintorína a zahrabúvali. Okrem nich sa pozýva na kar aj rodina, ktorá prišla odinakiaľ i blízka rodina z dediny.

Spríevod pohrebu: Vpredu spríevodu ide miništrant, ktorý nesie kríž zhotovený z dreva a na ňom je napísané meno nebohého. Kríž sa potom po zahrabaní umiestni na konci hrobu „za hlavou“. Za krížom ide v spríevode kňaz s miništrantmi a kantorom. Potom nesú rakvu a za rakvou kráča najbližšia rodina a postupne celý pohrebný spríevod. Po zahrabaní a vytvorení tvaru hrobu jeden zo zahrabávajúcich urobí na hrobe motykou kríž na mieste nad hlavou. Bývalo zvykom, že po skončení obradu pri hrobe, zahrabaní, najbližšia rodina prejde tri razy okolo hrobu, každý člen urobí rukou nad hrobom znamenie kríža.

Sústrasť pozostalým sa prejavuje po ukončení pohrebu stojacím pri hrobe podaním ruky, blízka rodina aj bozkom.

Kar sa začína vždy modlitbou a končí krátkym prejavom k pozostalým s poďakovaním i krátkou spomienkou na nebohého.

Obecný úrad - Zbor pre občianske záležitosti dve hodiny pred konaním pohrebu pripraví do miestneho rozhlasu rozlúčku s menovaným, dopĺňanú výstižnou smútočnou hudbou s priliehavými básňami s oznámením času a miesta pohrebu.

PRESEENY

Zomrie človek - je vystretý v dome smútku, zvoní sa do pohrebu, koná sa zádušná sv. omša, rozlúčka s pozostalými, uzatvorenie rakvy, samotný pohreb (individuálne od každého hudba), potom kar. Nič mimoriadne sa u nás nepridáva - rozlúčka so spoluobčanom v miestnom rozhlase a oznámenie, kedy a kde sa koná pohreb.

PRIECHOD

Priebeh pohrebu závisí od toho, v akom veku dotyčná osoba umrie a či umrie náhle, alebo po chorobe.

Hneď po úmrtí pozostalí oznámia udalosť

na farskom úrade, kde zariadia vyzváňanie na všetkých zvonoch, ktoré sa opakuje každý deň o 10.00 hod. a 15.00 hod. až po pohreb zosnulého.

Správa o smrti sa šíri ústnym podaním. Pohreb organizujú pozostalí, vrátane prípravy hrobu. Blízka rodina sa lúči so zosnulým v dome zosnulého pri otvorenej rakve, kropením svätenou vodou vetvičkou *zinzolinu*, rozmarínu a dotykem rúk zosnulého. Rozlúčka je sprevádzaná tichou modlitbou a plačom pozostalých. Po rozlúčke sa rakva uzatvorí a v spríevode rodiny prevezie do kostola, kde prebehne cirkevný obrad. Odtiaľ sa v spríevode rakva preváža na cintorín.

Spríevod tvoria:

- miništrant s krížikom
- vzdialení príbuzní, známi - muži
- dychovka (pokiaľ sa jedná o pohreb mladej osoby)
- kňaz s asistenciou
- vozidlo s privesom na prevoz rakvy a príbuzní určení k neseniu rakvy
- najbližšia rodina (ženy nesú pohrebné kytice)
- vzdialené príbuzné, známe - ženy.

Spríevod prejde do cintorína za zvonenia zvonov, rakvu prenesú k hrobu, zložia z márov a položia na hrob, kde prebehnú záverečné obrady a za plaču pozostalých sa rakva spúšťa do hrobu. Najbližší pozostalí symbolicky rukami sypú zem na rakvu a kytice ukladajú vedľa hrobu. Hrob zasypajú k tomu určení príbuzní. Po tomto sa pozostalí odobierajú na kar, kde opäť určené osoby pozývajú určený okruh príbuzných, ktorí po príchode podávajú ruky s prianím úprimnej sústrasti najbližšej rodine. Kar prebieha v tichosti, pozostáva z krátkeho občerstvenia a životných spomienok na zosnulého individuálne podávaných medzi účastníkmi. Kar sa končí oficiálnou rozlúčkou so zúčastnenými a poďakovaním za prejavenú sústrasť a spoluúčasť.

PTIČIE

Zastretie zrkadla, zastavenie hodín, oznamy úmrtia, zvonenie, rozhlas.

PUKANEC

Pri úmrtí sa oznamuje rodine aj verejnosti zvonením, rozhlasom. Pohreby sa konajú v dome smútku, kde sa vykonáva aj obrad, pri ktorom spieva ženský spevokol, potom sa spoločne ide k hrobu a rodina a známi prajú sústrast' pozostalým a odchádzajú s pozvanými na karové posedenie do spoločenskej miestnosti alebo domov

RIMAVSKÉ ZALUŽANY

Pohrebu patrí dôležité miesto medzi obradmi. Mnoho sa už zmenilo. Niekoho smrť zastihne pripraveného, iného nie. Podľa toho si pozostali počínajú. Prv ako nežoťtíka niekto z rodiny oblečie, umyjú ho. Používajú na to jemnú textíliu namočenú vo víne. V izbe sa urobia úpravy, nakoľko v obci nie je dom smútku. Čím skôr zariadia privezenie rakvy a vencov od najbližších. Rakvu umiestnia v strede izby na stole, alebo na inak upravenej podložke. Starší ľudia - hlavne ženy - si pripravlia plachtu - vrchnú a spodnú, vanúšik - často naplnený lupienkami ruží. Potrebné zariaďuje rodina alebo iná dôverná osoba. Rozdelia si funkcie. Niekto zariadi zvonenie. Zvoní sa obyčajne 3 x denne. Prvé zvonenie oznámi verejnosti, či ide o úmrtie muža - 3 pulzy, ženy - 2 pulzy, v prípade dieťaťa - 1 pulz - je to krátke prerušované zvonenie na najmenšom zvone. Potom nasleduje zvonenie na všetkých zvonoch - tiež podľa pohlavia. Zvonenie sa zariaďuje cez funkcionárov evanjelickej cirkvi a.v., ktorá bola pôvodnou, no zvonia pre všetkých, kto o to požiadala. Je len rozdiel v poplatkoch. I v miestnom rozhlase sa zvykne ohlásiť úmrtie každého občana verejnosti a vysloviť sústrast' pozostalým. V tomto čase sa v rozhlase nezvyknú vysielat' iné oznamy. Po získaní lekárskej správy sa zariaďuje pohreb, kope sa jama - zaužívaná je *poriadka* - 3 jice. Príbuzní sa zvyknú postarať o občerstvenie pre „jamiarov“ - tak sa hovorí tým, čo kopú hrob. Úmrtie sa oznamuje osobne, telefónom alebo telegramom. Keď príbuzní dohodnú pohreb, oznámi to miestny rozhlas verejnosti. Preja-

vy účasti bývajú rôzne. Do pohrebu - počas 1 až 2 večerov - sa chodí do domu spievať. Chodia staršie ženy - sem-tam muži. Pri mŕtvom spievajú nábožné piesne a odriekajú modlitby. Buď spievajú podľa spevníkov, alebo jedna predrieka - „diktuje“, nakoľko sú rôznych vierovyznaní. Tento prejav účasti je už ale na ústupe. Po spievaní sa pri odchode ponúka pečivom, bonboniérou alebo pohárikom. Podľa blízkosti účastníci spievania vyjadrujú sústrast', prinášajú kvety, pečivo, bonboniéry, kávu, kockový cukor, flášu, sem-tam sliepku živú alebo očistenú na prípravu karu. Kvety sa zhromažďujú v miestnosti okolo mŕtveho. Pohreb prebieha podľa zvyklostí príslušnosti jednotlivých vierovyznaní (evanjelici, katolíci, rímskokatolíci, občianske obrady, vyskytol sa už i obrad svedkov Jehovových). Farár - pohrebný rečník - vchádza do domu, kde vysloví sústrast', pomodlí sa - podľa želania príbuzných. Uzavretú rakvu vynášajú blízki, trikrát sa dotknú prahu a uskutoční sa akt poslednej rozlúčky, zvyčajne vo dvore zomrelého. Príbuzní sedia pri rakve. Sprievod na cintorín vedie kňaz - pohrebný rečník. Za ním idú muži, kvety, rakva, najbližší príbuzní, nakoniec ostatní účastníci. Počas sprievodu zvonia zvony, hrá hudba - buď živá alebo z rozhlasu. Na cintoríne odznejú ostatné prejavy - za obec, zamestnávateľa (pri cirkevnom obrade len od zamestnávateľa). Pri spúšťaní rakvy znova znejú zvukové sprievody. Časť kvetov sa dáva na rakvu. Blízki majú zvyk hodiť hrst' zeme do jamy. Hrobári - „jamiari“ - upravia hrob. Najbližší zotrávajú pri hrobe do konca. Tí, ktorí prídu len tesne na obrad, sa snažia vysloviť sústrast' pozostalým. Po uložení kvetov príbuzní obídu hrob a tým sa rozlúčia so zosnulým. Niekto z príbuzných zariadi pozvanie na kar - ktorý máva rôzny charakter. Najčastejšie býva v spoločenskej miestnosti obecného úradu. Pohostenie pozostáva z prípitku na pamiatku zosnulého, jedlo - polievka, hlavné jedlo - posedenie pri káve, prípadne ďalšom občerstvení. Na druhý deň sa zide najbližšia rodina znova na cintoríne.

Zrkadlo v miestnosti, kde ležal mŕtvy sa zvyčajne zastreie čiernou látkou. Hodiny sa tiež zvyknú zastaviť v čase, keď mŕtvy vydýchol.

Smútok sa obvyčajne dodržiava do jedného roka - podľa vzťahu k zosnulému (manželka - deti - súrodenci atď.) Na prvé výročie sa zosnulý pripomína zvončením alebo zahráním v miestnom rozhlase. Počas smútku sa v dome nemajú robiť väčšie zmeny - ako prestavba, maľovanie a pod. To však záleží od okolností. V súčasnej dobe sa mnohé mení, čo prináša doba, pohyb obyvateľstva a tak sotva sa stretneme, čo len s dvomi úplne rovnakými obradmi. Snažila som sa zachytiť tie momenty, ktorú sú charakteristické pre všetky obrady.

ROŽŇANSKÉ BYSTRÉ BYSTRÉ

Pri úmrtí občana v dome sa zastierajú všetky zrkadlá čiernou šatkou. Zosnulého prevezú do domu smútku. Miestny rozhlas oznámi všetkým občanom, kto opustil rady živých. Posedenie pri zosnulom je večer v dome smútku, kde hrá smútočná hudba a smútočné miestne zaspieva spevácka skupina. Po skončení posedenia prejavujú sústrasť príbuzným všetci prítomní. V miestnom rozhlase hrá smútočná hudba o 10.00 hod. a o 14.00 hod. Pohreb zabezpečujú najbližší príbuzní. Pred pohrebom prejavujú sústrasť aj kvetinovými darmi.

Priebeh samotného obradu:

- smútočná pieseň – spevokol,
- báseň,
- rozlúčka so zosnulým – rečník,
- báseň,
- smútočná pieseň.

- V smútočnom sprievode idú najprv organizátori pohrebu, potom muži, vence a kvetinové dary, truhla so zosnulým, najbližší príbuzní a všetci prítomní.

Na cintoríne:

- báseň
- rozlúčka starostu obce,
- smútočné piesne počas kladenia truhly do zeme.

Po ukončení smútočného obradu rodina

zosnulého pozýva všetkých príbuzných na kar. Kar sa koná obvyčajne v sále kultúrneho domu. Rodina pripraví pohostenie pre pozvaných. Podávajú: alkoholické nápoje, zákusky, koláče, guláš, kávu. Starosta obce poďakuje rodine za občerstvenie.

Pri cirkevnom pohrebe vyzvávajú zvony o 10,00 hod. a 14,00 hod. Pri večernom posedení sa spievajú náboženské piesne. Pohrebný akt vykonáva miestna pani farárka.

RUSKÁ PORUBA

Keď zomrie občan hneď mu zvoní. Ráno, obed, večer. Za tie dni, počas ktorých mŕtvy leží v dome. Obvyčajne leží dva dni, ale keď je nutný prípad, tak ho pochovávajú skôr. Zastavia hodiny, zastrú zrkadlá. Večer sa stretnú v dome, kde sa pomodlia ruženec a svietia až do rána. Počas sedenia hrajú karty a rozprávajú sa. Večer sa podávajú zákusky, koláče a zapije sa pálenkou. Príprava pohrebu: Príde farár, zvoní, *odpráva* v dome. Zapečatenie truhly. Po pohrebe je rozlúčka s príbuznými, prečítanie z papiera. Pobožkanie krížika a ide sa do kostola - *cirkvi*, kde sa koná omša za zosnulého. Po omši sa vynáša na cintorín, kde ho dávajú do jamy. Smútočná rodina ide na kar. Niekedy sa kar robil v dome, teraz ho uskutočňujú v kultúrnom dome. Na kare sa podávajú jedlá, keď je pôstne obdobie tak ryby, hubová *mačanka*. V druhom prípade polievka, ryža a kurča alebo segedínsky guláš, knedle. Po skončení ešte večer dohoria sviečky do konca, prichystá sa lavór s vodou a uterák. Hovorí sa, že *mŕtvy sa príde ešte naposledy umyť domov*. Počas toho, keď mŕtvy leží v dome, v obci zvoní ráno, obed, večer so všetkými zvonmi.

RYBKY

Zvony z nášho kostola oznámia, že niekto v našej dedine nás opustil. Občania vybiehajú zo svojich príbytkov a pýtajú sa jeden druhého - kto zomrel. Každý večer pred pohrebom sa schádzajú občania i príbuzní zosnulého v kostolíku na modlitbu za zomrelého. Pohreb sa koná na cintoríne v dome

smútku. Po pohrebe sa rodina zosnulého zide v kultúrnom dome na kare, kde dostanú skromné pohostenie a v tichosti sa rozídu.

RYKYNČICE

Keď u nás voľakto umrie, umyjú ho a oblečú do „hábov“, ktoré má na to zrichtovanie. Väčšinou sa dozvieme, keď cengajú „umieračikom“. Každý vynde z domov a už sa vypytujú, kto umrel. Potom každé dve hodiny zvonía, ako tomu umriememu. Potom ho odnesú v truhle do domu smútku. Večer sa k umriememu chodia modliť. Chodia „na modlenie“.

Prvý, druhý večer sa modlia pri mŕtvom a potom na tretí deň, keď je pohreb, sa modlia hodinu pred pohrebom, ak nie je za neho omša.

Aj v miestnom rozhlase oznámia, ak dakto zomrel a celý čas, ak dačo za ten čas hlásia, kým je nie pochovaný, hrajú smútočné pesničky.

Deň pred pohrebom sa kope jama.

U nás kopajú susedia, alebo ak susedov nemajú, alebo sú susedy (ženy), kopú chlapi z rodiny zomrelého. Vždy 4-5 chlapi, volajú sa *jamiari*. Starí ľudia vždy od jednej zabíjačky po druhú si nechávali aj nechávajú dosiaľ 2 klobásy - jamiarom.

To sa varieva na raňajky (na *fruštik*) *kysel'* s tými klobásami, aby vládali kopať jamu.

Pred pohrebom sa idú ešte modliť do domu smútku, potom je omša v kostole a po omši idú do domu smútku. Tam truhlu zabijú, vynesú von na „máre“ a pred domom smútkom je pohreb - rozlúčka. Potom sa ide do cintorína.

Po pohrebe pri bráne cintorína stojí chlap z rodiny a volá na kar, toho koho má na papieriku napísaného, do kultúrneho domu. Kar sa u nás už nerobí doma. Predtým sa naň doma richtovalo (sviňa sa zabila, sliepky na polievku, ženy ako na svadbu rezance robili atď.).

Teraz hotové jedlá objednávajú a donesú z reštaurácie do kultúrneho domu. Dáva sa z domu len víno a pálenka. Pálenô má každý od mala odloženô na kar. So všetkým sa ráta.

SANTOVKA

Úkony pri úmrtí sa nezachovali, iba zvonenie. Niektorí požadujú o vyhlásenie v miestnom rozhlase: „*Smútiaca rodina... oznamuje úmrtie... pohreb sa koná...*“ Telegramy sa zasielajú poštou najbližšej rodine. Príprava začína obhliadkou nebohého, matričným vybavovaním, oznámením na rímskokatolíckom farskom úrade, u zvonára. Sprievod sa koná iba na cintoríne od domu smútku po hrob alebo keď sa koná sv. omša, pred pohrebom. Vtedy sa nesie vpredu kríž. Priebeh pohrebu: zachová sa cirkevná predpísaná forma, účinkuje malý zbor - 4 muži, zvláštne úkony sa netradujú.

Kar sa koná väčšinou doma, podá sa občerstvenie, rodina sa združí a rozpráva.

Sústrasť prejavujú na cintoríne pri jame.

SEBECHLEBY

Pri úmrtí sú prítomní najbližší domáci, ktorí sa pri zomierajúcom modlia a držia pri ňom zažatú hromničnú sviecu. Mŕtvolu oblečú a nechajú 2 hodiny v dome ležať. Potom ju v rakve prevezú do domu smútku, kde zosnulý leží až do konania pohrebu. Rodina už v dome nič nerobí. Zabezpečuje prípravu karu a potrebné veci po úradoch, aby sa pohreb mohol vykonať. Ak má zosnulý známych mimo obec, rozposielajú sa telegramy. Keď majú list o prehliadke mŕtveho, po konzultácii s farárom kostolník začne zvoniť umieračikom. Keď zomrie muž - dva *pulzy* a keď zomrie žena - 3 *pulzy*, dieťa - 1 *pulz*. Vyzváňa sa každé 2 hodiny, začne sa ráno od 8.00 do 16.00 hod. Večer sa konajú žalmy - modlenie orátormi a ženami, ktoré sú pani - matky. Pri oznámení na obecný úrad, tento miestnym rozhlasom oznámi nasledovný text: „*Obecný úrad so zármutkom oznamuje, že dňa ..... zomrel náš spoluobčan (meno) vo veku ..... rokov svojho života. Pohreb zosnulého bude ..... so začiatkom zádušenej svätej omše v kostole. Žalmy zomrelému budú ..... po sv. omši v kostole. Obecný úrad i touto cestou vyslovuje úprimnú sústrasť pozostalej rodine.*“ Pred pohrebom sa v dome smútku

schádza rodina a ostatní účastníci pohrebu. Kar sa už väčšinou koná v kultúrnom dome, na ktorý pozýva rodina pri bráne v cintoríne. Prejavy sústrasti prejavujú na cintoríne cudzí prítomní a domáci pri odchode z karu.

SELEC

Dňa 29. 11. 1997 mala pohreb moja stará mama Margita Žovincová, ktorá dva týždne predtým oslávila 90. narodeniny. Keďže jej zdravotný stav už v posledných dňoch nebol nádejný, moji rodičia boli stále pri nej. Stará mama bývala posledné dva roky života u nich. Asi okolo 02.00 hod. z 27. na 28. 11. naposledy vydýchla. Po jej skonaní sa pri zosnulej zapálili sviečky, pomodlilo sa. Mŕtve telo sa oblieklo do odevu, ktorý si nebohá za svojho života „*chystala do jamy*“. Obliekala ju moja mama. V niektorých prípadoch sa na tento úkon volajú určití ľudia z dediny, ak to povaha pozostalým nedovolí urobiť. Zastavili sa mechanické hodiny. Zavolať sa lekár na obhliadku mŕtvej. Zavolať sa ostatní blízki pozostali - ďalší syn mŕtvej s nevestou, vnúčatá, tí, ktorí bývame v obci. Každý sa pri mŕtvej pomodlil a rozlúčil sa s ňou chytením za ruku (kedysi sa o tomto úkone hovorilo, *že kto ho vykoná, nebude sa mŕtveho báť*).

Nad ránom sa zavolať pracovník z pohrebnej služby z Trenčianskych Stankoviec, ktorý doviezol truhlu, položil do nej mŕtvu a odviedol do chladiaceho zariadenia do domu smútku v Trenčianskych Stankovciach. Pri vynášaní truhly z domu sa vzdáva posledná pocta - pri prekračovaní prahu dverí sa truhla trikrát zníži k zemi - ako poklona. Mŕtvej sa do truhly dala modlitebná knižka, ruženec, sväté obrázky, okuliare.

Nasledovali ďalšie úkony súvisiace s prípravou na pohreb. Išlo sa za pánom farárom dať vyzvoniť a dohodnúť termín a čas pohrebu. Vzhľadom k tomu, že zvony na kostole sú na elektrický pohon, ich obsluhu má na starosti p. farár alebo niektorý miništrant. Na kostole sú dva zvony. Keď zomrie žena, zvoní sa na tom, ktorý má vyšší tón, keď muž - hlbší tón.

Keď zomrie evanjelik, zvoní sa zosnulému na evanjelickej zvonici, pretože kostol majú evanjelici vo vedľajšej dedine v Trenčianskych Stankovciach. Ďalej bolo treba ísť za hrobármi vybaviť vykopanie jamy. Spolu s hrobármi sa určilo miesto posledného odpočinku na cintoríne. Na obecnom úrade sa zaplatil poplatok za miesto a vybavili sa potrebné náležitosti. Hrobárom - obyčajne sú dvaja - sa na cintorín donesie liter pálenky, pivo, saláma či klobása, chlieb alebo iné pohostenie. V Trenčianskych Stankovciach sa v pohrebnej službe objednala kytica na truhlu, vence, kytice. Zabezpečil sa organista - spevák, ktorý spolu s kňazom viedol pohreb. Potom sa skontaktovalo s pracovníčkou miestneho ZPOZ-u, ktorá robila rozlúčku so zosnulou do miestneho rozhlasu asi pol hodinu pred pohrebom. Zabezpečili sa miništranti - pomocníci pána farára, chlapci, ktorí niesli krížik a cirkevné zástavy. Pri menšej rodine sa zabezpečujú aj muži na odnesenie truhly na cintorín. V tomto prípade to nebolo potrebné, pretože zosnulá mala široké príbuzenstvo.

Večer pred sv. omšou v kostole býva modlenie za zosnulého. Aj v tomto prípade bolo treba zabezpečiť ženu, ktorá v kostole vedie modlenie a spievanie. Volá sa to „*spievanie*“. Na *spievanie* chodí blízka i vzdialenejšia rodina, spievajú sa piesne a modlia sa modlitby určené len na takéto príležitosti. Blízki pozostali boli na sv. spovedi. Čas do pohrebu sa využil na prípravu príbytku na kar - chystali sa stoly, lavice, upieklo sa pečivo, koláče, chystali sa chlebíky a iné pohostenie. V Spolku sv. Vojtecha sa kúpili sväté obrázky s modlitbou za zosnulých. Na tieto obrázky sa dalo vytlačiť meno a životné dáta zosnulej. Tieto obrázky sa potom porozdávali na kare pozostalým. Pozostalým z iných obcí sa telefonicky alebo telegramom oznámil čas pohrebu. Na príprave pohrebu a karu sa podieľali obaja synovia s manželkami a vnúčatami zosnulej, tiež i bližšia rodina a susedia. Toto všetko sa udialo v piatok a v sobotu. Pohreb bol v sobotu 29. 11. 1997

o 14.00 hod. Vzhľadom k tomu, že v našej obci ešte nie je dokončený dom smútku, pohreby bývajú zväčša pred kostolom. Tak to bolo aj v tomto prípade.

S pracovníkom z pohrebnej služby sa dohodlo, že zosnulú dovezie okolo 13.30 hod. Pred kostolom sa už schádzali ľudia na poslednú rozlúčku. V miestnom rozhlase vyhrávala smútočná hudba a znela rozlúčka. Keď doviezli zosnulú, podávali sa okolo truhly vence, kvety, tiež sa kvety dávali i do truhly. Blízki pozostali, priatelia, rodina sa lúčili so zosnulou chytením za ruku a pokropením rozmarínom namočeným do svätej vody. Po rozlúčení sa pohárik so svätenou vodou nechá v truhle aj s rozmarínom. Potom hrobári prikryli veko truhly, prišiel p. farár s miništrantami a organistom a začal smútočný predpísaný obrad. Po skončení obradu sa sprievod odobral na cintorín, ktorý je asi 200 m od kostola. Prvý kráčal mládenec s krížikom a chlapci, čo niesli zástavy (boli to pravnúčatá zosnulej). Za nimi kráčali muži, potom pán farár s miništrantami, ženy a dievky - tie niesli vence, ktoré priniesli pozostali, nasledovala truhla, ktorú niesli na dvoch podperách z každej strany muži, ktorí sa pri nesení striedali, pretože cintorín je na kopci, nie v dobrom teréne. Za truhlou kráčali príbuzní, za nimi ostatní zúčastnení.

Na cintoríne pán farár so spevákom odbojili predpísané obrady, potom nasledovala rozlúčka od funkcionára SZPB, ktorého zosnulá bola členkou, pretože jej v 2. sv. vojne zahynul manžel. Nasledovali piesne, prejavy sústrasti. Potom sa všetci odobrali do kostola, kde bola zádušná sv. omša. Po sv. omši členovia rodiny - pozostali mali za úlohu volať na kar. Na jar sa pozývali okrem najbližších (detí, neviest, vnúchat, pravnúchat) krstné deti s rodinami, synovci, ktorých sa tiež patrí pohostiť a zaplatiť za vykonanú prácu. Niektorí pozostali (manželia dvoch vnučiek) sa zasa išli do krčmy „vyrovnať“ s tými, ktorí niesli truhlu a nešli na kar. Na kare sa najskôr pomodlilo za zosnulú - tá,

čo viedla i „spievanie“ v kostole, potom sa vypil pohárik pálenky a pohostilo. Pospomínalo sa v dobrom na zosnulú, spomenuli sa niektoré zážitky, ktoré s ňou mali pozostali, vyslovil sa obdiv jej synovi a najmä neveste, ktorá sa príkladne starala o zosnulú za jej života.

Po pohostení a uctení si príbuzných, priateľov a známych zosnulej sa ešte povolalo - už večer - tých, ktorí nejakým spôsobom prispeli k príprave pohrebu (susedia a pod.).

Ľudia, ktorí sa z akýchkoľvek dôvodov nemohli pohrebu zúčastniť, zaslali sústrastný telegram. Pondelok syn zomrelej (môj otec) zaslal oznámenia o úmrtí (vyššie spomenuté obrázky) niektorým priateľom a známym, takže sústrastné telegramy ešte stále prichádzali.

SLATINA NAD BEBRAVOU

Úmrtie občana býva oznámené rozhlasom v obci. Pohreby sú cirkevné. Zvonja zvony. Po pohrebe býva kar.

SLOVENSKÝ GROB

Pohreb cirkevný - oznámenie o úmrtí v rozhlase deň pred pohrebom. Smútočná pieseň.

Zvonenie: Dva dni pred pohrebom o 10.00 a o 14.00 hod.

Parte: Vyvesené na dverách kostola, na obchodoch, oznámenie, kto zomrel a kedy bude pohreb.

Rozlúčka so zosnulým pri dome smútku.

Modlenie za zosnulého v dome smútku, ak je v ňom vystretý na katafalku. Modlí sa každý deň (od vystavenie do konania pohrebu).

Hudba - dychová hudba; Rómovia - rómska kapela.

Smútočný sprievod.

Za krížom kráčajú muži, za nimi hudba, za hudbou rodina nesie vence a kytice, za nimi kňaz so spevákmí, truhlu vezú muži z rodiny alebo známi, za truhlou najbližšia rodina, manžel, manželka, deti, rodičia, ostatní príbuzní a cezpolní. Naostatok ženy.

Rozlúčka pri hrobe, okrem farára aj niekto poverený rodinou, ďalej niekto za zamestnávateľa, v poslednom období starosta obce, ak ho rodina požiadala. Od založenia MO MS, keď člen zomrie, uctíme si jeho pamiatku kyticou karafiátov a rozlúčkou na cintoríne.

SMREČANY

Zomrelý človek sa poumýva, oblečie, zastavia sa hodiny, zastreje sa zrkadlom čiernym ručníkom. Potom sa ide vybaviť pohreb, objednať truhlu, veniec, kvety, dá sa vytlačiť oznámenie a rozošle sa rodine a známym. Truhla so zomrelým sa v deň pohrebu preniesie do kostola (ev.a.v.), kde sa koná posledná *počestnosť*. Zaspieva cirkevný spevokol, niekedy je i rozlúčka pri truhle - za organizáciu, niekedy až na *cmiteri*. Z kostola sa rakva vezie alebo nesie (ak bol zomrelý hasičom, nesú ho oni). Hasiči stoja i v kostole blízko truhly. Jama sa kope ručne „z *poriadky*“, to znamená, že kopú chlapi z troch domov ako nasledujú v poradi. Ku kopaniu jamy sa im nosí občerstvenie (chlieb, saláma, liehový nápoj). Tí, čo kopú jamu, hrob zasypú, zrovnejú a pokladú naň prinesené kvety. Na kar do kultúrneho domu ide najbližšia rodina, prípadne členovia hudby - ak príde hudba zo závodu, kde zomrelý pracoval. Nad hrobom sa niekedy lúči i spolupracovník - hlavne vtedy, ak zomrie človek, ktorý ešte pracoval. V najbližšiu nedeľu idú pozostalí a rodina do kostola k spoločným modlitbám. Z kostola ide rodina na *cmiter* k hrobu zosnulého. Smútok za zosnulým sa „nosiť“ (chodenie v čiernom - tmavom oblečení) do roka - najbližší príbuzní. Po roku sa rodina zíde v kostole pri spomienke (farár sa pomodlí za rodinu, zaspieva sa primeraná pieseň). Z kostola sa ide na *cmiter* k hrobu.

Sústrast' sa prejavuje priamo na *cmiteri* - účastníci pohrebu. Večer pred pohrebom (deň pred pohrebom) sa zídu ženy z dediny v dome zosnulého. Spievajú nábožné piesne a modlia sa. Do domu zosnulého najbližšia rodina donesie koláče, víno, kávu ako príspevok na kar. Na kare sa podávajú obyčajne párky, víno.

STARÁ BYSTRICA

K vážnemu chorému, alebo umierajúcemu volali kňaza. Kým prišiel kňaz, prišli susedia a rodiny odpýtať, ak sa s ním pohnevali. Ten kto prišiel odpýtať, musel trikrát povedať: „*Odpusti mi, čo som vás kedy rozhneval*“.

Chorý odpovedal: „*Nech ti Pán Boh odpusti*“. Keď sa chorý vyspovedal a dostal pomazanie, všetci zhromaždení sa spoločne pomodlili. Zvon oznamoval, že niekto zomrel (podľa toho *potrhovali* na zvon) podľa počtu veršov vedeli všetci, čo boli v dedine alebo na poli, či zomrel muž, žena alebo dieťa. Mužovi *potrhovali* trikrát, žene dvakrát a dieťaťu zvonili na malom zvone. Ak zomrel niekto z dvora, alebo ak mali vedľa seba role, kým ho pochovali, nesmeli susedia pracovať na poli. Verilo sa, že by im búrka vybila celú úrodu. V dome zomrelého zastavili hodiny a zakryli zrkadlo. Rakvu pokropili svätenou vodou a trojk ráfovou kriedou urobili štyri krížiky (pri hlave, pri nohách a po bokoch). Keď mŕtveho obliekli, zapálenou hromničnou sviečkou ho trikrát obišli. Vystreli ho naprostred izby nohami k dverám. Do rakvy mu dali kapesník, modlitebnú knižku, pátričky a svätý obrázok a jednu korunu - keď príde na druhý svet, aby mal na oferu. V dome nevarili. Prať mohli až deväť dní po pohrebe. Dovtedy nesmeli hýbať ničím, čo patrilo zomrelému. Až po deviatich dňoch mohli jeho veci darovať alebo predať. K zomrelému sa chodilo po dva večery modliť susedia a príbuzní. I v noci sa striedali a modlili. Keď zomrel slobodný, odprevádzali ho rovesníci, oblečení za družbov a družice. Pred rakvou niesli zlomenú sviecu. Kňaz prišiel na dvor aj s rektorom. Keď vynášali rakvu, pri dverách zastali a trikrát udreli rakvou o prah domu. To sa mŕtvy odoberal od svojej rodiny a do mu. Rektor na dvore zaspieval odobierku - pieseň, ktorou sa odoberá od všetkých - od najbližšej rodiny, susedov a známych. Cestou z cintorína sa všetci najbližší a tí ktorí ho niesli, zúčastnili na kare. Kedysi sa to volalo *počasna*, lebo všetkých prítomných počasovali. Každý zaďakoval: „*Pán Boh zaplať a daj mu večnú slávu*.“ Po pohrebe vykropili a vykadili dom i *stanie* svätenou vodou a osvietili hromničkou, aby duch zomrelého nechodil. Pozostalí sa obliekli do smútočných šiat. Celý rok sa nesmeli zúčastňovať

na zábavách, ani svadbách. Po roku sa pri výročnej svätej omši za zomrelého *skladala pokora*.

Stožok

Pohrebné služby vykonáva pohrebná služba, a to podľa miesta, kde občan umrel (nemocnica, domov dôchodcov, obec a pod.). Obec má dom smútku s kompletným vybavením, kde v suteréne je karová miestnosť. Obec Stožok pri úmrtí občana vykonáva bezplatné úkony smútočného oznámenia v miestnom rozhlase, v ktorom je obsiahnutá smútočná pieseň a základné iniciály a údaje o živote občana v obci. Úmrtie je oznamované zvončením v obecnej zvonici. Pri úmrtí občana obec na požiadanie pozostalých na obecnom úrade vyvesí smútočnú zástavu. Do roku 1993 ZPOZ pri Obecnom úrade Stožok prevádzal odobierku s občanom. Od uvedeného roku celý akt pohrebu prevádza farský úrad Detva cez dekana, kňaza farnosti. V rámci ZPOZu pri Obecnom úrade Stožok sa pozostalým zasielajú telegramy. Obec taktiež uverejňuje smútočný telegram na verejnej tabuli.

V prípade úmrtia mladého občana (občianky) sa prevádza akt (tzv. *svadby*) - družbovia, družice, nevesta a pod. V prípade, že sa jedná o občana, ktorý sa výnimočným spôsobom podieľal na rozvoji obce, sa v rámci ZPOZu koná pietny akt v obradnej miestnosti obecného úradu, kde je pozostalým odovzdané čestné uznanie starostu obce „IN MEMORIAM“ so zápisom do pamätnej knihy obce Stožok.

Pri príležitosti 225. výročia vzniku obce - v r. 1998 bolo takéto uznanie „IN MEMORIAM“ na slávnosti odovzdané pozostalým 12 ocenení. Pietny akt odovzdania je zaznamenaný na videozázname a v pamätnej knihe obce Stožok. Uvedeného aktu sa zúčastnia občania obce Stožok, predstavitelia štátnej správy OU Detva, starostovia a primátori okresu Detva, ako aj riaditelia organizácií a inštitúcií okresu. Pozostalým manželom, manželkám bol okrem čestného uznania za rozvoj obce odovzdaný aj ďakovný list

starostu obce za rozvoj a vecný upomienkový darček.

STRÁŽSKE

Ak človek zomrie v nemocnici, pozostali tam donesú šaty, pracovníci patológie ho oblečú a upravia, vložia do truhly. Pohrebný voz ho dovezie do domu smútku v Strážskom. Ak zomrie doma, oblečú ho, predtým umyjú, upravia a vložia do truhly a pohrebným vozom dopraví do domu smútku. Umytie, oblečenie a úpravu robia buď blízki príbuzní alebo dobrí známi, resp. pracovník domu smútku. V dome smútku vyzdobia kvetmi truhlu, kvety vložia do váz pri truhle. Večer pred pohrebom sa okolo 17.00 - 19.00 hod. uskutoční v dome smútku za zaskleným priestorom s rakvou, modlenie za mŕtveho. Ak bude pohreb občiansky, vtedy v uvedenom čase prichádzajú príbuzní, dobrí známi na chvíľu podídu k rakve, rozjímajú, resp. v predvečer sa aj pomodlia.

V rodine zosnulého zvyknú zastaviť hodiny (ak zomrie doma), pravidelne zastrú zrkadlá bielym obrusom, alebo zrkadlá zvesia dole. V izbe, v ktorej zosnulý spával, položia na bielym obrusom prestretý stôl (stolík) fotografiu s čiernou páskou, sviece (zapálené) a kvety vo váze. Po kare sa rodina pri tomto stole pomodlí.

Úmrtie sa oznamuje zvončením v kostole - podľa náboženstva. Oznamy úmrtia a čas pohrebu sú vyvesené v dome smútku, ak ide o pracovníka, resp. dôchodcu a. s. Chemko - oznam je vyvesený vo vstupnej hale a vysielala ho tiež podnikový rozhlas. Telegramy o úmrtí a sústrastné telegramy doručuje pošta.

Pri príprave pohrebu spolupracujú pozostali s domom smútku, farnosťami (rímskokatolícka, gréckokatolícka), zamestnávateľom, príp. bývalým zamestnávateľom, ZPOZ - najmä pri občianskom pohrebe, najbližšími známymi, ktorí pomáhajú rodine pozostalého o. i. aj organizačne - zabezpečením vencov, kvetov, karu. Títo organizátori zabezpečia ľudí k rakve (ako čestná stráž), na nosenie kríža, zástav. Vence a kvety nesú ďalší

účastníci pohrebu, ktorí sa s pozostalým lúčia v miestnosti za sklom s rakvou, tu položia kvety a vyslovia sústrasť pozostalým. V tejto miestnosti začína aj obrad (cirkevný s p. farárom, občiansky s rozlúčkou najbližších) - truhlu pracovník domu smútku vyvezie zo zaskleného priestoru, príbuzní sa posledný raz rozlúčia, rakvu zatvorí. Pozostali prejdú do smútočnej miestnosti, rakvu umiestnia na katafalk. Prebieha pohrebný obraz s rozlúčkou od najbližších. Pri občianskom pohrebe členovia ZPOZu recitujú básne, spevácky zbor Rozkvet pri MsKS spieva smútočné piesne, rozlúčkové prejavy prednesú: predstaviteľ mesta, zástupca zamestnávateľa, príp. minulého zamestnávateľa (u dôchodcov), ak bol zosnulý členom organizácie, tak aj jej predstaviteľ. Po tejto časti obradu sa sprievod (s krížom a cirkevnými zástavami - pri cirkevnom pohrebe, s čiernou vlajkou - pri občianskom obrade), rakva v pohrebnom voze, účastníci pohrebu s vencami a kvetmi, ostatní účastníci poberajú na cintorín k hrobu (z reproduktorov znejú zvony - pri cirkevnom pohrebe). Tu je druhá časť obradu a pochovanie. Čestná stráž spúšťa rakvu do hrobu. Pri občianskom pohrebe znejú básne a rozlúčka členov ZPOZ a pieseň (piesne) Rozkvetu. Pri niektorých pohreboch účinkuje aj dychová hudba Stražčanka (najčastejšie pri občianskom pohrebe). Pohreb končí prejavmi sústrasti ďalších účastníkov pohrebu.

Kar sa zvyčajne uskutočňuje v reštauračnom zariadení. Začína buď modlitbou, alebo poďakovaním príbuzného, alebo povereného organizátora poďakovaním za prejavy sústrasti, kvety a pomoc. Na večný odpočinok zomrelého sa vypije pripravený pohárik, ktorý je pripravený pre každého účastníka karu. Podáva sa tiež jedlo (varené alebo studený nárez - niekedy aj oboje), čierna káva a pečivo. Po skončení karu (pri príchode si účastníci umyjú ruky a osušia) znovu poverený poďakuje v mene rodiny za účasť. Zvykne sa zároveň oznámiť čas zádušnej omše (pri cirkevnom pohrebe).

Oznámenie o úmrtí a poďakovanie uverejňuje smútiaca rodina v časopise Naše Chemko - Zo života mesta.

Tradície: Po úmrtí sviety v celom byte (dome) svetlo až do pohrebu, v izbe zomrelého do týždňa. Po pohrebe v tejto izbe nechávajú malý pohár so svätenou vodou na tanieriku. Na pohár krížom preložia 2 slamky, resp. špáradlá. V izbe nesmie byť prievan. Do vody sa pride očistiť duša zomrelého (niekedy sa nájdu slamky na tanieriku). Po týždni túto svätenú vodu vylejú na hrob.

Čo do truhly: Ešte pred pohrebom zvyknú dávať to, čo mal najradšej, resp. čo najviac používal (okuliare, čiapku, fajku, zubnú protézu) a jednu staršiu vec z oblečenia (vetrovku, kabátik). Do ruky krížik pre zosnulého, ruženec, bielu vreckovku, do ktorej vsypú drobné a mince.

Ak zomrie mladý človek - svetlý uterák (znak výbavy), ktorý sa vkladá pod podušku, podobne ako uvedená staršia časť oblečenia a ostatné veci.

Mŕtvy mladý človek - dievča - má kyticu v rukách, korunku a závoj na hlave, biele šaty - ako mladucha. Chlapec - pierko (rozmarín, biely kvietok a stužka). Kamaráti (u chlapca), kamarátky (u dievčaťa) nesú bielu podušku (podhlavník) ozdobenú zeleňou, so zlomenou bielou sviečkou, fotografiou s čiernou stužkou. Z podušky vedú dlhé biele stužky (podľa počtu rokov), ktoré držia dievčatá, resp. u zomrelého chlapca chlapci. Podušku nesie chlapec dievčaťu, dievča zomrelému chlapcovi. Pierko na klope kabáte u chlapcov je pripevnené „dole hlavou“ - teda opačne ako napr. pri svadbe. Dievčatá sú celé v bielom, chlapci v tmavých oblekoch. Je to akoby „symbol svadby“. Podušku potom hodia so všetkým do hrobu.

SVÄTÝ JUR

Kedysi sa okamžite zastavili hodiny a zakrylo zrkadlo, keď niekto zomrel. Mŕtvy zostal doma a nepretržite sa pri ňom modlili. Tým, ktorí sa pri ňom modlili, dali aj malé občerstvenie - víno a pagáčky.

Z domu na pohreb ho niesli nosiči, u nás *trogéri*, až do cintorína. Na kar sa volali len *trogéri* a tých pohostili, rodina sa rozišla. Umieráčik zvonil rozdielne: mužom v preslávkach 3-krát, ženám 2-krát a deťom 1-krát. Zvony zvonili vždy o 11. a 12. hod. až do pohrebu.

Dnes sa zachováva, aspoň väčšinou, zvyk, že sa zastavia hodiny a zakryje sa zrkadlo. Umieráčik už nezvoní, ale zvony zvonja mŕtveho o 11. a 15. hod. Mŕtveho odvezie pohrebná služba do domu smútku u nás na cintoríne alebo do Bratislavy do krematória, podľa toho, kde sa bude pohreb konať. V deň pohrebu sa zide rodina priamo na cintoríne, alebo rodina, ktorá prišla zďaleka, u príbuzných. Pred pohrebom sa blízka rodina modlí pri otvorenej vystavenej rakve v dome smútku. Potom truhlu zatvoria a nosiči, väčšinou z rodiny alebo blízkych známych, ju vynesú na máre, ktoré sú akoby vozíkom na kolieskach, pred dom smútku na voľné priestranstvo. Tam sa všetci zhromaždia: rodina, farár, *modleník*, speváci, miništranti, hrobár. Na truhlu upevnia vence so stuhami a nápismi: „*Posledné zbohom od...*“ Ostatní majú kytice v rukách po celý obrad. Farár a speváci podľa liturgie odbavia pohrebný obrad. Potom nosiči odvezú mŕtveho k vykopanej jame. Za truhlu sa zaradia najbližší príbuzní, potom ďalšia rodina, známi, susedia a ostatní, ktorí prišli nebohého vyprevadiť na poslednej ceste. Na drevené dosky nad jamou nosiči položia truhlu a farár pokračuje v obrade. Niekedy nad jamou rečia i z pracoviska alebo nejakej organizácie, kde bol nebohý členom. Na záver povie *modleník*, kedy bude omša za mŕtveho a poďakuje prítomným za prejavy sústrasti a kvetinové dary. Najprv najbližšia rodina, potom ostatní, naberie za hrst' zeme a hodí na truhlu, ktorú nosiči predtým uložili do jamy. Rodina potom odstúpi od jamy a postupne všetci pristúpia k jame, hodia trochu zeme na truhlu a vyjadria sústrasť podaním ruky a pár slovami pozostalým. Potom sa rodina a ostatní, ktorých osloví niekto z rodiny a pozve ich na kar, poberú do reštaurácie. Málokedy sa

robí kar doma. Väčšinou sa odvezú autami. Stoly v reštaurácii sú ozdobené čiernou stužkou. Keď sa pozostali usadia, jeden z najbližších príbuzných prednesie prípitok, v ktorom zaspomína na mŕtveho a poďakuje všetkým za prejavenu účasť. Víno, malinovky a minerálky s pagáčikmi sú na stole a podáva sa jedno hlavné jedlo, káva a zákusok. Približne po dvoch hodinách sa prítomní rozchádzajú do kostola. Sústrastné telegramy rodina dostáva, ale sa nečítajú.

Občiansky ohreb: Mŕtveho hrobári priviezli z domu smútku nad vykopanú jamu. Syn s manželkou a dvoma deťmi, neter a pár susedov a známych nebohého tvorili smútočný sprievod. Nad truhlou neter prečítala báseň a po chvíľke ticha poďakovala prítomným, že prišli odprevadiť strýka na poslednej ceste a poďakovala im tiež za kvety. Hrobári ho uložia do jamy, každý hrst'ou zeme zasypal truhlu a všetci sa rozišli domov. Žiaden kar sa nekonal.

ŠAROVCE

Začnem tým, že nie vždy človek zomrie v nemocnici, dnes už aj inde, no však teraz idem písať o tom, keď zomrie doma.

Zastavia sa hodiny, zastrie sa zrkadlo, otvorí sa okno a oblečú mŕtveho do svätočného oblečenia. Ak bol mŕtvy veriaci, dá sa zvoniť v kostole. V našej obci počas dní, keď je mŕtvy v dedine, hrá miestny rozhlas pri rôznych oznamoch smútočnú hudbu. Blízkej rodine a známym v obci sa smrť oznamuje osobne, vzdialenejším telegramom.

Po vybavení formalít sa zomrelý vynesie v sprievode najbližšej rodiny do domu smútku do cintorína, kde sa chodia k hrobu za neho modliť. Prinášajú sa tam kvety a vence. V deň pohrebu vonku pri truhle stojí najbližšia rodina, za nimi vzdialenejšia.

Myslím, že nie je treba opisovať kresťanské pohreby, pretože tých je dosť - katolícke, evanjelické, reformátske, manna, baptistické i občianske. Priebeh všetkých je nasledovný:

- oslovenie účastníkov pohrebu, báseň
- životopis zosnulého

- rozlúčka
- pri cirkevných pohreboch modlitby a piesne, pri občianskych je to kombinované, zúčastňujú sa ho speváčky MS a spievajú: *Zomreli hory, zomreli lesy... S pánom Bohom idem od vás...* ako i pohrebné katolickej cirkvi.
- ku hrobu sa nesie kríž a čierna zástava
- ženy s vencami a kvetmi, pochovávajúci
- truhla a najbližšia rodina
- ostatní ľudia
- do hrobu sa hádžu sviečky, čo horeli v dome smútku, kytice, šerpy tých, čo nesú truhlu
- po zahrabaní mŕtveho sa želá úprimná sústrasť.

Po pohrebe býva i omša za zosnulého.

Na kare sa zvyčajne podáva teplé jedlo, menu je tiež odrazom finančných prostriedkov.

ŠIATOROŠSKÁ BUKOVINKA

Úmrtie občana sa oznámi zvonením v kaplnke. Pri mŕtvom musia byť zakryté zrkadlá, zastavené hodiny, pri hlave sa zapália sviečky. Zosnulého premiestnia do domu smútku, ktorý máme približne 3 roky. Príbuzenstvu sa posielajú telegramy alebo sa im oznámi deň a hodina pohrebu telefonicky. Pohreb sa uskutoční po 2 dňoch od úmrtia. Účastníci sú oblečení všetci v čiernom oblečení (okrem detí). Rozlúčka s mŕtvym prebehne v dome smútku, odkiaľ sa potom pohrebný sprievod odoberie na cintorín. Vpredu idú ženy so zástavami (z kostola). Po ukončení cirkevných obradov truhlu uložia do hrobu, najbližší hodia na ňu hrst zeme. Hrob sa zahrnie. Príbuzným všetci prejavujú sústrasť, Pozvaní sa potom zídu na kare - v reštaurácii, kde sa im podá pohostenie.

ŠÍPKOV

Pri úmrtí sa zvoní v kostole. Blízkym a známym sa posielajú smútočné telegramy. Každý deň až do pohrebu sú za zomrelého v kostole modlitby. Na týchto modlitbách sa zúčastňujú rodina a blízki. V deň pohrebu sa zide celá rodina v dome zomrelého. Potom

všetci spoločne odídu do domu smútku, kde do pohrebu sú pri zomrelom. Obrad pohrebu býva väčšinou cirkevný. Pred, alebo po pohrebe, príbuzným zomrelého prejavujú sústrasť. Po pohrebe nasleduje kar.

ŠTIAVNÍK

Mnohé zvyky v súčasnosti zanikli práve preto, že mŕtveho nevystavujú v rodnom dome, ale v dome smútku na cintoríne. Známi a príbuzní sa sem chodia rozlúčiť so zomrelým a pomodliť sa zaňho. Pri truhle je sv. voda s vetvičkou *grušmánu*, ktorou mŕtveho pri rozlúčke pokropia.

Domáci počas vystavenia mŕtveho nevykonávajú ťažké práce, posielajú sa telegramy príbuzným a známym, kostolníkovi dajú zvonit' za mŕtveho (ak zomrie žena zvonenie sa 2 x preruší „*vŕši sa dva rázi*“, ak muž, tak 3 x). Termín pohrebu, meno a vek zomrelého dajú vyhlásiť v miestnom rozhlase.

Po vykonaní pohrebných obradov vynesú príbuzní truhlu na cintorín, kde je ešte rozlúčka nad hrobom. Pri obradoch spievajú pozvaní speváci. Pri vkladaní do hrobu zvonia zvony. Hrobár vhodí kyticu z kríža, čo nesie miništrant, do truhly a príbuzní na znak rozlúčky hodia na truhlu hrudku zeme, príp. spravia rukou znamenie kríža.

Po pohrebe je hostina „*pohrebovanie*“ v dome pozostalých alebo v reštaurácii.

Deväť dní po pohrebe sa príbuzní a susedia schádzajú v dome pozostalých a modlia sa ruženec za zomrelého. Okrem bežného prejavu sústrasti a sústrastných telegramov zachováva sa i starší prejav sústrasti: „*Boh ca poteš*“. Najbližší príbuzní po zomrelom (manžel, manželka, deti) zachovávajú ročný smútok (nosia čierne oblečenie a vyhýbajú sa zábavám, tancu, spevu). No v súčasnosti to zachovávajú už len starší, konzervatívnejší občania. Donedávna bolo zvykom, že keď bol zosnulý na *grunte*, susedia nevykonávali hlučné práce.

TISOVEC

Po úmrtí doma pozostalí zastavia hodiny, všetko lesklé - zrkadlá, sklo - sa zastrie

čiernou látkou. Mŕtveho poumývajú, oblečú do šiat, ktoré si prial ešte za života. Privezú rakvu, položia do nej mŕtveho, zakryjú vrchnou parádnou plachtou a pohrebným vozom prevezú do domu smútku, uložia mŕtveho do chladničky. Pozostali dajú vyhlásiť v mestskom rozhlase deň, hodinu úmrtia, hodinu posedenia v dome smútku. Na kvetinárstvach vystavia smútočné parte, takisto aj na dome smútku. Ak je pohreb cirkevný, zvoní zvon, dva *pulsy* ak zomrie žena, tri *pulsy* ak zomrie muž, trikrát denne. V podvečer býva mŕtvy vystavený v zasklenej časti domu smútku. pozostali sedia v prvých radoch - približne dve hodiny - počas nich chodia známi, rodina, priatelia kondolovať - vysloviť pozostalým sústrasť - prinesú kytku kvetov, zväčša živých, ale v zime aj umelých. Pri cirkevnom pohrebe na posedení spievajú cirkevné piesne, pri občianskom hrá tichá hudba podľa želania pozostalých.

Aj cirkevné pohreby sa konajú v dome smútku - a to aj katolícke, aj evanjelické, len keď zomrie cirkevný funkcionár - presbyter - pohreb sa odohráva v kostole.

Cirkevný pohreb má svoj presný scenár podľa cirkevných zvyklostí, občiansky pohreb vykonáva ZPOZ - Človek-človeku - a tu je program pohrebu prispôsobený požiadavkám rodiny. Členom spevokolu spieva spevokol, dychová hudba hrá podľa objednávky, členovia ZPOZ-u zaspievajú aj obľúbenú pieseň zosnulého. (Roku 1998 zomrel zakladajúci člen folklórnej skupiny - 80 ročný S. Kriška a na začiatok pohrebu si zaspieval sám z CD Gemer Malohont pieseň Viem ja jednu komoru, ktorá vlastne rozhodla o tom, že sme v Tisovci roku 1986 založili folklórnu skupinu). Okrem pochovávaní do zeme pribúda aktov spopolnenia. Dychová hudba vprevdáza pohrebný voz a so smútiacimi asi sto metrov od domu smútku a všetci stoja, kým sa pohrebný voz nestratí z dohľadu.

Pri pochovávaní do zeme vprevdádzajú mŕtveho ku jame všetci účastníci pohrebu. Rakvu nesú vzdialenejší príbuzní, priatelia alebo kolegovia. Pri jame je posledná rozlúč-

ka, zvykne byť aj na cirkevnom pohrebe občianska rozlúčka. Po spustení rakve do jamy na truhlu položia všetky stuhý, kytice najbližšej rodiny a rozlúčia sa s mŕtvym hrstou tisovskej zeme. Rodina zvyčajne zostáva na cintoríne, kým mŕtveho nezaspú, potom sa odoberú na kar do niektorej reštaurácie. Na kare najstarší z rodiny vyzve k prípitku na večnú spomienku na mŕtveho a stručne pripomenie jeho život a stratu pre rodinu. Po prípitku sa podávajú polievky, hlavné jedlo a zákusky. Kar trvá asi jeden a pol hodiny, potom sa rodina rozíde. Pozostali navštevujú hrob aspoň týždeň každý deň. Keď sa mŕtvy vezie na spopolnenie, najmä v zime kvetinné dary odnesie rodina do kostola. Kultúra ľudí sa dá ohodnotiť aj podľa úrovne úcty k zomrelým. V Tisovci a Rimavskej Pile vprevdádzajú mŕtvych naozaj s úctou. Nikto nepríde na pohreb bez kytickej a zväčša býva oblečenie čierne. Za najbližšími sa nosí smútok 1 rok, za vzdialenejšími 1/2 roka. Najhlbší smútok trvá 6 týždňov.

TRENČIANSKA TURNÁ

Pri zistení úmrtia člena rodiny doma, urobí sa niekoľko úkonov: zastavia sa hodiny, zakryjú sa zrkadlá a následne sa smrť ohlásí lekárovi, ktorý po obhliadke vydá Oznámenie o úmrtí. Na základe lekárskej správy je matrikárkou vydaný úmrtný list. Následne po dohode s farárom sa dojedná čas a miesto pohrebu.

Medzitým sa mŕtvy obriadi a oblečie a zafixuje sa poloha rúk, brady a očí. Pri mŕtvom sa zapália sviečky a ženy večer robia modlenie za mŕtveho. Následne sa zakúpi a dovezie rakva, do ktorej sa mŕtvy uloží a prevezie sa do mraziarskeho pultu v dome smútku na cintoríne. Zároveň sa dá vytlačiť smútočné oznámenie s oznamom, kto, kedy, príp. o koľkej zomrel a kedy a kde, o ktorej hodine bude rozlúčka so zosnulým.

Oznámenie sa rozosiela rodine, priateľom a známym. V prípade väčšej vzdialenosti sa udalosť oznamuje telegramom alebo telefonicky.

Akt pohrebu: Uskutočňuje sa v priestoroch domu smútku. Možnosť poslednýkrát uvidieť

nebohého je najneskôr 5 minút pred zahájením obradu. U nás sa prevažne vykonávajú cirkevné pohreby. Pred zahájením cirkevného pohrebu je umožnená civilná rozlúčka zo strany priateľov, príp. zamestnávateľa. V mnohých prípadoch spevom umocní dôstojnosť tohto obradu folklórna skupina Večernica. Cirkevný akt prebieha v priestore domu smútku a po jeho skončení sa prenesie nebohý k miestu odpočinku, kde po vysvätení jamy a spevoch je nebohý pochovaný. Pri jame sa odohráva i prejavenie sústrasti najbližšej rodine zosnulého. Po pohrebnom akte rodina usporiada kar buď v miestnej reštaurácii, príp. v kultúrnom dome alebo vo vlastných priestoroch. Tu sa zide najbližšie príbuzenstvo a účastníci z väčších vzdialeností a príp. kolegovia zo zamestnania. Konzumuje sa teplé jedlo, chlebíčky, káva, čaj, alkohol.

UNÍN

Pohreb je smutná udalosť, ktorá má vplyv na ďalší chod rodiny. Pohreby bývajú temer výlučne v katolíckom obrade. Pred pohrebom sa zvoní mŕtvemu tzv. „vrše“. Po pohrebe sa u väčšiny rodín organizuje kar. Termín pohrebu sa oznamuje aj cez obecný rozhlas.

VAJKOVCE

Obrady sa konajú v dome smútku za účasti kňazov - rímskokatolícky, grékokatolícky, reformovaná cirkev. Po ukončení sa koná v kultúrnom dome kar a to iba rodinní príslušníci.

VARÍN

Keď zomrie najbližší príbuzný po lekárskej prehliadke zomrelého umyjú a oblečú spravidla do pripraveného prádla a šiat. Jeho úprava je želaním zomrelého pred smrťou a považuje sa ako pranie. V tomto prípade babka, ktorá nikdy nenosila ručník hlave, si ho nepriala ho v truhle. Mala pranie, aby bol ponechaný jej zaužívaný účes. Po oblečení sa vybavuje v pohrebníctve rakva, vence, parte a na požiadanie rodiny vybaví pohrebné formality (v nemocnici, matričnom úrade), avšak na farskom úrade vybavuje niektorý z rodiny, nakoľko ide o dátum a hodinu pohrebu, kedy bude svätá omša za

zosnulého, či pri pohrebe alebo v niektorý iný deň. Všetko závisí od rodiny, najmä ak je roztratená po vzdialenejších miestach SR, prípadne v zahraničí. Po upresnení termínov na matričnom úrade a fare sa rozpošlú oznámenia, telegramy, telefonicky i osobne. Hneď po prehliadke zosnulého sa dá zvoniť na kaplnke sv. Floriána umiestnenej na námestí, ľudovo povedané na *umieráčku*, kde sa občania dozvedia, že kto zomrel. Okrem zaslaných oznámení poštou sa tieto vyvesia na farskej tabuli pri kostole a v dome smútku. Zvonenie na zvonoch farského kostola je zaužívané ráno, dopoludnia o 11.00 hod. a večer o 17.00 hod. V deň pohrebu sa zvoní hodinu pred pohrebom a po vložení do jamy. Po vložení zosnulého do truhly, táto sa zavezie do domu smútku. Do truhly sa dáva kúsok chleba na cestu, kovový peniaz prievozníkovi na druhom svete, vreckovka, obľúbený predmet, ktorý rád nosil (paličku, klobúk, fajku a iné), modlitebná knižka, ruženec. Už pri obliekaní sa dbá, aby spodné prádlo nebolo deravé. V opačnom prípade *sa postupne vytratí mužské meno z jeho pokolenia*, teda po otcovi. Počíta sa s tým, že ženy pri vydaji meno stratia. Doma sa zastavia hodiny na stenách, rádií, zariadeniach a ponechávajú si hodiny náramkové. Zastrú všetky zrkadlá, *aby duša zosnulého do týchto nenarážala*. Otvorí sa jedna časť okna, spravidla na spálni, *aby duša mohla vyletieť*. Večer sa chodí modliť rodina, susedia a občania do domu smútku od 18.00 hod. do 21. hod. Ak je v dome smútku viac zosnulých, chodia sa modliť do bytu zosnulého, kde sa podávajú zákusky, prípadne obložené chlebíky a ponúka sa niektoré z bielych liehovín. Najbližší príbuzní majú po celý čas čierny oblek a pri návšteve aj ostatní občania. Vnúčatá nosia čierny pások na znak smútku jeden rok. Dospelí tento znak vo forme viazanky alebo pásku nosia 3 mesiace. Hodinu pred pohrebom v miestnom rozhlase - pracovníčka matričného úradu - zahrá smútočnú skladbu a prednesie smútočnú rozlúčkovú reč. Asi hodinu pred pohrebom sa mod-

lia za zomrelého. Prejav sústrasti sa vyslovuje najbližším. Pred zatvorením truhly je odobierka občanov, známych a rodiny. Za tým účelom je vedľa truhly pripravená v poháriku svätená voda a v nej namočený kúsok *krušpánku*. S *krušpánkom* v znamení kríža nad zomrelým, prípadne dotknutím sa jeho rúk rozlúčka končí. Obrady vykonáva kňaz s organistom a asistuje kostolník s miništrantmi, z ktorých jeden nesie krížik pred truhlou z domu smútku na cintorín k jame. Organistovi pomáhajú spievať ženy, ktoré sa pravidelne zúčastňujú pohrebov. Ku kolektívu sa spravidla pridá spievať aj smútiaci zástup. Keď zomrie aktívny a zaslúžilý činiteľ spoločenskej organizácie alebo pracovník závodu, nad hrobom sa po skončení cirkevných obradov uskutoční rozlúčková reč. Tradíciu prísne dodržiava u nás Dobrovoľný požiarny zbor, MO MS, čiastočne TJ. Keď zomrie alebo tragicky zahynie mládenec, dievča nesie zlomenú sviecu a za ňou niekoľko dievčat v bielom ako družice. Pohrebný sprievod z domu smútku po miesto odpočinku je v tomto poradí: miništrant s krížikom, organista so spevákmi, ktorí počas cesty spievajú žalmy, kňaz s miništrantmi a kostolníkom, občania nesúci vence, truhla, najbližšia rodina, smútočný zástup. Po skončení obradov nad jamou a uložením rakvy do jamy sa hodí štipka hliny na rakvu, ako znak poslednej rozlúčky. Po pochovaní, nad otvorenou jamou sa dlho nestojí, *aby si zosnulý neprivilal niektorého ďalšieho člena rodiny*. Za mŕtvym sa nemá dlho plakať, lebo *o to dlhšie a horšie sa má na druhom svete*. Na kar sa pozýva po pohrebe najbližšia rodina, prítomná na obrade. Prehľad pozvaných sa vypracuje vopred a podľa toho sa objednáva aj počet miest na kare. Na kare poverený člen rodiny privíta rodinu, povie pár slov o zosnulom a poďakovanie pri obrade a požiada príbuzných o spoločnú modlitbu. Pri aperitíve sa neštrngá. Nasleduje jedlo, spravidla rezeň so zemiakmi, podľa toho, čo objednávajú. Po spoločnom posedení, ktoré trvá cca 2 - 3 hodiny, sa rodina rozchádza. Pri posedení sa

podávajú zákusky, víno, vodka, minerálky, prípadne špeciality závodu, v ktorom je posedenie.

Keď sme nemali dom smútku, do roku 1994 celé obrady boli pred domom zosnulého a na cintoríne. Odnesenie na cintorín do roku 1949 zabezpečovali remeselníci jednotlivých cechov. Každému cechu za účasť na pohrebe sa platilo 20 Kčs ako kolektívu. Mohol si objednať jeden až deväť cechov, ktoré dovedy boli organizované. Každý cech niesol pred truhlou štyri zasvietené sviece a zároveň sa striedali pri nesení truhle na cintorín. Keď zomrel požiarnik, o zosnulého sa postarali spolubratia tak, ako je to vidieť z fotografií v priloženej brožúrke. Ak bol pohreb vo veľkonočný týždeň, kedy boli zaviazané zvony (Zelený štvrtok, Veľký piatok a Biela sobota) chlapci chodili s rapkáčmi miesto zvonenia za krížikom pred truhlou až na cintorín. V niektorých prípadoch sa obrady vykonávali v kostole spolu so zádušnou sv. omšou. Zmenou liturgických obradov sa zrušilo aj rapotanie a celý rad zvykov pri pohreboch. K tradíciám zrušenia cechov došlo premaľovaním kostola v r. 1949 a nástupom socializmu, kedy sa zrušili drobné živnosti jednotlivých remeselníkov.

VAŽEC

Kým nebol dom smútku v obci, mŕtvolu bola doma, v osobitnej izbe, celý dom bol vysvietený, hodiny sa na 3 dni zastavili, zrkadlo bolo zastreté šatkou. Teraz je telo umiestnené v dome smútku, vždy 2 večery pred pohrebom sa chodia spievať k nemu smútočné piesne, príbuzní, blízki priatelia, susedia. Pohreb sa koná najprv v kostole - cirkevný, potom v dome smútku, kde je na tabuli meno nebožtíka a jeho nacionálie, smútočné vence a kytice. Potom sa pochováva buď na cintorín alebo sa prevezie na spolopnenie pohrebným autom, ktoré vlastní obec. V dome smútku všetky služby zariadenia pracovníci obecného úradu, smútočné oznámenie si zariadi rodina. Po pohrebe sa koná posedenie - kar v obci máme v reštaurácii. Na kare zúčastňuje sa aj farár, ktorý sa na začiatku pomodlí a potom sa už pokračuje.

VELIČNÁ

Pri úmrtí oznámenie všetkým rodinám. V dome zastavenie hodín, pozberanie visiaceho prádla, zastretie zrkadla čiernou šatkou. Oznámenie kňazovi, zvonenie zvonov kostolných, každý večer do pohrebu stretnutie doma ku modleniu a spievaniu nábožných piesní. Obrad prebieha v kostole. Po skončení sa utvorí sprievod na čele s kňazom a mendikom, potom muži, auto s truhlou, rodina a ostatní účastníci. Nad hrobom prejavia pozostalým sústrasť. Dvaja príbuzní oslovujú a pozývajú na kar ľudí, ktorých tam chcú mať. Tí, ktorí sa nemohli zúčastniť pohrebu, zasielajú pozostalým písomné sústrasti.

VEEKÁ LOMNICA

V deň úmrtia sa zastavia hodiny, keď je v miestnosti kde leží nebohý zrkadlo, tak sa zastrie.

Pri mŕtvom sa stále niekto zdržiava. Večer sa prídu k mŕtvemu modliť. Modlí sa ruženec a spievajú sa nábožné piesne.

To isté je aj v druhý deň. Zvony zvonja, prvý raz umieračik, potom sa zvoní pred obedom o 10.00 hod., po obede o 15.00 hod. V deň pohrebu zvonja od chvíle, keď pán farár vyjde z kostola a príde do domu smútku.

Po pohrebe sa koná kar.

VEEKÁ VES

Priebeh pohrebu a pohrebný obrad je závislý od vierovyznania zosnulého. V obci prevládajú 4 hlavné kresťanské cirkvi. Všeobecne u všetkých zosnulých platí v obci pravidlo, že od oznámenia o úmrtí až po uskutočnenie pohrebu, miestne rozhlasové relácie nemajú hudobný doprovod (len gong). Spravidla 2 x pred uskutočnením pohrebu cestou miestneho rozhlasu sa oznámi verejnosti kto umrel, s uvedením termínu pohrebu, kto bude pohreb vykonávať, s vyslovením úprimnej sústrasti najbližším pozostalým. Pred pohrebom spravidla v predstihu 30 minút zamestnanec obecného úradu spustí na miestnom cintoríne smútočnú hudbu. Rozlúčka so zosnulým zo strany najbližších pozostalých prebieha cca 1 hodinu pred zapo-

čatím pohrebu pri otvorenej rakve v priestoroch domu smútku. V stanovený čas pohrebu pohrebná spoločnosť uzatvorí truhlu a premiestni ju na mobilný katafalk, ktorý následne premiestni na vyhradený priestor pred domom smútku, kde je sústredené smútočné zhromaždenie. Účastník smútočného zhromaždenia si pred obradom môže vyzdvihnúť ekumenický spevník smútočných piesní nasledovných kresťanských cirkví: evanjelická a. v., cirkev bratská, reformovaná a rímskokatolícka. Kňaz vykonávajúci obrad predstúpi pred katafalk, hneď po jeho premiestnení. Celý priebeh obradu je ozvučený. Smútočný obrad začína kázňou, pokračuje rozlúčkou. V rámci smútočného obradu sú spievané piesne smútočným zhromaždením a cirkevným spevokolom. Po vykonaní rozlúčky sa truhla na mobilnom katafalku presunie do priestoru vykopaného hrobu. Vence a kytice do špeciálneho stojanu, ktorý tvorí kulisu, sú prenesené účastníkmi pohrebu k miestu hrobu. Nad otvoreným hrobom je krátka reč kňaza, popríklad zástupcu zamestnávateľa zosnulého. Po ukončení príhovorov členovia pohrebnej spoločnosti spustia truhlu do vykopaného hrobu, resp. krypty. Po vhození symbolickej hrudy zeme dochádza k zahrabaniu hrobu za doprovodu kresťanských piesní. Po zahrabaní hrobu, sadení kríža, uložení kytíc a vencov účastníci smútočného zhromaždenia vyslovujú úprimnú sústrasť najbližším pozostalým. Prvý od hrobu odchádza kňaz, smútočné zhromaždenie a na záver pozostali. Kar sa vykoná buď v dome organizátora pohrebu alebo dome kultúry. Od úmrtia zosnulého až po začatie pohrebného obradu sa v pravidelných intervaloch rozozvučia zvony miestneho kostola. Veľké Vozokany

Priebeh konkrétneho pohrebu bezprostredne po smrti spočíva v ozname z rodiny zomrelého zvonárovi, ktorý zvonením oznamuje úmrtie, ktoré je v počiatočnej fáze anonymné, avšak oznamom na obecnom úrade sa úmrtie zverejní a prostredníctvom rozhlasu sa reprodukuje prejav sústrasti rodine a najbližším príbuzným. Rodina po-

zostalého toto úmrtie oznamuje aj formou telefónu a telegramu. Pozostalého prevezú do domu smútku, kde vo večerných hodinách sa príbuzní ako aj občania spoločnou modlitbou modlia za spásu jeho duše. Medzitým príslušníci rodiny zabezpečujú priebeh pohrebu prostredníctvom kňaza, organistu, matriky, obhliadky lekára a obecného úradu. Samotný priebeh je určený časom, poslednou rozlúčkou, konaním svätej omše a poslednou rozlúčkou nad otvoreným hrobom. Po skončení obradného aktu nasledujú prejavy sústrasti najskôr rodinných príbuzných a neskôr aj ostatných občanov. Kar sa uskutočňuje v rodinnom dome, kde rodina zomrelého pozýva najbližšiu rodinu. V prípade väčšieho rozsahu rodiny sa v našich podmienkach uskutočňuje kar v priestoroch kultúrneho domu v zasadaacej miestnosti. Rodina tu pripraví poslednú rozlúčku, prijíma prejavy sústrasti so spomienkou na zosnulého s patričným pohostením.

VINNÉ

Prvú správu o smrti „nesie“ po dedine zvon. Ak zomrie dieťa, ozve sa malý zvon, ak muž, zvoní mu trikrát po sebe s krátkymi odmlkami, ak žena, „umieráčik“ zaznie iba raz. Pozostalí zavolajú lekára obhliadnuť mŕtvolu a vystaviť úmrtný list. S ním idú na obecný úrad alebo národný výbor, podľa toho, či zomrelý je z dediny, či z mesta. Tam vyberú povolenie na výkop hrobu a zájdu na farský úrad objednať a dohodnúť pohreb (ak ide o kresťanský pohreb, ak je nevožník neveriaci, záležitosti okolo pohrebu hneď vybaví na úrade - štátny pohreb). Voľakedy ležal zomrelý dva dni a dve noci doma, teraz leží už aj na dedine v dome smútku. Medzi pohrebom v minulosti a dnes sú len niektoré odlišnosti. Týkajú sa najmä karu - zúčastňuje sa ho iba najbližšia rodina (je to záležitosť finančná), nerobí sa doma, ale v reštaurácii, kde sa podá studené predjedlo, obyčajne šunkový nárez s pečivom, zapije sa ostrým a odchádza sa preč. Mŕtvolu, ak je hrob ďaleko od domu smútku, vezie pohrebný voz. Keď je cirkevný pohreb, pri zomrelom sa po

celý čas večer modlia ženy z ružencového spolku a vždy cez deň aj v noci je pri ňom blízka rodina. Telegramy o úmrtí sa posielajú len veľmi vzdialeným príbuzným, ak pozostalí chcú, aby prišli na pohreb. Na dedine, keď ľudia počujú zvonit', obyčajne sa dozvedia „jeden od druhého“ kto zomrel. Modlit' sa k zomrelému idú len niekoľké ženy, ktoré sú volané. Jedna žena predmodlieva modlitbu, ostatné spolu s príbuznými a rodinou sa začatú modlitbu domodlia.

Pohrebný sprievod pri cirkevnom pohrebe: úplne vpredu chlapec s krížom na ktorom je napísané meno a priezvisko zomrelého, dátum narodenia a úmrtia (prípadne kríž nesie niekto blízky z rodiny), potom 3-5 chlapi nesú kostolné zástavy, za nimi farár s miništrantmi, tak truhla (buď v pohrebnom voze alebo ju nesú štyria chlapi na dvoch drevených hranoloch) a za truhlou najprv najbližší a postupne vzdialenejší príbuzní.

Úkony zastierania zrkadiel a zrkadliacich sa plôch v byte (napr. sklo na skrinkách v nábytku), zastavenie hodín sa dnes praktizujú len v nepatrnom množstve rodín. Málokto už dnes vie, že sa tak dialo *z úcty k tomu, čo zomrelý počas svojho života vytvoril* a že aj čas (hodiny) musia zostať stáť, *aby si uctili odchádzajúci život*. Nikto nič nerobil, ani sa nevarilo, ani nejedlo - mnohým z veľkého bôľu jedlo ani na myseľ neprišlo! „Komašňa“ sa prichystala u susedov a po pohrebe sa prichystané jedlo donieslo do príbytku zomrelého - zahryzlo sa do obloženého chlebaka, alebo len nakrájanej salámy a kúska chleba, vypil kalištek ostrého a v smútku s myšlienkami na zomrelého sa išlo preč. Zvykom bolo po príchode z cintorína chytiť sa rukami pece a umyť ich. Na znak toho, že posledný raz „stolujete“ s duchom zomrelého. Počas pohrebu a vôbec na cintoríne sa nemá jesť, lebo tí, čo tam spočívajú už nič nepotrebujú, ale zo svojich rozpadávajúcich sa kostí môžu „uštedriť“ živým tzv. kosti zomrelých, ľudovo podkožný tuk, alebo „divé mäso“. Veľmi zriedkavo, ale stalo sa (asi 1955), že sa príbuzní napili

a správali sa hlučne. Tí, čo išli okolo si hovorili: „*Ta sluchajce, dobre ľudze, tote XY tak premocno macir ľubili, až jej špivaju, že umarla...*“

VRÁBLE

Rodina oznámi smutnú udalosť najskôr najbližšej rodine (ústne). V meste oznamujú úmrtie (už asi 8 rokov) cez mestský rozhlas. Písomný oznam je na výveske pri cintoríne. Zvoní sa na malom zvone po pravidelnom zvonení (po rannej a večernej sv. omši, prípadne po zvonení na obed). Zvony znejú aj počas pohrebu.

Z minulosti niektoré rodiny dodržiavajú zastretie zrkadla a zastavenie kuchynských nástenných hodín, odmlčanie rádia, televízie. Smútočné telegramy sa posielajú vzdialene bývajúcej rodine.

Nebohého odvezie pohrebné vozidlo na cintorín do domu smútku. Pohrebná služba pripraví všetko potrebné k pohrebu (kvety, vence, truhlu a pod.).

Nebohého asi od roku 1972 začali vyvážať do márnice. Pred týmto obdobím bol vystretý doma. Cez leto nakúpili kocky ľadu a tým chladili miestnosť. Sprievod chodil pešo z domu na cintorín. Nebohého niesli 4 nosiči na drúčkach, alebo na smútočnom koči.

Pohreby sú posledných 5 - 8 rokov z veľkej časti cirkevné (približne až 95 %). Sústrast' prajú zúčastnení obradu podaním ruky blízkym po pohrebe pri hrobe.

Na kare po pohrebe sa zúčastňuje blízka rodina a priatelia. Najmä je to kvôli tomu, že časť rodiny prichádza zďaleka a preto je namieste konzumovanie jedla. Tiež sa rodina stretne (i po dlhšom čase), porozpráva sa o nebohom i o svojich rodinách, čím zmierni žiaľ najbližším.

Na kare v pohostinskom podniku sa podáva aperitív a potom jedno jedlo, nápoje. Rodina sa dlho na posedení nezdržuje (1 až 2 hodiny). Takmer všetci zúčastnení sa odoberú spoločne na svätú omšu za zomrelého ešte v deň pohrebu večer. Niekedy sv. omša sa koná na ďalší deň, prípadne

neskôr. Rodina v kostole sedí v prvých radoch lavíc. Dvaja z rodiny nesú k oltáru obetné dary.

VYŠNÁ SLANÁ

Po skone človeka sa v dome otvorili okná, *aby duša mŕtveho mohla odletieť*. Zastavili sa hodiny, zrkadlá sa zastreli čiernymi šatkami a na stôl sa prestrel obrus s čiernym vzorom. Mŕtveho umyli vínom a obliekli do zánovného odevu. Tieto úkony robila rodina. Oznámenie o úmrtí sa udialo zvonením. Frekvencia vyzváňania bola iná pri úmrtí muža, ženy či dieťaťa. Vyzváňalo a aj sa vyzváňalo dvakrát denne, o 10.00 hod. a o 14.00 hod., kedy sa pri truhle zhromaždí rodina. Večer sa zhromaždí obyvateľstvo obce pri mŕtvom a spievajú sa vhodné nábožné piesne, ktoré diktujú 2 ženy. Hrob kope rodina, okrem najbližších príbuzných, rodičov, detí a súrodencov. Do truhly sa mŕtvemu dáva vreckovka s peniazmi - na „oferu“, osobné veci ako sú okuliare, palička, kto sa rád a často modlieval, tak aj modlitebná knižka a kto si rád vypil, tak fľaštička s alkoholom a okrem toho pracovné šatstvo. Do pohrebu a aj jeden deň po pohrebe v dome svieti svetlo, aby sa mal kam vrátiť. Za 9 dní po pohrebe rodina nepoužívala veci mŕtveho. V deň pohrebu sa zhromaždí rodina a obyvatelia obce v dome smútku, kde sa odbavuje pohrebný obrad podľa evanjelickej liturgie, prípadne je to občiansky pohreb. V našej obci robí rozlúčku so zosnulým aj ZPOZ. Nad hrobom sa zarecituje báseň, zaspieva sa jedna pieseň - svetská, potom je rozlúčka a na záver opäť pieseň ženskej speváckej skupiny. Po pohrebe odchádza rodina, ktorej kondolujú po skončení pohrebu, do domu zomretého. Tam postaví na stred kuchyne stôl, na neho položia chlieb. Ak zomrel manžel, chlieb vezme do rúk manželka, trikrát obide stôl a pri tom hovorí: „*Gazda nezomrel, gazda len spí.*“ V minulosti sa po pohrebe konali kary. Podával sa alkohol, guláš a biely chlieb. Ak zomrel muž, tak najstarší účastník

karu vstal a poďakoval za predložené dary, vyjadril rodine sústrasť a mŕtvemu zaželal tiché odpočinutie. Za účasť na pohrebe sa poďakoval najbližší z rodiny, vdova, vdovec, alebo najstaršie z detí pri úmrtí rodičov. Potom sa zhromaždenie rozišlo.

VYŠNÁ OLŠAVA

Ak niekto zomrie v rodine, okamžite to oznámia prizvaným, lekárovi a starostovi, ktorý sa postará o vykopanie hrobu. Príbuzní pripravujú truhlu, izbu, kde bude mŕtvy ležať (v obci nie je dom smútku). V malom dome je potrebné vysťahovať nábytok, pretože k mŕtvemu prichádzajú príbuzní a známi a ostatní spoluobčania. V izbe je zastreté zrkadlo, sú zastavené hodiny. Pri truhle je stojan so sviečkami z každej strany. Mŕtvy leží v dome 2 noci, až potom je pochovaný.

Samotný pohreb: kresťanský. Najprv v dome, potom na dvore, a tak na cintoríne. Rozhlas sa v prípade pohrebu v tom čase nepoužíva.

Kar sa pripravuje v sále. Podáva sa predjedlo, polievka a jedno hlavné jedlo. V čase pôstu: zeleninová polievka a rybie filé. Zákusky, káva, občerstvenie.

Prejav sústrasti sa čítajú len v prípade dlhoročného funkcionára, duchovný otec prečíta odobierku od príbuzných a známych. Papier sa vhodí do hrobu. Hrob sa zapečati do druhého slávneho vzkriesenia.

VYŠNÝ HRUŠOV

V obci sa konajú iba cirkevné pohreby. Sprevádzané sú zvončením zvonom pri príchode duchovného do domu a pri odchode sprievodu do kostola, taktiež pri sprievode z kostola na cintorín. V dome zomrelého sú zrkadlá zahalené čiernym súknom. Kar je skromným pohostením príbuzných a ostatných účastníkov pohrebu.

ZÁKAMENNÉ

Po smrti človeka blízki ihneď oznámia jeho smrť najbližším a potom miestnemu farárovi, ktorý určí termín pohrebu. Tento obrad sa koná na tretí deň po úmrtí. Dni po úmrtí sa zastre zrkadlo, zastavia sa hodiny, mŕtvemu sa zapáli sviečka, zvony na veži

zvonía každý deň do pohrebu. Keď mŕtveho v rakve vynášajú do pohrebného vozu, v každých dverách, ktorými ho nesú, ho trikrát mierne zakolísajú alebo nadvihnú, ako znak poslednej rozlúčky s domom. Po pohrebe sa koná kar, t.j. *mierna hostina* s najbližšími, susedmi, priateľmi, a to doma alebo aj v kultúrnom dome.

ZÁVAŽNÁ PORUBA

Pohreby sa konajú v dome smútku (v priemere 20 ročne, z toho 17 cirkevných a 3 občianske).

Truhla s mŕtvolou sa zavezie do domu smútku, kde je chladnička. Obrad sa uskutoční v dome smútku. Väčšinou sa ide na *spálenie*, do zeme sa pochováva čoraz menej. Keď niekto zomrie, zvonía zvony, miestny rozhlas zahrá smútočné melódie a oznamuje sa, kto zomrel a kedy bude smútočná rozlúčka. Celý pohreb organizuje najbližšia rodina, kar sa koná v reštauračných priestoroch kultúrneho domu. Pozostalým sa sústrasť vyslovuje ústne, písomne veľmi zriedkavo.

ZEMPLÍNSKA ŠIROKÁ

Zvonenie, rozhlasová relácia, obrad v dome smútku, kar v pohostinstve. Je to bežné ako na Zemplíne.

ZLIECHOV

Keď zomrie muž, vyzvára sa malým zvonom 3 x krátko za sebou. Po tomto sa zvoní obidvoma zvonmi. Keď zomrie žena, zvoní sa malým zvonom 2 x krátko za sebou. Po tom sa tiež zvoní obidvoma zvonmi. V rodnom dome zosnulého sa zakryje zrkadlo, zastavia sa hodiny. V súčasnosti sa občanom ohlási zomretie obecným rozhlasom. Telegramom sa zomretie oznámi i vzdialenej rodine. Občania sa chodia k zomrelému modliť. Teraz sa samotný pohreb koná v dome smútku na cintoríne. Rodina a známi prinášajú vence a kytice kvetov. Pri rakve stojí vždy niekto z príbuzných, ktorému sa vyslovuje úprimná sústrasť od prichádzajúcich. Sústrasť sa vyslovuje rodine aj po ukončení pohrebu. Pohreb sa koná podľa cirkevnej liturgie. Ak je nebohý členom nejakej orga-

nizácie alebo spolku, tiež sa tiež od nebohého odoberú nad jamou po ukončení obradov. V minulosti sa robili vence z čečiny, na ktorej boli pripnuté ruže z krepového papiera.

ZOHOR

O tom všetkom sa nedá až tak podrobne opísať, lebo toho je veľa, preto som sa rozhodla napísať všetko podrobne do knihy, či bude vydaná, neviem. Napíšem v krátkosti o pohreboch z minulosti. Ten z detí, čo dostal časť majetku a ostal s rodičmi na dome bývať, bol povinný starých rodičov doopatrovať a mal na starosti i trovy okolo pohrebu. Než sa postavil v Zohore dom smútku, zosnulých sa vystieralo doma. Pod mŕtvoly sa cez leto dával ľad, aby sa telo nedvihlo. Akonáhle zomrel člen rodiny sa zastreli zrkadlá, ktoré viseli na stene a niekedy i hodiny zastavili. Ku krstným a najbližšej rodine sa išlo osobne oznámiť, inak úmrtie dával na známosť umieračik. Keď zomrel chlap, zvonilo sa *na tri verše*, keď zomrela žena, *dva verše* a keď dieťa, *hneď* sa vyzváňalo. Podľa toho ľudia v dedine usúdili, kto zomrel. Hovorilo sa, že keď zomrel bohatý, v dedine zvony vyzváňali takto a pomaly: *pole, lúky, dúm, pole, lúky, dúm*. Ale keď zomrel chudobný človek, zvony zvonili trhavo - *šup tam s ním, šup tam s ním*. Najbohatší gazda v Zohore bol Ondrej Cabadaj, ktorý nemal deti. Keď vojaci v prvej svetovej vojne brali po dedinách zvony, ostal len jeden zvon na veži. Darma ženy pri kostole plakali, prosili vojakov, aby nám v Zohore zvony nechali, ten najväčší zhodili z veže, až sa rozletel. A tak v roku 1936 sa kúpili zo zbierky občanov nové zvony a O. Cabadaj s manželkou Betou kúpili malý zvon - *umiráček*. Keď Cabadaj zomrel, *umiráček* im zvonil celú hodinu.

Mŕtvy bol vystretý 2 - 3 dni. Celá dedina sa chodila po celý čas modliť i večer. Tiež ružencová matka sa prišla modliť všetky tri ružence, rôzne modlitby a tzv. *puačky* sa lúčili s celou rodinou pri mŕtvom. Modlilo sa a 3 x opakovalo:

„Svätý Petre, svätý Pavle
a trecí je Kristus Pán,
otvorte tejto duši bránu
a veďte ju ve vašu nebeskú slávu.“

Do domu sa došli k mŕtvemu modliť i 4 žobráčky na celý deň. Dostali za to niečo zajesť i vypiť víno, peceň domáceho chleba i nejakú *zuatku*. Pri mŕtvom na stole bol Ježiš, Mária, sošky, horeli dve sviečky a na tanieri bola hromička s nožničkami, kde sa za určitú dobu knot odstrihol, aby lepšie hronička horela. Domáci i krstný kúpili veniec, ale i deti. Mŕtvym sa pred pohrebom zatvorila truhla a na márach sa vyniesla von, kde kňaz, miništranti a kostolník prišli s krížom pred dom sa rozlúčiť. Krstný niesol väčší kríž pred truhlou a rektor so spevákmi spievali cez celú dedinu v sprievode po latinsky. Cintorín v roku 1930 nebol tak upravený ako je dnes. Celý cintorín 2 x do roka kosil trávu a seno bolo jeho. Pred Všetkýmisvätými sa hroby rylom pokopali, urobila sa jamka, dalo sa do jamky svetielko, v poharku bol olej s korkom, kde bol knotek a to dlho horelo. Sviečky boli drahé. Kríže boli skoro všetky drevené alebo železné, či sa v celom cintoríne našlo 5 pískovcov. Len rad padlých vojakov z prvej svetovej vojny mal jednaké biele mramorové kríže so železnými ohrádkami. Nevieť kto dal rozkaz, to zrušiť (asi roku 1984). Je to veľká škoda, lebo každý sa pýši so starými pamiatkami. Aj Ondrejkovci mali veľký kríž s kryptou, aj ten zrušili. Zachoval sa jeden pieskovec ako dvojhrob asi z roku 1900.

Zachoval sa hrob, kde sú pochovaní rodičia akademického maliara Struhára, rodičia Albina Brunovského, učiteľa Vaszka, ktorý učil v Zohore 20 rokov a pekný kríž Mateja Hóza, ktorý bol starostom župy Orla západoslovenského kraja, A. Radlinského, kde mu dal okr. spolok Orla pomník z mramoru a vrch zdobí veľký orol. Narodil sa 25. 3. 1893, zomrel 16. 16. 1937. Pri hlavnom kríži je pochovaný kňaz František Markovič, ktorý postavil pomocou občanov vtedajší kostol r. 1898.

Na cintoríne spievali rector a 2 speváci. Ešte som zabudla, že pred domom dostal každý dlhú sviečku, ktorá horela v rukách ľudí až na cintorín až do konca pohrebu. Na druhý deň ráno o 7. hod. bola za zomrelého sv. omša s truhlou pri oltári aj so 4 svietnikmi, ktoré sa dávala pri každej omši a najbližšia rodina kľučala celú sv. omšu pred týmto hrobom. Zo spolku ruženca mali zažnuté sviečky i ľudia, ktorí sviečky dostali. Pri vchode do kostola stála žena, ktorá mala 10 - 20 halierniky v handrenom mješečku a rozdávala ľuďom prítomným na omši, ktorí po omši išli okolo oltára a 10 – 20 halierov vložili do krabice. Po pohrebe sa najbližšia rodina zavolala na kar, kde sa ponúkla *ceuetka*, varené víno, párky alebo údené a víno.

Teraz je to už úplne inak. Máme pekný cintorín, čo nám závidia i susedné obce. Samé drahé kamenné kríže, posadené kvety, každý hrob je ohradený, máme dom smútku, po omši sa ide na kar už nie domov, ale do niektorého pohostinstva alebo k Šutajovi, kde sú zamestnanci i kuchár, ktorí všetko pre hostí na kar pripravia a čašníci obslúžia. Na cintorín z domu smútku vyprevádza dychová hudba, mŕtvy dostáva veľa kvetín a vence. V dome smútku je všetko pripravené, o čo sa stará firma Rössler z Malaciek.

Keď teraz niekto zomrie, ohlási sa deň pohrebu rozhlasom. Rodine a známym, čo sú mimo dediny, sa dá vedieť buď telefónom alebo telegramom. Kto sa pohrebu z akýchkoľvek príčin nemôže pohrebu zúčastniť, pošle úprimnú sústrasť, ktorú prajú i občania v dome smútku. Deň pred pohrebom sa ide rodina modliť za mŕtveho 3 ružence, čo modlí určená žena. Smútok domáci nosia celý rok, až než je za zomrelého výročná sv. omša. Takže ešte úcta k mŕtvym je dodnes. Miesto sviečok sa rozdávali sväté obrázky ako ľudia vchádzajú do domu smútku, kde sa na to určí žena, čo ich rozdáva. Na zadnej strane je modlitba, meno zosnu-

lého, kedy zomrel. Na kare sa podávajú *rizky*, zemiakový šalát, nejaké slané pečivo, zákusok, káva, čaj, víno, sóda, malinovka. Stretne sa tam celá rodina, čo sa už i pár rokov nevideli a radi sa porozprávajú o svojich starostiach, o deťoch a pospominajú na svoju mladosť. Rozchádzajú sa za 2 - 3 hodiny.

Poznámka:

Bola by som rada, keby sa dala na starú školu pamätná tabuľa Andreja Hlinku, lebo bol viackrát v Zohore a školu posvätil, alebo Brunovskému, ktorý do tejto školy chodil.

ŽALOBÍN

Pohreb je rímskokatolícky. Mŕtveho privezú domov. Vypracú izbu, pozatvárajú okná, zahalia v izbe zrkadlo bielou plachtou. Doma leží jednu noc a jeden deň. Staré babky sa idú k mŕtvemu modliť. Na dedine, keď niekto zomrie či starý alebo mladý, ide na pohreb celá dedina. Pohreby bývajú poobede. Čaká sa na farára, ktorý príde aj s miništrantmi a chlapmi, čo nesú zástavy z kostola. Obrad sa začína na dvore. Truhlu *zabijú* a 3 x s ňou udrú o prah alebo dvere. Potom mŕtveho položia na máry a farár s kantorom realizujú obrad. Pri truhle je najbližšia rodina. Po skončení obradu na dvore sa celý sprievod odoberie do kostola, kde mŕtvolu položia pred oltár. Začína sa omša. Po omši, ktorá trvá asi 1 hodinu, zazvonja zvony - *zazvňávajú* a postupne sa celý sprievod: na prvom mieste idú cirkevné zástavy, potom deti s kvetmi, za nimi ide farár, kantor a miništranti. Nakoniec rakva, príbuzní a občania. Takto sa vyberú na cintorín ku hrobu. Tam farár prehovorí poslednú rozlúčku a rakvu položia do hrobu. Jamu posväti. Odtiaľ sa najbližšia rodina poberie na kar do kultúrneho domu. Na kare je niekedy až 100 ľudí, keď je veľká rodina. Podáva sa šunka, koláč biely, obložené misy, zákusky, voda, alkohol. Pohárikom sa neštrngá. Pred jedlom sa modlia Otčenáš a Zdravas. Najbližší príbuzní ostávajú a ostatní sa rozidu.

Bratislava 2006
ISBN 80 - 88926 - 32 - 7